

**УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ"-СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР-СКОПЈЕ**

м-р Марјан ЃУРОВСКИ

**АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ТЕОРИСКО-
КОНЦЕПЦИСКИ ПРИСТАПИ ВО КРЕИРАЊЕТО
НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Докторска дисертација

С К О П Ј Е, 2014

Ментор:

Проф. д-р Оливер Бакрески
Институт за безбедност, одбрана и мир - Скопје
Филозофски факултет - Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Членови на Комисијата:

Проф. д-р Марина Митревска
Институт за безбедност, одбрана и мир - Скопје
Филозофски факултет - Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Проф. д-р Лидија Георгиева
Институт за безбедност, одбрана и мир - Скопје
Филозофски факултет - Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Проф. д-р Зоран Нацев
Институт за безбедност, одбрана и мир - Скопје
Филозофски факултет - Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Проф. д-р Цане Мојаноски
Факултет за безбедност-Скопје
Универзитет „Св.Климент Охридски,,-Битола

Апстракт:

Безбедноста како концепт е предуслов за постоење на живот - индивидуален и социетален и се однесува на отсуство од закани и заштита од нив. Сфаќањето на безбедноста како вроден интерес на секоја индивидуа и на пошироките човечки колективитети - фамилија, општество, нација, држава, меѓународен систем, укажува на потребата од проширување на концептот на безбедноста кон овие колективитети. Оттука, во теоријата се обликуваат концепти како национална и меѓународна безбедност и, во поново време, индивидуална, социетална и глобална безбедност, што укажува на значајно ширење на нови димензии на безбедноста.

Безбедносната политика претставува многу сложена дејност и тешко е да се определи која политика е успешна, а која не. Од мноштвото фактори кои влијаат врз успешноста на водењето безбедносна политика, на прво место би требало да се стават оние кои се однесуваат на објективното детектирање на безбедносните појави, меѓусебната соработка и координација на безбедносните институции. Оние кои се одговорни, надлежни и должни да водат безбедносна политика треба навремено и објективно да располагаат со безбедносни сознанија. Тоа ќе им овозможи да прават реална безбедносна проценка, да ја утврдуваат безбедносната состојба и да можат да предвидуваат идни безбедносни настани.

За успешна, односно добра безбедносна политика, се смета онаа која е способна да ги разреши безбедносните проблеми со минимални средства и со минимална штета. Современите економски, политички, правни и културни состојби во светот ја детерминираат потребата од усогласено водење на безбедносната политика на ниво на светот, на ниво на обединети држави или региони и на ниво на националната држава. Содржината на безбедносната политика е детерминирана, односно “производ” на реалните состојби и реалниот живот во конкретната држава, регион или светот. Таа треба да биде во функција на општеството, на државата и на граѓаните за да овозможува безбедно да се унапредуваат вкупните односи во заедницата.

Клучни зборови: *безбедносна политика, ризици, закани, безбедносен систем, безбедност, концепти, теории*

Abstract:

Security as a concept is a prerequisite for the existence of life - individual and societal, and refers to the absence of threats and protection from them. The understanding of security as an innate interest of each individual and the broader human collectivity - family, society, nation, state, international system, indicates the need to expand the concept of security to these collectivities. In theory, therefore, concepts such as national and international security are formed, and in recent times the concepts of individual, societal and global security, pointing to a significant expansion of new dimensions of security.

Security policy is a very complex activity and it is difficult to determine which policy is successful and which one is not. From the multitude of factors which influence the success of developing the security policy in the first place should be put those relating to the objective detection of security-related phenomena, mutual cooperation and coordination between the security institutions. Those responsible, competent and obliged to develop security policies should have at their disposal security information timely and objectively. It will enable them to make real security assessment, to determine the security situation and to predict future security events.

A successful or good security policy is the one that is able to resolve the security issues with minimal resources and minimal damage. The contemporary economic, political, legal and cultural conditions in the world determine the need for concerted security policy at world level, and also at the levels of united states or regions, as well as the national state.

The content of the security policy is determined or is a "product" of the real situations and the real life in the particular state, region or in the world. It should be in the function of the society, the state and the citizens so as to provide for safe improvement of the overall community relations.

Keywords: *security policy, risks, threats, security system, security, concepts, theories*

СО О Д Р Ж И Н А

1. ВОВЕД.....	1
1.1. Дисциплинско определување на предметот на истражување.....	5
1.2. Цели и задачи на истражувањето.....	5
1.2.1. Научна цел.....	5
1.2.2. Практична цел.....	7
1.3. Временско и просторно определување на истражувањето.....	8
1.4. Методи и техники на истражување.....	8
1.5. Општи методи.....	8
1.6. Истражувачка постапка.....	9
1.7. Техника на истражување.....	10
1.8. Карактеристики на примерокот.....	12
1.9. Научна и општествена оправданост на истражувањето.....	21

ГЛАВА I

ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ.....	22
----------------------------------	-----------

1. ТРАДИЦИОНАЛНИ ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ.....	22
---	-----------

2. Реализам.....	40
-------------------------	-----------

2.1. Класичен реализам.....	40
-----------------------------	----

2.2. Неореализам.....	42
-----------------------	----

2.3. Неокласичен реализам.....	45
--------------------------------	----

2.3.1. Издигнување и пад на реализмот.....	46
--	----

2. ЛИБЕРАЛИЗАМ.....	47
----------------------------	-----------

2.1. Теорија за либералниот мир.....	47
--------------------------------------	----

2.2. Теорија за демократскиот мир (ТДМ).....	47
--	----

2.3. Неолиберален институционализам.....	50
--	----

3. СОВРЕМЕНИ ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ.....	52
---	-----------

3.2. Социјален конструктивизам.....	53
-------------------------------------	----

3.3. Критички теории.....	55
3.4. Феминистички пристап.....	59
3.5. Постструктурализам.....	61
4. ТЕОРИЈА НА РЕГИОНАЛЕН БЕЗБЕДНОСЕН КОМПЛЕКС.....	64
ГЛАВА II	
БЕЗБЕДНОСНИ КОНЦЕПТИ.....	71
1. ПОИМОВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ КОНЦЕПТИ	71
2. ТРАДИЦИОНАЛНИ КОНЦЕПТИ ЗА БЕЗБЕДНОСТА.....	72
3. СОВРЕМЕНИ КОНЦЕПТИ ЗА БЕЗБЕДНОСТА.....	76
4. ИНТЕГРАЛНА БЕЗБЕДНОСТ.....	80
5. ВНАТРЕШНА БЕЗБЕДНОСТ.....	83
5.1. Јавната безбедност.....	83
5.2. Индивидуална безбедност.....	85
5.3. Национална безбедност.....	89
6. БЕЗБЕДНОСТ НА ЛУЃЕТО (Human security).....	98
7. МЕЃУНАРОДНА БЕЗБЕДНОСТ.....	101
7.1. Регионална безбедност.....	107
7.2. Колективна безбедност.....	108
7.3. Заедничка безбедност.....	112
7.4. Рамнотежа на силите.....	113
7.5. Светската влада.....	115
7.6. Кооперативна безбедност.....	116
7.7. Глобална безбедност.....	117
7.8. Безбедносна заедница.....	124
7.9. Безбедносен режим.....	125
7.10. Безбедносен комплекс.....	127
7.11. Безбедносна соработка.....	129
8. БЕЗБЕДНОСТА И ТЕОРИЈАТА НА СЕКУРИТИЗАЦИЈАТА.....	132

8.1. Разгледување на безбедноста во рамките на Копенхагенската школа.....	132
8.2. Теоријата за секуритизација.....	135
8.3 Секуритизирачки актери.....	138
9. „МЕКА" И „ТВРДА" БЕЗБЕДНОСТ.....	138
10. ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ.....	140
11. ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ.....	141
11.1. Причини и можни закани од приватизацијата на безбедноста.....	142

ГЛАВА III

ШИРОК КОНЦЕПТ НА БЕЗБЕДНОСТА.....	148
-----------------------------------	-----

1. ВОЕНА БЕЗБЕДНОСТ.....	148
--------------------------	-----

1.2. Воената стратегија и безбедност.....	150
---	-----

1.3. Воената безбедност, поединецот и политиката.....	153
---	-----

2. ПОЛИТИЧКА БЕЗБЕДНОСТ.....	154
------------------------------	-----

2.1. Дилема за несигурноста на слабите држави.....	157
--	-----

2.2. Слаби држави.....	159
------------------------	-----

2.3. Закани за слабите држави.....	162
------------------------------------	-----

2.4. Безбедносни стратегии во слабите држави.....	164
---	-----

2.5. Безбедносни стратегии за елитата.....	165
--	-----

2.6. Перспективи за слабите држави.....	167
---	-----

3. ОПШТЕСТВЕНА (СОЦИЕТАЛНА) БЕЗБЕДНОСТ.....	170
---	-----

3.1. Државата и социеталната безбедност.....	171
--	-----

3.3. Општеството и идентитетот.....	172
-------------------------------------	-----

3.4. Ризици за општествениот идентитет.....	175
---	-----

3.5. Пет сектори за безбедност.....	176
-------------------------------------	-----

4. ЕКОНОМСКА БЕЗБЕДНОСТ	
-------------------------	--

4.1. Општо за економската безбедност.....	179
---	-----

4.2. Проучувања на економската безбедност.....	181
--	-----

4.2.1.Економски инструменти на надворешната политика.....	182
4.2.2.Геоэкономија.....	182
4.2.3.Меѓународната меѓузависнот врз националната безбедност.....	183
4.3. Економски закани по безбедноста.....	185
4.3.1. Поединец.....	185
4.3.2. Претпријатија.....	186
4.3.3. Држава.....	187
4.3.4. Животни потреби.....	188
4.3.5. Меѓународен економски систем.....	189
5.ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ.....	190
ГЛАВА IV	
БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА.....	194
1.ТЕОРИСКО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА.....	194
2.ПОТРЕБА ОД ГРАДЕЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА.....	197
2.1.Ширење на концептот за безбедноста и рedefиниција на безбедносната политика.....	198
2.2. Како е формулирана безбедносната политика?.....	200
2.3. Кои се клучните прашања за формулирање на ефективна безбедносна политика?.....	201
2.4. Како е структурирана безбедносната политика?.....	202
2.4. Цели и задачи на безбедносната политика.....	203
2.5. Начин на спроведување на безбедносната политика.....	205
2.6.Начела за ефективна и демократска безбедносна политика.....	206
3.СТРУКТУРА И ОБЕМ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА.....	206
3.1.Фактори за развој на безбедносната политика.....	209
4. СОДРЖИНАТА НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА.....	218
4.1.Постапка за изработка и примена на Стратегија за безбедност.....	220

ГЛАВА V

БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....227

1.ОПКРУЖУВАЊЕТО И ПОЛОЖБАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КАКО ДЕТЕРМИНАНТИ ВО ФОРМИРАЊЕТО НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА.....230

2.БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА СТРАТЕГИСКИТЕ ДОКУМЕНТИ235

2.1.Темелни вредности и национални интереси на РМ како појдовна основа за градење на безбедносната политика.....235

2.2.Ризиците и заканите по националната безбедност како фактори кои ја детерминираат безбедносната политика.....238

3.ФОРМУЛИРАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....243

3.1.Поделементи на безбедносната политика на Република Македонија...247

3.1.1.Надворешна политика.....249

3.1.2.Економска политика.....249

3.1.3.Одбранбена политика.....249

3.1.4.Политика на внатрешната безбедност.....250

3.1.5.Политика на заштита на животната средина.....252

4.ФАКТОРИ НА ВЛИЈАНИЕ ВО КРЕИРАЊЕТО НА БЕЗБЕДНОСТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....253

5.ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....256

6.НИВОА И НАЧИН НА КРЕИРАЊЕ НА ПОЛИТИКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....260

7.СПРОВЕДУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....274

ГЛАВА VI

РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНИТЕ ИСТРАЖУВАЊА.....311

1.ИНТЕРВЈУ.....311

1.1.Ризици и закани по безбедноста на Република Македонија315

1.2.Концепти за безбедност во Република Македонија.....	324
1.3.Безбедносниот систем клучна алка за безбедносната политика.....	326
1.4.Можности за примена на широк концепт на безбедноста во Република Македонија.....	332
1.5.Политичката безбедност на Република Македонија.....	332
1.6.Економската безбедност на Република Македонија.....	335
1.7.Воената безбедност на Република Македонија.....	338
1.8.Социетална безбедност на Република Македонија.....	340
1.9.Справување со еколошката безбедност преку системот за управување со кризи на Република Македонија.....	344
1.10.Концептот на приватна безбедност во Република Македонија.....	345
1.11.Процес на утврдување на безбедносната политика на Република Македонија.....	347
2.ПЕРЦЕПЦИИТЕ НА ГРАЃАНИТЕ ЗА БЕЗБЕДНОСТА И БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА.....	351
2.1.Мислење на граѓаните за ризиците и заканите по безбедноста.....	350
2.2.Мислење на граѓаните за концептите за безбедност на Македонија.....	355
2.3. Мислење на граѓаните за безбедносниот систем како клучна алка за безбедносната политика на Република Македонија.....	358
2.4.Мислење на граѓаните за широкиот концепт за безбедност и Република Македонија.....	362
2.5.Мислење на граѓаните за политичката безбедност.....	364
2.6.Мислење на граѓаните за економската безбедност.....	375
2.7.Мислење на граѓаните за воената безбедност.....	381
2.8.Мислење на граѓаните за социеталната безбедност.....	383
2.9.Мислење на граѓаните за еколошката безбедност.....	387
2.10.Мислење на граѓаните за приватната безбедност.....	389
2.11.Мислење на граѓаните за утврдување на безбедносната политика.....	392
ЗАКЛУЧОЦИ.....	395
БИБЛИОГРАФИЈА.....	412

На
Сопругата Габриел и ќерката Ана
Со почит, љубов и благодарност

В О В Е Д

На крајот на 20 и почетокот на 21 век, под влијание на промените кои настанаа во меѓународните односи (глобализацијата и регионализацијата, демографските и еколошките проблеми), истражувањето на безбедноста беше проширено со концептите на индивидуалната, социјалната, регионалната, меѓународната, глобалната безбедност и др.

Според теоријата за хиерархијата на човековите потреби на Абрахам Маслов, безбедноста стои веднаш до потребата за исхрана и минимум биолошка егзистенција. „Кога ќе кажеме дека живееме безбедно, тогаш мислиме на општото „милје“ во коешто човекот ја остварува својата животна и својата работно - творечка егзистенција. Кога нема загрозувања под она што го нарекуваме „нормално“- она што може да се толерира, тогаш можеме да кажеме дека постои просечна безбедна состојба“¹.

Рedefинирањето на безбедноста и нејзините концепти се движи во просторот на дијалектиката помеѓу сознајните и материјалните фактори, односно помеѓу изменетите услови за опстанок и просперитет и новите научни сознанија. Доаѓањето до најсоодветен концепт кој ќе оствари влијание во креирањето на безбедносна политика која воедно ќе одговори на потребите и ризиците на Република Македонија е фокусот меѓу другото на оваа докторска дисертација.

Приговорите на традиционалистите за слабеење на конзистентноста треба да се третираат со должно внимание, но, исто така, е точно дека сведувањето на безбедносната агенда само на воените прашања и на државната безбедност не е ниту единствениот, ниту најдобриот начин за објаснување на новите предизвици. При тоа е сосема јасно дека не секое прашање, на пример, од сферата на економијата или на екологијата може да добие третман на безбедносно прашање, меѓутоа, нивното исклучување априори, сигурно, не го зацврстува методолошкиот пристап во истражувањето.

Начелното прифаќање од наша страна на т.н. повеќесекторски пристап во безбедносниот систем на Република Македонија, односно на пошироката безбедносна агенда, подразбира две работи: прво, подетално разгледување на секторите т.е. концептите што предлагаме да станат (или да останат) нејзин составен дел, и второ,

¹J. Спасески, „Македонија – столб на безбедноста и мирот на Балканот,, Обнова, Кочани, 2005.

нивната внатрешна структура и содржина. Конкретно, ќе зборуваме за пет сектори т.е. концепти: воен, политички, економски, социјален (или идентитетски) и еколошки.

На сите набројани сектори односно концепти им недостига квалитетот на независно постоење. Неспорно е дека сите тие имаат свои препознатливи матрици, но, сепак, остануваат составни делови на целината, на генеричниот поим на безбедноста.

Клучните прашања во редувањето на концептот на безбедноста и нејзините политики во случајот на Република Македонија се: што/кој е референтен објект на безбедноста, чија безбедност е во прашање, што значи безбедноста и кои се неопходните услови за нејзино исполнување. Овие прашања се протегаат од политичките преку економските кон општествените, како и евентуалните воени проблеми на Република Македонија.

Трудот треба да даде симплифициран одговор на прашањето кој е референтен објект на безбедноста, односно безбедноста на државата, бидејќи не се задоволуваат современите димензии на концептот на безбедноста. Безбедноста на кој било од референтните објекти не може да се воспостави во вакуум или во изолација од другите актери на меѓународниот систем. Безбедноста на еден од нив претставува состојба-предуслов за безбедноста на другите субјекти².

Во годините што доаѓаат, заканите за безбедноста на Република Македонија нема да произлегуваат од класичните армии, туку од организираните криминални групи и од нивната спрега со политичкиот и со етничкиот екстремизам. Иако, во изминатава деценија, атрактивноста на политичките идеологии е значајно намалена по серијата војни и направените меѓународни договори што ја запреа реализацијата на идеите за големи држави на Балканот, во регионот се уште се присутни преостанатите две страни на триаголникот на насилството: значителен арсенал оружје, како и неколку илјади луѓе, чијашто единствена професија е војувањето.

Во досегашните анализи на безбедносните показатели во Република Македонија многу малку внимание е посветувано на економските фактори и тенденции и на нивното влијание и значење за создавањето позитивна безбедносна околина. Во услови кога потенцијалите на македонската економија се исклучително слаби, не е возможно значително алиментирање и поддршка на реформите и на развојот во секторите на одбраната и на безбедноста, ниту, пак, атрактивна финансиска стимулација што ќе

² С.Никодиновска-Стефановска „За безбедноста-нови концепти,, Годишник на Факултетот за безбедност-Скопје, 2009

гарантира висока мотивираност на основниот и на старешинскиот кадар во армијата и во полицијата, како и на нивните резервни компоненти.

Безбедносната политика претставува мултидисциплинарна дејност, во функција на објективно детектирање на безбедносните појави, меѓусебната соработка и координацијата на безбедносните институции. За успешна, односно добра безбедносна политика се смета онаа која е способна да ги разреши безбедносните проблеми со минимални средства и со минимална штета. Имајќи предвид дека водењето безбедносна политика претставува основ за успешно и безбедно општество, неопходно е определување на базични претпоставки, појдовни основи, засновани на реални поставки.

Предметот на истражување временски го обработува периодот од 1993-2013 година, односно од донесената Резолуција за пристапување на Република Македонија во НАТО во 1993 година, потврдена 2007 година, потоа Резолуцијата за членство на Република Македонија во Европската Унија во 2004 година, потоа Охридскиот договор од 2001 година и неговата имплементација. Се опфаќа целокупниот период на независност на Република Македонија со цел да се разгледаат сите донесени клучни документи, важни за надворешната и за внатрешната безбедносна политика на земјата.

Целите на истражување е во насока на научна дескрипција на современите теориско-концепциски пристапи во креирањето на политики за одржување на безбедноста и развој на безбедносниот систем на Република Македонија. Анализата на резултатите од теоретското анализирање и емпириското истражување дава одредени насоки во доменот на соодветна теоретска и практична дејност и да овозможи давање на релевантни заклучоци и предлози. Практичната цел на оваа тема е повеќекратна, пред сè поради фактот што во научната и стручна литература недостасуваат трудови и анализи на овој предмет или доколку ги има истите ги карактеризира парцијален научен пристап што зборува за октроираност на ефектите во праксата.

Заради тоа што хипотезата е условена од предметот на истражување, а пред се од научните цели, општата хипотеза се заснова на претпоставка за постоење на одредени факти опфатени со предметот на истражување што на хипотезата и дава атрибутивен карактер.

Оттука, врз основа на општиот пристап на проблемот и врз основа на веќе поставените цели на истражување се постави следната *генерална хипотеза*:

Рационалната претпоставка за целосна примена на соодветен безбедносен концепт ќе придонесе за правилно креирање на безбедносна политика на Република Македонија.

Посебни хипотези на дисертацијата се следните:

1. Специфичноста на теориските пристапи придонесува за рационална претпоставка за примена на соодветен безбедносен концепт;

2. Примената на соодветни концепти за безбедност е условена од безбедносните предизвици со кои се соочува државата, како и од определени фактори кои придонесуваат за успешното имплементирање на основните концепти во системот на национална безбедност;

3. Да се утврди нивото на имплементација на современите пристапи на безбедноста и кои се ефектите од примена на безбедносниот систем на Република Македонија;

4. Постигнувањето, развојот и унапредувањето на безбедносниот систем е условено од брзината на реформите во оваа област, што ќе овозможат креирање на политики и развој на безбедносниот систем на Република Македонија;

5. Развојот на безбедносниот систем е условен од креирањето на целосно прифатен модел, како и негова примена што треба да овозможи успешно имплементирање на позитивната пракса во оваа област;

6. Безбедносниот систем е условен од добро формулирана безбедносна политика, која ја наметнува потребата од дефинирање на безбедноста како нејзина основа, а концептот за безбедност служи за поставување на функционалната зависност со потребите, интересите и вредностите кои владеат во државата во контекст на нејзината одржливост, развој и континуирана стабилност;

7. Проширувањето на концептот на безбедноста на Република Македонија овозможува вклучување на нови и пошироки потенцијални закани по безбедноста, првенствено економскиот развој, уништувањето на животната средина, прекршување на човековите права и миграциските движења.

За да се реализира предложениот истражувачки проект и да се постигнат поставените цели и задачи на истражувањето, се примени соодветен начин на истражување. Тоа подразбира примена на соодветни истражувачки методи, постапки и инструменти кои овозможија собирање, средување, обработка и анализа на податоците и соодветно на утврдената методолошка рамка да се дојде до научни сознанија за истражувачкото прашање, како и можност за проверка на поставените

хипотези. Во ова истражување, соодветно на начинот на прибирање на извори за анализа, како и природата на самиот предмет на истражување, беа користени следните општи истражувачки методи: *анализа на содржината, дескриптивен, аналитичко-синтетички, индуктивно-дедуктивен, историско-компаративен метод и статистичкиот метод.*

Научната цел на докторски труд е да се проучат надворешната и внатрешната политика како елементи на безбедносната политика на РМ и нивното влијание врз актуелните состојби во областа на националната безбедност. Исто така, преку механизмите за превенцијата на безбедносните ризици и закани треба да се додадат одредени насоки кои треба да претставуваат идејни решенија во креирањето на безбедносната проценка на состојбите во државата.

Во македонската научна теорија и практика не постојат анализи од овој тип, од осамостојувањето на Република Македонија до денес. Оттука, добиените сознанија ќе претставуваат основа за понатамошни истражувања од оваа област.

Резултатите од истражувањето неминовно ќе доведат до иницирање на нови истражувања од оваа област, ќе дадат придонес кон науката во делот на основите на безбедносните науки и поттик за надополнување на безбедносната политика на Република Македонија.

1.1.ДИСЦИПЛИНАРНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПРЕДМЕТОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето по содржината има мултидисциплинарен карактер. Тоа се фокусираше на науката за безбедност, а има одредени делови од политичките науки, студиите за одбрана и мир.

1.2.ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.2.1.Научна цел

Целите на истражување беа во насока на научна дескрипција на современите пристапи за одржување на безбедноста и развој на безбедносниот систем и безбедносната политика на Република Македонија. Анализата на резултатите и емпириското истражување даде одредени насоки во доменот на теоретска и практична дејност и овозможи давање на релевантни заклучоци и предлози. Исто така целта на истражувањето беше насочена кон добивање на валидни резултати и научно верификувани сознанија кои овозможија имплементација на рационално и прифатливо

решение во одржувањето на безбедноста и справувањето со ризиците и заканите. Преку аргументирано докажување и презентирање на добиените резултати и согледување на вкупните состојби се дефинираа системските и институционалните решенија, односно започнување на нова фаза на квалитативен развој на овој сегмент.

Согледувајќи ја целата комплексност на истражувачкиот проблем, задачите на истражувањето беа насочени кон следното:

- Се согледа кои од основните концепти се прифатливи и применливи за развојот на безбедносниот систем на Република Македонија и справување со безбедносните ризици и закани
- Се утврди нивото на имплементација на современите пристапи на безбедноста и кои се ефектите од примена на безбедносниот систем на Република Македонија,
- Се направи анализа на надлежностите и организацијата на безбедносниот систем во однос на остварување на уставните и законските определби и спроведувањето на безбедносните политики;
- Се согледаат гледиштата на граѓаните за функционирањето на безбедносниот систем.

Целта на истражувањето беше и да се изврши научна дескрипција ставовите на граѓаните на Република Македонија за ризиците и заканите по безбедноста, безбедносните концепти, функционирањето на безбедносниот систем и поставеноста и креирањето на безбедноста политика.

Поаѓајќи од вака поставената научна цел, како непосредни задачи на истражувањето се и следните:

- ❖ кои се претставите и знаењата на граѓаните за безбедноста и како се манифестираат ризиците и заканите и согласно добиените сознанија утврдување на мерки и преземање на активности на безбедносните институции за подобрување, продлабочување и разрешување на конфликтни состојби и закани по безбедноста;
- ❖ да се увиди колку граѓаните се информирани и каков е степенот на знаењата за безбедносните концепти и начините на кои таа може да се превенира, спречи, открие и сузбие;
- ❖ добивање на сознанија за ефикасноста на безбедносниот систем;

- ❖ идентификување на основните проблеми при реализација на законските основи за безбедносните институции;
- ❖ утврдување на потребата за измена/дополнување на постојната или донесување на нова безбедносна политика;
- ❖ добивање на сознанија за потребата од обучување на целните групи за начинот на примената безбедносната политика со законските решенија и другите нормативни акти со кои ќе се поттикне дополнување на безбедносните стратегии.

Имајќи ги предвид предметот и целта на истражувањето, како и преземените активности, истражувањето понуди определен одговор за перцепциите за ризиците и заканите по безбедноста, начинот за нејзиното сузбивање и градење на соодветен безбедносен концепт.

1.2.2.Практична цел

Практичната цел на оваа тема е повеќекратна, пред сè поради фактот што во научната и стручна литература недостасуваат трудови и анализи на овој предмет или доколку ги има ги карактеризира парцијален научен пристап што зборува за октроираност на ефектите во праксата.

Покрај научната цел, ова истражување ги има и следните практични цели:

- Се согледа како современите концепти влијаат во одржување на безбедноста во нашата држава,
- Се виде комплексноста и специфичноста на пристапите и нивното влијание и развој на безбедноста во државата,
- Се истражија основните фактори и нивното влијание врз успешното имплементирање на основните концепти во системот на национална безбедност;
- Се види кои од основните концепти се најпогодни и најприменливи во безбедносниот систем на Република Македонија;
- Се утврдија евентуалните критични области во безбедносниот систем на Република Македонија во кои се потребни елементи за позитивна промена;

- Се дојде до предлози и можни решенија за градење ефикасен безбедносен систем во Република Македонија и секако креирање на соодветна безбедносна политика.

1.3.ВРЕМЕНСКО И ПРОСТОРНО ОДРЕДУВАЊЕ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Временската рамка на емпириското (теренското) истражување на граѓаните на Република Македонија се реализираше од 01.01.2014 до 31.01.2014 год. Истражувањето се реализираше на подрачјето на Република Македонија.

1.4.МЕТОДИ И ТЕХНИКИ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Од методолошка гледна точка, значајно при истражувањето и разработката на материјата претставува утврдувањето (анализата) на состојбата, ефикасноста, оправданоста, транспарентноста, поставеноста, меѓусебната координација и соработка на субјектите на безбедноста. Според тоа методолошката рамка ја детерминираат дескриптивниот и структуралниот карактер на истражувањето. Главната определба на истражувањето е детерминирање на поставеноста, развојот и перспективите на безбедносниот систем на Република Македонија. Во согласност со поставената хипотетичка рамка, предметот и целта на истражувањето беа применети следниве истражувачки постапки:

1.5.Општи методи

Во ова истражување, соодветно на начинот на прибирање на извори за анализа како и природата на самиот предмет на истражување, беа користени следните општи истражувачки методи: *аналитичко-синтетички, индуктивно-дедуктивен и статистичкиот метод.*

- **аналитичко-синтетички метод** - како почетна и основна логичко-методолошка постапка со цел мисловно теориско и практично раздвојување или концентрирање на предметот на истражување и неговите составните делови;

- **индуктивно-дедуктивен метод** - како најопшт пристап во извлекувањето на заклучоците;

- **статистички метод** - преку анализа и интерпретација на истражувачките резултати добиени со анкетата како мерен инструмент во испитувањето на безбедносните ставови квантитативно да се истражи безбедноста како масовна појава.

Се направи споредба помеѓу различните форми на анкетирање кои се применува и во безбедносните истражувања;

1.6.Истражувачки постапки

Во истражувањето на општествените појави, па оттаму и на безбедносните како нивен составен дел, постојат бројни дебати околу оправданоста на квантитативната постапка, не само заради тоа што станува збор за особено сложени појави, туку и заради опасноста процесот на квантификацијата да добие карактер на сувопарен емпиризам, без согледување на останатите содржини што низ една продлабочена теориско-епистемолошка проценка и анализа би ги имале. Токму затоа и денес не е ретко да се сретнат укажувањата дека познавањето на определна аналитичка алатка, или користењето на некој инструмент (софтверско решение, на пример SPSS) не се одговор, или пристап кој нуди одговор на поставените прашања, посебно на неможноста да се трага по солидни одговор на сложените теориско-епистемолошки проблеми на безбедноста. Несомно е дека истражувањето на безбедносната политика, ризиците и заканите по безбедноста, а особено не нејзиното истражување преку ставовите на граѓаните, не може да ги отвори и да ги одгонетне сите загатки, недоречени и недовршени дебати за поимот безбедност и неговите феноменолошки карактеристики, туку истражувањето е само еден емпириски пресек на ставовите и можност за зајакнувањето на индикаторската основа во градењето на тврдења за објаснувањето на заканите по безбедноста, а низ сложената аналитичка постапка и на натамошното развивање на ставовите за факторите на креирање на безбедносната политика. Имајќи предвид дека прашањето за истражувањето на безбедноста, на ставовите на граѓаните, временски е определно, тоа нема амбиција да ги одговори сите прашања, туку да отвори еден поглед, да понуди емпириски материјал кој низ критичка анализа и нивно имплементирање во научниот фонд ќе придонесува во зајалнувањето на научно-проверливите тврдења и ставови. Науката по дефиниција е антимонополска дејност, таа е пропулзивна за ставовите и гледиштата кои ќе ја издржат теориско-емпирииската валидизација на секој податок и тврдење. Со надеж дека истражувачки резултати се скромни придонес во тој општ напор, преку оваа расправа, на научната, стручната и другата љубопитна јавност и се нудат сознанија за да се поттик за плодна научна дебата, но и основа за натамошна надоградба на научните, истражувачките

пристапи во креирањето на безбедносната политика и поставувањето на соодветен безбедносен концепт во Република Македонија³.

Во истражувањето беа применети истражувачките постапки набљудување и испитување. Од испитувањето посебно беа користени насоченото и структурираното интервју. Структурираното интервју беше конструирано као социодемографска анкета.

1.7. Техники на истражување

Во истражувањето се користеше непосредните и посредни техники на примената на методот на испитувањето.

Во истражувањето како техника за прибирање податоци беше користено интервјуирање (нестандардизирано интервју). Нестандардизираното интервју имаше ограничена примена, што се однесува на статистичкиот примерок кој беше интервјуиран. Во однос на изборот на примерокот во нашиот случај беше користен примерокот на процена како најтипичен за квалитативните истражувања. Овој примерок е условен од процената какви испитаници ќе бидат соодветни за истражувањето.

Примерокот што беше опфатен со интервјутото, беше намерен заради добивање податоци од конкретните носители на функции особено од оние што раководеа со клучните сектори од осоамостојувањето до денес, како и носители на одговорни функции, заклучно со почетокот на 2014 година.

Вкупно, беа изведени 42 интервјуа. Теренската работа се одвиваше во временски период од 1 Декември 2013 до 28 Февруари 2014 г. Прашањата беа идентични за сите, но разговорите се водеа слободно и се обработија квалитативно, односно оние прашања што имаа само општа индикативна вредност. За средување на податоците од интервјутото и на отворените прашања беше користена анализа на содржината (семантичка и фреквентна). Анализата во основа ја зачува автентичноста на податоците бидејќи беше системска и целовита. Од инструменти за спроведувањето на интервјутото беше користен диктафон.

За потребите на истражувањето беа изработени:

а) Писмен прашалник: **МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА БЕЗБЕДНОСТА И БЕЗБЕДНОСНИТЕ ЗАКАНИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

б) Основа за разговор со носители на безбедносни функции и должности

³ Мојаноски Ц. и др. „Истражувачки извештај за 2013 Граѓаните на Република Македонија за корупцијата,, Факултет за безбедност-Скопје, 2013

Составен дел на инструментариумот беа: Анкетарскиот девник, Аналитичката табела за обработка на податоците, Кодексот на шифри и Упатството за примената на Основата за разговор и обезбедувањето на соговорник.

Писмениот прашалник беше наменет за испитување на ставовите на граѓаните.

Писмениот прашалник чии резултати се презентирани се конструирана за ова истражување на докторската дисертација во форма на социо-демографска анкета, дизајнирана и структурирана во облик на анкетен лист, која вклучува демографски карактеристики на испитаниците и определен број батерии прашања преку кои се врши оценуваат ризиците и заканите по безбедноста или се определува безбедносниот концепт, односно безбедносната политика.

Од методските постапки, посебно се користеше:

а) анкетата (подготовка и конструирањето на анкетниот лист и писмениот прашалник)

Заради формирање на слика за одредени прашања кои се во тесна врска со утврдувањето на целите на безбедносниот систем и одржување на безбедноста во Македонија и на целите на овој труд се спроведе истражување на испитаници од општата јавност. Истражувањето понуди основа за утврдување и толкување на одредени прашања од областа на безбедноста.

Како техника за собирање на податоци се користеше писмениот анкетен прашалник со прашања од затворен тип. Анкетниот прашалник е одговорен од 1.167 испитаници, граѓани на Република Македонија. Целна група на анкетањето беа граѓани од целата територија на Република Македонија на почетокот на 2014 година, а негови делови во трудот се користат, анализираат зависно од областа на поставените прашања и нудењето на соодветен концепт на безбедност на Република Македонија и справување со ризиците и заканите.

Резултатите од анкетата за прв пат се публикуваат и научно се анализираат.

б) кодекс на шифри

в) матрица на конфронтација

г) статистички аналитички постапки и техникки (униваријантни и мултиваријантни)

Истражувањето се спроведе со материјална и техничка помош на Факултетот за безбедност-Скопје во рамки на истражувачкиот проект „МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА БЕЗБЕДНОСТА И БЕЗБЕДНОСНИТЕ ЗАКАНИ НА РЕПУБЛИКА

МАКЕДОНИЈА,,*) . Во декември 2013 година од 1-11 Декември на примерок од 100 испитаници беше организирано пилот истражување во кое беа тестирани инструментите. Истражувањето беше спроведено од 1 до 31 Јануари 2014 година на подрачјето на Република Македонија. За обработка на податоците беше изработен кодекс на шифри и модел за компјутерска обработка во софтверскиот пакет Excel. Беше извршена обработката на податоци и шифрирање и внесување во сметачката машина - компјутерот. Обработката и статистичките пресметки на истражувањето е извршено во софтверскиот статистички пакет SPSS. Податоците во делот на ризиците и законите, безбедносните концепти и безбедносната политика за прв пат се користат, обработуваат и објавуваат во докторската дисертација за чии потреби специјално е профилиран типот на прашања.

1.8.КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПРИМЕРОКОТ

Основно е при утврдувањето на мострата да се одбегне пристрасноста. Тоа се обезбедуваше преку примената на случајноста во изборот. Кога го употребуваме поимот “случајност”, пред се, имаме предвид дека се работи за грижливо планирана активност, при што во статистичката маса на сите единици им се дава подеднаква можност да бидат избрани.

Во истражувањето е користен повеќестепен примерок. Повеќестепниот примерок е тип на стратификациски примерок. Тој се применува кога популацијата е голема, а за истражување немате многу време и пари. Пример, сакаме да го утврдиме мислењето на граѓаните за законите по личната безбедност. По случаен избор избираме неколку места, потоа во нив определен број на населени целини, а изборот на соговорниците ќе го избереме случајно.

Во применетите истражувања, кои се преземаат на факултетите, помалку се посветува внимание на проблемот на примерокот што е и разбирливо кога се знае дека ова истражување, имаат пред се за цел тие имаат не да се утврдуваат законите и законитостите во областа на безбедноста (тие се обично резултат на фундаменталните истражувања), туку да ги направат применети во практиката. Меѓутоа има доста проблеми при реализацијата во зависност од средината во која се спроведува (на факултетите нови модели на учење, нови наставни поставки

*) Раководител на истражувачкиот тим проф. д-р Цане Мојаноски, членови на истражувачкиот тим: проф. д-р Злате Димовски, асс. м-р Марјан Ѓуровски и асс. м-р Ице Илијевски

итн., во органите на управата нови модели на решавање на проблемите) кои што треба најнапред да бидат проверени (следени и проучувани) на помал број на испитаници, на ограничен број постапки и ограничени содржини и слично, пред да се “прошират” на сите учесници, наставните содржини, варијаблите и постапки на кои се однесува таквото истражување⁴.

Испитаниците беа избирани на тој начин што најнапред во секоја општина градско или селско населено место се формираше јадро. Во секое од јадрата се вршеше посета на секое петто домаќинство во индивидуалните живеалишта, односно секое 20 домаќинство во колективните живеалишта. Доколку на денот на посетата никој не е присутен, или одбие соработка следното живеалиште беше предмет на интерес. Упатствата беа така срочени, доколку некој и во тој случај одбие, тогаш изборот е на следното петто живеалиште.

Изборот на испитаниците беше извршен по принципот на близок роденден на член на семејството. Применето е структурирано интервју (лице во лице). Истражувањето беше концепирано така, да ги опфати сите делови на Република Македонија и да се постигне приближен број на испитаници од сите делови, од град и село. Имено, заради релевантност на резултатите водено е сметка подеднакво да бидат застапени испитаници од сите региони во Република Македонија согласно официјалната територијална поделеност. Спроведено е во 37 општини во Македонија (Гази Баба, Ѓорче Петров, Кисела Вода, Сарај, Центар, Чаир, Берово, Битола, Босилово, Велес, Винаца, Гевгелија, Гостивар, Делчево, Демир Хисар, Илинден, Кавадарци, Кочани, Кратово, Крива Паланка, Кривогаштани, Крушево, Липково, Маврово и Ростуша, Македонски Брод, Ново Село, Охрид, Прилеп, Пробиштип, Радовиш, Ресен, Свети Николе, Струмица, Тетово, Чучер Сандево и Штип). Регионалната структура на испитаниците покажува дека таа во основа е постигната во 7 од 8-те плански региони на Република Македонија. Бројот на испитаници е нешто помал во Полошко планинскиот регион затоа што при реализацијата постоеше неможност да се ангажира доволен број соработници, но и заради тоа што дел од соработниците, што објективно значително не ги намали специфичностите на територијалната дистрибуција. Регионално погледнато дистрибуцијата на испитаниците изгледа вака: Следува табеларен приказ на испитаници по региони:

⁴ Цане Т. Мојаноски: *Методологија на безбедносните науки – аналитички постпки*; Книга III, Скопје, 2013; стр. 254-264;

Преглед бр. 1 Испитаници според плански регион

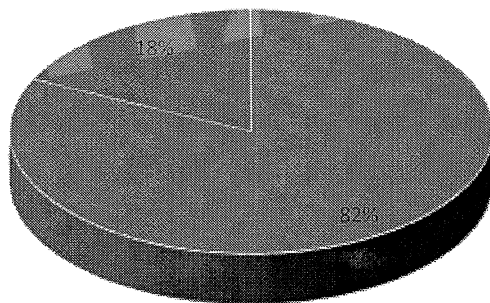
Плански регион Во Македонија	Frequency
1 Скопски плански регион	197
2 Пелагониски плански регион	240
3 Североисточен плански регион	90
4 Полошки плански регион	35
5 Вардарски плански регион	198
6 Источен плански регион	173
7 Југоисточен плански регион	116
8 Југозападен плански регион	118

Според видот на населбата истражувањето 958 или 82% живеат во град и 209 или 18% на село. Оваа покриеност овозможува да се добијат релевантни податоци во делот на мислењето на загрозеноста на луѓето кои живеат во градска или селска средина.

Графикот бр. 1 Испитаници според место на живеење

Место на живеење:

* 1 град * 2 село

Табела бр.1 Испитаници според место на живеење:

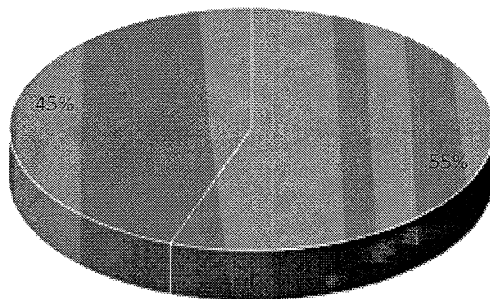
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 град	958	82,1	82,1	82,1
	2 село	209	17,9	17,9	100,0
	Total	1167	100,0	100,0	

Во однос на половата припадност во истражувањето е обезбедена релативно висока присутност на испитаници 647 мажи односно 55,4% и 520 жени односно 44,5%. Од тука теоријата на родовите перспективи и еднакви можности на жените и мажите е испочитувана со што може да се види дали има разлика во перцепирањето на безбедноста кај женскиот и машкиот пол.

Графикон бр.2 Приказ на испитаници според пол

Испитаници според полот

■ 1 мажи ■ 2 жени

Табела бр. 2 Испитаници според пол:

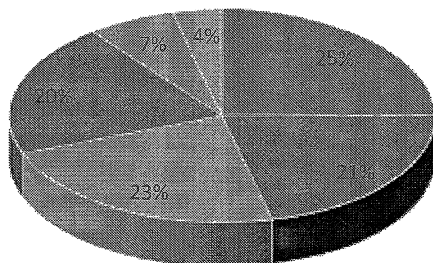
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 мажи	647	55,4	55,4	55,4
	2 жени	520	44,6	44,6	100,0
	Total	1167	100,0	100,0	

Во анкетаирањето опфатени се испитаници на возраст од 18 до над 66 годишна возраст. Од нив до 25 години 24,8%, од 26 до 35 години 21,4%, од 36 до 45 години 23,1%, од 46 до 55 години 20,3%, од 56 до 65 години 6,7% и над 66 години 3,8%. Сите овие податоци означуваат дека може да се види дали младите и постарите лица исто се загрозуени, односно нивните ставови за функционирањето на безбедносниот систем и каде тие се наоѓаат во генералната безбедносна политика на земјата. Воедно може да се дојде до заклучок дали постојат разлики во нивните ставови во зависност од возраста на која и припаѓаат.

Графикон бр. 3 Испитаници според возраст

Испитаници според возраст

- од 18 - 25 години ■ од 26 - 35 години ■ од 36 - 45 години
- од 46 - 55 години ■ од 56 - 65 години ■ над 66 години

Табела бр. 3 Испитаници според возраст:

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
од 18 - 25 години	289	24,8	24,8	24,8
од 26 - 35 години	250	21,4	21,4	46,2
од 36 - 45 години	269	23,1	23,1	69,2
од 46 - 55 години	237	20,3	20,3	89,5
од 56 - 65 години	78	6,7	6,7	96,2
над 66 години	44	3,8	3,8	100,0
Total	1167	100,0	100,0	

Табела бр. 4 Испитаници според национална припадност:

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1 Македонец	1037	88,9	88,9	88,9
2 Албанец	43	3,7	3,7	92,5
3 Турчин	17	1,5	1,5	94,0
4 Влаш	30	2,6	2,6	96,6
5 Србин	26	2,2	2,2	98,8
7 Ром	9	,8	,8	99,6
8 нешто друго	5	,4	,4	100,0
Total	1167	100,0	100,0	

Карактеристиките на примерокот според припадноста на националните заедници во земјата покажува определени отстапувања во однос на бројот на испитаници од албанската етничка заедница. Тоа е резултат на неможноста да се реализира истражувањето во општините каде доминира населението од албанската заедница, што имаше за последица, намалувањето на соодносите кај испитаниците.

Но и процентот на учеството на испитаници од оваа заедница дава доволно основа за изведување заклучоци. Субпримерокот од 43 испитаници спаѓа во групата на добар примероци, но тој е и доволен за примена на определни мултиваријантни аналитички постапки. Во оваа група е недоволен бројот на испитаници припадници на етничката заедница Роми. Останатите групи се во рамките приближна на структурата на населението во Република Македонија на возраст над 18 години.

И според религиската припадност испитаниците ги следат карактеристиките на македонското општество.

Табела бр 5. Испитаници според вероисповед

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1 православна	1075	92,1	92,1	92,1
2 муслиманска	64	5,5	5,5	97,6
3 католичка	6	,5	,5	98,1
4 еврејска	1	,1	,1	98,2
5 протестантска	8	,7	,7	98,9
7 атеист	13	1,1	1,1	100,0
Total	1167	100,0	100,0	

Единствената недоследност на испитаниците е релативно пониското учество на припадниците од муслиманска вероисповед која изнесува 5,5 % од испитаниците.

Процентуалната застапеност на испитаниците според образованието изгледа вака: Може да се констатира дека 56% од испитаниците се со средно образование, 6% се со основно, односно 1% се без образование и 3% се испитаници кои имаат определена квалификација. Од податоците може да се констатира дека 6% од испитаниците се со основно образование и се квалификувани. Втората значајна група се испитаниците со високо образование. Тие учествуваат 3%, а заедно со магистрите и докторите на науки 0,4%. Доколку кон оваа група се приклучат и оние што имаат завршено више образование, тие изнесуваат 9% од испитаниците. Ваквата дистрибуција е релевантна, односно репрезентативна, односно соодветствува со образовната структура на населението во Република Македонија.

Графикон бр.4 Испитаници според образование

Од оваа дистрибуција може да се констатира дека е обезбедена репрезентативност на примерокот според нивото на образование на населението. Односно тој ги следи основните карактеристики на образовната структура на возрастното население во Република Македонија.

Табела бр.6 Испитаници според степен на образование

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1 без образование	8	,7	,7	,7
2 Основно образование	71	6,1	6,1	6,8
4 ВКВ, КВ училиште	33	2,8	2,8	9,6
5 Средно образование	652	55,9	55,9	65,5
6 Вишо образование	102	8,7	8,7	74,2
7 ВСС	264	22,6	22,6	96,8
8 м-р на науки	35	3,0	3,0	99,8
9 д-р на науки	2	,2	,2	100,0
Total	1167	100,0	100,0	

Графикон бр.5 Испитаници според работен статус

Според работниот статус меѓу анкетираниите преовладуваат испитаниците што се изјасниле како вработено лице и тоа 372 вработени во приватен сектор, на второ место по бројноста од анкетираниите се невработените лица со вкупен број од 231 анкетирани, потоа следуваат испитаниците чиј статус е вработен во државна администрација чиј број изнесува 229, потоа се 170 студенти, 77 пензионирани лица и 44 домаќинки/ни и исто толкав број на сопственици на фирми.

Табела бр. 7 Испитаници според Работен статус

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1 Вработен/а во државен сектор	229	19,6	19,6	19,6
2 Вработен/а во приватен сектор	372	31,9	31,9	51,5
3 Сопственик/чка на фирма	44	3,8	3,8	55,3
4 Невработен/на	231	19,8	19,8	75,1
5 Студент/ка	170	14,6	14,6	89,6
6 Пензионер/ка	77	6,6	6,6	96,2
7 Домаќин/ка	44	3,8	3,8	100,0
Total	1167	100,0	100,0	

Графикон бр. 6 Испитаници според просечен личен доход

Табела бр. 8 Испитаници според просечен личен доход (плата):

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
0 нема примања	404	34,6	34,6	34,6
1 до 10000 денари	192	16,5	16,5	51,1
2 од 10.001 до 20.000 денари	361	30,9	30,9	82,0
3 од 20.001 до 30.000 денари	168	14,4	14,4	96,4
4 над 30.001 денари	42	3,6	3,6	100,0
Total	1167	100,0	100,0	

Структурата на испитаниците според висината на просечниот личен доход говори за сликата на лични примања, што е основа за анализирање на дадените податоци кои се однесуваат пред се на економската безбедност која е дел од широкиот концепт за безбедност. Бројот на 361 испитаник кој примаат просечен личен доход во Република Македонија до 20.000 денари создава основа да се констатира дека се опфатени категории на граѓани во однос на нивните примања, односно е обезбедена соодветна покриеност на населението во истражувањето.

1.9. НАУЧНА И ОПШТЕСТВЕНА ОПРАВДАНОСТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Преку механизмите за превенцијата на безбедносните ризици и закани се додаа одредени насоки кои треба да претставуваат идејни решенија во креирањето на безбедноста проценка на состојбите во државата.

Посебна цел беше да се пронајде врската помеѓу безбедноста и системот и нејзиното влијание во креирањето на превентивни мерки за спречување на конфликти. Остварувањето на ова цел придонесе за идентификација на безбедносните закани и справување со конфликтните ситуации. Со тоа, треба се наметна порационално размислување и раководење со настанатите состојби заради целосно минимизирање или во најидеална ситуација, комплетно елиминирање на можните последици врз животот и здравјето на граѓаните, нивниот имот и државата во целина.

Од научен аспект истражувањето е мошне значајно за унапредување на системот за безбедност. Покрај ова истражувањето доведе до:

- Согледување на досегашниот развој на структурите и потребата за нивно понатамошно усовршување и развој;
- Понатамошен развој, рационализирање и стандардизирање во системот за безбедност;
- Понатамошен развој на капацитети и способности за остварување на безбедносниот концепт;

Во македонската научна теорија и практика не постојат анализи од овој тип, кои од осамостојувањето на Република Македонија. Оттука, добиените сознанија претставуваат основа за понатамошни истражувања од оваа област.

Резултатите од истражувањето неминовно ќе доведат до иницирање на нови истражувања од оваа област, дават придонес кон науката во делот на основите на безбедносните науки и поттик за надополнување на безбедносната концепт на Република Македонија.

ГЛАВА I

ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

1. ТРАДИЦИОНАЛНИ ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

Во најопшта смисла на терминот, теорија за безбедноста има две основни значења: значење на проблематиката на безбедноста, односно збир на резултати на научно засновани мислења за безбедноста и целосно објаснување на една група поими од безбедноста кои во себе вклучуваат и систематизиран опис на појавите и законите со чие делување тие настапуваат и се менуваат⁵.

Внатре во најшироко поставениот реалистички пристап, денес во науката за безбедноста се издвојуваат неколку „струии“: покрај класичните ставови на претставниците на ова учење, на пример, учењето на Кара (E.H.Carra) и Моргентау, секако теба да се спомнат и неореалистите како Кенет Волца (Keneth Waltz) и Миаршајмер (John Mearshieimer).

Клучни претпоставки на кои се темели пристапот на претставниците на неореалистички струии на студиите за безбедност се: слично на „доктринарните реалисти“ и тие сметаат дека анархичноста е главна одлика на меѓународниот систем; се разликуваат во поглед на определување на причините на таквата состојба. По нив, понатаму, таквиот меѓународен систем не мора да биде нужно хаотичен: нивното сфаќање на анархичноста се однесува, пред се, на непостоење на средишен авторитет кој би имал способност делотворно да го контролира однесувањето на државата. Државите, меѓутоа, претендирајќи кога и да им е тоа можно на „полна“ сувереност, неизбежно ја развиваат способноста за целите на одбраната и зголемувањето на сопствената моќ. Така тие, независно од вистинските намери, стануваат меѓусебно „опасни“.

Неизвесноста, што води кон недостаток на довербата, му е својствена на меѓународниот систем како таков. Државите, најпосле, неможат никогаш да бидат сосема сигурни во крајните намери на своите соседи и, спрема тоа, мораат да бидат секогаш во „борбен став“. Неореалистите сметаат дека државите сакаат да ја зачуваат сопствената независност и суверенитетот, при што, опстанокот е најважна движечка сила на нивното однесување, дејствување и поимање на безбедноста. Иако тие се

⁵ Котовчевски М. „Национална безбедност“, Филозофски факултет-Скопје, 2011

своевидни рационални организми, секогаш ќе постои можноста да се направат погрешни проценки на состојбата. Во светот во кој, сепак, постои несовршено и нецелосно меѓусебно известување, можните противници, на пример, секогаш ќе имаат поттик намерно лажно да ги претстават сопствените способности и така да ги остават противниците во недоумица.

По неореалистите, се што е кажано влијае државите агресивно да се однесуваат во меѓусебните односи; следејќи ги клучните претпоставки на оваа струја во пристапот кон безбедноста, националната безбедност или небезбедност е во најголема мерка производ на особеноста на структурата на самиот меѓународен систем. Тоа е, впрочем, причината поради која заговорниците на оваа струја се нарекуваат и „структурални реалисти“. Релативната трајност на „структуралната анархија“ не дава многу надеж дека идните односи во светската политика ќе бидат лишени од политика на сила и насилство, бидејќи таквото однесување, имено, неизбежно произлегува од одлуките на структурата на меѓународниот систем.

Миаршајмер, на пример, во 1990 година под името “Враќање во иднината” (Back to the Future), сосема спротивно на тогаш преовладувачкиот оптимизам во поглед на можностите да се воспостави траен и стабилен мир во светот после „студената војна“ (на кого, инаку, нарочно му беа наклонети американските теоретичари и политичари) предвидува враќање на традиционалната политика на повеќестрана рамнотежа на силите. Судирите по „студената војна“, периодот кој што Миаршајмер го оценува како историско време на мирот и стабилноста, ќе избувнуваат во главно поради етнички, верски и национални спротивставености. Неореалистите, меѓутоа, не ја отфрлуваат можноста за воспоставување на однос на соработка помеѓу државите. Таквите односи, по нив, имаат и свои „границы“. „Напреварување во безбедноста“ е единствена постојана и непроменлива црта, а војните се како дождовите во природата, секогаш присутна можност во животот на анархичниот меѓународен систем на државите. Ваквата невесела слика, како што може да се види, не дава многу основ за верување во можноста на воспоставување на вистински и траен мир во меѓународните односи.

За разлика од ваквиот „структурално неотстранлив“ песимизам кој блеска од ставовите на Волца и Миаршајмер, внатре во неореалистичкиот, односно неоструктуралистичкиот пристап, донекаде поинакви гледишта заговараат приврзаниците на твр. контингентен реализам (т.е. од конкретни околности на зависниот реализам). Тоа што оваа струја ја издвојува и ја чини посебна е сфаќањето

дека „спротивно на вообичаеното верување, силна општа склоност на противниците да се натпреваруваат не е неизбежна логичка последица на основните претпоставки на структуралниот реализам. Гаер тврди дека токму во големиот број на случаи на националните цели, достигнување или остварување на безбедноста може најдобро да се постигне со помош на политиката на соработка, попрво отколку низ натпреварување. Како што следи од ова гледиште, и безбедноста е зависна од околностите што преовладуваат во системот во определен временски период.

„Контингентните (зависни) реалисти“ основано им приговараат на структуралните реалисти поради најмалку три причини. Тие, пред се, го негират гледиштето на структурални реалисти дека натпреварување помеѓу државите е нераздвојливо од „суштината на нивното битие“, па со самото тоа е и неизбежно. Државите, имено, наспроти тоа што се во анархичниот меѓународен систем упатени на самопомагање, не се истовремено осудени на непрекинато меѓусебно натпреварување што завршува со војна. Соочени на пример, со неизвесноста на трката во вооружувањето, државите можат промислено да ги остварат своите национални интереси и да ја достигнат безбедноста по пат на соработка, *заеднички труд*, побрзо отколку преку натпреварување. Ваквото сфаќање, за среќа по сите народи и вкупното човештво, преовладува на врвот на студеновојновската трка во вооружувањето. Неподнослива неизвесност ги натерала двете големи сили по пат на соработка и преку преговори да ги остварат и унапредат сопствената, меѓународната и глобалната безбедност.

„Структуралните реалисти“, понатаму, нагласуваат дека соработките, инаку, а особено по „студената војна“, не е можна поради настојување на државите во меѓусебните односи да остварат релативна предност без притоа да обрнат внимание на апсолутната придобивка што во односите на соработка е речиси извесна за секој нејзин учесник. „Контингентните реалисти“, меѓутоа, исправно сметаат дека државите токму од причините на сопствената безбедност, кога настојуваат да се однесуваат рационално и со цел на надминување на размислувањето и дејствувањето во образецот „безбедносни дилеми“, не настојуваат, на остварувањето на релативна предност врз другите. Само така може да се соработува во интерес на мирот и безбедноста – истрајување на постигнување на „максимална релативна добивка“, води во бесконечно натпреварување, насилни судири и војни. Конечно, целосниот паритет е недостижен во односите по мерката на моќта на нееднакви субјекти на меѓународните односи.

На крај, структуралните реалисти во отфрлувањето на соработката претеруваат кога ја пренагласуваат можноста за измама во односите помеѓу државите, како и нивните склоности *секогаш* така да се однесуваат. Таквата опасност, се разбира, постои но трката во вооружувањето и однесувањето во клучот на „безбедносната дилема“ претставуваат несомнено поголем ризик за безбедноста на државата за која станува збор.

Под теорија за безбедноста според Митко Котовчевски се подразбира систем на организирано знаење за појавите на безбедноста до кои се доаѓа по научно методолошки заснован пат и во таа смисла се идентификува со науката за безбедност. Покрај тоа Котовчевски смета дека сваќањето на безбедносната теорија во најголемиот број случаи треба да биде поврзана со праксата на безбедноста бидејќи секое теоретско истражување започнува со воочување на некој проблем настанат во процесот на практично делување.

Од кажаното може да се заклучи дека „прагматичниот оптимизам“ кого го покажуваат „контингентните реалисти“ во поглед на извесноста на односите на соработка помеѓу државите има поцврсто втемелување во реалноста, но и во теоријата, отколку „реалниот песимизам“ со кој се одликува мислењето на „структуралните реалисти“.

Дека зголемување на соработката со цел подобрување на безбедноста, ако не и со цел потполно надминување на „безбедносната дилема“ во односите на државите е посакувано и можно, сметаат и некои други заговорници на „структуралниот реализам“. На пример, не доведувајќи ја во прашање вистинитоста на основните претпоставки на неореализмот, Бери Базан укажува и на некои нови одлики на однесување на државите во последните две децении од XX век. Извесноста на нуклеарниот холокауст, ги принудила главните и останатите субјекти на агресивно натпреварување за што поголем дел од моќта во меѓусебните односи, во еден момент да прифатат *судбинска нужност на меѓусебна соработка*. Водени со рационално сознание на неизбежен исход, државите во своето однесување, преку сакана и несакана соработка, достигнале определена *зрелост* и во постоечката анархична структура на меѓународниот систем. Таа, како што Базан ја нарекол, „зрела анархија“ (*mature anarchy*) се одликува со признание на државите дека постојат добри причини, токму поради сопствената национална безбедност, дека треба да се земат во предвид „безбедносната сметка“ и интересите на безбедноста на своите соседи и поширокото опкружување – со други зборови, дека во новите околности меѓународната безбедност

и претходи, претставува предуслов за достигнување, зачувување и унапредување на националната безбедност. Базан уште со право предупредува како неуважување на оваа своевидна „безбедносна меѓузависност“, односно меѓузависностите на националните безбедности, во краен исход можат да бидат кобни најпрво по државата што така се однесува.

Како пример од стварноста, тој ги наведува нордиските земји кои по многу векови на меѓусебното воено натпреварување, изградиле безбедносна заедница. Кога станува збор за веројатноста едно вакво созревање на анархичните меѓународни односи да се рашири врз целиот свет, Бузан малку е повнимателен во предвидувањето. Други познати случаи на воспоставување на односи на безбедносна соработка и безбедносна заедница се случиле во Западна Европа. Веќе по потпишувањето на Римскиот договор во 1957 година, новите односи на заедништво почнале се повеќе да ги заменуваат столетијата на непријателства – се разбира дека недоразбирањата и судирите на интересите не ги снемало од односите на овие земји и народи: постигната е, меѓутоа, полна согласност сите судири да се решаваат со мирољубиви средства.

Фактички успех во изградбата и во унапредувањето на односите на заедништво внатре во Европската заедница, денес Европска унија, ги охрабри заговорниците на „зрела анархија“ да предложат и да работат на ширење на односите на безбедносната заедница на останатите подрачја во Европа и во светот. Во таа смисла вклучувањето на другите народи и држави на „стариот континент“ во семејството на европските народи ќе ја унапреди неговата вкупна безбедност, бидејќи, *inter alia*, како што е мирот така и безбедноста е неделива, т.е. и таа „работи“ на принципот на „обединети садови“.

Додека, како што видовме, неореалистите им ја одрекуваат на установите способноста и можноста позначајно да придонесат во зачувување на мирот, во достигнување и унапредување на безбедноста, заговорниците на либералниот институционализам, имено спротивно, на институциите им даваат главна улога во зачувување на меѓународната безбедност. Либералните институционалисти, Киохејн и Мартин, на пример, ги прифаќаат многуте претпоставки на неореализмот за трајно значајни на воената моќ во меѓународните односи но, нагласуваат тие, институциите, сепак, се во состојба да ја обезбедат потребната рамка за соработка што може да помогне во надминувањето на опасноста што со себе го носи твр. безбедносно натпреварување меѓу државите. Бидејќи, инаку, веќе детално се разгледувани карактеристиките на пристапот на безбедноста кај либералните институционалисти,

внатре во овој најшироко разбран правец вниманието го заслужува „теоријата на демократскиот мир“. Оваа струја, која строго научно зборувајќи тешко може да се смета за теорија, поаѓа, исто така, од неопходноста на постоење на демократски установи и постапки како предуслови за национална, меѓународна и глобална безбедност.

Заговорниците на „теоријата на демократскиот мир“ уште во осумдесетите години од XX век изнеле куп сфаќања по кои државите со демократско уредување не војуваат помеѓу себе. Таквите тези, се разбира, не се ништо ново во историјата на политичката мисла. Најпознатите претставници на оваа либерална струја во XX век, Мајкл Дојл и Брус Расет, ги наоѓаат теориско-филозофските исходишта за ваквите свои уверувања во ставовите на Имануел Кант, изнесени посебно во неговиот славен оглед *За вечниот мир* од 1795 година. Следејќи го речиси до буква становиштето на овој корифеј на германскиот класичен идеализам, Дојл смета дека, на пример, општествата кои институционално, правно и процедурално го оствариле/достигнале вистинското демократско претставување, пројавуваат приврзаност кон почитување на човековите права, и, при тоа се, вклучени во системот на транснационалната меѓузависност, со самото тоа се *понаклонети кон мирот* (peace prone countries) отколку другите општества. Спротивно на тоа, општеството без таквите карактеристики, недемократските држави, многу почесто војуваат против демократските општества, како и меѓусебно (war prone countries). Заради вистината, тезите за мирољубивата природа на демократските општества и општествените уредувања ги прикажуваа уште античките филозофи Платон и Аристотел. Ставот дека демократијата како форма на општествено уредување и систем на вредности кон кои се тежнее, претставува една од најважните предуслови на мирот, го потврдила политичката историја во многубројни случаи – за нашиот оглед посебно значајно е доведувањето во врска на меѓусебното условување на демократијата, мирот и безбедноста. Токму во таа точка на допирање се согледува и најголемиот придонес на „теоријата на демократскиот мир“.

Заговорниците на оваа струја внатре во либерално институционалниот пристап на безбедноста не исклучуваат, сепак, и некои други влијанија врз надворешнополитичките постапки на државите во меѓународните односи и „глобализираната светска политика“. Брус Расет во таа смисла не ги отфрлува во целост претпоставките на реалистичниот пристап по кој државите во значителна, понекогаш и одлучувачка мерка се раководат со причините на политичката моќ и „стратегиската“ сметка, занемарувајќи ги притоа постоењето на идеолошка блискост и

почитување на заедничките демократски вредности. Како и другите либерални институционалисти, тој го застапува едно одмерено, оптимистично гледиште – ширење на демократските поредоци нема да ги отстрани сите, па можеби ниту повеќето војни и насилни судири за кои сега знаеме и кои не „очекуваат“ во иднината, но секако ќе придонесат светот во кој живееме да биде место со помалку насилство отколку што би бил поинаку.

Во рамките на либералниот институционализам, колективната безбедност, како установа на меѓународната безбедност, теориски, и во реалноста, е најприсутен концепт и модел. Имено, доколку не ја правиме потребната разлика помеѓу колективната одбрана и колективната безбедност, тогаш ваквите идеи како и конкретните облици на здружување заради одбрана и со цел зголемување на безбедноста постојат откако државите меѓусебно се натпреваруваат и соработуваат. Уште од најраните времиња, имено, на државите им било јасно дека нивната сопствена национална безбедност зависи, а понекогаш е, пресудно определена, со меѓународната односно, безбедноста на нивните соседи или поширокото подрачје. Денес, во времето на „глобализирана светска политика“ меѓународната и глобалната безбедност, како што порано утврдивме, се нужни предуслови за достигнување, одржување и унапредување на националната безбедност, а во поедини прашања тие и претходат. Тоа дека „системот на сојузот“ бил и останал важен чинител на моќта на било која држава речиси и да не е потребно посебно да се истакнува.

Сепак, колективната безбедност за која сме со намера да зборуваме во рамката на овој концизен приказ на различни пристапи кон безбедноста, како и замислата на која најчесто и со најмногу согласност се мисли кога се спомнува синтагмата колективна безбедност, се однесува на „заедничко обезбедување, без однапред определен противник, насочено внатре и засновано на обвраската за доаѓање на помош на оној субјект кој е жртва на агресија без оглед на тоа кој друг припадник ја напаѓа неговата национална безбедност. Оваа замисла на усовершена рамнотежа на силите не подразбира „механички“ собир на националните безбедности на државите членки на системот, туку вклучува и систем за зачувување и унапредување, што го покажува примерот на ООН.

Во секој случај, кога ќе се отфрли почетниот идеолошки восхит со овој систем што беше присутен непосредно по Првата и Втората светска војна и, притоа, ќе се земат во предвид подеднакво недостатоците на замислата и досегашните искуства на Друштвото на народите и Обединетите нации, тогаш „уреденото урамнотежување на

моќта по пат на установите е подобро од неуреденото урамнотежување во услови на анархија“.

Главната цел на востановување на некој систем на колективна безбедност би била спрема „реалистичкото“ поимање на „правата вистина на меѓународната работа“ (Макијавели) сличен на општиот пристап на либералниот институционализам и идејните поставки на тнр. демократски мир – да се подобри „безбедносно натпреварување по пат на намалување на извесноста дека спиралата на непријателствата ненамерно се претвора во војна“.

Заговорниците на замислата и системот на колективна безбедност, како што е познато, ги земаат во предвид и основните поставки на тнр. реалполитики како и „пресметка на моќта“; одбиваат, меѓутоа, да ги прифатат крајните последици што произлегуваат од природата и структурата на меѓународниот систем по кои државите во меѓусебните односи трајно се осудени на самопомагање – Ињис Клод (Ignis Claude) и неговите истомисленици, на пример, се обиделе да докажат дека на однесувањето на државите исто така влијаат и внатрешната политика, поединечните уверувања, како и обичајни и правни правила: со еден збор, со „материјалните“ претпоставки, и идеите по нив од големо значење е и влијанието. Државите, на пример, прифаќаат, според Купхан (Kurchan), да се обврзаат на почитување на определени правила со цел одржување на стабилноста и, кога тоа е потребно, на заедничко влијание на запирање на агесијата. Колективната безбедност, според ваквите сфаќања, а за разлика од рамнотежата на силите, востановува три нови принципи на меѓудржавните односи кои според нив се од пресуден значај за мирот и безбедноста:

Прво, државите кои формално и неформално ќе се здружат и создадат систем на колективна безбедност мора да се откажат од употреба на воена сила со цел измена на *status quo* во меѓусебните односи, како и изрично да прифатат барање сите нивни недоразбирања и судири да треба да ги решаваат со мирољубиви средства. Промените во меѓународните односи се, се разбира, можни само по пат на преговори на заинтересираните страни;

Второ, државите опфатени со системот на колективна безбедност нужно треба да ја прошират замислата на сопствената национална безбедност и да ги земат во предвид интересите на меѓународното општество во целост. Тоа конкретно значи дека државите членки на системот се должни без одложување, заеднички да се спротивстават на агресорот со незапирлива сила, без оглед за која земја станува збор.

Трето, спрема многуте заговорници на замислата на колективната безбедност, најважното начело се однесува на развивање на *довербата* и надминување на *стравот* во односите на државите. Како што Клод истакнува, за да таквиот концепт на втемелен систем на колективната безбедност би бил успешен зависи и од тоа во која мерка се државите подготвени да доверат својата судбина на установа на овој усовршен облик на рамнотежа на силите.

Дека, наспроти сето горенаведено се јавуваат проблеми дури и во врска со основните обврски на државите кои произлегуваат од пристапувањето кон ваков договор (*casus foederis*), укажува и Џон Мијаршајмер наведувајќи ги деветте неотстранливи недостатоци на замислата и системот на колективната безбедност.

За државите е тешко, според него, а често и невозможно да направат разлика помеѓу напаѓачот и жртвата во еден меѓународен судир што, впрочем, го покажуваат многубројните примери: „колективната безбедност“, понатаму, подразбира дека секоја агресија е неоправдана, од другата страна постојат услови при кои победата во судирот против соседот агресор е оправдана, одделни држави од историски или од идеолошки причини се блиски пријатели, така што е малку веројатно дека ќе се придружат кон која било коалиција против сопствените пријатели; постоење на историските непријателства, исто така, во односите помеѓу членки на системот на колективната безбедност се во голема мерка усложнува неговата делотворност; државите, како што искуства за жал покажуваат, често имаат склоност да го одбегнуваат учеството во рамномерната распределба на трошоците и товарот на запирање и казнување на агресијата и агресорот; тешкотиите се јавуваат и во напорот да се обезбеди брз одговор на агресија поради непостоење на желба на државите да се вклучат во дејствија со кои судирите би се предупредиле; државите се, потоа, без волја да учествуваат во колективни акции поради извесноста на прераснување од локалните во меѓународните судири; почитувањето на суверенитетот, најпосле, го отежнува донесувањето одлуки кај одделни држави на кои моментално би им се придружиле коалиции против напаѓачот и, на самиот крај, Миаршајмер обрнува внимание на фактот дека замислата и системот на колективната безбедност содржат една внатрешна противречност: употреба на воената сила се смета за „одвратен чин“ а, сепак, државите мора да се потпрат на неа со цел да се одбранат од агресија.

Во услови на глобализирана светска политика и постоење на глобални безбедносни предизвици и закани, нарочно поради суштинските промени во сфаќањето на безбедноста кои се одразиле и преку преформулирање на нејзината вкупна замисла,

и системот и замислата за колективната безбедност на почетокот на XXI век стојат пред темелни преиспитувања и преформулирања.

Неколку поттикнувачки струи внатре во третата „најраспространета црква“, тнр. критички теории, го збогатиле промислувањето на безбедноста на крајот на XX век. Имено, она што е ново, иако најчесто без потребната научна строгост и теориско-филозофска широчина и опфат, „стигнало“ во студиите за безбедноста токму од кругот на „алтернативните сфаќања“ на безбедноста.

Своевиден „хибриден, номадски дискурс“ во студиите за безбедноста се воочува веќе во тнр. „социјално-конструктивистичка теорија; го започнуваме овој концизен приказ на неколку најпознати струи од третата група на пристапот, токму со социјално-конструктивистичка теорија, зошто таа по своите основни претпоставки претставува мост помеѓу неореалистичките сфаќања на едната и „алтернативните гледања“ на безбедноста, од другата страна. Еден од најпознатите претставници на социјалниот конструктивизам, Александар Венд, на пример, ја прифаќа претпоставката дека државите и понатаму се клучни „референтни објекти“ и субјекти на меѓународната политика и меѓународната безбедност; тој, исто така, не го одрекува постоењето на анархични односи во меѓународниот систем на државите, потоа, фактот дека државите често ја зголемуваат не само одбранбената туку и офанзивната моќ, како и дека во примордијалното тежнение да преживеат, т.е. , да опстанат, тие во состојба на „егзистенцијален грч“, иако настојуваат да мислат на себе во системот и на системот како целина рационално, воглавно се сомневаат во искрените намери на другите држави. „Социјалните конструктивисти“ сметаат, понатаму, дека одликите на меѓународниот систем пресудно ги определува однесувањето на државите – сепак, за разлика од неореалистите или неоструктуралистите, тие истакнуваат дека „структурата претставува продукт не само строго земајќи го материјалниот чинител на моќта, туку во поголема мерка е определена со општествените односи“.

Општествените структури во толкувањето на „социјалните конструктивисти“ се направени од заедничко знаење, разбирање и очекување, од материјалните извори во потесна смисла, како и од конкретните дејности; според тоа, заговорниците на оваа струја сметаат дека, доколку го промениме начинот на кој ги промислуваме меѓународните односи, тоа може, помеѓу другото, да доведе и до темелен пресврт кон поголема меѓународна безбедност. Уште поопределено: идеи, претстави и значења, според „социјалните конструктивисти“, пресудно го определуваат однесувањето на

државите – со нивната промена, се менува и суштината на структура која, како што утврдивме е нивен производ.

Александар Венд изнесува докази во прилог на вистинитоста на оваа претпоставка на следниот начин: однесувањето и размислувањето на државите во клучот на тнр. безбедносна дилема е, според него, последица на општествени чинители на формираната структура, при што, на пример, државите во крајна линија прибегнуваат кон остварување на своите интереси во поимите односно постапките на самопомагање пред се поради недовербата во искрените намери на другите, а не поради за нив неповолните показатели што се изразени во строго материјалните, „објективни“, чинители на моќта. Наспроти тоа, безбедносните заедници, таму каде се засновани, се темелат пред се на меѓусебната доверба на државите членки што подразбира дека сите судири на интереси до кои неминовно доаѓа и внатре во таквата заедница, ќе ги решаваат исклучиво со мирољубиви средства.

Приврзаниците на оваа струја во студиите за безбедноста се, секако, во право кога тврдат дека политиката на силата (power politics) влијае во голема мерка врз однесувањето на државите во меѓународните односи па и во глобализирана светска политика, но дека со тоа не можат сеопфатно да се објаснат и претстават меѓународните односи во сите видови на покажување, и во целост. На однесувањето на државите, како што исправно забележуваат, влијае и замислата за владеење на правото, идеи и концепти на соработка по пат на меѓународни установи и организации, како и ограничувања што ги наметнува меѓународниот морал. Тоа, за жал, се чувствува значително помалку од влијанието на образецот и практиката на политиката на сила врз однесувањето на државите. Иако укажува на значењето на општествените фактори, наспроти строго материјалните, во настанокот и формулирањето на структурата на меѓународните односи, Венд не е голем оптимист во поглед на извесноста да се случат посакувани промени во самата „социјална конструкција на системот“, кои истовремено би довеле и до поголема безбедност. Понекогаш, вели тој, најтешко е, ако не и невозможно, да се смени токму идејата, претставите, значењата – со збор, начин на мислење; тешко е, по сите икуства што ни ја дава историјата на меѓународните односи, да не се согласиме со ваквата невесела оценка.

Претпоставките што претставуваат *fundamentum divisionis* помеѓу традиционалниот и либерално-институционалистичен пристап, од едната, и „растреливото“ множество какво што е тнр. критичка теорија на безбедноста, од другата страна, се однесуваат пред се на местото и улогата на државата: додека, имено,

државата за реалистите, неореалистите, неоструктуралистите и либералните институционалисти, дури и за, како што утврдивме порано, „социјалните конструктивисти“, е главен субјект и објект на безбедноста во сите нејзини видови и на сите нивоа, дотаму заговорниците на „критичкиот пристап“ ја започнуват нивна редефиниција на замислата на безбедноста токму со одрекување на значењето на државата. Дури, не само дека по нив државата не е веќе главен субјект и објект на безбедноста, туку таа, посебно во новонастанатите околности, станала причина и дел од проблемите на несигурноста во меѓународниот систем; иако е во состојба да ја осигура безбедноста „под и над“ себеси, државата истовремено може да биде и „извор на несигурност за нејзините граѓани“.

Како што порано подетално изложивме, заговорниците на „критичката теорија“ сметаат дека студиите за безбедноста истражувачкото внимание треба да го насочат на *поединци и маргинализираните општествени групи*, како и да се занимаваат со можностите на човековата еманципација и на надминување на односите на „структуралното насилство“. Приговорите кон овој пристап се упатени најмногу поради „замагленоста“ на некои негови основни претпоставки и поими – покрај залагање за коренити општествени промени, на оваа „теорија на напредок“, „политика на надежта“ и „политика на отпорот“, не содржат и не даваат практично употребиви решенија за проблемите на чие постоење со право укажуваат. Методолошки гледано, големо прашање е колку ваквите теории во чие средиште е поединецот, можат да бидат од корист во анализата на меѓународна и глобална безбедност. Навистина, сето тоа му одговара на разликувањето помеѓу „теоријата за решавање на проблемите“ и на „критичките теории“, кои ги прави Роберт Кокс. Тој смета дека единствено „критичките теории“ искрено тежнеат кон промена на постоечките односи и установи, додека реалистите, неореалистите, либералните институционалисти и социјалните конструктивисти само се обидуваат да ја подобрат состојбата и да решат одделни проблеми внатре во постоечката рамка што не ја доведуваат во прашање. Оттаму, според нашето мислење, на „критичката теорија“ треба да и се „опрости“ утописката енергија што несомнено ја носи бидејќи таквата енергија е движечка сила без која не е можна ниту една темелна општествена промена.

Особено место во рамките на „алтернативните погледи“ на безбедноста, од поединечна до глобална, и припаѓа на феминистичката струја. Воглавно заговорничките на овој пристап кон безбедноста ги делат сите почетни претпоставки на „критичката теорија“, но укажуваат и на фактот дека изучување на меѓународната

политика воопшто, и меѓународната безбедност посебно, се врши од гледната точка на машкиот дел на населението. Ен Тикнер (Ann Tickner), на пример, истакнува дека жените ретко се спомнуваат во значителна по обем литература за безбедноста иако, што е очевидно, општествените судири влијаат и врз жените, како и врз мажите. Тука речиси и да не е потребно да се каже дека најголем број на повредени и бегалци во војните ги чинат жените и децата. Во најмала рака е ненаучно и неморално во една така чувствителна и се позначајна област на човековото промислување и делување да се занемарат гледиштата и интересите на повеќе од половина на човештвото. На тој начин студиите за безбедност можат да бидат доволно опфатени, а рedefиницијата на замислата целосна; како што, впрочем, Џил Стинс истакнува тврдејќи дека: „Рedefинирање на безбедноста ... вклучува промислување на милитаризмот и патријархалноста, незадоволувајќи го развојот и уништувањето на животната средина. Тој (редефинираниот концепт на безбедноста), вклучува промислување на односите помеѓу сиромаштијата, долговите и растот на населението. Тој го вклучува и размислувањето за ресурсите и како тие се распределени.

Во рамките на „критичката теорија“, најголеми новини донесува постмодерното промислување на безбедноста. На овој пример се највидливи крајните последици на „распаѓањето на дијалектиката на модерната и отпишување на арогантно господарство на Еден повластен Логос“. Токму „растекување на умното јадро на модерната“ и залагањето за тнр. хибриден дискурс беа онаа подлога врз која во шесетите години Дериде, Лиотар, Фуко, Бодријар, Делез и другите ја „деконструираа теоријата“ и ја порекнуваа можноста на достигнување и постоење на какво било објективно знаење. Овие забелешки беа неопходни за најкусо да се разграничи заговорничкиот дух на постмодерната во однос на филозофското, научното и теоретско мислење на модерната. Како што исправно забележува и Миаршајмер, овие две епистемолошки структури (идеи за знаењето) суштински се разликуваат: „таму каде што реалистите гледаат зацврстен и сознаен свет, постмодернистите зборуваат за можноста за бесконечни толкувања на светот околу нив... нема постојаност, нема утврдени значења, нема сигурна почва, нема големи тајни ниту крајни структури ниту историски граници... постои само толкување... Не треба да чуди, затоа, што постмодернистите се определиле за тнр. номадски дискурс, т.е. целосен релативизам во однос на вистината и фактите – колку луѓе, толку и вистини. Она што според постмодернистите е важно се однесува на „енергетското блескање на јазикот“, а не на идејата, интересубјективно проверливо знаење.

Кога станува збор за промислување на безбедноста „говорот на реализмот“ е како „говор на моќта“ средишен проблем и причина за меѓународната несигурност. Таквиот говор во минатото, еднакво како и денес, истакнуваат постмодернистите, го поттикнувал натпреварувањето на државите во зголемување на моќта, така што сето тоа неизбежно во краен исход доведувало до војни; урамнотежување на моќта преку вооружување и создавање на сојуз, имено, не донесува мир. Оттаму, единствен начин ваквата слепа извесност да се надмине е, по нив, замена на „говорот на моќта“ со сосема поинаков „говор на заедништво“. Постмодернистите нагласуваат дека надвладување на твр. софтвер кој се заснова врз „комунитарни правила и вредности“ да доведе до соработка, мир и усогласеност во односите на општествата. Не постои, значи повластено толкување на стварноста, меѓународната политика, па ниту на безбедноста – не е тешко да се согласиме со постмодернистичкото образложение на ваквото гледиште: речиси недефинирана сложеност и неопределеност на човечкото однесување, со неговите разновидни, често спротивставени и противречни културни, верски, историски и јазични „варијации“, во голема мерка им дават за право. И навистина, претераното поедноставување и редуцирање на стварноста со цел создавање теориски модели или „рамки на разбирање“ со најшироко важење, ги чини практично целосно неупотребиви, „нечувствителни“ за бескрајната сложеност на „вистинската вистина на работите“. Во „замрзнатите пустини на апстракцијата“ (Адорно), да додадеме, тешко е да се прошири и продлабочи замислата на безбедноста во условите на растечка меѓузависност и сложеност на „глобализираниот живот“ и глобализираната безбедност посебно.

Вредно за пофалба е нивното, дури и на зборови, залагање во рамките на студиите на безбедноста да се истражуваат и прашања како што се, на пример, зголемување на несигурноста предизвикана со учество на државата во работите на воената индустрија, потоа, проблем на заканувачка состојба на глобалната економија по мирот и безбедноста, како и прашање на секаков вид на насилство врз маргинализираните општествени групи.

Доколку остварувањето на „комунитарните идеали“ е прилично далеку, за почеток е повеќе отколку доволно сите луѓе да ја усвојат во сопственото однесување „политиката на отпор“ на состојбата на тешко загрозена безбедност. Џим Џорџ (Jim George) ја образложува ваквата „политика на отпор“ со можноста луѓето како „субјекти во еден објективен свет на анархична политика на сила да ги изменат односите на моќта и да ги свртат несводливите реалности. Во таквите нови околности

би било можно да се рече *не*, да се запраша *зошто* и се разбира *како*... Луѓето можат, на пример, да дадат отпор на штетата што је предизвикува крајниот национализам или илузорната извесност на теоријата на нуклеарното заплашување. Тие (луѓето) можат да го предупредат уништувањето на нивните општествени и еколошки структури во име на економскиот рационализам; тие можат да се спротивстават на расизмот и сексизмот и на искористувањето на маргинализираните и различните; можат да истрајуваат на учеството во донесувањето на одлуката што ги определува животните прилики. На овој начин, политиката на отпорот можно е да се прошири преку процесот на демократизацијата во реалитетите каде што тоа порано никогаш не е сторено: во семејството, на работното место, во културното создавање“.

Ова објаснување на „политиката на отпорот“ во толкувањето на Џим Џорџ, социолошки широко и, пред се, утописки поттикнувачки ги отвора новите простори за истражување на студиите на безбедноста, без што нивното преобликување во целост би било тешко изводливо. Имено, претставниците на тнр. алтернативни погледи на безбедноста, од поединечна до глобална, посебно заговорниците на феминизмот и филозофите постмодернисти, одлучувачки само што се определиле за премин од стратегија кон наука за безбедноста. Во тој поглед, токму тие, помеѓу другите, најверно го одразиле духот на времето и вкупните промени што се случиле на крајот на XX век. Кога станува збор за безбедноста, речиси сите поими и дотогашни обрасци се ставени под прашалник и со право, до промена дошло и во поглед на објектот и субјектот на безбедноста, но и во однос на многу изменетата природа на законите. На пример, можните делотворни одговори ќе ги определуваат и изменуваат видовите на судири за кои за сега главно се изнесуваат помалку или повеќе втемелени претпоставки.

Најпосле, „глобалистичките погледи“ на меѓународната и безбедноста воопшто претставуваат најсериозен предизвик на „традиционалниот“, реалистичниот и неореалистичниот пристап; писателите што себе си се сметаат за припадници на тнр. учење на глобалното општество, поаѓаат од претпоставка дека *системот на суверените држави веќе му го отстапил местото на глобалното општество*. Како последица на глобализмот и, посебно, благодарейќи му на делувањето на глобализацијата во последната деценија на XX век, некои кажуваат и за постоење на односот на глобалната заедница што во својот состав, пред се, ги опфаќа како основни единици поединците, па туку тогаш и народите, општествени групи, итн. Има и такви кои сметаат дека системот на суверени држави прераснува во светска заедница на

поединци најмногу со учинок на меѓународното право и меѓународните организации што ја придржуваат – новите субјекти, по нив, го преобразуваат меѓународното право од меѓудржавно во право на светската заедница (the law of world community); транснационалното право (transnational law); заедничко право на човештвото (the common law of mankind), или најшироко, во светското право (world law).

Она што во овој момент сигурно може да се тврди е дека густата мрежа на врските на глобалниот економски систем, глобалните финансии, комуникациите и информациите, на веќе спомнатите меѓународни, мултинационални и транснационални субјекти, со глобалната култура во настанување, ги поврзува сите луѓе на светот покрај постоечките државни граници. Глобалното општество по ваквите сфаќања е производ на глобализацијата во сите нејзини видови на покажување; како такво тоа се соочува и со глобалните безбедносни предизвици и закани: неконтролиран и нерамномерен раст на населението, сиромаштијата, тероризмот, ширење на оружје за масовно уништување, со извесноста на глобалната еколошка Хирошима, недостигот на вода за пиење и на храна.

Историското преображение на човечкото општество на почетокот од XXI век, наспроти веќе одминатиот од на глобализацијата што се одвива на подлогата на техничко-технолошкиот напредок, се уште не довел до јасни и трајни форми и институции на организација на глобалните односи и глобалната политика. Заговорниците на тнр. глобалистички пристап кон меѓународната безбедност се сложуваат во оценката дека традиционално усредоточување на националната или државната безбедност и суверенитетот не ги одразува и понатаму радикалните промени што се во тек. Согласно се, исто така, и во насочувањето на вниманието на поединечната и безбедноста на групата внатре во глобалното општество.

Разликите внатре во оваа струја се јавуваат, меѓутоа, во поглед на одговорот на прашањето кој и на кој начин, односно со помош на кои и какви средства, може и треба да ја осигури безбедноста на поединците и на општествените групи како главни „референтни објекти на безбедноста“ во глобалното општество?

На едната страна се оние што сметаат дека промените за кои веќе станало збор се од таков обем и толкава длабочина, што системот на државите само „криви“, заостанувајќи недопустливо „со новата политика на глобалната одговорност“ или, со други зборови, „со глобалните предизвици делотворно може само глобално да се одговори“. Според ваквото размислување, прашањата како што се глобална нееднаквост, сиромаштијата, еколошките „потреси“, човековите права, малцинските

права, демократијата, поединечна и групна безбедност, ги надминуваат моќта на државата и системот на државите во откажување да ги решаваат и решат како што треба. Авторите кои ги застапуваат спомнатите гледишта, меѓутоа, не наведуваат јасно: кој наместо државата, во глобалното општество на настанување, е во состојба да ја осигури безбедноста на поединците и групите во случаи кога тие се соочени со „стари“ и „нови“ безбедносни закани и глобални предизвици?

Станува збор за тоа, имено, дека кога зборуваме за состојба, спомнатите предизвици и закани навистина постојат; таа состојба „бара“ вршење на безбедносните функции од некаков глобален систем на безбедноста, што, меѓутоа, уште не е изграден. Освен што се спомнуваат, како последица на глобализацијата, зголемување на бројот на „глобални општествени движења“ и јакнење на „глобалната свест“, останува недоволно јасно кој денес, како и кој во иднина, ќе ја преземе глобалната одговорност за глобалната безбедност? Тоа секако, по нив, не можат да бидат националните држави што ги зафатил процесот на внатрешно разградување на структурата и функцијата – дури и повеќе, и Мартин Шо, зборувајќи за кризата на западното цивилно општество“, нејзините причини ги гледа во тешко отстранливата криза на семејството и црквата, како и во преживеаноста на установата каква што е монархија. Како последица на тоа, вели тој, „цели заедници, вклучувајќи ги селата и градовите, етничките групи, нивните начини на живот, традициите и формите на општествено организирање се изложени на закани, заедно со животите и благосостојбата на поединците“.

Главните недоразбирања на меѓународната заедница во случаите на закани за безбедноста на поединците и на општествените групи се, наводно, разрешени со историското преформулирање на човечкото општество во глобално општество – следејќи ги и бранејќи ги општоприфатените вредности на животот во човечкото општество, најпосле, грижа за човечки, поединечни, групни (колективни) права е очекувана и оправдана. За тоа дали и врз оние што се грижат и превземат дејствија во случаи на кршење на човековите и малцинските права постои демократски надзор, овие автори не пишувале.

Инаку, веќе е расправано за напнатостите што се јавуваат помеѓу системот на државите и глобалното општество во настанување. Тоа дека системот на државите повеќе нема исклучиви права во поглед на грижата, осигурувањето и унапредувањето на безбедноста, од поединечна до глобална,, по сите искуства во последните децении, како и извршените промени во процесот на преформулирањето на самата замисла на

безбедноста, е „општо место“. Неспорно е, исто така, дека поединечната безбедност оправдано наидува, т.е. создава, несводливо јадро на било кое поединечно ниво на безбедноста, како и безбедноста во целост – нејзино загрозување или дури непостоење ги обесмислува сите останати нивоа на безбедноста, доколку некој од тие е и достигнат: преку групна, национална, регионална, меѓународна до глобална. Голем придонес имаат, според нашето мислење, „алтернативните гледишта“ на безбедноста, и посебно заговарачите на глобалистичкиот пристап, и што безбедноста на поединецот конечно е цврсто утврдена во средиштето на замислата на безбедноста на секое ниво.

Иако Антони Гиденс промислувањето на безбедноста на заговарачите на глобалното општество го нарекува „утописки реализам, нивното залагање за изградба на „нов космополитски глобален безбедносен поредок“ заслужува внимание. Остварување на еден таков поредок, колку и да таа цел сега се чини оддалечена и речиси недостапна, утописка, е вредна за секој напор и „конфучијанска истрајност“. Поедини оценки на „глобалистите“, имено, подеднакво кога станува збор за одликите на од корен преформулираните меѓународни односи и глобализираната политика, како и кога се работи за изгледи на натамошен развој на започнатите промени, се втемелени повеќе во „вистинската стварност“, отколку што неизбежно ги содржат, како секоја замисла насочена кон хоризонтите на иднината впрочем, „нормативните проекции на посакуваното“.

Сите традиционални пристапи можат да се поделат на две големи групи: реализам и либерализам. Либерализмот бил доминантна мисловна школа помеѓу двете војни, а реализмот својот врв го достигнал за време на Студента војна. Реализмот и либерализмот тргнуваат од многу слични претпоставки како тоа дека структурата на меѓународниот систем е анархична, дека државите се централни актери во меѓународниот систем и дека се склони кон реакционално однесување во склад со своите потреби. Меѓутоа, додека реалистите воглавно се песимисти во врска во прашањето за создавање услови за долготраен мир помеѓу државите, либералистите сметаат дека ширењето на слободната трговија, демократијата и со меѓународните институции можат да се создадат услови во кои тензиите помеѓу државите полека ќе исчезнуваат.

На крајот теоријата за безбедност како и другите општи појави и теории се заснова на неколку основни принципи: сеопфатност на предметот на истражување, едноставност на методите и средствата, потреба за континуирано научно истражување

на основните ставови (проверливоста на резултатите) и теориски, практичен и општествен придонес⁶.

2. Реализам

2.1. Класичен реализам

Во класичната литература се издвојуваат тројца автори чии што идеи ја претставуваат основната на реалистичниот пристап кон безбедноста. Тоа се Томас Хобс, Тукидид и Карл фон Клаузевиц. Овие тројца автори, кои што се соочиле со проблемот за безбедност во сосема различни историски епохи (Англија 17 век, Грција 5 век п.н.е. и Прусија 19 век) покажале дека проблемот „безбедносна дилема“, било на индивидуално односно општествено или меѓународно ниво бил универзален социјален проблем. Исто така, нивната заедничка претпоставка, дека единствено решение за „безбедносната дилема“ во создавањето на противтежа и рамнотежа на моќта, претставува едно од централните места на Реализмот. Помеѓу двете војни, во науката за меѓународни односи доминантна мисловна школа бил идеализмот, отелотворен во заедницата на народот.

Како почеток на класичниот реализам во науката за меѓународни односи честопати се зема 1939 год. кога е објавено делото *The Twenty Years Crisis* на Едвард Кара⁷. Во оваа книга Кара ги дели сите мислители за меѓународни односи на *реалисти* и *утописти*. Тој како реалист, смета дека заедницата на народот е утописка идеја која никогаш нема да успее да ги оствари своите цели. Покрај Кара, први меѓународни реалисти биле и Фредерик Шуман, Харолд Николсон, Рејнолд Нибур и др. Овој прв бран на реализмот се појавил како критика и реакција на тогаш доминантните либерални идеи.

Во изучувањето на меѓународните односи и студиите за безбедност, реализмот станал доминантна мисловна школа дури после Втората светска војна. Следната генерација, разочарана од неуспехот заедницата на народот да ја спречи Втората светска војна, се наклонила на реалистичите идеи. Делото кое ја одбележала оваа промена било *Политика помеѓу нациите* на авторот Ханса Моргантауа во 1948 год.⁸

⁶ Котовчевски М. „Национална безбедност,, Филозофски факултет-Скопје, 2011

⁷ Edward H. Carr, *The Twenty Years Crisis 1919-1939*, London: Macmillan, 1939

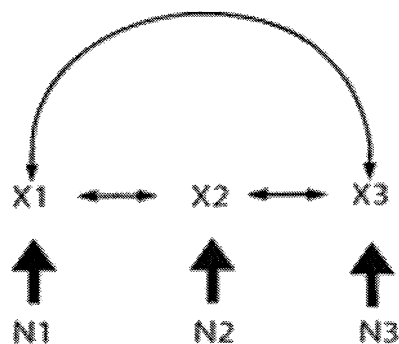
⁸ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Knopf, 1961 [1948].

Со него, првата послевоена генерација на класични реалисти ги дава следните имиња Мартин Вајт, Џорџ Кенан и Херберт Батерфилд.⁹

Реализмот тргнува од тоа дека *државата*, преку повеќевековната еволуција, се наметнала како најважна форма за политичка организација и дека се озборила за монопол врз легитимната употреба на физичка сила. Со тоа, реалистите ја поставиле државата како централен ако не е како единствен актер во меѓународниот систем. Друго, реалистите сметаат дека желбата за придобивање, одржување и зголемување на силата е основна сила која ги покренува политичките односи внатре во државата како и помеѓу нив. Причини за тоа они наоѓаат во непроменливите особини на искривената човечка природа. Трето, најсилен облик на сила за реалистите е воената моќ, додека сите останати видови на сила (економска, културна и др.) се со секундарно значење. Четврто, бидејќи државите се единствени суверени политички заедници во меѓународниот систем, реалистите тргнуваат од тоа дека организациониот принцип на овој систем е *ахархија*¹⁰. Под услови на анархија, соработката помеѓу државите е тешка. Со анархичниот систем војната е природна појава, како земјотресот и дождот, и секогаш претставува можност. Петто, единствен начин државите да се изборат за свој опстанок пред воените сили на други држави, е да прибегнат кон *само – помагање* (анг. Self help) односно да смислат начин за ограничување на таа моќ. Тоа можат да го направат со зголемување на својот воен капацитет или со склучување сојуз до другите држави. Со тоа се достигнува до *мултиполарна* рамнотежа на силата, за класичните реалисти најстабилен поредок во меѓународните односи. Конечно, реализмот тргнува од тоа дека државите се *рационални актери* кои се однесуваат во склад со своите материјални интереси и воени капацитети.

⁹ Herbert Butterfield, *History and Human Relations*, London: Collins, 1953; George F. Kennan, *American Diplomacy, 1900– 1950*, Chicago: University of Chicago Press, 1951;

¹⁰ Ejduš Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripa)*, Beograd, 2012

Слика 3: Класичен реализам

Предизвикот кај класичниот реализам функционира како на слика 3. Внатрешните државни фактори (n_1 , n_2 и n_3) се независно променливи и влијаат на надворешното политичко однесување и на ахархичната структура на меѓународните односи (x_1 , x_2 и x_3) кои се зависни од промени. Главен внатрешен фактор е човековата природа и желбата за придобивање, одржување и зголемување на политичката моќ.

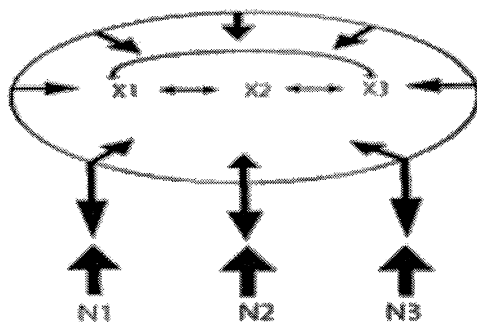
2.2. Неореализам

Меѓутоа, како што студеновоениот поредок се повеќе го карактеризирале со биполарен поредок и нуклеарна воена позиција помеѓу двете суперсили, така растела и потребата класичниот реализам да се прилагоди на новонастанатите околности. Како одговор на оваа појава настанал *структуралниот реализам* односно *неореализам*. Основно дело во кое се појавува темелот на овој пристап е *Теорија на меѓународната политика* објавено во 1979 год. од Кенет Волк.¹¹ Неореализмот ги прифатил основните претпоставки на класичниот реализам дека државите се главни единици за политичко организирање, а воената моќ најважен фактор во меѓународните односи. Меѓутоа, за разлика од реалистите кај кои државата пред се тежнее кон зголемување на *моќта*, кај неореалистите државата тежнее кон безбедноста односно зголемување на својата *автономија*. На тоа не ги приморува непроменливите карактеристики на човековата искривена природа и желбата за стекнување моќ, како што тврдеа класичните реалисти, туку постојаните карактеристики на анархичниот *меѓународен систем*. Меѓународниот систем се

¹¹ Kenet Volc, *Teorija međunarodne politike*, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2008 [1979].

состои од меѓународни структури и од држава кој се наоѓа во меѓусебна интеракција. Меѓународната структура има три елементи: *принцип на уредување* (анархичен или хиерархичен) *карактер единици* (сличност или диференцираност на функцијата) и *дистрибуција на силата*. Волк тврдел дека само третиот елемент се менува (униполарен, биполарен, мултиполарен свет) додека првите два елементи остануваат константни. Тоа се анархичен пристап на уредување и неиздиференцираност на државните функции и покрај тоа што постојат разлики, сепак државите суштински личат една на друга. Тие се трудат за својата безбедност преку *само – помагање*. Така, неореалистите го подигаат нивото на анализи од државна на меѓународно политичка структура. Освен тоа, за разлика од Моргентауа кој сметал дека државите ги бираат рационално своите стратегии, Волк остава можност државите да не се однесуваат како што бара од нив меѓународната структура. Овие држави поминуваат лошо.

Книгата на Волк е почеток на целиот бран истражувања засновани на неговите неореалистички претпоставки. Една од темите со која доста се занимавале е соработката во услови на ахархична структура на меѓународните односи. Според неореалистичкото гледиште, државите не се склони кон соработка бидејќи се плашат дека другите држави нема да ги исполнат обврските (проблем на лага) и дека од соработката ќе извлечат поголема корист (проблем на релативната добивка).¹² Исто така се занимавале и со стабилноста на меѓународниот систем. За разлика од класичните реалисти кои што сметале дека мултиполарниот систем е најстабилен, неореалистите сметале дека тоа е биполарниот систем.¹³

Слика 4: Неореализам¹⁴

¹² John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security*, Vol.19, No.3, p. 5-49.

¹³ Мегутоа, постојат автори кои сметаат дека униполарноста може да биде исто така стабилна. Види: William C. Wohlforth, "The Stability of a Unipolar World", *International Security*, Vol. 24, No. 2, 1999

¹⁴ Ejdus Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripa)*, Beograd, 2012

Каузалните односи во неореалистичните теории за меѓународни односи се обратни од оние што ги претставува класичниот реализам. Тука, како што се гледа на слика 4, меѓународна структура составена од меѓудејствувачки единици (x_1 , x_2 и x_3) претставува независна варијабла која влијат и го ограничува однесувањето на државите (n_1 , n_2 и n_3) кои се зависна варијабла.

Постојат два вида на неореализам, *дефанзивен* и *офанзивен* реализам. Дефанзивните реалисти како Кенет Волк и Стивен Волт сметаат дека меѓународниот систем ги насочува државите на агресивно однесување само доколку рамнотежата «напад и одбрана» фаворизира напад.¹⁵ Меѓутоа, во повеќето случаи они предвидуваат дека на големите сили повеќе им одговара *status quo*. Тие пак можат погрешно да проценат и да се одлучат за војна што доведува до трагедија како што беше случајот во Првата светска војна.¹⁶

Најпознатата варијанта на дефанзивниот реализам ја понудил Стивен Волт преку теоријата «рамнотежа на закани».¹⁷ За разлика од Волк, Волт разликува моќ од закана. Зголемувањето на моќта за Волт не мора да биде перцепирано како закана. Дали некоја држава претставува закана или не, освен од нејзината сила, зависи и од нејзините намери, близина и рамнотежа «напади и одбрани». Кога некоја држава ја зголемува својата моќ, друга држава ќе балансира така што ќе се здружи во сојуз со другите држави, освен доколку се работи за особено мали држави кои немаат избор. Во таков свет на ревизионистичка и агресивна, политика е самоуништувачка¹⁸.

Офанзивните реалисти помеѓу кои најпознат е Џон Миршајмер исто така тргнува од неореалистичките претпоставки за анархичниот меѓународен систем, но не дават оптимистички уверувања на дефанзивните реалисти. Во анархичниот свет релативната воена моќ која што државата ја поседува е од пресудно значење. За разлика од дефанзивните реалисти кои тврдат дека на државата и е доволна одредена количина на моќ за да биде безбедна, Миршајмер смета дека најдобра стратегија за преживување е стекнувањето на што е можно повеќе воени способности во однос на другите држави.¹⁹ Затоа е најдобро да бидеш глобален хегемон или барем регионален.

¹⁵ Рамнотежата „напад и одбрана“ е варијабла која комбинира повеќе фактори (технолошки, географски, демографски и др.) и прави победа во војна со повеќе или помалку можности.

¹⁶ Stephen Van Evera, *Causes of War: Power and the Roots of War*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1999.

¹⁷ Stephen M. Walt, “Alliance formation and the balance of world power”, *International Security*, Vol.9, No.4, p. 1–43.

¹⁸ Ejduš Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripta)*, Beograd, 2012

¹⁹ Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, Beograd: Udruženje za studije SAD, 2009 [2001].

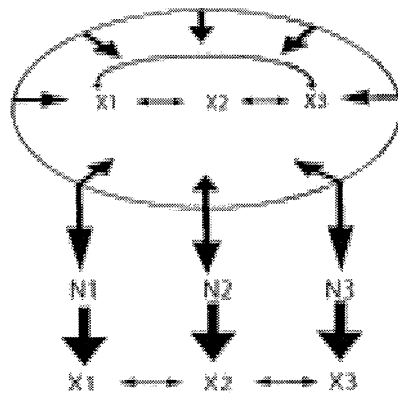
2.3. Неокласичен реализам

Неореализмот понудил структурална теорија на меѓународната политика. Меѓутоа, не понудил теорија за надворешна политика. Со други зборови, неореализмот понудил особено важен увид во структурата на меѓународниот систем и во меѓународниот политички излез. Дал објаснување на некои тајни карактеристики на меѓународната политика, но не и разликите кои постојат во надворешните политики на државите. Неокласичниот реализам прави синтеза на класичниот и неореализмот со цел објаснување на надворешното политичко однесување.²⁰ Покрај меѓународно политичките фактори како рамнотежа на силата ја вклучува и внатрешната политичка варијабла која неореализмот целосно ја исклучил од анализи бидејќи државата ја третираше како црна кутија. И внатрешните политички варијабли можат да бидат од човечка природа (класичен реализам) но и други фактори како политички системи, идеологии и амбиции. Најпознати неокласични реалисти се Рендал Швелер и Фаред Закариа.²¹

На слика 5 е прикажана синтеза на класичниот и неореализмот во неокласичниот реализам. Овде независна варијабла претставува меѓународната структура и дистрибуцијата на моќта во меѓународниот систем (x_1, x_2 и x_3), интервенирајќи варијабла создаваат фактори внатре во државата (n_1, n_2, n_3) како идеологии, политички системи, култура, а зависна варијабла прави надворешното политичко однесување на државата (x_1, x_2, x_3).

²⁰ Терминот неокласичен реализам го исковал Gideon Rose 1998. година. Gideon Rose, "Review: Neoclassical realism and theories of foreign policy", *World Politics*, Vol. 51, No. 1, pp.144–172.

²¹ Fareed Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998;

Слика 5: Неокласичен реализам²²

2.3.1. Издигнување и пад на реализмот

Силата на одредена теорија во голема мера зависи од силата што ја поседува за да го објасни актуелниот безбедносен процес. Така, после Првата светска војна, либералните теории многу подобро за разлика од реализмот се вклопиле во ентузијазмот по повод создавањето на општествен народ.

Меѓутоа, Втората светска војна донела големи тешкотии и реализмот станал одбележје на времето. Меѓутоа, неочекуваниот и брз крај на Студената војна, задлабочените европски интеграции и покрај непостоењето на советски закани, забрзаниот процес на демократизација и либерализација како и ентузијазмот и оптимизмот по повод глобализацијата за време на деведесетите години на 20 век, создале неприкосновено место за реализмот меѓу теориите за безбедност. Неговата позиција вознемирена е како од ударите од страна на либералните теории така и од алтернативните гледишта пред се социјално – конструктивни.

Терористичкиот напад од 11 септември 2001 год. во САД, растот на Бразил, Русија, Индија и Кина и создавањето на мултиполарниот свет во очите на многумина ги расфрлале утопските соншта на деведесетите години и ја вратиле историјата во игра.²³ Дали тоа ќе го врати и реалистичкиот пристап на теорискиот трон останува да се види.

²² Ejdus Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripa)*, Beograd, 2012

²³ Robert Kejgen, *Povratak istorije i kraj снова*, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2009.

2. ЛИБЕРАЛИЗАМ

За време на 19 век, либералите главно своите идеи ги засновале на Кантоновото убедување дека републиките се склони на мир отколку на други облици на владеење. Со избивањето на Првата светска војна своето внимание, од внатрешни либерални форми го насочиле кон меѓународна арбитража, меѓународно право и меѓународни организации. Иако во меѓувоенниот период либералите имале примат во науката за меѓународни односи, после Втората светска војна на тоа место доаѓаат реалистите. Тие тука ќе останат се до крајот на Студената војна. Постојат три верзии на либерализам кои се релевантни за студиите за безбедност. Тоа се *теорија за либералниот мир*, *теорија*, *теорија за демократскиот мир* и *нелиберален институционализам*.

2.1. Теорија за либералниот мир

Теоријата за либералниот мир настанала како реакција на меркантилизмот во 18 век. Меѓу првите автори кои ги довеле во врска слободниот пазар со мирот бил англискиот философ Адам Смит во своето дела *Богатство на народите* објавено 1776 год.²⁴ Во него тој ја изнесува идеата дека пазарот на сила метафорички претставен како «невидлива рака», освен што го зголемуваат богатството на народот тие ги намалуваат тензиите помеѓу народот. Либералите за време на 19 век (пр. Џозеф Шумпетер и Џејмс Мил) како и за време на 20 век (пр. Фридрих Хајек и Лудвиг фон Мизес) исто така верувале дека слободната трговија и мирот одат заедно. Оваа теза најсликовито ја изнел еден од најпознатите современи поборници на неолиберализмот Томас Фридман кога рекол дека народите што имаат Macdonald's не водат војни, туку во ред ги чекаат своите хамбургери.²⁵

2.2. Теорија за демократскиот мир (ТДМ)

Додека теоријата за либерален мир укажува на значајот на економската слобода и трговија за мир, ТДМ тргнува од тоа дека за мир од клучно значење е постоењето на демократија. За претходник на оваа мисловна школа се смета Имануел Кант кој во делото *Вечен мир* (1795 год.) ја развил и твр. *Монадична теорија за демократски мир*. Основна хипотеза на оваа теорија, денес напуштена и од самите залагачи за ТДМ, гласи демократиите се помалку борбени отколку останатите облици на владеење. Во

²⁴ Adam Smit, *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Zagreb: Kultura, 1952 [1776].

²⁵ Thomas L. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree*, New York: Anchor Books, 2000.

1964 година, криминологот Дин Бабст ја модифицирал Кантоновата монадична теорија во дијадична теорија и се обидел емпириски да одговори на прашањето « Дали имало војни помеѓу независните слободни избрани влади?»²⁶ Сепак дури Мајк Дојл во својот есеј *Kant, liberal legacies, and foreign affairs* од 1983 год. „дијадична теорија за демократски мир“ го лансирал во центарот на академските дискусии за меѓународните односи. Мајкл Дојл ќе утврди дека скоро да не постојат случаеви кога две либерални држави војувале една против друга.²⁷ Џек Леви отишол толку далеку тврдејќи дека ТДМ претставува единствено емпириско правило кое постои во науката за меѓународни односи.

Иако оваа хипотеза е заедничка на сите претставници на ТДМ на денешницата, објаснувањето зошто тоа е така помеѓу нив се разликува. Првата група теоретичари акцентира пресудно влијание на демократските институции.²⁸ Според овие разбирања, постоењето на систем за поделба на власта односно *кочница и рамнотежа* (анг. *check and balances*) отежнува за донесување на одлука да се оди во војна како и брзо мобилизирање на воените ресурси. Исто така, бидејќи демократските владеечки коалиции секогаш се составени од многу голем број актери отколку автократски, со самото тоа во демократијата голем е и ризикот од губење на поддршка во случај на непопуларна и неуспешна војна. Освен тоа, институционалните теоретичари на демократскиот мир укажуваат на тоа дека е многу тешко во демократијата да се промени јавното мислење дека војната е неопходна бидејќи граѓаните се тие што треба да ги снесат трошоците за војната. Конечно, самото учествување на јавноста во дебати дали војната е неопходна или не, односно на кој начин треба да се води, ни испраќа јасен сигнал и веродостојни информации за намерите на потенцијалните непријателски држави со што се отежнува водењето на итра или војна со брзо темпо. Овој процес ја намалува безбедносната дилема и промовира безбедносна соработка²⁹. Друга група објаснувања во оквирот на ТДМ го објаснува демократскиот мир објаснувајќи ги нормите и вредностите на демократијата. На пример, Брус Расет тврди дека демократијата своите внатрешни норми за мирно решавање на проблемите ги проектира надворешно во меѓународната

²⁶ Dean Babst, “Elective governments- a force for peace”, *The Wisconsin Sociologist*, no 3, 1964, p.9.

²⁷ Дојл ја користел базата со податоци развиена во оквирот на проектот *Correlates of War* кој го водел Давид Сингер на Универзитетот Мичиген.

²⁸ Bruce Bueno de Mesquita et. Al, “An Institutional Explanation of the Democratic Peace”, *American Political Science Review*, Vol.93, No.4, December, 1999.

²⁹ Ejduk Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripa)*, Beograd, 2012

арена.³⁰ Освен тоа, некои поддржувачи на „нормативното“ објаснување сметаат дека лидерите и јавноста на демократските држави, останатите демократски држави ги доживуваат како „пријатели“, а недемократските држави како „непријатели“ што делумно го објаснуваат мирољубив односно нивното надворешно политичко однесување.³¹

ТДМ жестоко е критикувана. Најнапред, некои автори воопшто не ја прифаќаат емпирската валидност на оваа теорија (Gowa 1999; Schwartz and Skinner 2002). Овие автори наведуваат бројни примери на војни помеѓу демократии кои се противат на ТДМ.³² Потоа, група автори ја прифаќаат емпирската валидност на ТДМ но обраќаат внимание дека корелацијата помеѓу демократијата и мирот не мораат да значат и нивна директна каузација. Така, во објаснението на долгиот демократски мир³³ ТДМ има неколку сериозни ривали. Тоа се теории за хегемонски односи униполарна стабилност потоа теорија за нуклеарна стабилност како и порано споменатата теорија за безбедност на општеството³⁴. Потоа, одредени автори ја критикуваат арбитраноста за дефинирање на клучни поимови како што се «демократија» и «мир». Критичарите тврдат дека само со флексибилни и арбитранни дефиниции се овозможува и емпириска валидност на теоријата. Освен тоа, Лејн оддава признание на теоријата да ја објаснува мирољубивоста на демократијата спрема другите демократии но ја критикува дека потполно испуштила да ја објасни субверзијата спрема недемократските држави, поготово со оние чии надворешни политики се косат со нивните интереси.³⁵ Истражувањето на Менсфилд и Снајдер покажало дека иако точно е утврдено дека зрелите демократии не војуват, земјите кои се наоѓаат во процес на демократска транзиција имаат големи шанси да влезат во конфликт. Парадоксално, самото промовирање на демократизацијата може да доведе до зголемување на бројот на вооружени конфликти. Конечно, ТДМ е критикувана да ја

³⁰ Bruce Russett, *Grasping the Democratic Peace*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993.

³¹ John M. Owen, John, "How liberalism produces democratic peace" in Brown et al. *Debating the Democratic Peace*, Cambridge, MA: MIT Press, 1996.

³² Само некои од примерите на војни помеѓу словно кажаните демократии се Чиле и Аргентина 1932; Еквадор и Перу 1941; Израел и Либија 1948; САД и Доминиканската република 1967; Инвазијата на Кипар од страна на Турција 1974; Еквадор и Перу 1981; Ерменија и Азербејџан 1989; Југословенските војни во 1990те; Молдавија и Днестровска Република 1992; Русија и Чеченија 1994; Еквадор и Перу 1995 НАТО и СР Југославија 1999; Израел и Либија 2006 год.

³³ Пред се овде се мисли на мирот помеѓу западните демократии од крајот на Студената војна па до денес.

³⁴ Robert Gilpin and Jean M. Gilpin, *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, Princeton: Princeton University Press, 2001; William C. Wohlfort, "The Stability of a Unipolar World". *International Security*, Vol. 24, No. 2, 1999; Scott D. Sagan and Kenneth N. Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate*, New York: W.W. Norton & Co, 1995.

³⁵ Christopher Layne, "Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace", *International Security*, Vol.9, No. 2, 1994, pp 5-49. (1950ih), Dominikani (1960ih), Чиле (1970ih) и Никарагви (1980ih) itd.

легимитизира доктрината за праведна војна и крстоносниот интервенционализмот на САД.³⁶

2.3. Неолиберален институционализам

Теориите за либералниот и демократскиот мир се фокусираат на факторите внатре во државата (слободен пазар, демократско владеење) тоа доведува до мирна надворешна политика. Либералните институционалисти се концентрираат на улогата на меѓународните институции во сочувувањето на мирот. Неолибералните институционалности во голема мера го сочувале државоцентричниот пристап и позитивистичката епистемологија на реалистите. Тие, исто така ги прифаќаат нивните претпоставки за анархичните структури на меѓународните односи. Меѓутоа, за реалистите меѓународните институции претставуваат исклучиво инструмент на политичката моќ на најсилните држави во меѓународниот систем, а државите првенствено се заинтересирани за реалтивни добивки.³⁷ Неолибералните институции се држат до тоа дека меѓународните институции се појавуваат не за да ги заштитат поединечните национални интереси на најсилните држави, туку да бидат од заеднички интерес на сите држави кои учествуваат во соработката. Државите се подготвени да соработуваат бидејќи повеќе им значи апсолутната отколку релативната добивка. Меѓународните институции ги ублажуваат безбедносните дилеми помеѓу државите и овозможуваат мирно решавање на конфликтите. Либералните институционалности веруваат дека светот се карактеризира со така наречениот *комплекс на меѓузависност*, односно мрежа на транснационални врски помеѓу државите, пазарите и поединци која оди подалеку од класичните весфалијански односи помеѓу државите.³⁸ Имајќи го тоа во предвид, тие сметаат дека иако државата е централен актер во меѓународните односи, сепак таа секогаш не е на најдобро ниво на анализа во изучувањето на меѓународната политика и безбедност³⁹а. Бидејќи суверените држави во меѓународниот свет се помалку можат да излезат на крај со глобалните безбедносни

³⁶ Steve Chan, "In Search of Democratic Peace: Problems and Promise", *International Studies Review*, Vol. 41, No. 1, 1997, pp. 59-91. Основна доктрина «демократско проширување» на американскиот претседател Бил Клинтон била ТДМ, Џорџ Буш помладиот како и голем прој приврзаници на неоконзервативното движење исто така пристапиле кон теоријата дека демократиите не војуваат меѓусебно. Таа е претставена како главна инспирација за надворешната политика на САД за време на мандатот на Џорџ Буш помладиот посебно према блискиот Исток. посебно према Блискиот Исток.

³⁷ Со други зборово, на нив им е значајно колку добиваат во однос на другите држави отколку колку имаат апсолутна добивка. John J. Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions", *International Security*, Vol.19, No.3, p. 5-49.

³⁸ Robert Keohane. and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston, MA: Little, Brown, 1977.

³⁹ Ejduk Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripa)*, Beograd, 2012

предизвици како климатските промени, некои неолиберални институционалисти дека на местото на националниот интерес треба да дојде светскиот, глобален интерес.⁴⁰ Исто така, тие сакаат меѓузависноста да биде покомплексна, тоа е склоност кон употреба на помала сила во меѓународните односи. Конечно, порано споменатата идеја на Карл Дојч за „безбедно општество“ исто така припаѓа на корпусот либерално институционални теории.

Неолибералните институционалности ја објаснуваат меѓународната соработка на следниот начин.⁴¹ Прва причина е праксата «мило за драго» (анг. *tit for tat*). Со други зборови, иако државите се склони да не го почитуваат договорот од страв, дека тоа ќе направат и другите држави (затворска дилема) тие после неколку повторени ситуации ја гледаат предноста од соработката и почитувањето на договорот (повторена затворска дилема). Тоа развивање на спиралата од доверба и соработка ги намалува шансите за избувнување на вооружен конфликт. Друга причина поради која државите соработуваат према Екслрод е «сенка на иднината», односна страв од последиците на непочитувањето на договорот. Кратко речено добитокот од таквото однесување може да биде очигледен, долгорочната штета е неизвесна и кај државите создава страв од «сенка на иднината». Трета причина зошто државите се одлучуваат на соработка преку меѓународните институции е помалите трансакциони трошоци. Во нивна рамка е полесно да се добијат информации за однесувањето на другите држави и да се процени цената од соработката. Аргументите на неолибералните институционалисти на најдобар начин ги опшале Кеохејну и Мартин «институциите ја снабдуваат државата со информации, ги намалуваат трансакционите трошоци, ги прават меѓународните обврски кредибилни, воспоставуваат фокусни точки на соработка, ја олеснуваат соработката и ги олеснуваат остварувањата од принципот на реципритет».⁴²

Традиционалните пристапи кон безбедноста тргнуваат од позитивните претпоставки за тоа дека онтологијата на меѓународната стварност е од материјална природа; таа може да се сочува, дека од неа може да се развие егзакна хипотеза која може емпириски да се тестира. Традиционалните пристапи ги поделивме на два групи, реализам и либерализам. Реалистичката мисла се заснова на идејата на Тукидид, Томас Хобс и Карл фон Клаузевиц. Кај реалистите разликуваме класичен реализам, неореализам (дефанзивен и офанзивен) и неокласичен реализам. Од друга страна,

⁴⁰ Seyom Brown, *International Relations in a Changing Global System*, Boulder, CO: Westview Press, 1996.

⁴¹ Robert Axelrod, *The Evolution of Cooperation*, New York: Basic Books, 1984.

⁴² Robert Keohane and Lisa Martin "The Promise of Institutional Theory," *International Security*, Vol. 20, No. 1, 1995, pp. 39-51.

либералната теорија за меѓународна безбедност своите корени ги влече од просветителските и пачифистичките идеи на Имануел Кант изнесени во есејот Вечен мир. Помеѓу либералните разликуваме теорија за либерален мир, теорија за демократки мир и неолиберален институционализам.

Дискусијата помеѓу традиционалните теории за безбедност во меѓународните односи долго е претставувана како централна спорна точка во меѓународните студии и студиите за безбедност. Во осудесетите години на дваесетиот век е водена остра дебата помеѓу неореалистите и неолибералите (тнр. нео-нео дебата) во врска со прашањето за апсолутниот и релативниот добиток, понекогаш саркастично нарекуван и „бура во чаша вода“, на маргините на дисциплината почнале да се развиваат алтернативни пристапи како социјален конструктивизам, постомоеризам и критички теории⁴³.

2. СОВРЕМЕНИ ТЕОРИИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

Студената војна претставувала не само глобална политичка реалност, туку и интелектуална рамка во која што традиционалните теории ги разработувале и тестираше своите хипотези. Меѓутоа, овие теории не само што не го предвиделе неочекуваниот и брз крај на Студената војна, без ниеден испален куршум, туку не ни можеле таквиот развој да го објаснат лесно. Оваа ситуација ги донела изучувачите на безбедноста во срамна ситуација – наспротив сите очекувања што од нив ги имала јавноста, едноставно не располагале со соодветни аналитички категории кои би им помогнале да ги разберат новонастанатите околности.⁴⁴ Тоа се однесувало, како на самиот крај на Студената војна, така и на клучните постстудено-воени настани, како војната во Југославија. Иако претставувал главен безбедносен проблем во Европа, после падот на Берлинскиот ѕид, овој судир едноставно не можел да се вклопи во теоретските модели кои се разработувани во рамките на доминантните правци на мислење, како неореализмот и неолиберализмот. За разбирање на многу послевоени појави, неопходни биле нови пристапи и нови категории. Така, алтернативните правци, кои се појавиле на маргините на студиите за безбедност, уште за време на Студената војна, избиле во прв план. Во наредното подглавје, ќе направиме груб преглед на

43 Ejdus Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripta)*, Beograd, 2012

44 Friedrich Kratochwil, "The embarrassment of changes: neo-realism as the science of realpolitik without politics", *Review of International Studies*, Vol.19, No. 1, 1993, pp. 63-80;

постојните алтернативни теоретски пристапи, од социјалниот конструктивизам, преку критичките теории и феминизмот, се до постструктурализмот.

2.1. Социјален конструктивизам

Социјалниот конструктивизам, има свои корени во идеализмот на Георг Вилхелм Фридрих Хегел, и пионерските социолошки дела на Емил Диркем и Макс Вебер. Во модерната социологија, овој пристап е актуелизиран во 1966 г, со објавувањето на книгата *The Social Construction of Reality*, во која Питер Бергер и Томас Лукман покажуваат дека општествената стварност е социјално конструирана и дека задача на општествените науки е да покажат, на кој начин се случува тоа.⁴⁵

Социјалниот конструктивизам успеал во науката за меѓународни односи, во најголема мера, по заслуга на Николас Онуф.⁴⁶ Теоретски во артикулацијата на социјалниот конструктивизам во науката за меѓународни односи, стигнал најдалеку Александар Вент, а во студиите за безбедност го вовеле Питер Каценштајн, Емануел Алдер, Мајки Барнет и Фридрих Кратоквил. Социјалните конструктивисти ги презеле повеќето постоечки концепти од либералите и реалистите (како на пр. меѓународниот систем, безбедносните дилеми, безбедносните заедници и.т.н) но се обиделе да ги објаснат со свои термини.

Социјалните конструктивисти поаѓаат од претпоставката дека меѓународната политика, во нејзината основа е од социјална, а не материјална природа (конструктивистичка онтологија).⁴⁷ Меѓутоа, нивните епистемолошки пристапи се разликуваат. Додека една група *лесни-конвенционални* социјални конструктивисти, како Александар Вент и Питер Каценштајн го приваќаат научниот позитивизам, друга група *тешки – критичкарски* социјални конструктивисти, како Николас Онуф, ја усвојуваат постпозитивистичката епистемологија.

Сè до 1999 година, кога Александар Вент го објавил своето еминентно дело *Social Theory of International Politics*, овој правец во изучување на меѓународните односи, повеќе претставувал збир на многу различно социолошки ориентирани критичари на традиционалните пристапи (неореализам и неолиберализам), отколку

⁴⁵ Peter L. Berger and Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality*, New York> Anchor Books, 1966.

⁴⁶ Nicholas Onuf, *World of Our Making*, South Carolina: University of Southern California Press, 1989.

⁴⁷ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999; Friedrich Kratochwil, "The embarrassment of changes: neo-realism as the science of real politik without politics", *Review of International Studies*, Vol. 19, No. 1, 1993, pp. 63 – 80.

нивна силна алтернатива.⁴⁸ Меѓутоа, Александар Вент со овој труд, во голема мера успеал да развие силна теоретска парадигма, која што во наредниот период ќе ја легитимира како силна алтернатива неореалистичката *Теорија на меѓународните политики* на Кенет Волц, од 1979г.⁴⁹ Вент во ова дело го прифаќа Волцововиот опис на меѓународен систем – според кој, тој е анархичен, државноцентричен и систем во кој владее принципот на самопомош. За разлика од Волц кој тврди дека анархијата е структура која што го ограничува изборот на актерот, Вент настојува структурата и актерите меѓусебно да се континуираат. Со ова, Вент ја напушта Волцововата материјалистичка онтологија, односно појдовната точка според која природата на меѓународниот систем е од материјална природа. Вент ја прифаќа идеалистичката онтологија и зазема став дека природата на меѓународниот систем, всушност е од социјална, а не материјална природа. Со други зборови, според неговиот став, не дистрибуцијата на материјалните способности ја одредува структурата на меѓународниот систем, туку пред сè, дистрибуцијата на идеи, норми, вредности и идентитети кои ги конституираат националните интереси и односот на моќта. Со тоа, анархијата не е детерминирана со рамнотежата на силите, како што тврди Вол, туку, како што соопштува Вент, „анархијата е она, што државите од неа ќе направат“. Анархијата нема своја суштинска логика, туку таа логика зависи од процесот на конструкција во кој главни актери се државите. Во зависност од доминантните идентитети и улогата која ја преземаат државите, влогот на непријателите, ривалите или пријателите, културата во анархичниот систем може да биде хобсеровска, локовска или кантовска. Меѓутоа, иако Вент ја усвојува идеалистичката онтологија, тој не отстапува од позитивистичката епистемологија.

Социјалните конструктивисти сметаат дека безбедноста, како и сè друго во општеството е конструирана. Тед Хопф, на пример, тврди дека не постои универзален критериум за утврдување на тоа дали една држава ќе ја доживува како безбедносна закана другата, или не.⁵⁰ Тоа, како тие меѓусебно ќе се набљудуваат, зависи од социјалните образци на пријателство и непријателство, кои не зависат од дистрибуцијата на материјални способности, туку од усвоените идентитети и норми. Колку се значајни нормите, покажа Нина Таненвалд, обидувајќи се да одговори на

⁴⁸ Вент својот аргумент, за првпат го изнел во 1992 година, во текстот „Anarchy is what states make of it: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, 1992, No, 46, pp. 391-425.

⁴⁹ Kenet Vole, *Teorija međunarodne politike*, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2008 [1979].

⁵⁰ Ted Hopf, “The Promise of Constructivism in International Relations Theory” *International Security*, Vol.23, Nol, 1998, pp 171-200.

прашањето, зошто нуклеарното оружје не било употребено после Втората светска војна (Хирошима и Нагасаки). За разлика од реалистичката теорија на одвраќање, според која за тоа бил заслужен стравот од одмазда, Нина Тананвалд покажува како после Втората светска војна дошло до развој на нови норми во меѓународните односи, кои таа ги нарекува „нуклеарно табу“.⁵¹ Џенигер Мицен го применува социјалниот конструктивизам на безбедносна дилема, и објаснува зошто им е на државите толку тешко да излезат од неа. Таа стрмоглаво го завртува реалистичкото објаснување на безбедносните дилеми, според кои државите остануваат во безбедносна дилема, поради неизвесноста од постапките на другите. Мицен тврди дека државите остануваат заклучени во безбедносната дилема точно од спротивните причини, затоа што тоа им дава чувство на извесност и „онтолошка безбедност“.⁵²

2.2. Критички теории

Роберт Кокс, своевремено, сите теории на меѓународни односи ги поделил на „теории кои што решаваат проблеми“ (анг *problem solving*) и „критички теории“ (анг. *critical theory*).⁵³ Теориите кои решаваат проблеми, се занимаваат со тоа, како да ги решат одредени проблеми во постоечките идеолошки, институционални и политички рамки. Нивна цел е подоброто функционирање на главните институции во општествениот поредок, со што му даваат легитимитет, репродукција на постоечките односи на моќта и одржуваат *status quo*. Од друга страна, критичките теории поставуваат прашања, како настанале постоечките рамки и на кој начин тие може да бидат променети и надминати. Тие не претставуваат утопична критика на постоечката состојба, туку критика насочена кон пракса, кон остварување на подобар свет⁵⁴.

Терминот критички студии го исковал Кен Бут 1991г. во својот текст *Security and Emancipation*. Во него, тој апелира на редефинирање на поимот безбедност во правец на еманципација на луѓето.⁵⁵ Во тој текст, тој вели:

⁵¹ Nina Tannenwald, *The Nuclear Taboo*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

⁵² Mitzen Jennifer, "Ontological security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma#", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 3, 2006, pp. 341-371.

⁵³ Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium*, Vol. 10, No. 2, 1981, pp. 126-15. Слична поделба направил и Макс Хоркхајмер на традиционалната и критичката теорија. Max Horkheimer, "Traditional and critical theory", in *Critical Theory: Selected Essays*, New York: Continuum, 1982, pp. 188-243.

⁵⁴ Ejodus Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripta)*, Beograd, 2012

⁵⁵ Ken Booth "Security and emancipation", *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4, 1991, pp. 313 -326.

Безбедноста е отсуство на закана. Еманципацијата е ослободување на луѓето (како поединци и групи) од физички и човечки ограничувања кои ги спречуваат да го направат она што слободни би го направиле. Војната и заканата се едни од тие ограничувања, заедно со сиромаштијата, лошото образование, политичката репресија и.т.н. Безбедноста и еманципацијата се две страни на иста паричка. Еманципацијата, не моќта, произведуваат безбедност“.⁵⁶

Заедно со Ричард Вин-Џонс, на Универзитетот Абериствит, ја основал првата постдипломска студиска програма наречена *Критички студии на безбедноста*, од што ќе произлезе она што денес се нарекува *Велшка школа за студии на безбедноста*. Она, по што овој пристап се разликува од останатите алтернативни пристапи, меѓу другото е и потпирањето на критичката општествена теорија, а посебно на Франкфуртската школа. Критичката струка безбедноста ја гледа како „деривативен концепт“ чие значење зависи од политичките интереси и филозофски погледи на светот.

Критичките теоретичари го отфлаат државоцентричниот поглед на меѓународните односи, рамка со која ги усвојуваат сите традиционални теории, па дури и некои алтернативни, како социјалниот конструктивизам на Александар Вент. Според нив, државата добила премногу истакнато место во студиите за безбедност. Со тоа, како што тврдат, е прикриен фактот дека најчесто, државата денес е извор на закана за поединецот и општествените групи. Критичките теоретичари потсетуваат и на тоа, дека државата треба да претставува не цел на безбедносната политика, туку нејзин инструмент. Поради тоа што ги занемарувале транснационалните фактори како и значењето на идеите во меѓународната политика, државоцентричните пристапи не можеле ни да го предвидат, ни да го објаснат крајот на Студената војна. За разлика од Копенхагенската школа која посветила најмногу енергија на *проширување* на поимот за безбедност, Велшката школа се заложила за *продлабочување*. Со други зборови, тие се залагаат за изнаоѓање на други референтни објекти, под државите, како што се поединецот или малцинските групи, но и над државите, како што е глобалното општество. За разлика од Копенхагенската школа која што позитивно ја оценува десекуритизацијата (префрлање на прашања од сферата на безбедноста во сферата на политиката), Велшката школа смета дека е потребно да се „исполитизира безбедноста“, односно, да се отвори дискусија за тоа кој и од кои закани е навистина загрозен, и на кој начин.

⁵⁶ Ibid.p. 319

Критичките теории на безбедност го усвојуваат основното конструктивистичко начело, дека идеите и вредностите, и тоа како, можат да влијаат на реалноста.⁵⁷ Сепак, кога станува збор за безбедноста, тие го прифаќаат објективистичкиот став. За разлика од конструктивистите и постструктуралистите, за кои не постојат објективни критериуми за дефинирање на безбедносните закани, претставниците на критичката теорија сметаат дека постои етички гледна точка од која тоа може да се направи, а тоа е човечката еманципација. Критичката школа инспирирала голем број емпириски трудови на тема мировни операции, колапс на државите, човечката безбедност, нуклеарното наоружување како и на голем број регионални конфликти.⁵⁸

Доколку распределувањето на современите пристапи кон промислувањето на безбедноста се врши врз основа на времето на нивното појавување тогаш, третата „распространета црква“ (broad church), ги опфаќа најновите идејни струења *на постмарксизмот, феминизмот, мировните студии и постмодернизмот*. Во средината на осумдесетите години од XX век, имено, во рамката на пристапот на тнр. „критички студии на безбедноста“, а во согласност со се почувствителните „нурнувања“ на меѓународниот систем на суверените држави во „широчини и длабочини“ на глобалното општество во настанување, во прашање беа доведени речиси сите поставки не само на „традиционалната школа“, туку и либерално-институционалистичкото промислување на безбедноста⁵⁹.

Иако либералниот институционализам, како посебно влијателен правец во студиите за безбедноста во Европа, своевременно претставувал рамка и за поттикнување на расправата од современите меѓународни односи што се однесуваат, на пример, на појавата на мултилатерализмот, како и на оние што се занимавале со тнр. демократската теорија на мирот, во текот на преформулирањето на вкупниот концепт на безбедноста јасно се покажале и некои од неговите неотстранливи слабости. Пред се, со тоа што претставниците на либералниот институционализам, како што во овој опит веќе е изложено, ги прифаќаат основните поставки на реализмот за анархичната природа на односите во меѓународното општество, потоа и затоа што неговите заговорници изнесуваат ставови за анархична структура на самиот меѓународен систем во кој политиката на сила има претежност, значи дека до радикалното раскинување со

⁵⁷ Ken Booth, *Critical Security and World Politics*, London: Lynne Rienner, 2005.

⁵⁸ Eli Stamnes, "Critical security studies and the United Nations preventive deployment in Macedonia". *International Peacekeeping*, Vol. 11, No. 1.2004, pp. 161-181; CO: Linne Rienner). Andrew Linklater "Political community and human security" in Booth (ed.) (2005c), pp. 113-131; Richard Wyn Jones, *Security, Strategy and Critical Theory*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1999.

⁵⁹ Ejduš Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripta)*, Beograd, 2012

наследеното „традиционално сфаќање на безбедноста“ речиси не ни дошло. Тоа, инаку, го признал и еден од неговите водечки заговорници, Роберт Киохејн, кажувајќи дека „либералниот институционализам истовремено подеднакво му е должен на реализмот и на либерализмот“.

Ваквата своевидна синтеза на неореализмот и неолибералниот институционализам (neo-neo synthesis), Џон Руги (John Ruggie) ја нарекол неоутилитаризам (neoutilitarianism). Ниту за критичките напомени на сметка на либералниот институционализам, меѓутоа, кој во обидот да ја пречекори сопствената сенка сепак остана заробенник на преземените почетни претпоставки на „реализмот“, не може основано да се тврди дека доаѓа од доследна и внатре во себе непротивречна школа на мислење; наспроти тоа, помеѓу одделни струи, составни делови на критичкиот пристап како и сродните учења и насоки, линија на разграничување по многу прашања речиси и дека не постои. Во тој поглед, теоријата или, во поединечни случаи, антитеоријата и „деструкција во мислењето“ верно го одразуваат духот на времето што, отфрлувајќи ја „застарената“ филозофија заедно со метафизиката, живее во измешаност на случувањата, втемелувајќи мислење и дејствување врз разбранувана површина на „постмодерниот свет“.

Освен што заеднички го делат ставот на отфрлување на клучните онтолошки претпоставки на реализмот и либералниот институционализам, главните струи на критичкиот пристап методолошки, епистемолошки и концептуално личат пред се на разлеано пространство што се протега во бескрај, отколку на уреден тек.

Заговорниците на критичките пристапи го отфрлуваат поимот анархија како определувачка карактеристика на меѓународните односи; наместо државата во таа улога, како „референтни објекти на безбедноста“, ги означуваат *општествените групи и поединци* (кај постмарксистите тоа се *општествени класи*). При сето тоа, тие ја нагласуваат и улогата на недржавните субјекти, како и невоените видови на безбедноста. Во поглед на новите видови на безбедност, претставниците на критичките пристапи дадоа најголем придонес усогласувајќи ја теоријата и стварноста. Тие, имено, ги поставиле основите за битно поинакво промислување на безбедноста правејќи го на тој начин патот за преформулирање на нејзината вкупна замисла, сеедно дали го прифаќаме или не нивното научно и не така строго определување на поимот *еманципација*, со кој тие, инаку, ја толкуваат најшироко сфатената социетална димензија на безбедноста.

Дури, имено, со придонесот на критичките пристапи успешно е пронајден патот од стратегија до студија на безбедноста; се разбира дека таквото често, безгранично, ширење на „полето“ на безбедносните студии отвора и некои други сериозни научно-методолошки и теоретски прашања и недоразбирања.

Заговорачите на критичките теории, понатаму, на поинаков начин поставуваат и прашања за интересот и идентитетот – тие ги шират и подлабоко ги промислуваат овие категории во однос на рационалистите и утилитаристите, воведувајќи ги во своите разгледувања улогата и значењето на идејната подлога, поединечната и колективната психологија, антрополошките сознанија итн.

Слично како што Кен Бут (Booth) во неговото прешироко определување кажува дека еманципацијата на „ослободување на човечкото суштество од притисокот и искористувањата“, е втемелувач за истражување на мирот, Јохан Галтунг, заканите за безбедноста ги воочува пред се во постоење на тнр. структурално насилство. Галтунговото поттикнувачко определување на „структуралното насилство“ претставува веројатно најубедлив пример кој истовремено ги покажува предностите, но и недостатоците на „критичките пристапи“ кон безбедноста како и кон вкупната општествена вистина. „Структуралното насилство постои, тврди овој Норвежанец, „секогаш и кога луѓето се суштества под таквото влијание што нивната соматска и ментална потврда е под нивната можна реализација“.

„Сиромаштијата, неправдата, уништувањето на природната средина и судирот делуваат меѓусебно на сложени и потентни начини“ стои, инаку, запишано и во едното од изданијата на Комисијата за природна средина и развој на Организацијата на обединетите нации.

Со „Критичкиот пристап“ кон редефинираната замисла на безбедноста се отвора уште едно исклучително важно прашање на современите студии за безбедноста. Станува збор за настојување сигурно да се определи кога едно општествено прашање, и едно прашање воопшто, станува безбедносно прашање. Односно, кои се прашања, кои предизвици и во кој миг стануваат безбедносни предизвици и закани всушност, па следствено на тоа и соодветен предмет за проучување во студиите за безбедноста.

2.3. Феминистички пристап

Безбедноста е поле, традиционално обликувано со машки дискурс. Улогата на жената во вооружени конфликти долго време била игнорирана тема. Меѓутоа, тие не учествуваат во вооружените конфликти само како жене борци, медицински сестри

или работнички во фабрики за оружје. Тие се едни од главните, но и најмалку заштитени мети на насилство, посебно сексуално. Освен тоа, жените можат, а често и се, активни учеснички во вооружени конфликти, како борци, шпиуни или како курири. Сепак, мажите се тие кои првенствено ја преземаат улогата на борец, што жените често ги става во позиција да можат да се посветат повеќе на мировното движење дома. Меѓутоа, кога мировниот процес во постконфликтните реконструкции и формално ќе отпочне, жените главно се исклучени од овие процеси. Улогата на жените во безбедноста ја препознала и ОУН, кога во Октомври, 2000г. ја усвоила Резолуцијата 1325 за „Жените, мирот и безбедноста“.

Посебна група на алтернативни пристапи, која академски се занимава со оваа тема, сочинуваат феминистичките теории за безбедност. Сепак, освен што ја набљудуваат меѓународната безбедност од женски аспект, разликите меѓу постоечките пристапи се толку големи, што е тешко да се стават во посебна школа на размислување. Сандра Витворт ги дели во неколку групи.⁶⁰ Првата група ја сочинуваат *либералните феминистки* кои пред сè, се занимаваат со улогата на жената во вооружените сили како и препреките кои ги спречуваат жените да постигнат потполна еднаквост во секторот за безбедност.⁶¹ Втората група ја сочинуваат радикални феминистки кои се занимаваат првенствено со разликата која постои меѓу мажите кои се агресивни и конкурентни и жените кои се заштитнички насочени и се помалку склони кон насилно натрпеварување. *Критичкиот феминизам* претставува трет правец, кој смета дека е потребно да се преиспитаат постоечките родни дискурси и да се реконструираат во правец на еманципација на жената.⁶² Четвртата група на феминистички пристапи ја сочинуваат *феминистите постмодернисти*, чиј академски дневен ред се состои од реконструкција на постоечките родни дискурси и разоткривање на односот на моќ кој постои зад нив.⁶³ Последната група ја сочинува *постколонијалната феминистичка теорија*, која се потпира на постмодернизмот, но и укажува на влијанието на империјалистичкиот дискурс на креирање на современите родни идентитети.⁶⁴

⁶⁰ Sandra Whitworth, "Feminist Perspectives" in Paul D. Williams (ed.), *Security Studies: an Introduction*. New York: Routledge. 2008 pp. 103-114.

⁶¹ Sandra Withworth, *Men, Militarism and Un, Peacekeeping*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 2004.

⁶² Charlotte Hooper, *Manly States: Masculinities, International Relations and Gender Politics*, New York: Columbia University Press, 2001.

⁶³ Marysia Zalewski, *Feminism After Post – modernism: Theorising Through Practise*, London> Routledge 2000.

⁶⁴ Greta Chowdhry and Nair Sheila (eds) *Power, Postcolonialism and International Relations: Reading Race, Gender, and Class*, London: Routledge, 2002.

2.4. Постструктурализам

Постструктурализмот е континентално европски филозофски правец, кој настанал во најголема мера во Франција, во текот на 20 век како реакција на структурализмот. Во науката за маѓународни односи, го вовеле Дејвид Кембел, Џејмс Дер Дериан и други. Тое го делат ставот на социјалните конструктивисти, дека знаењето е конструкција која произлегува од односот на моќта, како и тоа, дека идеите се клучни за разбирање на меѓународната безбедност. Меѓутоа, постструктуралистите одат уште подалеку во критиката на епистемолошкиот рализам, тврдејќи дека не постои никаква трајна и цврста основа на која што може да се гради знаењето и научната теорија. Исто така, тие тежиштето го ставаат на дискурсот, односно јазикот за безбедноста. Претставниците на оваа радикална филозофска струја во студиите за безбедност се држат до тоа дека доминантниот, односно реалистичкиот дискурс за безбедноста е всушност сржта на проблемите во меѓународните односи. Основен проблем со кој се занимаваат постструктуралистичките пристапи е односот меѓу безбедноста и идентитетот. Истражувач на меѓународните односи, кој за првпат го вовел поимот идентитет во дисциплина е Џејмс Дер Дериан во својата книга *On Diplomacy* објавена во 1987 година.⁶⁵ Потпирајќи се на теоријата на оттуѓување на Хегел, Маркс, Фојербах и Сартр, Дер Дериан дипломатијата ја дефинира како посредништво меѓу одделни субјекти. Во својата генеологија на западната дипломатија, тој го покажува развојот на различните модели на ова посредништво од *мито-дипломатија* (посредништво меѓу племињата), преку *прото-дипломатија* (помеѓу градовите држави и империјата) и *дипломатија* (помеѓу државите), па сè до *анти-дипломатија* (помеѓу општествените слоеви) и *техно-дипломатија* (помеѓу народот и државата). Со ваква појдовна точка во изучувањето на дипломатијата, Дер Дериан отворил во студиите за меѓународни односи сезона на дискусии за *сопствено/другоста, внатрешно/надворешното и партикуларно/универзалното*. Пред сè, тој отворил расправа за разграничувањето, односно *дијагоналната црта (/)*, помеѓу овие поими – за тоа како таа се создава, одржува, и менува⁶⁶.

Пост структуралистичката теза дека надворешната политика, всушност, е создавање на другиот, ја разработил Дејвид Кембел. Во своето исклучително влијателно и често цитирано дело *Writing Security*, од 1992 година, Кембел отишол за

⁶⁵ James Der Derian, *On Diplomacy, A Genealogy of Western Estrangement* (Oxford: Blackwell, 1987). За одличен приказ на Дер Дериановото севкупно дело да се погледне Jef Huysmans, "James Der Derian: The unbearable lightness of theory", во Iver Neumann and Ole Waever, *The Future of International Relations: Masters in the Making*, pp. 361-383.

⁶⁶ Ejđus Filip, *Uvod u studije bezbednosti* (skripa), Beograd, 2012

чекор подалеку од теоретско-филозофското гледање на односот на надворешната/безбедносна политика и идентитетот, преземајќи ја опширна емпириска студија на случајот САД. Во самиот вовед на книгата Кембел ја најавува студијата која ќе „го испита начинот на кој идентитетот САД бил напишан и препишуван преку надворешните политики кои требале да делуваат во негово име“.⁶⁷ Наместо класична анализа на безбедносните закани, тој покажува како токму дискурсот за закани ги конституира домените на надворешно/внатрешното, сопствено/другото и внатрешно/надворешното. Кембел покажува како американската надворешна политика за време на Студената војна, го насочувала своето внимание на советската закана, повлекувала граници помеѓу добриот и лошиот, слободниот и неслободниот, цивилизираниот и нецивилизираниот варварски свет, така конституирајќи го самиот идентитет и легитимитет на политичкиот поредок во САД, но и на Западот воопшто. Надворешната политика, всушност, не претставува мост помеѓу државите, туку допринесува за исцртувања на граници меѓу нив, тврди Кембел, а идентитетите на државите претставуваат ефект на дискурсите за закани. Студената војна, според Кембел, претставувала процес на репродукција на американскиот идентитет.

Колапсот на Советскиот сојуз и крајот на Студената војна, наместо очекуваната хармонија, довеле до глобална нестабилност, о како што вели Кембел, до криза на репрезентацијата. Губејќи го радикално спротивниот, темелите на идентитетот и легитимитетот на САД се раздрмале, што ја довело нивната надворешна политика да пронајде нови граници и нови закани: од борба против дрогата, преку борбата против нелегална миграција, па сè до глобалната борба против тероризмот. Покрај Дер Дериан и Кембел, истакнати постструктуралистички теоретичари за безбедност се Роб Вокер, Ричард Ешли, Ивер Нојман и други.

Специфичен правец за размислување во постструктуралистичките, односно, постмодерните пристапи се постколонијалните студии за безбедност. Овој правец се потпира на постколонијалната интелектуална традиција која се втемелила најпрвин во филозофијата и книжевната теорија, а подоцна и во други дисциплини на општествените науки.⁶⁸ Постколонијалистите критички го анализираат хегемонистичкиот дискурс како наследство на колонијализмот, со цел да создадат интелектуален простор за перспектива на оние кои се слаби, односно потиснати (анг.

⁶⁷ David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minnesota: University of Minnesota Press, 1992.

⁶⁸ Franc Fanon, *Prezreni na svijetu*, Stvarnost, Zagreb, 1973; Edward Said, *Orijentalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008; Spivak Gajatri Chakravorty, *Kritika postkolonijalnog uma*, Beogradski krug, Beograd, 2003;

subalterns).⁶⁹ Меѓу првите што ја вовеле постколонијалната традиција во набљудување на безбедноста е Мухамед Ајоб. Во своите студии тој покажал дека општествено – политичкиот контекст во третиот свет е доста поинаков од индустријализираниот свет и дека било која анализа на безбедносната динамика бара поинакви пристапи. Критикувајќи го реализмот како неадекватна парадигма за разбирање на безбедносната динамика во третиот свет во кој државата сеуште не се развила доволно, Ајоб предлага алтернативна парадигма, која тој ја нарекува реализам на угнетените (анг. *Subaltern Realism*). Овој пристап повеќе го почитува постколонијалното наследство, слабоста на државата и „реалните“ безбедносни проблеми во овој дел од светот, кои главно доаѓаат од внатре, а не надвор од државата.⁷⁰

За Тарек Баркавиј и Марк Лафеиј студиите за безбедноста во суштина претставуваат една евроцентрична дисциплина која е формирана како инструмент на политичката моќ на Западот и Северот, над Истокот и Југот.⁷¹ „Постои легија стручњаци во англо-американскиот свет кои се посветуваат на студиите за безбедност во служба на јаките, кои ги обликуваат безбедносните и одбранбени политики – вклучувајќи ги и оние кои вклучуваат и употреба на сила – водечките сили и почитуваните меѓународни заедници“.⁷² Тоа се однесува, како на реалистите, така и на либералите, но и на „критичките“ теоретичари на безбедноста, кои своите концепти за рамнотежа на силата, демократијата, човековите права, човековата безбедност, и др⁷³, ги развиле врз основа на европското политичко искуство, потполно занемарувајќи ги другите, слабите, колонизираниите и угнетените. Ова искуство според постколонијалните автори е искуство на малцинството и искуство на појаките. Науката за безбедноста, која се развива на тоа е *атинската наука за безбедноста* која се обидува, своите заблуди да ги примени и наметне на остатокот на светот, повеќе, на послабите кои живеат на глобалниот Југ (Африка, Азија, Латинска Америка). Така, постколонијалистите се залагаат за *малцинските студии на безбедноста* кои ќе го имаат во предвид искуството на слабиот, искуството на колонизираниот, малиот, немоќниот и угнетениот. Само на тој начин ќе се овозможе шодлабоко разбирање на

⁶⁹ Gavatri Chakravorty Spivak, “Can the Subalterns Speak” во Cary Nelson and Lawrence Grossberg (eds.). *Marxism and the Interpretation of Culture*, Macmillan, London, 1988.

⁷⁰ Mohammed Ayoob, *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*, Boulder, Lynne Rienner, 1995; Mohammed Ayoob, “Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism”. *International Studies Review*, Vol. 4, No. 3. Autumn, 2002, pp. 27 – 48.

⁷¹ Tarak Barkawi and Mark Laffey, “The postcolonial moment in security studies”, *Review of International studies*, Vol. 32, No. 4, 2004 pp. 329-352;

⁷² Barkawi and Laffey, “The postcolonial security studies”, pp. 352.

⁷³ Ejodus Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripta)*, Beograd, 2012

взаемните конституции на слабиот и јакиот, Западот и остатокот (анг. West and the rest), цивилизациите и варваризмот. Тарак Баркави смета дека ако еднаш студиите за безбедноста се ослободат од евроцентризмот, „историјата и политиката на војната и борбите помеѓу она што го нарекуваме глобален Север и глобален Југ, мора да станат клучен фокус на нашето испитување“⁷⁴.

3. ТЕОРИЈА НА РЕГИОНАЛЕН БЕЗБЕДНОСЕН КОМПЛЕКС

Теоријата на регионалниот безбедносен комплекс⁷⁵ (понатака во текстот ТРБК) обезбедува концептуална рамка која ќе опфаќа истакнатата нова структура на меѓународната безбедност (1 + 4 + региони). Таа овозможува да се разбере оваа нова структура. ТРБК прави разлика помеѓу взаемното дејство на глобалните сили на систематско ниво, чии способности им овозможуваат лесно да ја надминат далечината, и взаеMODEЈствието на помалите сили на подсистематско ниво, чија главна безбедносна околина е нивниот локален регион. Треба да се нагласи и тоа дека оваа теорија има историска димензија која овозможува со сегашните развои да бидат поврзани и со Студената војна и со моделите пред Студената војна.

ТРБК ги поставува регионалните подсистеми како објекти на безбедносна анализа и нуди аналитички рамки за занимавање со овие системи. Таа рамка е создадена да ја нагласи релативната автономија на регионалните безбедносни основи и да ги смести овие односи во структурата составена од единица (државата) и системското ниво. ТРБК соопштува нешто за соодветното ниво на анализа во безбедносните студии и става акцент на регионалното ниво.

За проучување на регионот, ТРБК може да биде единствената постоечка теорија за регионална безбедност. Некои типологии, матрици и списоци постојат, но тешко е било што од тоа да се класифицира како теорија. Во делокругот на безбедносните/стратешки студии, постојат теории за специфични прашања: застрашување, сојузи, но не и за регионалната безбедност како таква. Конечно, се развивани теории за безбедносниот поредок, како што се безбедносната заедница, зона на мир/стабилниот свет, колективната безбедност и безбедносниот режим. Но, сите тие, по природата на работите, важат само за некои конкретни ситуации. Единствени кандидати за теоријата на регионална безбедност се оние кои негираат било каква

⁷⁴ Ejdus Filip, Uvod u studije bezbednosti (skripa), Beograd, 2012

⁷⁵ Кегли, Ч. Виткоф, Ј., *Светска политика, тренд и трансформација*, Прометеј, Београд, 2006, стр. 774-775.

специфичност на прашањето и заради тоа, без проблем се интегрираат во општи теории како што е неореализмот⁷⁶.

Мотивот за воспоставување на концептот за безбедносен комплекс произлегува од потребата да се промовира ново, средно ниво за анализирање на безбедноста⁷⁷. Според Лидија Георгиева супсистемското ниво придонесува за поефикасна анализа на безбедносните прашања заради неколку причини и тоа: се рефлектираат последиците од анархичната структура на меѓународните односи, за разлика од националното или меѓународното, може поедноставно да се објаснат изворите на заканите и начините како тие да се менаџираат и од ова ниво може да се извлечат и евентуално да се предвидат идните безбедносни промени, смета Лидија Георгиева.

ТРБК ја користи мешавината на материјалистички и конструктивистички пристап. Од материјалистичка страна, ја користи идејата за ограничена територијалност и распределба на моќта кои се слични на оние во неореализмот. Нагласувањето на регионалното ниво во оваа теорија е компатибилно и комплементарно со неореалистичката структурна шема, но и контрадикторно на тенденциите на неореалистичките анализи, кои исклучиво се концентрираат на глобалното ниво на структурата. Од конструктивистичка страна, ТРБК се заснова на концептот за секуритизација, кој ги објаснува односите на пријателство и непријателство. Односно ја објаснува социјалната конструкција на закани и слабости, заради што нешто се доживува како закана, и зошто некоја држава ја доживува друга како непријател.

Според тоа, формирањето и делувањето на регионот зависи од моделот на пријателство и непријателство меѓу единиците во системот, што ги прави регионалните подсистеми зависни од акциите и интерпретацијата на актерот, а не само од механичкиот одраз на распределба на моќта. Александар Венд, на пример, ја прави оваа поврзаност експлицитна, истакнувајќи дека неговата социјална теорија може да биде применета на регионалните безбедносни комплекси.⁷⁸ Тоа е она што оваа теорија

⁷⁶ М.Миленковиќ „Теорија регионалног безбедносног комплекса као научни оквир за разрешење регионалне безбедности, (магистерски рад), Београд, 2011.

⁷⁷ Георгиева Л. „Европска безбедност,“ Филозофски Факултет-Скопје, 2010

⁷⁸ Александар Венд се спротивставува на сфаќањето на колективната безбедност како универзален систем по принцип, сè што е надвор од тоа да се подразбира како рамнотежа на силите и ривалство. Нагласува дека ова е премногу рестриктивно, и дека со тоа се замаглуваат две можности. Прво, дека државите можат да делуваат по принципот „сите за еден, еден за сите“ внатре во релативно автономните регионални подсистеми или безбедносни комплекси. Втората можност е дека, дури и кога системот за рамнотежа на силите доминира на глобално ниво, државите од секој блок да можат да соработуваат, не само затоа што го гледаат другиот блок како закана за сопствената безбедност, туку и затоа што веруваат во тимскиот пристап на безбедност со членовите од нивниот блок. (Wendt, A., *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, page. 301-302).

ја одвојува од неореализмот, третирајќи ја распределбата на моќта и моделот на пријателство и непријателство како најважни независни променливи. Поларитетот може да влијае, но не и да го одреди карактерот на безбедните односи. Процесите на секуритизација се суштински отворени и се предмет на влијание на внатрешните фактори.

Основната идеја во ТРБК е дека повеќето закани патуваат многу лесно преку пократки дистанци отколку преку долги, па со оглед на тоа, безбедносната меѓузависност е нормално утврдена во регионално групирани кластери: безбедносни комплекси. Безбедносната меѓузависност е поинтензивна во отколку надвор од неговите граници. Тоа несомнено го потврдува и констатацијата на Фридберг која вели дека „повеќето од државите низ историјата биле примерно загрижени заради можноста и намерата на нивните соседи“. Додава дека „оние држави кои можеле да си допуштат да се грижат за далечните непријатели и себеси да се вметнат во оддалечени конфликти повеќе биле исклучок отколку правило“. Се заклучува дека „со крајот на ривалството на суперсилите, со колапсот на Советското царство, и, како што изгледа веројатно, со значителното повлекување на американската моќ, овие традиционални модели на стратешки односи повторно ќе станат доминантни“.⁷⁹ Така, како што исправно согледуваат Томас Кристијансен и Џек Снајдер, „регионалните мултиполарни процеси веројатно ќе станат сè поважни функции во меѓународната политика“.⁸⁰

Така, основниот аргумент на ТРБК се заснова на тоа, процесите на секуритизација, а според тоа и степенот на безбедносна меѓузависност, да се многу поинтензивни помеѓу актерите во овој комплекс отколку помеѓу актерите во комплексот и оние надвор од него. Иако безбедносните комплекси можат да бидат интензивно пенетрирани, односно пронижени од страна на големите сили, сепак нивните регионални динамики имаат поприличен степен на автономија од моделот кој го поставиле глобалните сили. За да би направиле реална слика за глобалната безбедност, потребно е да се разберат двете овие нивоа независно, како и врската помеѓу нив⁸¹.

Исто така, важен аргумент на ТРБК е тоа, што после доколонијацијата, регионалното ниво на безбедност станало и поавтономно и поистакнато во

⁷⁹ Friedberg, A., Ripe for Rivalry: Prospects for Peace in a Multipolar Asia, *International Security*, Vol. 18, No. 3, page 5.

⁸⁰ Christensen, T., Snyder, J., Predicting Alliance Patterns, *International Organization*, Vol. 44., No. 2, 1990, page 168.

⁸¹ М.Миленковиќ „Теорија регионалног безбедносног комплекса као научни оквир за разрешење регионалне безбедности., (магистерски рад), Београд, 2011

меѓународната политика, и тоа дека Студената војна овој процес го забрзува. Без опсесивното вмешување на ривалствата на суперсилите во сите региони, како што тоа било случај во Студената војна, локалните сили имаат повеќе простор за маневри. Две децении после Студената војна, двете преостанати суперсили и другите велики сили (Кина, ЕУ, Јапонија и Русија) имаат помалку волја да интервенираат во безбедносните работи, од било кој вид, надвор од нивните региони. Ова делумно ја демантира ситуацијата настаната после терористичкиот напад на САД на 11 септември, но сепак тие интервенции се со многу тесна и специфична намена, и изгледа неверојатно повторно да се создаде општа подготвеност да се интервенира надвор од своите граници како што тоа било случај за време на ривалството на суперсилите во Студената војна. Релативната автономија на регионалната безбедност создава модел на меѓународни безбедносни односи радикално поинаков од ригидната структура на биполаритетот на суперсилите која е дефинирана со Студената војна.

После Студената војна безбедносната констелација е таква, што безбедносната динамика најдобро се разбира на ниво на регион. Во текот на Студената војна постоел глобален безбедносен систем, каде што два блока еден со друг се секуритизирале и безбедносните односи помеѓу Советскиот блок, од една страна, и „слободниот свет“, од друга, ги детерминирале безбедносните динамички во регионите. Така, да речеме, Блискоисточните проблеми за време на Студената војна не можат да се разберат надвор од тие блоковски судири. Постои глобално ниво кое ги детерминирало сите други. После Студената војна, глобалното ниво оди на втор план, барем до 11 септември, и безбедносната динамика почнува сè повеќе да се отсликува на регионалното ниво. Некои безбедносни динамички постоеле и порано, пред Студената војна, но биле замрзнати со биполаритетот, па биле одмрзнати после падот на Берлинскиот ѕид, а некои настанале после Студената војна со одредени процеси кои не датирале од претходно.

ТРБК својата логика за безбедносните региони ја заснова на фактот дека меѓународната безбедност е од релациона природа. Односно, таа воглавно се однесува на тоа како човечките колективи се однесуваат едни кон други во смисла на закана и ранливост, иако понекогаш се однесува и на начинот на кој таквите колективи се однесуваат кон заканите од непосредната околина. Може да се каже дека мал интерес е посветен на безбедноста на еден изолиран објект (на пример, на безбедноста на Германија), зашто безбедноста мора да биде проучувана во поширок контекст. Од друга страна, најширок контекст, глобалното ниво, е корисен за проучување на

великите сили, и исто така за размислување за референтните објекти на системско ниво (глобалната околина, светската економија, меѓународната заедница). Меѓутоа, во традиционалниот (нпр. воено-политички) начин на безбедносна анализа, глобалната безбедност е недоволно интегрирана за да би била применлива, односно, од значење за повеќето од единицата. На пример, безбедноста на Тогоанците и Курдите може да се влошува, додека на оние во Аргентина и Израел да се подобрува, а на оние во Шведска и Јапонија останува непроменета, без ниту една од овие ситуации да влијае на друга. Образложението на ТРБК е дека за повеќето актери на ниво на единици, воено-политичката безбедност спаѓа во некоја „меѓу величина“ и се тврди дека најрелевантната скала е регионалната.

Една од целите на ТРБК била да обезбеди на геополитичарите јазик и концепти, кои ги олеснуваат компаративните студии од регионот, што е воочлив недостаток на постоечката литература. ТРБК во тоа успеала. Таа ги организира и овозможува емпириски (компаративните) студии. Тоа го постигнала со тоа што го дефинирала концептот, односно одговорила на прашањето што е тоа регионалниот безбедносен комплекс, како настанува, кои се неговите појавни облици, какви се односите во него, итн. После ова, ТРБК може да организира такви емпириски студии кои се компаративни, зашто овозможува истите термини, односно истиот концепт, да може да се примени на пример на Блискиот исток и на Европскиот безбедносен комплекс, на Јужна Америка и на Источна Азија, со што се дава можност за нивно споредување, и притоа воочување на сличностите и разликите, односите, карактеристиките, тенденциите, итн.

Друга намена била да ги неутрализира тенденциите на теоретичарите на политиката на слита која настојува да го смали значењето на регионалното ниво во работите од меѓународната безбедност. Оваа тенденција била појачана со појавата на неореализмот на крајот на 70 – тите, кој се фокусира речиси исклучиво на структурата на моќта на систематско ниво. Реално е да се очекува, оваа пристрасност да опаѓа со исчезнувањето на силниот биполаритет на систематско ниво и доаѓањето на сè пораширена меѓународна моќ.

Пред да се пристапи на операционализација на ТРБК, потребно е да се постави прашањето дали ТРБК треба да се вреднува како посебна теорија. Одговорот на прашањето дали нешто се квалифицира како теорија или не, често зависи од тоа каде е поставено. Многу Европејци го користат терминот теорија за сè што систематично ја организира областа на интереси и воспоставува кохерентен и непопустлив собир на

меѓусебно поврзани концепти и категории. Американците, меѓутоа, често бараат теориите прецизно да објаснуваат и да содржат, ако е во можност тоа да се создаде, проверливи хипотези со примарна природа. Затоа, во американската академија, теоријата мора да ги објасни каузалните врски помеѓу феномените А и Б, односно да каже кои фактори влијаеле на некоја појава, како зависна варијабла, потоа да објасни кои се тие независни варијабли и во каков однос се тие. Според тоа, може да се заклучи дека Европскиот поим за теорија е помалку амбициозен, и дека тој опфаќа она што во Америка се нарекува аналитичка рамка, рамка која овозможува на еден систематски начин да се организира знаењето и да се анализираат одредени општествени појави, без амбиции да се објаснат каузалните врски (нпр. да кажат дека појавите А, Б и Ц ја условиле појавата Д)⁸².

Во согласност на ова, Бери Бјузен и Оле Вивер заклучуваат дека ТРБК е повеќе аналитичка рамка, отколку што во американската смисла теорија која ги објаснава каузалните врски на појавите. Односно, дека таа јасно се квалифицира според првото, европско мислење, но и дека според американското промислување оже да се смета како теорија, од неколку причини.⁸³

Врз основа на претходно кажаното кога ќе се сумираат карактеристиките на европските школи за безбедност може да се издвојат неколку заеднички прашања коишто се застапени во нивните дискурси и кои што стануваат предмет на интерес на овие школи. Тие првенствено според Лидија Георгиева се насочени кон: размислување за концептот за безбедност, резервираност во однос на проширувањето на концептот за безбедност како контрадикторно и политичко прашање, анализа на безбедносната политика и етичките дилеми на безбедносните студии.

Така на пример, Велшката школа преку своите претставници вообичаено ги проблематизира следните прашања: потребата од проширување на концептот за безбедност⁸⁴, еманципацијата како потреба со која ќе се одвои концептот за безбедност

⁸² М.Миленковиќ „Теорија регионалног безбедносног комплекса као научни оквир за разрешење регионалне безбедности, (магистерски рад), Београд, 2011

⁸³ Прво, таа предвидува кога може да се очекува да се појават РБК, а кога не. Потоа, специфичните хипотези се приврзани и прилагодливи на различни ситуации: на пример, конфликтната формулација вовлекува надворешни сили преку линијата на почетниот конфликт. И на крај, теоријата овозможува изградба на ограничени групи на сценарија и заради тоа се стекнува областа на предвидување. Голем дел од објаснувањето потекнува од неореализмот и од другите постоечки теории од меѓународни односи, но, бидејќи регионалните компоненти недостигаат во постоечките општи теории, со додавањето на овие компоненти создава голем број на нови согледувања и објаснувања. Ова би требало да се гледа како посебна теорија. (Buzan, B., Waever O., *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, page 83-84.

⁸⁴ Георгиева Л. „Европска безбедност,“ Филозофски Факултет-Скопје, 2010

од тесната воена рамка, појаснување на социјалната конструкција на заканите-релација јас/другиот.

Копенхашката школа ги анализира и актуелизира следните прашања: секуритизација како на конструкција на безбедносните прашања, десекуритизација како процес на враќање на проблемите во секојдневната сфера на разрешување, безбедноста не е позитивна и треба да се ограничи реториката за безбедноста и политиката на итност и исклучивост при разрешување на безбедносните прашања и на крај разликување на секуритизирачки актер и објект на безбедност.

Париската школа особено ги анализира прашањата поврзани со: преплетувањето и релациите на внатрешната и на надворешната безбедност, безбедносните агенции и практиката околу безбедносните расправи, смета Лидија Георгиева.

ГЛАВА II

БЕЗБЕДНОСНИ КОНЦЕПТИ

1. ПОИМОВНО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ КОНЦЕПТИ

Заради поквалитетна интерпретација на проблематиката на безбедноста, ќе се изврши класификација, т.е. расчленување на безбедноста на видови односно безбедносни концепти, за преку квалитетна анализа на нејзините делови, да би се остварила научна идентификација на безбедноста како општа вредности на современиот свет. Безбедноста се дефинира како појдовна основа за нејзината класификација.

Како прилог кон толкувањето на поимот на безбедноста, интересна е дефиницијата во една студија на ОН од 1986 година: „Безбедноста е состојба во која што државите сметаат дека нема опасност од воен напад, политички притисок или економска принуда, така што можат слободно да се развиваат и да напредуваат“.⁸⁵

Значи, безбедноста на националните држави би можела да биде остварена, ако државите сметаат дека не се изложени на опасност од вооружени напади, ниту на било какво мешање во нивните внатрешни работи, субверзивни или дестабилизиравачки влијанија од страна, било да се тоа од политичка, економска или воена природа.

Безбедност е и тежнеењето кон слобода без закана. Одржлива безбедност можат да достигнат само оние луѓе и групи кои истата не ја ускратуваат на другите; безбедноста може да се достигне ако се подразбира како процес на еманципација (Booth and Wheeler).⁸⁶

Безбедност, како услов за опстанок и активност на поединецот, општеството, државата и меѓународната заедница, е една од основните општествени функции, што може да се посведочи со фактот на континуирана преокупација со постигнување на безбедноста низ историјата на човештвото. Сепак, еден мулти-димензионален и комплексен поим, како што е безбедноста, немал исто значење низ историјата, што значи дека дефинирањето на безбедноста и неговата содржина во традиционалните и современите концепти доста се разликува⁸⁷.

Затоа, имајќи предвид дека безбедноста е динамичен феномен, концептите на

⁸⁵ Conception de la sécurité, Série d'études 14, Publication des Nations Unise, 1968, A/40/533

⁸⁶ Smith Steve and Baylis John, Globalization of World Politics, Oxford Press, New York, 2001, p.255.

⁸⁷ Tatalovic, Sinisa, „Koncepti sigurnosti na pocetku 21. stoljeca“, International Studies, year 6, No 1, 2006, p. 60–80 (p. 64).

референтните вредности кои треба да бидат заштитени, наметнатите закани, компромитираните субјекти и начините и средствата за заштита, исто така, се менувале⁸⁸.

Поради тоа, воведувањето на терминот „безбедносен концепт“ истакнува дека безбедноста е отворен и динамичен систем каде концептот, т.е. идејата за безбедност подразбира долгорочен процес, а во однос на потребите и вредности, посакувана животна средина, нешто што допрва треба да биде⁸⁹.

Безбедносните концепти⁹⁰, всушност, претставуваат теоретски и практични начини за заштита и подобрување на конкретните референтни вредности и интереси на одредени категории на субјекти на безбедност, воспоставени врз основа на релевантните безбедносни практики, првенствено со цел негово подобрување. Впрочем, концептите за безбедност се производи, но, исто така и средство на безбедносната теорија и пракса⁹¹.

2. ТРАДИЦИОНАЛНИ КОНЦЕПТИ ЗА БЕЗБЕДНОСТА

Идејата за безбедност потекнува од срцето на европската политичка мисла од седумнаесеттиот век. Тоа е идеја чие политичко значење, како и значењето на самиот збор, постојано се менувал во текот на историјата кој најчесто се однесувал на состојбата и целта на поединците, групите и земјите. Така, најдоследното чувство на сигурност, во овој период, е дека тоа претставува една состојба или цел која создадла посебен однос меѓу поединците и државата⁹².

Концептот дека државата се гледа како столб на безбедноста⁹³ може да се проследи наназад до концептот на Хобс за легитимна влада, формирана со согласност на народот преку општествен договор, па се до идејата на Вебер на државен монопол за легитимна употреба на физичка сила. Заедно, овие ставови го претставуваат основниот филозофски столб на улогата на државата во создавањето и одржувањето на монопол

⁸⁸ Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, Belgrade, 2009, p. 65

⁸⁹ Kekovic, Zoran, *Teorija sistema bezbednosti*, Banja Luka, 2009, p. 144.

⁹⁰ За повеќе околу анализата на поимот, делокругот и содржините на безбедност види: Baldwin, David, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, No 23, British International Studies Association, 1997, p. 5–26.

⁹¹ Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, *op. cit.*, p. 65–66.

⁹² Rothschild, Emma, „What is Security?“, *Daedalus*, Vol. 124, No. 3, Summer 1995, p. 60–61 (p. 53–98).

⁹³ Bailes, Alyson, „The Private Sector and the Monopoly of Force“. In: Bailes, Alyson, Schneckener, Ulrich, Wulf, Herbert (Ed.), *Revisiting the State Monopoly on the Legitimate Use of Force*, Policy Paper – №24, DCAF, Geneva, 2007, p. 1 (p. 1–9).

над средствата за сила. Имено, од Мировениот договор на Вестфалија⁹⁴, потпишан 1648 година, усвоена е идејата дека државата е таа која треба да ја овозможи и гарантира безбедноста на своите граѓани. Двата главни принципи кои произлегле од овој договор се суверенитетот и еднаквоста на народите. Државата, според тоа, има преземено монопол над употребата на сила со цел да ја гарантира безбедноста на своите граѓани и да нејзиниот суверенитет против внатрешни и надворешни закани⁹⁵.

Така, Томас Хобс, кој е познат како „теоретичар на безбедноста и редот“⁹⁶, во својот *Левијатан* вели дека целта на државата е индивидуалната безбедност. „Јас се откажувам од своето право на владеење со себеси и го отстапувам и на овој човек, или на овој собир на луѓе, под услов, ти да се откажеш од своето право и на сличен начин да ги одобриш сите негови активности. Доколку ова биде направено, мноштвото така соединето во една личност се нарекува комонвелт, а на латински, *civitas*. Ова е генерација на тој голем *левијатан*, или подобро кажано, на тој смртен бог на кој ние му ги должиме, под бесмртниот Бог, нашиот мир и одбрана. Со ова овластување кое му е дадено нема од страна на секој посебен човек во Комонвелтот, тој има на располагање толку многу моќ и сила која му е дадена, со самиот терор, му е овозможено да ја формира волјата на сите нив, за мирот дома, и взаемната помош против своите непријатели во странство.“⁹⁷

Исто така, поимот безбедност доби ново јавно значење во раниот, либерален периодот на Француската револуција. Природните права на човекот се состоела од слобода, сопственост, сигурност и отпор против потиснувањето⁹⁸. Така, безбедноста е се уште состојба на поединецот, но сега е и нивно природно право. Исто така, безбедноста, како еден од основните природни и неотуѓиви права на човекот, беше наведена во познатата Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот од 1793⁹⁹ година. Член 2 од Декларацијата вели дека целта на општеството е општото добро. Владата е воспоставена со цел да му се гарантира на човекот уживањето во своите

94 Види: Schreier, Fred, Caparini, Marina, *Privatising Security: Law, Practice And Governance Of Private Military And Security Companies*, DCAF Occasional Paper No. 6, Geneva, 2005, p. 1.

95 Pavlovic, Gojko, *Pravo privatne bezbjednosti – uporedna studija*, Banja Luka, 2011, p. 5.

96 Milosavljevic, Bogoljub, *Uvod u teoriju ustavnog prava*, Belgrade, 2011, p. 57.

97 Види: Hobbes, Thomas, *Leviathan or the Matter, Form and Power of Commonwealth, Ecclesiastical and Civil*, George Routledge and Sons, London, 1885. Цитирано според: Bosnjak, Branko and others, *Antologija filozofskih tekstova s pregledom povijesti filozofije*, Zagreb, 1954, p. 194–195

98 Article 2 of the Declaration of the Rights of Man and Citizen, French National Assembly from 26. 08. 1789. (Fr: *La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*).

99 Устав од 24 јуни 1793 година таканаречен *Втора декларација*. Името, по укинувањето на монархијата во Франција, Конвентот подготви нов Устав познат како Устав Монтањар чиј воведен дел се состоеше од специјална декларација на правата таканаречени *Јакобинска декларација*. Оваа Јакобинска декларација ги содржеше основните ставови на Декларацијата од 1789, но воведо и значителни измени, со што бројот на членови за зголеми од 17 на 35. Види: Stojanovic, Dragan, *Osnovna prava coveka*, Nis, 1989, p. 26–27.

природни и неотуѓиви права како еднаквост, слобода, безбедност и имот. Член 8 од оваа Декларација нагласува дека безбедноста се состои во заштитата дадена од страна на општеството на секој од неговите членови за зачувување на неговата личност, неговите права и неговиот имот¹⁰⁰. Така, безбедноста е зачната во однос на слободата од лично загрозување, која треба да биде обезбедена од страна на граѓанското општество. Тоа значи дека безбедност на поединецот, односно. Личната безбедност, во духот на либералната мисла на ерата на просветителството, претставува лично и колективно добро. Тоа е состојба и цел на поединецот, што може да се постигне само преку еден вид на колективен потфат¹⁰¹.

Подоцна, безбедноста на поединецот се сметаше за политички епиграм, како безбедност на нацијата. Така Русо, како Лок и Монтескје, го опишаа општествениот договор како резултат на желбата на поединците за безбедност на животот и слободата, и истакнаа дека тоа претставува главниот проблем за кој институциите на државата треба да обезбеди решение¹⁰². Според мислењето на Џереми Бентам, на безбедноста се гледа како услов за општата благосостојба, основна социјална цел, политичка радост која се состои од опстанок, изобилство, еднаквост и безбедност, од кои најважна е безбедноста¹⁰³.

Според наведеното, во научната анализа на оние дисциплини каде што безбедноста е област на истражување, прашањето на безбедноста, многу долго време, беше поврзано со државата. Традиционалните дефиниции за безбедност започнаа од набљудувањето на воената моќ на државата и на општата цел на тие држави, и се базира на трите основни претпоставки: верувањето дека државата е одговорна за безбедноста; безбедносната политика која беше насочена кон зачувување на постојната ситуација; воените закани кои бараа ефикасна и ефективна воена одбрана што всушност беше примарниот интерес¹⁰⁴. Фактот дека суверената држава беше ексклузивен објект, но, исто така, предмет на сигурноста и безбедноста, придонесе кон релативната стабилност и предвидливост на меѓународните односи, правејќи од една

¹⁰⁰ Pavlovic, Gojko, „Zastita ljudskih prava kao imperativ bezbednosne funkcije drzave“, *Strani pravni život*, No 3, 2011, p. 295–296 (p. 284–299).

¹⁰¹ Rothschild, Emma, *What is Security?*, *op. cit.*, p. 62–63.

¹⁰² Rousseau, Jean-Jacques, “Du Contract Social”, in: *Oeuvres Complètes*, vol. III, Gallimard, Paris, 1964, p. 290. Cited according to: Rothschild, Emma, *What is Security?*, *op. cit.*, p. 94.

¹⁰³ Bentham, Jeremy, „The Principles of Civil Life“, in: Bowring, John (ed), *The Works of Jeremy Bentham*, Vol. 1, Simpkin, Marshall, London, 1837, p. 302. Cited according to: Burke, Anthony, „Aporias of security“, *Alternatives*, Vol. 27, Issue 1, 2002, p. 12 (p. 1–27).

¹⁰⁴ Tatalovic, Sinisa, „Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruzenje na jugoistoku Europe“, Vignjevic, Branko (ur.), *Demokratski nadzor i kontrola nad bezbjednosnim sektorom u regionu*, Zbornik radova, M-impeks, Banja Luka, 2004, p. 50 (p. 45–55).

суверена држава голем дел од меѓународниот систем чии темели беа поставени, а тоа во суштина остана непроменето, со Мирот од Вестфалија до денешницата¹⁰⁵.

Во периодот на биполарниот меѓународен систем, во согласност со повеќето истражувачи, на безбедноста се гледаше и беше дефинирана како „објективна состојба и субјективно чувство или убедување“¹⁰⁶, така што можеше да се зборува за безбедност само кога „не постоеја закани наметнати на конкретните стандардни вредности“¹⁰⁷.

Може да се тврди со големо убедување дека не само предметот на безбедност кој беше јасно препознатлив, туку и природата на заканите, како и предметот кој се погрижуваше за елиминирање на заканите и обезбедување на пожелна состојба на стандардните вредности, како и чувство на спокојство преку одредени постапки, начини и средства¹⁰⁸.

Затоа, од основањето на меѓународниот систем на држави, и во текот на периодот на биполаризам, безбедноста беше речиси исклучиво спомената во воена смисла, додека главниот објект и предмет на безбедносната идеја и систем беше суверената држава. Така, само преку зголемување на својата воена моќ или пристап до релевантни здруженија, државите се стремеа кон целосно исклучување или намалување, колку што е можно повеќе, на можноста да бидат поразени во вооружен конфликт¹⁰⁹.

Во врска со наведеното, може да се забележат две традиционални концепти на безбедност¹¹⁰:

а) концептот на национална безбедност – оној чиј карактер е државо-центричен и централното место е окупирано од страна на традиционалните витални вредности на државата за кои се грижи државата преку својот безбедносен систем, и

б) концептот на меѓународна безбедност – оној чиј карактер е меѓународен, каде што вредностите на меѓународната заедница и безбедноста на меѓународните региони се промовираат и за кои се грижат државите преку нивните меѓународни односи, соработка или преку одредени меѓународни организации. Традиционалните концепти на меѓународна безбедност се: рамнотежата на моќ, колективната безбедност и

¹⁰⁵ Simic, Dragan, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, Belgrade, 2002, p. 22.

¹⁰⁶ Dimitrijevic, Vojin, *Pojam bezbednosti u medjunarodnim odnosima*, Belgrade 1973, p. 43.

¹⁰⁷ Wolfers, Arnold, „National Security as an Ambiguous Symbol“, *Political Science Quarterly*, vol. 67. no. 4, December 1952, p. 485 (p. 481–502).

¹⁰⁸ Simic, Dragan, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, *op. cit.*, p. 23.

¹⁰⁹ *Ibidem* Види: Vajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 39–51.

¹¹⁰ Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, *op. cit.*, p. 61. Види: Vajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 39–51.

светската влада¹¹¹.

Затоа, може да се заклучи дека, во традиционална смисла, на безбедноста беше гледано во духот на ортодоксниот концепт на национална безбедност, како и на традиционалниот концепт на меѓународна безбедност, кој се базира на принципите на државо-центричната безбедност¹¹², и дека основната претпоставка на традиционалниот концепт на безбедност беше дека државата е сигурна само кога тоа ќе се постигне рамнотежа.

Определувањето на значењето на меѓународната безбедност се базира на сознанието за постоењето на вредности кои не се исто што и збирот на вредности кои тежнеат државите во остварувањето на нивната национална безбедност. Така, при дефинирањето на меѓународната безбедност се поаѓа од општите вредности кон кои тежнее човештвото, кои се поврзани, но не се исти со одделните вредности на националната безбедност на државите. Таа се смета за општо добро или вредност на човештвото во смисла на отсуство на опасност по опстанокот на човечкиот род. И на крајот, таа се смета и како збир на мерки со кои се гарантира нормалното постоење на сите држави и елиминирањето на војна како битен услов за опстанокот и развојот на меѓународната заедницавоените закани и нејзините воени способности за реакција на истите¹¹³.

3. СОВРЕМЕНИ КОНЦЕПТИ ЗА БЕЗБЕДНОСТА

На крајот на минатиот век, Бери Бузан го изрази гледиштето дека традиционалниот концепт на безбедноста преку проучувањето на силата (реалистична школа, безбедноста е цел) и мирот (либерална, идеалистичка школа, безбедноста е последица) не е соодветен за разбирање на овој поим и дека ваквиот пристап не дава јасна дефиниција за безбедноста. Конкретно, Б. Бузан рекол дека безбедноста треба да се разгледува на посеопфатен начин, односно, поотворено отколку што била разгледувана дотогаш, во претходната рамка на набљудување и дека треба да се направи јасна разлика меѓу концептот на безбедноста и концептот на националната безбедност¹¹⁴.

Реалистичната школа се базира на три клучни точки, односно укажува дека

¹¹¹ Види: Vajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 39–51.

¹¹² Mijalkovic, Sasa, Keserovic, Dragomir, *Osnovi bezbjednosti*, Banja Luka, 2010, p. 62.

¹¹³ Снежана Никодиновска Стефановска: За безбедноста – нови концепти; Годишник на Факултетот за безбедност, Скопје, 2008/2009

¹¹⁴ Buzan, Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold World Era*, New York-London, 1991, p. 24.

државите претставуваат клучни актери на меѓународната политика, дека тие функционираат во анархични меѓународни односи и дека државите ги остваруваат своите интереси на разционален начин¹¹⁵.

Конкретно, крајот на Студената војна и колапсот на биполарноста влијаеја врз начинот на кој се разгледуваше безбедноста и се водеа содржајни дискусии за природата и значењето на безбедноста. Една група на автори инсистираше на проширување на концептот на безбедноста преку вклучување на нови и пошироки потенцијални закани по безбедноста, првенствено економски развој, уништување на животната средина, прекршувања на човековите права и големи миграциски движења. Друга група на автори, започнувајќи од пошироките димензии на безбедноста, инсистира на проширување на агендата на безбедносните студии со вклучување на истражувањата голем број на сегменти на безбедноста, како што се индивидуалната или човечката безбедност, националната безбедност или безбедноста на општеството, како и регионалните, меѓународните и глобалните аспекти на безбедносните прашања. Од друга страна, трета група на автори се држат до традиционалниот пристап кон безбедносните прашања кој е ориентиран кон државата, во кој вметнаа нови облици на безбедноста (заедничка безбедност, колективна безбедност, кооперативна безбедност, итн.), создавајќи на тој начин нови теоретски модели на мултилатерални меѓудржавни безбедносни односи, кои би можеле да доведат до разјаснување на безбедносното прашање во рамките на меѓудржавните односи.¹¹⁶

Покрај тоа, крајот на дваесеттиот век беше запаметен со глобални промени кои придонесоа за активирање на процесот на пренесување на традиционалните овластувања од државата на приватниот сектор. Денес се повеќе се зборува или пишува за приватизација на безбедноста како феномен кој е широко распространет и прифатен отколку што претходно беше во историјата на современата национална држава.¹¹⁷ Денес сме сведоци на фактот што различни компании, поединци, меѓународни организации, НВО, па дури и самата влада, ги користат услугите, имаат доверба во приватниот сектор и му ја препуштаат одговорноста за сопствената безбедност.¹¹⁸

На овој начин, по речиси четиристотини години, државата и нејзините институции

¹¹⁵ Георгиева Л. „Творење на мирот: мирот, безбедноста и конфликтите по Студената војна., Филозофски факултет-Скопје, 2006

¹¹⁶ Tatalovic, Sinisa, Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruženje na jugoistoku Europe, *op. cit.*, p. 47.

¹¹⁷ Small, Michelle, *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa*, Accord, Occasional Paper Series: Volume 1, Number 2, 2006, p. 4.

¹¹⁸ Pavlovic, Gojko, Pravo privatne bezbjednosti – comparatory study, *op. cit.*, p. 6.

не се единствените ентитети кои се грижат за внатрешната и надворешната безбедност на своите граѓани¹¹⁹. Вестфалијанскиот систем на нации – држави, како неоспорен столб на меѓународниот поредок, е заменет со многу покомплексната реалност која ја врати на сцена приватизацијата на војната и конфликтите¹²⁰, при што еден нов приватен сектор, кој функционира на комерцијална основа, се појави во безбедносниот сектор. Теоријата наведува дека овој нов модел на обезбедување на воени и безбедносни услуги им овозможува на владите и на јавните институции да ја зголемат својата ефикасност со фокусирање на најважните задачи, оставајќи им ја притоа одговорноста за помалку важните работи на приватниот безбедносен сектор.¹²¹ Од таа причина, денес, освен државата, постојат и многу други субјекти кои се значајни за безбедноста, како што се поединци, општествени и приватни групи, невладини организации, меѓународни организации и др. и тие сите можат да дејствуваат на националната, но и меѓународната сцена.¹²²

Промените по Студената војна¹²³ всушност ги мотивираа истражувачите на безбедноста значително да го прошират концептот на безбедноста од традиционален, ориентиран кон државата, во нов, глобален или транс-национален фокус. Безбедноста сега се гледа и разбира како комплексно прашање кои секако се однесува на влијанието на човекот врз промените во глобалната животна средина, како и на влијанието на глобалните промени врз однесувањето на човекот¹²⁴.

Како што вели D. Simic, „самиот чин на воведување на поединецот, како независен ентитет во глобалните односи ја претставува „тектонската линија“, специфична разлика на новиот глобален безбедносен поредок *in statu nascendi* наспроти сите сегашни и поранешни организациски принципи и форми на националната и меѓународната безбедност”¹²⁵.

Оттука, проширувањето на полето на истражување на безбедноста подразбира и проширување на содржината на поимот на безбедноста во сите правци надвор од конкретната нација – држава, односно: нагоре – кон меѓународните институции,

¹¹⁹ Petrovic, Predrag, „Privatizacija bezbednosti u Srbiji“, *Bezbednost Zapadnog Balkana*, No 4, 2007, p. 13 (p. 13–21).

¹²⁰ Schreier, Fred, Caparini, Marina, *Privatising Security: Law, Practice And Governance Of Private Military And Security Companies*, op. cit., p. 1.

¹²¹ Richards, Anna, Smith, Henry, *Addressing the role of private security companies within security sector reform programmes*, Saferworld, London, 2007, p. 3–5.

¹²² Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, op. cit., p. 79.

¹²³ Овде првенствено се мисли на дезинтеграцијата на политичкото опкружување и процесот на глобализација и меѓу-зависност кој брзо се шири.

¹²⁴ Види: Rothschild, Emma, *What is Security?*, Daedalus, Vol. 124, No. 3, 1995, p. 53–107; Grizold, Anton, *Medjunarodna sigurnost: Teorijsko-institucionalni okvir*, Zagreb, 1992.

¹²⁵ Simic, Dragan, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, op. cit, p. 17.

надолу – кон регионалните или локалните влади и настрана (лево и десно) – кон невладините организации, јавното мислење и медиумите и апстрактните сили на природата или пазарот¹²⁶.

Кога се дефинира безбедноста во современа концептуална смисла, главните недоразбирања произлегуваат од прашањето кои се вредностите кои денес треба да се заштитуваат (физичка и материјална безбедност, политичка независност, територијален интегритет, меѓународен мир и слично), како и од напорите за дефинирање на основниот ентитет кој е предмет на заштита (граѓанинот – поединецот, државата, меѓународната заедница, социјалната сигурност, економскиот систем, животната средина, итн.).¹²⁷

Во суштина, сите овие прашања можат да се сведат на следново:¹²⁸

а) *безбедност за кого?* – прво, потребно е да се утврди центарот на безбедноста конструкција, при што улогата на таканаречениот „референтен предмет“ или „референтен субјект“ на заштита може да се додели на поединец, општествена група, државата и меѓународниот систем¹²⁹;

б) *безбедност за кои вредности?* – потребно е да се утврдат вредностите и интересите кои се предмет на заштита или предмет на загрозување¹³⁰;

в) *безбедност од кого/какви закани?* – го инволвира утврдувањето на изворите, субјектите и формите на компромитирање на заштитените вредности кои можат да бидат природни, човечки или технолошки по својата природа¹³¹;

г) *кој обезбедува безбедност?* - потребно е да се утврдат ентитетите кои ги заштитуваат споменатите вредности¹³², и

д) *начинот на обезбедување на безбедност?* - потребно е да се утврдат методите, средствата и активностите кои ќе се употребат за заштита на специфичните ранливи вредности¹³³.

Врз основа на горенаведеното, се создаваат различни концепти или поими за

¹²⁶ Basic, Nedžad, Stoett, Piter, *Sigurnosne studije u tranziciji*, Bihac, 2003, p. 152. Споредете со: Pavlovic, Gojko, *Pravo privatne bezbjednosti – uporedna studija*, Banja Luka, 2011, p. 17 (footnote 48); Tatalovic, Sinisa, „Koncepti sigurnosti na pocetku 21. stoljeca“, *op. cit.*, p. 64; Bajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 54.

¹²⁷ Dragisic, Zoran, „Sistem nacionalne bezbednosti – pokusaj definisanja pojma“, *Vojno delo*, No 3, 2009, p. 163 (p. 162–176).

¹²⁸ Mijalkovic, Sasa, „Nacionalna bezbednost – od vestfalskog koncepta do posthladnoratovskog“, *Vojno delo*, No 2, 2009, p. 56–57. Споредете со: Simic, Dragan, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, *op. cit.*, p. 22.

¹²⁹ Baldwin, David, *The Concept of Security*, *op. cit.*, p. 13.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 13–14.

¹³¹ За изворите, носителите и формите на загрозување види: Vejnovic, Dusko, Sikman, Mile, *Defendologija*, Banja Luka, 2007.

¹³² За субјектите на безбедноста види: Rakic, Mile, Vejnovic, Dusko, *Sistem bezbjednosti i drustveno okruzenje*, Banja Luka, 2006.

¹³³ Baldwin, David, *The Concept of Security*, *op. cit.*, p. 16.

безбедноста, според кои безбедноста во современа концептуална смисла се дефинира како¹³⁴:

а) *безбедност на човекот* – на поединецот, народот и општеството¹³⁵;

б) *безбедност на државата*, или национална безбедност¹³⁶;

в) *меѓународна безбедност*¹³⁷ - современи концепти: безбедност на заедницата, безбедносен режим, безбедносен комплекс и соработка за безбедност¹³⁸;

г) *глобална безбедност*¹³⁹. Глобалниот безбедносен концепт ја проучува безбедноста како дел на комплексната природа на модерното општество и, во просторна смисла, како безбедност во светот или на планетата¹⁴⁰.

4.ИНТЕГРАЛНА БЕЗБЕДНОСТ

Интегрална безбедност, т.е. севкупна или целосна безбедност е одбрана од сите облици на вооружено и невооружено загрозување и остварување на потполна и сестрана безбедност на сите нивоа и сегменти во животот и делувањето на човекот и општеството.

Сегменти на интегрална безбедност се: **прво**, интегралната безбедност е *состојба* на една држава и општествена заедница во која што нема реални опасности за нејзиниот мирен и самостоен развој; **второ**, интегралната безбедност е севкупната *дејност* на организираните сили на општеството во однос на превенција и борба против сите облици на деструктивно делување на надворешни или внатрешни сили и санирање или потполно елиминирање на веќе остварени деструктивни и дестабилизиравачки влијанија; **трето**, интегралната безбедност е определен *систем*, организација која ја сочинуваат поединечни елементи или делови од кои секој одделно ја извршува својата лична безбедносна функција, а сите заедно ја регулираат општата функција со која ефикасно се штитат основните вредности на државната и

¹³⁴ Mitrovic, Ljubinko, Pavlovic, Gojko, *Sistem bezbjednosti Bosne i Hercegovine – pravni aspekti i aktuelno stanje*, Banja Luka, 2012, p. 20.

¹³⁵ Bajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007.

¹³⁶ Mijalkovic, Sasa, *Nacionalna bezbednost*, Belgrade, 2009.

¹³⁷ Пендаровски Стево, *Меѓународна безбедност*, Скопје, 2009.

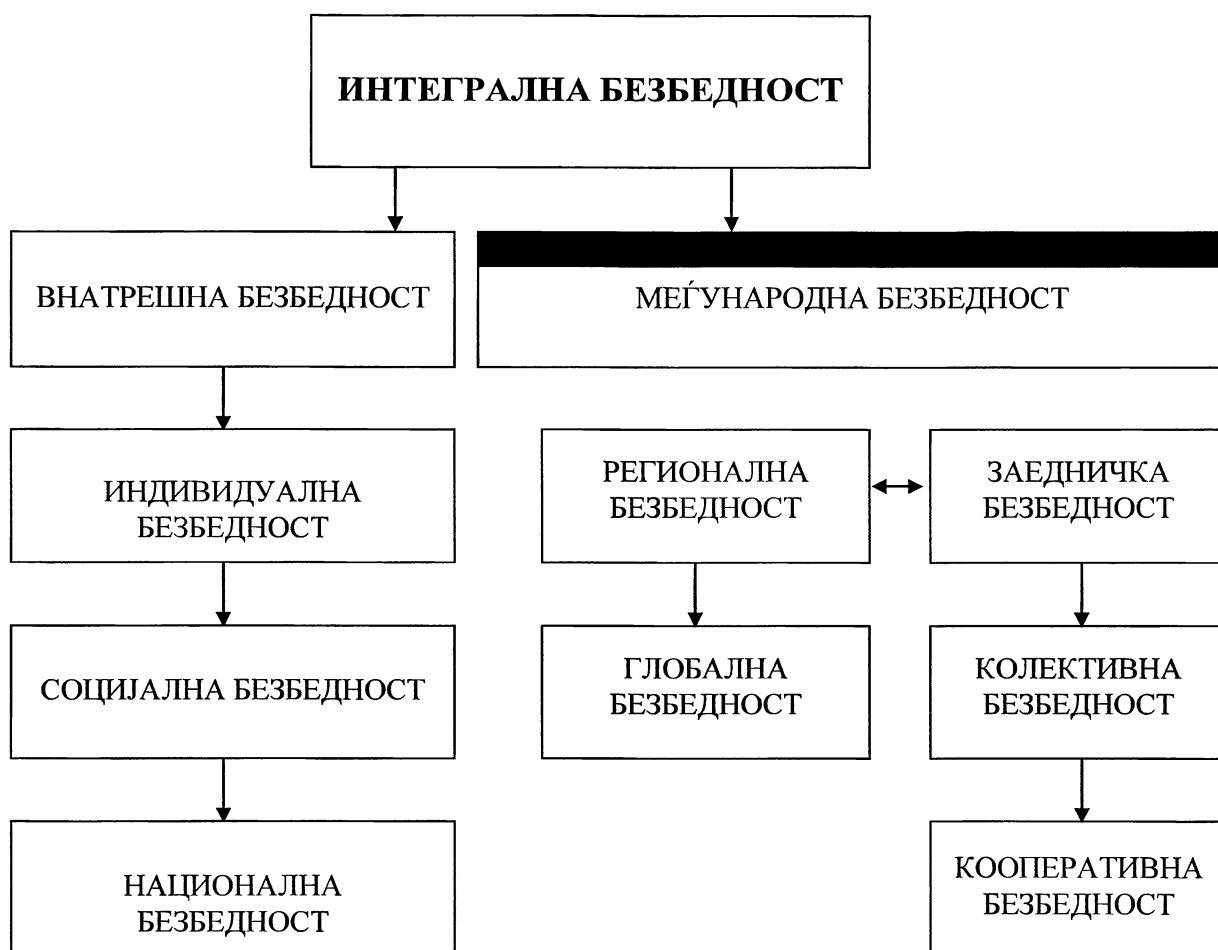
¹³⁸ Simic, Dragan, „Savremene teorije bezbednosti“, U: Jankovic, P. (Ur.): *Antologija tekstova sa Skola reforme sektora bezbednosti*, Belgrade, 2007, p. 165–193

¹³⁹ Gacinovic, Radoslav, „Klasifikacija bezbednosti“, *Nauka, Bezbednost, Policija*, No 2, 2007, p. 3–23

¹⁴⁰ Марина Митревска, Антон Гризолд, Владо Бучковски, Ентони Ванис: *Превенција и менаџирање на конфликти -случај Македонија- (новабезбедносна парадигма)*; Бомат графикс, Скопје, 2009

општествената заедница,¹⁴¹ и **четврто**, интегралната безбедност, во зависност од изворот на загрозување и дестабилизација на земјата, ја сочинуваат меѓународната (колективна, заедничка, регионална, глобална и кооперативна безбедност), која е тесно поврзана со внатрешната безбедност (индивидуална и национална). Во почетокот на XXI век, скоро сите земји на светот, повеќе или помалку, се загрозени од дејствувањето на различни сили, однадвор или однатре. Причините за постоењето на тие закани, меѓу другото, се наоѓаат во нивната меѓународна или геополитичка состојба, хегемонијата на големите сили, внатрешната нестабилност, неразвиеноста на демократските институции, различните спротивставени интереси, постоењето на сепаратистичките и сецесионистички тежнења на националните малцинства кај мултинационалните држави и сл.

¹⁴¹ Љубомир Стајиќ Основи на безбедноста, Полициска академија, Белград, 2004, стр. 34.

Шема – класификација на безбедноста

Од мошне комплексната област и широката рамка на интегралната безбедност, Митко Котовчевски ги извлекува нејзините основни делови, односно содржини:

1.Интегралната безбедност е состојба на една држава и општество во која нема реални опасности и закани за мирен и самостоен развој од сите видови и облици на загрозување на сите нивоа;

2.Интегралната безбедност претставува севкупна дејност на организираните сили на општеството, односно е насочена врз превенција и сузбивање на сите облици на деструктивно и општествено штетно влијание на внатрешните и надворешните непријателски сили и санирање, односно елеминирање на веќе остварените дестабилизирачки влијанија;

3.Интегралната безбедност е определен систем, организација што ја сочинуваат одделни елементи (делови) чија основна цел е ефикасната заштита на сите витални општествени вредности;

4.Интегралната безбедност зависи од изворот на загрозување и дестабилизација на земјата и во тие рамки неа ја сочинуваат т.н. внатрешна и надворешна безбедност, поради што треба да се потенцира високиот степен на поврзаност, меѓузависност на внатрешната и надворешната безбедност¹⁴².

5.ВНАТРЕШНА БЕЗБЕДНОСТ

Внатрешната безбедност подразбира индивидуална и национална безбедност која што се организира на ниво на држава. Овие видови безбедност се основа врз која што се гради животот без закани. Внатрешната безбедност е основа за постоење на меѓународната безбедност.

5.1. Јавната безбедност

Јавната безбедност е олицетворение во полицијата и според тоа е основна (темелна) служба на внатрешните работи која во рамките на своите овластувања непосредно извршува работи и задачи поврзани со заштита на уставниот поредок, со заштита на животот и личната заштита на луѓето, државниот и приватниот имот, спречувајќи ги и откривајќи ги казнивите дејствија, чувајќи ги јавниот ред и мир. Таа исто така врши работи кои се однесуваат на регулирање на безбедноста на јавните патишта, го контролира преминувањето на државната граница (кај нас преку граничната полиција) итн.

Јавната и државната безбедност, заедно со уште некои, со закон утврдени работи на јавната управа, спаѓаат во една исто така поширока област, и тоа во областа на внатрешните работи.¹⁴³

Сите овие области поединечно опфаќаат определени групи на прашања кои се уредени со законски и подзаконски прописи. Така, областа на внатрешните работи опфаќа безбедносни и други прашања, а се работи за поширока лепеза на прашања кои се закон се распределени во оваа област и се уредени во рамките на таа област. Областа на јавната безбедност опфаќа и безбедносни и други прашања од значење за остварување на јавната безбедност, кои се распределени и уредени со законите од таа област итн.

¹⁴² Котовчевски М. „Национална безбедност,, Филозофски факултет-Скопје, 20

¹⁴³ Милетиќ С., Талијан М., Јавна безбедност, Нови Сад, 2011. год. стр. 9.

Различни се основите по кои некои прашања можат да се распределат и уредат во рамките на јавната безбедност, а две најчести мерила се органското и функционалното.¹⁴⁴ Од органското гледиште, сите прашања од надлежност и делокругот на полицијата надлежна за јавната безбедност, со самото тоа се прашања кои се распределуваат во областа на јавната безбедност. Додека по функционалното мерило сите прашања кои се во функција на јавната безбедност се распределуваат во областа на јавна безбедност, без оглед на тоа дали за тие прашања е надлежна полицијата за јавна безбедност или за нив е надлежен некој друг орган. Набљудување од функционалниот аспект може да се смета за поисправно, но во законодавството и практиката присутна е испреплетеност на овие две мерила. Ова од причина што неретко помеѓу одделните области на општествените односи постојат само релативни граници.

Како што кажавме, остварувањето на јавната безбедност во потребен обем е во сфера на интересите на сите луѓе, што неминовно влијае и врз тоа дека кругот на прашања од областа на јавната безбедност е мошне широк, а секако и разновиден. Гледајќи воопштено, можеме меѓу нив да разликуваме прашања кои се однесуваат на самата јавна безбедност и прашања кои се однесуваат на полицијата за јавна безбедност, т.е. на нејзината организација, дејност, надзор и контрола.

Во основа јавната безбедност се разликува по две појавни форми. Првата е дека во областа на јавната безбедност се манифестира јавен (општ) интерес кој се конкретизира со остварување на (зачувување, унапредување) безбедноста на сите луѓе, а би можело да се додаде – и на безбедноста на другите живи суштества на планетата Земја и нејзиното окружување. Вториот е дека во областа на јавната безбедност се манифестира лична (индивидуална, поединечна) безбедност на човекот, како негова заштитеност од опасностите, односно од загрозување на животот, телесниот интегритет и имотот и со тоа во врска како негова сигурност во остварувањето на основните и други лични слободи и права кои му припаѓаат. Сето ова ја потврдува претходната теза дека безбедноста е во сферата на интересирањето на општеството во целост, но и на секој поединец.

И во ситуации кога е во прашање опасноста која може да им се закани на луѓето, независно од тоа дали се работи за безбедност на група или за лична, односно поединечна безбедност, може да се разликува и се разликува општата опасност од

¹⁴⁴ Исто, стр. 9.

поединечните опасности. Општата опасност ја претставуваат ситуации предизвикани со природна катастрофа, несреќа или друга незгода која ги загрозува животите и здравјето на луѓето во нивното отстранување, а пример за тоа е катастрофата која ја погоди Јапонија, каде нивото на општата опасност значително ги надмина границите на Јапонија. Сите други опасности се поединечни, без оглед на тоа со што се предизвикани, а кои ги отстрануваат надлежните органи и други заинтересирани субјекти. Кога станува збор за полицијата, треба да се има предвид дека нејзината надлежност за заштита на безбедноста на луѓето од опасности подразбира – во согласност со уставното начело – дека на сите луѓе мора да им се обезбеди подеднаква заштита. Таа заштита се постигнува со остварување на јавната безбедност, т.е. со нејзино зачувување и (или) со унапредување во услови на нејзино релативно поволна или неповолна состојба, заснована врз постојаното следење и оценување на таа состојба.¹⁴⁵

За да може оваа мошне значајна област на државната управа да се разбере на соодветен начин, неопходно е пред се да се запознаат поимите / јавноста, односи со јавноста, и поимот за полиција и полициската функција воопшто.

5.2. Индивидуална безбедност

Современиот развој на општеството бара воспоставување на соодветни системи на безбедност и заштита кои ќе бидат најадекватен одговор на реалните и можни извори на загрозување и загрозеност на неговите државни и национални интереси. Оттаму, самата природа на развојот на современото општество, неминовно води кон редефинирање на клучните одредби на безбедноста, особено безбедноста на поединецот. Научните анализи во областа на теоријата и праксата на безбедноста покажуваат дека традиционалните модели на поимање на безбедноста повеќе не одговараат на барањата на денешното и идното време, во кое што, повеќе од било кога до сега, се доведува до прашање опстојувањето и развојот на поединецот, групата, општеството и заедницата на луѓе во целина.

Хуманата безбедност го менува фокусот на интерес од традиционалната безбедност кон безбедноста на личноста, односно кон безбедноста на поединецот во општеството¹⁴⁶.

Во разгледувањето на поимот индивидуална безбедност може да се истакне дека

¹⁴⁵ Исто, стр. 10.

¹⁴⁶ Митревска М „Хумана безбедност,, Филозофски факултет-Скопје, 2012

безбедноста е основа за стабилно функционирање на демократското општество. Без стабилно функционирање на демократското општество не постои ни индивидуална безбедност. Значи, потребна претпоставка за остварување на индивидуалната безбедност е воспоставување на демократско општество кое се основа на пазарна економија, правна држава и почитување на човечките и граѓанските права и слободи, што е услов за изградба на демократско општество со развиени облици на хоризонтална и вертикална општествена контрола. Во таквиот демократски амбиент се присутни многустрани односи измеѓу поединци и групи со различни потреби и интереси, кои што понекогаш можат да попримат и антагонистички однос, кој точно води до одреден степен на несигурност на поединецот.

Токму затоа, тешко е да се дефинира индивидуалната безбедност, зашто на неа детерминувачки делуваат мноштво природни и општествени фактори, кои се наоѓаат во непосредна врска со функционирањето на системот на демократското општество. Оттука, промислувањето за индивидуалната безбедност неопходно е да се набљудува во причинско-последична врска со националната, регионалната, меѓународната и глобалната безбедност, кои во тој однос имаат двојна улога. Тие, од една страна, се одговорни за безбедноста на поединецот, а од друга страна се појавуваат и како извор на закана која што произлегува од националните, регионалните и меѓународните норми за употреба на сила, како и заради потребата за преземање на политички акции на националните држави, регионалните и глобалните меѓународни организации и институции против поединци и општествени групи. Таквата потреба најчесто произлегува од надворешно-безбедносната политика и неопходноста за преземање на цивилна демократска контрола над елементите на системот за безбедност.

Во таков динамичен причинско-последичен однос, без оглед на демократскиот карактер на општеството, доаѓа до благи или тешки облици на девијантно однесување кое е невозможно успешно да се надмине без легитимно воспоставени безбедносни институции во општеството.

Така, уште во рамките на основните одредби на државата и природното право, **Томас Хобс** посебно значење им давал на мерките за безбедност. Во своите трудови тој истакнувал дека стабилноста на државата е клучна за безбедноста на државниот систем. Како што во природната состојба, секој на секого е непријател, единствено граѓаните во цивилно-државна состојба се сигурни за својата физичка егзистенција и

тука владее мир, сигурност и ред.¹⁴⁷ Зашто, како што вели Хобс, за државата да би можела да биде во функција на одржување на потребната безбедност, поединците мораат да се одречат од некои свои природни права.

Освен Хобс, и **Џон Лок** (John Locke), во рамки на своето проучување на организацијата и моделот на власт во граѓанската држава, истакнувал дека за добра организација на државата, многу е важна безбедноста и заштитата на правата на граѓаните. Според овој автор, целта на луѓето кои што стапуваат во општеството е да уживаат во сопствениот имот во мир и сигурност, а бидејќи значајни инструменти и средства за тоа се законите, прва задача на сите држави е воспоставување на законодавна власт.

Со конституирањето на современите национални држави, посебно на повеќенационалните и мултиетничките, се отвараат мноштво прашања за осигурување на нивната безбедност. Покрај тоа, се поставува и прашањето, како во услови на либерална демократија да се обезбеди рамнотежа помеѓу безбедноста на поединецот и слободата на неговата личност, зашто секое загрозување на безбедноста на поединецот, точно предизвикува засегнување по нивните основни права и слободи. Според **Д. Хелд**, поединците треба да уживаат еднакви права и, во согласност со тоа, и еднакви обврски во демократското општество, односно, треба да се слободни и рамноправни во одредувањето на условите за сопствениот живот, под услов демократскиот поглед да не се користи за оспорување на таквите права на други поединци.¹⁴⁸

Човековата безбедност препознава дека личната заштита на поединецот и зачувувањето на неговиот интегритет не доаѓа првенствено од штитењето на државата како политичка единка, туку од пристапот кон личната благосостојба и квалитетот на животот оценува Марина Митревска.

За развој и сочувување на безбедноста на поединецот, неопходно е да се истакне дека секое ограничување на слободата кое почива на законот, не смее да ја преминува потребната мера на постигнување на праведна состојба. Слободата во исклучителни случаи може да се ограничи, само да би се овозможила слобода за другите.¹⁴⁹

Во разгледувањето на индивидуалната безбедност, од големо значење се меѓународната политика и правните документи кои се однесуваат на корпусот на човековите права и слободи. Според декларацијата за правата на човекот и граѓанинот

¹⁴⁷ Buyan B., *People, States and Fear, The National Security Problem in International Relations*, London, 1983, str. 25.

¹⁴⁸ Хелд Д., *Демократијата и глобалниот поредок*, Белград, 1997 г. стр. 175

¹⁴⁹ Mohler M. H. F., *Ethnik in delpolizei aus bildung und umfled, Die Pollzei*, No 5, Wiesbaden, 1994, str. 144-147.

од 1789 год. за да би се остварила заштитата на правата на човекот и граѓанинот, повеќе од потребно е да постои сила. Оваа сила е востановена за полза на сите, а не заради лична корист на оние на кои им е доверена.

Според универзалната Декларација за човекови права од 1948 год. „признавањето на вродено достоинство и еднакви и неотуѓиви права на сите членови на човечката природа е темел на слободата, правдата и мирот“. Додека, според член 1 од универзалната Декларација за човекови права, „сите човечки битија се раѓаат слободни и еднакви по достоинство и права“, во член 2 се вели дека „секој има право на живот, слобода и лична безбедност“. Во член 7 се наведува дека „пред законот се еднакви сите и имаат право без никаква дискриминација на еднаква заштита од законот.

Од гледна точка на безбедноста на поединецот, важно е да се спомене и член 29 од универзалната Декларација, кој допушта одредено ограничување на правата на поединецот, но само во тие случаи кои се точно одредени со законот, заради заштита на личноста на поединецот, почитувањето на правата и слободата на другите со цел задоволување на правилните барања, моралот, јавниот поредок и општата благосостојба во демократското општество.

Предуслов за изградба на поединечна безбедност е демократска организација на општеството во која посебно внимание се посветува на основните права на граѓанинот, а од елементите на системот за безбедност, како легитимен уставно-правен субјект на заштита, се бара да се осигура безбедноста на поединецот. На тој начин поединецот е животни заинтересиран, заради својот опстанок и егзистенција, да бара задоволување на одредено ниво на својата безбедност и сигурност. Меѓутоа, неопходно е да се има во предвид дека индивидуалната безбедност е секогаш релативна¹⁵⁰, зашто зависи од намерата и постапките на другите поединци – граѓани, кои се заштитени со устав, закон и бројни декларации, како и оние поединци кои ја нарушуваат состојбата на безбедност на другите поединци, додека пак на другата страна се елементите на системот за безбедност и заштита кои се одговорни за имплементација на законот заради обезбедување на потребната безбедност и заштита на поединците – граѓанините. Значи, *индивидуалната безбедност можеме да ја дефинираме како состојба на општеството во која поединците – негови членови слободно ги задоволуваат и штитат своите основни потреби и вредности и ги остваруваат граѓанските права и слободи кои се услов за развој на современото демократско општество.* Програмата

¹⁵⁰ Гризолд Антон, Европска варност (безбедност), Факултет за политички науки, Љубљана, 1998, стр. 23.

за развој на ООН-УНДП ја определува хуманата безбедност преку нејзините составни елементи и тоа: слобода од сиромаштија, слободен пристап до храна, пристап до еднаква здравствена заштита, заштита од закани, тортура, физичко насилство, заштита на идентитетите и заштита од репресија и гаранција на човековите права¹⁵¹. Од тука целта е да се покаже дека предложениот концепт е сеопфатен и насочен и кон слободата од страв и кон слободата од немаштија¹⁵².

5.3. Национална безбедност

Терминот „национална безбедност“ денес се користи за означување на далеку поширок поим од изворното значење, зашто под него се подразбира посакуваната состојба на безбедност на една држава, која се постигнува со елиминирањето на заканата и ризикот кои доаѓаат однатре и однадвор од неа.

Така, националната безбедност е поим со повеќестрано значење. **Во најопшта смисла, тој подразбира слобода од страв, закана и физичко насилство над населението, односно граѓаните на една држава.** Меѓутоа, националната безбедност ги вклучува и политичките, и економските, моралните, социјалните, културните, идеолошките и нормативни елементи, што секогаш ја отежнувало нејзината прецизна дефиниција. Во прашање е општествено конструираниот концепт за безбедност на една држава кој стекнува специфично значење само внатре во социјалниот контекст во кој државата егзистира. Поимот национална безбедност во некои случаи се поистоветува со поимот „државна безбедност“. Меѓутоа, националната безбедност е состојба во која се обединуваат сите видови на безбедност на една држава.

Парадигмите и институционалните модели на национална безбедност се менувале низ историјата. Набљудувана историски, националната безбедност е неразделно поврзана со државата и нејзиниот безбедносен сектор. Меѓутоа, националната безбедност постепено ги опфаќала политичката, економската, социјалната и културната сфера. Иако одбраната од надворешен напад останува централен проблем на националната безбедност, сепак праксата недвосмислено потврдила дека државата може да биде загрошена и од внатрешни потреси, од економски и општествени пореметувања, особено во заедниците на кои им недостига чувство за идентитет и

¹⁵¹ Митревска М. „Хумана безбедност,, Филозофски факултет-Скопје, 2012

¹⁵² Ванковска Б. „Меѓународна безбедност-критички пристап,, Филозофски факултет-Скопје, 2011

социјална кохезија.¹⁵³

Оттука, во научното разгледување на овој поим, неопходно е да се разликува поимот безбедност на државата од поимот безбедност на општеството, со нагласување дека основен критериум за безбедноста на државата претставува нејзиниот суверенитет, а на безбедноста на општеството – идентитет, т. е., свест за припадност на заедницата. Низ двата термина се провлекува, во суштина, егзистенцијата или преживувањето на државата и општеството. Државата која ќе го изгуби суверенитетот престанува да биде држава, а општеството кога ќе го изгуби идентитетот престанува да постои како суверена единка.¹⁵⁴

Ова разделување на државната од општествената безбедност треба условно да се сфати како два нормативни поими на безбедноста, кои, во суштина, се обединуваат во еден интегрален поим означен со терминот *национална безбедност*. И во едниот и во другиот термин, во епицентарот на безбедноста дилема се наоѓа државата која што дава легитимитет и заштита на општеството.

Отсуството на војна и воени конфликти, само по себе, не ги осигурува мирот, стабилноста и безбедноста во општеството. Не-воени извори, особено нестабилноста во економијата, социјалната, хуманитарната и еколошката сфера, станаа поголема опасност за мирот, стабилноста и безбедноста на многу држави.¹⁵⁵

Во конкретниов случај, терминот национална безбедност се користи за означување на поим кој ја опфаќа заштитата на државата и населението од сите облици на вооружени и невооружени закани, како и создавање на поволни општествени услови, за реализирање на националните интереси. За подобро да се разбере значењето на оваа синтагма, потребно е да се анализираат дефинициите на познатите експерти од областа на безбедноста, кои се користат во теориски трудови и стратегиско-доктринарни документи во светот.

Во повеќето од овие трудови се тргнува од фактот дека системскиот пристап е најважен во дефинирањето на поимот национална безбедност и притоа се користи аргументација развојот на човечкото општество да се одвива во потребни безбедносни услови кои ги детерминираат политичките, економските, социјалните, моралните, културните и други фактори.

Самиот поим национална безбедност е во употреба од 1943 година, кога **Валтер**

¹⁵³ Аврамов С., Безбедноста во XXI век, Зборник на трудови СИМВОН стр. 423.

¹⁵⁴ Стајић Љ., Основи на безбедноста, Полициска академија, Београд, стр. 25.

¹⁵⁵ UN – Doc. S/PV 3946, 31 January 1992, p. 142-143.

Липман (Walter Lippman) во својот труд „U.S. Foreign Policy“ за прв пат го употребил овој термин. После Втората светска војна, овој поим наоѓа широка примена во политичкиот речник на современите држави. Во тој контекст, тој е употребуван да ја означат внатрешната и надворешната безбедност на државата, односно безбедноста на државата во однос на надворешните и внатрешните извори на загрозување. Значи, се работи, за националната безбедност на една држава, која го обезбедува опстанокот и нормалното делување на една држава со сите елементи на нејзината независност, територијалната целосност и уставниот поредок.¹⁵⁶

Иако безбедноста на државите, односно националната безбедност, во различни облици постои откако постојат државите, самиот поим национална безбедност е од поново време. Првпат се појавува во Соединетите Американски Држави, и е во употреба од почетокот на четиресеттите години од 20 – век.¹⁵⁷ Тогаш, поимот „национална безбедност“ зазел централно место во меѓународните односи и безбедносни студии. Walter Lippman, американски новинар што го популаризирал изразот „студена војна“, исто така дал дефиниција на природата на безбедноста која го одбележувала тој период. Lippman наведува дека нацијата е безбедна тогаш, кога не мора да ги жртвува своите легитимни интереси заради одбегнување војни и кога е способна да ги сочува, ако е предизвикана, со водење на војна.¹⁵⁸

Според други автори, националната безбедност се дефинира како „настојување на националната држава да им обезбеди на сите членови на општеството сигурност пред закана однадвор (интервенции, напади, окупација, блокада и др.) и внатре во општеството (загрозување на редот и мирот, криминал и др).¹⁵⁹

Според трета група автори, под национална безбедност се подразбира заштита и овозможување на непречно функционирање на основните вредности на општеството. Според оваа група автори, националната безбедност има своја внатрешна и меѓународна димензија.

Внатрешната димензија на безбедноста означува непречно функционирање на општествениот, економскиот и политичкиот систем и зачувување на јавниот ред и мир, а меѓународната димензија за безбедноста подразбира заштита на територијалниот

¹⁵⁶ Јовановиќ Б., весник „Полиција и сигурност“, бр. 1-2, стр. 6.

¹⁵⁷Првото појавување на поимот национална безбедност е поврзано со книгата на Walter Lippman *Американската надворешна политика* од 1943 г. а во службените документи на САД, поимот за првпат се употребил во Законот за национална безбедност од 1947г.

¹⁵⁸ Lippman, *US Foreign Policy*, Hamish Hamilton, London, 1943, стр. 32.

¹⁵⁹ Гризолд Антон, *Европска безбедност*, Факултет за политички науки, Љубљана, 1998, стр. 23.

интегритет и суверенитет на државата.¹⁶⁰

Benkowitz u Backet националната безбедност ја одредуваат како способност на државата (нацијата) своите внатрешни вредности, да ги заштити од надворешни опасности.¹⁶¹

Според хрватскиот автор *Радован Вукадиновиќ*, под „национална сигурност (безбедност) се подразбира физичкиот опстанок на една држава и нејзиното население заедно со основните атрибути на независност и постојан материјален просперитет на државата“.¹⁶²

Така, **националната безбедност**, според **Слободан Милетиќ**, е состојба во која се наоѓаат правните субјекти, т. е., состојба на релативно присуство или отсуство од закани и/или повреди на правните субјекти за кои е одговорна државата. Оттаму, овој автор на прифатлив начин ја дефинира националната безбедност како „воспоставена, одржувана и унапредена состојба во државата, која што овозможува ефективна заштитеност на државата и граѓаните кои живеат во неа од сите (надворешни и внатрешни) противоправни акти (активности) со кои се загрозува уставниот поредок, суверенитет, независност и територијалната целокупност на државата, работата на државните органи, извршување на економските и општествените дејности и остварување на слободата, правата и должностите на човекот и граѓанинот.“¹⁶³

Меѓутоа, под поимот **национална безбедност** може да се подразбира и објективната состојба на нацијата и државата, во која што нејзините легитимни органи и институции преземаат доволно мерки и активности за заштита на основните национални интереси во областа на надворешната и внатрешната политика, економија, одбрана, образование, научно-истражувачки трудови, културата и во други области од општествениот живот.

Оттаму, поаѓајќи од ваквата теоретска одредба, националната безбедност зависи од нејзината воено-политичка и геостратешка положба, карактерот на државата и нејзините општествено-политички и економски односи, како и од карактерот на меѓународните односи во нејзината поблиска и подалечна околина. Некои автори од меѓународните односи, националната безбедност ја дефинираат како „отсуство на било каков страв од напад, загрозување на интересите, или закана од друга држава или

¹⁶⁰ Џорђевић Н., *Безбедност и Југославија*, Загреб, 1985 година, стр. 29.

¹⁶¹ Benkowitz и Backet, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. XI, 1968, p. 40.

¹⁶² Маслеша Рамо, *Теории и системи на сигурност*, „Магистрат“ – Сараево, 2001, стр. 37.

¹⁶³ Милетиќ Слободан, *Полициско право*, Полициска Академија, Белград, 1997.

други држави.¹⁶⁴

Поимот национална безбедност како поим кој во современите истражувања е рамка за безбедноста на државите и општествата, не е еднозначно и потполно дефиниран. Некои теоретичари ја дефинираат националната безбедност како отсуство на било каков страв од напад, загрозување на интересите или закана од друга или други држави.¹⁶⁵ *Меѓународната енциклопедија на општествени науки* ја дефинира националната безбедност како способност на државата (нацијата) своите внатрешни вредности да ги заштити од надворешни опасности.¹⁶⁶ Поединечни автори ја толкуваат националната безбедност како функција на националните држави, со помош на која, согласно со своите можности сега и во иднина, почитувајќи ги глобалните промени и развој во светот, го штитат сопствениот идентитет, опстанок и интереси.¹⁶⁷

Walter Lippmann вели дека државата е безбедна онолку, колку што не мора да ги жртвува своите основни вредности без војна или со неа.¹⁶⁸

Arnold Wolfers ја определил националната безбедност во објективна и субјективна смисла. Националната безбедност во објективна смисла го мери отсуството на загрозеност на основните општествени вредности, а во субјективна смисла се однесува на отсуството на страв во општеството дека неговите основни вредности ќе бидат загрозени.¹⁶⁹

Kenn Booth уверен дека стабилна безбедност достигнуваат само оние народи и држави кои безбедноста не ја ускратуваат на другите, а тоа може да се постигне ако безбедноста се подразбира како процес на ослободување.¹⁷⁰

Во обид да се придонесе за еднозначно одредување на поимот национална безбедност, во својата книга *People, States and Fear*¹⁷¹ (едно од најцитираните дела кои го разработуваат тоа прашање), Barry Buzan се поставил критички кон постоечките дефиниции за национална безбедност. Смета дека се корисни, но не и доволни за разбирање на поимот национална безбедност. Со други зборови, ни една од тие дефиниции не го одредува поимот национална безбедност потполно. За да би придонел

¹⁶⁴ Bourguin M., *Le probleme de la securite internationale*, Recueil des Cours da L'Academie de droit International, 1934 година, т. 49., стр. 473.

¹⁶⁵ M. Bourquin, *Le probleme da la securite interationale*, нав. Според: P. Вукадинович, *Меѓународни политички односи*, Барбат, Загреб, 1998, стр. 159.

¹⁶⁶ *International Encyclopedia of the Social Sciences*, sv. XI, The Macmillan Company, London, 1968., стр. 40.

¹⁶⁷ A. Huwaydi, *Militarization and Security in the Middle East*, Printer Publishers, London, 1989., стр. 16.

¹⁶⁸ W. Lippmann, нав. dj., стр. 51.

¹⁶⁹ A. Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 67/4, декември 1952, стр. 167-168.

¹⁷⁰ K. Booth, "Security Emancipation", *Review of International Studies* 17(4), 1991., стр. 313-326.

¹⁷¹ B. Buzan, *People, States and fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold World Era*, нав, dj.

во одредувањето на поимот национална безбедност, Vuzan наведува елементи кои, според него, се потребни за дефинирање на тој поим. Така, националната безбедност ја разгледува во три нивоа и во неколку области од човечката дејност. Нивоата на разгледување се индивидуални, државни (национални) и меѓународни, а областите на разгледување вклучуваат воена, политичка, економска и општествена (идентитет и култура) област и област од екологијата.

Според неговото мислење, најважно е државното (национално) ниво, зашто ги одредува другите две нивоа на безбедност. Во современи услови, стандардна единица на безбедноста, сеуште е суверената територијална држава. Како области, важни за националната безбедност, се подразбираат следните: воената област, која ги вклучува офанзивните и дефанзивните способности на државата; политичка област, која ја вклучува грижата на државата за организација на својата стабилност, составот на власта и идеологијата која ја легитимира; владеечка (економска) област, која што подразбира можност за пристап до природните богатства, пазарот и финансиите кои го одредуваат прифатливото ниво на благосостојба; општествена област, која ги одредува постоечките услови и развојот на традициите, културата, јазикот, националниот идентитет и обичаи, додека областа на екологијата ја вклучува грижата за заштита на биосферата како систем од кој зависат сите човечки потфати.

Поаѓајќи од таквиот пристап, некои автори под национална безбедност ја разбираат безбедноста на политичкиот народ, која содржи: безбедност на националната територија; заштита на животот на луѓето и нивниот имот; заштита и сочувување на националната сувереност; делување на основните активности на општеството (економски, политички, социјални, културни, еколошки).¹⁷²

Според **Arnoldu Wolfeu** безбедноста претставува отсуство на закана за усвоените вредности, а, објективно, значи отсуство на страв дека тие вредности ќе бидат нападнати.¹⁷³

Новата американски политика за дејствување на светскиот театар после победата во Втората светска војна станала дополнителен клучен фактор во промовирањето на тој пристап. Соединетите Американски Држави се нашле во состојба на дотогаш невидена доминација на меѓународната сцена, што ги поттикнало да ја користат својата моќ на начин кој никогаш не го применувале во минатото.¹⁷⁴

172 А. Гризолд, *Меѓународна безбедност – Теориско-институциона рамка*, Факултет за политички науки, Загреб, 1997., стр. 29-30.

173 Smith Steve and Baylis John, *Globalization of World Politics*, Oxford Press, New York, 2001, p.255.

174 P. Hough, *Understanding Global Security*, Routledge, London and New York, 2004., стр 10-11.

Употребата на придавката „национално“ во владината политичка реторика, секогаш е средство општеството да се увери да се придружи на владата и со тоа да се добие легитимност за потенцијално контроверзната политика. Американската влада тежнеела кон нова радикална насока во својата надворешна политика, и на тој пат ѝ било потребно обединето општество.¹⁷⁵ Американскиот основоположник на реализмот во средината на минатиот век, Hans Morgenthau, ја собрал таа нова динамика со зборовите: „Националната држава е повеќе од било кога, доминантен извор на моралните и легални вредности за поединецот, и конечна насока во неговата световна приврзаност. Според тоа, нејзината моќ меѓу другите држави и зачувувањето на нејзиниот суверенитет се најважни задачи на поединецот и надворешната политика“.¹⁷⁶ Студената војна и глобалното нуклеарно спротивставување во втората половина на 20-от век, овозможиле безбедноста на поединецот во САД и во многу други (посебно комунистички) држави да се стопа со безбедноста на нивната влада. Тогашните држави ја прифатиле одговорноста за заштита на своите граѓани, но за возврат ја барале нивната неограничена лојалност.

Поимот национална безбедност се појавил и заради тоа што во условите на глобалната конфронтација на двете супер-сили, опстанокот на државата и општеството, сега не можел да се осигура текот на организирање и спроведување на воена одбрана на сопствената територија. Државата и општеството требале да преземат сеопфатни дејствија, за да би ги оствариле своите цели, пред сè, мирот и опстанокот. Кон таа цел се подредувале многу активности, во многу случаи дури по цена на кршење или ограничување на човечките права.

Во прашањата за национална безбедност и нејзиниот однос кон правата на поединецот, често се појавува теза дека тие по својата природа се спротивставени вредности. Нивниот однос се опишува со теоријата на играта на збирот нулта: зголемувањето на едната, ја ослабува другата вредност. Институциите за национална безбедност инсистираат за националните интереси, и не ги интересираат многу последиците од нивното делување. Тврдењето дека постои поларитет помеѓу слободата на поединецот, човечките права и националната безбедност, всушност е погрешна. Доколку акцијата преземена во име на националната безбедност води до кршење на човековите права и загарантирани слободи, нејзиното оправдување не може да се бара

175 B. McSweeney, *Security, Identity and Interests, A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, стр. 20-21.

176 H. Morgenthau, *Politics Among Nations*, 5 изд., A. Knopf, New York, 1972, стр. 32.

во мерењето на потребата на безбедноста против тие вредности. Безбедноста на државата не е можно да се мери со кршење на човечките права. Во обата случаи настанува губиток на обете страни. Инсистирањето за „потребите“ на националната безбедност нè води кон авторитарна или кон тоталитарна концепција на национална безбедност, во која барањата за остварување на национална безбедност секогаш ќе преовладуваат над индивидуалните права и слободи. Современата концепција за национална безбедност, според тоа, се наоѓа во центарот на демократијата и легитимност на поредокот кој го гради секоја држава.

Поимот национална безбедност на почетокот немал јасна содржина. Во првите години на студената војна неретко им служел на политичарите како лого за поткрепа на нивните политики. Но, со тек на време содржината на поимот национална безбедност станал појасен. Ја подразбирал вкупноста на политичките, воени и економски напори што владите морале да ги преземат, за да би ја реализирале својата внатрешна и надворешна безбедност.

Под национална безбедност, главно се подразбира отсуството на било каков страв од напад, загрозување на интересите или закана од друга држава или држави. Развојот на светските движења довел до тоа, сите проблеми во меѓународната околина да претставуваат потенцијални проблеми за државата, а со тоа и за нејзината национална безбедност. Сè поголемата поврзаност на појавите и процесите во светот условила меѓународните проблеми воедно да претставуваат и закана за секоја држава. Тие проблеми, по своето делување не се ограничувале на тесен географски простор. Тоа значело дека секоја држава мора трајно да се подготвува, за да би можела дејствено да реагира на евентуални закани кои би го загрозиле нејзиниот опстанок или поединечни национални интереси. Тој факт темелно го променил пристапот на организираното дејствување насочено кон остварување на безбедноста на државата. Кон крајот на осумдесеттите години на 20 век, поимот национална безбедност сè помалку го истакнувал воениот компонент (кој на почетокот бил негов главен белег) а сè повеќе вклучувал други сегменти од општеството и државата.¹⁷⁷

Замислата на националната безбедност, како и системот на националната безбедност, опфаќаат многу поширока содржина од самата одбрана од надворешните опасности и штетни влијанија. На стручната и на широка јавност им се, инаку, добро познати тешкотиите на сигурното и точното определување на содржината на

177С. Таталовиќ и М. Биланџиќ, *Основи на националната безбедност*, Министерство за внатрешни работи на Република Хрватска, Загреб, 2005., стр 30-31.

значењето на овој поим: почнувајќи од тоа дека, на пример, поедини автори не прават потребно разликување помеѓу државата и националната безбедност. Никогаш, имено не се знае сигурно, доколку пред тоа не се разјасни на кои релевантни објекти на безбедноста се мисли: на државата како установа во потесна смисла, на етнички определен и по правило поголем дел од народот во неа, на политичка заедница на сите државјани или, што е најсакано, на сите граѓани, членови на општеството за кои станува збор, независно од нивната етничка, верска, социјетална и идеолошка припадност.

Од кажаното се гледа дека според поимот национална безбедност се подразбира, од една страна, состојба на безбедност на националната држава, а од друга, свесно и организирано делување на државата и општеството заради осигурување на опстанокот, развојот и егзистенцијата на поединецот, општеството и државата, односно нивното осигурување од сите извори на загрозување во современиот свет.

Без разлика на различните дефиниции за национална безбедност, повеќето теоретичари, се согласуваат во поглед на вредностите кои влегуваат во категоријата национална безбедност и целта на стратегијата на националната безбедност, сфатени како умешност на ефективно применување на националните ресурси, заради остварување на националните интереси.¹⁷⁸

Значи, можеме да речеме дека националната безбедност под денешни околности подразбира: одредена состојба (постигната или предвидена) на безбедност; функционална област на делување на различни стручни институции заедно со вкупното општествено настојување, насочено кон постигнување на националните цели и интереси на тие безбедносни институции поврзани во систем. Националната безбедност треба да обезбеди состојба во која ќе бидат сигурни: слободата на државата и општеството, територијалниот интегритет и сувереност на државата во рамките на меѓународно прифатени аранжмани, човечката слобода и правата на граѓаните, политичката и социјална стабилност на општеството и државата, стабилниот економски развој и функционирање на правната држава, стабилниот јавен поредок и посебната безбедност на граѓаните и здрави и стабилни еколошки услови.¹⁷⁹

¹⁷⁸*Encyclopedia Britannica*, sv. 21, 1985., стр. 454.

¹⁷⁹С. Таталовиќ и М. Биланџиќ, *Основи на националната безбедност*, нав. dj., стр 32

6. БЕЗБЕДНОСТ НА ЛУЃЕТО (Human security)

По студената војна фразата безбедноста на луѓето (human security) зачестено почна да се појавува во стручната литература што значеше дистанцирање од жаргонот и практиката од времето на блоковската поделба на светот, кои беа преокупирани со прашања фокусирани исклучително врз државата. Традиционалните концепции за безбедноста имаа тенденција да ја ограничат зоната на истражување со тесно дефинирање на предметот само врз „заканата, употребата и контролата на воената сила во светот, чијшто контекст е дефиниран од односите меѓу државите“. Меѓутоа, кон крајот на 70-тите години на 20 век, дел од експертите почнаа да ја оспоруваат тезата дека државата е единствениот референтен објект во безбедносните истражувања и аргументирано тврдеа дека конвенционалните пристапи не се способни да ја опфатат реалноста во која, објективно, постои пролиферација на нови актери и агенди. Или, според зборовите на водечкиот економист на ООН во таа област во тој период Mahbub Naq, треба да бидеме „преокупирани со безбедноста на луѓето, не со безбедноста на државите“, затоа што „безбедноста може да биде постигната со развој, а не со оружје“.

Во тој период особено е значајна серијата текстови објавена од Club of Rome во кои се тврдеа дека постои „комплекс на проблеми што им предизвикуваат проблеми на луѓето од сите нации“. Во текот на 80-тите години до истиот заклучок дојдоа и двете независни комисии раководени од Brandt и од Palme, кои понудија алтернативен начин на размислување за мирот и за безбедноста и се заложија за дефинирањето на најмал заеднички именител при соочувањето со светските закани.

Во следната декада овие тенденции ја зацврстија својата позиција што придонесе во 1993 година во годишниот извештај на Програмата за развој на ООН во Извештајот за човековиот развој, за првпат да биде употребен изразот безбедност на луѓето (human security). Во годишниот извештај на истата организација за 1994 година беше понуден и генералниот концепт, според кој заштитата на териториите од надворешна агресија премногу долго ги маргинализираше легитимните грижи на обичните луѓе за кои секогаш од висок интерес била заштитата од специфични закани, како што се невработеноста, криминалот, гладот, болестите, политичката репресија и еколошки катастрофи. UNDP понуди сосема нова парадигма, која предлагаше идеологија која треба да биде концентрираност на луѓето (people-centered), место дотогашната концентрираност на државата (state-centered). Следејќи ја логиката на тој пристап беа конципирани седум групи на закани за луѓето: економски, здравствени, еколошки,

персонални, политички, закани за заедницата и за храната.

Понудената рамка наскоро беше прифатена од повеќе држави (Канада, Јапонија, Јужна Африка и др.), а во ООН беше конституирана Комисија и постојан Советодавен одбор за безбедност на луѓето (human security). Во септември 2004 година, ЕУ објави извештај на Панелот на експерти за безбедносните потенцијали на Унијата, кој се заложил за создавање европска доктрина за безбедност на луѓето (human security) и за единица за брза реакција, која ќе одговара на потенцијалните закани за безбедноста на луѓето.

Споредувајќи ги традиционалните и новите концепти за безбедноста во овој сегмент, една од основните линии на поделба е во однос на субјектот што е надлежен да ја обезбеди безбедноста. За разлика од порано, кога освен државата воопшто не се споменуваше можноста некои други субјекти да имаат потенцијал да се легитимираат во безбедносната сфера, денес е неспорно дека само присуството на државата не е доволно за целосна заштита на интегритетот на луѓето. Не само поради можноста самата држава, со своите институции и активност да се појави како еден од примарните, дури и како единствен извор на нестабилност, постои консензус дека е неопходно ангажирањето цела мрежа од социјални групи и институции (комерцијални, невладини, меѓународни) заради осигурувањето безбедна околина за граѓаните.

Второто важно прашање околу кое се разидуваат концепциите на експертите е степенот до кој грижата за безбедноста на луѓето ќе доминира над вкупниот безбедносен комплекс. Дури и државите што се отидени најдалеку во промовирањето на безбедноста на луѓето како една од највисоките цели во сопствените надворешно-политички стратегии, не ѝ дозволуваат приоритет на ниту едната од двете безбедносни парадигми - безбедност на луѓето и национална безбедност.

Точно е дека проширувањето на рамките на концептот преку обидите во него да се позиционираат поголем број прашања од т.н. социјална агенда носи ризик од делегитимирање на неговата методологија како корисна аналитичка алатка. Поинаку кажано, ако секоја човечка дилема станува безбедносно прашање, сосема е извесно дека инструментите на безбедност на луѓето (human security) нема да имаат доволно потенцијал да понудат решение кога за тоа, навистина, ќе се појави потреба.

Сепак, најсериозниот проблем што се појавува при апликацијата на моделот е од методолошка природа. Имено, малкумина ги спорат намерите на поддржувачите на концептот да се реферираат кон што повеќе легитимни човекови грижи, меѓутоа, операционализирањето, структурирањето и одржливоста на таквиот систем се сериозен

предизвик. Според одредени автори, масивна препрека за изградбата на конзистентен систем според потребите на новото време е длабоката вкоренетост на „вестфалискиот концепт“ на нации-држави, во рамките на кој под државна или национална безбедност се подразбира само заштитата на државниот суверенитет.

Неспорно е дека оваа безбедносна парадигма содржи во себе голем потенцијал за решавање на дилемите во фрактурираните и сложени модерни општества, со тоа што инсистира на сложеноста на проблемите и на нужноста од мултилатерален пристап за нивно решавање. Иако е многу полесно да се предложи отколку замисленото и практично да се оствари, сепак нема дилеми дека сеопфатна безбедност на човекот е можна само преку заемна соработка, која ги надминува социјалните, институционалните и секторските граници. Понудената агенда, по дефиниција, бара упорност и стрпливост затоа што постигнувањето забележителни резултати во оваа сфера е изводливо само на долг рок.

Традиционално, безбедносната политика на Западот беше базирана на одбраната на границите и на задржување (containment) на заканите што доаѓаат од надвор. Меѓутоа, оваа стратегија, која тргнуваше од прилично тесната дефиниција на националните интереси на државите, не е повеќе реалистична во светот што е поврзан како никогаш порано.

На новата архитектура на Европа ѝ треба ново разбирање на феноменот на безбедноста и во тие рамки не е возможно концептот на безбедност на луѓето (human security) да биде заобиколен. Во овој контекст, можно е да се препознаат три основни мотиви за неговото етаблирање во новата Европа: првиот е моралноста затоа што целиот европски проект е конципиран врз заедничките морални вредности и верувања, вториот е легалитетот на кој се повикуваат серија меѓународни документи, но пред сè, членовите 55 и 56 од Повелбата на ООН за универзалното почитување на човековите права, а Европа е неспорниот водач во светот при воспоставување на универзалната правда, и третиот е прагматичниот интерес на државите што се членки да учествуваат во спречување на заканите независно од местото на иницирање затоа што тие во глобализираниот свет можат брзо да пристигнат и до нивните територии. Всушност, примарноста на човековите права е тоа што го разликува пристапот на безбедност на луѓето (human security) од традиционалните концепти поврзани со државата.

Во минатото, конвенционалното размислување за безбедноста беше фокусирано на стратешките ресурси (на пр. нафта, вода) и на стратешките закани, како на пример, поседувањето нуклеарно оружје од непријателските држави. Безбедноста на луѓето

надвор од сопствените граници повеќе беше сметана за етичко прашање сместено во сферата на човековите права или развојната соработка, но без релевантност за безбедноста на Европа. Денес, стратешките парадигми полека се менуваат и директно ја поврзуваат безбедноста на луѓето и во оддалечените делови од светот со безбедноста на Европејците. Тоа сознание беше главната причина за развивање критична маса во европските општества, која ги натера политичките елити постепено да развиваат капацитети со кои ќе бидат оспособени да придонесат за човековата безбедност на глобално ниво.

Во однос на темата Република Македонија, како држава, генерално е соочена со двоен предизвик: внатрешно да ја наметне и спроведе концепцијата за безбедност на луѓето (human security), која ќе станува сè поизразено доминантна во пострамковниот период, а надворешно на ЕУ да ѝ понуди специфични услуги (или niche capabilities) на тој план, што е можно само ако внатрешните напори дадат продуктивен резултат.

7.МЕЃУНАРОДНА БЕЗБЕДНОСТ

Меѓународната безбедност е безбедност на меѓународниот поредок и заедницата, односно безбедност во односите на државите во меѓународните региони. Промислувањата за ова ниво на анализата се зановани врз потребата да се стабилизираат, контролираат и направат безбедни анархичните меѓудржавни односи, кои се продукт на неможноста за контролирање на развојот на моќта и примената на сила, односно регулационите немоќ на меѓународните институции. Таквите размислувања ги предизвикале државите со асиметрична политичка, економска и воена моќ кои настојуваат да ги остварат меѓусебно спротивните интереси. Може да се гледа на планетарното (планетарна светска безбедност), континенталните (континентална безбедност) и на регионалните нивоа (регионална безбедност).

Односите меѓу државите се движат од соработка, преку натпреварување до судири, па и меѓународната безбедност секогаш се достигнувала преку два модели: конфликтен (сопствена безбедност како добро за кое државите се натпреваруваат) и кооперативен (сопствена безбедност како заедничка цел на државит). Традиционално, примарниот предмет на меѓународните односи, на меѓународното право, а со тоа и на меѓународната безбедност е етиологијата и контролата на силата како форма на

меѓународна комуникација.¹⁸⁰

Значи, силата е константа на меѓународните односи; променливи се само нејзиниот интензитет и формите (отворена или прикриена; воена, политичка и/или економска; непосредна или посредна – со посредство на трети актери или на територијата на третите земји; легитимна или нелегитимна, односно легална и нелегална итн.). Често „помоќните држави“ ги злоупотребуваат спорните ситуации во меѓународните односи, „мижејќи пред аргументите и отстапките на послабите“, за да пронајдат поводи со употреба на сила да ги реализираат сопствените интереси. Чувствувајќи се повикани да се грижат за безбедноста на меѓународниот поредок, ги инструментализираат и ги заобиколуваат меѓународните организации и меѓународното право, и со примена на сила наводно ги спречуваат хуманитарните катастрофи кои ги предизвикуваат тнр. недемократски режими. Така ја остваруваат и експлоататорската економска доминација врз слабите земји кои го губат својот „економски суверентитет“ (со тнр. (нео)империјализам), но и го одвлекуваат вниманието на домашната јавност од внатрешните проблеми и го зголемуваат националното единство (тнр. диверзиона теорија на војната).

Понатаму водени со идеја за остварување на своите интереси по секоја цена или стравувајќи за својот опстанок, државите често го запоставуваат значењето на ненасилните методи за меѓународно општење. Најпосле, употребата на сила како на *ultima ratio* средствата за одбрана на националните вредности од загрозувањето е легална и легитимна. Оттаму, „моќта на државата“ може да има хегемонистичко (освојувачко, субверзивно, агресорско) но и превентивно (со одвраќање), реактивно (одбранбено, заштитничко) и репресивно (со казнување) значење.

Очигледно е дека нивото на меѓународната безбедност нужно се потпира и се надоградува на нивото на националната безбедност. Меѓутоа, меѓународната безбедност не е прост збир на безбедности на државите, како основни субјекти на меѓународната заедница. Таа бара изградба на извесен систем на меѓународни вредности кои државите и другите меѓународни актери ќе ги уважаваат.

Фактот дека примената на сила во меѓународните односи била константна во минатото, не наведува на заклучок дека веројатно ќе биде и во иднина. Свесни за тоа,

¹⁸⁰ Ваквиот пристап го оправудва „впечатокот дека во секој век, како да е во прашање природниот закон, се појавува една земја која поседува моќ и волја, како и интелектуална и морална сила, во согласност со сопствениот систем на вредности да го обликува целиот меѓународен поредок, да влијае на меѓународните односи, да се вплеткува во внатрешните работи на другите држави и да ги наметнува сопствените вредности, да се ангажира надвор од своите граници. Kissinger, H. Дипломатија I, Верзал Прес, Београд, 1999, стр. 5.

државите настојуваа да ја спречат и контролираат, некогаш со твр. традиционални, а денес со современи концепти на меѓународната безбедност.

Развојот на меѓународната безбедност може да се следи уште од периодот на обликувањето на првите територијални заедници на луѓето – племињата. Односите помеѓу тие заедници главно биле основани на водење војни. И во тие услови се одржувани контакти помеѓу заедниците, и подоцна, поединечни држави. Првиот писмен документ кој сведочи за регулирањето на односот меѓу државите е забележан уште во 3100 година п.н.е. Се работи за пишан договор (на камен споменик) со кој се регулираат границите меѓу двата месопотамски градови – држави, Логоша и Уме.¹⁸¹

Во подоцнежните историски фази на развој на човековото општество (античка и феудална доба, нов век и современа доба), потпишувањето на билатерални и мултибилатерални контракти (договори) за мир, пријателство, сојуз, здружување, разграничување, забрана на употреба сила и војување, арбитражи, взаемна помош, почитување на човековите права и слободи итн. меѓу државите, била редовна пракса во меѓународните односи.

Во поновите етапи на историски развој се појавуваат и институционални облици на меѓународна безбедносна соработка, како што се Светата Алијанса, Лигата на народите и Обединетите Нации. Заради поцелосен преглед на ставовите за меѓународна безбедност, потребно е да се анализираат традиционалните и модерни теоретски правци како што се: теоријата за рамнотежа на моќта; реалистичката; неореалистичката и идеалистичката теорија.

Теоријата за рамнотежа на моќта во меѓународните односи се смета за најстара и најприсутна теорија со низа противречни поимски одредби. Етимолошки гледано, овој поим има корени уште од најстари времиња. Се наоѓа и во списите на старите индиски и грчки философи. Иако тешко може да се зборува за формалното обликување на овој теоретски правец во тој период, теоријата за рамнотежа на моќта имплицитно претставувала начин за одржување на политичката заедница од таа доба.

Веќе од почетокот на 18 век, па до Првата светска војна, овој теоретски концепт е сметан за единствен сигурен механизам за сочувување на стабилноста, безбедноста и сигурноста во меѓународната заедница. Во тој период, веќе поголемиот број на признати автори истакнувал дека рамнотежата на силата претставува сигурна гаранција за одржување на мирот и надминување на кризите и конфликтите во

¹⁸¹ Љубиша Ацимовиќ, Наука за меѓународните односи, Институт за меѓународна политика и економија, Белград, 1987, стр. 20.

меѓународните односи. Суштината на овој концепт поаѓа од позиција моќта, која излегува од „традиционалните реалистични“ школи на меѓународни односи, со цел воспоставување на урамнотежен однос на силите на политички, економски и воен план и во другите области меѓу државите и групи на држави (сојузи).

Со намера да се одржи таков однос на моќта, биле користени традиционални методи и техники, како што се: давање на територијални компензации после завршувањето на војните; формирање на тампон зона (држава); формирање на сојуз; воспоставување на сфера на влијанија; превземање интервенции; воспоставување дипломатски преговори; решавање на споровите по мирен пат; трка на оружувањето; намалување на наоружувањето, итн.¹⁸²

Концептот за рамнотежа на моќта бил еден еластичен, флексибилен и децентрализиран систем на безбедност, кој, во согласност со заеднички утврдените стратегиски цели, подеднакво дејствувал, било да се работи за вооружена интервенција или одбрана на виталите национални интереси. Иако концептот за рамнотежа на моќта, како начин за решавање на конфликтите, со интерес на населението на големите европски држави, бил ефикасен систем за безбедност, сепак може да се каже дека овој концепт на безбедност, и покрај некои позитивни решенија, не бил во состојба, како институционален механизам да спречи големи конфликти кои набрзо довеле до светски војни. Непомирливата спротивност на националните интереси на големите сили ја довела до прашање способноста и ефикасноста на системот за рамнотежа на моќта во меѓународните односи.

Реалистичката теорија својата концепција за меѓународните односи ја засновала на зачувување на националните интереси. Во центарот на вниманието на оваа теорија било зачувувањето на виталните вредности на националната држава кои морало по секоја цена да се зачуваат и во континуитет да се штитат, за што била потребна и моќ која се исполнува преку примената на сила. Иако зачетокот на овој теориски правец го среќаваме уште во античкиот период, тој има преовладувачка улога од Втората светска војна до почетокот на осумдесетите години на XX-ти век. Во тој период во меѓународните односи се случувале големи политички, економски и воени промени проследени со силно нагласените глобализациски односи во сите области на општествениот живот.

Суштината на овој правец во меѓународните односи лежи во тоа што

¹⁸² Гризод Антон, Европска варност (безбедност), Факултет за политички науки, Љубљана, 1998, стр. 70.

меѓународната заедница во тој период немала изградено соодветен правно институционален систем којшто би можел да ги заштити основните вредности на националните држави поради што често доаѓало до разни облици на загрозување на нивната безбедност. Таквата состојба во меѓународните односи ги принудило националните држави да ги зајакнат сите воените и безбедносни потенцијали заради опстанок и заштитата на виталните државни и национални интереси. Родоначалник на реалистичката теорија бил **Hans J. Morgenthau**, кој во делото: „Политика меѓу народите: борба за сила и мир“ сеопфатно го образложил својот концепт за реалистичката теорија на меѓународните односи во шест принципи:

1. Политиката во најопшта смисла како и општеството е подредена на објективните закони кои имаат свои корени во човековата природа;
2. Централна точка на политичкиот реализам, која служи како патоказ во разни области на меѓународните односи, претставува концепт на интереси дефиниран како моќ. Политичкиот реализам става акцент на „рационалноста, објективноста и неемоционалноста“;
3. Реалистите својот концепт на интерес дефиниран како сила не го сфаќаат како „засекогаш дадена категорија, односно една фиксирана цел“;
4. Политичкиот реализам е „свесен“ за моралното значење на политичките акции, но и за независните тензии на моралниот налог и условите за успешна политичка акција;
5. Политичкиот плурализам отфрла идентификување на моралните аспирации на одредени нации со моралните закони кои имаат универзално значење;
6. Политичкиот реализам ја задржува автономијата во политичката област.¹⁸³

Во изложените принципи тежиштето се заснова на концептот на националните интереси и моќта на националните држави. Според овој автор, **основните фактори кои ја определуваат моќта на националните држави се: географската положба, националните ресурси, воената способност, населението, квалитетот на дипломатијата во водењето на надворешна политика и индустриските капацитети, со видовите на нејзино ограничување преку рамнотежа на моќта.**

Освен *Hansa J. Morgenthau*, заговорници на реалистичката теорија во меѓународните односи биле и *George F. Kenan*, *Henry Kissinger*, *Nicholas J. Spykman* и др. Иако некои од овие заговорници на реалистичката теорија имале спротивни ставови за

¹⁸³ Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations, The Struggle for Power and Peace* – Политика меѓу народите, борба за моќ и мир, New York, 1948, p. 4 – 14.

меѓународните односи, сепак биле согласни со тоа дека во меѓународната заедница доаѓа до спротивставени национални интереси, што неминовно доведува до различни облици на конфликти. Заради тоа сите држави мораат да преземат мерки за зајакнување на своите воени и технички моќи како би ги заштитиле своите витални државни и национални интереси. **Неореалистичката институционална теорија** во центарот на своето разгледување ги става интеракциите на државите и нивните политики, моќта, целите на државната надворешна политика, техниките на управување со моќта, влијанието на окружувањето од политичкото однесување и сл.

Идеалистичката теорија ги опишува меѓународните односи онакви какви што требало тие да бидат според нивното мислење. Не навлегувајќи во подлабока анализа на ставовите на одделни теориски правци во развојот на меѓународната безбедност, може да се констатира дека тие се разликуваат во сфаќањето на терминот моќ, нејзиното место, улогата и основните функции во зачувувањето на националните интереси, градењето на меѓународните односи, моралните вредности и целите во областа на националната и меѓународната безбедност. Од анализата на ставовите на главните ликови на овие теории, забележливо е дека концептот на градење и одржување на меѓународната безбедност бил на маргините на теориските расправи и практичните потези на националните држави, особено на оние најмоќните. Тоа е и причина поради која досегашниот систем на меѓународната безбедност, и покрај извесни позитивни достигнувања, не ги исполнил очекувањата на националните држави а ни очекувањата на протагонистите на овие теориски правци во меѓународните односи.

На почетокот на XXI век динамиката на меѓународните односи, посебно на процесот на глобализацијата, со развиените врски меѓу државите и регионите, и менувањето на сфаќањата во областа на задоволување на националните интереси, се помалку зависи од политичките концепти на силата. Во такви услови поголемо значење во градењето на внатрешната и меѓународната безбедност имаат политичките, економските, техничко-технолошките, социјалните, културните и други фактори, и во иднина секое засновање на меѓународните односи само на моќ или сила ќе претставува опасно загрозување на безбедноста на поединците и малите држави, а од аспект на демократските процеси и глобалната безбедност тоа е веќе далеку надминат политички концепт.

Поаѓајќи од тој факт, градењето на стабилна меѓународна безбедност треба да биде темелен услов за опстанок и успешен развој на државите и стабилна основа за

елиминирање на сите конфликти кои можат да ја доведат во прашање стабилноста и безбедноста на националните држави.

Од тука, меѓународната безбедност можеме да ја дефинираме како состојба на слобода и правда на глобално ниво, во која сите членки на меѓународната заедница и сите поединци се чувствуваат безбедни и сигурни, состојба во која постојат изградени ефикасни механизми за заштита на националните држави од сите облици на загрозување и загрозување на нивната безбедност.

Меѓународната безбедност во својата содржина опфаќа регионална, глобална, земничка, колективна и кооперативна безбедност.

7.1. Регионална безбедност

Регионалната безбедност е дел од меѓународната безбедност која се фокусира на еден регион - пример регионот на Југоисточна Европа, на кој што Република Македонија е составен дел.

Ризиците од избивање на војни и други вооружани судири на европскиот простор значително се намалени но не се потполно отстранети. Тоа посебно се однесува на земјите во источна и југоисточна Европа кои во процесот на транзиција се соочени со економски, социјални и политички проблеми и потешкотии, што може во одредени околности да предизвика зголемување на напнатоста.

Во постоечки услови ОЕБС, ЕУ и НАТО се клучни елементи на европската безбедносна архитектура. Од способноста за нивното прилагодување на новите предизвици, ризици и опасности за безбедноста, и од карактерот на односите кои ќе ги воспоставуваат овие асоцијации со останатите актери на современата меѓународна заедница, најмногу зависи од безбедноста на Евроатланскиот простор и светот во целина.

Јакнењето на безбедноста и стабилноста на евроатлантскиот простор позитивно се одразува на консолидирањето на можностите во државите на југоисточна Европа. Таквата тенденција позитивно влијае и на процесот на редефинирање на нивното место во новата констелација на меѓународните односи. Внатрешните промени во повеќето држави од тој регион се условени со нова воено-политичка реалност, определување за развој на политичкиот и економскиот систем составен според моделот на земјите со развиени демократии. Иако е постигнат значаен напредок во градењето на мирот и стабилноста, се уште југоисточна Европа е безбедносно осетлив простор на европскиот

континент. Посебна закана за нејзината безбедност претставуваат економско-социјалните проблеми, сепаратизмот, националниот и верскиот екстремизам, организираниот криминал, тероризмот и недоволно изградените државни институции. Таквата состојба го отежнува процесот на нивната брза и што поуспешна демократска транзиција.

Поради сложениот карактер на предизвик, ризик и закана за безбедноста неопходно е државите од југоисточна Европа со заеднички напори да ги намалат негативните процеси кои ја загрозуваат нивната безбедност. Посебно значење за консолидирање на мирот и стабилноста во регионот имаат регионалните безбедносни иницијативи. За регионот на југоисточна Европа тоа се: Процесот за соработка на југоисточна Европа, Пактот за стабилност на југоисточна Европа, Состанокот на министрите за одбрана на земјите од југоисточна Европа и Иницијативите за југоисточна Европа.

Бидејќи стабилноста е услов за приближување на овој регион кон Европската Унија, градењето на заеднички механизми за заштита од ризици и закани и управување со кризни ситуации се важни претпоставки за безбедносно консолидирање и брза демократска транзиција на државите од југоисточна Европа.

Има различни форми на регионални интеграции. „Првата генерација,, регионализам се однесува на линеарен процес на економски интеграции кој вклучува страна интеграција на националните економии во рамките на поголеми регионални економии. „Втората генерација,, регионализам или т.н. нов регионализам ги опфаќа политичките димензии на интеграциите. „Третата генерација,, регионални интеграции се однесува на предвидувањата кои врз досегашните искуства на регионални интеграции укажуваат на можни правци за понатамошна интеграција¹⁸⁴.

7.2. Колективна безбедност

Колективната безбедност е термин кој означува состојба на безбедносниот систем внатре во групите на суверените држави. Во овој систем, државите членки на системот за колективна безбедност се согласуваат во одрекувањето од употребата на сила и во помагањето на која било членка во случај кога друга членка прибегне кон употребата на сила. Тоа е систем за насилан одговор на кршењето на мирот во меѓународната заедница, вперен против народот на една или група суверени држави

¹⁸⁴ Георгиева Л. „Европска безбедност,, Филозофски Факултет-Скопје, 2010

внатре во системот на колективна безбедност.

Според истакнатиот британски адвокат Адам Робертс: „колективната безбедност е систем на безбедност на регионално и светско ниво, во кое секоја држава ја прифаќа обврската дека безбедноста е грижа на едната и сите останати држави и на оние кои се согласуваат да се вклучат во колективниот одговор на закани или нарушување на мирот.“¹⁸⁵

Во дефиницијата за колективна безбедност на Адам Робертс се зборува за колективен договор а не се споменува употребата на воена сила. Основната разлика измеѓу системот на колективна одбрана и колективна безбедност е тоа што во системот на колективна одбрана се користи воена сила кога се работи за заедничка одбрана, а тоа не е случај во системот на колективна безбедност.

Концептот на колективната безбедност (collective security) се заснова врз проширениот традиционален концепт за национална безбедност и врз извесните меѓународни договори: безбедност на земјите договорнички, чии традиционални вредности се неприкосновени, се унапредува со мирно решавање на спорови, колективен (надржавен) одговор на воени напади на одделни земји членки врз другите, така што земјата-агресор ја заплашуваат, а земјата-жртва ја бранат, како и со колективен одговор на другите безбедносни проблеми кои членките не можат сами да ги решат.

Тој се заснова врз принципот на уредено, институционализирано реагирање на „сите против едниот“, со што се обезбедува поголемо ниво на мир и стабилност отколку нерегулирано балансирање на моќта засновано врз становиштето „секој за себе“. Државите се расположени да се потчинат на определените норми и правила за однесување заради одржување на меѓународниот мир и стабилност и за да се, кога тоа е неопходно, здружат за да ја запрат агресијата.

Станува збор за заедничко, двострано или повеќестрано истапување на државите заради одбрана на суверенитетот и територијалниот интегритет на една или на повеќе страни договорнички против заедничкиот непријател, со елиминирање на војната како средство за решавање на меѓународните спорови. Поради особено штетните последици од војната, оваа установа на меѓународното право доби универзален карактер кој се гледа во општата забрана на војната во меѓународните односи и во создавањето на светската организација на држави (Обедниетите нации) за

¹⁸⁵ Ibid, стр. 22

мирно решавање на спорови и зачувување на меѓународниот мир.

Наспроти воените сојузи кои се насочени против надворешната воена закана, колективната безбедност е глобално ориентирана, кон одвраќањето на државите од агресија и кршење на меѓународното право. Државите ја задржуваат целосната контрола врз своите надворешни политики. Актуелниот опсег на соработката околу создавањето на колективната безбедност е во опсегот од тнр. универзални аранжмани кои ги вклучуваат сите држави на светот, до спогодбата на главните сили на денешницата чие интересирање за зачувување на мирот може да иде глобално или ограничено на одделни региони. Така се оформени Европската спогодба, Лига (Друштво) на народите, Обединетите нации и мултилатералната дипломатија која е институционализирана во регионалните организации (Здружение на нациите од Југоисточна Азија, Организација на афричкото единство, Организација за европска безбедност и соработка).

Обединетите нации се единствен постоечки универзален механизам за колективна безбедност. Целта им е да ги спречуваат безбедносните проблеми во меѓународните односи, да ги решава и да посредува во нивното мирно решавање, со полно уважување на суверените еднаквости и националната безбедност-на члеките и неприкосновеноста на нивните внатрешни надлежности, освен во мерка во која тоа е неопходно за воспоставување на меѓународниот мир и безбедноста. Исто така, организацијата би требало да учествува и во решавањето на другите – невоени проблеми, дури и на покана од земјите членки.

Идеите за колективен одговор на воени предизвици и закани на националната и меѓународната безбедност со време се проширени и на решавање на економските, социјалните и други безбедносни проблеми. Настојувањата да се воспостави нов меѓународен-економски поредок исто така има епитети на колективната безбедност. Имено, со Декларацијата на Обединетите нации за воспоставување на новиот меѓународен економски поредок е констатирано дека „проблемот на суровини и економски развој во светот е можно да се реши со воспоставување на новиот меѓународен економски поредок кој ќе се заснова врз правичноста, суверената еднаквост, меѓузависноста, зедничкиот интерес и соработка на сите земји, без оглед на нивниот економски и општествен поредок. Целта е отстранување на нееднаквоста, испрвање на постоечките неправди и овозможување да се отстрани се поголемиот јаз помеѓу развиените земји и земјите во развој, и да се обезбеди постојано забрзување на економскиот и општествениот развој во мирот и правичноста за сегашната и идна

генерација.“

Постоечкиот меѓународен економски поредок беше во непосреден судир со развој во сферата на меѓународните политички и економски односи, и требаше да се уреди по принципите: на суверена еднаквост, правото на самоопределување, неприфатливоста на присвојувањето на туѓите територии со сила, почитување на територијалниот интегритет и невплеткување во внатрешните работи на другите држави; најширока соработка на земјите на принцип на правичноста; рамноправно учество на сите земји во решавањето на светските економски проблеми и посветување на посебно внимание на сиромашните, неразвиените земји и земји кои се погодени со природни катастрофи или економски кризи; слобода на државите да воведуваат економски и општествен систем кој најмногу ќе им одговара, без опасност да бидат изложени на дискриминација; перманентен суверенитет на државите врз сопствените природни извори и сувереното право да ги регулираат економските активности на својата територија, со цел да се заштитат природните ресурси од исцрпување; реституција и обештетување на државите, териториите и народите за штети што се направени со експлоатација на нивните природни и други извори под окупација, странска и колонијална доминација или под режимот на апартхејд; ослободување на таквите држави и воспоставување на ефективна контрола врз природните извори; сувереното право на државите да ја контролираат активноста на транснационалните компании кои работат на нивните територии; воспоставување на правилниот однос меѓу цените на суровините, полупроизводите и производите што земјите во развој ги извезуваат и суровините, полупроизводите, производите и производната технологија што ја увезуваат; давање на ефективна помош на земјите во развој од севкупната меѓународна заедница без политичко и воено условување; овозможување на пристап и трансфер на науката и технологијата на земјите во развој.¹⁸⁶

Неспорен е придонесот на универзалниот систем на колективната безбедност за досегашното одржување на меѓународниот мир и безбедноста. Меѓутоа, организацијата на Обединетите нации е во сериозна криза. Одделни големи сили систематски ја инструментализираат, игнорираат и потценуваат, а меѓународната правда кон која преку нејзе се тежнее, се почесто е селективна. Затоа многу земји и ја заговараат нејзината реорганизација.

Најпосле, колективната безбедност треба да се разликува од колективната

¹⁸⁶ Оваа декларација е сметана како една од најважните основи за засновање на економските односи меѓу земјите и нациите, во рамките на Обединетите нации и под нивно старателство.

одбрана. Тука се работи за воен сојуз на суверени држави кои се здружиле заради одбрана на своите членки од надворешни воени напади (вооружена агресија). Државите членки учествуваат во колективниот воен одговор на вооружена закана или напад кој е насочен спрема било која членка на сојузот. Најпознатите механизми за колективна одбрана се НАТО и Организацијата на Американските Држави.¹⁸⁷ Слично на тоа, членките на Обединетите нации имаат право на колективна самоодбрана.

Основни институции на системот за колективна безбедност се: Обединетите Нации (ОН) и Организацијата за безбедност и соработка во Европа (OSCE).

7.3. Заедничка безбедност

Заедничката безбедност (каква што е да речеме во кругот на Европската унија или во Заедницата на независните држави-ЗНД). Претставниците на ЕУ тврдат дека концептот за заедничка безбедност и одбрана на земјите членки на ЕУ не е во колизија со концептот на колективна безбедност во ООН ниту со кооперативната безбедност и колективната одбрана на НАТО.

За земјите членки на ЕУ улогата на ООН во областа на меѓународната безбедност и понатаму е примарна. За вклучување на европските сили во акции за зачувување на мирот и безбедноста и понатаму е неопходен мандат на ООН. Исто така, и политиката на европската безбедносна соработка не ја доведува во прашање трансатлантската врска, туку е воспоставена политика за договарање околу употребата на заедничките капацитети од НАТО.

Ефектите од таквата соработка се најочигледни во решавањето на кризата на Балканот, најпрво во Македонија а потоа и во Косово. Како за пример, во првата воена акција во која учествуваа и европски сили- CONCORDIA во Македонија во 2003 година, користени беа и средства од НАТО според договорот во Берлин. ЕУ со своите безбедносни капацитети учествува во воени и цивилно-воени операции какви што се: ALTHEA во БиХ, PROXIMA во Македонија итн.

¹⁸⁷ Секој агресивен акт на една држава против територијалниот интегритет или политичката независност на било која американска држава треба да се смета како агресивен акт против останатите американски држави; доколку неповредливоста или интегритетот на територијата, или суверенитетот или политичката независност на една американска држава бидат загорени со вооружен напад или некој агресивен акт кој не е вооружен напад, или поради некој вонконтинентален конфликт или конфликт помеѓу две или повеќе американски држави, или со било каков друг акт или ситуација со кои би можел да биде доведен во опасност мирот на Америка, американските држави, во согласност со принципите на континенталната солидарност и колективна самоодбрана, можат да применат мерки и постапка кои се предвидени со специјалниот договор за такви случаи. Членови 27 и 28 од Повелбата на Организацијата на Американските Држави. Креџа, М. Стр. 145-146

Преку рамката на заедничката безбедност може да се презентираат низа принципи како патека по која треба да се движат и мировните движења во светот. Како фундаментален принцип на заедничката безбедност се наметнува постулатот според кој ни една нација не може да ја осигура сопствената безбедност на сметка на друга нација, или безбедноста на една нација не може да произлегува од несигурноста на друга¹⁸⁸.

Новата безбедносна парадигма-заедничката безбедност според Митко Котовчевски претставува концепт што оди подалеку од логиката на студената војна, односно треба да претставува одговор на сите нови и мошне опасни закани на безбедноста на современата меѓународна заедница.

7.4. Рамнотежа на силите

Моќта на државата е традиционално средство за зачувување и заштита на нејзините вредности и интереси. Бидејќи зголемувањето на моќта на едната држава ја намалува безбедноста на другата држава „клучот“ на меѓународната безбедност е пронајден во рамнотежата на силите – на моќта (balance of power), односно во воспоставувањето на приближно еднаквиот однос на силите помеѓу спротивставените држави или групи држави. Воден со идејата дека „мирот и стабилноста најверојатно ќе се одржат кога воената сила е распоредена така што ниту една сила ниту блок не можат да доминираат со другите“, овој концепт бил популарен до Првата светска војна, а во периодот на студената војна ја спречи Третата светска војна.

Рамнотежата на силите се заснова на пресметката според која моќта на едната држава или на сојуз на држави не може да се запре со ништо друго освен со моќ на друга држава или сојуз. Патрупаната моќ неизбежно ќе се употреби на штета на другите, без оглед на можните спротивни изјави, дури и искрени намери на нејзиниот носител. Посредникот на несразмерно големата моќ ги има на располагање средствата за да го оствари најширокиот круг на надворешнополитичките цели. Достапноста на средствата е влијае дури и врз проширувањето на тие цели, така што вредностите на другите субјекти ќе бидат загрозени. Единствен начин да не дојде до тоа е спечување на надмоќта со создавање на соодветна количина на против моќ“.

Идејата на овој концепт е во воспоставувањето на структурата на меѓународната заедница во која државите се со приближно иста моќ, со што започнувањето на војна

¹⁸⁸ Котовчевски М. „Национална безбедност,, Филозофски Факултет-Скопје, 2011

би било бесмислено поради големата неизвесност на нејзиниот исход. Станува збор за стратегија за спречување на конфликти помеѓу државите со приближно исти територии, демографска, воена и економска моќ, односно со приближно моќни сојузници. Моделите за рамнотежа на силите се биполарни и мултиполарни, а нивната цел е надминување на безбедносната дилема.

Меѓутоа, иронично е тоа што до воспоставувањето на балансот на моќта најчесто доаѓало по војни за да се спречи оживување на непријателствата. Воспоставувајќи рамнотежа со зголемување на моќта на едните или со слабеењето на моќта на другите, териториите на одделните земји се прекројувани (зголемувани или намалувани), одделни држави добиале статус на неутрални во судири (тампон држави), делови од територии се (де)милитаризирале, се намалувале или се зголемувале воените капацитети на државите, склучувани се и засилувани или расформирани или ослабувани воени сојузи итн. Тоа неретко се правело при склучувањето на примирја или на извесни мировни конференции, со посредување на трети држави.

Рамнотежата на моќта е карактеристична за европската безбедност, особено од 17 до 20 век. Системот на Студената војна исто така се засновал врз биполарната рамнотежа на силите, односно врз рамнотежата на стравот како последица на нуклеарната безбедносна дилема. Овој поредок е нарекуван уште и како рамнотежа на закани, бидејќи неговата цел не било една држава и сојуз да бидат подеднакво моќни како и нивните противници, туку нивната моќ да може да им одговори на заканите, односно да ги одврати. Тоа придонело за развој на програмата на тнр. кризен менаџмент која како нов механизам на меѓународната безбедност е адекватен одговор за поголем број на предизвици и закани.¹⁸⁹

Со распаѓањето на биполарната рамнотежа и со крајот на студената војна (ако воопшто е завршена), Европа се подготвувала за враќање на мултиполарниот систем кој од Вестфалската држава раѓа конфликт по конфликт. Загриженоста за меѓународната безбедност изроди извесни носталгии кон студената војна која на многумина почна да им недостасува. Спротивно на тоа, многумина го сметаат униполарниот свет како мирољубив, поради неможноста за избувнување на голема војна помеѓу блоковите. Најпосле, настојувајќи преку извесни безбедносни режими да

¹⁸⁹ НАТО и Западноевропската унија веќе ја дополниле колективната одбрана во добра мерка со механизмите на кризниот менаџмент. Во нив учествуваат и извесни недржавни актери во раното предупредување за опасност, во превенцијата и решавањето на конфликтите; управувањето со кризи; изградба и одржување на мирот, како и тнр. постконфликтна рехабилитација на страните во конфликтот. Види – Fink, S.: Crisis management – Planning for the Inevitable, iUniverse, Lincoln, 2002.

ја надминат нуклеарната безбедносна дилема, светските „суперсили“ (САД и РФ) ниту на прагот на третиот милениум не ја напуштаат рамнотежата на силите. Денес ја нарекуваат рамнотежа наинтереси која се огледа во спогодбеното ограничување на нуклеарните воени капацитети со цел воспоставување на што потраен мир.¹⁹⁰

Со јакнење на државите и сојузите „растат и апетитите“ за меѓународно влијание, што ги нарушува воспоставените рамнотежи. Поради тоа практичната примена на овој концепт не е долгорочна, па потребите за поефикасни механизми за меѓународната безбеднос се оправдани. Од почетокот на минатиот век, рамнотежата на моќта се почесто е критикувана, додека на колективната безбедност и е давано поголемо значење, особено по Втората светска војна.

7.5. Светската влада

Во теоријата на меѓународните односи со тек на време дојдено е до заклучок дека судирите во меѓународната заедница не можат да се решат ниту надминат се додека таа се состои од голем број на суверени држави кои располагаат со сопствена независна моќ и меѓу кои владеат анархични односи. Се сметало дека таквата состојба треба да се замени со формирање на една силна централна установа, која би имала право да донесува потребни одлуки и да ги спроведува во дело. Тоа би била влада на целиот свет, организиран како единствена држава и оттаму поттекнува и називот кој му се дава на ваквиот систем. Според еден модел, тоа би се постигнало со создавање на некој вид на светска федерација на постоечките држави во кој тие би ја задржале извесната самостојност, но би признале врховна улога на надржавните институции, пред се во областа на примената на превентивните мерки и санкции против оние членки кои не би се покориле на основната норма за забрана за насилно немагнување на волјата на едната држава врз другата. Вториот модел е создавање на единствена светска држава која ќе ги замени и надмине сите постоечки држави и сите жители на светот ќе ги доведе во непосредна врска со централната власт. Тоа би можело да се постигне со империјалистичко проширување на власта на едната постоечка држава врз целиот свет со негово покорување, или со доброволно обединување на државите.

¹⁹⁰ Со потпишување на уште една во низата спогодби за намалување на стратешкото нуклеарно вооружување СТАРТ во почетокот на 2010 година, претседателите на САД и на РФ нагласија дека „суперсилите влегуваат во ерата на рамнотежа на интересите а тоа се заднички напори за одржување на мирот преку нуклеарното разоружување и контрола на развојот на нуклеарните програми во светот.“ Со тоа се одржува и извесна рамнотежа на силите, пред се со спогодбено ограничување на нуклеарните воени капацитети на големите сили како и со спречување и другите земји да станат нуклеарни сили со што светот би бил „уште помултиполарен“.

Иако оваа идеја е прогресивна, малку е веројатно дека ваквиот концепт било кога практично ќе заживее.

7.6. Кооперативна безбедност

Кооперативната безбедност е термин којшто ја поврзува колективната безбедност со општиот пристап кон безбедноста. Овој термин најчесто се одредува како „широк пристап на безбедноста, мултидисциплинирен опсег кој во својата основа го фаворизира уверувањето во односот на одвраќање; вклучување пред исклучување; невоени решенија во однос на војна; подразбира дека државите се првенствени чинители во безбедносниот систем, но прифаќа и дека недржавни чинители може да имаат важна улога; не инсистира на формално создавање на безбедносни институции, но не ги ни исклучува, и не ја исклучува вредноста на навиките за создавање на дијалози на мултилатерални основи“. ¹⁹¹

Кооперативната безбедност (концепт и систем на соработка во безбедноста на земјите членки на Атлантскиот сојуз-НАТО). Што се подразбира под терминот кооперативна безбедност значајни се ставовите на Гарет Еванс кој смета дека соработката за мир подразбира:

- широк безбедносен пристап, кој е во мултидимензијален опсег кој го нагласува уверувањето наместо одвраќањето;
- вклучува, наместо да исклучува, и не е ограничувачки во однос на членството, го преферира мултилатерализмот пред билатерализмот;
- не фаворизира воени решенија пред невоени, подразбира дека државите се заштитни чинители во безбедносниот систем, но прифаќа и дека недржавните чинители може да имаат важна улога;
- не инсистира на создавање на формални безбедносни институции, но не ги ни одбива; и
- над сè ги истакнува вредностите на навиките за создавање на дијалози на мултилатерално ниво. ¹⁹²

¹⁹¹ Bruno Simma, Парламентарно набљудување на безбедносниот сектор – Принципи, механизми и пракса, Charter of the United Nations, , Интерпарламентарна Унија и Женевски Центар за контролирање на вооружените сили, Белград, 2003 година, стр. 17.

¹⁹² Весник „Одбрана“, 01.01.2006.

7.7. Глобална безбедност

Во последната деценија на 20 век дојде до значителни промени во меѓународната заедница кои се гледаат и во недостигот од биполарна поделба на светот и развојот на интеграциските процеси. Развојот на информациските и комуникациските технологии допринесе за интензивирање на промените и го забрза процесот на глобализација скоро во сите аспекти на меѓународните односи. Во ваква средина соработката станува важна претпоставка за зајакнување на мирот, стабилноста и демократијата.

Планетата Земја никогаш не била „помала“ и несомнено секој ден ќе биде „уште помала“. Седимензионалната глобализација од единката создава „жител на глобалното село“. Општествата и државите никогаш не биле толку зависни и упатени едни на други. Глобализацијата не го заобиколила ни прашањето за безбедноста. Можеби е поисправно да се каже дека прашањето на безбедноста не заобиколило ниту една сфера ниту аспект на глобалниот свет: глобализација на современиот свет е проследена со тежнение да се глобализира безбедноста и со очигледна глобализација на небезбедноста.

Тоа го условило развојот на идејата на „светските интереси како компромис на наследениот државно-суверениот систем и зголемувачка меѓузависност на луѓето во заштита од уништување на условите за цивилизиран живот на планетата, како и за контрола и арбитрирање на националните, субнационалните и транснационалните конфликти кои се закануваат да ја загорзат безбедноста на човештвото“. Прашање е само колку вистинските светски интереси ќе бидат предмет на искрена и сериозна дебата и колку промовираните светски интереси навистина ќе бидат светски, а не на глобалното ниво проектирани национални интереси на моќните држави.

Во поимањето на глобалната безбедност во периодот по студената војна немало консензус за агендата за безбедносните закани. Меѓутоа, неспорно е дека новите безбедносни закани настанувале на релациите човековата моќ-сиромаштија-загадување-планета. Очигледно е дека тие не ја загрозуваат националната безбедност на едната земја, општествената безбедност на едната група или безбедноста на конкретниот поединец, туку го загрозуваат човекот, растителниот и животинскиот свет на меѓународните региони, континенти па и на планетата. Студиите за глобалната безбедност го гледале конечното единство на светот во заедничката ранливост на човештвото на своите дела, особено неконтролираниот јуриш на технологијата. Доминантните закани значат дека човештвото и биосферата би можеле да се уништат со глобална нуклеарна војна, со деструкција на нуклеарните електрани и хемиските

погони, со примена на валкана технологија, но и со експлозија на природниот прираст на светското население кое предизвикува пренаселеност на планетата, како и со недостаток на здрава храна и вода. Со вакви предизвици и закани е неопходен заеднички одговор на човештвото. Првиот чекор на тој пат е секако создавање на нова глобална самосвест, која во исто време е интелектуална и институционална, и без која човештвото на себе си гарантира само глобална безбедност. Очигледно е „поместување од динамика на старата безбедносна дилема кон новата човечка дилема.“

Генерално, дојде до интернационализација и до глобализација на проблемите на поединечната, оштествената и националната безбедност. Има неколку причини за таквата состојба.

Прво, евидентна е интернационализацијата на делувањето на носителите на загрозувањето на безбедноста кои традиционално „оперираа“ на национално ниво така што своите активности ги проширија и врз териториите на другите земји или воспоставија спрега со тамошните „колеги“ (на пр. Организиран криминал. Тероризам, високотехнолошки криминал).

Второ, природата на некои безбедносни проблеми е таква што не познаваат национални граници, односно не можат да се спречат и сузбијат на традиционален начин – со воени и полициски средства. Пред се, станува збор за:

- регионални судири и војни, како и за бројни внатрешни судири со негативни реперкусии за меѓународната заедница;

- глобален тероризам и транснационален ирганизиран криминал;

- масовно загрозување на човечковите слободи и права на делот од светското население, особено во земјите на тнр. Третиот свет и во некои земји на тнр. Поранешен источен лагер;

- деградација на животната средина (загадување на земјиштето, водата и воздухот, појава на озонски дупки, глобално затоплување, исцрпување на природните ресурси – производни сировини итн.) што предизвикува недостаток на здрава вода за пиење и храна;

- економски развој на богатите за сметка на осиромашувањето и загадувањето на животната средина на неразвиените (мултинационалните компании се почесто ги експлоатираат ресурсите, работната сила и ја загадуваат животната средина на сиромашните – неразвиени и земјите во развој кои стекнуваат минимална економска корист. „Неоколонијализмот“ е продукт на економската глобализација);

- експанзија на загрозувањето на здравствената безбедност на стевското

население и пред се, ширење на современите заболувања и зарази (на пр. Сида, САРС, птичји и свински грип, антракс)¹⁹³;

- се подеструктивни технолошки незгоди и природни катастрофи (на пр. Индустриски хаварии, нуклеарни незгоди, суши, поплави, земјотреси, цунами, пожари);

- со спротивставените проблеми на демографскиот развој¹⁹⁴ („демографската експлозија“ во сиромашните земји и „демографска“ имплозија во богатите држави, неконтролирани миграции и пренаселеност на териториите, стареење и изумирање на некои етнички групи, несразмерност помеѓу бројноста на популацијата и националните ресурси за егзистенција на општествата итн.);

- експанзија на светската сиромаштија и глобалната поларизација на „сиромашен југ и исток“ и „богат север и запад“, помеѓу кои се јавува се поголема нетрпеливост и нетолеранција;

- опасностите од ширењето на оружјето за масовно уништување (НХБО), неконтролираниот промет со опасни материи, „нуклеарните проби“, „нуклеарната војна“ и „постмодерниот и мега“ тероризам и

- други безбедносни проблеми кои можат да бидат универзални (ја погодуваат целата Земја и човештвото и донекаде се решливи – на пр. „ефект на стаклена градина“) и глобални (го погаѓаат поголемиот дел од светското население и тешко се решливи – на пр. истребување на прашуми).

Кон тоа, евидентна е интернаационализацијата на деструктивното делување на одделните неформални општествени групи (масонски ложи, деструктивни секти, „нови религии“, здруженија на богатите и „моќни“ стопанственици, здруженија на поранешните политичари и други тајни друштва). Тие стануваат сериозни лобистички центри и неформални центри на финансиска и политичка моќ кои влијаат врз одлуките на владите, меѓународните организации, националните и меѓународните економски, спортски, културни, научни и други субјекти. Нивните интереси често се спротивни на интересите на човештвото.

Напоредно со освојувањето на планетата, човекот го освои и космичкиот

¹⁹³ Современите болести не се само закана на човековата туку и на националната и глобалната безбедност.

¹⁹⁴ Како витални светски интереси, во теоријата често се спомнуваат: опстанокот на човештвото, редукција на убивањето и друго брутално постапување кон луѓето; обезбедување на здрави животни услови за сите луѓе; заштита на човековите права; зачувување на културната разноликост; зачувување на природните услови на животната средина на планетата; зголемување на одговорноста (пресметливо однесување).

простор. Освен увидот во случувањата на Земјата (GPS) и научноистражувачките побуди, неспорни се и настојувањата на големите сили да ја „вооружаат вселената“ со инсталирање на нуклеарното оружје на своите сателити, космички рампи и постојки. Присуството на човекот во вселената ја загадило истата. Прашање на време е кога човековата активност во космосот и нејзинит (нус) придукти ќе станат уште поголема опасност за животот на змејата. Тоа ја оправдува тенденцијата за развој на новиот концепт на космичката безбедност.

Кон тоа, треба да се очекува дека војните, територијалните освојувања и разузнавачко-економските субверзии со цел контролирање на одделни влади во иднина ќе се водат заради запоседнување на изворите на вода за пиење, нафта и природниот гас, руди и други енергенци, чистиот воздух, ефтини производни сировини и работната сила. Сведоци сме и на спорењето на големите сили околу правото на присуство и експлоатирање на природните ресурси под вечниот мраз Арктик и Антарктик.

Трето, забележлива е интеракцијата на многуте загрозувачки појави, што создава нова негативна енергија и произведува нови деструктивни ефекти на кои многу држави не можат самостојно да одговорат, бидејќи за тоа не се материјално, организациски ниту функционално способни. Тоа бара секаква, а пред се соработка на државите во полето на безбедноста.

Најпосле, забележлива е и глобализацијата на функцијата (но не и на системот) на безбедноста во рамките на меѓувладините и невладините организации, експертски тела и специјализирани здруженија и агенции. Во таа смисла, неопходна е и изградба на глобална безбедносна култура и етика, засновани врз тнр. глобален пристап. Со тоа ќе се уважи состојбата и динамиката на контекстот на локалното подрачје и нивниот дијалектички причинско-последичен однос со глобалниот свет по принципот мисли глобално-делувај локално, односно, се што правиш на локално ниво, се одразува и врз глобалното ниво, и обратно.

Значи, глобалната безбедност е безбедност на човештвото од се понагласени деструктивни предизвици, ризици и закани со планетарни димензии на кои непрекинато се изложени, а кои можат да се надминат само со конструктивна соработка на државите кои националните интереси ќе ги подредат на човековите – планетарни. Станува збор за концепт кој не е до крај разработен и вообличен, но кој во центарот на своето интересирање ги става потребите, вредностите и интересите на човештвото преку синтеза на меѓународната безбедност и универзалното ниво на човековата безбедност, со акцент на проблемите на современата економија, квалитетот

на животот, животната средина и оружјето за масовно уништување.

Истовремено, и понатаму не е организиран системот за заштита на глобалната безбедност, па за истата се грижат државите, националните и меѓународните (меѓувладини и невладини) организации и бројни меѓународни струкови и експертски тела, но и поединци и општествените групи. Поради тоа идејата за безбедноста на човештвото го исклучува или го ограничува делувањето на одделните држави од позиција на сила заради себичното остварување на националните интереси по секоја цена, и бара национална толеранција, почитување на меѓународното право и режимот, искрена политичка волја, одговорност, самоконтрола и отстапки во корист на доброто на човештвото, како и развој на глобалната безбедносна култура и етика.

Процесот на глобализација како последица имал и некои деструктивни појави кои предизвикале и регионални и локални напнати ситуации и конфликти. Нови предизвици, ризици и закани за безбедноста условени се со се повеќе изразени разлики во економскиот развој на одредени држави и народи. Поради тоа современиот свет е оптеретен со многу неизвесности, со тоа што негова главна ознака во областа на безбедноста е намалување на опасностите од традиционални воени кавги и директни конфронтирања на големите сили од една страна, и појавата на мноштво нови невоени предизвици, ризици и закани од друга страна.

Од тука, по завршувањето на „Студената војна“, а особено по промената на структурата и функциите на НАТО, на самитот во Вашингтон 1999 година доаѓа до проширување на значењето на поимот безбедност. Во научните кругови се повеќе во оптег е новата синтагма „глобална безбедност“, како директна последица на големите геополитички промени од крајот на 20 и почетокот на 21 век. Со ширењето на поимот безбедност во сите аспекти на општествениот живот тој престана да е исклучиво врзан само за државата и националната безбедност, и се повеќе се однесува на почитувањето на човековите и граѓанските права на поединецот односно на индивидуите како „граѓани на светот“. Тоа е еден, во основа, нов футуристички поредок кој би требало да следи како последица на економската глобализација на светот. Неспорно е дека процесот на глобализација влијае на проширувањето на значењето на новиот термин „глобална безбедност“ во безбедност на планетата Земја. Тоа доведе до „критични точки во однос на редефинирањето на концептот за безбедност, затоа што не постои единствен пристап во дефинирање на глобалната безбедност кој би бил универзален и

прифатлив.¹⁹⁵

Со оглед на тоа дека глобалната безбедност нема институционална база во меѓународните институции, и дека тој термин се уште е неприфатлив и за меѓународните правни акти, смислата на глобалната безбедност единствено може да биде заштита на земјината планета од различни глобални неприлики, како што се земјотреси, цунами, поплави, пожари, топењето на глечерите и други природни катастрофи како и катастрофи кои може да ги предизвика човекот на глобално ниво.

Денес, многу автори истакнуваат дека идејата за глобализација е американска идеја, заснована на униполаризам, односно на фактот дека по падот на Берлинскиот ѕид и распаѓањето на Варшавскиот пакт, Америка неспорно стана водечка сила во светот. И како што некогаш авангарда во комунизмот бил пролетаријатот, авангарда во глобализмот се кооперативните елити кои држат во своите раце скоро 70% од вкупниот светски капитал. Тоа само го продлабочува јазот меѓу сиромашните и богатите земји во светот, односно го проширува јазот меѓу Северот и Југот.

Терористичките удари на симболите на американската војна, политичката и економска моќ од 11 септември 2001 година развија нова свест за тоа дека сите луѓе делат една планета и сочинуваат глобална заедница во која мора да се почитуваат и некои правила како би можело да се живее заедно. Основен проблем на заедничкиот живот во глобалната заедница е во тоа што правилата на глобалната заедница се во интерес на сите големи и моќни држави. Доколку вистински се сака да се оствари глобална безбедност на сите на планетата Земја, тогаш тие правила мора да бидат фер и праведни (и мора да бидат сфатени како такви), односно мора да се посвети должно внимание на сиромашните како и на моќните, мора да се одржува основно чувство на пристојност и социјална правда.¹⁹⁶ Токму тоа не е постигнато со сегашниот модел на глобализација кој силно ги зафаќа земјите во транзиција.

Глобализацијата е феномен кој драматично го обележува духот на современото време и ја обликува политиката, економијата и општествениот живот во светот, иако нееднакво и со различни последици. Овој универзален процес, којшто подразбира интензивно економско, технолошко и воено поврзување на луѓето, народите и државите, според моделот на западната цивилизациска парадигма се повеќе добива на интензитет, со се повеќе изразена тенденција за ги зафаќа сите сфери на индивидуалната и колективната егзистенција на луѓето. Денес како да е повеќе одошто

¹⁹⁵ Аврамов Смиља, Безбедноста во 21 век, Зборник на трудови СИМБОН 2001, Белград, стр. 426-429.

¹⁹⁶ Стиглиц Е. Џозеф, Противречностите на глобализацијата, СБМ, Белград, 2004, стр. 15.

извесна глобалната перспектива на светот и универзализацијата на стандардите на севкупните општествени организации на државите и народите во него.¹⁹⁷

Денес постојат многу дилеми кои го следат феноменот на глобализација, а една од најосновните е: што е автентичната смисла на глобализацијата- дали е таа закана за светот или шанса за негово значајно подобрување. Всушност, дали глобализацијата ќе го направи светот подобар со ширењето на просторите на технолошкиот напредок, мирот, соработката и демократскиот развој на луѓето, народите и државите, или пак, таа ќе биде во функција на „афирмација“ на принципот моќ, тоталитаризам, нееднаквост, насилство и неизвесност, т.е. во функција на сите оние тенденции кои нужно ќе произведуваат поделеност и спротивставеност во светот.¹⁹⁸

Неспорно е дека идеолошките основи на глобализацијата се вредности на либерално-демократскиот модел на западниот свет, како што се: приватна сопственост, индивидуална слобода и демократија. Глобализацијата денес подразбира значително ограничување на суверенитетот на националните држави од една страна и истовремено фаворизирање на интересите на одредени држави, посебно на САД, како неприкосновен политички, економски и воен авторитет во современиот свет од друга страна.¹⁹⁹

Постои консензус дека во актуелната експанзија на НАТО пактот, порастот на воениот интервенционизам и спроведувањето на концептот за демократизација на одредени земји, може да се препознаат инсистирањата на супер силите и финансиските моќни центри да воспостават таква прераспределба на ресурсите во светот, која на долг рок ќе ги елиминира неизвесностите кои се однесуваат на недостигот на клучни ресурси и евтина работна сила. Во таа смисла, се претпоставува дека новиот идентитет на НАТО појасно укажува на неговото прераснување во врвно оперативно тело во сферата на безбедноста кое во иднина ќе ги артикулира и контролира сите кризни жаришта во светот и ќе биде креатор на глобалниот безбедносен систем воспоставен на стандардите, интересите и вредносниот систем на САД.

Меѓутоа, НАТО развива флексибилна мрежа низ различни програми за соработка со голем број на држави од северноатлантскиот простор и на тој начин развојот на нивните воени потенцијали се насочува на глобалната интервентна способност и нивното усогласување со американскиот стратешки концепт за глобална

¹⁹⁷ Стојановиќ Станислав, Безбедноста и предизвиците на процесот на глобализација, Воено дело, бр. 1, 2005, Белград, стр. 23.

¹⁹⁸ Ibid стр. 23 – 24.

¹⁹⁹ Ibid стр. 28.

безбедност.²⁰⁰

7.8. Безбедносна заедница

Безбедносната заедница (security community) се заснова врз потребата на државите за воспоставување на стабилна мирољубива соработка и здружување, односно врз идејата за интеграција на државите во заедница во која со искрена, толерантна, мирољубива и конструктивна меѓународна соработка би го елиминирале проблемот на „безбедносната дилема“ и војните како начин за решавање на спорови и судири на интереси. Сопствената безбедност не се достигнува со зголемување на воената моќ, туку со здружување заради заедничко решавање на проблемите и отстранување на безбедносните закани.

Во безбедносната заедница, државите очекуваат од другите членки да не употребуваат сила и да не се закануваат со нејзина употреба при решавање на спорови. Таквата заедница се развива низ сеопфатна спогодба и спогодување кое помага и го потпира зацврстувањето на заедничките норми и вредности. Ова непрекидно заедничко делување е засилено со соработка, која понатаму ги развива заедничките норми а тие, потоа, создаваат взаемно делување во позитивна повратна спрега. Последица на безбедносната заедница е соработката во безбедоста.

Суштина на овој концепт е чувство за заедништво, взаемни симпатии меѓу народите и приврзаност кон институциите и практиката кои се доволно силно и широко прифатени за да овозможат долгорочни „мирни размени“ помеѓу народите. Услов за забрзување на интегративните процеси е унапредување на свеста која овозможува заеднички живот во заедница кој се заснова врз довербата, блискоста и повеќедимензионалната поврзаност, надминувајќи ја традиционалната анархичност на меѓународните односи и подготвеноста за употреба на сила заради заштита на националните интереси. Се смета дека личните интереси попрво можат да се остварат со воздржување од примена на сила отколку со водење на војни и судири, и дека мирот внатре во заедницата носи добивка, особено економска. Ваквите заедници можно е да се идентификуваат во односите на нордиските земји и членките на Европската унија кои се откажале од делот на свој суверенитет во корист на институциите на Унијата која има една економија и заедничка валута. Истовремено, забележливи се и во односите на Америка, Канада и Австралија, односно Америка и западна Европа и

²⁰⁰ Ibid стр. 38.

Америка и Јапонија, и во добра мерка помеѓу членките на АСЕАН (Здружение на југоисточните нации на Азија), кои заради регионалната безбедност ривалството го замениле со соработка.

Можно е да се разликуваат два типа на безбедносни заедници: а) амалгамирана, каде повеќе држави се здружуваат со создавање на заеднички установи и б) плуралистичка, како полабава форма на односи помеѓу државите чии вредносни системи меѓусебно не се исклучуваат, а заеднички идентитет им овозможува високо ниво на врски и соработка, размена на мислења и блискост во односите. Значи, безбедносната заедница не бара постоење на формални сојузи и придружни институционални рамки. Според Лидија Георгиева безбедносните заедници не се концепт синоним со безбедносните институции. Напоменува дека тој се потпира врз терминот заедница и нејзиното постоење на меѓународно ниво каде актерите може да споделуваат различни вредности, норми и симболи преку кои се формира нивниот специфичен социјален идентитет²⁰¹.

Малку е веројатно дека безбедносна заедница на поголем број земји би била функционална: прво, тешко е да се привлече голем број земји на искрена соработка и самоограничување во реализацијата на сопствените интереси; второ, не постои гаранција дека најмоќните земји ќе се откажат од лидерството во заедницата и трето, секогаш ќе постојат безбедносни проблеми со меѓународни димензии за чие решавање одделните членови на заедницата нема да бидат заинтересирани. Тоа укажува на релативноста на одржливоста на овој концепт, на реалтивноста на рамноправноста на членовите на заедницата. Меѓутоа, поради неспорна прогресивност и продуктивност, овој концепт треба понатаму да се развива.

7.9. Безбедносен режим

Безбедноста, па дури и постоење на светот, неизоставно зависат од заедничките акции на државите и нивното меѓусебно воздржување, што би имало ефекти на неофанзивна (дефанзивна, непровокативна) одбрана. Со овој вид „партнерство за безбедност“, „заедничка, реципрочна или кооперативна безбедност“, како што се нарекувала стратегијата за заедничка безбедност, се настојувало да се изградат извесни безбедносни режими (*sevrurity regime*) со кои би се надминале безбедносните дилеми.

²⁰¹ Георгиева Л. „Европска безбедност., Филозофски Факултет-Скопје, 2010

Безбедносните режими се сет на норми²⁰² на делување на државите во областите кои се значајни за национална и меѓународна безбедност, со ограничувања и врз начинот на кој достигнувањето на сопствените национални интереси не им штети на вредностите и интересите на другите држави, сојузи на држави или меѓународни организации. Станува збор за заедничко дефинирање на извесните норми, правила, процедури и принципи на однесување во определена сфера на меѓународната безбедност (воена, економска, еколошка, полициска, правосудна итн), најчесто низ форма на меѓународни билатерални или мултилатерални договори, што ќе ги почитуваат сите држави кои учествувале во нивното конципирање или подоцна доброволно ги прифатиле како обврска.

Режимот најчесто настанува кога група на држави соработува во управувањето со спорните прашања со цел избегнување на војна, настојувајќи да ја намалат безбедносната дилема така што со истовремено самостојно делување го земаат предвид и однесувањето на другите. „Најзагрижувачките“ мотиви на развојот на овој концепт се црпат од тнр. теорија на екстерминизам, која предупредувала за реалната опасност од уништувањето на човештвото и планетата со употреба на нуклеарно и друго оружје за масовно уништување, до што може да дојде и со грешка или идеја на некој расипан ум. Со истата е промовирана нуклеарната рамнотежа, ограничувањата во поглед на развојот на нуклеарните проекти, уништување, односно симетрично намалување на оружјето за масовно уништување и контрола на нуклеарниот материјал и отпад (нуклеарна безбедност). Во врска со тоа, усвоени се повеќе меѓународни договори за соработка во областа на контролата, неширењето и уништувањето на нуклеарното, хемиското и биолошкото оружје. Таков е на пример „Договорот за начелата кои ги уредуваат дејностите на државите за истражување и искористување на вселената, вклучувајќи ја месечината и останатите небесни тела од 1967 година со кој меѓу останатото се забранува внесување на нуклеарно и друго оружје за масовно уништување во вселената, неговото поставување на небесните тела, како и создавање на воени бази или вршење на воени вежби.

²⁰² Генерално, режимите се норми (диспозиција на однесувањето и санкциите во случај на нејзиното кршење), правила (општи технички упатства) и процедури (структурирани постапки и фромати на активности) на извесно однесување и делување, засновани врз определените принципи (општи насоки и правила кон кои треба да се придржува во делувањето). Меѓународни режими се оние со кои се регулира или усогласува делување или учество на повеќе учесници во определени сфери на меѓународниот живот. Безбедносни режими се режими заради унапредувањето на безбедноста на референтните субјекти и објекти на безбедноста. Најпосле, меѓународните безбедносни режими се меѓународни режими заради унапредување на безбедноста на земјите или другите меѓународни актери кои ги прифатиле. Со синтагмата „безбедносен режим“ тука имено се означува меѓународен безбедносен режим.

Примери на безбедносни режими се бројни, а многу од нив се истовремено значајни во повеќе сфери на безбедноста. Така режимите во рамките на надлежноста на Меѓународната агенција за примена на атомската енергија, кои се воспоставени „од стравот од глобалната нуклеаризација на безбедносната дилема“ врз основа на бројни договори за спречавање на ширењето на нуклеарното оружје и неконтролираното производство и дистрибуција на нуклеарните материи, од извонредно значење во сферите на тнр. нуклеарна, енергетска, економска и еколошка, а со тоа и национална и меѓународна безбедност. Таква е и серијата на спогодби за намалување на стратешкото офанзивно (нуклеарно) вооружување кои се попознати како САЛТ и СТАРТ.

Неспорно е значењето на овој концепт за националната и меѓународната безбедност. Меѓутоа, бројноста на проблемите и комплексноста на меѓународната безбедност бараат воспоставување и доследно спроведување на поголем број на безбедносни режими, што во историјата повеќе пати се покажало како илузија.

7.10. Безбедносен комплекс

Стварноста на меѓународната безбедност е често контрадикторна: државите од определени региони во „секојдневниот живот“ нужно се упатени на разни видови на соработка; истовремено, чести се и судирите поради разликите во нивните интереси; со тоа, безбедносниот проблем на едната држава неретко станува закана за меѓународниот регион; најпосле, државите почесто ги врзува и заедничкиот безбедносен интерес или безбедносна закана. Таквите проблеми во добар дел можат да се надминат во рамките на безбедносниот комплекс.

Безбедносен комплекс (security complex) е аранжман на повеќе држави од еден меѓународен регион во надминување на исклучителните интереси на нивната национална безбедност и создавање на извесна безбедносна хармонија со државите на непосредно окружување. Станува збор за механизам на тнр. регионална безбедност (regional security) во рамките на која се настојува да се надминат стереотипите на историските непријателства помеѓу соседите (територијални претензии, проблеми за дефинирање на државната граница, „наплата на долговите од минатите судири“; проблеми и сепаратистичките тенденции на етничките малцинства, проблеми на сообраќајот, економија, еколошка безбедност и сл.) и на изградбата на безбедносната меѓузависност.

Системот на регионална безбедност, односно безбедносниот комплекс подразбира група на држави чии примарни безбедносни грижи се толку тесно поврзани

што националната безбедност на едната од нив никако не може да се гледа одделно од другите. Генерално, безбедносниот комплекс е владеење на економските фактори врз која почива воената, политичката и социјалната димензија на регионалната безбедност. Ова затоа што современите безбедносни закани (пред сите безбедносната дилема) често делуваат на поширокото регионално подрачје, па и безбедносните интеракции со соседите би морале да имаат највисок приоритет²⁰³.

Станува збор за модели на надминување на безбедносните проблеми со кои одделни држави се соочуваат на регионалното ниво, како и на идеја за унапредување на управувањето со сопствената безбедност. Актерите на регионалната безбедност се географски и судбински поврзани држави во дадениот меѓународен регион (на пр. Шведска и Финска, членки на Арапската лига, членки на Магреб итн).

Безбедносниот комплекс, како и во случаите на рамнотежа на силите, постои и функционира без оглед на тоа дали учесниците го препознаваат. Тие секако препознаваат определени закани за сопствената безбедност. Истовремено, посвесни се за заканите кои им доаѓаат од другите држави отколку за заканите што тие им ги упатуваат на нив. Сепак, веројатно нема да ја препознаат ниту во целост да го разберат севкупниот шаблон чиј составен дел се и тие. Доколку комплексот и се препознае, секако ќе влијае врз политиката на учесниците со тоа што ќе ги направи посвесни за поширокиот релациски контекст на нивните безбедносни проблеми и аранжмани. Безбедносниот комплекс може да биде со пониско ниво, кога се состои од локалните држави чија моќ не се протега подалеку од нивните локални соседи, или воопшто не се протега, и на повисокото ниво, кога ги вклучува големите сили чија моќ може да се протега многу подалеку од границите на нивната непосредна околина (на пр. САД и РФ) или нивната моќ е доволно голема за да изврши влијание врз неколку региони, кои поради нивната голема географска површина, имено, претставуваат „локално окружување“ (на пр. Кина и РФ).

Ваков вид на достигнување на меѓународната безбедност ги упатува државите на заедничко решавање на заедничките безбедносни проблеми. Со тоа се надминуваат постоечките (па и традиционалните) ривалства, одделни помали „моќни држави“ можат да ги остварат интересите кои во тоа самите не би успеале а помоќните држави, заради мирот во регионот, се согласуваат на отстапки кои одат „на товар на ефикасноста на самостојното остварување на националните интереси“.

²⁰³ Бајагић, М.: Основи безбедности. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2007.

7.11. Безбедносна соработка

Соработка во безбедноста (cooperative security) или кооперативна безбедност е нов пристап во достигнувањето, зачувувањето и унапредувањето на безбедноста со помош на соработка или преку соработка, на сметка на традиционалното натпреварување на државите во зголемувањето на сопствената моќ и делувањето во клучот на „безбедносната дилема“. Иако соработката во безбедноста не е нов поим, истиот се користи за овој пристап да се разликува од познатите форми на соработка меѓу држави (сојузи, пактови, рамнотежа на силите, колективна одбрана, колективна безбедност). Неговата основа се вредносно-интересната блискост и свеста за заедничка иднина на заинтересираните страни, развој на културата на взаемна доверба и долготрајна соработка, доброволност, добронамерност и транспарентност помеѓу државите.

Практично, соработката во безбедноста е политика со која владите го одржуваат гледиштето за поранешните противници како и за можните соперници во моменталните и идни меѓуодноси, и со која се тежнее за прилагодување на сопственото однесување преку помалку конфликтни обрасци. Станува збор за политика на развивање на взаемна доверба, односно на мирољубиво однесување со избегнување на насилство или закани, со активно залагање за преговори, со барање на нови практични решенија и со обврзување на превентивни мерки. При тоа, довербата подразбира „верување во добрата волја на страната со која сме во однос, способност и сигурност на едната страна дека ќе ги исполни очекувањата на другата страна која во нејзс има доверба“.

Генерално, постојат два типа на доверба²⁰⁴:

- доверба врз база на реципроцитетот со кој државите селективно го развиваат високо ниво на однапред познати, реципрочни и непрекинати односи, водејќи се со идејата дека не треба да се оштети страната која помага и носи корист, поради што се воздржуваат од постапки што можат да и наштетат и градат однос на доверба и

- доверба заснована врз изградбата на заедничкиот идентитет (идентификација)

²⁰⁴ „Кога имаме доверба во некого ние веруваме дека тој зборува вистина; дека работи за нашето добро и дека знае дека сметаме на него; дека поседува способност да истрае во своите ветувања и дека постои доследност помеѓу неговите зборови и дела (обврска за исполнување на очекувањата на страната која во него има доверба). Значи, колку што е посилено нашето верување во секоја од овие димензии, толку е посилна вкупната доверба во другата страна“. Бајагић М. Нови концепт безбедности: сарадња у безбедности...стр. 822.

односно, врз претпоставка дека луѓето кои делат заеднички идентитети (потекло, јазик, историја, култура, религија, традиционално пријателство итн) генерално имаат нагласено разбирање на меѓусебните желби и интереси, што доведува до изградба на силна доверба и соработка. Срдечноста и одаденоста доведуваат до искрено однесување спрема другата страна, дури и до надминување на барањата за реципроцитет, што овие форми на доверва ги прави подлабоки и пошироки отколку што се оние од првата група. Постапката за изградба на доверба во 21 век бара прво развој на довербата врз база на реципроцитетот, а потоа и нејзино постепено трансформирање и проширување во доверба заснована врз изградбата на заедничкиот идентитет.

Структурата на концептот за соработка во безбедноста ја прават „четири прстени“: поединечна безбедност, колективна одбрана, колективна безбедност и унапредување и ширење на стабилноста (тнр. Коенови прстени). Во центарот на концептот е потребата за почитување на безбедноста на човекот, како во земјите-членки на сојузот, така и во другите држави. Загрозување на поединечната безбедност во една земја се доживува и како загрозување на безбедноста во другите делови на глобализираниот свет, што ги поттикнува државите да интервенираат за да ги заштитат жртвите, и да ги казнат оние кои ги загрозуваат. За вториот и третиот прстен веќе станало збор: со него државите-членки на системот се штитат од загрозувањето на безбедноста кое настанува внатре во системот, односно кое доаѓа од надвор. Најпосле, последниот прстен укажува на тоа дека не е доволно да се сочува и унапреди внатрешната безбедност на земјите членки на системот, туку мора да се заземе активен однос спрема поблиското и поширокото окружување за да се унапреди и шири стабилноста. Ова поради тоа што загрозување на безбедноста во окружувањето може да се рефлектира на безбедноста во државите-членки на системот за соработка во безбедноста, па би требало да се спречи и сузбие секое насилство, со уважување на принципот за немешање во внатрешните прашања на суверените држави и под надзор на надлежните меѓународни организации.

Кооперативната безбедност ја поврзува колективната безбедност со широкиот мултидимензионален пристап на безбедноста: примарно го нагласува уверувањето отколку одвраќањето; вклучувањето е пред исклучувањето; не е ограничувачка по прашањето за челнство; го фаворизира мултилатерализмот над билатерализмот; не ги фаворизира воените решенија над невоените; подразбира државите да се првенствени субјекти на безбедносниот систем, но прифаќа и важна улога на недржавните субјекти;

не бара создавање на формални безбедносни установи, но и не ги одбива и пред се, ги истакнува творечките навика на дијалогот на мултилатералното ниво.

Еден од модалитетите на овој концепт е попознат како индиректен пристап кон државната безбедност. Неговата суштина е во поттикнување на меѓузависноста на државите, дури и до точка на интеграција, со решавање на проблемите на мотивацијата за агресивност, и тоа исклучително со невоени средства. Поради тоа оваа стратегија се става во сферата на твр. мека безбедност (soft security) за сметка на решавањето на проблемите на меѓународната и националната безбедност со воени средства (твр. тврда безбедност – hard security). Така мрежата на заедничката меѓузависност може да послужи како моќна препрека за војната. Одличен пример е Европската унија чии почетоци се во Европската заедница за јаглен и челик и во Европската економска заедница која освен економските мотиви, цело време трага по мирот. Денес Европската унија е стабилна безбедносна заедница во која традиционалните безбедносни грижи на земјите-членки одат во заборава, што ја прави зона на стабилниот мир. Соработката во безбедноста е мошне развиена преку преоктот на Шенгенската спогодба како концепт за откажување на делот од суверенитетот на државите-членки во корист на безбедносната заедница која со извесен безбедносен режим строго ќе ги контролира надворешните граници на Унијата што, со развиена доверба, доведува до „укинување“ на внатрешните граници на членките на спогодбата.

НАТО е најфункционален модел за соработка во безбедноста во кој доминира воената (одбранбената) компонента и принципите на колективната безбедност и одбрана, со промовирање на поединечна, социјетална и национална безбедност.²⁰⁵ Истовремено, Организацијата за Европска безбедност и соработка делумно функционира на принципот на соработка во безбедноста, пред сè во сферата на превентивната дипломатија, одржување, создавање и изградба на мирот.²⁰⁶

Малку е веројатно дека концептот за соработка во безбедноста ќе опстане на глобалното ниво. Има повеќе причини за тоа: малку е веројатно дека традиционално спротивставените држави ќе изградат доверба до толкава мерка за да соработуваат во безбедноста; со зголемување на бројот на учесниците во соработката се намалува

²⁰⁵ „НАТО успешно разреши неколку конфликти внатре во системот (помеѓу змејите членки), а учествуваше и во решавањето на судирот помеѓу земјите кои не се негови членки (во Босна и Херцеговина и на Косово и Метохија); ја унапредуваше безбедноста во окружувањето со создавањето на Северноатлантскиот совет за соработка, на Евроатлантскиот совет за партнерство, постојаниот заеднички совет НАТО-Русија, заедничката комисија НАТО-Украина, средоземниот дијалог, Програмата за партнерство за мир, со управување со кризи ја остварува, одржува и унапредува стабилноста надвор од териториите на државите-членки; има развиено програма за спречување на ширење на оружјето за масовно уништување итн.“ Симић Д.Р. стр. 99.

²⁰⁶ Таканаречени 4p activities-preventive diplomacy, peacekeeping, peacemaking, peacebuilding.

веројатноста за доследно почитување на безбедносните режими; во мултиетничкиот, мултикултралниот и мултикофесионалниот свет речиси е невозможно да се заснова доверба врз идентитетот; кризата на Обединетите нации потврдува дека е малку веројатно создавање на универзална организација во чии рамки е можна долгорочна искрена соработка на државите; „промена на власта“ во многу земји би можела да го доведе под знак прашање континуитетот на воспоставените односи и соработка; можни се злоупотреби на механизмите за соработка во безбедноста²⁰⁷ итн.

8. БЕЗБЕДНОСТА И ТЕОРИЈАТА НА СЕКУРИТИЗАЦИЈАТА

8.1. Разгледување на безбедноста во рамките на Копенхагенската школа

Од постанокот на човечкото општество, па сè до денеска, заканите, стравот и начинот на нивниот одговор биле дел од секојдневната политика. Како што видовме во претходната глава, постоеле многу напори концептот за безбедноста да се дефинира, рedefинира и прошири, но сите, повеќе-помалку се движеле во исти рамки, гледајќи ја безбедноста низ призмата на субјективни и објективни закани. Одговорот на нив припаѓал исклучиво во надлежност на група експерти и политичари.

Копенхагенската школа, настанала во рамките на Институтот за истражување на мирот и конфликтите во Копенхаген, токму врз критиката на ваквиот пристап ја основала својата теорија. Потпирајќи се на Волферовата анализа на националната безбедност како нејазен, двозначен симбол²⁰⁸, родоначалниците на Копенхагенската школа сметаат дека безбедноста не е ниту субјективна ниту објективна, туку треба да се набљудува како интересубјективна категорија. Со фокусирањето на прашањето „што прави безбедноста“, наместо на прашањето „што значи безбедноста“, може, според нивното мислење, да се избегне опасноста од стеснување на рамките на безбедноста. Тие го развиваат концептот на секуритизација како единствена аналитичка рамка за анализа на сите нивоа безбедност, опишувајќи ја секуритизацијата како интересубјективен и социјално сконструиран процес преку кого одредена закана за раферентен објект е препознаена како безбедносна закана, и како таква, бара преземање на мерки со кои тој објект би се заштитил. Копенхагенската школа ја

²⁰⁷ На пример вооружена агресија врз СРЈ заради наводна „заштита на поединечна, човечка и социетална безбедност, воспоставување и ширење на мирот и стабилноста во регионот“.

²⁰⁸ Wolfers, Arnold (1952): *National security as ambiguous symbol*, In: *Political science Quarterly*, Vol 67, No 4.

дефинира секуритизацијата како пракса и техника на продукцијата, дифузијата, и примањата/предавањата кои ја конструираат егзистенцијалната закана, перформативниот процес со кој тие се изнесуваат пред заедницата, и поттикнување на публиката да поддржи одредени мерки преземени, за да се ограничи дадената закана.²⁰⁹ Оваа теорија константно го задржува вниманието на различни теоретичари на безбедноста, првенствено затоа што досега ни една теорија не се занимавала со прашањето како и зошто нешто добива етикета на безбедносен проблем, а посебно не со нивниот однос со природата на референтниот објект и неговите способности и капацитети.

Професорот Бузен самата безбедност ја означува како „тежнеење кон слобода од закани“²¹⁰ која се остварува преку „постапка која политиката ја става над утврдените правила на игра и кои го категоризираат безбедносното прашање или како посебен вид на политика или го ставаат над политиката“.²¹¹ Тој, процесот на секуритизација го смета како „екстреман вид на политизација“²¹² на некое прашање.

Затоа, според мислењето на Бузен и Вејвер, сите прашања кои постојат во јавноста можат да бидат класифицирани на неисполитизирани, исполитизирани и секуритизирани.²¹³ Неисполитизирани прашања според оваа категоризација се оние прашања кои не бараат одговор од државата, додека пак под во однос кон исполитизирани прашања државата презема одредени мерки и дејствија. Од друга страна, секуритизирани прашања имаат посебен третман во однос на претходните две групи, и тие бараат институционален одговор од државата, затоа што овие прашања претставуваат егзистенцијална закана за државата. Како одговор на ова прашање се преземаат специјални мерки кои ги надминуваат рамките на редовната политика.

Во која од овие три категории ќе заврши некое прашање зависи од политичката елита на државата, зашто секоја држава во согласност со нејзините интереси и капацитети, означува некое прашање како закана или пак го остава како неисполитизирано. Едно и исто прашање може да се движи во сите три категории во зависност од конкретниот момент и интересите на владеачката елита.

²⁰⁹ Balzacq, Thierry. (2001). “Preface”. *Securitization Theory: How security problems emerge and dissolve*. New York: Routledge page 15.

²¹⁰ Buzan, Barry; (1991) *New patterns of global security in the Twenty – First Century* ; *International Affairs* 67 (3), page 432.

²¹¹ Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap; (1998) *Security: A new framework for Analysis*: Linne Reiner Publisher, page 21.

²¹² *Ibidem*; page 23.

²¹³ *Ibidem*; page 23.

Меѓутоа, прашањето дали безбедноста е позитивна или негативна, односно дали секуритизацијата на одредено прашање има позитивна конотација останува предмет на несогласување. Хакан Виберг забележува дека повеќето автори се согласуваат дека безбедноста е нешто добро, и значи кај повеќето е отценета позитивно.²¹⁴ Вејвер, за разлика од повеќето смета дека најпрвин треба да се прави дистинкција помеѓу безбедноста како збор кој се користи во секојдневниот говор, и безбедноста во меѓународната политика. Зашто, додека во првиот случај таа може да има позитивно значење, во вториот случај, кога зборуваме за државата, таа главно има негативно значење. Главната препрека за гледање на безбедноста како нешто позитивно лежи во тоа што таа, речиси секогаш носи со себе преземање на мерки кои побрзо можат да се наречат негативни отколку позитивни. Сепак, конфузијата, а со самото тоа и двостраното вреднување на безбедноста, според мислењето на многумина, произлегуваат од привидната ефективност и позитивниот резултат кои преземањето на тие непопуларни мерки го носат со себеси. Со секуритизираната постапка се сугерира тоа, дека преземањето на овие мерки ќе ја зголеми безбедноста, со што лесно се придобиваат широките народни маси. Сепак, со тоа истовремено се покажува и одредена слабост на државите - на одредена закана да одговорат со редовните мерки, заради што небезбедноста е секогаш другата страна на медалот.

Меѓутоа, во овој труд нема да се занимаваме со оценување на безбедноста или небезбедноста, туку „безбедноста“ ќе биде разгледана на начинот на кој тоа е направено во рамките на Копенхагенската школа, што значи: безбедноста е она што безбедноста го прави. Значи, безбедноста не е ни позитивна, ни негативна, ни објективна ни субјективна, туку зависи од социо-политичкиот и историски контекст, како и од позицијата на оној зборува за „безбедноста“. За успехот на секуритизацијата подеднакво се важни двата аспекти, јазичниот акт и социо-политичкиот контекст, односно политичката моќ на оној кој „зборува за безбедноста“ за одредено прашање да го измести од областа на редовната политика и да го етикетира како безбедносна закана. Затоа безбедноста нема постојано значење, но секогаш се однесува на заштитата на клучните вредности на референтниот објект, а кои вредности, на кој начин ќе бидат штитени и во однос на која закана, зависи од политичката моќ на секуритизирачкиот актер.

²¹⁴ Wiberg, Hakan. (1987). The security of small nations: Challenges and defenses. *Journal of Peace Research* 24, (4): 370.

Од горенаведеното заклучуваме дека концептот на секуритизација е втемелен врз државно-центричниот поглед на безбедноста, односно во контекст на националната безбедност. Ова, според мислењето на Лене Хансон имплицира на „ставање акцент на авторитетот, конфронтација и конструирање закана и непријател, способност за донесување на одлуки и усвојување на посебни мерки“.²¹⁵

Затоа, овој труд понатаму ќе се занимава со анализа на националната безбедност во рамките на концептот на секуритизација.

8.2. Теоријата за секуритизација

Концептот за секуритизација како социјално-конструктивистички метод на гледање на безбедноста за првпат е претставен во 1989 г, во работата *Security as a speech act: Analyzing the politics of a world*, на Олиј Вејвер. Вејвер подоцна, заедно со останатите истражувачи на мирот и конфликтите, сè повеќе го развивал овој концепт, што резултирало со книгата *Security: A new framework for Analysis* (1998) во која се изложени основните поставки на оваа теорија.

Со оглед на тоа дека теоријата за секуритизација настанала од социјалниот конструктивизам кој почива на претпоставки дека безбедносни закани не постојат независно од дискурсот со кои тие се означуваат како такви, како и дека реалноста се обликува преку идеите и јазикот, главна појдовна точка на оваа теорија е дека „безбедноста всушност е јазичен акт...“²¹⁶ Вака сфатена, безбедноста не е збор кој упатува на нешто што е реално, туку самото изговарање на овој збор претставува безбедносен чин, говорејќи со зборови, нешто е направено. „Безбедноста е глас на оние кои имаат моќ, а со која ја изразуваат потребата да го искористат посебното право да го спречат развојот на одредени настани кои се однесуваат на безбедноста на државата (политичкиот поредок), правото на социјални средства кои ги надминуваат рамките на „секојдневната политика“ и правото втемелено на основната идеја на модерната држава, во која главна цел е да се оствари безбедност и стабилност.“²¹⁷

Појдовна точка за Вејверовото дефинирање на безбедноста како јазичен акт била Теоријата за говорните чинови на Џон Остин²¹⁸ кој овој концепт го изложил на најсистематичен начин. Тој, во својата книга „How to do things with words“ (1962)

²¹⁵ Hansen, Lene, Helen Nissenbaum (2009); Digital Disaster, cyber security and the Copenhagen School; *International Studies Quarterly*. Vol. 53, No. 4 page 158.

²¹⁶ Како интелектуален предшественник на секуритизацијата се зема Остиновата теорија за говорните чинови (John L. Austin).

²¹⁷ Ole Weaver's PhD thesis Concepts of security, page 157., 1997

²¹⁸ Austin, John L. *How to do things with Words*; Harvard University Press., 1975

укажува дека филозофијата дотогаш се занимавала само со изјави кои можеле да бидат вистинити или неvistинити, заради што ваквата состојба збогатува и со воведување на изјави кои се користат за да предизвикаат некаква активност. Овие изјави тој ги нарекува перформантни искази, а под нив подразбира изјави со кои „кога е нешто речено, значи е и направено.“²¹⁹

Според него, изведувањето на работата започнува со изговарањето на реченицата, а пример за тоа наоѓа во склопувањето брак, кога со реченицата „Да, прифаќам“, се конституира брак.

Концептот за секуритизација го користи само илокуторниот акт, зашто процесот на секуритизација започнува со јазичен акт, односно со тоа што одредена појава ја означуваме како закана за одредени вредности и интереси, а со самото тоа и ја сугерираме практичната работа која во овој процес би се состоела во преземање на посебни мерки. Така, во процесот на секуритизација, јазичниот акт не се користи со очекување дека ќе се постигне некоја цел, туку само се сугерира одредена работа со наведување на аргументи зошто баш тоа прашање би требало да биде секуритизирано, или десекуритизирано.

За да се дојде до преземање на дејство, претходно иницирано од јазичен акт, Остин смета дека е неопходно да постојат т.н. „среќни услови“.²²⁰ Овие услови го опфаќаат постоењето на адекватни околности, но и почитувањето на одредени правила.

Според него, за успешен, односно „среќен“ говорен чин, потребни се следните 6 услови:

1. Јазичниот акт мора да ги почитува прифатените конвенционални процедури кои се однесуваат на исказот воопшто,
2. Јазичниот актер и околностите мораат да се прилагодат на процедурата за давање на искази,
3. Сите актери оваа процедура мораат точно да ја изведат и
4. во потполност,
5. Личностите кои учествуваат во јазичниот акт, мораат да бидат искрени во својата изјава,
6. Актерот кој го соопштува тој исказ, мора да се однесува во согласност со она што го зборува.²²¹

²¹⁹ *Ibidem*; page 101.

²²⁰ Остин се определува за синтагмата „среќни услови“ зашто нагласува дека во текот на изговорот, работите можат да бидат погрешни или да тргнат на лошо, но тоа не го прави говорниот чин неточен, туку несреќен.

Со изоставувањето на само еден од овие 6 услови, практичните последици од говорниот чин ќе бидат „несреќни“. Сепак, Остин нагласува дека сите овие услови не се од подеднакво значење за успешноста на актот, туку првите четири се поважни од последните два, зашто првите четири всушност го овозможуваат говорниот чин, додека последните два ги зголемуваат шансите за неговата успешност.

Дека Вејверовата теорија, за тоа дека „безбедноста е јазичен акт“, се темели на претпоставките на Остиновата теорија за говорниот чинов, говори во прилог и тоа што Вејвер, слично на Остиновите „среќни услови“, воведува т.н. “олеснувачки услови“ за успешна конструкција, односно деконструкција на безбедносните закани:

1. Барањето кое се содржи во јазичниот акт мора да ја почитува безбедносната граматика, и да претставува таков план за конструкција на безбедносната политика од кој нема враќање или можеен излез;
2. Секуритизацијата ја врши секуритизирачки актер, со јазичен акт. Тој мора да биде дел од власта, но тоа не значи дека тој во интерес на власта делува како официјален орган, ниту тоа го гарантира успехот на неговиот јазичен акт;
3. Исторуските и фактичните околности можат да ја олеснат конструкцијата на безбедносните закани. Со самото тоа, голема е веројатноста дека секуритизацијата ќе успее само доколку постојат околности кои ѝ одат од рака.²²²

Значи, претходното изложување на Остиновата теорија за јазични чинов, имаше за цел да укаже со кои патокази се раководел Вејвер во текот на развивањето на концептот за секуритизација. Според неговото мислење, за секуритизација не е неопходно постоењето на објективна закана, туку неопходен е само сет на добри околности и почитување на одредени процедури, за едно прашање да би добило етикета на безбедносен проблем.

8.3. Секуритизирачки актери

Секуритизирачките актери го претставуваат можеби најважниот елемент од секуритизирачкиот процес. Вејвер смета дека секуритизирачките актери се придвижувачи и носители на целиот процес. Најчесто се работи за донесителите на

²²¹ Austin, L.; *How to do things with Words*; Harvard University Press, page 14-16., 1975

²²² Waever, Ole, *Securitization: Taking stock of a research programmes in security*, unpublished manuscript, page 14-15., 2003

клучни политички одлуки, кои некоја појава ја означуваат како безбедносна закана. „Нешто станува безбедносен проблем, кога за таков ќе го прогласи елитата“,²²³ а конечно секуритизирано станува кога публиката ќе ги прифати аргументите за негова секуритизација.

Така, во рамките на концептот за секуритизација, безбедноста се толкува како „структурирана област на праксата“ во која одредени луѓе имаат многу поголеми привилегии да зборуваат и да ја конструираат безбедносната закана, во однос на другите. Овие секуритизирачки актери ги секуритизираат одредени прашања, тврдејќи или прогласувајќи постоење на некое прашање кое може да го загрози референтниот објект. Притоа, односите меѓу различни субјекти не се исти, зашто успехот на секуритизацијата зависи од позицијата на субјектот кој се обидува да го секуритизира одреденото прашање. Истовремено, прогласувањето на одреден проблем за безбедносен проблем, не мора да значи дека тој навистина, објективно и е тоа, туку дека секуритизирачкиот актер има одреден интерес да го претстави како таков. Значи, за конструкција на безбедносен проблем посебно е значајно „кој зборува за безбедноста“. Иако секуритизирачки актери најчесто се владата, политичарите, лобисти или одредена група која врши притисок, тие најчесто зборуваат во името на некоја поголема заедница – држава или нација, поради што и одлуките на поединецот, одредено прашање да се измести од рамките на редовната политика во безбедносен проблем, треба да се разгледуваат во пошироки рамки на заедницата од која потекнува.

9. „МЕКА" И „ТВРДА" БЕЗБЕДНОСТ

Во актуелната структура на меѓународните односи поимите „конвенционална“ и „неконвенционална“ безбедност имаат релативно значење. Корените на ваквата појмовна дихотомија се наоѓаат во реториката од студената војна кога, освен употребата на нуклеарното оружје, сите други начини на војување беа класификувани како конвенционални. Меѓутоа, во границите на современите теории, кога се расправа за различните аспекти на безбедноста, видот на оружјето што се употребува има второстепено значење, додека методологијата на самите закани и одговорот на нив претставуваат примарни објекти на интерес. Анализирајќи го овој аспект, особено е важно да се забележи разликата меѓу т.н. тврда и мека безбедност (hard и soft security).

Основните карактеристики на тврдата безбедност се:

²²³ Buzan, Barry; Waever, Ole; de Wilde, Jaap; (1998) Security: A new framework for Analysis: Linne Reiner Publisher, page 24.

- заканата доаѓа однадвор и има карактер на меѓудржавна закана;
- одговорот вклучува способност да се одговори со уверлива закана или со фактична употреба на воена сила;
- капацитетот за воен одговор е географски структуриран;
- самиот концепт се потпира врз длабочината на територијата, односно врз т.н. просторна стратегија.

Основните карактеристики на меката безбедност се:

- станува збор за внатрешни или прекугранични безбедносни закани, кои во типичното сценарио не содржат елементи на меѓудржавни спорови;
- основните средства за одговор не се состојат во употребата на воена сила, туку, пред сè, во внатрешниот систем на кризен менаџмент во кој е нагласена превентивната функција;
- капацитетот да се одговори на меките закани не е географски структуриран;
- од суштинска важност е широчината во примената на безбедносните мерки, а не длабочината на територијата предвидена за воен судир.

Меките безбедносни закани имаат тенденција со текот на времето да се шират во просторот, за што типични примери се тероризмот или организираниот криминал. Имено, затоа при соочувањето со нив одговорот не е заснован на просторната дистрибуција на силата, туку на употребата на превентивни инструменти: контрола на движењето на луѓето, регулирање на финансиските трансакции, аналитично-истражувачка полициска работа, контрола на илегалната трговија со оружје и со дроги, навлегување во терористичките мрежи и во криминалните организации и сл. Тоа значи дека додека кај тврдата безбедност војниците се примарни актери на одбраната, меката безбедност во најголем обем зависи од планерите во политиката, односно од цивилната компонента на системот. Флексибилноста е најважната димензија кај меката безбедност, а во случаите кога се вклучени прекугранични елементи, меѓународната соработка и координација на оперативно ниво е круцијална за успех.

Според својата генеза и внатрешните специфики, особено во првите фази по избувнувањето, етничкиот конфликт претставува речиси во целост мека безбедносна закана. Меѓутоа, во натамошните фази, кога предизвикува ерозија на државата и надворешна интервенција и менаџирање заради ограничување на неговото евентуално влијание врз пошироката регионална безбедност, тој се трансформира во тврда безбедносна закана.

Сосема спротивно на историјата на поголемиот дел од 20 век, денес доминантни

закани во југоисточна Европа се т.н. гранични случаи, односно тие што истовремено во себе вклучуваат елементи и на тврдата и на меката безбедност. Типичните примери во овој контекст претставуваат етничките конфликти и тоа, според профилот и интензитетот слични на искуството што го имаше Република Македонија во 2001 година.

10. ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ

По дваесетгодишен третман како прашање од второстепено значење, енергетската безбедност повторно стана дел од стратешкиот дискурс. Енергијата е повторно круцијален фактор во многу стратешки калкулации на водечките западни земји и незаобиколна компонента во регионалните безбедносни анализи.

Неколку од најважните политички проблеми на денешницата содржат во себе енергетска димензија. Споредено со глобалните енергетски кризи во 1973 и од 1982 година, прашањето за енергетска безбедност, денес, не е фокусирано ексклузивно на односот производители - консументи затоа што постои многу посложена равенка во која сега и транзитните земји и т.н. недржавни субјекти добиваат важни улоги.

До неодамна, енергетската геополитика беше есенцијално геополитика на нафтата, и тоа доминираше на сите нивоа во дебатата. Иако прашањето на пристапот до нафтата во потребните количини и по разумни цени останува клучната варијабла кај енергетската безбедност, сосема е сигурно дека и снабдувањето и транспортот на природниот гас ќе стануваат сè поважно прашање.

Во 1998 година Campbell и Laherrere во својот текст го предвидоа крајот на ерата на евтината нафта, кој, според нив, ќе дојде пред 2010 година. Два фактора фигурираа проминентно на листата на причини: ограниченоста на резервите и порастот на светската популација, при што земјите во развој, пред сè, Кина и Индија постепено стануваат најголеми потрошувачи. Според глобалните предвидувања на ExxonMobil до 2030 година светската побарувачка на нафта по 25 години ќе биде за 60 проценти поголема од таа во 2000 година, при што околу 80 проценти од зголемувањето на побарувачката ќе се случи во земјите што не се членки на ОПЕС.

Ниту една од балканските држави не спаѓа во групата големи енергетски производители или консументи. Регионот увезува околу 80 проценти од потребната нафта, а вкупното ниво на гасификација е незначително. Потврдените регионални резерви на нафта, гас и на јаглен, кои се, инаку, минорни во поширока смисла, беа дополнително запоставени поради деценијата на војни, судири и на политичка нестабилност што ги одвраќаше потенцијалните инвеститори од вложување во

енергетската индустрија.

На надворешно-политички план е потребно сложено аналитичко следење на најновата тенденција во рамките на Европската унија, која ја класификува енергетската безбедност како дел од својата заедничката надворешна и безбедносна политика. Геополитиката на европската енергија во иднина ќе ги вклучува координираните напори на државите за политичко и за економско стабилизирање на државите и на регионите што се производители, со цел да се гарантира долгорочна безбедност во снабдувањето со нафта и со гас. Во овој контекст се издвојуваат Северна Африка, Персискиот Залив, Каспискиот Басен, Русија и Турција, која ќе добива на значење како транзитна точка.

11. ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ

Платениците и приватните армии постојат уште од почетокот на првите војни. Поединци, заедници, општества и држави кои што не биле во можност да ја осигураат својата територија и имот, или да победат во војна, практикувале да ангажираат војници и приватни армии за пари.²²⁴ Оваа практика почнала да се менува после Вестфалскиот мировен договор²²⁵, кога е прифатена идејата дека државата е таа која треба да осигура и пружи безбедност на своите граѓани. Значи, државата зела монопол врз примената на сила, со цел да ги осигура своите граѓани и својот суверенитет од внатрешните и надворешните закани.

Меѓутоа, крајот на 20 век одбележен е со глобални промени кои што имале директно влијание на безбедноста на државата, и кои што допринеле пренесувањето на тие традиционални овластувања, да стане активен процес со кој што располагала само државата, на приватен сектор.

Денес се повеќе се зборува и пишува за приватизација на безбедноста²²⁶ како појава што е широко распространета и прифатена, што е повеќе од било кога во

²²⁴Brooks, Doug; Rathgeber, Shawn Lee: *The Industry Role in Regulating Private Security Companies*, у: Human Security Bulletin: *Security Privatization: Challenges and Opportunities*, Vol. 6, Issue 3. March 2008, p. 18.

²²⁵ Вестфалскиот мировен договор е склучен во 1648. год. Како клучен момент што го одбележува овој настан се наведува суверенитетот на нациите. Значи, двата главни, нови, принципи произлезени од овој договор се принципите за суверенитет и еднаквост на нациите.

²²⁶ Види повеќе, во: Mandel, Robert: *The Privatization of Security*, *Armed Forces & Society*, Fall 2001, Vol. 28 Issue 1, p.129-151; Schreier, Fred; Caparini, Marina: *Privatising security: law, practice and governance of private military and security companies*, DCAF, Geneva, 2005; Small, Michelle: *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa*, Accord, Occasional Paper Series: Volume 1, Number 2, 2006; The Canadian Consortium on Human Security: *Security Privatization: Challenges and Opportunities*, Human Security Bulletin Vol. 6, Issue 3. March 2008.

претходните периоди во историјата на модерните национални држави.²²⁷ Питер Сингер, еден од познатите автори кој се занимава со оваа тематика, истакнува дека е јасно дека трендот приватизација на безбедноста пребрзо и прерано отишол многу далеку.²²⁸ Токму сега сме сведоци на трендот разни компании, поединци, меѓународни организации, невладини организации, па дури и самите држави да користат услуги и се повеќе да покажуваат доверба на приватниот сектор и му се препуштаат тој да се грижи за нивната безбедност.

11.1. Причини и можни закани од приватизацијата на безбедноста

Многу автори се обиделе да дадат одговор на прашањето: „Што довело до приватизација на безбедноста?“, односно се обиделе да ги идентификуваат и објаснат причините кои довеле до оваа појава. Исто така, емпириски сеуште не е разјаснето каков ефект имаат овие компании врз државата. Дали нивното работење, односно услугите што тие ги нудат влијаат на зајакнувањето на државата, или на пропаѓањето на државата? Додека едни автори сметаат дека овие компании имаат дисфункционален ефект врз државата, други го тврдат спротивното. Одговарајќи на прашањето зошто безбедноста е приватизирана, Сингер истакнува дека не постои само една проста причина која довела до ова. Наместо тоа, тој наведува дека приватизацијата на безбедноста е јасен и впечатлив претставник на глобалните безбедносни промени и работното опкружување на почетокот на 21 век.²²⁹

За да можеме да понудеме одговор на веќе поставените прашања, најнапред мораме да укажеме на разликата помеѓу факторите кои довеле до приватизација на безбедноста во развиените земји, земјите во транзиција, земјите во развој, и послевоените земји.²³⁰

Во развиените земји главна причина за приватизација на безбедноста било барањето за поголема ефикасност²³¹ на државните институции, на кои им е одговорено со маркетингизација на јавната управа.²³² Маркетингизацијата пред сè го карактеризира

²²⁷ Small, Michelle: *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa*, Accord, Occasional Paper Series: Volume 1, Number 2, 2006, p. 4.

²²⁸ Види повеќе, во: Singer, Peter: Can't Win With 'Em, Can't War Without 'Em: *Private Military Contractors and Counterinsurgency*, The Brookings Institution, Policy Paper, Number 4, September 2007, Washington D.C.

²²⁹ Singer, Peter: *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, 2003, p. 49.

²³⁰ Schulz, Sabrina; Yeung, Christina: *Private Military and Security Companies and Gender*, DCAF, Geneva, 2005, p. 3.

²³¹ Sewell, Patrick Toyne: *Private Security Companies: The Reasons Why*, Military Technology, 2007, Vol. 31 Issue 3, p. 60-61.

²³² Центар за цивилно војни односи: *Приватни безбедносни компании во Србији - пријател или закана?*, Белград, 2008, стр. 26;

процесот *outsourcing* безбедносни задачи кои порани ги извршувал јавниот сектор.²³³ Терминот *outsourcing* може да биде преведен како плаќање на друга компанија за извршување на работи кои обично се во надлежност на државните институции.

Во транзиционите земји и земјите во развој според динамиката на појавувањето на приватниот сектор влијаел крајот на ладната војна и структуралните промени во заедницата, економски, политички и стратешки области на државата. Со појавата на биполарната поделба на светот, слабите држави веќе не можеле да се потпрат на тоа дека суперсилите ќе оневозможат интерни конфликти и ќе гарантираат меѓународна безбедност²³⁴, па така многу од нив се нашле без средства за сопствена заштита, а од друга страна развиените западни држави веќе не гледале интерес да интервенираат за да се постигне мир и стабилност во одалечените делови на светот.²³⁵ Исто така, големите армии, карактеристични за дотогашните услови, своите сили ги намалиле на ефективно ниво прилагодено на новонастанатите околности, а вишокот на воени, полициски и извиднички луѓе, почнале да бараат работа токму во приватниот сектор за безбедност²³⁶. Во исто време, безбедносната состојба се нарушува и расте криминалот, што довело до формирање на првите приватни компании кои што нуделе безбедносни услуги. Значи, зголемувањето на чувството на несигурност во заедницата воопшто, како последица го имало барањето за поголем степен на безбедност која што треба да ја обезбеди приватниот сектор за безбедност.

Современиот свет се карактеризира со продлабочување на старите и појава на нови предизвици, ризици и закани кој влијаат на безбедноста на една држава. Во послевоените земји приватизацијата ја предизвикала неефикасноста на државата во извршувањето на основните функции, и невозможноста државата ефикасно да одговори на настанатите предизвици²³⁷, ризици и закани.²³⁸ Во тие земји постои

²³³ ULB,UNI-Europa and CoESS: *Preventing occupational hazards in the private security sector (manned guarding and surveillance services)*, Bruxelles, 2004, p. 11.

²³⁴ Во најшироко значење поимот меѓународна безбедност се однесува на состојба во која случувањата внатре во една држава не ги загрозуваат другите држави и луѓето кои живеат во нив. Така дефинирана, меѓународната безбедност претставува отсуство на војни помеѓу државите, но отсуство и на други закани кои можат да погодат две или повеќе држави, како меѓународен тероризам, нуклеарен инцидент, транснационален организиран криминал, климатски промени, илегални прекугранични мигрирања и др. Во потесна смисла, меѓународна безбедност претставува оној дел од меѓународната политика кога актерите во меѓународните односи се спремни да се заканат или да употребат сила, за да би го достигнале саканиот резултат. Некои автори разликуваат меѓународна безбедност, која пред сè ја вклучува државата како носител на монопол на легитимна примена на сила, од транснационална безбедност, која ги вклучува и останатите подржавни актери, како терористички групи, кланови, организирани криминални групи и др. Постојат различни начини за постигнување на меѓународна безбедност и тие се движат од дипломатија, преку економски и социјални средства, па сè до закани и употреба на воена сила. Преземено од: Центар за цивилно-воени односи: *Речник на безбедносна култура*, Белград, 2009, стр.69.

²³⁵ Mandel, Robert, *op.cit.*, (фуснота 6), p. 2.

²³⁶ Спореди: Schreier, Fred; Caparini, Marina, *op. cit.*, p. 3-4.

²³⁷ За дефинирањето на современите предизвици, ризици закани. Види повеќе, во: Младен Бајагић: *Основи на безбедноста*, Белград, 2007, стр.127-134.

недостаток на добро обучени јавни безбедносни служби, и приватни компании кои што давајќи безбедносни услуги честопати ја пополнуваат таа празнина.²³⁹ Ова укажува на важноста која секторот за приватна безбедност ја има во ситуации на нефункционирање или преоптеретување на силата на јавната и државната безбедност. Меѓутоа, и покрај тоа, опасноста е голема, бидејќи е возможно субјектите на приватниот сектор да не дозволат напредување и зајакнување на јавниот и државниот сектор за безбедност, односно промена на ситуацијата во која тие се единствени кои нудат безбедносни услуги. Можноста за злоупотреба, кршење на човековите права и нееднаквост пред законот во таквите околности е многу голема.

Сингер, како главен фактор за приватизацијата на безбедноста го наведува намалувањето на јавната потрошувачка и *outsourcing* услугата на приватниот сектор и други фактори, кои настанале како последица од завршувањето на студената војна.²⁴⁰ Една од причините за приватизација на безбедноста е и во тоа што државата, која ќе одлучи да ангажира одредена приватна компанија што дава безбедносни услуги за работа што е во нејзина надлежност, смета дека нема да има проблеми со несакани последици како што се смрт на цивили, морална и правна дилема за легитимноста на интервенциите и др.²⁴¹ Најдобар пример е операцијата „Олуја“ која што ја извршила хрватската војска со помош на америчката приватна воена компанија MPRI, за што детално ќе се зборува во вториот дел. Исто така, некои држави ги ангажираат овие компании за така наречени црни операции (поткопување на режим во трета земја, оневозможување на поединци да останат на власт и сл.), односно за такви операции за кои никогаш не би добиле легитимна поддршка од својата влада.

²³⁸ Појавата на нови безбедносни предизвици, ризици и закани се поврзува со крајот на ладната војна и појавата на биполарната поделба на светот помеѓу два најзначајни светски блока. Доминантна безбедносна закана за време на повеќе од пет децениското траење на војна на мир доаѓала од страна на спротивставените блокови и големи сили и била изразена како нуклеарна закана со можност за катаклизмично уништување не само на спротивните страни туку и на целото човештво. Основна карактеристика на споменатиов период е тоа дека безбедноста е разбирана како збир од безбедноста на поединечни држави или засебни блокови, потпомогнати од делумното влијание на системот за меѓународна безбедност отелотворена во ООН. Споменатиот период карактеристичен е и по тоа што безбедноста на тој период ја загрозувал „познатиот непријател“ (спротивставените блокови, спротивставени системи, нуклеарни закани, спротивни идеологии и др.), што биле јасно поставени и разграничени со цели (победа во студената војна) и, на крајот, што во голема мера е можност за предвидување на реакциите на спротивставените страни. Токму во овој факт ја гледаме и основната разлика во однос на денешните, современи, безбедносни закани, кои воглавно доаѓаат од недржавни субјекти (актери). Види повеќе, во: Дачич, Милан; Стајич, Љубомир: Приватна безбедност, Висока школа за внатрешни работи, Баља Лука, 2008, стр.215.

²³⁹ Mandel, Robert, *op.cit.*, (фуснота 6), p. 8.

²⁴⁰ Singer, Peter: *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Cornell University Press, 2003. Според: Милошевич, Марко: Методолошки оквир за истражување на приватниот сектор за безбедност во Србија – пријател или закана?, Центар за цивилно-воен однос, Белград, 2008, стр. 16. Спореди: Perlo-Freeman, Sam; Sköns, Elisabeth: *The private military services industry*, Sipri, Insights on Peace and Security, No. 2008/1, September 2008, p.1; Spearin, Christopher: *Private Security Companies and Humanitarians: A Corporate Solution to Securing Humanitarian Spaces?*, International Peacekeeping, Spring 2001, Vol. 8 Issue 1, p. 27.

²⁴¹ Mandel, Robert, *op.cit.*, (фуснота 6), p. 9.

Приватизацијата на безбедноста дава големи можности, но исто така и огромен ризик, особено од перспектива на човечката безбедност.²⁴² Широко во светот, приватниот сектор за безбедност доживува забрзан раст. Кога ефикасно е регулиран²⁴³ и доколку услугите што ги нуди се извршени на професионален и одговорен начин, тогаш тој може да даде голем придонес за осигуравање на безбедноста воопшто. Меѓутоа, без контрола или слабо регулирање на активностите, приватниот сектор за безбедност може да претставува единствен проблем на владите во развиените земји, а во транзиционите и послевоените држави може да претставува голема закана за градење на мир, зајакнување на демократијата и долготраен развој.

Многу грижи околу приватизацијата на безбедноста излегуваат како проблем со одговорноста и транспарентноста во работата, особено ако таквите услуги се извезуваат во странство, преку многубројни злоупотреби и нарушувања на човековите права и слободи,²⁴⁴ до кршење на законот. Некој од законите се со трговија со оружје и можност за дестабилизација на земјата.²⁴⁵ Исто така, приватниот сектор за безбедност може да ги влоши постојаните општествени тензии доколку безбедноста стане роба која само богатите можат да си ја дозволат, на тој начин исклучувајќи голем дел од населението од своите услуги. Значи, најважна област на која влијае приватизацијата на безбедноста е промената во ставовите на поединецот, во друштвените норми и во ефикасноста и ефективноста во надворешните работи.²⁴⁶

Приватизацијата на безбедноста ќе доведе до промена во праксата на сувереноста во државата. Треба да се очекува дека оваа промена ќе влијае, не само на државата, туку и на пазарот и на заедниците кои се изградени околу државниот систем.²⁴⁷ Приватизацијата на безбедноста не само што ја менува дефиницијата за војна и мир, туку влијае и на самата дефиниција на поимот национална безбедност.²⁴⁸ Приватизацијата на безбедноста е тренд во целиот свет од крајот на студената војна, а

²⁴² Човековата безбедност се однесува на заштита на личната безбедност на поединецот и непостоење на директни и индиректни закани со насилство. Во најширока смисла овој поим означува нешто многу поголемо од непостоење на насилен конфликт. Ги опфаќа почитувањето на човековите права, постоење на добро владеење, можност за образование и користење на здравствена заштита, како и создавања на услови во кои секој поединец ќе ја има можноста да го избере својот пат и да го оствари својот сопствен потенцијал. Човековата безбедност треба да се разликува од националната безбедност, бидејќи нејзиниот „референтен објект“ го прават луѓето и заедницата, а не државата. Превземено од: Центар за цивилно-воени односи: *Именик за безбедносна култура*, Белград, 2009, стр. 65.

²⁴³ Тоа подразбира дека државните демократски институции се вклучени во контролата и надзорот над секторот.

²⁴⁴ Како пример се компаниите: *Blackwater (Ирак)*, *Executive Outcomes (Судан Леоне)* и *Sandline International (Колумбија)*.

²⁴⁵ Fabien, Mathieu; Dearden, Nick: *Corporate Mercenaries: The threat of private military and security companies*, War on Want, London, 2006, p. 13-16.

²⁴⁶ Mandel, Robert, *op.cit.*, (фуснота 6), p. 9.

²⁴⁷ Avant, Deborah, *op.cit.*, p. 157.

²⁴⁸ Bharadwaj, Atul: *Privatization of Security: The Mercenary-Market Mix*, Defence Studies, Summer 2003, Vol. 3, Issue 2, p. 64.

подразбира замена на војници, како што тоа е можно, со високо платени цивили, односно приватни компании кои нудат безбедносни услуги, а кои не подлежат на стандардните процедури.²⁴⁹ Од друга страна, препуштањето на традиционалните работи и овластувањето кои со векови биле на монополот на државната сила, истовремено претставува и мерка за демократијата во едно општество.²⁵⁰

Меѓутоа, правото на физичко насилство, на сите други организирани групи и поединечно, им се препишува само доколку државата од своја страна го допушта; таа важи за единствен извор за право на насилство.²⁵¹ Значи, државата е таа која одлучува кога, под кои услови и на кого ќе ја препушти грижата за одредени аспекти на безбедноста. Иако приватниот сектор за безбедност може да биде самостоен и независен во пружањето на безбедносни услуги, државниот сектор, сосема сигурно, ќе се појави како регулатива и надзорна компонента за квалитетот и регуларноста на приватната безбедносна активност.²⁵² Меѓу теоретичарите во последно време се води дебата околу тоа дали националната држава се одрекува од своето основно одбележје на суверенитетот или само го менува.²⁵³

На прв поглед, приватизацијата на безбедноста изгледа како класичен пример на ерозија на суверенитетот и на државната власт, со обзир на тоа дека монополот е над употребата на легитимно насилство одамна сметано како основна карактеристика за дефинирање на суверенитетот на државата. Меѓутоа, било која слика што ја прикажува државата како отстапување од својата власт, премногу е едноставна. Наместо тоа, резултат од приватизацијата на безбедноста е појавата на нова мрежа безбедносни субјекти во кои државната власт и приватните актери се распределени преку нови технологии за управување, принуди и контроли.²⁵⁴

Значи, приватизацијата довеле до неколку современи процеси, кои од една една страна укажуваат на немоќта на државата да гарантира одредени вредности спрема желбите и барањата на граѓаните, и од друга страна, да одбере активности (задачи) кои може да ги препушти на приватниот сектор без оглед дали ќе го изгуби монополот над оние што сакаат да го задржат за себе, односно оние што мора да останат во нејзина

²⁴⁹ Traynor, Ian: *The Privatization of War*, Guardian, December 10, 2003. Доступно на: <http://www.globalpolicy.org/security/peacekpg/training/1210privatization.htm>.

²⁵⁰ Давидовиќ Душан: *Алтернативни фактори за безбедност (Приватен полисинг)*, Белград, 2006, стр. 20.

²⁵¹ Вебер, Макс, *op. cit.*, стр. 432.

²⁵² Остојќик, Момир: *Научни проблем за теориските дефиниции за безбедности као основа за дефинирање на приватната безбедност*, во: *Приватна безбедност – состојба и перспективи*, Зборник дел, Нови Сад, 2008, стр. 198.

²⁵³ Mandel, Robert, *op. cit.*, (фуснота 6), p. 5.

²⁵⁴ Abrahamsen, Rita; Williams, Michael C.: *The Globalization of Private Security*, in: *The Globalization of Security*, ISP/NSC Briefing Paper 05/02, The Royal Institute of International Affairs, London, 2005, p. 5.

надлежност. Заради тоа државата одлучува кога и кои безбедносни услуги ќе ги препушти на способни приватни компании, и ќе ги продава како роба на оние што можат да ги купат или платат. На тој начин, доколку сака, државата се растеретува од приличен дел трошоци.²⁵⁵

²⁵⁵ Печар, Јанез: *Полицијата и спречување на криминал*, во: *Види, No. 2*, Полициска академија, Белград, 2003, стр. 99.

ГЛАВА III

ШИРОК КОНЦЕПТ НА БЕЗБЕДНОСТА

1. ВОЕНА БЕЗБЕДНОСТ

Најчесто користениот концепт на воената безбедност се перцепира или како вистинска слобода од закани или како користење на организираното насилство во политички цели. Битно е детално да се разгледаат различните елементи на овие дефиниции. Возможно е некој себе или својата држава да ја смета за сигурна од воени закани, а таа да е во голема опасност. Во 1941 год. Сталин претпоставил дека Хитлер нема да го нападне Советскиот Сојуз и таа претпоставка се покажале погрешна, на голема штета на Советскиот Сојуз. Слично на тоа, кога Југославија во деведесетите години почна да се распаѓа, Обединетите нации својата база право ја имале во Сараево, верувајќи дека од сите делови на земјата овој интегриран град со етничка разновидност нема да биде вклучен во војната која се заострува. Наместо тоа, тој беше место на долга и крвава опсада. Исто така е можно да се перцепираат воени закани таму каде што закани нема или се присутни во мала мера. Таквите перцепции не можат јасно да се разрешат, бидејќи секогаш е возможно постоење на закана, па дури и кога немало закани за напад или нивно извршување класична студија, и се уште е клучен извор²⁵⁶. Употребата на воени закани, избегнувањето да се перцепираат како закана и интерпретирањето на можни природни воени закани, е многу предизвикувачки и има значајни последици. Не малку изненадувачки, овие прашање се предмет на многу дискусии, а аспектите на тие дискусии се изложуваат во ова поглавје.

Воената безбедност е насочена кон организираното насилство како спротивност на насилството на поединецот и обично го исклучува насилството во цели кои и не се експлицитно политички. Со тоа криминалното насилство-насилство за приватни цели, како што се личното непријателство или материјалната добивка преку грабеж се изоставени. Секоја година поради таквите појави загинуваат голем број на луѓе. Исто така се исклучува и семејното насилство (односно, внатрешно семејните или меѓусебните односи), повредите и опасностите на работното место и жртви во сообраќајни несреќи. Смртта која е возможно да се избегне и страдањата предизвикани од сиромаштија, глад, болест или економски санкции исто така се исклучени: некои во полето на мировните студии се обиделе да привлечат внимание на таквиот вид на смрт

²⁵⁶ Jervis, R. *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, NJ: Princeton University Press 1976.

и страдања нарекувајќи го тоа „структурно“ насилство. Можеби изоставувањето на овие форми на физичка несигурност од категориите на воената безбедност е тоа што ќе го прифатиме, но тоа не е природно или неизбежно. Тоа своите корени ги има во давањето предност на важноста на воените закани кон државата и од државата, кои имаат средства тоа привелигирање да го направат природно и соодветно. Субјекти на воената безбедност можат да бидат држави и аспиранти, односно предизвикувачи на државната моќ, како што се бунтовнички групи и голем број на субјекти, како кампањата против трговија со оружје, Охфама и Обединетите нации кои се обидуваат да влијаат на политиката на воената сигурност. Со цел да се нагласи легитимноста, наместо поимот насилство за физичкото уништување кое го предизвикува државата а не недржавните субјекти како што се бунтовници, постои тенденција за употреба на поимите „сила“ или „принуда“, за да се назначи дека тие акции се легитимни. Инаку, силата и принудата понекогаш се користат како еуфемизам за насилството да звучи помалку страшно и да биде поприфатливо.

Многу се нејасни двата посветло обоени квадрати, каде што воените средства се користат за невоени цели или невоените средства се користат за воени цели. Светло обоениот квадрат – невоени средства за невоени цели – логично изглегува од опсегот на воено – безбедносниот домен²⁵⁷.

Воената безбедност како што е дефинирана на почетокот од ова поглавје е поврзана со цела низа на концепти, теории и дебати, кои воглавно се поврзани со напорите на државите и царствата да ја заштитат и прошират својата контрола над териториите, ресурсите, жителите и идеолошките следбеници. Постои дебата за тоа дали е подобро да се надеваш на одбрана или напад и дали можат овие две категории воопшто да се разликуваат. Воената безбедност се постигнува на повеќе начини – одвраќање (наметнување на воена закана како би се спречила акција), одбрана (развивање на способност за успешно одбивање на нападот), напад (започнување на воено дејствие), балансирање (внатрешна мобилизација на ресурсите или склучување на сојуз како би се израмнил односот со противникот), приклучување кој победничката страна (активно поддржување на доминантниот актер), промовирање на одредени норми, идеологии и општествени системи (како што се антимиитаризам, либерална демократија, социјализам и капитализам), создавање на позитивен мир (решавање на спорот), договори, империјална и неоимперијална доминација, етничко чистење и

²⁵⁷ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

геноцид. Овие концепти и дебати се поврзани со создавањето на многу различни концепти за воено – безбедносното делување. Во расправите на која било тема, мора да се одлучи што ќе се вклучи а што ќе се исклучи, како ќе се организира материјата за која се расправа и дали е потребно оправдување за тие одлуки и на кој начин. Тоа во ова поглавје се смета за создавање на концепти. Таквите одлуки се неизбежно проткаени со нормативни фактори (чувство за исправно и погрешно) и односите на моќта (успех со кој што тој опсег се прифаќа или се смета за единствено разумно решение). Кој го оформува воено – безбедносното делување? Кој би требало да го обликува? Како се обликува? Како би требало да се обликува? Овие четири прашања се актуелизираат во ова поглавје. Традиционалните безбедносни студии, воената безбедност ја гледаат како свој домашен терен, што е голем предизвик за оние што сакаат да понудат алтернативни пристапи.

1.2.Воената стратегија и безбедност

Како што претходно е назначено, традиционалниот пристап на воената безбедност тргнува од здраворазумниот пристап во кој што прифатените аспекти се претставуваат како објективни, нормални и природни. Тој е објективистички во смисла да претпоставува дека можеме да знаеме кои се вистинските закани за нашите воспоставени интереси и како е најдобро со нив да се постапува. Најсилно е поврзан со реализмот, а во мала мера и со либерализмот. Војната ја обликувала еволуцијата на државата, а државите ја обликувале еволуцијата на војните. Традиционалните безбедносни студии се развиле во служба на државата. Нивните корени се наоѓаат во проучувањето на воената стратегија и водењето на војни од страна на војската, а не на цивилите. Ужасите од Првата светска војна – огромниот број на изгубени животи во наизглед бескорисните офанзивни во кој што незаштитените војници се бореа на калливо тло, преку бодликава жица и се соочува со дожд од куршуми од автоматски пушки и артилериски чаури, придонесе да се размислува за избегнување на војни, наместо да се размислува како да ги водат. Тоа беше војна на исцрпување на противникот, во којашто до победа се доаѓа само преку уништување на противникот и на средствата на противничката страна како би дошле на раб на колапс. Одбивноста према таквиот развој на случувањата е вградена во нашите почетоци од изучување на воената безбедност, коишто се иницирани од цивили и научници. Меѓутоа, културата на милитаристичкиот национализам во којшто војната и воените средства се величаат

како добри во животот на нациите во никаков случај не била потрошена. Овој милитаристички национализам заземал централно место во процесите на Втората светска војна. Размислувањето за војната и стратегијата останало на прв план, а размислувањето за безбедноста останало на маргините.

Размислувањето за безбедноста во смисла избегнување на војни, како и нивното водење и улогата на цивилите во размислувањето на овие два правца, силно се појачало со појавата на атомската бомба во 1945 год²⁵⁸. Меѓутоа, ова било тренд кој бил концентриран во индустријализираните капиталистички држави, а особено во САД. Ваквите планови воглавно се финансирани од државата како би служеле за државните интереси. Помеѓу институциите кои се појавиле во процесот на институционализација на овие идеи била и истакната корпорацијата RAND (*Research and Development Corporation*) која е финансирана од страна на Американското воздухопловство во Санта Моника, Калифорнија, каде што цивилите се дружеле со војската и понекогаш мислеле дека подобро ја разбираат новата ситуација со која се соочува САД и нивните сојузници. Перцепираната потреба за изнаоѓање на начин Студената војна помеѓу САД и Советскиот сојуз да не стане жешка војна (т.е. во која доаѓа до директна воена борба) заради можноста од катастрофална нуклеарна ескалација, го зацврстила развојот на хидрогенските бомби и интерконтиненталните балистички проектили како сигурни средства за нивно пренесување во 1950 и 1960 год. „Жешките“ аспекти на нивната конкуренција водени се со помош на регионалните сојузници, како што се Северен и Јужен Виетнам. Силата на атомските бомби обично е еднаква на стотина тони конвенционален експлозив ТНТ (кило тони). Хидрогенските бомби обично имаат сила како милион тони ТНТ (мега тони). За прв пат во историјата на САД се соочиле со можноста да претрпат големи штети без претходен пораз во конвенционалната војна: можеле да бидат уништени без да бидат поразени²⁵⁹.

Внатре во традиционалните теории за безбедност, секогаш постоеле два различни одговори за нуклеарните војни. Првиот е конвенционалниот, односно, третиран како да се големи бомби кои би можеле да се употребат во водењето и добивањето на војни или доколку ги користи противникот да може да се преживее на начин на кој може да се преживее напад со конвенционални бомби. Впрочем, повеќе луѓе загинале во американското бомбардирање на Токио во 1945 год., отколку од последиците на фрлањето на атомските бомби врз Нагасаки и Хиросима. Кога САД се приклучил на

²⁵⁸ Kaplan, F. *The Wizards of Armageddon*, Stanford, CA: Stanford University Press 1991.

²⁵⁹ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

Корејската војна во 1950 год., Мао Цетунг, лидер на новата комунистичка влада на Кина, одлучил дека Кина мора да влезе во војна на страната на Северна Кореја. Исто така заклучил дека Кинеската држава може да го преживее амеркиниот напад со атомска бомба на нивните главни градови и дека не би била одвратена од овој исход, бидејќи американското присуство во Кореја се смета за неприфатливо опасно. Како и што се предвидело, Кина влегла во војна, САД не употребила атомски бомби против Кина, а Кина успеала да живее со поделената Кореја и со американските сили во Јужна Кореја. За време на Студента војна, нуклеарното оружје било разместено во сите гранки на американските и советските вооружени сили и било интегрирано во военото планирање. Постоел голем број на нуклеарно оружје во арсеналите на двете суперсили кој со текот на времето достигнало број од 50 000 воени глави, артилериски гранати, разурнувачка воена опрема, па дури и длабоки мини. Многу напор е вложен во намалувањето на експлозивната моќ на нуклеарното оружје како би се направило употребливо и како би се надминала разликата помеѓу него и конвенционалното оружје. Конвенционалното размислување во врска со нуклеарното оружје довело до напори кои биле насочени кон водење, добивање или барем преживување на нуклеарните војни. Планерите на Североатланскиот сојуз – кои за време на Студената војна се состоеле од мнозинство на западноевропски држави со САД и Канада – претпоставиле дека главен предизвик за сојузниците е да се убеди Советскиот Сојуз и неговите источноевропски клиенти во Варшавскиот пакет за веродостојноста на заканите од нуклеарно оружје, доколку изгубат во конвенционалната војна во Европа. САД понекогаш барал начин да го увери противникот дека можат да почнат со употреба на нуклеарно оружје во конвенционалните конфликти во Кореја, Виетнам и Тајванскиот премин, помеѓу комунистичка Кина и Тајван. По Студената војна во светот, се уште постоел голем број на луѓе особено во САД, кои за нуклеарното оружје размислуваат на конвенционален начин, во однос на военото планирање и намалувањето на неговото значење, со надеж дека тогаш ќе биде употребливо. Од оваа перспектива, возвраќањето на нуклеарен напад со нуклеарно оружје е тешко и бара постојано внамавање.

Другата страна за нуклеарното оружје во традиционалните стратешки студии тврди дека тоа е фундаментално различно и револуционерно во своите импликации за воена сигурност заради својот потенцијал да ескалира до катастрофални размери на уништување. Ова размислување е присутно од најраните денови, но обично не доминирало во политиката. Советскиот претседател Михаил Горбачов ја отфрлил

конвенционализацијата на нуклеарното оружје бидејќи верувал дека вистинските закани лежат во можноста дека трката за нуклеарно оружје може да излезе надвор од контрола, а не во ризикот од намерна употреба на нуклеарно оружје. Заради тоа тој молчел на почетокот на драматичното намалување на бројот на нуклеарни боевите глави и крајот на Студената војна, меѓутоа политичките сили кои тој ги ослободил довеле до распаѓање на Советскиот Сојуз во 1991 год. Од оваа перспектива, нуклеарното одбегнување е релативно лесно. Некои сметаат дека позади тоа стои сигурна способност на апсорпција на ненадеен напад и нанесување на неприфатлива штета во одмазда, (кога ја делат две страни, оваа ситуација е позната како меѓусебно загарантирано уништување, т.е. (*Mutually Assured Destruction*, iii MAD). Други мислат дека нуклеарниот напад врз ранливиот нуклеарен арсенал не е веројатна, било заради можни одмазди доколку освојувачкиот напад дури и делумно пропадне, било заради големите политички трошоци кои можат да настанат поради покренувањето на нападот. Друга важна позиција е дека наместо свесните калкулации на трошоците и користа од употреба на нуклеарно оружје, постои нуклеарно табу, односно, стратешка културална забрана за користење на нуклеарно оружје, која ги вклучува претпоставките дека тоа не треба да биде користено. Секогаш постоел страв од фанатичко или ирационално донесување на одлуки или дека недржавните терористинема да бидат ограничени со нуклеарен табу, а тоа довело до загриженост за ширењето на нуклеарното оружје во се поголем број на држави. Иронично, стратешката историја укажува на САД како на земја која до сега најмногу се трудела за нарушувањето на нуклеарното табу и да го направи нуклеарното оружје употребливо. Хемиското и биолошкото, заедно со нуклеарното оружје се повеќе се категоризирало како оружје за масовно уништување. Меѓутоа, до сега се покажало тешко производството на хемиско и биолошко оружје чија мала количина би била доволна со голема посветеност да предизвика големи штети на која било цел, како што е случајот со нуклеарното оружје²⁶⁰.

1.3. Воената безбедност, поединецот и политиката

При одбирањето на начинот на проучување на воената сигурност мора да се донесат важни одлуки, изричито и пресудно. Една од основните почетни точки е концентрирањето на емпириските аспекти за воспоставување на воено – безбедносна

²⁶⁰ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

агенда, потрага за примероци и трендови. Средствата кои во светот се трошат на војската се големи – 975 милјарди долари во 2004 год., а не само 6% помалку од најголемиот износ на потрошени средства за воени цели во 1987 – 1988 год. и за време на Студената војна (податоци SIPRI, види „Важни веб страници“). Тоа е еднакво на 162 долари по човек и 2.6% од светските економски активности. САД сами заземаат 47% од вкупните светски воени трошоци. Исто така можно е да се истражат и главните земји трговци за оружје. Тоа ќе покаже дека трговијата со оружје во голема мера доминира во мал број држави добавувачи - САД, Обединетото Кралство, Русија, Франција и Германија – и голем број на држави купувачи во НАТО или во ризичните подрачја (особено на Блискиот исток и Јужна Азија). Спротивно на заблудата дека крајот на Студената војна резултирал со зголемување на бројот на вооружените конфликти (особено граѓанските војни – односно, војни кои се водат примарно внатре во една држава), постоело благо опаѓање на трендот од 32 конфликти во 1990 год. до 19 конфликти во 1997 год., раст до 27 конфликти во 1998 год., по што следел тренд на опаѓање до 19 конфликти во 2003 год.

Ова може да се толкува како податоци кои е потребно да се објаснат во смисла на општествени науки или дискурзивни конструкции кои би требало да се испитаат како би се видело како се дошло до нив и што е изоставено од нив. Исто така е можно преку објективен и дискурзивен пристап да се разгледа како делови на општиот апарат за рационални анализи кои треба да се употребат во различно време или да се комбинираат наместо да се гледаат како фиксни и одвоени перспективи кои бараат конзистентна предаденост. Намерата е да се актуелизираат централните расправи во смисла на податоци и значењето во проучувањето на воената сигурност, како и давањето на прегледност на некои важни примери.

2. ПОЛИТИЧКА БЕЗБЕДНОСТ

Според кои критериуми за безбедност, робусна разликата помеѓу богатите, развиени држави на глобалниот Север и остатокот од светот, не може да биде голема. Граѓаните на малите заедници во високо развиените земји не се соочуваат со никаква реална закана за голема војна и уживаат во изобилството од храна, економски просперитет, сразмерно на тоа-ниско ниво на разлечен криминал и трајна политичка и општествена стабилност. Дури и заканите за тороризам се екстрмно мали во споредба со секојдневниот ризик од некои несреќи и болести. Спротивно „културата на стравот“

која постои во многу западни општества, ниту во еден момент во историјата поединецот во тие држави не уживал толку високо ниво на безбедност, просперитет и стабилност.

Спротивно на тоа, повеќето луѓе кои живеат во земјите во развој се соочуваат со длабоки сигурносни предизвици, вклучувајќи ги и непрестајните закани за внатрешдржавни војни и општествено насилство, сиромаштија и глад, пролиферација на оружје и криминал, политичка нестабилност, општествени проблеми, економска пропаст и како најекстремни проблем-целосниот колапс на државата. На најосновните нивоа на физичка безбедност, помеѓу дваесет – триесет милиони луѓе имаат загинато во повеќе од стотина внатрешдржавни војни во регионите во развој од 1945 год. Околу 90% од жртвите биле цивили, десет милиони луѓе се раселени поради конфликтите, од кои многумина останале бегалци десетолетија потоа. Зависи од тоа кои критериуми се употребуваат, секоја година се водат помеѓу дваесет – триесет внатрешдржавни војни, исклучиво во државите во развој. Во голем број од останатите држави во развој постојана закана се: сериозното внатрешполитичко насилство-како што се воените удари и бунтовите, етничкото и религиозно насилство, терористички кампањи или инциденти и немири.

Покрај тоа, пола милион луѓе секоја година загинаваат од лесно оружје, честопати за време на криминално насилство и тоа исклучиво во земјите во развој. Како додаток на овие воени закани, околу 40 000 луѓе секојдневно умираат од глад, а десет милиони годишно умираат од болести како што се грипот HIV – AIDS, диареа и туберкулоза. Дестина милиони луѓе страдаат од хронична сиромаштија, немањето можност за вработување, неадекватна здравствена заштита, образовен стандард во опаѓање и загадена околина. Со други зборови, постои длабока разлика меѓу видовите на безбедност кои ги ужива малата заедница на развиени држави и видови на безбедносно опкружување во кое се наоѓаат поголем дел од светската популација. Од глобална перспектива, всушност несигурноста во голема мера е повеќе правило отколку што е сигурноста²⁶¹.

Оваа ситуација ни дава различни причини, да се обидеме да ја разбереме природата и последиците од несигурноста во светот во развој. Емпириски, мораме да разбереме зошто скоро сите војни и големите политички насилства од 1945 год. и понатаму се случуваат во светот во развој, и зошто многумина од нив имаат внатрешни

²⁶¹ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

а не надворешни извори. Концептуално, постои итна потреба за пронаоѓање соодветни теории и концепти кои можат да се прилагодат на едноставниот карактер на безбедносните ситуации во тие држави. Таквите пристапи се неопходна почетна точка за изнаоѓање на соодветна и поефикасна меѓународна безбедносна политика. Од нормативна перспектива постојат јасни хуманитарни перспективи за решавање и излагање на крај со големите страдања кои предизвикуваат недостаток на основна сигурност во светските „нестабилни зони“. Конечно, поради јасниот сопствен интерес мораме да преземеме вистински напори за решавање на фундаменталните нееднаквости во безбедноста помеѓу неразвиениот и развиениот свет. Глобализацијата означува дека несигурноста во кој било крај на светот не може да се задржи внатре во националните граници; сигурноста е во голема мерка меѓузависна. На многу начини, тероризмот, вооруженото насилство, илегалната миграција, трговијата со дрога и уништувањето на околината имаат ефект на „преливање“ на трајната несигурност во светот во развој.

Во оваа поглавје ќе се обидеме да ги разјасниме длабоките безбедносни предизвици со кои се соочуваат државите во развој и единствената безбедносна дилема во која западнале. Ќе ја истражиме природата на главните безбедносни закани со кои се соочуваат државите во развој, клучните безбедносни стратегии кои прифатиле како би се носиле со тие закани, внатрешните и надворешни причини за нивните безбедносни тешкотии. Може да се констатира дека за разлика од развиените држави на глобалниот Север, примаме безбедносни закани со кои се соочуваат слабите држави се потенцијално катастрофални и дека потекнуваат примарно од внатрешните, домашни извори. Тие помеѓу другото вклучуваат: закани за насилна промена на власта, бунтови, отцепувања, востанија, геноцид, воени диктатори и конечно, државен колапс и анархија.

Згора на тоа, вкоренети се во темелните услови на државноста и управувањето, при тоа создавајќи постојана „дилема на несигурност“²⁶² за владеачката елита: што повеќе елитите се обидуваат да воспостават функционална државна власт, толку повеќе го предизвикуваат својот авторитет од страна на моќните здруженија во општеството. Во овој контекст, безбедноста на режимот – состојба во која владеачките елити се сигурни од насилства предизвикани од своето владеење – не можат повеќе да се разликуваат од државната безбедност – состојба во која се институциите, процесите и

²⁶²Job, B.A. (e.d.) *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States*, Boulder, CO:Lynne Rienner 1992.

структурите на државите способни да продолжат со добро функционирање без обзир на составот на владсачката елита. За слабите држави, внатрешната сфера е многу опасна и поголема закана од меѓународната сфера.

Имајќи ја предвид оваа инверзија, прифаќањето на концептот на класичната безбедносна дилема (во која воените закани потекнуваат од внатрешните држави во анархичниот меѓународен состав) не е изненадување дека „дилемите на несигурност“ на слабите држави им е посветено мало внимание во класичната литература за безбедносни студии. Концентрирајќи се на ограничен број држави (големи сили и развиени држави), ограничениот број на воени закани (советска експанзија, надворешна инвазија, нуклеарна пролиферација, одделени држави, меѓународен тероризам), ограничена низа на безбедносните стратегии (национална одбрана, одвраќање, контрола на вооруженост, сојузи) примена на ограничени концепти за безбедност („национална безбедност“ наметната од надвор), безбедносни предизвици со кои се соочуваат поголем дел од светските жители секогаш биле споредни во однос на научните анализи. Според тоа, денес постојат вистински ограничувања за тоа што можат да ни го кажат традиционалните пристапи за природата и причините за несигурноста во слабите држави. Заради тоа, проширувањето и продлабочувањето во разбирањето на безбедноста, бара нов сет на дијгностички алати кои би ни овозможиле темелно да се занимаваме со безбедносните предизвици со кои се соочуваат голем дел од светските жители и како посебна врска државите во кои тие живеат²⁶³.

2.1. Дилема за несигурноста на слабите држави

Единствена дилема за несигурноста со која се соочуваат слабите држави во голема мера е функцијата на структуралните услови за нивното постоење. На слабите држави им недостигаат најосновните државни обележја, ефикасните институции, монопол врз средствата за принуда и консензус за идеите на државата. Соодветно на тоа, како недовршени или „квази – држави“²⁶⁴, тие се соочуваат со бројни предизвици за својот авторитет кои претставуваат моќни внатрешни актери. За да разбереме како воопшто таа состојба на несигурност се појавила, треба да се проверат основните структурни карактеристики на слабите држави и природата на внатрешните безбедносни закани со кои се соочуваат.

²⁶³ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

²⁶⁴ Jackson, R. *Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World*, New York: Cambridge University Press, 1990.

Комбинацијата од слабостите на државите и внатрешните закани создава безбедносен предизвик својствен за слабите држави. Посебен е затоа што произлегува од соочувањата со *внатрешните* закани на владеачкиот режим, а не од надворешните закани од постоењето на националните држави. Неспособноста на државите да овозможат ред и мир создава лошо опкружување во кое секоја компонента на општеството – вклучително и владеачката елита или режимот – се во натпревар како би го сочувале и заштитиле сопственото добро. Ова создава внатрешна ситуација слична на неореалистичката концепција на структуралната анархија во која групите создаваат несигурност во остатокот од составот кога се обидуваат да ја подобрат сопствената безбедност. Како би можеле да ја разликуваме оваа состојба која е ориентирана кон внатрешноста од класичните безбедносни дилеми, корисно е таа состојба да се разгледува како дилема за несигурност. Оваа состојба на несигурност е самоодржлива, бидејќи секој обид на режимот да оствари сопствена безбедност на сила предизвикува силен отпор и понатаму ги поткопува институционалните основи на државата и безбедноста на општеството во целина.

Во одредена смисла, дилемата за несигурност на слабите држави предизвикува почетен и длабок недостаток на „државноста“, а особено неспособноста за воспоставување на монопол над средствата за принуда. Овој неуспех може да биде и нормативен – во смисла дека државата не успеала да ги увери жителите дека вооружениот отпор е погрешен или контрапродуктивен и практичен во смисла дека државата не може физички да ги разоружа и контролира сите свои противници. Во секој случај, недостатокот на политички и институционален центар со монополот на сила создава несигурност – полутрајна ситуација „ненадејна анархија“ – во која вооружените конфликти се присилени да се опуштат во стратегиско самопомагање.

Со тоа, во контекст на слабите држави, каде што владеачката елита ја користи владината машинерија првенствено како би го осигурала понатамошното свое владеење, концептот за *национална безбедност* – безбедност на целата општествено – политичка елита, нации – држави со сопствен начин на живот и независно самоуправување во потполност е неприменливо. Во пракса, идејата за државна безбедност – интегритетот и функционирањето на институциите и идејата за држави – безбедност на режимот – безбедност на владеачката елита од насилни предизвици тешко е да се разликуваат. Заради спојувањето на државите и владите, кога еден режим е исфрлен, како што е режимот на Syada Barre во Сомалија исфрлен во 1991 год., исто

така и сите државни апарати се уништени. Во таа смисла, безбедноста на слабите држави е безбедност на режимот.

2.2. Слаби држави

Проценувањето на силата на државата може да биде тешка и контроверзна задача; научниците се склони кон употреба на различни методи²⁶⁵, силата/слабоста на државата ја поврзува со институционалниот капацитет и разликува два облика на моќ: деспотска моќ и инфраструктурна моќ. Деспотската моќ се однесува на државната способност за принуда и употреба на сила како врз цивилите би го наметнале своето владеење. Спротивно на тоа, инфраструктуралната моќ се однесува на ефикасноста и легитимитетот на државните институции и нивната способност да владеат по пат на консензус. Државите можат да бидат „слаби“ или непотполни во двата наведени примери, но во правилата, силните држави имаат помала потреба од употреба на принудната моќ, бидејќи нивната инфраструктурна моќ тоа го прави непотребно. Парадоксално, слабите држави што повеќе употребуваат принудна моќ се повеќе ја зацврстуваат својата „слабост“ одговарајќи на инфраструктурната моќ.

Спротивно на тоа, Бузан тврди дека државите се создадени од три примарни делови: физичка основа, институционален капацитет и „идеи за држава“²⁶⁶. За Бузан, силата/слабоста на државата воглавно се наоѓа во помалку допирливо подрачје „идеи за држава“ и во мерка во која општеството го обликува консензусот за државата и со него се идентификува. Затоа, „слабите држави или немаат, или не успеале да создадат внатрешно политички и општествен консензус доволно јак да ја елиминира големата употреба на сила како значаен и постојан елемент во внатрешно политичкиот живот на државата“.

Мигдал нуди спотивно гледиште за обемот на овие формулации. Тој силата на државата ја дефинира во смисла на капацитет на државата, т.е. способност на државниот лидер да ги користи државните органи како би ги натерал луѓето во државата да го прават тоа што тој го сака²⁶⁷. Меѓутоа, тогаш вниманието се насочува кон тоа како општеството и организациите внатре во него тоа го толерираат, допуштаат или се противат на развојот на државата. Тој тврди дека голем дел од

²⁶⁵ Thomas, C. *In Search of Security: The Third World in International Relations*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1987

²⁶⁶ Buzan, B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London: Harper Collins, 1991.

²⁶⁷ Migdal, J. *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton, NJ: Princeton University, 1988.

општествата во развој завршуваат со пресметка помеѓу државата и заедниците, каде што државата се соочува со моќните општествени сили кои поседуваат значајна сила на принуда што нормално завршува со насилен отпор. Според гледиштето на Miglad, слабите држави се помалку важно прашање во споредба со силните општества. Оваа внатрешна рамнотежа на моќта помеѓу државата и општеството спречува појава на прототипска нација – држава од Западен тип.

На крајот, изгледа дека се важни три димензии на државната сила: (1) инфраструктурна способност во смисла способност на државните институции да извршуваат клучни задачи и да донесуваат политика; (2) способност за принуда во смисла способност на државата и нејзината волја да употребуваат сила против предизвиците на нејзиниот авторитет; (3) национален идентитет и државна кохезија во смисла на степенот во кој населението се идентификува со нација – држава и ги прифаќа нејзините легитимни улоги во своите животи.

Емпириски, може да се констатира дека голем дел од државите во слаб и непотполн развој се слаби во поголем дел ако не и во сите димензии. Односно, имаат премногу развиени способности за принуда, но им недостасува инфраструктурната способност и општествен консензус. Како последница од тие основни недостатоци, слабите држави покажуваат дел од следните карактеристики: институционална слабост и неспособност за донесување на национална политика или исполнување на основните функции на државата, како што се избирање на потези и осигурување на закон и ред; политичка нестабилност, која потврдува државен удар, заговори, бунџи, чести насилни промени на владите; централизација на политичката моќ кај еден поединец или мали елити кои управуваат со владината машинерија како би ја водела државната политика во склоп со сопствените интереси; неконсолидарна или непостојана демократија; постојана економска криза и структурна слабост; надворешна ранливост према надворешните актери и сили; силна социјална поделба на класи, верска, регионална, урбана – рурална и/или етички црти; недостаток на кохезивно или силно чувство за национален идентитет; постојани кризи на легитимитетот за моментална влада и за институциите на државата воопшто²⁶⁸.

Најважна карактеристика на слабите држави е нивната неспособност за воспоставување и одржување на монопол над средствата за принуда. Дури во државите со добро развиена моќ за принуда, граѓанската влада не може секогаш да одржи

²⁶⁸ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

апсолутна лојалност на вооружените сили и се соочува со постојани закани за воена интервенција. Меѓутоа, во поголем дел слаби држави вооружените сили се лошо опремени, се наоѓаат под слабо водство и се склони кон фракциски поделби. Истовремено, редица општествени субјекти, политички ривали со сопствената приватна војска, „warlordi“, криминални банди, локално организирани полиции, вооружени етнички или верски собири и приватни безбедносни компании или платеници – доволно се моќни да се спротистават да се спротистават на државата која сака да ги покори. Во такви ситуации, дури и минималните услови на државноста - монопол над средствата за принуда – секогаш се недостижни.

На другиот крај на скалата, потполно спротивно се тврди дека силните држави се способни и имаат желба „да одржуваат општествена контрола, обезбедувајќи позитивни службени закони, да делуваат одлучно, да донесуваат ефикасна политика, чувајќи стабилност и кохезија, да поттикнуваат општествена и партиципација во државните институции, да осигураат основни услуги, да управуваат и да го контролираат националното стопанство и да одржуваат легитимност“²⁶⁹. Силните држави исто така имаат висок степен на општествено – политичка кохезија која е рамно поврзана со консолидарните партиципативни демократии, силни национали идентитети, продуктивни и високо развиени стопанства. Најважно, силните држави постојат како „хегемонска идеја“, која е прифатена и „вкоренета“ во главите на обичните граѓани на начин тие „да ја сметаат државата апсолутно природна исто како и пејсажот што ги опкружува; да не можат да го замислат својот живот без неа“.

Важно е дека идејата за слаби и силни држави не е еднолична слика туку внатрешен континуитет во којшто се сместени државите од реалниот свет. Всушност, тоа е динамична состојба. Државите со текот на времето можат да се движат напред – назад во континуитет, имајќи ги во обзир промените на клучните фактори: слабите држави можат да станат силни, на пример со изградба на силни чувства за национален идентитет; а силните држави можат потенцијално да ослабнат преку растот на општествените конфликти кои се предизвикани; на пример од имиграцијата. Голем дел на државите во регионите во развој се наоѓаат на слаб дел на континуитетот на државната сила.

²⁶⁹ Dauvergne, P. *Weak States, Strong States: A State-in-Society Perspective*, 1998.

2.3. Закани за слабите држави

Заради нивните ослабнати структурални карактеристики, слабите држави се соочуваат со редица внатрешни и надворешни безбедносни предизвици. *Одвнатре*, слабите држави се соочуваат со постојани закани за насилни интервенции со вооружени сили во политиката. Таквите интервенции можат да добијат облик на државен удар, бунт, востание или револт поради плати или услови за работа. Извршени се дословно над стотина обиди за државни удари во Латинска Америка, во Азиско – пацифичкиот регион и на Блискиот исток, а скоро две третини од афричките држави претрпеле воен режим од прогласување на независност. Воени владетели се уште управуваат со многубројни држави во развој.

Слабите држави исто така се соочуваат со закани од „моќни“ поединци или групи кои на темелот на своите спецификации спроведуваат одреден степен на инфраструктурна моќ и/или моќ на присила и кои го оспоруваат идентитетот на државата. Тие можат да бидат полулегитимни субјекти, како што се политичари или традиционални и верски лидери кои исто така наредуваат на своите следбеници да го прифатат и да пристапат кон вооружување. Во друг случај тоа можат да бидат криминални банди или warlordi – харизматични поединци кои управуваат со приватната војска и применуваат одредена врста на апсолутистичко владеење на подрачјето под нивна контрола, најпрво заради извршување на илегална трговија. Пример на такви моќници вклучува нарко – картелите во Колумбија, Мјанмари, Авганистан и некои од бунтовничките лидери од Африка во деведесетите, како што се Charles Taylor, Foday Sankoh и Jonas Savimbi. Доколку државата не успее да ги смири таквите собири, тие можат да станат насилна закана за режимот. Во други случаи, слабите држави се соочуваат со предизвици од различни општествени групи, како што се етничките групи, верските движења, идеолошките фракции или локална полиција кои се организираат со цел за самоодбрана. Голем дел поради претходните поделби, неспособноста на државите да обезбедат соодветна благосостојба и нејзините склоности кон употреба на претерана принудност, голем број етнички групи во слабите држави се организирале политички и воено како би ги заштитиле своите интереси. Проектот *Загрозеноста на малцинствата* (eng. *Minorities at Risk*) идентификувал повеќе од девеесет етнички групи кои биле активно вклучени во насилните конфликти со државата или од кои постоел среден или силен ризик за политичко насилство. Слично на тоа, во редица азиски и блискоисточни држави, како што се Египет, Саудиска Арабија, Индонезија и во поново време Тајланд, верските групи почнаа да

претставуваат силен предизвик за државата. Идеолошките групи се уште претставуваат закана за слабите држави, од маоистичките бунтовници во Непал, до Запатистите во Чиapas, Мексико. Тажен е фактот дека скоро сите вооружени групи во слабите држави – државните војски, 'warlordisticke' фракции и локална етничка и верска полиција – искористуваат голем број на деца – војници²⁷⁰.

Последната внатрешна закана може да биде предизвикана од бавната ерозија на државните институции и процеси. Растот на беззаконието и конечниот колапс на владините институции можат да предизвикат вакуум на моќта во кој владеачката елита едноставно станува една од неколкуте фракции кои се борат за пополнување на празнината и присвојување на формална државност. На пример, во различни периоди, за време на конфликтите во Лиbерија и Сомалија, неколку различни фракции истовремено тврдеа дека претставуваат легитимна влада, и покрај недостатокот на неопходна контрола над териториите или управување на институциите како потреба за формално признавање. Во завршната анализа, која било од овие закани – вмешувањето на војската во политиката, "warlordi" „моќниците“, етничките барање за одделување или рушење на државата – можат да доведат до трајна борба внатре во сеопштата граѓанска војна.

Поради нивната внатрешна кривкост, слабите држави се соочуваат со голем број на *надворешни* закани. Заради недостатокот на инфраструктурен капацитет или способност за принуда за спротивставување на надворешните влијанија, слабите држави се ранливи на продирања и интервенции од страна на другите држави и групи. Силните држави можат директно да нападнат или можат да ги спонзорираат државните удари или востанија како би срушиле некој режим, како американската инвазија на Гренада, Панама, Авганистан, Ирак и француските интервенции во многубројните африкански држави. Инаку, набавувањето на голема количина на оружје и воена помош за бунтовничките движења, како што е американската поддршка за UNITA во Ангола како и советската помош за Виетконг во Виетнам, можат да бидат сериозна закана за владеачката елита. Честа потпора на бунтовничките фракции или на оние што припремаат државен удар доаѓаат од блиски извори, како што се непријателските соседни држави. Голем број на регионални ривали како што се Индија и Пакистан, Уганда и Судан, Сомалија и Етиопија, Иран и Ирак – меѓусебно се заканувале на овој начин. Освен тоа, на многу малите слаби држави закана може да им бидат и најмалите

²⁷⁰ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

групи од надвор: платени државни удари и инвазии биле покренати против Сејшели, Малдиви, Комори и во поново време Гвинеја – Бисао, понекогаш само со десетици луѓе. Во поголем број од случаите, државните удари спречиле едно моќно сојузништво, како што е Франција и Индија.

Слична надворешна закана предизвикува преливање или пренесување на конфликтот и немирот од соседните региони. Поради недостатокот на инфраструктурен капацитет за подобра контрола на границите, малите држави честопати не можат да направат многу како би спречиле масивен прилив на бегалци, бунтовници во бегство, криумчарење на оружје или вистински бомби. Големите надворешни потреси како овој можат да претставуваат сериозна закана за стабилноста на слабите држави. Геноцидот во Руанда во 1994 год. се прелеал на Заир, слаба држава во распаѓање; со текот на времето тој удар довел до пад на Мобутувиот режим, инвазија на неколку соседни држави и големи фракциски борби.

Во врска со тоа, на слабите држави им се заканува и неконтролирано ширење на рачно оружје и лесно наоружување. Во рацете на *warlord*, криминалците и приватната полиција, оваа врста на вооружување претставува вистински предизвик за државната власт и можат да ги интензивираат постоечките конфликти и сериозно да ги загрозат мировните напори. Лесно, преносливо, трајно и едноставно за користење (дури и за деца), рачно и лесно оружје лесно се набавува преку легални и илегални канали, а кога еднаш ќе се употреби има тенденција за ширење во целиот регион. Се проценува дека секоја година илегално се продава лесно наоружување во вредност од 5 милјарди долари во светските зони со конфликт од кои во криминалните активности и граѓанските немири годишно страдаат половина милион луѓе²⁷¹.

2.4. Безбедносни стратегии во слабите држави

Структуралните карактеристики на слабите држави и единствената дилема за несигурноста во која се нашле, значајно го ограничува опсегот на политичките опции кои се на располагање на владеачките елити. Во суштина, условите за владеење создаваат политичка состојба на „кризна политика“ или „политика на преживување“²⁷² во која краткотрајните стратегии за безбедност на режимот ја заменуваат долгорочната политика за градење на државите.

²⁷¹ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

²⁷² Migdal, J. *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton, NJ: Princeton University, 1988.

2.7. Безбедносни стратегии за елитата

Елитите на слабите држави обично користат комбинација од внатрешни и надворешни стратегии кои се насочени кон опстанокот на режимот. *Одвнатре*, елитите употребуваат комбинации од пристапи и употреба на сила према оние што ги загрозуваат. Прво, во недостатокот на инфраструктурни капацитет и широка општествена легитимност, елитите во слабите држави честопати се принудени да се потпрат на силата на принуда и државните заплашувања како би осигурале понатамошно владеење. Тоа со себе повлекува создавање или проширување на силата на безбедноста, трошење на голем дел на национален доход на воени потреби употреба на насилство и заплашувања против вистински и замислени противници на режимот. Ова можеби е најчеста стратегија за преживување на елитите во слабите држави, а се одразува во катастрофална состојба на човековите права во огромниот број на државите во развој. Обично, режимите се обидуваат да ја потиснат опозицијата со раширено користење на мачење и апсење, агентати и убиства без судење, исчезнување, насилно гушење на искажаните политички ставови, насилна промена, уништување на залихите на храна, и во екстремни случаи, геноцид, масовно силување и етничко чистење.

Клучна дилема за елитите е дека самите средства за принуда – вооружените сили можат да се претворат во закана за режимот. Заради тоа, елитите понекогаш намерно ги ослабнуваат вооружените сили со создавањето на поделби, воспоставување на елитни единици како што се претседателската гарда и поттикнување на ривалства помеѓу различните родови. Такви стратегии „раздели па вледи“ се користат и против потенцијалните извори на опозицијата, како што се државната бирократија, верските групи, традиционалните авторитети и опозициски политичари. Од оваа перспектива, намерното поткопување или празнење на државните институции може да биде рационално и ефикасно средство за спречување на зајакнување на потенцијалниот центар на опозицискиот режим²⁷³.

Од друга страна, елитите понекогаш сметаат дека е поедноставно да се обидат да создадат поттик за поддршка на режимот. Ова обично вклучува воспоставување на разработени системи за покровителство, при што државните елити и различните општествени групи се здружуваат во сложена мрежа на меѓусебни размени. На овој

²⁷³ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

начин, корупцијата делува како облик на прераспределба и како средство за интегрирање на државата во неформалните структури на моќта. Такви системи можат да се прошират на „моќниците“ во облик „згрижување на елитата“. На Warlordim-те или политичките лидери со приватни војски, може да им се допушти контрола над одредено подрачје, било преку преусмерување на државни средства од државни извори или давање на исклучителна контрола над посебни комерцијални активности во замена за договор дека нема да се обидат да го исфрлат режимот или да посегнат во некои други негови активности. Во договорот со кој што е завршена војна во Sierra Leone, warlord Foday Sankoh, лидер на Револуционерниот обединет фронт (RUF), станал министер за рударство со што е извршен обид за купување на неговата лојалност. Различни случаи на фаворизирање понекогаш се откриваат во нарко картелите во Колумбија и Мјанмари.

Етничката манипулација или „политика на идентитет“ е уште една типична стратегија во слабите држави. Со помош на некои облици на принципи „раздели па владеј“ од периодот на колонијализмот, елитите понекогаш намерно предизвикуваат конфликти помеѓу различни заедници како средства за спречување на појава на обединување на опозицијата во режимот. Во други случаи, едноставно тоа е метод за зацврстување на базата со режимска моќ, нешто што се смета за сигурен извор на подпора. Према тоа, елитите ќе фаворизираат одредени групи во распределбата на државни ресурси, ги угнетуваат малцинствата кои се сметаат за непријатели, во периодите на немири ќе определуваат малцинство кое ќе биде жртвено јагне и ќе именуваат членови на сопствените етнички групи на моќни позиции. Таквите стратегии честопати се успешни, бидејќи етничката свест обично е добро развиена и лесно искористлива во многу општества во развој.

Последната внатрешна стратегија вклучува внимателна манипулација во демократските политички процеси. Заради нивната надворешна ранливост, голем број на слаби држави под притисок на меѓународните донатори – развиени држави и меѓународни финансиски институции (IFI), како што се ММФ и Светската банка – морале да започнат процес на демократски реформи. Голем број на лидери во слабите држави успешно спровеле транзиција во повеќепартиската демократија и задржале контрола над државата, пред се со помош на внимателни манипулации на внатрешните противници и надворешни перцепции. Ова обично вклучувало монопол и контрола над медиумите, котација на компонентите, основање на лажни партии како би се поделиле гласовите на бирачите, кроење на изборна област (изборна геометрија), грабеж на

изборни листови, дисквалификација на кандидати и избирачи како и манипулирање со изборните правила. Создавањето на привидна демократија кон надвор без никакви битни промени може да има за цел зајакнување на безбедносниот режим така што му дава степен на меѓународна легитимност.

Освен таквите внатрешни стратегии, како средствата за зајакнување на безбедноста на режимот, елитите во слабите држави се обидуваат да склопат сојуз со моќните *надворешни субјекти*. Преовладувачка стратегија станала и употребата на странски платеници, приватни војски или безбедносни компании како множители на силата. Постојат скоро стотина приватни воени компании (eng. *Private Military Company*- РМС) кои делуваат во 110 држави во светот. Се смета дека таа индустрија, која често соработува со нафтените или рударските компании, заработува околу 110 милјарди долари годишно. Слабите држави воспоставуваат приватни безбедносни компании бидејќи ги сметаат за ефикасни за разлика од многу национални војски. Користејќи моќно оружје и обуки, овие приватни војски честопати се покажале како одлучувачки фактор во осигурувањето на опстанок на слабите држави од различните внатрешни закани. Во Ангола и Сиера Леоне, познатата приватна воена компанија *Executive Outcomes* го променила текот на борбата против бунтовничките сили, и ја вратила контролата над подрачјата во кои се наоѓаат рудниците за дијаманти.

2.6. Перспективи за слабите држави

Во ова поглавје беше актуелизирана состојбата на несигурност која погодува определен број држави. беше утврдено дека дилемата за несигурноста со која се соочуваат државите во развој, длабока, единствена, и да е вкоренета во темелите на структурите и процесите на непотполните државности. Состојбата на несигурност во слабите држави е резултат на трите меѓусебно поврзани фактори: историски процес на градење на држава; структура и процес на посење на меѓународен систем и безбедносни стратегии кои ги прифатиле елитите на слабите држави. Во контекст на сериозните внатрешни закани и ограничување на надворешните услови, националната безбедност се развива како гарантирање краткорочна безбедност на режимот. Меѓутоа, тежнеењето за постигнување на безбедносен режим во себе е длабоко контрадикторен

процес; краткорочната политика за безбедност на режимот поткопува многу важни проекти за градењето на државата – безбедноста на државата и општеството²⁷⁴.

Од оваа перспектива, може да се констатира дека состојбата на несигурност на слабите држави е неизбежна. Има неколку јасни случаи во коишто слабите држави спровеле добра транзиција до консолидација на државата и вистинска национална безбедност. Основни безбедносни предизвици со кои се соочуваат слабите држави е постигнување на висок степен на државност и добар потег кон создавање на напредно ниво на државна сила. Предизвикот, лежи во добрата волја и способностите на елитите во слабите држави краткотрајните стратегии за безбедноста на режимот да ги заменат во корист на долгорочна стратегија за градење на државата.

Доколку режимот за градење на државата сериозни го сфати проектот, процесот сигурно ќе биде долг и тежок, особено поради низата вкоренети внатрешни и надворешни препреки за поефикасна државност кои треба да се совладаат. Тие вклучуваат: постојани негативни последици од колонијализам; процеси на неолиберална глобализација и наметнување на надворешни условувања; пролиферација на лесно оружје; постојана надворешна интервенција на воени субјекти; постоење на ограничување на меѓународните норми и штетни внатрешни услови, како што се сиромаштијата, општествени поделби, слаби институции и сл. Глобалната војна против теророт започната по 11 септември 2001 год. исто така имала негативно влјание на проектот за градење на држава, бидејќи секогаш борбата против теророт го привлекувала вниманието на меѓународната јавност и средствата за понатамошна борба против сиромаштијата, промовирање на демократијата и активностите за градење на мир. Исто така, елитите во слабите држави можеле своите внатрешни непријатели да ги означат како терористи и како за време на Студената војна, да добијат воена поддршка во замена за соработка во борбата против тероризмот. Со други зборови, новата војна против теророт на елитите на слабите држави им овозможува повторно да воспостават безбедносен режим како приоритет во однос на градењето на државата и како пример за неопходна меѓународна помош за своите акции.

Како и за време на Студената војна, во споредба со интересите на големите сили, проблемот за несигурноста на слабите држави се наоѓал ниско на листата на приоритети на меѓународен план. До сега решенијата за безбедносната дилема на слабите држави не се поместени многу од воспоставувањето на повеќепатиската

²⁷⁴ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

демократија и слобдниот пазар. Неоконзервативците понекогаш тврдат присилната „промена на режимот“ е можеби либерална или бенигна повторна колонизација, како таа што се случила во Германија и Јапонија по Втората светска војна, единствено ефикасно долгорочно решение. Останатите ја нагласуваат потребата од хуманитарни интервенции како би се заштитила безбедноста на цивилите и промовирањето на човековите права. Тие сметаа дека „космополитското одржување на мир“²⁷⁵ и таканаречените мисии за одржување на мир се неопходни за трансформација на насилството во внатрешната политика на слабите држави во долгорочен мир и стабилност. Во пракса двата пристапи се втемелени на слична либерална перспектива која предвидува минимална државна посветеност за заштита на поединецот и слобдниот пазар. Главен проблем е тоа што до сега, и покрај десетгодишните напори, ниту еден случај на присилна „неолиберализација“ било преку промена на режимот, било преку градењето на мир, не успеал во трансформацијата на слабите држави во силни.

Имајќи ги предвид големите предизвици со кои се соочуваат слабите држави и препознавањето на фундаменталните неправди внатре во самиот проект на државата и досегашниот неуспех за реформирање на неолибералните слаби држави, некои радикални коментатори утврдиле дека градењето на државата треба да биде прекинат во корист на алтернативните облици на политички организации, кои се втемелени на мали единици на пример: град – држава или етнички групи; големи единици на пример: регионални организации како Европската унија²⁷⁶.

Прво решение, поддржавни политички организации е непрактично во регионите преплавени со оружје, криминални банди и сиромаштија; случајот со Сомалија, која нема функционална централна влада од 1991 год., може да биде користен во овој случај. Второ решение, регионални организации како и право да имаат свои ограничувања. И додека тоа беше клуч за успехот на Европската унија во регионите кои се карактеризираат со слаби држави, неразвиеност и нестабилност, како што се Африка и Латинска Америка регионалните процеси значително се ограничени во тоа што можат да го постигнат.

Конечно, преовладувањето на внатрешни и надворешни пречки за градење на држава во светот во развој, бараат голема политичка волја, ресурси за разработка на алтернативни и иновативни пристапи за градење на држава. Тоа што е уште поважно,

²⁷⁵ Kaldor, M. *The Baroque Arsenal*, London 1982.

²⁷⁶ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

ќе бараат темелни реформи на меѓународните економски и политички структури, вклучително и меѓународната трговија со оружје. Имајќи ја во предвид моментална преокупираност на развиените светски држави со меѓународниот тероризам и нивниот недостаток на волја за отпишување на долг, развојот и ограничувањето на трговијата со лесно оружје, краткотрајната иднина на слабите држави изгледа тмурно како и до сега.

3. ОПШТЕСТВЕНА (СОЦИЈЕТАЛНА) БЕЗБЕДНОСТ

За време на 1980-те и раните 1990-ти год. направени се сериозни чекори како безбедносните студии би ги надминале границите на реалистичките и неореалистичките парадигми. Тие чекори на многумина им овозможиле постепена стабилност и конечно крај на Студената војна. Се помалата закана од нуклеарна војна отворила пат за појава на други невоени концепти за безбедност. На пример, Jessica Tuchman Mathews кон крајот на 1980-те предложила меѓународната безбедност повторно да се размисли, како би се вклучиле прашањата за ресурсите, околината и демографијата²⁷⁷. Mathews и редица нејзини истомисленици станале познати како „ширители“: тие кои тежнеат кон проширување на концептот за безбедноста надвор од нејзините воени граници. Еден од тие „ширители“ бил и Бери Бузан.

Изразот „општествена безбедност“ прв го вовел Бузан во делото „*People, States and Fear*„. Во книгата Социјалната безбедност била само еден чекор во петдимензионалните пристапи, со воена, политичка, економска и еколошка безбедност. Во овој контекст, социјалната безбедност се однесува на одржлив развој на традиционалните форми на јазикот, културата, верскиот и националниот идентитет и државните обичаи. Секој од Бузановите (Buzan) сектори претежно бил обликуван внатре во границите на неореалистичкиот оквир: сите димензии останале сектори за национална т.е. државна безбедност. „Општество“ било само еден сектор со којшто можело да и се закани на државата. Со тоа, заканиите во воениот сектор се сметани како примарни: бидејќи приоритетите се дадени на секој од димензиите во зависност од нивната релативна потреба, Бузан сметал дека воената безбедност сеуште е најскап, политички највлијателен и највидлив аспект

²⁷⁷ Mathews, J. *Redefining Security*, *Foreign Affairs*, 1989.

на однесувањето на државите. Според тоа: „ Државата и општеството, секое во своја смисла, можат да бидат сигурни во политички, економски, општествени и еколошки димензии, а сепак сите тие достигнувања можат да бидат поништени со воен неуспех.

Со признавањето на Бузановиот витален придонес за „шириењето“ на меѓународната безбедност, главното тврдење било тоа дека воведувањето на повеќе сектори во државната безбедност не е доволно. Иако безбедносните студии доста се имаат одделено од своето преокупирање со воени прашања, се уште во свјот фокус биле државно – центрирани. Затоа, тоа што било потребно биле други референтни објекти за безбедност: спознанието дека меѓународната безбедност треба да се „продлабочи“, а не само да се прошири, довело до концентрирање на прашањето што, односно кого треба да се заштити, од индивидуално до глобално ниво. Спротивно на ова, концептот „општествена безбедност“ започнал да означува различна трета и всушност средна позиција која се противела на почитувањето на идејата за било човекова било глобална безбедност, и која се согласувала со позицијата дека реалистичките и неореалистичките пристапи на меѓународната институција едноставно станале прекратки. Како резултат на тоа, оваа средна позиција започнала да се занимава со безбедноста на други колективи или „општества“.

3.1. Државата и социјалната безбедност

Во книгата од 1993 год. *“Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe”*, Ole Wcever, заедно со Buzan, Morten Kelstrup и Pierrome Lemaitre, утврдиле дека „општествената безбедност“ станува се поважна во однос на грижата за државниот суверенитет во современата, повоена Европа. Клучно било тврдењето на авторот како Бузановиот претходен петодимензионален пристап за меѓународна безбедност станал неодржлив како контекст на општествената безбедност. Тие предложиле реконцептализација: и тоа на пет сектори кои се однесуваат на државата но повеќе на дуалноста на државата и општествената безбедност. Иако општеството е задржано како димензија на државната безбедност, тоа исто така станало и самостоен референтен објект на безбедност.

Клуч за оваа реконцептуализација била идејата за *преживување*. И додека државната безбедност се занимава со заканите по државната сувереност - ако државата го изгуби својот суверенитет, нема да преживее како држава –

општествената безбедност се занимава со заканите против сопствениот идентитет – слично на тоа, ако општеството го изгуби својот идентитет нема да преживее како општество. Државите можат да станат небезбедни доколку постојат закани против нивните општества. Меѓутоа, државната безбедност може да биде доведена во прашања и со висок степен на државна кохезија²⁷⁸. Ова се однесува на ситуации во кои државниот програм за хомогенизација доаѓа во конфликт со силниот идентитет на една или повеќе малцински групи. На пример, за време на 1990-те, „романството“ на романската држава било загрошено кога големото мацарско малцинство во државната област Трансилванија започнале да го зајануват своето „мацарство“. Со други зборови, колку овие општества се побезбедни во смисла на идентитетот, државите во кои се наоѓаат можат да се чувствуваат несигурни. За Weaver и неговите соработници, на овој начин традиционалната анализа на безбедноста создала „прекумерно интересирање со безбедноста на државите“, на тој начин во голема мера отстранувајќи какво било чувство „за безбедност“ на општествата како такви.

Како концепт, општествената безбедност во голема мера се разбира како реакција на случувањата во Европа, како на Исток, така и на Запад. На Запад процесот на интеграција кон Европската унија (ЕУ) бил значаен чекор на политичката лојалност или нагоре на ниво на Европската унија, или надолу на ниво на регион, со што слабее традиционалната врска помеѓу државата и општеството. На Исток, распаѓањето на некои поранешни социјалистички држави јасно го покажал конфликтот помеѓу посветеноста на државата и посветеноста на нејзините конститутивни групи.

3.3. Општеството и идентитетот

Едноставно речено, општеството е поврзано со идентитетот: тоа е поврзано со идејата за општество и поединецот, кои се идентификуваат како членови на општеството. Според тоа, општествата се единици основани на чувството за колективен идентитет. Weaver колективниот идентитет го дефинира како „тоа што овозможува употреба на зборот *ние*“. Меѓутоа, во таа смисла „ние“ идентитетот може многу да варира, во зависност од видовите на групи на кои се применуваат,

²⁷⁸ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

интензитетот во кој се чувствува и причините кои му даваат смисла²⁷⁹. Освен тоа, општествата се составуваат од мноштво на различни идентитети и ги одржуваат. Со други зборови, општествата се единици составени од повеќе видови на идентитети. Тогаш како е возможно да се зборува за идентитет на општеството?

Според Anthony Giddens, постојат два главни начина на размислување за општеството. Првиот е дека тоа е нешто фиксно што има граници кои го одвојуваат од останатите слични единици. Вториот е дека тоа е создадено од општествена интеракција; општеството се смета за флуиден концепт, кој повеќе се однесува на процесот отколку на објектот. Меѓутоа, за Weaver дефинирањето на општеството како процес без сомнеж го редуцирал на повеќе или помалку каква било класификација на „ние“: разбирањето на општеството кое лесно не може да се употреби во анализите на меѓународната безбедност. Интересот на т.н. „Копенхашка школа“, чии најпознати претставници се Weaver и Buzan, бил насочен според „општествата кои функционираат како единица во меѓународниот состав“; каде што нивите реакции на заканите по сопствениот идентитет имаат значајни политички последици. Складно на тоа, Weaver правел разлика помеѓу општество и „општествени групи“. Во тој случај општествената безбедност се занимава со *безбедноста на општеството* во целина, но не и со безбедноста на групите *внатре* во општеството (општествени групи).

Weaver споменува како безбедносната нација „секогаш се разбира во име и во односот на заедницата... во којашто може да се впери прст и да се каже: „таа мора да преживее, и затоа е потребна...“. Од таму потребно е да се имат на ум две работи. Првата е тоа дека за заедницата постојат посебни начини на однесување кои не можат да се редуцират на индивидуално ниво. На државната безбедност и на општествената безбедност мора да се пристапи како кон безбедност на државата која претставува збир од нивни поединци и општествени групи, и со тоа е поинаква од нив. Според тоа, општеството се смета како ентитет кој поседува сопствена стварност. Втората, којашто произлегува од првата, е тоа дека општеството мора да има право на преживување. На пример, иако фармерите можат да се сметаат за посебни општествени групи, тешко е да се утври дека „фармерите“ исто така претставуваат значаен ентитет кој делува, во политичка смисла, паралелно со државата. Освен тоа, тешко е да се докаже дека фармерите автоматски имаат некаков вид на право постојано да бидат фармери, бидејќи обично фармите можат да пропаднат од различни причини. (Иако во ситуации,

²⁷⁹ Collins, Alan, *Suvremene sigumosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigumosne studije*, 2010.

особено како оние во Франција, каде што фармите се врзани со специфична идеја за колективен идентитет - во овој случај француските фармери можат да станат дел од кругот на општествената безбедност: во Франција, фармите кои пропаѓаат претставуваат губиток на она што значи да се биде Фрацузин).

Со такви тешкотии околку дефинирањето на безбедноста на крај може да се излезе со означување на врската помеѓу општеството и општествениот идентитет, единица која полесно се дефинира. Weaver укажува на мислењето на Giddens дека модерните општества се како „единици“, најчесто на националните држави или се темелат на идејата за национална држава. И навистина, Weaver смета дека нацијата е специфичен случај кој се карактеризира со: приврзаност за територии или барем чувство за татковина; континуитет на постоење низ времето, од минатите генерации до денес чувството дека си дел од еден идентитет кој го сочинува општествениот свет. Меѓутоа, на тој начин идеите за нација и држава честопати се нејасни. Weaver, Buzan и уште еден соработник Jaar de Wilde прикажуваат дека проблемот на *општественото* е во тоа што со него е поврзан поимот *општество* и честопати се користи кога се зборува за жителите на земјата. Земајќи го за пример Судан, тие нагласуваат дека „Суданското општествено население кое го опфаќа Суданската држава, но кое се состои од многу општествени единици (на пример, Арапи и црни Африканци). Ние зборот „општествено“ не го користиме во таа смисла, туку го користиме за заедници со кои некој се идентификува. Според тоа, иако од една страна нацијата може да се идентификува во однос на „граѓанство“, од друга страна може да се дефинира и во смисла „етничитет“. Ова разликување честопати ги карактеризира поимите „граѓанска нација“ и „етничка нација“.

Нациите имаат бројни улоги, најистакнатата е оцртувањето на границите и од тука воспоставување право на контрола над територии. Сепак, поголем дел од времето концептот на нациите ја поддржува заедничката културна (најчесто етничка) врска. Во оваа смисла, нациите се во голем дел одговор за потребата од идентитет. Припадноста на одредена култура ни зборува „кои сме“, а токму овој процес е клучен за самоидентификација на нациите.

Иако националноста и етничитетот многу често се мешаат, нациите од етничките групи можат да се разликуваат на следниот начин: нациите тежнеат кон сопствена држава, додека етничките групи делуваат внатре во постојната држава. Anthony D. Smith тврди дека етничките групи создаваат нација која ќе стане „исполитизирана“; кога групите не се поврзани само со одредена култура туку кога ќе почнат да делуваат

како поврзани политички единици. Смитовата формулација е корисна, иако е потребно да се има на ум дека политизираните етнички групи секогаш не тежнеат кон државност. Нациите честопати се втемелени на етницитет. Заедничкото етничко потекло на нациите обезбедува некаков облик на легитимитет при полагањето на право над територии и политичка автономност. Според тоа, Weaver, имајќи го предвид општеството, правилно го коиристи називот „етнонационална група“²⁸⁰.

Можеби верата е едеинствен ривал на етнонационалниот идентитет како политички придрвижувач. Верата поседува способност за репродуцирање на своето „ние“ идентитет преку генерациите, повеќе или помалку несвесно. Таа исто така е способна да предизвика чувство за самоидентификација, кое може да биде со ист интензитет како и национализмот. Покрај тоа, во случаите во кои верските и етнонационалите идентитети се зацврстуваат, тоа може да доведе до многу слики и дефинирани идентитети.

Weaver доаѓа до заклучок дека главна единица за анализа на општествената безбедност „политички значајни етнонационални и верски ентитети“, согласно тоа безбедноста се дефинира како „способност на општеството да опстане под променливи услови и можни закани“. Поточно, она што се однесува на одржливоста на традиционалните обрасци на јазикот, културата, начинот на здружување, вера, национален идентитет и обичаи под прифатливи услови за развој“.

3.4.Ризици за општествениот идентитет

Објективните дефиниции за заканите за општествената безбедност еднакво се проблематични како и оние што се однесуваат на државата. Можеби дури и повеќе. Имајќи ја предвид понекогаш флуидната природа на колективните идентитети, не е неопходно сите нивни промени да се разбираат како закана. Некои промени ќе се сметаат за природен процес преку кој групите реагираат како би се прилагодиле на промените од историските услови. Меѓутоа, некои процеси без сомнеж во себе носат потенцијална штета на општествената безбедност.

Заканите за општествената безбедност постојат кога општеството мисли дека неговиот „ние“ идентитет е доведен во прашање, без значење дали тоа е објективна проценка или не. Средствата кои можат да го загрозат општествениот идентитет се наоѓаат во опсегот од забрани за негово изразување до опструкции на неговите

²⁸⁰ Collins, Alan, *Suvremene sigumosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigumosne studije*, 2010.

способности за репродукција низ генерациите. Според Buzan ова може да вклучи „забрана за употреба на јазик, имиња, начин на облекување, преку прекинување на образованието и богослуженијата па се до депортирање или убивање на членовите на заедницата“²⁸¹. Заканите за репродукција на општеството можат да се најдат во составот за примена на репресивни мерки против изразувањето на идентитет. Доколку институциите коишто репродуцираат јазик и култура, како училиштата, весниците, музеите и слично, бидат затворени, тогаш идентитетот едноставно не може да биде префрлен од генерација на генерација. Покрај тоа, доколку рамнотежата на населението во одредени области се промени, тоа исто така може да ја наруши општествената репродукција.

Такви закани за општествената безбедност биле пренагласени за време на војните во поранешна Југославија. Покрај сите добро познати стравови „етничкото чистење“, широко било распространето и како што го нарекуваат пракса за „културно чистење“. Етничкото чистење се смета за намерно убивање, депортирање и насилство (вклучитено и сексуално) насочено против припадници на една етнонационална група од страна на друга. Во смисла на идентитетите, таквите практики претставувале огромна закана за групна кохезија. Од друга страна, културното чистење не се презема против припадници на групи како такви, туку против манифестација на групни култури. Ова вклучува намерно уништување на цркви, џамии, библиотеки и споменици низ Босна и Херцеговина и во делови на Хрватска, како и во одредени настани во Република Македонија во 2001 година, а целта била бришење на стогодишната историја на Југославија. Тоа е тоа што некои автори го нарекуваат „културоцид“, кој е насочен кон уништување на самите основи на општествениот идентитет.

3.5. Пет сектори за безбедност

Buzan, Weaver и de Wilde заканите во општествениот сектор за безбедност ги поделиле на три главни категории: миграција, хоризонтална и вертикална конкуренција²⁸². Во случаи на миграција, одредено општество се менува поради населувањето на странци; промена во составот на граѓаните. Сетете се на неодамнешните промени во Обединетото Кралство, каде што некои имигранти се опишани дека со себе носат „туѓи“ и „чудни“ обичаи кои не се со склад со ознаката „британки“. Хоризонталната конкуренција се однесува на ситуациите во кои групите

²⁸¹ Buzan, B. *Societal Security, State Security and Internationalisation*, London 1993.

²⁸² Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

мораат да ги променат своите обичаи поради преовладувањето на јазичното и културното влијание на други. На пример, во Советскиот Сојуз, многу републики биле „русифицирани“; рускиот јазик и обичаите почнале да преовладуваат над латвискиот, естонскиот, украинскиот и казахстанскиот идентитет. Конечно, вертикалната конкуренција се однесува на заканите во коишто било поради интеграции или дезинтеграции на групите им се наметнува долг или краток идентитет, како што е случајот со поранешна Југославија.

Во воениот сектор, несомнено е дека воената закана однадвор го загрозува општеството или општествата внатре во државата. Во овој случај, заканите за општествената безбедност во голем дел можат да се разгледуваат во смисла на депопулација: ситуација во која голем број на членови на едно друштво се убиени (или депортирани) како би се спречило пренесувањето на колективниот идентитет од една на друга генерација.

Меѓутоа, некои општества во окупираните држави нема потреба секогаш воената агресија да ја сметаат за закана. Некои малцинства, надворешната сила може да ги ослободи од нивниот режим или окупација. Освен тоа, иако надворешната воена агресија секогаш се заканува на државниот суверенитет, не мора неопходно да претставува и пропратната опасност за општествениот идентитет. Земете ја на пример инвазијата на нацистичка Германија врз Франција во 1940 год. Постоел потенцијал за загрозување на француското општество и француската држава. Меѓутоа, и покрај тоа што францускиот суверенитет бил повреден, француското општество останало релативно безбедно: францускиот идентитет не бил намерно поттиснуван во некоја значајна мерка. Споредете го ова со претходната инвазија на Хитлер врз Полска во 1939 год.: рака под рака со воената закана полската држава се соочувала и со политичко – општествени закани против полскиот идентитет: полско-словенски идентитет во комбинација со нацистичката политика „Lebensraum“. Таквите закани, освен кога инвазијата е посебно насочена кон загрозувањето на граѓаните на државата, во голема мера се насочени против одржување на политичка автономност (марионетски држави) или опстанок под режимот на власта (промена на режимот). Воените закани за општеството можат да произлезат и од внатрешни агресии. Можеби најдобар пример за оваа ситуација кога режимот, кој претставува една етничка група, ги користи своите вооружени сили како би ги загушил другите малцинства²⁸³.

²⁸³ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

Во политичкиот сектор, законите за општествата најчесто доаѓаат од нивните влади, обично во облик на гушење на малцинствата. На тој начин, политичките и воените закани за општествениот идентитет наскоро ќе бидат поврзани. Политичките закани често можат да ја ублажат државата: на пример, може да се воведат некој закон како би се заштитил општествениот идентитет. Меѓутоа, во случај кога државната машинерија во голем дел е под контрола на доминантно општество, тогаш, не само што државата не е спремна да пружа општествена безбедност туку и самата може да претставува закана.

Економскиот сектор за безбедност во голем дел го карактеризира на кој капиталистичкиот состав може да ги поткопа културните посебности за создавање глобални производи (телевизори, компјутери и компјутерски игри), ставови (материјализам и индивидуализам) и стил (англиски јазик), притоа заменувајќи го традиционалниот идентитет со современ „потрошувачки“.

Во еколошкиот сектор, законите за општеството можат да се случат особено во ситуации кога идентитетот е поврзан со специфична територија. Секако, ова е случај во ситуација кога културата се прилагодува на начинот на живот кој силно е поврзан со околината. Према тоа, законите за околината можат да го загрозат постоењето на таа култура, а понекогаш и на самите нивни припадници. На пример, уништувањето на големи делови од Амазонските прашуми сериозно повредило голем дел од доморотците во смисла на нивното традиционално постоење како заедница на ловци – собирачи. Освен загадувањето и климатските промени исто така претставувале сериозен проблем за општествената безбедност.

Перцепирањето на законите низ сите пет димензии на општествената безбедност можат да одговорат на два начина. Прво, обид за сместување на законите на план за државно безбедносно делување. Акциите кои државите ги преземаат како би го одбраниле своето општество прилично се вообичаени. Меѓутоа, како второ, општествата исто така можат да изберат дали да бидат присилени да се бранат со недржавни средства. Како што се прашува Вузан: „Што се случува кога општествата не можат да се обратат на државата да ги заштити... ?“ Немањето на можност да се обратат на режимот да го загарантираат нивното постоење, општествата сами ќе мора да се погрижат за својата безбедност; ќе се најдат во ситуација сами да си помогнат.

4. ЕКОНОМСКА БЕЗБЕДНОСТ

4.1. Општо за економската безбедност

Идејата за економската безбедност е поставена во исполитизираната расправа за природата на односот помеѓу политичката структура на меѓународниот (не)ред и економската структура на светскиот пазар. Главната противречност на односот создава различни гледишта за тоа, кој има предност во овој однос: државата и општеството или пак пазарот, како и дали воопшто индивидуалните економски актери може да имаат право на заштита од функционирањето на пазарот. Овие различни погледи претставуваат неспоиви идеолошки основи и создаваат различни логички и приоритети на економската безбедност.

Меркантилистите и неомеркантилистите и даваат предност на политиката. Според нивното мислење државата мора да ја следи социјалната и политичката цел, со што создава општествена благосостојба и обезбедува безбедност, потребна за егзистенција на поединците како и за функционирање на претпријатијата и пазарите. Во меѓународниот економски систем националниот економски успех може да се постигне само за сметка на другите држави. Затоа економската безбедност е дел од пошироките приоритети на државата односно националната безбедност. Меркантилизмот заедно со социјализмот, кој исто така и дава предност на државата наспроти пазарот, претставува форма на економски национализам.

Поради победата на капиталистичкиот блок, која ги ослабе елементите на економскиот национализам, по завршувањето на студената војна теоретската расправа за економската безбедност се водеше пред се во склад со насоките на чистиот либерализам, кој тежнее кон целосно подредување на општествените норми на пазарните. Либералите тврдат дека економијата мора да биде основа на општеството и дека пазарот мора да функционира што е можно послободно, без какво било мешање на државата. Крајната цел на либерализмот е трансформирање на националните економии со различни валути и ограничувања на мобилноста на производните фактори во светска економија со релативно неограничената мобилност на стоките и услугите, капиталот и луѓето. Либералите ја ценат економската ефикасност и сметаат дека меѓународните економски односи предизвикуваат општа корист. Затоа од нивен аспект главната цел на економската безбедност е да се развијат правила, кои ќе овозможат мобилност на производните фактори помеѓу националните економии. Либералната идеја за економска безбедност се базира пред се на создавање стабилни услови, во кои одделни економски

актери безмилосно ќе си конкурираат.

Бидејќи државите и поединците, се додека не се воспостави светски социјален систем, ќе ја поддржуваат економската ефикасност на светската економија, само доколку имаат корист од тоа, одделни елементи на економскиот национализам остануваат. Сепак современата расправа за економската безбедност ја карактеризира доминацијата на либерализмот и последиците од неговото спроведување, кои се манифестираат во проблемите, како да се одржува економска и политичка стабилност и како да се решава продлабочениот расчекор помеѓу богатите и сиромашните, која настанува поради слободните пазари, како и истовременото намалување на моќта и улогата на државата. Ова значи дека современата расправа за економската безбедност се сосредоточува пред се на нестабилноста и нееднаквоста²⁸⁴.

Нестабилноста произлегува од релативното економско пропаѓање на единствената преостаната хегемонистичка сила и од националните и меѓународните управувачки проблеми, кои настануваат поради забрзаната интеграција и либерализација на светската економија. Интеграцијата и либерализацијата на светската економија, најпрвин на подрачјето на трговијата, во почетокот на седумдесеттите години од минатиот век, а исто така и на подрачјето на финансиите, имено предизвика два ефекта. Прво, националните економии станаа поизложени на конкуренцијата на светскиот стоковен и финансиски пазар. Последично зголемената невработеност и деиндустријализација станаа закана за благосостојбата и сувереноста за оние држави, кои не беа најуспешни во ваква околина. Некои дури сметаат дека поради ова светската економија стана закана за државата односно за традиционалното сфаќање на улогата на државата. Второ, сите национални економии, кои се прилагодија на отворениот трговски и финансиски систем, станаа зависни од своето тековно работење. Затоа сите национални економии беа загрозени од кризата во меѓународниот економски систем, која ги прекина светските текови на стока, услуги и капитал.

Кај нееднаквоста како важно прашање на економската безбедност, разликуваме национално и меѓународно ниво. Додека првото произлегува од улогата на државата, нееднаквоста на меѓународно ниво настанува поради неповолната економска положба на поголем дел од државите во развој, која е последица од нивната, уште од колонијалните времиња наследена зависна економска положба од понудувачите на

²⁸⁴ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

суровини. Функционирањето на овие држави е политички независно, но сепак многу проткаено со влијанието на светскиот пазар и политичките интереси, како и обременето со општеството, чија традиција, знаење, ресурси и внатрешни поделби, што по правило обезбедува лоша основа за развој на современа национална економија.

4.2. Проучувања на економската безбедност

Денес располагаме со најмалку четири различни пристапи за проучување на економската безбедност. Првиот, традиционалниот пристап економската моќ ја препознава како неопходен предуслов за воената моќ. Вториот пристап на »геоекономската« школа се обидува да ги идентификува опасностите и противниците во меѓународната економска средина. Третиот пристап нагласува дека во постмодерните меѓународни односи војните и конфликтите исчезнуваат заради позитивното влијание на економскиот развој и поврзувањето. На крај има и пристап, кој се однесува на »човековата безбедност«.

Во деведесеттите години од минатиот век бевме сведоци на оживувањето на традиционалниот концепт на односот помеѓу економијата и безбедноста, кој беше важен во периодот на студената војна, ова се таканаречените одбранбено индустриски бази. Во својата почетна форма овој пристап само го одразуваше општопознатиот факт дека одбранбените издатоци зависат од националната економија, која ги обезбедува потребните финансиски средства. Со глобализацијата, која ја забрзува алокацијата на стоката и услугите, државите станаа материјално зависни од производството, кое можеби само делумно, ако не и целосно го контролираат²⁸⁵. Иако Rosencrance тврди дека во се поголемата меѓузависност во светот, потенцијалните натпреварувачи нема да можат да ја искористат ранливоста, која произлегува од потенцијалните прекинени на критичните испораки, бидејќи и самите ја следат истата економска логика, поради која и тие се изложени на истата ранливост, државите, кои виталната функција на одбранбено индустриските бази ја препуштаат на променливоста на пазарот, се чувствуваат нелагодно. Ова уште повеќе се однесува за државите, кои при постигнувањето на своите воено-безбедносни барања се потпираат на најнапредната воена технологија, бидејќи поголемиот дел од воената технологија повеќе не е изрично воена поради што со неа слободно се тргува на меѓународниот пазар.

²⁸⁵ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

4.2.1.Економски инструменти на надворешната политика

Традиционално економските прашања се поврзуваат со безбедноста и во форма на економски инструменти на надворешната политика. Со ова се согласува и Cable кој овој однос го дели на елементи, кои се важни за способноста на државата да се одбрани и на оние, кои се потребни за проекција на моќта²⁸⁶. Ваквиот поглед на економската безбедност делумно се покрива со идејата за економските инструменти на надворешната политика. Имено поради непрестајниот раст на обемот на стоката, услугите, суровините и капиталот, со кој меѓународно се тргува и последичната економска меѓузависност настануваат услови за политичко делување. Kirschner расправа за употребата на економските инструменти постигнување на присила, казнување, влијание и зависност. Трговски ембарго, квоти, статус на »фаворизирана« држава и странска помош, државите во форма на награди или казни може да ги употребуваат за создавање на добри политички односи со други држави. Различните форми на санкции државите многупати најпрвин ги употребуваат против државите, со кои се во спор. Со нив поправило се обидуваат во целната држава да создадат влошена економска состојба, која сериозно ќе влијае врз животот и благосостојбата на обичните луѓе. Ова би требало да предизвика незадоволства и протести против владата и последично би довело до саканите политички промени.

4.2.2.Геоекономија

Друг поглед на односот помеѓу економијата и безбедноста, кој се појави во периодот по крајот на студената војна е геоекономијата. Овој начин на анализирање на економската безбедност нагласува дека владите економскиот раст не го гледаат само во светло на неговото влијание врз благосостојбата на граѓаните, туку за нив економските капацитети претставуваат и инструмент на државната политика, кој може да се употреби како сила.

По крајот на студената војна бројни реалисти соочени со очигледното намалување на воените закани и оружени конфликти својата логика на размислување, едноставно ја пренесоа на економското подрачје. Затоа економското натпреварување помеѓу државите геоекономистите го разбираат како војување на економско подрачје. Државите и понатаму ја мерат својата воена моќ во однос на другите држави и сеуште се обидуваат да ја минимизираат својата стратешка зависност од суровините, кои ги

²⁸⁶ Cable, V. *What is International Economic Security?* International Affairs, Vol.71 1995.

контролираат другите држави. Нивната загриженост е уште поголема во врска со производите, како што се нафтата, чие производство и дистрибуција може да бидат употребени за политички манипулации. Од аспект на геоекономијата трговскиот дефицит не е посакуван не поради неговиот ефект врз домашната вработеност, туку поради фактот дека државата станува зависна од увоз на стока и капитал, а со тоа и ранлива на надворешните опасности.

Односот помеѓу економијата и безбедноста кај геоекономистите се базира на слични реалистични гледишта, како традиционален начин на поврзување на економските прашања со безбедноста и при анализирањето на економската безбедност едноставно воената терминологија се заменува со економска²⁸⁷.

4.2.3. Меѓународната меѓузависност врз националната безбедност

Третиот пристап во проучувањето на економската безбедност произлегува од мислењето дека меѓународната меѓузависност посредно влијае врз националната безбедност, така што не е можно да им се спротивстави со воена сила²⁸⁸. Меѓузависноста бездруго ја поткопува апсолутната автономност на државата, а со тоа и нејзината способност да го чува територијалниот интегритет. Сепак од друга страна можно е ваквата меѓузависност истовремено да ја зголемува безбедноста на општеството со зголемување на општествената благосостојба²⁸⁹. Идејата за комплексната меѓузависност значи ја зајакна потребата од разликување меѓу безбедноста на државата и безбедноста на општеството. Сепак политички насочените расправи за рedefинирање на безбедноста поправило не го согледуваат ова разликување, па и понатаму економската безбедност ја определуваат како способност на државата да ги распоредува своите ресурси со цел да се спротивстави на одредени воени закани.

Во ова светло некои експерти заклучуваат дека постојат бројни начини со кои може да се зголеми меѓународната соработка и да се намалат потенцијалните воени закани²⁹⁰. Покрај тоа државите создадоа и меѓународни режими, кои овозможуваат подобро управување на нивните меѓународни трговски односи. Правилата и

²⁸⁷ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

²⁸⁸ Ullman, R. *Redefining Security*, International Security, 1983

²⁸⁹ Забележително ниво на високо технолошки странски инвестиции во државата може да поттикне технолошки иновации и да обезбеди добро платени работни места, сепак на овој гоја губи контролата врз стратешките делови од економијата (Sheehan, 2005: 74).

²⁹⁰ Keohane et al (1977: 27-29) тврдат дека меѓусебната економска зависност на индустриски развиените држави, со намалување на побудите за употреба на сила при решавање на меѓусебните спорови, може непосредно да ги минимизира заканиите.

постапките на овие режими воведуваат реципрочност и обезбедуваат приближување на очекувањата на одделни држави. Ова пак ги поттикнува државите да се обидуваат да постигнат компромис. Глобализацијата на производството и размената ја зголемуваат конкурентноста и ги прават производните фактори помобилни. Притоа инвестициите ги избегнуваат воените подрачја и нестабилните држави. Ова повторно ги поттикнува државите да прифаќаат ненасилни компромиси со соседните држави. За економскиот успех повеќе не е важна територијата или традиционалната тешка индустрија, туку технолошките иновации и производството, кое се темели на знаење, што пак ги намалува побудите за територијална експанзија и агресија.

Во контекст на меѓузависноста во рамките на економската безбедност можат да станат важни и недржавните актери како што се меѓународните криминални организации. Ова, како резултат од нивното вклучување во бројни форми на недозволена трговија, а посебно препродавање на дрога и оружје. Имено либерализмот поттикнува што поголема слободна меѓународна трговија, која бездруго би претставувала позитивна сила на развојот. Глобализацијата посредно овозможува перење на нечисти пари, транспорт на дрога, фалсификувана стока, илегални мигранти и радиоактивен материјал, што пак претставува загрозување на безбедноста на сите нивоа, од поединецот па се до стабилноста на меѓународната заедница.

Ваквиот начин на поврзување на економските прашања со безбедноста претставува главна критика на првите два пристапа кон економската безбедност. Сепак и кај овој пристап, и покрај обидот за вклучување на поширок поглед кон безбедноста, во најголем дел доаѓа до поврзување на економијата со традиционалната воена безбедност со цел да се докаже дека меѓузависноста делува од аспект на изградбата на доверба и безбедност. Затоа може да кажеме дека при ваквото проучување на економската безбедност либерализмот во помала мерка, впрочем онтолошки се разликува од реализмот, но во голема мерка неговата основна логика е многу слична на реализмот.

При проучувањето на економската безбедност само пристапот кон човековата безбедност можеме да го вброиме во пошироките (конструктивистички) погледи на безбедноста, кои произлегуваат од логиката дека централниот концепт на безбедноста мора да биде обезбедувањето на основните човекови (материјални) потреби. Така сиромаштијата не е прашање на безбедност само поради тоа што е причина за многу конфликти, туку и поради самата себе. Значи доколку безбедноста ја определиме на егзистенцијално ниво, тогаш оправдано е економската безбедност да се разбере во

форма на основни човекови потреби. Развојот и преживувањето на поединецот силно зависи од снабдувањето со основни животни потреби што се храна, вода, облека, живеалиште, образование и здравствена заштита²⁹¹. Во општествата, кои се сметаат како цивилизирани, следењето на овие цели на »човековата безбедност« не е доволно. Мора да биде важен и квалитетот на животот, затоа кај нив стандардите на »човековата безбедност« мора да бидат повисоки од основното преживување, за да сите луѓе можат да ја играат својата улога во општеството²⁹².

4.3. Економски закани по безбедноста

Расправите за економската безбедност произлегуваат од напнатоста помеѓу ранливоста и ефикасноста, кои континуирано се појавуваат на сите нивоа на економската активност од поединците и претпријатијата до државата и меѓународниот економски систем како целина.

4.3.1. Поединец

На ниво на поединецот економската безбедност означува можност за пристап до средствата потребни за задоволување на основните животни потреби. Опстанокот на поединецот зависи од снабденоста со основните потребни работи како што се храна, вода, облека, живеалиште и образование²⁹³. Преку овој минимум идејата за економска безбедност на поединецот станува исклучително комплицирана. Релативното ниво на благосостојба, достапноста до други извори дури и невработеноста всушност се многу важни за поединецот или целокупното општество, но сепак во економска смисла не се важни за опстанокот. Значи се поставува прашањето, дали економската безбедност на поединецот е ограничена на основните животни потреби или треба да биде детерминирана со одржување на одреден животен стандард²⁹⁴. Имено во случај, правото на вработување или правото на минимален доход да претставува потребен услов за обезбедување на економската безбедност на поединецот, може да дојде до

²⁹¹ Booth, K. *Security and Emancipation*, Review of International Studies, 1991.

²⁹² Dalby, S. *Ecopolitical Discourse: "Environmental Security" and Political Geography*, Progress in Human Geography, 1992.

²⁹³ Buzan, B. and Herring Eric, *The Arms Dynamic in World Politics*, London: Lynne Rienner, 1998

²⁹⁴ Dalby, S. *Ecopolitical Discourse: "Environmental Security" and Political Geography*, Progress in Human Geography, 1992.

сериозни потешкотии во функционирањето на пазарот²⁹⁵. Со исклучок на извонредно повољните околности, државите всушност не можат да ги контролираат економските активности на ваков начин. Доколку сепак ова им успее, поправило доаѓа до намалување на економската конкурентност на државата²⁹⁶. Така економската безбедност на поединецот е постигната за сметка на општото намалување на животниот стандард. Исто така доаѓа и до релативен пад на економскиот раст, а со тоа и поврзаните тешкотии за одржување на целосна вработеност.

Кај економската безбедност на поединецот се појавува противречност, која потекнува од двојната улога на потрошувач и производител. Како потрошувачи, поединците логично го поддржуваат функционирањето на пазарот, бидејќи им овозможува најдобар избор. Како производители пак поединците може целосно да му опонираат на пазарот, доколку истиот со своето функционирање ги загрозува нивните приходи и вработување. Може да заклучиме дека само релативно добри економски услови обезбедуваат релативна економска безбедност, бидејќи на поединците од една страна им овозможуваат да имаат вработување и пари, а од друга страна можност за избор при купувањето.

4.3.2. Претпријатија

Слично важи и за претпријатијата, кои се исклучиво економски актери, поради што при обезбедувањето на својата економска безбедност никако не можат да ја избегнат безбедносната спротивставеност со другите актери. Така во случај, кога претпријатијата се обидуваат да обезбедат економска безбедност со создавање на монопол или заштита на работењето на пазарот, постои голема веројатност да дојде до безбедносни конфликти помеѓу нивните и интересите на потрошувачите. Претпријатијата, кои економската безбедност си ја обезбедуваат на ваков начин, имено тврдат дека нивниот опстанок е прашање на национална безбедност, бидејќи инаку националната економија ќе остане без стратешки важните производни капацитети. Истовремено како монополот така и заштитата на функционирањето на пазарот ги зголемуваат цените на потрошувачките добра. Покрај тоа заштитата може да вклучува и субвенции, кои се плаќаат од даноците. Во случај, кога претпријатијата се обидуваат

²⁹⁵ Buzan, B. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London: Harvester Wheatsheaf, 1991.

²⁹⁶ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

да обезбедат економска безбедност со подобра прилагодливост и иновативност од другите, настануваат безбедносни спротивставувања помеѓу успешните и неуспешните претпријатија, кои поправило не претставуваат посериозно безбедносно прашање.

По својата суштина претпријатијата постојано функционално се прилагодуваат. За разлика од останатите економски актери, во себе немаат длабоко вкоренето чувство за трајност. Така поголем дел од претпријатијата може да пропаднат без поголеми последици, бидејќи ваквата пракса е нормален дел од економската активност. Ова значајно влијае врз вработените, но сепак поради ова не доаѓа до големи пречки во функционирањето на економскиот систем. До исклучоците од ова правило доаѓа кога претпријатијата се доволно големи, односно кога зафаќаат толку клучна положба во стопанството, што нивното пропаѓање ќе предизвика големи и многу распространети последици. Доколку државата тежнее кон се поголема самодоволност, статус на референтен објект на безбедност може да добијат голем број претпријатија, од оние, кои произведуваат чевли, па се до претпријатијата за челик и бродови. Иако ваквото гледиште пред се го застапува економскиот национализам, исто така и либерализмот им ја признава улогата на референтен објект на безбедност на големите производни претпријатија и банки, чие пропаѓање би ја загрозило стабилноста на националната економија односно стабилноста на финансискиот систем.

4.3.3. Држава

Државата претставува главен референтен објект на економската безбедност. Сепак причините за ова пред се доаѓаат надвор од економското подрачје, во форма на грижа за снабдување за воените капацитети и грижа поради загрозување на политичкиот статус или политичкото влијание на добавувачите на стратешките суровини и производи (нафта, храна, оружје). Иако државата е имуна на некои егзистенцијални закани со кои се сретнуваат другите економски актери; банкротот на државата може да ја загрози нејзината политичка и воена безбедност, но ретко влијае врз нејзината економска безбедност; всушност логиката на економската безбедност на државата е слична со онаа за поединците. Економската безбедност на државата наједноставно се изедначува со обезбедувањето на економски услови потребни за опстанок на државата²⁹⁷.

²⁹⁷ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

4.3.4. Животни потреби

Националната варијанта на »задоволување на животните потреби« е составена од два дела. Во првиот дел како кај поединецот, задоволувањето на животните потреби означува можност за пристап до средствата потребни за национален опстанок. Притоа државата за разлика од поединецот може да создаде целосно самодоволен систем, од доволно земјоделско производство за прехранување на населението до доволни суровински потреби за снабдување на најважната индустрија. Сепак националната економија по правило не е целосно самодоволна со средства, потребни за прехранување на населението и за снабдување на индустријата, затоа пристапот до надворешните резерви претставува важен дел од економската безбедност на државата. Затоа логична стратегија на државите е со одржување на стабилен меѓународен економски систем да си обезбедуваат континуирано снабдување, и да ја ублажуваат својата ранливост со создавање на резерви од најважните добра²⁹⁸.

Единствената работа, која либерализмот се уште ја вбројува меѓу економските услови потребни за опстанок на државите е потребата од континуирано прилагодување, кое на националните економии им овозможува да ги следат глобалните промени. Овој втор дел од »задоволувањето на животните потреби« произлегува од внатрешната уреденост на националната економија и затоа не може да се изедначи со потребите на поединецот, бидејќи за разлика од внатрешната структура на поединецот, која помалку или повеќе е константна, внатрешната поставеност на државите е исклучително и континуирано променлив. »Здравјето« и дури опстанокот на државата зависи од нејзиното прилагодување кон најнапредните и успешните практики во меѓународниот економски систем. Неуспехот на прилагодувањето или дури и релативно бавното прилагодување на националната економија, за државата значат релативно континуирано губење на моќта и континуирано зголемување на ранливоста во споредба со оние држави, кои поуспешно се прилагодуваат. Така релативниот економски раст игра главна улога при определувањето на моќта на државата и затоа истиот е клучен елемент за националната безбедност.

Значи денес државите се среќаваат со економско безбедносна дилема, која тврди дека релативниот економски раст игра главна улога при определувањето на моќта на државата. За разлика од воената моќ, релативното богатство на државата не се јакне за

²⁹⁸ Ullman, R. *Redefining Security*, International Security, 1983

сметка на другите. Имено економскиот развој на една држава не подразбира дека поради тоа другите држави мора да станат посиромашни. Економската криза пак во една држава преку последично намалување на светскиот пазар и капитал негативно влијае и врз другите држави. Имајќи ја предвид големата моќ на глобализацијата, значи остана се помалку простор за сериозна економска безбедносна динамика на национално ниво. Дури и државата, која не многу одамна многу силно управуваше со ова ниво, денеска во голема мерка е опкружена со императивот на либерализмот. Затоа денес и на национално ниво преовладуваат елементите на меѓународниот економски.

Доколку за економската безбедност на државата е клучна положбата на државата во рамките на меѓународните производни, трговски и финансиски мрежи, тогаш за економската безбедност на меѓународниот економски систем е клучна стабилноста на севкупната мрежа на меѓународни економски односи. Кога мрежата функционира без тешкотии, некои економски актери добиваат, а други губат зависно од нивните вложувања и умешност. Доколку функционирањето на мрежата е попречено, скоро сите економски актери завршуваат полошо отколку што биле на почетокот.

4.3.5. Меѓународен економски систем

Најмалку два вида внатрешни напнатости истовремено го слабеат постојниот меѓународен економски систем. Степенувањето на трговската конкурентност, кое е логична последица на зголемениот обем на производители на скоро сите подрачја, што пак резултира со деиндустријализација на постарите понудувачи, кои станале неконкурентни. Глобализацијата на економската ефикасност е добра за потрошувачите, додека на друга страна предизвикува голем притисок врз понудуваните, кои постојано мора да се прилагодуваат, доколку сакаат да преживеат. Слично финансиската либерализација на некои економски актери им овозможува толкава слобода, што можат да ги следат само своите интереси, кои пак ги надминуваат капацитетите на меѓународниот економски систем, а со тоа и го загрозуваат истиот. Така моќните светски финансиски актери по желба можат да напаѓаат различни национални валути па дури и да уништат проекти за стабилизација на менувачките курсеви (ERM), кои доколку би успеале, значително би им ја намалило заработката од менување на валути и финансиски шпекулации. Ваквиот развој на случувањата може да ја продлабочи кризата на меѓународниот економски систем на два начина. Да ја ослаби способноста

на државите да се справат со националните последици од степенувањето на трговската конкуренција. Со неконтролиран менувачки курс да го комплицира создавањето и изведувањето на националните индустриски политики. Веќе се појави и голема криза на меѓународниот економски систем заради неоптималната искористеност на кредитите. Затоа развојот на светскиот финансиски систем, кој впрочем придонесува за развојот, флексибилноста и независноста на економското управување, со нестабилноста, нееднаквоста, можноста за политичко искористување и можно пропаѓање на меѓународниот економски систем сам по себе претставува голема опасност.

Главна надворешна закана по безбедноста на меѓународниот економски систем денес остануваат само војните, кои вклучуваат поголем број моќни држави. Глобализациските процеси пак предизвикуваат и големи климатски промени, поради што природата би можела повторно да стане важна опасност по безбедноста на меѓународниот економски систем²⁹⁹.

5. ЕКОЛОШКА БЕЗБЕДНОСТ

Во својата најосновна смисла, несигурноста е ризик дека ќе се случи нешто лошо на нешто што е вредно. На пример, луѓето кои ја ценат својата работа се загрижени поради ризикот од невработеност, семејствата кои сметаат дека доволната количина на храна е вредна, загрижени се поради снабдувањето на храна, владите на коишто им е важна моќта, се грижат за губитокот на власта, а државите кои мирот го сметаат за вредност, загрижени се поради можноста од војна. Значи, безбедноста може да се примени на повеќе работи кои се вредни (референтни објекти како што се работа, здравје, организации, влади и сл.). Со обзир на тоа, не е изненадување околината да се смета за референтен објект за безбедност, а промените во околината како безбедносен ризик. Овие и други врски помеѓу околината и безбедноста се вбројуваат под наслов „еколошка безбедност“. Целта е да пружи критички поглед на концептот за еколошка безбедност.

Како и широкото подрачје на безбедносни студии, пристапите за еколошка безбедност се различни и ја одразуваат многу теориски перспективи. Еколошката безбедност е во низата на „нови“, нетрадиционални прашања кои довеле до разбудување и проширување на концептот за безбедност. Таа помага во

²⁹⁹ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije*, 2010.

проширувањето на безбедноста на начин да не ја вклучува само безбедноста на државата, туку и безбедноста на „глобалното“ опкружување, како и неколку општествени системи. Ја проширува безбедноста разгледувајќи ги и останатите опасности освен војната особено ризикот кој претставува промена на околината – работи кои се вредни.

Во поглед на сите овие истражувања, без обзир на нивните влијанија на политиката, се водат расправи околу употребата на концептот за еколошка безбедност. Гледано од еколошка перспектива, постои загриженост дека концептот довел до милитаризација на прашањето за околината. Од перспектива на доминантна безбедносна парадигма, постои загриженост дека концептот го поткопал „тврдиот“ карактер на прашањето за анализа и планирање на националната безбедност. Со оваа расправа поврзани се прашањата за единственоста на еколошката безбедност со обзир на потешкотиите во разликувањето на еколошките проблеми, проблеми за еколошка *безбедност*, помеѓу безбедносните проблеми и *еколошките* безбедносни проблеми. Меѓутоа, голем дел застапници за еколошката безбедност сметаат дека нејзината употребливост во начинот на кој таа прави чекор помеѓу научниците кои се занимаваат со безбедност, креатори на политиката и оние кои се занимаваат со подрачјето за заштита на околината, создавајќи така нова теорија и нови прилики за дијалог. За овие прашања се дебатира во последниот дел од оваа поглавје.

Еколошката безбедност е една од новите клучни прашања кои помогнале за проширување на значењето на безбедноста во повоениот период. Таа е резултат од напорот за еколошки движења да се обрне внимание на еколошките прашања и да се оспори праксата за национална безбедност, се поглемото признавање дека еколошките проблеми бараат заеднички пристап со безбедноста и растот на мултилатералните еколошки договори и стратешки вакуми настанати со крајот на Студената војна. Според тоа, и покрај дваесет годишните претходни размислувања за врската помеѓу околината и безбедноста, концептот за еколошка безбедност дури во 1990-те години станал значаен и почнал да се појавува во научните списанија, говорите на политичарите и безбедносни претставници во работната организација за заштита на околината.

Постојат многу различни интерпретации на еколошката безбедност, бидејќи постојат многу различни пристапи кон безбедноста и уште повеќе пристапи кон еколошките промени. На двата различни краја на спектарот се ставовите на оние луѓе кои ја следат традиционалната парадигма за национална безбедност, кои еколошката

безбедност ги сфаќа како начин на кој еколошките промени можат да бидат причина за конфликт помеѓу државата и екологите, кои на еколошката безбедност гледаат како на влијание на човековите активности – вклучително на воените активности – на околината. Некаде во средина се оние кои занимаваат со начините на кои еколошките промени ја загрозуваат човековата безбедност.

Највлијателни интерпретации за еколошката безбедност се оние кои се во склад со традиционалната безбедносна парадигма. Особени се аргументите кои нагласуваат дека еколошките промени можат да предизвикаат насилство помеѓу и внатре во државите и дека еколошките проблеми во други држави се закани за национална безбедност, биле добро прифатени внатре во безбедносните политички заедници и вооружени сили – особено во Соединетите Држави. Значи, се уште во голема мера се смета дека еколошката безбедност е поврзана со заканите за националните држави, а не со заканите за самата околина, други држави или поединци. Ова значи дека иако еколошката безбедност го проширила значењето на безбедноста, помалку е успешна во нејзината продлабоченост. Меѓутоа, ова не значи дека за некои држави овие промени не се голем безбедосен проблем, што го покажува примерот за влијанието на климатските промени на државите.

Се поголемото влијание кое се посветува на еколошките промени како прашања за човековата безбедност не се вклопува толку добро во западната безбедносна политичка заедница. Меѓутоа, таа има некакво влијание на развојот на политичката заедница, на еколошките групи и организации. Многу е веројатно дека во иднина концептот за еколошка безбедност како прашање за човековата безбедност ќе стане значаен на полето на еколошките и развојните студии и дека ќе игра значајна улога во нивните политички домени. Истражувањата и политиката ќе се прошират како би го вклучиле влијанието на еколошките промени врз жените и децата, на издржувањето и човековиот развој. Исто така, еколошката безбедност не привлела големо влијание внатре во безбедносните политички заедници за време на Студената војна, уште помало влијание привлело после нападот на САД 11 септември 2001 год. Тоа значи дека еколошката безбедност е второстепен безбедносен проблем, кој се разгледува единствено во времиња кога конвенционалите закани со вооружена агресија не доминираат во прашањата за национална безбедност. Иднината на околината како безбедносни прашања може да стои зависно од релативностите на другите безбедносни проблеми. Меѓутоа, гледајќи долгорочно, еколошките прашања можат да станат многу важен безбедносен проблем, имајќи предвид дека одредени еколошки проблеми се

зголемуваат, на пример концентрацијата на стаклени плинови во атмосферата постојано се зголемува, а со тоа ќе се зголеми и нивото на морето, интензитетот на климатските опасности, како што се циклони, поплави и суши; проблемот со нуклеарниот отпад сеуште не е решен, а купот сеуште расте; потребата за вода расте, а залихите се релативно непроменети³⁰⁰. Според тоа, важноста на еколошката безбедност многу веројатно ќе се зголеми, се додека заедничките и кооперативните пристапи не спроведат сериозни реформи, како би добиле облик на општествени организации кои се еколошки одржливи. Во таа смисла, моменталната пракса за национална безбедност претставува значајна пречка за постигнување на еколошка безбедност за сите луѓе.

³⁰⁰ Collins, Alan, *Suvremene sigurnosne studije*, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

ГЛАВА IV

БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА

1. Теориско определување на безбедносната политика

Главен услов и цел на секоја државна политика е опстанокот на државата и општеството, а услов за опстанокот на државата и општеството е нејзината безбедност. Затоа, целта на делување на сите државни институции е насочена, помеѓу другото, и на тоа. Исто така тоа претставува и рамка на безбедносната политика, која што има задача да создаде организација преку која се остварува внатрешната и надворешната безбедност на државата и општеството, односно националната безбедност.

Безбедносната политика е своевидна рамка да се опише како земјата обезбедува безбедност за државата и нејзините граѓани, и честопати се презентира како еден интегриран документ. Овој документ исто така може да се нарече план, стратегија, концепт или доктрина³⁰¹.

Политиката за безбедност има сегашна и идна улога, ги зацртува клучните интереси на нацијата и ги поставува насоките за решавање на тековни и можни закани и можности. Безбедносната политика хиерархиски се над другите подредени документи за безбедност како што се воената доктрина, стратегијата за безбедност итн. кои ја третираат националната безбедност. Таа исто така се разликува од овие други политики поради опфатот на темите што ги разгледува, правејќи обид да ги истакне како внатрешните така и надворешните закани.

На крајот, таа тежи да ги интегрира и координира придонесите од актерите на националната безбедност како реакција на интересите и заканите кои се сметаат за најбитни. Некои држави, како што се Велика Британија, Франција и Кина, немаат еден заеднички документ за безбедносна политика, туку се потпираат врз одбранбените политики или бели книги кои се усмерени само на националната одбрана. Други држави не ги изнесуваат пред јавноста своите политички документи или пак немаат сеопфатни пишани политики за безбедност или одбрана.

Постојат пет главни причини зошто државите треба да имаат интегрирана и детална безбедносна политика: за да обезбедат владитете да ги разгледаат сите закани на еден сеопфатен начин, за да се зголеми ефективноста на секторот за безбедност

³⁰¹ Siniša Tatalović, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila: *Suvremene sigurnosne politike : države i nacionalna sigurnost početkom 21. Stoljeća*, Golden marketing / Tehnička knjiga, Zagreb, 4/2008.

преку оптимализација на придонесите од сите безбедносни актери, за да се насочува спроведувањето на политиката, за да се гради домашен консензус, за да се унапреди регионалната и меѓународната доверба и соработка³⁰².

Прво, за има бидат сеопфатна рамка, безбедносната политика бара целосна анализа на сите закани по националната безбедност. Внатрешните и надворешните закани долго време беа разгледувани поединечно, но се повеќе безбедносната политика вклучува сеопфатна проценка како на домашното така и на меѓународното опкружување. При креираењето на ваквите политики треба да се побара учество на сите соодветни учесници од владата кои се занимаваат со безбедност, а во идеален случај, исто така од меѓународните и невладините актери.

Второ, безбедносната политика може да помогне за хармонизирање на придонесите на растечиот број актери во безбедноста, вклучувајќи ги и оние на национално ниво, локалната власт, деловната заедница (на пример, во заштитата на виталната инфраструктура), различните организации на граѓанското општество, како и регионални и меѓународни институции. Централизираниот процес на формулирање на политика кој го вклучува учеството од бројни извори може да помогне во создавањето на заедничко разбирање на безбедноста.

Трето, безбедносната политика им дава насока на бројните актери вклучени во националната безбедност.

Безбедносната политика обезбедува репери за да се усогласат оперативните одлуки со краткорочните и долгорочните цели на националната политика. Централизираниот процес овозможува оптимално користење на ресурси, помага да се избегне противречност, вишок и недостиг при изготвувањето и при спроведувањето.

Четврто, безбедносната политика обезбедува сеопфатна сопственост на безбедносната политика со тоа што ја продлабочува расправата и соработка на професионална линија. Овој дијалог може да помогне да се постигне консензус за клучни национални вредности и интереси и спектарот кој ги оспорува овие вредности и закани.

Петто, безбедносната политика е инструмент за градење доверба на регионално и меѓународно ниво. Доследната и транспарентна политика ги пренесува загриженостите на државата во врска со безбедноста до меѓународната заедница и на тој начин овозможува меѓународно разбирање и соработка.

³⁰² Siniša Tatalović, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila: *Suvremene sigurnosne politike : države i nacionalna sigurnost početkom 21. Stoljeća*, Golden marketing / Tehnička knjiga, Zagreb, 4/2008.

БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА

надворешна политика, одбранбена политика, економска политика, социјална политика, еколошка политика, здравствена политика, енергетска политика, образовна политика, културна политика и т.н.

ОДБРАНБЕН СИСТЕМ	СИСТЕМ ЗА ВНАТРЕШНА БЕЗБЕДНОСТ	СИСТЕМ ЗА ЦИВИЛНА ЗАШТИТА
воена одбрана (ОС)	Полиција	мерки на цивилна заштита
економска одбрана	безбедносни служби	набљудување и разузнавање
цивилна одбрана	правосудие	организации што се
психолошка одбрана	царина	занимаваат со заштита и
одбранбени подготовки	инспекција и т.н.	спасување.

БЕЗБЕДНОСНО САМООРГАНИЗИРАЊЕ НА ЦИВИЛНОТО ОПШТЕСТВО

СОРАБОТКА НА ДРЖАВИТЕ ВО МЕЃУНАРОДНИ БЕЗБЕДНОСНИ И ОДБРАНБЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ (НАТО, ЕУ...)

Приказ на елементите на безбедносната политика

Во основа, безбедносната политика се поврзува со напредни подготовки против закани кои произлегуваат од природата, општеството и односите помеѓу заедниците. Безбедноста во такви услови е мрежа на мерки, активности и операции со чија помош се воспоставува национален безбедносен систем. Значи, со безбедносната политика се операционализираат политичките, организациските, техничките и други принципи на непречен општествен (државен) развој³⁰³.

³⁰³ Мојаноски Ц, и др. „Безбедноста како предмет на истражување, Современа македонска одбрана, Министерство за одбрана на РМ, Скопје, 2012

2. ПОТРЕБА ОД ГРАДЕЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА

Има неколку фазни постапки кои треба да се поминат при градењето на безбедносната политика и воедно да се запазат одредени критериуми кои се неопходен дел од самата содржина на политиката³⁰⁴.

Прво, безбедносната политика мора да ја балансира отвореноста и тајноста. Некои држави се обидуваат го избегнат овој процес користејќи недефиниран јазик (исти така познат како “стратегиска двосмисленост”), но ова може да ја намали ефективността на документот. Други имаат јавни и доверливи верзии на Националната стратегија за безбедност. Меѓутоа, доколку безбедносната политика е предмет на јавна дебата, нејзината содржина најверојатно ќе ги одрази општите цели на националната безбедност, а спроведување ќе го остави на подредени доктрини или други механизми за планирање.

Второ, некои согледуваат дека постои судир помеѓу потребата да се сочува слободата на делување и ограничувања на активностите на лидерите. Од таа причина, бројни нации во својата безбедносната политика повеќе сакаат да разгледуваат посебни прашања отколку посебни земји, и покрај тоа што во случаи кога безбедносната политика е дизајнирана да испрати јасен сигнал до друга сила, може да се именуваат.

Трето, потребата од ревизии на безбедносната политика мора да се балансира наспроти нивната цена како во човечки така и во материјален поглед. И покрај тоа што ревизиите се неопходни кога се појавуваат битни промени во стратегиското опкружување или пак кога моменталната политика за безбедност се смета за несоодветна, доколку премногу често се во мандатот, ова може да изврши притисок врз ресурсите, особено поради тоа што добрата безбедносна политика бара инпут од оние функционери кои се вклучени во спроведување на политиката.

Четврто, безбедносната политика мора да направи рамнотежа помеѓу јавната дебата и инпутот од експертите. И покрај тоа што јавната дебата е неопходна за сопственоста, доколку има сваќање дека документот станал заложник на политичките интереси, ова може да ја намали нејзината корист.

³⁰⁴ Siniša Tatalović, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila: *Suvremene sigurnosne politike : države i nacionalna sigurnost početkom 21. Stoljeća*, Golden marketing / Tehnička knjiga, Zagreb, 4/2008.

2.1. Ширење на концептот за безбедноста и рedefиниција на безбедносната политика

Процесите на интернационализација и глобализација донесоа поголема поврзаност и настојување за единствено регулирање на светскиот поредок, повеќе отколку што било вообичаено во системот на современите држави уште во времето на студената војна.

Тој факт се одржува и денеска во битот на безбедносните политики на државите. Во таа смисла, се појавила во теоријата и праксата (на политиката) нова концепција за безбедноста – концепцијата за сигурност на човекот (*human security concept*), која за разлика од традиционалните концепции за национална безбедност, првенствено ја истакнува безбедноста на човекот, а не на државата како ентитет. Споменатата безбедносна концепција е резултат на пристапот кој вклучува разни дисциплини, од студиите за развојот, меѓународни односи, стратешки студии, мировни студии, студии за човекови права и др. Тој пристап се развива од крајот на осумдесеттите години на минатиот век, од кога современото општество и свет сè повеќе се соочуваат со променета безбедносна парадигма и радикално променета безбедносна околина.

Концепцијата за хумана безбедност вклучува две основни претпоставки: 1. постигнување слобода од неопходности (*freedom from want*) и 2. постигнување на слобода од страв (*freedom from fear*). Меѓу основните закани за безбедноста на човекот вклучени се: осиромашувањето, економската нееднаквост, болестите, загрозувањето на човечките права и слободи, деградација на околината и природните и други несреќи.³⁰⁵

Во таа насока, безбедносните политики на современите држави би требало навистина да ги синтетизираат своите политики на различните подрачја од општествениот и државниот живот во светло на постигнување вкупна (социјална, економска, политичка, еколошка, здравствена и др) безбедност на своите граѓани. Во таа смисла, националната безбедност денес е значајна вредност која во развиените либерални демократски држави се реализира како темелно право на човекот. За тоа се

³⁰⁵United Nations Development Program, Annual Report 1996./1997. Концепцијата за безбедност на човекот ја поврзува безбедноста со теориите за развој. Извештајот на ОН ја поставува тезата дека без мир, не може да има ни развој, а без развој загрозен е мирот. Средство за постигнување на безбедноста на човекот не може да биде оружјето, туку траен развој, кој не го генерира само економскиот раст туку и рамномерно ги распространува профитите, ја обновува уништената околина за идните генерации и им дава приоритет. Концепцијата за безбедност на човекот во потполност се однесува на поединецот и неговата безбедност, кои денеска се многу поважни отколку пред половина век.

грижат државите, ангажирајќи ги елементите на безбедносниот систем. Успешноста на делување на тие структури денеска не е само во способноста на државата основните општествени вредности да ги обезбеди од надворешни и внатрешни закани (зачувување на мирот и обезбедување на слободата, спречување на стравот), туку и во нејзината способност да го обезбеди економскиот, политичкиот, научен, технолошко-техничкиот и општиот општествен развој и благосостојба.

Помеѓу системот на национална безбедност и неговото опкружување има константна системска интеракција во општеството во која првиот сака да го оправда своето постоење и да обезбеди адекватна легитимност.

Цивилното општество и политичката држава му поставуваат на системот за национална безбедност барања и очекувања за успешност на изведувањето на функцијата на подигање и одржување на безбедноста, но и барање таа функција да се реализира во согласност со законите и правилата на демократскиот политички систем. Во случај на неускладеност на системот за национална безбедност и неговата општествена околина може да се дојде до ситуација во која ќе преовладуваат барањата или на системите за национална безбедност или на неговата околина – во двата случаи настануваат негативни последици во областа за национална безбедност на одредената држава. Идеално решение на тој проблем би било урамнотежувањето на вредностите и очекувањата, кое би се основало на постоење на доверба меѓу јавноста, политичките држави и системот за национална безбедност. Таква доверба може да се постигне само кога делувањето на сите релевантни учесници е јавно, одговорно и отворено на постојана критика и надзор.³⁰⁶

Во анализите на современите системи за национална безбедност преовладуваат истражувањата кои тие системи ги разгледуваат на национално/државно ниво. Затоа безбедносната политика и систем потребно е да се анализираат на ниво на држава со помош на различни емпириски показатели, кои што овозможуваат спознавање на неговите структури и организации, но и начин на делување (мотивација и ефикасност). Освен тоа, треба да се обрне внимание на други фактори кои ја условуваат безбедносната способност на државата, како што се: политичко-економската организираност и успешност, географските и демографски фактори, геостратегиската и военополитичка состојба, правата и должностите на државата кои произлегуваат од меѓународните договори и членства во меѓународни организации, јавното мислење,

306Usp. M. Edmonds, *Armed Services and Society*, Leicester University Press, 1988., стр. 132.

воено-индустрискиот комплекс и неговото влијание на т.н. мит на безбедносните политики.

Во тој поглед, т.н. мит на современите безбедносни политики, е одраз, анализа и оценка на општите и посебни фактори кои што произлегуваат од двете околности: 1. внатре во поединечната држава и 2. во меѓународниот систем.

2.2. Како е формулирана безбедносната политика?

Формулацијата на безбедносната политика е проследена преку стандарден политички циклус кој опфаќа иницирање, изготвување, усогласување и одобрување. Ревизијата скоро секојпат ја иницира извршната власт. Во некои случаи, законодавните или постојаните комитети по безбедносни прашања може да предложат ревизија на безбедносната политика. Процесот може да биде годишен или редовен, или само повремени.

Исто така, телото кое ја изготвува вообичаено го одредува извршната власт, и може да биде постојана комисија или постојно тело, или пак *ad hoc*. Во многу случаи тоа е посебен совет за безбедност кој го советува председателот (Соединети Држави, Австрија, Руска Федерација), но во други случаи може да е кабинетот (Латвија или Канада) или *ad hoc* комисија. Оваа комисија обично се консултира со владините актери за безбедност како што се министерствата за одбрана, разузнувачките агенции, претставниците на вооружените сили, законодавните комисии, и се повеќе министерствата кои традиционално не се поврзани со секторот за безбедност, како што се оние за земјоделие, транспорт, здравство, имиграција и финансиско управување.

Комисијата исто така може да се консултира со невладини актери, како што се политичките партии, медиумите, граѓанското општество и универзитетите. Понекогаш овие групи едвај да нудат повратни информации, но комисијата честопати работи на тоа да ги синтетизира нивните различни визии за безбедносната состојба во еден кохерентен приод. Степенот на учеството во формулирањето на безбедносната политика е од клучно значење за да се обезбеди широка сопственост на политиката, кое може да помогне да се подобри спроведувањето. Во Швајцарија, беше применет двофазен приод во изготвувањето на нејзината најнова безбедносна политика: првиот, широка и сеопфатна социо-политичка консултација чиј резултат е необврзувачки извештај до владата со сугестии за безбедносната политика; вториот, изготвување од страна на владино тело, кое го има предвид овој документ кога го изготвува својот извештај.

Може да има потреба од страна на законодавната или извршната власт да се одобри. Доколку извршната власт иницирала да се започнала процесот на ревизија, не постои веројатност дека ќе треба да добие одобрение од законодавната власт, таа исто така може да избере да ја достави безбедносната политика до законодавното тело на земјата за да обезбеди неговото донесување. Некои парламенти може да ја разгледаат безбедносната политика, додека други може да имаат право да направат значителни измени во текстот.

2.3. Кои се клучните прашања за формулирање на ефективна безбедносна политика?

Формулацијата на безбедносната политика е исклучително тешка и сложена работа. Тоа бара усогласување на голем број ставови и дилеми за чувствителни теми, од тука безбедносната политика треба да даде одговор на следните прашања: Кога треба да започне една ревизија? Кои актери треба да бидат вклучени во процесот на ревизија? Има ли независна водечка агенција која го овозможува и консолидира инпутот на комитетите (комисиите) во безбедносната политика? Како е дефинирана националната безбедност? Кои се сегашните и можните идни предизвици по националната безбедност? Кои инструменти се достапни за националната безбедност и кои нови инструменти може да се потребни? Како безбедносната политика ја решава рамнотежата помеѓу транспарентноста и потребата да се сочува тајност во области од витално значење за националната безбедност? Дали е формирано надзорно тело кое ќе ја набљудува ревизијата безбедносната политика? Дали тело за набљудување ги вклучува сите? Кои мерки треба да се преземат за да се дистрибуира безбедносната политика и јавноста да ја знае нејзината содржина?

Процесот на донесување одлуки, односно одлучување во рамките на безбедносната политика на државата, *de facto* се одвива во матрицата на внатрешните и надворешните сили кои делуваат на однесувањето на субјектот на државно-политичкиот процес.³⁰⁷

307Usp. D. Murray и P. R. Viotti (ur) *The Defense Policies of Nations. A Comparative Study*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1994, стр.15.

2.4. Како е структурирана безбедносната политика?

И покрај тоа што безбедносната политика се разликуваат од држава до држава, тие тежат да се еден документ кој разгледува најмалку три основни теми: улогата на државата во меѓународниот систем, домашните и меѓународни предизвици и можности, и одговорноста на актерите кои ги спроведуваат со цел да ги решат овие предизвици и можности.

Првата тема тежи да ја дефинира визијата на државата за меѓународниот систем и улогата што ја игра државата во тој систем. Ова бара да се земат предвид интересите и вредностите, владеечките структури и процесите на одлучување на државата. Таа обично кулминира во една долгорочна визија за тоа каде државата и општеството треба да се најдат во иднина. Преку неа се претставува политичката иднина на земјата и нејзиниот интегративен процес. Истовремено се прави план на реформскиот процес кој треба да се спроведе. Покрај тоа се бараат форми за развивање на стратешки партнерства.

Втората тема претставува проценка на сегашните и идните закани и можности. Во теорија, ова би и надворешните закани, и покрај тоа што во пракса многу безбедносната политика се насочува на надворешни закани и предизвици. Исто така се земаат предвид и политичките ставови и приоритети зошто тие се од интерес за партнерите за меѓународна безбедност, кои исто така би можло да доведе до појава на можности за соработка.

Покрај креирањето на безбедносната политика, особено битно е кој ќе го има главниот збор во процесот на нејзино дефинирање и на крајот имплементацијата.

Структурата на процесот на одлучување за безбедносната политика ја сочинуваат следните елементи:

1. Факторите кои што влијаат на начинот на донесување на одлуки од внатрешната и меѓународна околина.
2. Институциите во рамките на државниот систем (претседателот на државата, владата, парламентот) и цивилното општество (невладините организации, поединци, засегнати групи, медиуми и др.).
3. Субјекти (политичари, државни службеници и др.).

Процесот на политичкото донесување на одлуки и одлучување (*policy-making process*) обично ги има следните фази:

1. Идентификација на проблемот.
2. Подготовка на алтернативни решенија на проблемот и разгледување на

изнесените предлози (министерство, влада, парламент).

3. Избор помеѓу понудените алтернативни решенија на проблемот (*decision-making*).
4. Имплементација на донесените одлуки за решавање на проблемот (оперирање во законите, резолуциите и др.).
5. Евалуација (вреднување), изведба и отстранување на проблемот.³⁰⁸

2.4. Цели и задачи на безбедносната политика

Националната безбедност на одделна држава во современите услови е многу комплексна појава која треба да се истражува, земајќи ги во предвид низата фактори: системот на одлучување на државата на безбедносната област; меѓународната, геостратешка и воено-политичка состојба на државата; историскиот опит; големината и обликот на државата; конкретните права и должности на државата, кои произлегуваат од нејзината положба во меѓународната заедница; степенот на нејзиниот економски и општествен развој; Карактеристиките на нејзиниот систем за национална безбедност; износот на финансиски средства наменети за националната безбедност; влијанието на јавното мислење и сл.

Безбедносната политика, која ги опфаќа целите, мерките и активностите за обликување и функционирање на системот за национална безбедност, е дефинирана во законите и другите документи на современите држави. Документите од областа на националната безбедност може да се разделат во неколку групи, и тоа врз основа на два критериуми: прво, според областа што тој документ ја опфаќа, и второ, според основната намена на документот.

Првиот критериум, опфатот (покриеноста) на документот, овозможува разликување на различни документи во таа област (одбранбени, воено-одбранбени, цивилно-одбранбени документи). Документите од областа на националната безбедност обично ги нарекуваме резолуции, упатства, извори, стратегии за национална безбедност и слично, а ја обработуваат безбедноста во нејзиното современо комплексно значење и ги опфаќаат како надворешните, така и внатрешните аспекти на безбедноста. Одбранбените документи (кои обично ги нарекуваме бела книга, стратегија, резолуција, одбранбена доктрина, реформна иницијатива и слично) се

308Usp. D. Fink Hafner, "Policy proces во демократски премин", *Теорија in пракса*, 32 (3-4), 1994, стр. 284.

занимаваат со одбраната како функција и структура на националната безбедност и даваат најширока рамка за обликување на одбранбената политика. Воено-одбранбените документи (се користат називите бела книга, стратешка политика, стратешка изјава, одбранбени програмски извори, воена стратегија и др.) претставуваат разработка на поширока рамка на одбранбена политика и одбранбен систем на државата и се фокусираат на вооружените сили како на субјект кој го спроведува воениот аспект на националната безбедност. Цивилно-одбранбените документи се фокусираат на други невоени аспекти од националната безбедност.

Друг е критериумот за класификација на документите од областа на националната безбедност и нивната основна намена. Така, постојат четири групи на документи: конституциони, презентациони, оперативно-упатувачки и развојни.

Во конституционите документи државите ги одредуваат основите на својата политика и структура врз областа на националната безбедност.

Презентационите документи на државата служат за тоа, на домашната и странската јавност да се претстави и објасни тековната безбедносна политика и системот за национална безбедност, а во таа рамка, првенствено вооружените сили. Таква улога имаат тематски белите книги, кои државите ги објавуваат многу често (барем секоја година).

Оперативно-упатувачките документи со своите ставови и правила ги насочуваат тековните подготовки за оперативно делување на носителот на војна и одбранбени активности во рамки на националната безбедност. Во тие документи припаѓаат различни доктрини (војна, одбрана, заштита и спасување).

Посебно се важни развојните документи во кои државите ги внесуваат своите замисли и упатства во врска со развојот на својата политика и структурата на националната безбедност во среднорочен или долгорочен период.

Ако ги споредиме видовите документи според нивната основна намена, може да се заклучи дека државите кои допрва го воспоставуваат својот систем за национална безбедност, на врвот на хиерархијата документи од таа област ги ставаат конституционите документи, кои со своите систематски и основни политички определби даваат рамка за обликување на развојните документи, кои овозможуваат понатамошно обликување на оперативно-упатувачките, односно доктринарни документи. На друга страна се државите кои што веќе имаат богата традиција и искуство во областа на политиката и системот на својата национална безбедност, па

главна улога имаат развојните документи, од кои по потреба произлегуваат сите други, пред сè, оперативно-упатувачките документи.³⁰⁹

2.5. Начин на спроведување на безбедносната политика

Безбедносната политика ретко нуди решенија за посебни безбедносни проблеми, бидејќи овие документи не се доволно детални и конкретни да ја пропишат секоја непредвидена ситуација.

Затоа, откако ќе се одобри, поединечните актери од безбедност се одговорни да ја спроведат, кое нешто најверојатно ќе вклучи детални проценки на способноста и ревизија на политиката во секоја агенција.

Тие може да ги предложат следните структурни измени:

Прилагодување на постојните инструментите на политика. Ова може да има импликации за нивоата на персонал, географската распределба на ресурсите, политиката за набавки и бројни други инструменти. Секоја подредена политика, како што е за националната одбрана или за воените стратегии, треба да се измени за да одговараат на безбедносната политика.

Создавање на нови политички инструменти. Ова може да вклучи комисии за надзор, меѓу-министерски комитети или други механизми. На национално ниво, во спроведувањето на безбедносната политика може да е потпомогнато со формирање на постојани комитети кои ќе го набљудуваат начинот на кој се изврши националната политика за безбедност, и покрај тоа што некои може во ова да гледаат пречка за ефективно одлучување за безбедноста. Овие групи ја оценуваат безбедносната политика во светлината на моменталните способности и проценка на заканите. Некои земји оваа задача им ја припишуваат на институционализирано тело како што е Националниот совет за безбедност; други предвидуваат редовни состаноци на *ad hoc* меѓу-министерска група за ревизија. Подобро е составот на телата за набљудување и постапката да следи истите начела на сеопфатност, транспарентност, дебата и консензус како што тоа го прават комисиите за ревизија на безбедносната политика. Некои тела за набљудување може да предложат ревизија на безбедносната политика да ја врши извршната власт кога тоа го сметаат за неопходно.

309А. Гризолд, „Национална безбедност ЗДА“, во: Богомил Ферфила, Антон Гризолд, Lance Leloup, Paul Philis, „Политички институции, политики *in presmetka*: Северноамерикански погледи, Факултет за општествени науки. Љубљана, 2003., стр. 328-329.

2.5. Начела за ефективна и демократска безбедносна политика

Комисијата или телото задолжено да ја подготви безбедносната политика треба да ги почитува следните начела: Сеопфатност и реактивност: Сеопфатното формулирање на политиката е најдобар начин целосно да се разгледаат загриженостите што ги имаат учесниците на државно ниво во врска со безбедноста и овие загрижености да се усогласат со расположливите средства и способности. Исто така мора да се побара невладин инпут и тој да се разгледа во безбедносната политика.

Дебата и консензус: Дебатата и барањето консензус се од основно значење за да се зготви нашироко поддржана и ефективно спроведена безбедносна политика. Пошироко разгледување на заканите: вообичаено треба да се разгледаат бројните закани, вклучувајќи ги и оние споменати во извештајот на Високиот панел за закани, ризици и можности на ОН: економски и социјални закани (вклучувајќи пандемски и природни и случајни катастрофи), меѓудржавен конфликт, внатрешен конфликт, тероризам, оружје за масовно уништување и транс-национален криминал.

Искрена проценка на начините: безбедносната политика треба да ги процени задолженијата на различните владини тела во поглед на утврдување на закани, како и сегашните политики по прашања како што се сојузништва, употреба на воена сила, пролиферација на оружје за масовно уништување и улогата на демократскиот и економскиот развој во визијата за безбедност на нацијата.

Транспарентност: Транспарентниот процес на формулирање помага да се спречи со крајниот производ да доминираат одредени интереси, како што се поединечни министерства или органи за безбедност.

Постојано набљудување и проценка на заканата: Компатибилноста помеѓу постојна безбедносна политика и националното и меѓународното опкружување кое евалуира треба постојано да се набљудува од страна на постојан комитет. Телата за набљудување треба да ги следат истите начела што ги следат комитетите за ревизија.

Меѓународни размисли: Со оглед дека државите не постојат изолирано, ниту една држава не може да формулира чисто “национална“ политика за безбедност. Членувањето на државата во мулти-национални организации или групи поврзани со безбедност или економија ќе имаат влијание врз формулирањето на безбедносната политика.

Почитување на меѓународното право: Безбедносната политика треба да ги земе предвид одредбите од оние меѓународни правни инструменти кон кои пристапила државата, како и општото облигационо обичајно право.

3. СТРУКТУРА И ОБЕМ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА

Безбедносната политика често во светот се изедначува со поимот државна стратегија. Државите кои теоретски успеале да најдат допирни точки помеѓу содржината на тие поимови успеале програмски, структурно и функционално да ги разграничат реалните подрачја на кои се однесуваат. Функцијата на државата која непосредно се рефлектира на безбедноста, практично гледано, претставува составен дел од стратегијата за национална безбедност.

Кога теоретски јасно се разграничени содржините на тие општи категорички поими, можат да се реализираат и поинакви методолошки пристапи, кои врз основа на клучните карактеристики можат да се класифицираат во два модела:

првиот - посебно се формулира државната стратегија која ги вклучува основните поставки и содржината на сите полистратегии и

вториот – во државната стратегија се дефинираат само витално националните интереси и цели од кои во посеби полистратегии, па и безбедносната политика, идентификуваат интереси и цели од пониско ниво на општост.

Сите државни стратегии со различната содржина, обем и значајност на влијанието се рефлектираат врз безбедноста на народот и државата. Пристапот кој се заснова на гледиштето дека сите стратегии се од интерес за националната безбедност резултира со поистоветување на државните стратегии со стратегиите за национална безбедност. Кога доаѓа до апстракција на содржината на поединечните државни стратегии, кои непосредно се одразуваат врз безбедноста на народот и државата во мир и војна, се создаваат претпоставки за изработка и примена на политиката за национална безбедност³¹⁰.

Од стратегијата на државата, првенствено од националните (државните) интереси и цели се дефинираат целите и интересите од доменот на националната безбедност. Во функција на остварување и достигнување на тие интереси се формулираат предизвиците, ризиците и опасностите по безбедноста. Тие предизвици, ризици и опасности по безбедноста, како и интересите, целите и задачите на системот за безбедност и оделни подсистеми и елементи, ја сочинуваат основната содржина на политиката (стратегијата) за национална безбедност.

³¹⁰ Kovač M., *Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti*, Svet Knjige, Beograd, 2003.

Од новите теоретски извори, заради различното сознајно ниво околу реалните безбедносни проблеми, често се поистоветуваат поединечни прашања од националната стратегија за безбедност и стратегијата за одбрана. Притоа се немаат во предвид фактите дека стратегијата за одбрана е програмско гледиште, кое е засновано врз безбедносната политиката. Како што сите поединечни стратегии во пракса се реализираат преку политиката, така и стратегијата за национална безбедност се реализира преку политиката на безбедноста³¹¹, а во поново време таа се означува како безбедносна политика, како значаен содржински дел од политиката на ниво на државата, посебно во кризните региони и критичките историски периоди.

Резултатите од научните истражувања во светот сè повеќе имаат влијание врз содржините, методите на формулирање и методите за примена на безбедносната политика. Со синтеза на одредени стратегиски определби во областа на безбедноста на државата (политички, економски, воени, правни, образовни, демографски итн.) се добива стратегија за национална безбедност. Тоа е, всушност, интегрален стратешки документ, од кој, во одредена мера произлегуваат корисни ставови за подготовка и ангажирање на сите подсистеми на државата во заштита на нејзината безбедност во мир и војна. На тој начин се изразува подготвеноста на државата со едно ново гледиште и програма да ги брани националните вредности и интереси, како и истовремено да соработува со соседите и државите во регионот при градење на доверба.

На заедничкиот програмски пристап и интегрирање во безбедносната структура се градат претпоставки за дефинирање на универзалниот и категоријален апарат, како и за дефинирање на слични процедури на практично дејствување разбирливи за сите земји - членки на истиот безбедносен систем. Исто така, на непосреден начин им се дава до знаење на сите национални субјекти од одбраната да се бранат *државата и нејзините вредности во војна и мир и дека војската не е единствено одговорна за безбедноста на народот и државата*. Од спознајна смисла, тие времиња одамна се поминати, а војската во последните десет години имала безброј прилики да се увери во вистинитоста на дадените искази, затоа што често неуспесите на другите подсистеми на безбедноста на државата неправедно им се препишувани на војската и нејзините команданти.

³¹¹ Во текстот често се користи синтагмата „одбрана и безбедност“, не од суштинска потреба, туку заради постепено прифаќање на поимот безбедност, како повисок категоријален поим од поимот одбрана

3.1. Фактори за развој на безбедносната политика

Управувањето на државата со политичките ставови значително влијае врз формирање на клучните искази во безбедносната политика. Секоја политика треба да ја земе во предвид анализата факторите кои ја определуваат и да се заснова на исходите кои непосредно влијаат врз содржината и карактерот на определувањето.

Секоја држава, во теоретска смисла, има заеднички фактори на кои само непосредниот израз им е различен, но исто така треба да се воочи дека постојат и фактори кои се специфични само за таа одредена земја, бидејќи е единствено безбедносното опкружување, законите и ризиците на кои е изложена, а исто така и нејзиниот систем на безбедност³¹².

Без да навлегуваме во теоретската анализа на сличностите и разликите меѓу факторите, причинителите и корените, а во склад со теорискиот концепт кој е подолго време развиен во нашата земја, без дополнителни аргументации оправдано може да се зборува за причинителите и исходите. Всушност, се работи за објективна реалност која се презентира преку анализа на причинителите и дефинирање и одредување на нивната рефлексија врз националната безбедност. Оваа релација на влијание на причинителите на националната безбедност изразена преку вредносните судови и определби се означува како појдовна точка која го носи исто име во форма на термин или синтагма како и причинителот. За анализа на научниот аспект на документите во смисла на негова подготовка и развој, од суштинско значење се две групи на причинители и исходи: социјална и научна.

Овие исходи треба да обезбедат високо ниво на реалност на научните ставови и определувања, кои се појавуваат во функции на цели, ограничувања и критериуми за дефинирање на *безбедносната политика*, а врз нејзина основа и системот за безбедност и одбрана.

Кога зборуваме за најзначајните научни документи на државата, тогаш е сосема оправдано и извесно дека секоја држава на основа на теоретски, емпириски и методолошки знаења, ќе тежнее да почне од што пореални основи, како појдовна точка за формулирање на искази во стретешко - научните документи.

Исходите на безбедносната политика може да се дефинираат како појдовни точки и основни предвидувања и идеи на кои почиваат врховните правила на

³¹² Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.

дејствувањето на државите, нејзините установи и институции во системот на безбедност.

Во согласност со содржината и обемот на дефиницијата на основните поими во областа на безбедносната политика, која е во нашата војска интензивно развиена последниве години, може посебно да се говори за исходите и причинителите, зашто помеѓу нив постои јасна разлика во поглед на непосредноста и значењето на влијанието на содржината и вистинитоста на изјавите и определбите.

Факторите на безбедноста на било која држава реално постојат и без наша волја и свест за нив, додека исходите на политиката за национална безбедност се формулираат врз основа на знаењето и предвиденото дејствување, од внатрешните и надворешните причинители, од социјалниот и научен карактер, за безбедноста на државите, заедниците и останато. При дефинирањето на причинителите на безбедноста тешко е да се даде некоја општа операционализација, зашто безбедноста на било која држава е специфична до таа мера да може да се смета за единствена. Без оглед на таквата состојба може да се дефинираат некои општи прашања на национална безбедност кои се разгледуваат во постапката на изработка и примена на политиката за безбедност како што се: (1) можни облици на загрозување на државата и доктрината на потенцијалните противници (безбедносни предизвици, ризици и закани); (2) национални интереси и цели на подрачјето на безбедноста; (3) физиономија на современата војна и вооружена борба; (4) сопствени и странски искуства; (5) геостратегиска и воено - политичка состојба на државата; (6) материјални и демографски можности; (7) научни и технолошки достигнувања и новна примена во одбраната и безбедноста на државата; (8) достигнатиот степен на развој на системот на безбедност и сл.

Во зависност од нивото на воопштување на причинителите тие може да се дефинираат и со нешто попрецизен исказ како: (1) основни национални вредности, интереси и цели; (2) воена, политичка и економска интеграција во светот и нивното влијание на безбедноста на државата; (3) развојот на науката и стратегијата на воените сојузи, големите сили и соседните држави; (4) форми на загрозување на основните национални вредности, интереси, цели и безбедности; (5) сојузништво; (6) физиономија на современите конфликти, војни и вооружени борби; (7) сопствени и странски искуства од војните и вооружените конфликти; (8) воено-политичка и геостратешка локација на земјите; (9) карактеристиките на просторот на државите, како потенцијални бојни полиња; (10) материјални и демографски можности на земјата; (11)

ниво на развој на науката во општеството и војската; (12) научни и технолошки достигнувања и нивната примена во системот на одбрана и безбедност; (13) постигнатото ниво на развој на системот на одбрана и безбедност; (14) надворешна и внатрешна политика на државите; (15) економски и стопански потенцијали на државата; (16) информативен систем; (17) систем на образование; (18) традициите и моралот на луѓето и националните малцинства; (19) религиите и нивниот однос кон одбраната и безбедноста на државата; и (20) оперативните потреби на системот на безбедност и можностите на државата³¹³.

По анализата и предвидувањата на влијанието на внатрешните и надворешните причинители на безбедноста на државата многу е тешко да се одреди веродостојноста на тие предвидувања. Тоа е предизвик и ризик на сите поединци и установи кои учествуваат во изработката и верификацијата на документите. Промашувањата во предвидувањата можат да имаат катастрофални последици по граѓаните и државата, особено ако во тој период се случуваат големи промени на глобален план.

Поради сè позначајните и подинамични промени во светот, неопходно е постојано да се анализираат причинителите за националната безбедност, да се истражуваат нивните специфични аспекти и да се предвиди влијанието на националната безбедност. Согласно на содржината, обемот, значењето и интензитетот на промената на дејствувањето на причинителите, потребно е да се преземат адекватни програмски мерки, низ изработката и рedefинирање на стратегијата за национална безбедност, како и низ активностите во областа на безбедносната политика.

Социјалните причинители на безбедносната политика претставуваат комплексни проблеми кои не можат, врз основа на субјективни проценки и формирани ставови и без консултирање на науката, да ги најдат вистинските одговори, особено за оние проблеми чија перцепција во блиска иднина не е можна со разумна сигурност, бидејќи меѓународните односи се обременети со различни историски противречности и спротивставени интереси.

Со цел успешно да се анализираат социјалните исходи на безбедносната политика и да се идентификуваат сигурни заклучоци, неопходно е поединечно да се анализира низ: (1) конфликтите, како постојани меѓународни односи; (2) интеграциски и дезинтеграциски процеси во современиот свет; и (3) стратешко безбедносно опкружување на регионално и национално ниво.

³¹³ Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.

Постоењето на различни интересни области на државата, регионалните организации и центри на моќ во светот влијаат на развојот на теоријата во нивното влијание на можноста на избивање современи војни. Интересните области се мотивирани со економски, политички, природни, верски и други вредности и потреби, кои можат да резултираат со војни во иднина.

Концептот на национална и меѓународна безбедност е формализиран преку вековна пракса и правни норми, меѓународни и внатрешни. Наспроти тоа, формите на безбедност во која влегува и глобалната безбедност, надвор од поддршката на земјата, немаат прецизни одредби во филозофска и нормативна смисла.

Промените на светската сцена побудиле во мултинационалните центри на моќ на Запад надеж дека дошол моментот да се оствари идејата за светска влада. Таквиот пристап бара темелна промена на односот кон постоечкиот систем на вредности и кон меѓународните организации и асоцијации. Во тој процес се инструментализирани многу држави, а првенствено САД, кои формално дејствувале под надлежност на Советот на безбедност, а често и без нив.

За потребата од извршувањето на улогите во новиот безбедносен амбиент многу држави ја дефинирале стратегијата. Нераеалните амбиции и интереси резултирале со нови критични жаришта и усложување на безбедноста во светски и регионални рамки.

Врз основа на дефиницијата за поимот безбедносна политика и анализа на конфликтите, процесот на глобализација и стратемско безбедно опкружување, можат да се изведат валидни ставови за дефинирање на стратегијата на националната безбедност.

На безбедносната политика треба да и претходат различни студии и анализи за факторите кои ја одредуваат. Со вклучувањето на релевантен стручен и компетентен кадар од државните органи и научните установи може да се создадат поволни сознајни и методолошки услови за разбирање и прифаќање на завршниот документ како и за ефикасно реализирање на сите државни функции кои со различен интензитет се рефлектираат на успешноста на организирање и спроведување на припрема на системот за безбедност во војна и мир.

По анализирањето на основните елементи на безбедносната политика односно, стратегијата за национална безбедност можат да се изведат општи ставови: (1) скоро сите стратемско-научни документи на државата во опкружувањето се изградени и формализирани на сличен начин; (2) поимливо-категоријалниот апарат во областа на одбрана и безбедност на државата во значителна мера е унифициран; (3)

надлежностите и процедурите во постапката на изработка и примена се дефинирани на многу сличен начин; и (4) постои високо ниво на согласност во поглед на дефинирањето на содржината, па дури и на начинот на формулирање на одредени определувања во нив³¹⁴.

Покрај сознајните основи, кои се настанати врз основа на компаративните анализи на безбедносната политика во светот, неопходно е да се дојде до одговор и на бројни други прашања, кои се специфични за секоја држава во светот посебно. Заради пример, истакнати се само некои дилеми и отворени прашања, кои бараат прецизни одговори, за да се формулира прагматична и ефикасна национално безбедносна политика, како што се: (1) структурата и функционирањето на безбедносниот систем; (2) проблемите од управувањето со силите на безбедносниот систем на секое ниво од организациската структура во војна и во мир; (3) Проблемот на дефинирање на националните и државни интереси, вредностите и целите во мултинационалните и мултиконфесионалните држави; (4) содржината, обемот и темпото на превземање на обврските кои произлегуваат од пристапот кон безбедносните интеграции, бидејќи приемот на државите во безбедносните интеграции профилира повеќе критериуми кои непосредно се рефлектираат на системот на опремање, логистичката поддршка, кадровското оспособување, како и обуката на сите профили од командниот кадар, командата и единиците; (5) кое е тоа ниво на воена моќ кое ќе обезбеди оптимална поделба помеѓу потребите и можностите на државата? Секоја земја без реална воена моќ или со скромна воена моќ во кризните периоди, какви што се предвидуваат во XXI-от век неможе да смета дека со останатите активности во областа на безбедносната политика може да го надомести тој хендикеп; (6) како војската да се растерети од сите структури кои не се непосредно во функција на борбената изградба и реализацијата на уставно дефинираните улоги; (7) како брзо и ефикасно да се реорганизира постојниот систем на одбрана во безбедносниот систем кој ќе биде компатибилен од аспект на сојужништвото и стапувањето во безбедносните интеграции; (8) како во процесот на реорганизација да се зачува автентичноста и релативната оригиналност, укажувајќи се на богатата традиција, на теорискиот и практичниот развој во сферата на одбраната и безбедноста, како и актуелните сознанија?

³¹⁴ Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.

Колку се попрецизни одговорите на гореспоменатите општи прашања, толку повеќе со функција на сигурна основа за дефинирање на добри искази во стратегијата за национална безбедност. Безбедносните предизвици на почетокот на XXI-от век се големи за сите земји во светот, поготово за малите народи, неразвиените и средно развиените држави. Со природниот, материјалниот, економскиот и човечкиот потенцијал многу држави во светот не се во состојба, без поголеми последици врз народот и државата, да ја сочуваат сувереноста во традиционалното значење на тој поим.

Имајќи ја во предвид таа природна законитост, и сопственото однесување и делување треба да се втемели на рационална рамка и да се почитуваат фактите, за во дадено време да би се преживеало и обезбедило услови за напредок и нормален живот на народите во иднина, во новите и изменети околности, а притоа да не настапат некои значајни последици, поради членството во некоја безбедносна архитектура кога таа би престанала да постои.

Поголемиот дел од човештвото, по материјалните ресурси и човечките потенцијали се залага и за мултиполарен свет, кој е поприроден и похуман од актуелните предизвици и состојби со кои е соочена меѓународната заедница. Тоа идно време треба да се доживее во една стабилна и безбедносна архитектура како на Балканот така и во Европа и светот. Битно влијание врз изградбата и зајакнувањето на довербата меѓу народите и државите имаат актуелните интеграциски процеси во светот, доколку тие не се претворат во спротивност во однос на прокламираните почетни цели.

Во тој поглед, Партнерството за мир влијае врз сфаќањето и начините на решавање на безбедносните проблеми денес и во блиската иднина. Меѓутоа при профилирањето на своето место и улога во таа безбедносна архитектура, неопходно е да се имаат во предвид следните факти: (1) меѓу членките на НАТО пактот не постои потполна суштинска согласност околу неговата иднина, потребата од опстанок и начинот на решавање на клучните поедини безбедносни проблеми, а со тоа и местото и улога во Партнерството за мир во глобалните и европски размери; (2) во светот не постојат сигурни анализи, проценки и предвидувања, кои со значителна веројатност, гарантираат дека постоечката безбедносна архитектура во Европа ќе биде актуелна и во следните десет или дваесет години; (3) Интересот на Германија, а и на големиот број европски држави, исклучувајќи ја Велика Британија, е да се изгради европски систем на безбедност кој не би бил под патронат и контрола на САД. Истовремено пак во таа

безбедносна интеграција на Европа, Русија би можела целосно да партиципира; (4) создавањето на нови центри на моќ во светот, во блиска иднина, е реалност која може да влијае врз националните цели и интереси, а со тоа и на националната безбедност; (5) со стапувањето во безбедносните интеграции, скоро по автоматизам, се стекнуваат сегашните и идните „пријатели“ и „непријатели“; (6) постоечкиот систем за одбрана постепено, во потполност се реорганизира и се маргинализира неговиот сегмент на цивилна заштита и одбрана и со изградбата на систем за безбедност и одбрана, потполно се ограничува војската, така што често многу држави ги запоставуваат реалните национално безбедносни потреби.

Членството во било која безбедносна организација и интеграција битно влијае врз автономноста и управувањето на системот на национална безбедност на одредената држава. Државата која правилно ќе ја сфати смислата и суштината на безбедносната организација и интеграција може поуспешно да изгради ефикасен систем на национална безбедност. Еднаш изгубените вредности, креативноста и способноста на кадрите, тешко ќе можат да се надокнадат или повратат, ако се направи дисконтинуитет во поглед на научните знаења, специфичностите на доктринарниот израз и организациските решенија³¹⁵.

Секогаш мора да се има во предвид дека крајот на секоја безбедносна организација и интеграција е израз на општествените правилности и закономерности во развојот на општествените процеси. Затоа е неопходно да се има што пореален план, заради уклучување во други безбедносни интеграции, кои во тоа време ќе бидат најадекватни на националните вредности, интереси и цели. Исто така, треба да се развива безбедносен систем, кој ќе биде доволно ефикасен, за во таквите моменти успешно да одговори на безбедносните предизвици. Иднината на државите од југоисточна Европа, на подолг временски период, треба да се гради во рамките на унапредувањето на регионалната соработка и градењето на еден автентичен европски безбедносен систем.

При анализа на факторите на безбедносната политика, посебно внимание треба да се посвети на *научниот фактор* кој е составен: од научните и општествените достигнувања на биотехничките, медицинските, безбедносните и воените науки. Тие научни достигнувања служат како непосредна или посредна основа за дефинирање на безбедносната политика.

³¹⁵ Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.

Нивото на развиеноста на науката и дисциплините, во суштина, ја претставуваат способноста на научниот кадар да изнаоѓа квалитетни решенија на проблемите со кои се соочува праксата на одбраната и безбедноста на државата, денес и во блиска иднина. Доколку кадарот кој одлучува за содржината и ставовите на стратегијата за национална безбедност, во доменот на „технолошкиот“ аспект, не ги уважува резултатите на научната работа, тоа неминовно ќе доведе до „субјективизам“ и погрешни проценки, а со тоа и одлуки, кои на подолг план можат да ги загрозат виталните национални и државни интереси и цели.

Стратешките одлуки се носат претежно како одговор на заканите во меѓународното опкружување, така што тие најмногу се однесуваат на ангажирање на воена моќ, развој и подготвеност за борбено ангажирање на воени средства. Стратегиските одлуки ја детерминираат структурата на моќ која е потребна за извршување на донесените одлуки. Ресурсите кои со одлука се ставени на располагање, ја одредуваат мерата и опсегот на стратегиските одлуки.²⁰⁵

Врз основа на сознанијата за содржината, начинот и интензитетот на делување на тие фактори, се пристапува кон објективизација на нивната содржина, што во суштина значи дека проекцијата на безбедносните интереси и цели треба да се заснова на што посигурни предвидувања за развојот на безбедносната ситуација во регионот и светот. Имајќи ја во предвид таквата состојба, како и загрозеноста на виталните и државните вредности, интереси и цели, постои потреба од мултидисциплинарниот пристап кон формулирање на проблемите поврзани со научната основа на безбедносната политика.

За развојот на теориската и методолошката мисла од областа на стратегијата за национална безбедност многу се битни државната помош и експертските разговори кои имаат поголемо искуство во таа област.

Сигурноста во предвидувањето на резултатите и начините на остварување на безбедносните интереси и цели, според останатите фактори, непосредно е условена од степенот на нивната научна заснованост. Од тие причини во многу држави се основани научни установи (институти, центри, агенции) за истражување на најразлични проблеми од доменот на националната безбедност.²⁰⁷

²⁰⁵ Elich, E., n. d., стр. 121–128.

²⁰⁷ „Ние знаеме дека мораме да одговориме на ова променливо и несигурно опкружување. Но сеуште ги немаме сите одговори. Моментално се во тек околу 17 студии кои треба да дадат предлози на Секретарот за одбрана, за тоа како би требало да се развива одбрамбената стратегија и трансформира нашата воена сила за задаволување на нашите сигурносни потреби. Тие извештаи сеуште не се комплетни, Конгресот сеуште нема изведено заклучок, а одлуките

Затоа оправдано може да се зборува за потребата од постоење на Научен институт за безбедносна политика, чија програмска ориентација би била главно насочена кон фундаменталните и применети (акциони) истражувања на најразличните проблеми од безбедноста за начинот на нивно решавање и воспоставувањето безбедносни интеграциски процеси.

Институтот би ги истражувал различните аспекти од безбедноста и одбраната на граѓаните и државата. Во суштина, тоа би било научна установа која ќе ги истражува безбедносните проблеми. Но, би било неоправдано да се очекува дека сите тие безбедносни проблеми ќе се истражуваат само на тој институт. Напротив, заради мултидисциплинарноста на безбедносните проблеми, преку координација и соработка со другите научни установи во општеството би се решавале најразлични истражувачки задачи, а резултатите од таквите истражувања би служеле за научно засновање на одлуките на државното раководство во областа на безбедноста и за изработка на стратешки документи. Врз основа на оценките и препораките би се разработувале концептуални решенија за поединечни подрачја од националната безбедност во конкретниот безбедносен амбиент³¹⁶.

Овој Институт најдобро е да биде основан од страна на Владата на Република Македонија, односно да добива насоки од Комитетот за безбедност и заменик претседателот на Владата за политички систем. Тој ќе има задача да ги разледува прашањата од безбедносната политика, да развива иницијативи за безбедносната политика и да обезбеди коментари на министерствата и на агенциите, да ја проценува ефикасноста на безбедносната политика, да врши мониторинг и да му помага на Комитетот во водењето на имплементацијата на безбедносната политика за да обезбеди кохерентност и конзистентност и да ја надгледува примената на безбедносната политика која треба да биде во согласност со дефинираните цели. Преку Институтот, Владата односно Комитетот за безбедност ќе подготвува иницијативи што се однесуваат на безбедносната политика на Република Македонија. По потреба Комитетот и Институтот е добро да основаат меѓу министерски и меѓуагенциски работни групи кои ќе ги извршуваат нивните функции и да обезбедат меѓуагенциска координација на безбедносната политика, на процедурите и на должностите. На овој начин ќе се создаде и т.н. Кабинет за безбедност во

сеуште не се донесени.“ (Formica, D., JDCC, Joint Doctrine and Concepts Centre, working session I of the OSCE seminar on Military doctrines & Defense Policies, 11 June 2001).

³¹⁶ Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.

Канцеларијата на Претседателот на Владата на Република Македонија преку кој ќе се координираат безбедносните институции и агенции и на тој начин македонското општество и Владата ќе направат се да се постигне поголема безбедност на Република Македонија.

4. СОДРЖИНАТА НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА

Да се дојде до теориски добра и практично корисна содржина на безбедносната политика, неопходно е да се анализира содржината на доктринарните документи низ поедините држави во регионот на Европа, првенствено оние кои поминале или минуваат низ процесот на прилагодување на сите подсистеми на државата за учество во интеграциските процеси.³¹⁷ Таа анализа главно е насочена кон државните документи на ниво на политика за национална безбедност. Компаративната анализа на доктринарните документи е во насока на утврдување на нивните заеднички особини, различности и причини за таквата состојба. Анализата на политиката за национална безбедност може да се воочи дека во еден логичен редослед се анализираат факторите, а потоа и програмските елементи за различните подсистеми на безбедност.

Врз основа на теориските познавања на општата стратегија, како научен исход за политиката за национална безбедност, и врз основа на резултатите од компаративната анализа на политиките за национална безбедност во светот, може да се реализира операционализација на содржината на тој документ, преку следните елементи: вовед (стратешките основи на националната безбедност); (1) состојба на безбедноста (безбедносното опкружување); (2) предизвици, ризици и опасности по безбедноста; (3) националните интереси и цели или националните интереси на безбедноста; (4) политиката на националната безбедност во различните области на општествениот живот; (5) системите на националната безбедност (структура и функционирање); и заклучок.

Во воведот на документот јасно треба да се укаже на потребата и причината за изработката, намената и значењето, целта и смислата на постоењето, дефиницијата на основните поими и сл. Во првото прашање се дефинираат исказите за стратешко безбедносно опкружување на глобално, регионално и национално ниво. Во второто

³¹⁷ Концептот за националната безбедност на Република Бугарија ги содржи следните целини: Вовед, Новата реалност, Општи одредби, Принципи на националната безбедност, Приоритети и фактори на националната безбедност и Организација и функција на системот на национална безбедност. (Republic of Bulgaria, MOD, Defence policy directorate, Sofija, 2008).

прашање, кое во некои национално безбедносни стратегии се сврзува со првото, се истакнуваат предизвиците, ризиците и опасностите кон безбедноста кои непосредно и значајно се рефлектираат врз виталните национални интереси.

Бидејќи во современата физиономија на мирот и војната се повеќе се издвојуваат како доминантни невооружените облици на загрозување на безбедноста, неопходно е да се согледаат сите аспекти на тој проблем во поглед на носителите на спротивставеностите во управната и извршната смисла. Така и понатаму остануваат актуелни прашањата околу природните катастрофи, индустриските и другите несреќи, епидемиите, тероризмот, екстремизмот и шовинизмот, организираните активности на меѓународниот криминал, масовните миграциони придвижувања, загрозувањето на основните принципи на демократија и граѓанската слобода, субверзивните активности од поголем обем и сл³¹⁸.

Опасноста од агресија и војна агресија претставуваат апаратури преку кои главно се манифестираат вооружените облици на загрозување на безбедноста на државата и нејзините институции.

Надворешната политика, во поглед на националната безбедност, има големо влијание врз безбедноста на народот и државата, првенствено преку односот кон колективната безбедност и институциите во Европа и светот, кои имаат битно влијание врз релевантните меѓународни организации и асоцијации. Исто така, и останатите сегменти од стратегијата за национална безбедност се во доменот на владата и нејзините ресорни органи, со тоа што во формулирањето на исказот треба да се консултираат научните установи и управните органи за подсистемите и елементите во стратегијата за национална безбедност.

Изјавите околу безбедносната политика треба да бидат доволно воопштени, за да може да се реализира операционализацијата на документите, на пониско ниво на општост, согласно со конкретните потреби на било која држава. Во методолошка смисла, преку прашања, треба да се земат основните сегменти на било која стратегија, како програмско доктринарен документ, почнувајќи од условите, интересите и целите, во одредувањето на структурата и начинот на функционирање на системот кој треба да ги достигне дефинираните цели, раководејќи се од највисоките национални и државни интереси и одлуките од доменот на безбедносната политика и одбрана. Така безбедносната политика претставува сигурна програмска рамка за национално

³¹⁸ Коваќ М., *Strategijska doktrina dokumenta nacionalne bezbednosti*, Svet Knjige, Beograd, 2003.

безбедносната политика и одбрана, како област на практично делување на државните органи и институции, на надворешен и внатрешен план.

Скоро сите безбедносни политики во центарот на вниманието и заштитата ги поставуваат националните интереси, без разлика на кој начин се тие дефинирани или во кој уставен, законски или стратешки документ. Првенствено се спомнуваат националните интереси кои се засновани на највисоките општествени вредности, како што се: (1) зачувување на суверенитетот и интегритетот на националната територија; (2) опстанокот на политичките институции; (3) опстанокот на националната култура и идентитетот. Затоа може да се каже дека тие се универзалните категории во вредносна смисла за опстанокот на народот и државата, така што нивното зачувување, краткорочно и долгорочно ќе биде во с'ржта на секоја стратегијата за национална безбедност.³¹⁹

Од предложениот пристап јасно се воочува разликата измеѓу содржината и обемот на поимите на политиката за национална безбедност и политиката на националната безбедност и одбрана. Разликата е посебно истакната поради постоењето на недоразбирања, кај нас и во светот, во односот и субординираноста на тие категориички поими.³²⁰ Многу често политиката се издвојува како поопшт и поширок поим од стратегијата, што претставува неразбирање на почетните поставки, а со тоа и различноста во дефинирањето на пристапот при решавањето на проблемите, на било кое ниво на општост. Политиката за безбедност е поширок и поопшт поим од безбедносната политика. Затоа поедноставно може да се каже дека стратегијата за национална безбедност е програма, а политиката за национална безбедност е инструмент за нејзино реализирање.

Во некои национално безбедносни стратегии се дефинираат и основните ставови за системот за национална безбедност, неговата структура, функционирањето, начелата и управувањето. Преку заклучокот се претставуваат основните ставови за документот, неговата намена, начинот на примена, постапката на иновација, односот спрема

³¹⁹ „Државите, како и поединците, имаат интереси – кои произлегуваат од вековните мерила на вредностите и намерите – кои се мотивирани од нивните акции. Националните интереси се потребни, и аспирациите на некои држави во однос на меѓународното окружување. Националните интереси на САД ја одредуваат нашата вклученост во остатокот на светот. Тие обезбедуваат фокус за нашето делување и представуваат почетна точка за одредување на националните интереси и цели и формулирањето на политиките и стратегиите за национална безбедност. Интересите се исказуваат како посакувана крајна состојба. Лингвистички, формулацијата на интересот не опфаќа глаголи, ниту зборови кои се модификуваат преку некаква активност“ (Види поопширно во: „The U. S. Army War College Methodology for Determining Interests and Levels of Intensity.“ by H. Richard Yarger and George F. Barber. U. S. Army War College, Carlisle Barracks, Carlisle, PAA, 1997. Adapted from Department of National Security and Strategy, Directive Course 2: „War, National Policy & Strategy“ (Carlisle, PA: U. S. Army War College, 1997, стр.118–125). “

³²⁰ Види поопширно во: Bartholomes Boone J. Jr.: Guide to National Security Policy and Strategy, U. S. Army War College, July 2004, стр. 75.

другите субјекти во меѓународните односи, во смисла на достапноста на клучните стратешки определувања за национално безбедносниот систем, како и времето од почетокот на важењето на документот³²¹.

4.1. ПОСТАПКА ЗА ИЗРАБОТКА И ПРИМЕНА НА СТРАТЕГИЈА ЗА БЕЗБЕДНОСТ

Во светот, заради потребата од изработка и примена на стратегијата за национална безбедност се формулираат различни авторски и институционални методолошки и методски пристапи и модели. Тоа претежно се правело во развиените и водечки држави во светот.³²² Основните методолошки чекори се прикажани на сликата 2. специфичните изрази на национално ниво, првенствено во поглед на односот и редоследот на националните интереси и предизвици, ризиците и опасностите на безбедноста (состојбата на безбедноста). Моќните и развиени држави на прво место ги поставуваат националните интереси, додека малите и неразвиени држави најчесто под нивно влијание се приморани нивото и амбициите на националните интереси да ги вклопат со процеката на факторите кои ја детерминираат состојбата на безбедноста.

³²¹ Kovač M., *Strategijska doktrina dokumenta nacionalne bezbednosti*, Svet Knjige, Beograd, 2003.

³²² Види поопширно во: "The U. S. Army War College Methodology for Determining Interests and Levels of Intensity," by H. Richard Yarger and George F. Barber, U. S. Army War College, Carlisle Barracks, Carlisle, PA, 1997. Adapted from Department of National Security and Strategy, Directive Course 2: "War, National Policy & Strategy" (Carlisle, PA: U. S. Army War College, 1997), стр. 118–125.

Слика 2. Меѓузависност на основните категоријални поими и методолошката постапност на процесот при изработка на национално безбедносна стратегија .

По анализите на историскиот развој на концептот за безбедност и актуелните решенија, теориските модели, нагласувајќи ја специфичноста на државата и граѓаните, како и состојбата на подсистемите и елементите на безбедносниот систем и постапката на изработка и примена, стратегијата за безбедност може да се прикаже низ следните фази: прва фаза - проучување - анализа (истражување) на факторите на националната безбедност; втора фаза - дефинирање на предизвиците, ризикот и опасноста кон безбедноста; трета фаза - формулирање на национално безбедносни интереси и цели;

четврта фаза - дефинирање на организациската структура (систем, подсистем и елементи) на безбедноста - вреднување на варијанти на модели; петта фаза - дефинирање на начинот - метод на функционирање на безбедносниот систем; шеста фаза - изработка (пишење) на документ за политиката за национална безбедност; седма фаза - верификација на политиката за национална безбедност; осма фаза - изградба на на нормативно-правни претпоставки за примена на политиката за национална безбедност; девета фаза - примена на политиката за национална безбедност; десета фаза - контрола на спроведувањето и делотворноста на политиката за национална безбедност; и - единаесета фаза - редефинирање на стратегијата за национална безбедност.³²³

Наведените фази имплицираат постоење на повратна врска од седмата кон првата фаза, бидејќи тие се во согласност со промената на делувањето на факторите се пристапува со корекција на поединечните прашања или промени на комплетниот документ.³²⁴ Поради тоа со голема сигурност може да се каже дека временската димензија на траењето и важноста на политиката за национална безбедност, првенствено, е условена од значајноста на содржината, обемот и интензитетот на променливоста на факторите кои ја одредуваат.

Секоја нова политика за безбедност може да се смета за почетен и основен документ на програмска реформа или реорганизација на системот за национална безбедност. Без тој документ секоја реформа или реорганизација на системот за национална безбедност неможе целосно да се втемели, ниту може да резултира со егзактни показатели на ефикасноста и ефективноста на самите промени. Од тие причини таквите реформи без програмска стратегија се означуваат како формални или реформи без смисла, затоа што придонесуваат до дополнителни трошоци без квалитативна промена на системот во некоја нова национално и меѓународно посакувана состојба³²⁵.

Во согласност со промената на називот на највисокиот стратешки документ во областа на безбедноста се редефинираат обврските и должностите на сите субјекти во

³²³ Постапката на изработка на документи е заснована врз резултатите од анализите на тој процес во светот, како и на фундаменталните теориски поставки во решавањето на слични проблеми.

³²⁴ Работниот метод за зајакнување на националната безбедност е континуиран процес. Овој работен метод се состои од три фази: Анализа на опасноста и проценка на ризикот; Стратегиско планирање и продолжение (follow-up). Овде политичко-административните избори се развиваат во политика, законодавство и конкретни мерки. (Види поопширно во: National Security Strategy and work Programme 2007–2008, written and published by: Programme National Security, Ministry of the Interior and Kingdom Relations, The Netherlands, May 2007, www.programanationaleveiligheid.nl, стр. 19).

³²⁵ Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.

системот на националната безбедност, почнувајќи од граѓаните, државните установи и институции, организациите за јавна дејност, па се до претпријатијата и другите правни лица.

Приментата на самата стратегија е многу важно методолошко прашање. Постојат такви држави кои изработуваат стратегии за национална безбедност, но програмски не ги применуваат. По инерција, државната администрација често знае да работи по старо или да биде под влијание на политичкиот интегритет, склона да работи под моменталното субјективно размислување на раководачите, не уважувајќи ги усвоените стратешки определувања. За таквиот начин на работа не треба посебен коментар, бидејќи по правило се доведува до нови не решавајќи ги веќе постоечките безбедносни проблеми.

Државите кои имаат развиени институции и современа администрација за секоја стратегијата за национална безбедност донесуваат бројни други стратешки документи, најчесто од програмски карактер, преку кои се применуваат определувањата и се достигнуваат дефинираните цели. Таков е интегрираниот пристап на ангажирање на расположливите ресурси во функција на достигнување на што побезбеден начин на живот за граѓаните во едно општество.

Пристапот за оценување на ефикасноста на системот најчесто се заснова врз следењето на нивото на реализација на дефинираните цели, кои се операционализираат за различни подсистеми. Кога ќе се појават недопустливи отстапки, веднаш се пристапува кон нова анализа на факторите и утврдување на причините за отстапувањата од планираното. На таа анализа се заснова редефинирањето на целите и исказите во стратегијата. Ако отстапувањата се недопустливи, тогаш се преминува во изработка на нов документ, кој на друг начин ќе ги дефинира подсистемите и елементите во системот за национална безбедност, како во поглед на структурата, така и во поглед на начинот на функционирање.

Од анализата на основните елементи на различните дефиниции и пристапи кон национално безбедносните стратегии, како и врз основа на формулираната содржина и постапка на изработка и примена на стратегиите можат да се изведат битни теориски и практични ставови.

Во секоја безбедносна политика најголемо внимание се посветува на утврдувањето на генералните определувања и ставови со кои се одредува системот на национална безбедност. Врз основа на тие искази се насочува целокупниот државен и национален напор и моќ, во процесот на реализација на безбедносните национални

интереси и цели. Како и во сите области на општествениот живот, така и на подрачјето на безбедноста, знаењето се повеќе се афирмира како врховна вредност и услов за ефикасна пракса. Тој што нема да биде во состојба ефикасно да ги предвиди промените во подрачјето на безбедноста, нема да може рационално и успешно да профилира систем на безбедност, ниту да ја оствари уставно дефинираната улога. Безбедносната политика на сеопфатен начин ги препознава најбитните предизвици, ризици и опасности кон безбедноста од оние кои се актуелни и оние кои веројатно ќе бидат присутни во блиска иднина. Политиката е основа за проектирање на систем за национална безбедност, неговите елементи и подсистеми, како и за спроведувањето на безбедносни политики во функција на достигнување на дефинирани цели.

При дефинирањето на безбедносната стратегија се настојува да се разбере идното безбедносно опкружување проценувајќи го минатото и сегашноста, во корист на заштитата на националните интереси и вредности, како и правото на граѓанинот на мирен и достоинствен живот. Тешко е со сигурност да се процени иднината, затоа секоја стратегија ризикува да биде надмината од некакви ситуации и да не ги исполни очекувањата. Лошата безбедносната политика може да понуди лажно чувство на сигурност на национално и на ниво на граѓанин, како друштвена единка. Примената на безбедносната политика изнудува полн ангажман на сите државни субјекти здружени за нејзина реализација, затоа што само на тој начин се остварува потполн и интегриран начин на функционирање на систем за национална безбедност.

Создавањето на национално безбедносни документи и политики е трајна задача на надлежните државни органи. Подршката на јавноста и општествените институции се битен предуслов за остварување на високиот степен на ефикасната безбедносна сила во процесот на решавање на ризикот и опасностите по безбедноста. Координацијата врз делувањето на државните институции за остварување на стратешките цели на националната безбедносна политика е од посебно значење и непосредно влијае врз ефикасното и ефективното интегрирање на напорите на законодавната и извршната власт, како и останатите институции во општеството. Имајќи ја во предвид потребата од координација на различните субјекти и интегративниот напор, многу држави имаат образувано совети за национална безбедност. Таквиот пристап во суштина го условува сложеноста и непрестајното формирање на нови предизвици, ризици и опасности по безбедноста³²⁶.

³²⁶ Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.

Безбедносната политика преку текст се дава на меѓународната и домашната јавност за транспарентно да се увидат клучните стратешки определувања во креирањето на националната и учеството во регионалната и меѓународната изградбата на што поповолна состојба на безбедност³²⁷.

³²⁷ Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd,2003.

ГЛАВА V

БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија со прогласувањето на независноста и сувереноста на 8 Септември 1991 година постепено почна да гради сопствена безбедносна политика. Во првите години од независноста од самиот почеток почна да се говори за самостоен систем за национална безбедност, се градеа институциите на државата. Згора на тоа немаше никаков стратешки документ со кој се обработуваат безбедносните состојби. Безбедносната политика беше очекуван концепт во наредниот период кој се движеше паралелно со процесот на градење на безбедносен систем на Република Македонија. Земјата започна со изградба на сопствен автономен современ систем на безбедност заснован на новите предизвици и закани кон новата самостојна држава. Се отворија процеси на длабоки и темелни промени во сите области од животот: економијата, политиката, здравството, образованието, културата, надворешната политика, одбраната, безбедноста и сл. Со оглед на тоа што Република Македонија има релативно кус „стаж“, на независна држава и не се среќавала порано со создавање на сопствена безбедносна политика и ако се има во предвид отсуството на релативното искуство и професионални знаења во државните институции, органи и кај поединците ангажирани врз прашањата од доментот на безбедноста, сето тоа на почетокот претставуваше потенцијален извор на проблеми и фактор на посредно загрозување на интересите на земјата.

Денес Република Македонија е самостојна, демократска и социјална држава во која суверенитетот произлегува од граѓаните и им припаѓа ним. Граѓаните на Република Македонија безбедносната политика ја остваруваат преку демократски избрани претставници. Со новиот Устав и други законски акти создаден е нов вредносен систем на норми, а врз основа на него нормативно е утврден и нов безбедносен систем кој што требаше да биде организиран во согласност со потребите на новото општество и способен кадровски и стручно успешно да ги заштити (обезбедува) воспоставените вредности.

Значи, Република Македонија по осамостојувањето во 1991 година, не поседуваше специфичен модел или план за дизајнирање/креирање на стратегиско - доктринарна рамка. Стратегиските документи во тоа време, не беа креирани според еден базичен план, туку секој од нив поседуваше специфични причини или потреби за негово креирање, за што често се наидуваше на реакции од околината. Но, во текот на

1990-тите и раните 2000-ти, секогаш постоеше консензус од пошироката јавност за потребата за развој и усвојување како на стратегиско - доктринарна рамка, така и за имплементацијата на реформите, односно извршување на политиките, па затоа овие години се наречени и декада на стратегиите.

Со донесувањето на првите стратешки документи постепено почна да се навестува потребата да се усогласи заеднички став за решавање на безбедносните прашања со еден сеопфатен документ што би бил сублимат на заедничка активност на сите субјекти за остварување на безбедноста на Република Македонија.

Први стратешки документи од безбедносната политика на Република Македонија се Белата книга за одбрана донесена во 1998 година и Стратегијата за одбрана донесена во 1999 година. Првично изгледа дека хиерархијата на донесување на стратегиски документи по важност не е запазена, затоа што сеопфатни стратегии што ќе го водат целиот безбедносен систем, како Охридскиот Рамковен договор и Националната концепција за безбедност и одбрана беа донесени во 2001 и 2003 година, проследено со донесување на Стратешкиот одбранбен преглед и стратегии за полиција и гранично управување, надминувајќи го јазот предизвикан од непостоење на сеопфатни стратегии кои за возврат ќе бидат водилка за другите сектори. Друг сеопфатен документ кој беше усвоен е Националната безбедносна стратегија. Со оглед на тоа што првите развиени документи беа Белата книга за одбрана и Стратегијата за одбрана, кои всушност треба да се документи кои треба да произлезат од Националната Концепција за безбедност и одбрана и Националната безбедносна стратегија, нивното дефинирање и усвојување ја отвори потребата од ажурирање на практично целата стратегиско - доктринарна рамка на државата.

Процесот на развој на стратегиско -доктринарната рамка во Република Македонија може да се подели на два периода. Како прв период е деценијата од 1990-тите која се карактеризира со превземање на неадекватни постапки за започнување на креирање на стратегиско -доктринарната рамка. Како втор период е периодот непосредно пред крајот на оваа деценија и првите години од 21 век, за кој сведочи поволното домашно и регионално опкружување за преземање на развој и креирање на истата.

На крајот на 20 век, сепак се трансформира политичкото и безбедносно опкружување во која рамката требаше да се развива. Кризата во поранешна Југославија беше завршена, безбедносниот вакуум од 1990-тите веќе не постоеше и земјата почна да гради амбиции за евро-атлантските интеграции. Овие промени ја принудија земјата

да вложи напор и ресурси во развојот на стратегиско -доктринарната рамка. Појавата на стабилно, реформистички ориентирано мнозинство кое дојде на власт во доцните 1990-тите и раните 2000-ти, дозволи спроведување на програми за креирање на стратегиско - доктринарна рамка. Покрај тоа, и она што е исто така многу важно, добиена е поддршка од јавноста за овој процес.

Изворите врз кои се базираше процесот на изготвување на стратегиите ги вклучуваат: Уставот, законите и подзаконските акти; слични стратегии на "репер" земји (како што се НАТО и земјите членки на ЕУ) и меѓународни организации; документи за одбранбена и безбедносна политика на национално ниво; лично знаење и искуство на креаторите; внатрешни проценки во врска со националните вредности, интереси и барања; заклучоци и препораки од истражувачки извештаи; теоретска национална и меѓународна литература; слични документи објавени во други институции од меѓународен, регионален и национален карактер; совети и препораки од меѓународни и билатерални експерти и други.

Кога Македонија започна со првата генерација на реформи во безбедносниот сектор, веднаш по стекнувањето на независноста во 1991 година, во која беа вклучени воспоставување на нови институции, структури, и синџири на одговорност во безбедносниот сектор и соодветни структури за демократска контрола врз истиот, не постоеа безбедносни стратегии. Земјата ги постави основните принципи и структури за надзор врз безбедносниот сектор, овластувајќи го Парламентот да ги контролира и одобрува буџетите во безбедносниот систем. Сето ова се случи како резултат на вкупната демократизација на сите процеси во земјата. Сепак, со подоцнежните промени во опкружувањето се увиде дека се потребни повеќе реформи од оние воспоставени со првата генерација и истите се нарекуваат втора генерација на реформи во безбедносниот сектор. Втората генерација на реформи се однесува на понатамошна консолидација на демократската контрола врз вооружените сили, зајакнување на постапките на транспарентност и отчетност, подобрување на структурите и институциите во однос на спроведување на политика и подобрување на ефикасноста и ефективноста во работата на безбедносниот систем, поширока вклученост на граѓанското општество и создавање на силна цивилна одбранбена и безбедносна заедница, подобрување на способноста за ефективна гранична заштита, реформата на агенциите за разузнавање, разоружување, демилитаризација и реинтеграција, одржување на реформите во судството и правната реформа и борбата против корупцијата и организираниот криминал во безбедносниот систем.

Клучна карактеристика на безбедносните стратегии беше да обезбедат политичка основа за реформирање и професионализација на безбедносниот систем. Ова подразбираше дефинирање на мисиите, задачите и структури на актерите во безбедносниот систем во согласност со новото опкружување, новите предизвици и приоритети.

Она што е значајно да се нагласи е дека безбедносните стратегии, и покрај начинот на кој беа иницирани и целите кои ги оствариле, имаа своја заслуга имајќи го во предвид тешкиот период, периодот на транзиција, во кој се развивало македонското општество и безбедносните институции. Вистинското прашање со кое беше соочена Република Македонија беше дали ќе се води од логика за специфични безбедносни реформи во развојот на стратегиите или од логиката на проценка на моменталните околности. Безбедносните стратегии водени од вкупната безбедносна реформа во голема мера ќе служат на севкупните безбедносни реформи и ќе претставуваат цврста основа за продолжување на реформите во оваа област. Самиот концепт на реформа на безбедносниот систем признава дека се потребни стратегиите како понатамошна водилка на реформите. Промените кои требаше да бидат преземени во безбедносниот систем не можеа да бидат воведени преку ноќ. Не требаше само да се изменат процедурите и законодавството, туку и односот и менталитетот на луѓето. Ова значеше дека промените треба бавно да се одвиваат, вклучувајќи ги и сите нивоа на безбедносниот сектор во реформската агенда.

1. Опкружување и положбата на Република Македонија како детерминанти во формирањето на безбедносната политика

Во оформувањето на безбедносната политика на Република Македонија клучна детерминанта е секако положбата и опкружувањето кој секако треба да генерираат во кој правец треба да се размислува за клучните одлуки и какви политики да градат со соседите, односно да се поведуваат регионални иницијативи. На пример положбата на Република Македонија е значаен елемент за градење на безбедносната политика и најчесто се она што е на главна позиција, како и негативните карактеристики што треба да претставуваат своевидна инспирација за креаторите на безбедносната политика за да реално се согледа потребата за позиционирање на Република Македонија во регионот и пошироко во светот.

Анализирајќи ја геополитичката поставеност и опкружувањето на Република Македонија во последните десет години, примарна тенденција е постојаното

проширување на стратешкиот простор на земјата. Две причини се клучни за стабилизирањето на овој процес: пацифицирање на регионот по серијата војни и конфликти наметнатото од надвор и навлегувањето на Република Македонија во суштинските фази на евроатланската интегративна агенда.

Прогресивното ширење на НАТО и на ЕУ ја прошири и зоната на стабилност, интеграции и мултилатерални ангажмани во нашето опкружување, што додаде стратешка длабочина и нови партнери на Република Македонија. Формалното приближување кон ЕУ, од друга страна, реално придонесе и за поголем стремеж на балканската кон европската политика во социјалната, политичката, одбранбената, економската и во надворешно-политичка сфера.

Долгата серија војни и судири во голема мера го испразнија балканското буре со барут, но демократските тенденции во регионот сè уште не се самоодржливи. Присутните наклоности на државите да трагаат по „природните граници“, дефинитивно, треба да бидат заменети со потрага по европските граници на толеранција и на интеграции. Иако фразата што му се припишува на Bismarck дека „тој што има контрола врз Македонија во своите раце го држи клучот на Балканот“ одамна е реликвија во музејот на историјата, во Република Македонија сè уште постојат луѓе што веруваат во нејзиниот потенцијал. Традиционалните стратегии место скицирање на новите геополитички шеми редовно ги преценуваат регионалните закани, а рутински ги потценуваат сериозните внатрешни контрадикции.

Спротивно на главниот заклучок на повеќето домашни експерти и аналитичари, реалноста е дека Република Македонија како мала и економски слаба држава без лесен пристап кон главните комуникациски и енергетски коридори во Европа има маргинална релеваност во стратешка смисла.

Меѓутоа, динамичните промени во значењето на поимот геополитички простор имаат свое влијание врз сите негови димензии, вклучувајќи ја тука и т.н. внатрешна геополитика, која има специфично значење за Република Македонија. На овој план, (не само кај нас) е забележливо отсуството на соодветни студии за односот меѓу територијата и политичките активности во државите. Анализата на внатрешната геополитиката е секогаш повеќедимензионален потфат, при што не е доволно да се анализира само поставеноста на политичките субјекти и моќта во однос на физичката конфигурација, туку и демографските, културните и економските аспекти на конкретната ситуација. Во тој контекст, нужно е да се прави разлика меѓу т.н. постојани фактори (географската позиција на земјата, физичките карактеристики на

внатрешниот простор, виталните културни специфики, како што се јазикот и религијата) и внатрешните и надворешните променливи, во кои спаѓаат социополитичката структура на општеството, стратешките мотиви на политичките субјекти и, евентуално, на етно-политичките коалиции, геоекономските интереси, распоредот на ресурсите во државата и сл.

Иако може да се констатира дека од 2001 година, кога во Република Македонија имаше појава на конкуритивни стратегии врз исти територии, таквите тенденции загубија значителен степен од својата автентичност и потенцијал, сепак, неколку елементи од внатрешната геополитика на земјата, поради своето значење на среден и на долг рок, заслужуваат дополнителни анализи.

Меѓутоа, неколку показатели веќе денес потврдуваат дека идните предизвици за стабилноста на државата лежат многу повеќе во нејзината внатрешна динамика, отколку во непосредното регионално опкружување.

Најголемата закана за унитарноста на државата - конфликтот од 2001 година, иако во политичка и законска смисла е релативно надминат, уште долго ќе предизвикува скептицизам кај обичните луѓе, кои не се убедени во дефинитивните намери на „другата“ страна. Релевантноста на договорот зависи од еднаквото прифаќање кај двете најголеми етнички заедници - во спротивно неговата вредност и траење како мировен договор се поминати. Иако целосната имплементација и живеењето во духот на Рамковниот договор ќе остане примарниот предизвик и во годините што се пред нас, сигурно е дека Македонија не може да опстане со т.н. нов Рамковен договор, ако до него повторно дојде со употреба на сила. Евентуални модификации на текстот не можат да се исклучат, но само ако двете страни низ демократска процедура се согласат околу заедничките приоритети.

Најголемиот предизвик во таа смисла ќе биде децентрализацијата, каде што политичките водачи од етникумите треба суптилно да балансираат меѓу моќта и принципите. За кредибилитетот на целиот процес е најважно да се ослободат локалните иницијативи и креативноста на луѓето, со децении навикнати на раководење од централните авторитети, при тоа, не дозволувајќи под предтекст на пренесување на надлежностите да се промовираат етничките агенди. Особено е реална опасноста од намерна политичка манипулација заради засилување на перцепцијата на локалните етнички заедници дека новите општински граници се, всушност, етнички граници. Но, заложбата на релевантните политички субјекти за целосна интеграција на земјата во

НАТО и ЕУ говори дека идејата за етнички граници нема целосна поддршка кај кредибилниот фактор кај етничките заедници во Република Македонија.

Поблиското безбедносното опкружување на Република Македонија значајно се измени во изминатите неколку години, пред се како резултат на демократските и интегративните процеси во Евро-Атлантскиот регион. Проширувањето на НАТО и ЕУ има крајно позитивно влијание во рамките на настојувањата за изградба на целосна/единствена безбедносна архитектура во Европа. Со тоа значајно се унапреди безбедносното опкружување и овие процеси треба што побрзо да резултираат со целосно членство на сите земји од Балканот во НАТО и ЕУ со што ќе се постигне долготрајна стабилизација и безбедност во овој дел на Европа.

Во таа насока битно е и заедничкото учество на земјите членки на НАТО и партнерите во операциите за заштита на светскиот мир и безбедност. Од друга страна тоа доведува до процес на внатрешната трансформација и унапредувањето на капацитетите на Алијансата, согласно проширеното членство и безбедносните реалности. Воедно, тие капацитети истовремено преставуваат и модел за безбедносен развој за земјите-партнери кои се стремат да станат членки, но и оние кои едноставно ја градат својата компатибилност со Алијансата. Соработката на полето на безбедноста доведе до создавање на нови форми на партнерства на НАТО со земји од други региони и континенти, со што значајно географски се прошири зоната на соработка и солидарност, како и специфичната соработка со другите меѓународни организации. Во рамките на соработката на Југоисточна Европа значајни се процесите на соработка во рамките на регионалните организации и иницијативи (Пактот за стабилност, Процесот за соработка во ЈИЕ, СЕДМ, RACVIAC, СЕКИ Центарот и др.). Во тој поглед посебен придонес во рамките на регионалната соработка има Повелбата за партнерство меѓу Македонија, Хрватска и Албанија и САД преку која трите земји со поддршка од четвртиот партнер САД, меѓусебно си помагаат во напорите за постигнување на индивидуалните и колективните капацитети на ниво на Алијансата и истовремено заеднички работат на унапредување на безбедноста и развојот на Регионот.

Република Македонија е во централниот дел на ЈИЕ и претставува природна и географска крстосница меѓу Европа, Азија и Африка, што е од големо значење за нејзиниот развој. Од безбедносен аспект, таа е и една од крстосниците на главните патишта на тероризмот, илегална миграција, илегална трговија со дрога, оружје и луѓе од Азија и Африка кон Западна европа. И покрај сите напори за заштита на границата и елиминирање на овие закани, Република Македонија е свесна дека не може сама да ги

реши транснационалните опасности без помош и соработка со своите соседи и меѓународната заедница.

Државата припаѓа на помладите европски земји со лимитирани ресурси и недостиг на одредени енергенси и други стратегиски материјали. Република Македонија се уште ја зацврстува и унапредува демократската основа и институциите. И покрај ова, Република Македонија перманентно создава безбедносно опкружување, како и за трансформација и развој на економијата, при тоа водејќи сметка за социјалната димензија и заштитата и унапредувањето на животната средина. Основите на напредокот и развојот на Република Македонија трајно ги гледа во нејзините граѓани и нејзината решеност за изградба на демократско општество и држава, заедно со потенцијалот што го има во високото образование за своите граѓани и високото ниво на квалитет и стручна работна сила. Република Македонија е цврсто решена да ги реализира своите интереси и да создава безбедносно опкружување со активно и континуирано учество во меѓународната заедница и меѓународните односи. Оттука, Република Македонија се определува дека остварувањето на своите национални интереси и подобрувањето на сопствената безбедност не може да биде на и за сметка на слабењето на безбедноста на другите држави.

Можностите и целокупниот потенцијал на Република Македонија претставуваат перманентен извор на нејзината изградба и напредок, што бараат вонредни и максимални напори од сите граѓани и институции на општеството и државата, особено во услови на влошена безбедносна состојба и криза. Несовладувањето на овие предизвици може суштински да наштети на остварувањето на националните интереси на државата.

Во можности, според Националната концепција за безбедност и одбрана, значајни за Република Македонија, спаѓаат: активна партиципација во ширењето на мирот и стабилноста во функција на зголемување на општата безбедност во регионот и Европа, со перманентно зголемување на можностите и капацитетите за превенција и справување со кризи; вклучување во сите меѓународни, глобални, политички, економски, социјални и други текови, предводени од меѓународните институции и организации; целосно партиципација и интеграција во евроатланските структури, во функција на ширење на стабилноста и безбедноста, изразена преку процесите и активностите за подготовка за членство во НАТО и ЕУ, но, постојано и во тесна соработка со ОБСЕ и ООН; перманентно унапредување и развој на добрососедските односи и регионалната соработка во функција на подобрување на безбедноста

состојба и опкружување, како и политичка и економска стабилност и напредок; доизградување и унапредување на демократските основи на државата, врз основа на почитувањето на основните слободи и права на човекот и граѓанинот; достигнување правична и соодветна застапеност на сите етнички заедници во органите на државната власт и јавната администрација на сите нивоа, особено во безбедносните структури; доизградување на јавната администрација, како сервис на граѓаните, со висока професионалност, политичка неутралност, компететност и ефикасност; создавање услови за функционирање на пазарната економија, социјално и еколошки ориентирана, како и унапредување на условите за животот и работата на граѓаните; унапредување на научно, техничко – технолошката, информатичката и инфраструктурната основа на државата и создавање услови за користење економски и други сопствени ресурси и можности во функција на безбедноста.

Колку овие можности кои и се отвараат на државата ќе ги искористи за зголемување на безбедноста на своите граѓани и унапредување на нивната благосостојба зависи од умешноста на државното раководство. Во секој случај потребно е постојано да се следат промените во безбедносното опкружување и соодветно да се реагира на секоја нова можност што ќе се појави.

3. Безбедносната политика на Република Македонија низ призмата на стратегиските документи

3.1. Темелни вредности и национални интереси на РМ како појдовна основа за градење на безбедносната политика

Според Националната концепција за безбедност и одбрана³²⁸ на Република Македонија интересите на државата се темелат врз „долгорочните потреби на македонското општество кои се пресудни за животот и безбедноста на граѓаните, но и за стабилноста, функционирањето и континуитетот на државата” се истакнува во документот. *Интересите произлегуваат од највисоките темелни вредности* утврдени со Уставот на Република Македонија³²⁹ во кои, во основа, спаѓаат: *“Основните слободи и права на човекот и граѓанинот, слободното изразување на националната припадност, демократијата, владеењето на правото и почитувањето на општоприфатените меѓународни норми; Интегрирањето и правичната застапеност*

³²⁸ Националната концепција за безбедност и одбрана, („Службен весник на РМ“, бр 40 / 2003)

³²⁹ Уставот на Република Македонија е објавен во „Службен весник на РМ“, бр. 52/ 91, Амадманите на истите се објавени во бр. 1/ 92; 31/98; 91/01 и 84/03.

на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа; Заштита на сопственоста, слободата на пазарот и претпримништвото, хуманизмот социјалната правда и солидарност; унапредувањето и развојот на локалната самоуправа и Заштитата и унапредувањето на животната средина”.

Оттука, **граен интерес** (темелен), суштествен за опстанокот на државата е “зачувувањето и унапредувањето на нејзиниот државен идентитет со слободно изразување на етничкиот идентитет на сите граѓани на Република Македонија, како и заштита на независноста и територијалниот интегритет”.

Во **виталните интереси** на Република Македонија со кои се унапредува безбедносната состојба и со кои се создаваат услови за подобар живот на граѓаните и функционирањето на државата и општеството се: “Заштита и унапредување на мирот и безбедноста, животот, здравјето, имотот и личната безбедност на граѓаните на Република Македонија; Развој на мултиетничкото општество засновано врз меѓусебна доверба, заеднички напори и стремеж на сите етнички заедници за стабилност и сестран напредок на државата; Економски развој заснован врз принципите на пазарната економија, приватната сопственост, како и заштита на виталната инфофраструктура и ресурси на Република Македонија; Заштита и унапредување на демократските основи на правната државата – политички плурализам, парламентарна демократија, поделба на власта и демократски и фер избори, владеење на правото, доследно почитување на човековите права и слободи, како и правата и слободите на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници и постојано одржување и унапредување на вкупната внатрешна безбедност на општеството и државата; Политичко – одбранбена интеграција во НАТО, политичка, економска и безбедносна интеграција во Европската унија како и во другите системи за колективна безбедност”.

Како **важни интереси** за Република Македонија, кои се предуслови за креирање и остварување на трајниот и виталните интереси на Република Македонија, во Концепцијата се наведуваат: “Изградба и развој на сите форми на соработка со соседите, а во интерес на мирот, безбедноста и развојот на Република Македонија и нејзините соседи; Сопствен придонес за зачувување и унапредување на мирот и стабилноста во Југоисточна Европа (ЈИЕ) заради зајакнување на зоната на демократијата, безбедноста и просперитетот на сите земји во регионот; Учество во изградба на мирот и стабилноста во регионот, Европа и светот, како и превенција

и изградба на инструментите за рано предупредување на тензиите и кризите , со цел – навремено и ефикасно решавање по мирен пат; Зачувување и напредок на меѓународниот поредок заснован врз праведност, заемно почитување на меѓународниот поредок втемелен во меѓународното право, како и политичка и економска рамноправност на државите; Обезбедување услови и унапредување на внатрешно политичката стабилност и можности заради еднакво право на учество кое во себе треба да содржи и општоприфатен консензус во врска со прашањето од траен, витален и важен интерес на земјата; Создавање услови за унапредување на безбедносната култура; Изградба на праведна, социјална држава со еднакви можности за сите граѓани без оглед на нивната полова, расна, верска, политичка, социјална, културна и друга припадност; Создавање услови за изградба на општество со комуникации и односи со кои ќе се развиваат заеднички вредности и култура на живеењето, особено кај младата генерација, во духот на толеранцијата, негувањето на демократските вредности и почитувањето на личниот интегритет, втемелен во европската демократска традиција, без оглед на етничката , верска или друга припадност и Зачувување и заштита на животната средина во државата во соработка со поширокото опкружување”.

Во Концепцијата за национална безбедност и одбрана на Република Македонија се нагласува дека таа ќе ги остварува со “доследно почитување на човековите права и слободи, демократските принципи и почитување на меѓународното право” што, од своја страна, ќе овозможи решавање на споровите по мирен пат, унапредување на мирот и стабилноста и јакнење на угледот на Република Македонија во демократски свет. Во рамките на демократските норми и принципи и почитувањето на меѓународното право, Република Македонија е подготвена да учествува во превенцијата и решавањето на кризи сама и во соработка со меѓународната заедница. Понатаму, Република Македонија е подготвена во рамките на меѓународното право сама, но и по своја одлука, во соработка со партнерите и пријателите, а заради заштита на нејзините интереси, да ги преземе сите мерки и да ги ангажира сите ресурси, заради заштита на нејзиниот траен интерес и во согласност со меѓународното право и Повелбата на Обединетите нации, Република Македонија води соодветна безбедносна политика и го усовршува безбедносниот систем, кој треба да биде способен, ефикасен и кредибилен да одговори на безбедносните предизвици на овој век, да решава кризи внатре, да помогне во решавањето на кризите во регионот и пошироко, се вели во Концепцијата.

3.2.Ризиците и заканите по националната безбедност како фактори кои ја детерминираат безбедносната политика

За прв пат во Република Македонија процената на ризиците и заканите по националната безбедност беше јавно публикувана во Стратегијата за одбрана на Република Македонија³³⁰ од 1998 година. Во овој документ се оперираше со термините *опасности и извори на загрозување*. Додека во Националната концепција за безбедност и одбрана од 2003 година се употребуваат поимите *ризиците и заканите* по националната безбедност. Карактеристично е што до објавувањето на овие стратегиски документи беа правени процени на заканите за потребите на одбраната, меѓутоа овие процени не беа изнесувани јавно. Потоа Република Македонија направи јавна проценка на ризиците и заканите. Во законот за управување со кризи од 2004 година дадена е дефиниција на „ризиците и опасности“ по националната безбедност и поимот „загрозеност на безбедноста на Републиката“.³³¹ Подетална проценка на ризиците и заканите по националната безбедност е направена во Стратегискиот одбранбен преглед³³² (СОП) во 2004 година. Во понатамошниот дел од трудот ќе се задржиме на подетална анализа на ризиците и заканите по националната безбедност дефинирани во овие стратегиски документи на државата³³³.

Во ризици и опасности по безбедноста на Република Македонија спаѓаат: *„Можните манифестации на екстреман национализам, расна и верска нетрпеливост; Облиците и активностите сврзани со меѓународниот тероризам, организираниот криминал, нелегална миграција, нелегалната трговија со дрога, оружје, луѓе, стратегиските и материјалните за двојна употреба како и последиците од употребата на средствата за масовно уништување; Поседувањето на големи количини илегално оружје; Транзиционите проблеми како што се : корупцијата, урбаниот тероризам, тешкиот криминал, вклучувајќи уцени, рекламирање , убиства и напади врз сопственоста на граѓите, економскиот криминал, даночната евазија, недоизграденоста на институциите на демократскиот систем , проблемите во*

³³⁰ Стратегија за одбрана на Република Македонија , („ Службен весник на РМ “, бр.8/1992).

³³¹ Тоа се дефинира како „ секое загрозување од ризици и опасност по добрата и животната средина, здравјето и животот на луѓето и животните и порастенијата, имотот и другите материјални добра од поголем обем, стабилноста, функционирањето на државата и нејзиниот поредок утврден со Уставот , за кои не постојат услови за прогласување на воена или вонредна состојба “

³³² Стратегиски одбранбен преглед, Министерство за одбрана на РМ , 2004 .

³³³ Повеќе за теориските аспекти на изготвување на национални документи од областа на безбедноста и одбраната види кај : Слободан Димишковски , Основи на националната одбрана на Република Македонија (воено – политички аспекти) , НИП,, Глобус”, Скопје 1996;Зоран Нацев и Радко Начевски , Војна,мир и безбедност, Македонска ризница, Куманово, 2000;Стојан Кузев, Стратегија за одбрана , „Југореклам” Скопје , 2001.

функционирање на судството, социјалните проблеми и невработеноста; Активностите на странските специјални служби насочени кон влошување на безбедносната состојба, со тоа и забавување на демократските и интегративните процеси, особено на оние кон НАТО и ЕУ; Последиците од судир на интереси за користење на изворите и патитата на стратезиските енергенци, како и попречување и блокирање на нивниот узвоз во Република Македонија; Елементарните и други непогоди, техничко – технолошките катастрофи, заразните заболување на луѓето и животните предизвикани од домашни и / или надворешни чинители; Компјутерскиот криминал, пиратството и злоупотребата на информатичката технологија особено во делот на личните податоци на граѓаните, деловната, службената и државната тајна и Деградација и уништувањето на животната средина”.

Подетална процена на заканите, ризиците и опасностите од становиште на одбраната е направена во *Стратезискиот одбранбен преглед* изработен во Министерството за одбрана, а усвоен од страна на Собранието на РМ во 2004 година.³³⁴ Карактеристично е што во овој документ се наведуваат и заканите по безбедноста што не е случај со Концепцијата која оперира со поимите ризици и опасности. И во овој документ се констатира дека „РМ на подолг рок не е веќе под закана на конвенционална војна “. Но, сепак, се нагласува во Европа постојат нови предизвици и закани за мирот и меѓународната стабилност, предизвикани од распаѓањето на биполарнит свет, рецидивите и последиците од распаѓањето од одделни поранешни социјалистички држави, негативните последици од глобализацијата, националната, верската, големодржавната и територијалната конфронтација. Република Македонија не е имуна на ова и сега и во иднина ќе биде исправена пред товарот на безбедносните и одбранбени барања.

На среден рок (три до пет) години има критичен момент и можност за подрастично зголемување за безбедноста на Република Македонија и очекуваната интеграција во НАТО може да обезбеди дополнителен имплус за побрза реализација на вака зацртаните реформи во безбедносниот и одбранбениот сектор. Не се очекува зголемување на интензитетот на другите неконвенционални и асиметрични закани.

На долг рок (пет до десет години и натаму) се очекува понатамошно опаѓање на заканите, ризиците и опасностите предизвикани од екстремниот национализам,

³³⁴ Стратезиски одбранбен преглед, МО на РМ, 2004.

расната и верска нетрпеливост, тероризмот и организираниот криминал, како и од импликациите од состојбата во непосредното опкружување во Република Македонија. Сепак, АРМ и натаму треба да ги одржува и да располага со соодветни капацитети за справување со овие закани и да дава помош на силите на полицијата, но само ако тие побараат помош и поддршка, регулирана со закон и други нормативно – правни акти и процедури. На подолг рок (десет години и натаму) останува ризикот од конвенционални закани и од минимални други неконвенционални и асиметрични закани, ризици и опасности.

Процената на заканите, ризиците и опасностите сублимарно и по степен интензитет на интензитет е дадена во следниов преглед. Овие закани се поставени во безбедносниот сектор како целина. Од безбедносниот сектор се очекува да ги сочува способностите за да се справи со најсериозните и опасни закани.

Табела

Проценка на заканите по безбедноста на Република Македонија³³⁵

ЗАКАНИ, РИЗИЦИ И ОПАСНОСТИ	НА ИНТЕНЗИТЕТ		
	Во моментот	Среден рок	Долг рок
Конвенционална војна – агресија	МНОГУ НИЗОК	МНОГУ НИЗОК	МНОГУ НИЗОК
Можни манифестации на екстремн национализам, расна и верска нетрпеливост, меѓународен тероризам, организиран криминал, нелегална миграција, нелегална трговија од сите видови вклучувајќи трговија со стратегиски и материјали за двојна употреба, недоволно обезбедени и ефикасни граници и друго.	ВИСОК	СРЕДЕН	НИЗОК
Поседување големи количества илегално оружје, транзациони проблеми како што се : корупцијата, урбаниот тероризам, тешкиот криминал, економскиот криминал, даночната евазија и друго	ВИСОК	СРЕДЕН	НИЗОК
Активности на странски специјлани служби насочени кон влошување на безбедносната состојба , последици од судир на интереси за користење на изворите и патиштата на стратегиските енергенци	СРЕДЕН	СРЕДЕН	НИЗОК
Елиментарни и други непогоди, техничко – технолошки катастрофи , епидемии и слично	НИЗОК	НИЗОК	НИЗОК
Дегредација и уништување на животната средина	СРЕДЕН	СРЕДЕН	СРЕДЕН
Компјутерски криминал со големи штети	НИЗОК	СРЕДЕН	ВИСОК

³³⁵ Стратегиски одбранбен преглед, Политичка рамка, Министерство за одбрана, 2003.

Безбедносната проценка претставува прв и основен чекор во планирање на безбедносните мерки и во поставување организациони структури кои треба да ја спроведат пропишаната безбедносна политика. Преку погоре утврдените конкретни безбедносни безбедносни ризици и закани, воедно дефинираните носители на безбедносното загрозување, а потоа доаѓање до капацитетите за спротиставување на загрозувањата по Република Македонија треба да се дојде до квалитетна безбедносна проценка од која зависи ефикасноста на безбедносниот систем и имплементацијата на безбедносната политика. Следењето и проценката на безбедносните појави се основна претпоставка за успешно владеење со безбедносната состојба, како и за ангажирање на капацитетите во насока на реализација на поставените безбедносни цели во политиката.

При изработката на безбедносните проценки потребно е да се обезбеди единствена методологија за изработка на проценки, затоа што таа е неопходен услов за еднообразна работа на институциите во безбедносниот систем. Поседувањето на методологија за изработка на безбедносни проценки посебно е значајно за бирократизираните институции затоа што тие мора да остварат највисок степен на единствено дејствување. Единственото дејствување на безбедносните институции на целата територија не е можно да се оствари без единствен став по клучните безбедносни прашања кои се дел од безбедносната политика, односно единствена проценка за безбедноста и за мерките кои треба да се превземат за да се одговори на конкретното безбедносно прашање. Имајќи дека треба да се има во предвид единствена методологија и структура на изработка на безбедносна проценка во голем број институции, може да се заклучи дека структурата на безбедносните проценки, со одредени разлики од институција до институција треба да ја сочинуваат следните елементи: општ концепт на безбедносна проценка, анализа на состојбата за релевантна безбедносна појава, утврдување состојба на безбедноста, донесување на заклучоци со проценка на безбедносната состојба, прогноза за движењето на состојбата на безбедноста и донесување безбедносни задачи.

Креаторите за да имаат усогласен став за безбедносната политика треба да ги имаат во предвид ризиците и заканите со цел соодветно да реагираат, по што безбедносната политика ќе се препушти на конкретните компоненти кои треба да ја спроведуваат безбедносната политика на земјата.

4. Формулирање на безбедносната политика на Република Македонија

Стратегиско – доктринарната рамка на Република Македонија во моментот ги вклучува следните национални документи: Национална концепција за безбедност и одбрана; Стратегискиот одбранбен преглед; Стратегија за одбрана; Белата книга за одбрана, Стратегијата за реформи во полицијата и Националната стратегија за интегрирано гранично управување како и Охридскиот Рамковен договор. Постои значителен напредок во однос на развојот на оваа рамка во Република Македонија врз основа на поставеност на новата хиерархија на донесување на стратегии со донесувањето на Националната концепција за безбедност и одбрана во јуни 2003 година и Националната безбедносна стратегија во јануари 2008 година. Значителен напредок беше направен и со Охридскиот рамковен договор како политички документ - водилка на севкупниот дизајн на стратегиско - доктринарната рамка на земјата.

Во креирањето на Националната Концепција за безбедност и одбрана клучна улога имаше Кабинетот на Премиерот. Охридскиот рамковен договор беше подготвен од страна на домашните лидери, вклучувајќи ги и кабинетите на Претседателот и на Премиерот, лидерите на политичките партии и нивните советници, како и меѓународните претставници (ЕУ, САД) и нивниот персонал за поддршка. Стратегискиот одбранбен преглед беше креиран од страна на Министерството за одбрана, зајакнат со експертска помош од страна на НАТО Советодавниот Тим и тимот на Буз Ален Хамилтон, присутни како советодавни тимови во земјата. Процесот на дефинирање и усвојување на Прегледот обезбеди можност за воспоставување на политичка основа за улогата и целите на вооружените сили. Тоа беше средство за одредување какви вооружените сили Република Македонија може навистина да си дозволи, а во исто време да обезбеди ресурси преку даночните обврзници, како и фундамент за трансформација на армијата од "национална армија" во модерна, ефикасна, одржлива и професионална армија. Пред отпочнувањето со изготвување на Прегледот, постоеа две алтернативи. Првата беше да се направи истото внатре во рамките на Министерството за одбрана, каде што ќе бидат разгледани постојните способности, ќе бидат проценети и развиени трошоците за одбраната согласно расположливите ресурси, а одбранбените планови ќе бидат постојано надградувани. Ова требаше да се направи преку етаблираните работни групи за спроведување на НАТО програмата за Партнерство за мир. Овој процес ќе покажеше дека 90% од буџетот за одбрана се троши само за плати, па со самото тоа потребен беше нов свеж пристап кон концепирање на идните реформи. Втората алтернатива беше да се започне со Преглед

кој ќе биде политички предводен, а истиот ќе претставува фундамент за одбранбениот сектор во земјата, кој ќе вклучува и елементи од првиот разгледуван пристап. Избрана беше втората алтернатива со што се пристапи кон изработка на Стратегиски одбранбен преглед. Овој политички предводен процес бараше и владина и претседателска поддршка и нивна заложба за реализација на истиот. Прегледот започна врз основа на релевантните и ажурирани стратегиски анализи дадени во Националната Концепција за безбедност и одбрана.

Стратегијата за одбрана и Белата книга за одбрана беа подготвени исто така од страна на Министерството за одбрана со помош од советодавните тимови, додека Националната стратегија за безбедност беше изработена од страна на Владата. Стратегијата за реформи во полицијата и Националната стратегија за интегрирано гранично управување беа подготвени од страна на персоналот од Министерството за внатрешни работи, кои користеле експертиза преку проектите за реформи во полицијата финансирани од ЕУ и раководени од страна на Европската агенција за реконструкција.

Во развојот на стратегии беше вклучена и поширока јавна дебата. Процесот од 2002 година беше почетна точка. Како пример, есента 2003 година пред усвојувањето на Политичката рамка на Стратегискиот одбранбен преглед, се одржа дебата на која беа повикани сите поранешни министри за одбрана и поранешни началници на Генералштабот на АРМ. И понатаму се задржа овој тренд на организирање на јавни дебати со истакнати личности, експерти во делот на одбраната и безбедноста пред донесување на клучни документи. Уште еден пример е и воспоставената практика во Министерството за одбрана за организирање на јавни дебати и размена на мислења по стратешки документи. Дел од нив се и јавните дебати организирани за Белата книга на одбраната 2012, Стратегијата за одбранбена дипломатија 2012 и Стратегијата за паметна одбрана 2012.

Во однос на стратегиските документи со кој се дефинира политиката на национална безбедност на државата во Законот за одбрана е регулирано дека се донесуваат два документи кои ја регулираат оваа материја. Тоа се *Национална концепција за безбедност и одбрана* (ја донесува Собранието на РМ) и *Стратегија за одбрана* (ја донесува Претседателот, Владата дава мислење а ја подготвува Министерството за одбрана). Па така, според Националната концепција за безбедност и одбрана политиката на национална безбедност на РМ претставува „сложен и меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми, што ги превзема

државата заради заштита, одржување и унапредување на нејзината безбедност и безбедноста на нејзините граѓани, во согласност со расположливите ресурси и со активна соработка со меѓународната заедница,,. Во себе таа систематски ги содржи политичката, економската, одбранбената, внатрешно – безбедносната, социјалната и еколошката компонента.

Основна и долгорочна цел на политиката на националната безбедност е да ја заштити, да ја одржува и да ја унапредува безбедносната состојба на државата, создавајќи амбиент за остварување на националните интереси на РМ. За остварување на оваа цел, се наведува во Концепцијата, и неопходно е да се преземат и постојано да се одржуваат и унапредуваат следниве мерки и активности: *„одржување и унапредување на ефикасноста и објективноста на средствата и методите за собирање податоци и информации од значење за безбедноста; квалитетно и континуирано експертска анализа на безбедносното опкружување, заради активно учество во неговото креирање и превенција на ризиците и опасностите; одржување и унапредување на соодветни безбедносни капацитети и способности за превенција, минимизирање и елиминирање на безбедносните ризици и опасности ,како и за разрешување на конфликтните и кризни ситуации; одржување и унапредување на нивото на подготвеност на органите на државната власт и усогласување на прописите, правилата и процедурите за навремена координација менаџмент, како и заради ефикасен, навремен и соодветен одговор на безбедносните ризици и опасности; развој на граничната служба која е ефикасна ќе ја контролира границата и граничната зона надвор од легалните гранични премини, која ќе ги спречува сите видови нелегална трговија, која ќе изгради капацитети и единствени процедури за соработка и заемна помош со соседите, регионот и меѓународна заедница. Граничната служба треба да обезбеди постојано унапредување на односите на доверба и заемна соработка со локалното население, како и да води сметка за застапеноста на етничките заедници во својот состав и насочувањето на системот на безбедност кон постигнување на интероперабилност со други, слични системи во демократските држави во Европа,,.*

Политиката на Национална безбедност на Република Македонија, според Концепцијата, се темели на следниве насоки: *„активно и реално вклучување во меѓународните напори за креирање и подобрување на мирот и безбедноста, имајќи предвид дека безбедноста е неделива и не зависи само од една држава; суверено право на самоодбрана и гарантирање на својата безбедност со право на сопствено*

одлучување за приклучување кон сојузи; право на неприфаќање одделни обврски и договори за кои ќе се процени дека можат да ја загрозат безбедноста на Република Македонија и /или негативно да влијаат врз безбедноста на други држави; компатибилност на националната безбедност во согласност со Уставните и законските решенија, како и со меѓународните стандарди и ратификуваните меѓународни договори; вградување во националното законодавство и дипломатска активност тоа да го направат сите соседи - на општо прифатените норми и стандарди во сите области на меѓународното право и нивна доследна примена во практиката; одделните институции задолжени за безбедност, иако и натаму имаат клучно место и улога во современото сфаќање на безбедноста, не се повеќе единствено надлежни за заштита, одржување и изградба на безбедносното опкружување и состојба. Затоа оценката, мерките и активностите за заштита, одржување и унапредување треба да се гледаат како систем на сложени и меѓузависни фактори, како што се политичките, економските, одбранбените и внатрешно – безбедносните, социјалните, еколошките и други; постојана демократска и цивилна контрола и надзор врз институциите и силите чија дејност е безбедност и одбрана на државата; превенција, односно мерки и активности кои овозможуваат превенција на ризиците, опасностите и кризите, нивна навремена идентификација и остранување; координација на мерките, активностите и безбедносните капацитети со примена на навремена и целесобразна употреба на способностите и ресурсите за справување со кризи, како и можност за давање, односно примање помош и соработка; перманентна одговорност на органите на државаната власт, на локалната самоуправа, политичките партии и другите правни и економски субјекти, невладиниот сектор и други асоцијации, како и сите граѓани, за учество во остварувањето на политиката на националната безбедност,,.

Во Концепцијата за Национална безбедност и одбрана погледите на политиката на националната безбедност се групирани во следните области: **надворешна, економска, одбранбена, политика на внатрешната безбедност и политика на заштита на животната средина.** Под инструменти се подразбираат сите нормативно-правни, организациони, процедурални и други ресурси, како и други можности и способности кои им стојат на располагање на носителите и учесниците во остварувањето на безбедносната политика, исто така и односите, комуникацијата и соработката со сите владини и невладини, домашни и меѓународни организации, органи, тела, асоцијации и други форми на дејствување и соработка.

4.1. Поделементи на безбедносната политика на Република Македонија

4.1.1. Надворешна политика

Надворешната политика, дефинирано во Националната концепција за безбедност и одбрана, е насочена кон заштита, одржување и унапредување на интересите на Република Македонија во односите со другите држави. Тргувајќи од долгорочните приоритети во водењето на надворешната политика, Република Македонија се залага *за градење добрососедски односи со сите земји од непосредното и поширокото соседство, активно учествува во иницијативите за регионална соработка и континуирано се ангажира на продлабочување на односите и креирање на безбедноста во рамките на ООН, ОБСЕ и другите меѓународни организации и институции.*

Иницијативата во НАТО е еден од виталните интереси на Република Македонија се вели во Концепцијата. Во таа смисла, Република Македонија цврсто ги подржува процесите на трансформација и проширување на алијансата. Во тој правец, државата смета дека со проширувањето треба да се опфати и таа, што ќе придонесе за зајакнување на мирот и стабилноста во Југоисточна Европа.

Република Македонија е свесна за нерационалноста и недоволната ефикасност на изолиран систем за безбедност, а особено на систем за одбрана на малите и економски недоволни моќни земји. Затоа, таа се ориентира кон учество и активности во колективните системи за безбедност, со крајна цел – зачленување во НАТО.

Своите подготовки и трансформации Република Македонија ги спроведува врз основа на Акциониот план за членство во НАТО. Во таа смисла, Годишната национална програма за членство во НАТО ја смета за основен инструмент за реализација на мерките и активностите од чии решенија произлегуваат сите натамошни трансформации и приспособувања и во чија функција се ставени сите капацитети и ресурси на државата.

Важни елементи кои ги подржуваат овие процеси се и индивидуалната програма за партнерство, а особено Процесот на планирање и преглед на партнерството (ПАРП), во рамките на кој се остваруваат партнерските цели и кои паралелно со прифаќањето и имплементацијата на стандардите, плански и организирано ја доведоа Република Македонија до целосна компатибилност и интероперативност со НАТО.

Оттука произлегува и подготвеноста на државата за постојана селекција и идентификација на капацитетите и нивно ставање на располагање на НАТО што се реализира врз основа на почитување на суверинитетот на Република Македонија и

замен договор. Република Македонија ги има идентификувано, пријавено и подготвено можностите и капацитетите со кои ќе учествува во НАТО и /или се предводени од НАТО и мировни и хуманитарни операции.

Интеграцијата во ЕУ, како еден од виталните интереси на Република Македонија, е сложен процес со долгорочни последици по политиката, економијата и безбедноста на РМ. Свесно за ова, Република Македонија е подготвена да ги забрза сите процеси, особено хармонизацијата на законодавството, решенијата и процедурите со оние што важат во ЕУ, за забрзување на нејзиниот прием, ангажирајќи ги сите расположливи способности и капацитети .

Република Македонија ја уважува желбата за развој на Европски безбедносен и одбранбен идентитет. Имајќи ја предвид комплементарноста на европскиот безбедносен и одбранбен идентитет, развиван во рамките на НАТО и европската безбедносна и одбранбена политика, Република Македонија е подготвена, во рамките на своите можности, да партиципира во овие процеси.

Меѓусебно почитување и еднаквата подготвеност за соработка, Република Македонија ја смета за основа и водечка нишка за интензивирање, продлабочување и изнаоѓање на нови форми на соработка со сите свои соседи и региони, кои се во интерес на мирот и безбедноста во нејзиното непосредно опкружување, регионот и Европа.

Грижата за заштита и перманентното подигање на слободите и правата на припадниците на македонскиот народ кои живеат во соседните земји и регионот е составен дел на овие односи и е од посебен интерес за Република Македонија.

Во интерес на мирот и стабилноста, земјата е подготвена да ги имплементира сите меѓународни аранжмани кои се однесуваат на контролата и на ширење на оружјето за масовно уништување, меѓународните аранжмани за други видови оружје, како и аранжманите за надзор врз извозот на технологија и оружје, особено усогласувајќи ги со Кодексот на ЕУ за извоз на оружје.

Заради својата и општата безбедност во регионот, Европа и светот, Република Македонија изразува подготвеност за соработка, ставање на соработка на сите свои капацитети и прифаќање на мерките и процедурите за борба против транснационалните ризици и опасности, а пред се против тероризмот, организираниот криминал , илегалната миграција и сите видови илегална трговија.

4.1.2.Економска политика

Во Националната концепција се даваат основните насоки за економската политика на државата. Оформување на безбедносното опкружување и безбедносната стабилност е во тесна зависност од економската состојба на државата и нејзината соработка. Исто така, натошошното унапредување на економските односи, во согласност со заеднички усвоените мерки и активности во соработка со ЕУ, Меѓународниот монетарен фонд, Светската банка, како и членството во Светската трговска организација, се од особен интерес за развој на Република Македонија.

Завршувањето на процесите на трансформација и привитизација на економските субјекти и изградба на пазарната економија, исто така, е од особен интерес за Република Македонија. Особено внимание треба да се посвети на развојот на стопанството и други производствени и услужни дејности, изработувајќи соодветна стратегија за економски развој, која воедно ќе води сметка за социјалната и еколошката димензија на развојот, со посебен акцент на стопанските дејности и производи, таму каде што имаме компаративна вредност во однос на земјите од регионот и другите трговски партнери. Едновремено, стратегијата мора да ги содржи мерките и активностите за создавање на конкуретно, пазарно стопанство и имплементација на барањата на законодавството, техничко – технолошките стандарди и други норми од економска природа кои се на сила во ЕУ.

Науката, образованието и оспособувањето на граѓаните и работната сила би требало да се приспособат за да можат да ги следат, подржуваат и развиваат овие процеси. Одржувањето на макроекономската стабилност, изградувањето на механизми и предуслови за подобрување на законската регулатива за гаранции и влез на странскиот капитал, редукацијата на јавната потрошувачка, перманентното зголемување на производството, извозот, вработеноста и животниот стандард на граѓаните се од пресудно значење за развојот на Република Македонија и подобрување на нејзината вкупна безбедност.

4.1.3.Одбранбена политика

Одбранбената политика на Република Македонија според стратегиските документи е насочена кон постојано зголемување на одбранбените способности и соодветен развој на системот за одбрана и заштита на трајниот интерес и учество, помош и соработка во заштитата на нејзините витални интереси на Република Македонија. Оваа подразбира оптимално и, соодветно на можностите и потребите,

подготвени и опремени вооружени сили, како и соодветно опремени и подготвени носители и извршители на цивилната одбрана за одговор на ризиците и опасностите по безбедноста на Република Македонија, се вели во Националната концепција за безбедност и одбрана.

Одбранбената политика на Република Македонија се стреми кон соодветна изградба, усогласеност и координација на системот за одбрана со другите делови на системот за национална безбедност. Одбранбената политика на Република Македонија во рамките на системот на национална безбедност, е насочена кон натошошното интензивирање на сите обврски од областа на одбраната, а особено вооружените сили, што значат исполнување на барањата и утврдените обврски за целосно реструктурирање и подготовка за членство на Република Македонија во НАТО како еден од нејзините витални интереси. Таквата ориентација е со цел да се придонесе за зголемување на безбедноста на државата и подобрување на надворешното безбедносно опкружување во регионот и во Европа .

4.1.4. Политика на внатрешната безбедност

Во Националната концепција за безбедност и одбрана дадени се насоките за политиката за внатрешна безбедност. Па така, политиката на внатрешна безбедност е насочена кон заштита, одржување и унапредување на интересите на Република Македонија, кои се однесуваат на разрешување на ризиците и опасностите во врска со заштитата на демократскиот поредок утврден со Уставот, човековите права и слободи и другите уставни – правни норми и гаранции од значење за нејзината безбедност. Неопходно е усогласено и координирано дејствување на законодавната и извршна власт во функција на остварување на политиката на внатрешна безбедност, континуиран напредок на демократските процеси, изградба на правна држава и владеење на правото, со цел унапредување на нивото на доверба на граѓаните кон институциите на државата, стои во Националната концепција за безбедност и одбрана.

Особено е преоритетно обезбедување на владеењето на правото на подрачјето на Република Македонија како основен елемент на нејзиниот суверинитет како и спречување и останување на сите закани и други пречки кои го нарушуваат правото непречено располагање и користење на сопствениот имот и дом на граѓаните.

Мерките и активностите за натамошен развој на независната судска власт се од голем приоритет за јакнењето на внатрешната безбедност и стабилност, заштитата на

граѓаните и развојот на економскиот систем, со што се овозможува остварување на интересите на Република Македонија.

Од големо значење е создавање систем на усогласени активности меѓу разузнавачките и контраразузнавачките служби, што е претпоставка за навремено предупредување од ризици и опасности, предлагање и превземање на мерки и активности за заштита, намалување и елиминирање на ризиците и опасностите по безбедноста на земјата.

Забразувањето на интегрирањето во македонското општество и држава на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници што живеат во неа и особен интерес за нејзината безбедност. Во таа насока значајно е да се максимизираат политичките и другите напори и капацитети за имплементација на Уставот во одредбите кои се однесуваат на правата на припадниците на заедниците. Интеграцијата е претпоставка која обезбедува креирање и имплементација преку политичко – безбедносна, економска, образовна и културна политика, мерки и активности, кои, во крајна цел, ќе градата заеднички вредности и ќе ги промовираат разликите, како основа за заедништво и интеграција.

Борбата против тероризмот, организираниот криминал, нелегалната миграција, нелегалната трговија со дрога, оружје, луѓе и стратегиски материјали и особено сложена задача за која добро е да се превземат низа специфични мерки и активности, меѓу кои носечки треба да бидат: организацијата на ефикасна гранична полиција, усогласувањето на механизми и процедури за меѓудржавна размена на податоци, соработката и помошта, особено такви кои се етаблираат во земјите членки на ЕУ и НАТО.

Министерството за внатрешни работи би треба да ги унапреди и да ги развие процедурите и механизмите за борба против тероризмот, илегалната миграција, илегалната трговија со дрога, оружје, луѓе и стратегиски материјали со они во развиените земји. Исто така треба да ја подобри координацијата и да развие заеднички оперативни процедури со вооружените сили, особено во областа на борбата против тероризмот и граничното обезбедување.

Министерството за внатрешни работи развојот на полицијата треба да го насочи кон максимално можно децентрализација на полицијата на локално ниво, според економските медиуми и стандарди и во функција да стане сревис на граѓаните.

За подобрување на безбедносната состојба на Република Македонија неопходно е изградба на нови, како и подобро усогласеност и координација на постојаните мерки

и инструменти за спречување на корупцијата, даночната евазија, најтешките облици на криминал (уцени, убиства, рекетарства и сл) како и уништување на сопственоста на граѓаните.

Остварувањето на повеќето активности од областа на внатрешната безбедност е основна задача, во која клучна улога има ресорот за внатрешни работи. Свое место и улога имаат и судската и другите органи на власта, ограните на управата, царинската управа и инспекциските и другите служби. Нивните и идни активности добро е да се насочат кон процена и преиспитување на внатрешната организација и работа, меѓусебното поврзување и координација, хармознизација на прописите и процедурите, пред се, со оние во земјите членки во ЕУ, за да можат успешно да се справат со оние сложени, интернационални и домашни, поусовршени методи на дејствување на носителите и извршителите на ризиците по безбедноста на Република Македонија.

Република Македонија е подложена на елиментарни непогоди, техничко – технолошки и слични катастрофи кои ја зголемуваат безбедноста на граѓаните, државата и нејзината инфраструктура. Наталошниот развој на силите на заштита и спасување на овие ризици и опасности може да се одвива во насока на обединување на сегашните, постојаните служби во една, дирекција. Со донесувањето на нов закон за заштита и спасување и обединување на противпожарната заштита, која беше во рамките на ресорот за внатрешни работи и цивилна заштита, која, пак, во ресорот за одбрана во една самостојна служба / дирекција со задолжитена насока за максимална децентрализација, преставува значаен чекор за подобрување на состојбата во оваа област.

Глобализацијата во светот и се поприсутната примена на информатичката технологија бара подобра регулатива која ќе го оневозможи информатичкиот тероризам. Неопходно е подобрување на заштитата и превземање на мерки за спречување од неовластена употреба на лични податоци на граѓаните, тајните информации од страна на поединци, органите на државната власт и други органи и организации.

4.1.5. Политика на заштита на животната средина

Процесите на транзиција го намалија сфаќањето за значењето на заштитата на животната средина. Најчести причини за уништување на животната средина, покрај постоењето многу стопански капацитети со „валкана“ технологија е човековата

небрежност, небрежноста на органите на локалната самоуправа, стопанските и другите субјекти, како и се уште „меката“ законодавна регулатива.

Натамошните активности, според Националната концепција за безбедност и одбрана, треба да бидат насочени кон развојот на стопанството со помали негативни последици кон животната средина, хармонизацијата на законодавството со она на ЕУ, доследното спроведување на мерките за заштита на животната средина од страна на органите на државата, органите на локалната самоуправа, стопанските и други субјекти, како и од страна на граѓаните на Република Македонија.

5. Фактори на влијание во креирањето на безбедносната политика на Република Македонија

Искуствата во однос на развојот на стратегиско – доктринарната рамка во Република Македонија ги дефинира факторите кои предизвикаа иницирање на истата. Меѓународната заедница и нејзиниот пристап обезбеди влијание врз креирањето на стратегиите преку спроведување на помош од странски влади, програми и нивни технички советници, политички фондации, меѓународни граѓански организации и други, како и преку исполнување на поставени услови за влез на земјата во евро - атлантските институции. Во тој период беа организирани бројни конференции, работилници и семинари за безбедносни прашања со надворешни експерти кои советуваа и помогнаа во дизајнирањето на истите. Сето ова наведено придонесе за развој и усвојување на стратегиски документи помогнати од страна на меѓународната заедница во многу сектори од општеството.

Меѓународна соработка, како битен фактор во иницирањето на креирање на стратегии, во Република Македонија се смета како уште еден начин на демократизација на безбедносниот систем. Во годините по осамостојувањето на државата, напорите за воспоставување на меѓународни соработка значително се проширија и интензивираа. Оваа активност претставуваше израз на поширока определба на земјата за зајакнување на меѓународната соработка и нејзината цврста определба за брза и целосна интеграција во меѓународните и трансатлантските структури. Меѓународна соработка се реализира преку многу форми: членство во меѓународни организации; билатерални договори и средби со други држави; договори и средби со специјализирани меѓународни организации; контакти и средби со дипломатски претставници; учество на семинари, курсеви, обуки и други форми на едукација организирани во земјата и во странство во соработка со странски влади и

меѓународни организации, и договори за билатерална или мултилатерална техничка соработка кои обезбедуваат помош за реформите во земјата.

Со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор во август 2001 година и се поголемата вклученост на меѓународната заедница се овозможи релативно брз пренос на западните искуства во областа на креирањето на стратегиите и како резултат на тоа, меѓународното влијание врз македонската стратегиско - доктринарна рамка стана значајно. Веќе воспоставената правна и структурна рамка на безбедносниот систем и присуството на мултинационалните мисии како што се оние на ЕУ, ОБСЕ, НАТО и Советот на Европа, чии мисии во Македонија имаа мандат да работат на трансформација на безбедносниот систем, исто така, претставуваат цврста основа за креирање на стратегиско - доктринарната рамка. НАТО преку своето присуство во Македонија од 2001 година преку советодавни тимови и високи цивилни и воени претставници, во улога на инструмент за утврдување на состојбата од страна на меѓународната заедница, претставуваше поттик за развој на безбедносните стратегии. Во процесот на приближување кон НАТО, земјата превзема многу нови обврски и започна активно да учествува во меѓународните мировни операции предводени од НАТО, како што е ИСАФ операцијата во Авганистан. Со усвојувањето на стандардите на НАТО и приклучувањето кон мировните мисии, безбедносниот сектор во Македонија беше ставен под меѓународен надзор, што претставуваше уште една причина плус за развој на стратегии. НАТО воспостави константно позитивно влијание, преку заедничкото креирање на стратегиите, давајќи јасна референтна рамка. Билатералната и мултилатералната соработка и помош од НАТО и нејзините земји-членки одигра важна улога преку директна материјална помош, како и политичка и интелектуална поддршка за домашните институции и поединци во планирањето и развојот на безбедносните стратегии. Програмите на НАТО, како што е Партнерството за мир, Акциониот план за членство и иницијативата за земјите од Југоисточна Европа, уште повеќе го забрза темпото на развој на стратегиите и помогна политичкото раководство полесно да ги протолкува нормите и оперативни процедури на НАТО земјите. Одлуката на земјата да аплицира за членство во НАТО во 1999 година беше уште една причина да се забрза креирањето на документите.

Европската унија е уште еден фактор во унапредувањето на креирањето на стратегиско – доктринарната рамка на државата. Влијанието на ЕУ во областа на безбедносниот сектор е особено забележано во креирањето на стратегии за реформи во полицијата и граничното управување. Помошта на ЕУ во рамките на своите PHARE,

CARDS и IPA програми, несомнено е клучен инструмент во решавањето на недостатоците во развојот на безбедносните стратегии. Подготвеноста и отвореноста на лидерството на земјата да прифаќа нови идеи предложени од граѓанското општество и меѓународната заедница, беше уште еден пресуден фактор за позитивна промена. Во 2002 година, Претседателот на Република Македонија (1999-2004), организираше серија тркалезни маси под наслов "Процес 2002" со цел да се споделат размислувања и идеи за националниот безбедносен аспекти на земјата. На "Процес 2002" учество земаа национални и меѓународни владини и невладини институции да дискутираат за безбедносните прашања кои се од стратешка важност за земјата, кои заклучоци подоцна послужија како основа за работата на Претседателот и на Владата во креирањето на стратегиските документи. Организацијата на еден ваков процес во Македонија, по вооружениот конфликт од 2001 година, беше од големо значење за подобро разбирање на безбедносните проблеми, ризици и предизвици со кои земјата се соочува и за понатамошна дискусија за можните решенија на проблемите кои се појавија од безбедносен аспект. Во тој момент, во земјата не постоеше безбедносен концепт, па со самото тоа неговото донесување беше повеќе од потребно со цел развивање на хармонизирано разбирање и синхронизација на дебатите за безбедносната политика на Република Македонија. Процесот се состоеше од два нивоа: организација на тркалезни маси и работилници, како и објавување на резултатите од секоја фаза на процесот на интернет, како и објавување на написи во локалните медиуми.

Во однос на вклучувањето на меѓународната заедница, може да се заклучи дека меѓународните организации овозможиле значителна поддршка и помошна во развојот на стратегиско - доктринарната рамка на Република Македонија. Сепак, со оглед на стекнатото искуство и тековните потреби, подготвеноста за креирање и ажурирање на рамката треба константно да се одржува со помош на меѓународната заедница со примена на соодветни услови каде што е потребно.

Овие фактори се од голема вредност за разбирање на важноста на развој на стратегиско - доктринарната рамка во земјата. Сепак, во последните неколку години, појавата на одредени внатрешните и надворешните фактори, дадоа дополнителни поттик за развој на оваа рамка. Новите околности и новото регионално и меѓународно опкружување, во отсуството на насилство, и развојот на дијалог помеѓу земјите, по конфликтите во регионот на Западен Балкан, исто така, се покажаа како соодветна средина за иницирање на реформи, како и развојот на стратегиско - доктринарната

рамка на Република Македонија. Одлика на функционалните демократии е сите земји да бидат способни да се прилагодат кон нивните стратегиско - доктринарни рамки согласно на новите услови кои постојано имаат тенденција да се менуваат во зависност од безбедносните предизвици. Политичкото наследство и нестабилноста на политичкиот систем, ја соочија Република Македонија со големи потешкотии во пристапот за развој на стратегиско - доктринарната рамка.

6. Имплементација на безбедносната политика на Република Македонија

Презентираниите концепциски определби во водењето на безбедносната политика, Република Македонија, помалку или повеќе успешно ги реализира во практиката. Имено, од нејзиното осамостојување, Република Македонија покажува речиси целосна отвореност кон глобализациските процеси со сите сфери на безбедносната агенанда. Таа донесе консензуална политичка одлука за интеграција во евроатланските институции. Соочувањето со глобалните предизвици е полесно ако тоа се прави од позиција на член на меѓународните организации.

Па така, во **економската сфера** државата го усвои моделот за пазарна економија на државата со што сите сили на пазарот се ставија во еднакви услови. Иако според последниот Извештај на Европската унија за напредок на државата во однос на интеграцијата во Унијата се констатира дека „државата се уште не е подготвена да го издржи пазарот и конкуренцијата во ЕУ,, и покрај светската економска криза, работите во овој сектор се одвиваат во позитивен правец. Сепак треба да се знае дека заради скромните ресурси со кои располага државата таа не може да биде затворена во овој сектор кој е движечка сила и за другите сектори.

Република Македонија ги прифаќа меѓународните стандарди во **сферата на животната средина** заради сознанието дека планетарниот систем е единствен и дека од неговото опстојување зависи иднината на човековата цивилизација. Сепак во имплементацијата на овие норми се оди со побавно темпо од декларираното .

Во **одбранбената сфера** се донесе одлука за членство на државата во НАТО, воено– политички сојуз кој добива глобални димензии, со што би требало да се редуцираат заканите во воената сфера на националната безбедност. Таа, исто така, активно учествува во меѓународните мировни операции со што е дел од процесот на интернационализацијата на безбедносната агенанда. Додека, од друга страна, не се вклучи активно во интеграцијата на воено индустрискиот комплекс на глобално ниво заради скромните ресурси што таа ги поседува. Од досегашното искуство можеме да

заклучиме дека учеството на државата во мировните операции добиваше пренагласена димензија, веројатно од причина што кандидатурата за членство во НАТО се градеше на успехите во воената сфера заради поскупецните резултати кон државата ги постигнува во политичката и економската сфера, а од кои, исто така, зависи членството во Алијансата. Понатаму, се чини дека е потценета улогата на Армијата во одбрана на суверинитетот и територијалниот интегритет на државата во традиционална смисла, иако ова е прашање, се уште, актуелно во меѓународните односи на државите, особено на Балканот.

Во **политичката сфера** државата, од нејзиното осамостојување, покажува отвореност за прифаќање на вредностите на либералната демократија и уставно уредување според „граѓанскиот модел“. Имено, со првиот Устав на самостојна Република Македонија се отвори простор за воспитување повеќепартиски политички систем и формирање нови политички партии дури и оние што го носеа етничкиот претзнак. Во однос на религиите, во првиот устав на државата водечко место и се даде на Македонската православна црква (МПЦ), со што на некој начин системот покажа релативна затвореност за другите цркви и религии. Со Рамковниот договор и уставните измени кои потоа уследија МПЦ ја изгуби водечката улога која ја имаше и се отвори простор за порамноправно учество и на другите цркви и религии. Дилемата е дали ќе беше подобро за државата ако се покажеше делумна затвореност на системот во државата во однос на формирањето на политички партии со етнички претзнак, односно ако се одеше со чист граѓански модел. Прашањето е дали државата можеби ќе ги избегне сите компликации кои се јавија во политичкиот сектор на националната безбедност на државата.

Во однос на отвореноста на Република Македонија во **социјалната сфера**, каде што прашањето за идентитетот зазема централно место интересни за анализа се чекорите што ги презема државата. Имено, и покрај тоа што нејзиниот идентитет е предизвикуван и оспоруван од две земји членки на меѓународните организации кон кои таа тежнее, огромна е поддршката на јавното мислење за членство на државата во овие организации. Оттука, земјата се става во тешка позиција, од една страна таа треба да ги исполни условите за членство во НАТО, а од друга страна поканата за членство, од една членка на Алијансата, се условува со промена на името на државата што секако негативно влијае на идентитетот на државата. Како пример може да земеме многу држави во кои поддршката на јавното мислење за членство во НАТО и ЕУ опаѓање како што се приближуваше моментот на зачленувањето додека во

македонскиот случај тоа е обратно. Во овие држави се ценеше дека „новиот натовски“ или „европски“ идентитет негативно ќе влијае на постојните национални/ етнички идентитети.³³⁶ Наспроти тоа во Македонија се верува дека новиот идентитет што државата ќе го добие со членството во НАТО и ЕУ ќе ја зајакне оспоруваниот и предизвикуван национален македонски идентитет. Ова може да се објасни со фактот дека Македонија полесно ќе ја добие битката за името на државата и правата на македонското етничко малицинство во соседните држави ако биде „во“ овие институции отколку ако е „надвор“ од нив. На овој начин таа ќе ја зајакне својата преговарачка позиција и борбата за својот национален идентитет³³⁷. Друго објаснување може да биде дека „македонскиот идентитет“ кој е долго време напаѓан и оспоруван станал „имун“ или пак „помалку чувствителен“ на овие предизвици, така што овој хендикеп може да биде и негова предност во ерата кога се создаваат нови идентитети од страна на супернационалните институции.

Може да заклучиме дека глобализацијата носи големи промени, нови закани, но и нови можности за националните држави. Одговорот на државите на овие процеси може да биде целосно или делумно отварање на сите безбедносни сектори, но, во ниеден случај изолација од процесите, затоа што тоа по дефиниција негативно влијае на сите сектори во сферата на националната безбедност на државата. Оттука, системот треба делумно или целосно да се отвара во зависност од процените дали тоа ќе влијае позитивно или негативно врз националните интереси, суверинитетот и идентитетот на државата, како и подготвеноста на елементите во системот да се соочат со новите предизвици. Македонија во периодот од стекнувањето на својата независност се вклучуваше во овие глобализациски и интеграциони процеси повеќе или помалку успешно. За да се поправи оваа слика потребна е поголема конкуренција меѓу науката и политиката. Затоа што науката може да ги предвиди процесите и да направи проценка како глобализациските процеси ќе влијаат врз националната безбедност на државата, а политиката е таа која донесува одлуки и имплементира решенија. Впечаток е дека досега оваа врска не функционираше баш најдобро.

Во однос на стратегиските документи со кој се дефинира безбедносната политика на Република Македонија можеме да констатираме дека *не е регулирано прашањето за телото кое е задолжено да ја подготвува и ажурира Националната*

³³⁶ Merje Kuss, „European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security“, Journal for Peace Research, vol.39,no.1, 2002,pp,91-108

³³⁷ Slavevski Stojan, „The Societal Security Dilemma: The Case of the Republic of Macedonia“, Macedonian Affairs, Vol.IV, No.9, March 2003,pp.5-28.

концепција за безбедност и одбрана. Во постоечкиот документ, кој е донесен во 2003 година и оттогаш не е ажуриран, иако се случила промена во стратешкото опкружување (прогласување на Косово за независна држава, блокиран е приемот на РМ во НАТО итн...). А, во согласност со одредбите и ставовите на концепцијата кои се однесуваат на одбраната, Претседателот на Република Македонија требаше да ја иновира постојаната *Стратегија за одбрана* на Република Македонија. И покрај бројните укажувања од страна на претставници на НАТО и промените во безбедносното опкружување кои настанаа по недообивање на покана за членство во Алијансата на самитот во Букурешт во април во 2008 година државните органи се уште покажуваат инертност по оваа прашање.

Од изложеното се гледа дека во постапката за донесување на стратегијата за одбрана се вклучени Министерството за одбрана, кој ја подготвува стратегијата, Владата, која дава мислење за стратегијата и Претседателот кој ја донесува стратегијата за одбрана. Постапката е тристепена и може да се каже дека во однос на овој документ постои и вертикална и хоризонтална поврзаност меѓу носителите на националната безбедност. Ова е добар пример како еден стратешки документ од значење за одбраната треба да ги поврзе и да ги вклучи во постапката за донесување носителите на безбедносната политика. Слична постапка треба да се пропише и за посебните стратегии за дипломатската, политичката и економската сфера. Во таа постапка треба да се вклучат што повеќе носители на националната безбедност и, секако основните чинители и надлежни структури. Ако додадеме дека државата и општеството се динамични категории, исто како и политичко-безбедносните состојби, особено во нашето опкружување, тогаш може да констатираме дека и посебните стратегии треба да доживуваат промена, или нови изданија, како што се менуваат условите и состојбите вантре и надвор од државата. Бројни се примерите на државите кои вакви документи донесуваат, или ги освежуваат на секои три до пет години.

Концептот на националната безбедност на Република Македонија се потпира врз историскиот континуитет од периодот на осамостојувањето и промовирањето на нејзиниот меѓународно-правен субјективитет, се до најновите политички и стратешки ангажмани во рамките на меѓународните организации и на поширок меѓународен план.

Во однос на националната концепција за безбедност и одбрана барем според законските решенија, не е пронајдена постапка или начин за нејзино дејствување.

Носителите на безбедносната политика да пропишат законска процедура за нејзино донесување. Доколку се почитува сегашното решение, нејзиното донесување

од страна на Собранието (или пак некој сличен документ од страна на Претседателот на Републиката) тогаш многу од носителите на безбедносната политика се исклучени од каква било соработка во врска со еден таков документ. Истовремено, Република Македонија како мултиетничко и мултикултурно општество, мора да има ваков стратешки документ заради создавање на услови за мирна кохабитација и социјална кохезија, како предуслов за градење и донесување одлуки поврзани со заедничките вредности и интереси на сите граѓани и социјални групи и заедници во државата. За да се изгради национална безбедносна стратегија потребно е да постои стабилно општество (дефиниран социолошки супстрат) и стабилен политички систем (дефинирана политичко-правна рамка) во кој се одвива општествената интеракција или обратно. Еден од најсериозни предизвици на секое мултиетничко општество е вклучување на различните етнички групи во глобалните текови на политичкиот, економскиот и на културниот живот. Ниту едно општество не може долго да трае без одреден степен на социјална кохезија и чувство на заедничко припаѓање. Ова го покренува прашањето за тоа на кој начин општеството ќе ги интегрира своите различни етнички компоненти и ќе го организира колективниот живот за да ги задоволи нивните легитимни аспирации, без да го загуби своето единство и континуитет. Токму социјалната интеграција е една од основните предуслови на националната безбедност и таа треба да биде третирана како категорија не само во стратешките документи за безбедност туку и во сите стратегии на државата во политичката и социјалната сфера. Во однос на постапката и процедурата на донесување на важни стратешки одлуки и документи ќе мора да се посвети внимание и да се овозможи пооголемо учество на други интересни групи во општеството, како дел од цивилното општество, и на сите оние што имаат знаење и професионален интерес во врска со националната безбедност³³⁸.

7. Нивоа и начин на креирање на политики во Република Македонија

Развојот на безбедносниот систем на Република Македонија зависи од добро обликувана безбедносна политика. Јасното формулирање на безбедносната политика особено во делот на определување на целите и приоритетите е многу одговорна и сложена работа. Тоа првенствено е резултат на спецификите на Република Македонија, но и на нагласената комплексност во специфичните сфери на општественото живеење.

³³⁸ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

Во таа насока треба да се потенцира дека Република Македонија треба да се фокусира на утврдување на сопствената безбедносна политика преку која ќе се овозможи создавање на основна концепциска и стратегиска рамка на стратешките документи и особено мора да се води сметка и на определувањето кои ќе бидат клучните политичко-методолошко оперативни инструменти кои треба да обезбедат заштита на виталните вредности во државата, односно ќе претставуваат релевантна карактеристика за остварување на националните цели и интереси на Република Македонија. Во конципирањето на јасно разработена и добро формулирана безбедносна политика влијаат како што претходно е нагласено повеќе фактори. Двојна провокација за секоја држава вклучително и Република Македонија е имање вистински и корисни сознанија за сите безбедносни проблеми како релевантни податоци за можните закани и нивното влијание врз безбедноста, како и постоење на адекватен безбедносен ефикасен систем кој може да одговори на конкретните опасности³³⁹. Спроведувањето на безбедносната политика вклучува многу државни ресори, агенции и сектори како и политички документи. Затоа е битно Република Македонија да подготви сеопфатна безбедносна стратегија во која ќе се вклучат сите битни актери и ќе се земат во предвид сите аспекти на безбедноста. Само ваквиот приод ќе и даде на државата можност да се справи со сите безбедносни предизвици на еден интегрален и на еден сеопфатен начин.

При синтеза на носителите на безбедносната политика и нивните главни документи и нивоата на донесување одлуки, може да заклучиме дека генерално постојат три нивоа на функционирање (остварување на безбедносниот систем на Република Македонија и политиката):

- Политичко безбедносно ниво преку донесување на закони и стратегиски документи и одлуки.
- Одбранбено-безбедносно ниво со кои се донесува план за одбрана, документи за употреба на Армијата и Полицијата и
- Организациско-институционално ниво во кое се Претседателот, Владата и надлежните Министерства.

Од тука носители на безбедносната политика на Република Македонија се: Собранието, Претседателот на Републиката, Советот за безбедност, Владата, Министерството за одбрана и Генералштабот, Министерството за внатрешни работи,

³³⁹ Бакрески О. „Координација на безбедносниот систем- принципи и предизвици,, Скопје 2013

Центарот за управување со кризи, другите органи на управата и Агенцијата за разузнавање.

Собранието на Република Македонија како претставнички орган на граѓаните и носител на законодавната власт на Републиката усвојува закони на неговите седници, донесува национална концепција за безбедност и одбрана на Републиката, донесува заклучоци и резолуции во врска со остварувањето на безбедноста и нејзината политика, плановите за развој и реформи, опременост и борбената готовност на Армијата.

Во денешните демократии, одлуки и политиките меѓу нив и за безбедносната не се донесуваат директно од граѓаните, туку од нивните избрани претставници. Тие ја практикуваат нивната законодавна власт во рамките на репрезентативните институции како што е Парламентот. Значи, Парламентот е политичка институција, репрезентативен инструмент каде во принцип се практикуваат законодавните операции и контролата на Владата (парламентарна контрола). Метаморфозата на Парламентот од репрезентативен инструмент, единствено задолжен за законодавната работа, во модерна, комплексна политичка и организациска демократска институција е резултат на нараснатите потреби³⁴⁰.

Една од основните причини поради која на парламентот (собранието) треба да му се придава толкаво значење во креирањето на безбедносната политика се должи на фактот што станува збор за единствената институција во рамките на поделбата на власта на која може да се довери донесување најважни политички одлуки, а која тоа ќе го стори преку отворена, јавна и рационална дискусија, смета Оливер Бакрески. Тоа значи дека секој предлог треба добро да се анализира и да се поддржат само оние предлози за безбедносната политика што се во интерес на државата, односно што се согласуваат со националниот интерес, наместо некој елитен или фракционен интерес.

Основна функција на Собранието е да ги донесува законите и другите одлуки и политики кои се утврдени со Уставот на Република Македонија. Покрај тоа, Собранието ја изразува општата политичка волја на државата преку посебни акти, како што се: концепции, стратегии, декларации, резолуции, препораки и заклучоци.

Политичко контролната функција во основа значи вршење политичка контрола и надзор над Владата и над другите носители на јавните функции што се одговорни пред Собранието за подготовка и реализација на безбедносната политика. Контролната

³⁴⁰ Бакрески О. „Координација на безбедносната заедница во Република Македонија, Скопје, 2005

функција е најглавна во доменот на Собранието и таа се остварува низ расправа на Собранието преку комисиите (во делот на одбраната и безбедноста првенствено преку Комисијата за одбрана и безбедност) и преку Анкетните комисии по одредени прашања кои имаат исклучителни надлежности во остварувањето на безбедноста и нејзината политика. Во Република Македонија може да се констатира дека извршната власт и нејзините органи имаат поголем авторитет и моќ отколку комисиите и самиот Парламент. Во основа се очекува со развојот на демократијата во нашата држава да јакне и улогата на комисиите како фундаментална задача на Парламентот во кој ќе се отворат дебати за дефинираните цели и задачи на безбедносната политика и нивна реализација.

Во однос на безбедноста Парламентот донесува одредени декларации и резолуции, како одобрување на нормативни и политички документи што претставуваат јасна визија за безбедноста (безбедносното опкружување, безбедносниот сектор, менаџментот и контролата). Овие документи мора да се јавни, широко дискутирани и да се постигне јавна поддршка. Релевантни одлуки, безбедносните политики и јавната поддршка може да бидат засновани само на мултиваријантна анализа на можните алтернативи. Постои основна потреба Собранието перманентно треба да се грижи за максимална подготвеност на Републиката за безбедносната во сите области и за обезбедување организација на најголемиот дел од човечкиот и од материјалниот потенцијал за имплементација на безбедносната политика. Оваа задача Собранието ја остварува со донесување на Националната концепција за безбедност и одбрана. Собранието донесува заклучоци и резолуции во врска со остварувањето на системот за безбедност и одбраната, прави планови за развој на одбраната, опременоста и борбената готовност на АРМ. Подобрувањето на местото и улогата на Собранието во безбедноста, покрај неговите уставни и законски надлежности, треба да е насочено кон поактивно учество во конципирањето на безбедносната политика, донесувањето на буџетот за одбрана балансиран со другите потреби на државата што е особено важно за да имаме успешна безбедносна политика, како и перманентно информирање за состојбата и за тенденциите за развој на безбедноста.

Парламентарните комисии се најмоќните тела на работа во Парламентот на Република Македонија. Имајќи ја предвид комплексноста на безбедносниот сектор, развиената структура на комисиите е неопходна ако Парламентот е во состојба да оствари влијание врз Владата. Комисијата е важна, затоа што овозможува директна комуникација меѓу парламентарците кои се носители на интересите на граѓаните при

создавањето и имплементацијата на безбедносната политика. Комисиите се можност, но и еден од начините за поширока расправа каде што постојат предуслови за конструктивни дискусии и можност за поголема легитимност во расправата на одделни прашања, затоа што во основа тука ќе се испреплетат односите меѓу партиите кои се партиципенти во Парламентот. Координацијата на политичкото ниво за овој сегмент е особено важна и во основа треба да се релативизира преку меѓупартискиот консензус.

Високо политизираните влади во Република Македонија се обидуваат да ги избегнат комисиите, бидејќи тие не сакаат да доверат политички осетливи безбедносни прашања да се решаваат во други тела. Во такви ситуации владите претендираат кон формирање неформални *ad hoc* комисии, во кои најчесто се водат разговори со директни преговори, додека решенијата се резултат на моментални спогодби и тие се приспособени кон потребите на Владата.

Собранието на Република Македонија заради подготвување и разгледување на предлози на закони и на други акти; следење на извршувањето на актите, како и проучување и претресување на други прашања од своја надлежност, образува постојни и повременни работни тела - комисии. Во Собранието има повеќе комисии задолжени да расправаат за определени области. Прашањата кои произлегуваат од безбедносната политика и се доверени на Комисијата за одбрана и безбедност. Ова комисија учествува во подготовките на сите законски акти од областа на безбедноста и одбраната, разгледување на безбедносната политика и врши надзор врз остварувањето на законитоста и на уставните одредби за безбедноста и одбраната како и на одредбите на Законот за одбрана и за внатрешни работи. Во таа смисла, функционирањето на Комисијата за одбрана и безбедност (претходно Комисија за внатрешна политика и одбрана) која ја покрива сферата на одбраната и безбедноста на државата и нејзините легални димензии, е исклучително значајно.

Особено повеќе надлежности треба да му се дадат на Парламентарниот институт при Собранието на Република Македонија кое може да даде свој придонес кон собирање на компаративни искуства од безбедносната политика на други земји што ќе помогне кон поуспешно креирање на безбедносната политика на Република Македонија врз основа на научени лекции на земји од соседството или членки на НАТО и ЕУ.

Претседателот како претставник на Републиката и врховен командант на вооружените сили на Македонија донесува Стратегија за одбрана на Републиката, донесува правила, одлуки, наредби, укажи што се однесуваат на вооружени активности,

обуката, внатрешните односи на АРМ, донесува план за одбрана на Републиката, понатаму потпишува акти за употреба на Армијата и наредува нејзина употреба во односно надвор од територијата на Република Македонија, пропишува организација и формација на Армијата итн.

Извршната власт во Република Македонија е бицефално организирана и ја вршат Владата и претседателот на државата. Република Македонија има систем во кој Влада е јасно одговорна пред Парламентот, но исто така и многу јасна и важна улога на Претседателот за сите прашања поврзани со националната безбедност и нејзината политика. Апсолутно е јасно дека таквата поделба на надлежности и одговорности може да дејствува само ако најзначајните државни институции работат напорно во правец на заемна соработка и координација. Секоја безбедносна структурна реформа е неможна без координирани усилби на сите горенаведени институции. Без обезбедување на потребната координација се јавува двојство околу креирањето на безбедносната политика.

Советот за безбедност има советодавна улога и предлозите што ги донесува немаат обврзувачки карактер за државните органи. Така да може да се констатира дека тука не станува збор за институционална рамка за креирање на безбедносна политика. Во својата книга “Координација на безбедносната заедница во Република Македонија“ професорот Оливер Бакрески, констатира дека Советот е најмалку дефиниран, односно регулиран и најмалку се познати неговата позиција, задачи и улога и таа позиција се провлекува долги години. Во однос на неговата работа посочува одредени проблеми групирани околу следните искази: симболично известување од неговите седници, непостоење стандарден систем на функционирање, непостоење стандарден систем за донесување одлуки, непостоење стандардни процедури каде би важеле неговите одлуки, препораките со кои се излегува се премногу општи, не се доволно квалитетни и постои премногу политичко тактизирање.

Советот е воведено со намера да претставува конкретен облик на соработка и да ја остварува потребната координација и комуникација помеѓу клучните политички фактори во областа на безбедноста, надвор од односите што се воспоставуваат меѓу институциите чии претставници се тие. Но, сепак тој нема некоја цврста, координирачка, а особено наредбодавачка и обврзна улога во однос на прашањата што ги разгледува во делот на имплементацијата на безбедносната политика, безбедносната состојба, бидејќи дава само мислење и предлози, а тоа само по себе не носи акција, ниту пак некаде е регулирано дека неговите предлози и препораки се

обврзни за другите гранки на власта и се вградуваат и дополнуваат во безбедносната политика.

Иако навидум Советот се појавува во улога на советодавен орган, со оглед на неговиот состав и прашањата по кои расправа и гради ставови, мислења и донесува заклучоци, несомнено е дека се работи за исклучително значаен орган од кој зависи креирањето на политиката за безбедноста на земјата, за изградбата и за функционирањето на системот за безбедност, како и за вкупните односи во оваа сфера. За таа цел поради неговото значење при изборот на личности како надворешни членови, пожелно е Претседателот на Републиката во составот на Советот за безбедност да вклучи експерти од наведените области кои со нивната потврдена експертиза ќе дадат максимален придонес за потребите на државата во креирањето на безбедносната политика и др. Со новото решение при именување тројца членови од страна на Претседателот се има впечаток дека Советот за безбедност стана место за пазарење меѓу политичките партии наместо да се зајакне експертската компонента.

Советот за безбедност кој е под ингеренции на Претседателот може да претставува и своевиден форум во областа на политичките консултации на прашањата за безбедносната политика, но е без директна институционална моќ да промени одредена ситуација, а најмалку има оперативна моќ. Една од можните варијанти е да има поголема политичка моќ, а со тоа и моќ на утврдување на безбедносната политика. Оттука во нов посебен закон за интегрална безбедност би требало ако се зајакнуваат ингеренциите на Советот да се утврди појасно неговата улога, односите со другите органи задолжени за спроведување за безбедносната политика. Ова решение може да биде содржано во работата на Советот за безбедност, но под услов да се донесе посебен сеопфатен закон и да се зајакне неговата улога особено во мирновременски услови. Ако му се дадат законски овластувања, неговата дејност треба да биде подготовка и поткрепа на круцијалните политички и оперативни одлуки за безбедноста на Претседателот на државата и Владата. Советот со таа моќ ако би ја имал би ги советува Претседателот и Владата при донесување на безбедносната политика. Досега се одбегнува да се зајакне улогата на Советот зошто кај политичките субјекти постои мислење дека со таквото тело ќе се создаде еден центар на моќ кој може да ја загрози позицијата на другите органи или на политичките субјекти во Владата кон Претседателот и обратно. Ова секако не треба да биде причина да се обегнува да се регулира појасно местото и улогата на Советот за безбедност. Но, за тоа треба да има законски овластувања и треба да претставува дел на извршната власт, но кај нас имајќи

во предвид дека главниот збор според законските надлежности ја има Владата помалку е веројатно да се постигне политички консензус за зајакнување на надлежностите на Советот за безбедност во креирањето и следењето на имплементацијата на безбедносната политика.

Меѓу основните креатори и носители на безбедносната политика на Република Македонија е и Владата, соодветните министерства при што нивното место и улога се определни во Уставот и законите.

Политиката е уметност за сетирање приоритети, уметност за правење разлика помеѓу концептуални и идеолошки важни и практични одлуки. Во оваа смисла политиката е „одлучувачки и промислен аспект на владите во акција“ т.е. можност на владата да спроведува одредена безбедносна политика. Владата како политички авторитет е креатор на стратегијата и на улогата на структурите кои ја потпомагаат владата да ја операционализира безбедносната политика која е дел од владината односно државна политика.

Како во секоја држава и Владата на Република Македонија е оптоварена со насочување на националните афери, надгледување на спроведувањето на политиката, вклучително и безбедносната политика, мобилизација на формите за поддршка за постигнување на политичките цели и обезбедување координација за кризно раководење со државата.

Владата е креатор на безбедносната политика и извршување на законите и на другите прописи на Собранието и е одговорна за нивното извршување. Владата на Република Македонија е орган кој работите од својата надлежност ги извршува самостојно, во рамките на Уставот, на законите и на ратификуваните меѓународни договори согласно утврдената политика, а врз основа на принципите на транспарентност, ефикасност и заштита на човековите слободи и права.

Политичка функција на Владата на Република Македонија се изразува низ активностите на Владата во формулирањето на безбедносната политика на државата, како и во разни области на општествениот живот. Не се ретки случаите од парламентарната практика кога пратениците, односно парламентарното мнозинство е ставено во ситуација само формално да ги изгласува најважните политички одлуки за безбедноста, чии вистински инспиратори и креатори се членовите на Владата.

Во областа на безбедноста, Владата раководи со клучните ресурси со кои се остварува безбедноста, па според тоа се создадени и елементарните предуслови за практикување на својата извршна власт во овој сегмент. Со тоа, таа станува многу

значаен и неодминлив фактор во формулирањето на безбедносната политика и други документи од областа на безбедноста. Владата ја има примарната одговорност за националната безбедност и безбедносниот систем, така што јасниот систем за донесување одлуки на ова колективно и индивидуално ниво е клучно. Кога ќе се постигне политичка одлука, има потреба од сериозна подготовка од страна на администрацијата за добри алтернативи и имплементација.

За структурата на Владата значајни се три проблеми: проблемот на стабилност и трајност на власта; проблемот на основните составни елементи на власта; и проблемот кој се однесува на интеракциите меѓу елементите кои ја практикуваат власта.

Доволен доказ за демократијата е да постои одговорна, отворена и транспарентна Влада. Тоа подразбира дека прашањата кои се во интерес на државата, вклучувајќи ги и оние од безбедноста треба да бидат водени и решавани без голема тајност во Парламентот, а со тоа и граѓаните треба да бидат информирани за главните насоки и приоритети на владата. Транспарентноста треба да биде понагласена на полето на националната безбедност. Секако дека министрите за внатрешни работи и одбрана и оние што ја предводат војската се амбивалентни кон тоа, потпирајќи се на напишаното правило и сметајќи ја безбедноста и одбраната како премногу чувствителни за да бидат отворени за сите прашања кои ќе бидат во фокусот на интересот на сите граѓани. Се разбира дека има одредени податоци кои заради специфичноста треба да бидат заштитени и недостапни како информации, но сосема може да биде непрактично и да постојат практични ограничувања за поголемиот број од информациите кои се наоѓаат во институциите кои се задолжени да ја остваруваат политиката за безбедност на државата.

Во однос на безбедноста извршната власт, покрај надлежностите кои се утврдени со Уставот и законите треба да посвети внимание на доизградување на инструментите за спроведување на безбедносната политика, поддршка на правилно наменско трошење на буџетот за безбедноста и доизградување на инструментите и процедурите за остварување на раководењето и командувањето со безбедноста; реструктурирање, димензионирање, опремување, професионализација на Армијата, согласно човековите ресурси и економските можности итн.

Политичката координација е дефинирана како хармонија од одлуки/активности кои ќе овозможат легитимитет на Владата. Политичката координација се користи за

развој на еден посебен вид врска помеѓу различни политички програми и безбедносната политика. Овој тип на координација мора да обезбеди сите учесници кои ја имплементираат безбедносната политиката да ги усогласат своите активности и ресурси за да ја постигнат крајната цел на оваа политика- ова е хоризонталната димензија на координацијата. Во вертикалната димензија изложувањето на сопственоста на политиката може да ја спречи координираната имплементација, особено на ниво на улична бирографија. Координацијата значи дека интересот на различни социјални сегменти мора да биде избалансиран во владините одлуки, за да не се предизвикуваат социјални тензии. Владините одлуки би промовирале политички конфликти, бидејќи тие можат да промовираат интереси на една заедница, на штета на друга.

Оперативната одговорност на Владата има потреба од легитимен систем на координираност помеѓу владиниот кабинет, претседателскиот кабинет и посебните министерства, како и помеѓу министерствата и разните државни агенции во делот на безбедносната политика. Ваквата поврзаност овозможува проблемите што се појавуваат во кој и да е дел од власта да бидат заедничка сопственост и заедничка одговорност. Така, комплексноста на организационата територија се поедноставува, бидејќи внатрешната регулатива е така дизајнирана да ги ублажи последиците од евентуалните проблеми или потполно да ги анулира.

Значи, од тука друга варијанта која е прифатлива за Република Македонија во делот на координација на безбедносниот систем во подготовка и имплементација на безбедносната политика и проценка на ризиците и заканите по земјата е во извршната власт да се назначи координатор, улога која може да му се довери на потпретседателот на Владата за политички систем и тој би бил во улога на главен носител на креирањето на безбедносната политика и работата на безбедносниот систем на Република Македонија.

Владата на Република Македонија акцентот би требало да го стави на координирана имплементација на безбедносната политика преку формирање интерминистерско тело за координација на чело со вицепремиерот за политички систем. Ова тело би требало да се фокусира на деталзирање и на воспоставување систем на креирање и имплементација на безбедносната политика и би се нарекол Комитет за безбедност и безбедносна политика.

Значи, телото само по себе се задржува како унифициран субјект во фокусирањето на стратегиските политички одлуки. Еден од индикаторите на ова

политичко единство е улогата на генералните политички дискусии во извршната власт. Во случај на коалициона Влада, на пример неговиот кредибилитет ќе значи интервенција во безбедносната политика и тоа може да се најде во улога на посредник помеѓу раздвоената владина коалиција. Во овој случај координацијата најчесто се раководи на принципот на задолжителна одговорност, во кој сите владини министри се задолжени да ја поддржуваат одлуката која е донесена. Тука, терминот извршна власт се користи за да демонстрира дека постои фрагментарност и координација во центарот на власта.

Владата меѓу другото има обврска да обезбеди мир и просперитет во државата. Со тоа Владата ја има примарната одговорност за националната координација на безбедносната политика, така што јасниот систем за донесување одлуки на ова колективно и индивидуално ниво е клучно. Кога ќе се постигне политичка одлука, се јавува потреба од сериозна подготовка од страна на администрацијата за добри алтернативи и имплементација.

За да се оствари оваа варијанта потребно е во рамките на Владата да се воспостави најнапред добра функционална меѓуагенциска соработка и останатите надлежни министерства да имаат воспоставена структура и процедура на донесување на одлуки. Постојните структури обично се изградени околу највисокото ниво на извршната власт, но им недостасуваат слоеви на координација и подготовка на безбедносната политика.

Креирањето на политики на национално ниво во областа на безбедноста се остварува воедно и преку Генералниот секретаријат на Владата како административно тело, односно Центарот за управување со кризи.

Друго ниво на координација се врши преку институционалните решенија содржано во Законот за управување со кризи, односно преку Центарот за управување со кризи (ЦУК). Законот содржи посебно поглавије за комуникација, координација и соработка за сите учесници во системот на управување со кризи. Системот за управување со кризи вклучува три органи на управување и координација тоа: Управувачки комитет, Група на процена и Центар за управување со кризи. Според поставеноста во системот, на Управувачкиот комитет му се доверени координацијата и управувањето со кризи, додека Групата на процена врши постојано проценување на ризиците и на опасностите по безбедноста на Републиката и предлага мерки и активности за нивна превенција, рано предупредување и справување со кризна состојба. Центарот за управување со кризи е формиран како самостоен орган на

државна управа по положба и функција на дирекција, со својство на правно лице. Центарот е надлежен за обезбедување континуитет во меѓуресорската и меѓународната соработка, консултации и координација во управувањето со кризи; изработување и ажурирање на единствена процена на ризиците и опасностите по безбедноста на Републиката; предлагање мерки и активности за разрешување на кризна состојба и вршење на други работи утврдени со закон. Воедно Центарот е носител на вкупната поддршка (стручна, организациона, административна и друга) на Управувачкиот комитет и Групата за процена. Во рамките на ЦУК заради информирање, следење на состојбата, размена на податоци и информации и давање на предлози за управување со кризна состојба и изработка на процена, во Центарот се формирани повеќе регионални центри за управување со кризи.

Третото помалку можно решение може да биде Центарот за управување со кризи и Управувачкиот комитет каде може да се даваат одредени предлози при изработката на безбедносната политика бидејќи одредени безбедносни проценки ги изработува Центарот за управување со кризи.

Следно ниво на координација се остварува преку Генералниот секретаријат на Владата на Република Македонија. Подетално, начинот на кој Генералниот секретаријат го врши процесот на креирање е објаснет во Методологијата за анализа на политиките и координација, донесена од страна на Владата на Република Македонија, на седницата во 2006 година³⁴¹. Меѓутоа, треба да се има предвид дека со закон утврдената обврска различните органи на државната управа меѓусебно да соработуваат, да се договараат и информираат за сите прашања од своите ресори во кои постојат допирни точки. Таквата соработка има различни форми, како на пример: размена на податоци, информации и искуства, организирани состаноци, советувања и стручни консултации, формирање на заеднички стручни комисии и работни тела заради утврдување на заеднички ставоти по прашања од заеднички интерес. Во случај на колизија или во случај на судир на надлежностите, како арбитер се јавува Владата која ги утврдува насоките за разрешување на спорното прашање.

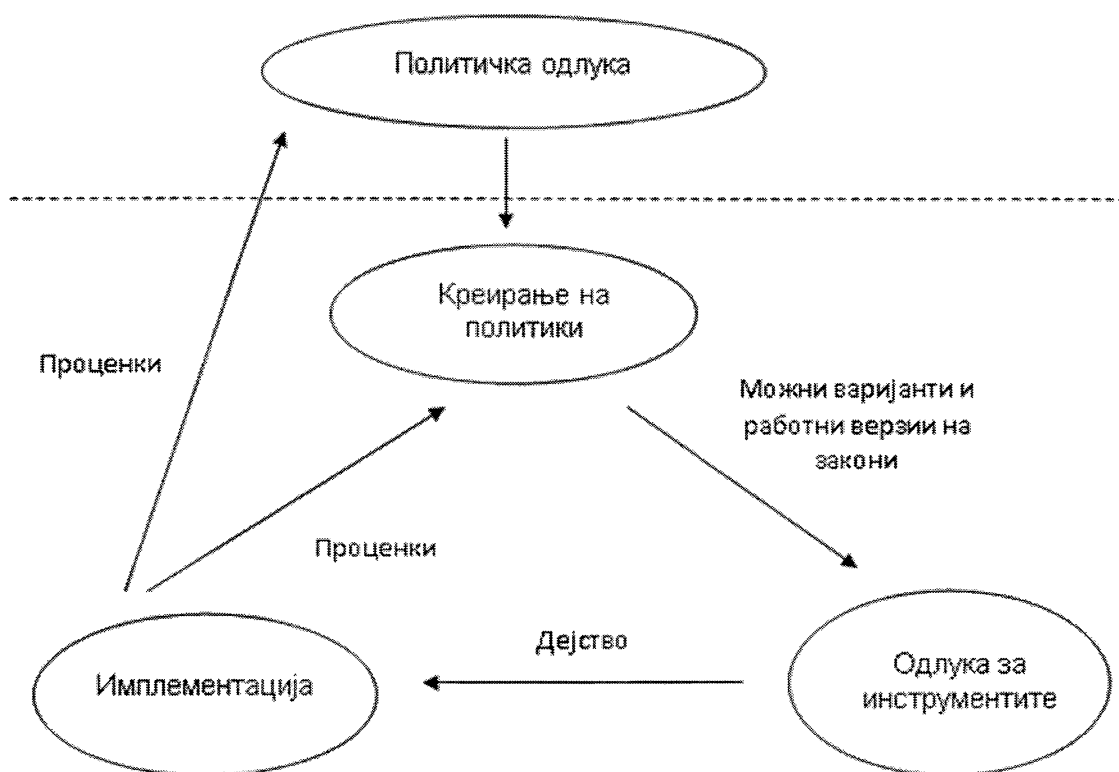
Во овој контекст посебно карактеристично и чувствително е прашањето за координацијата на разузнавачко-безбедносната заедница (Агенцијата за разузнавање, Военото разузнавање при министерството за одбрана и Управата за безбедност и

³⁴¹ Прирачник за креирање на политики, Министерство за финансии, 2006.

контраразузнавање при министерството за внатрешни работи), каде што пости функционална зависност и поврзаност.

Правната рамка преку која се регулира системот за планирање и креирање на политиките ја сочинуваат Законот за Владата на Република Македонија и Деловникот за работа на Владата на Република Македонија во кој се поставени основите за процесите на стратешкото планирање и на анализа на политиките и координација.

Слика 4 - Поедноставен приказ на процесот на донесување на политики

Генералниот секретаријат на Владата на Република Македонија, во рамките на НОРМАК проектот (Норвешката поддршка на Република Македонија на полето на европска интеграција и реформа на јавната администрација) во јануари 2007 година публикуваше Прирачник за креирање политики, кој претставува корисен водич за државните службеници како да постапуваат во одделените фази во процесот на креирање политики, согласно позитивните искуства од земјите членки на Европската унија, постојните прописи и практика во Република Македонија³⁴².

³⁴² Прирачник за креирање на политики, Министерство за финансии, 2006.

Република Македонија прави напори за реформирање на системот за планирање и подготвување на политиките, преку донесување на новиот Деловник на Собранието на Република Македонија, воведувањето на механизмот на проценка на влијанието на регулативата, како и јакнењето на функциите на планирање и координација во Генералниот секретаријат на Владата. Утврдувањето на јасни цели на политиката, преку анализа на состојбите и консултации со заинтересираните страни е од исклучително значење за донесување на квалитетни и кохерентни одлуки на Владата, но истовремено и претпоставка за европска интеграција на државата. Процесот на креирање политики е процес во кој се донесува одлука за тоа што треба да се постигне со политиката, што треба да се направи за да се постигне, како да се направи тоа на ефикасен и економичен начин, кој треба да го направи итн. Политиките се подготвуваат во рамките на системот за креирање политики и скоро секогаш се вградуваат во законски акти. Едноставно кажано, политиката е содржината или суштината, а предлогот на законскиот акт е пренесување на суштината во нормативен јазик или форма. Потребата за донесување нови политики или измени на постоечките политики може да потекнува од разни извори. Формално, согласно Уставот на Република Македонија (член 71), право да предлагаат донесување закон има секој пратеник во Собранието, Владата на Република Македонија и најмалку 10.000 избирачи.

Во Методологијата за анализа на политиките и координација, терминот политика е дефиниран како „процес за преземање или непреземање активности од страна на Владата за да се реши одреден проблем или низа меѓусебно поврзани проблеми, како и начин за утврдување насоки за остварување на утврдените цели“. Терминот политика може, исто така, да се дефинира како „утврдена активност на Владата која на некој начин го менува или влијае врз промените во општеството или економијата надвор од владата. Тоа подразбира, покрај другото, оданочување, регулирање, трошоци, информирање, изјави, законски одредби и законски ограничувања“³⁴³.

Методологијата за анализа на политиките и координација, побарува да при креирањето на политики се применуваат и почитуваат следните начела: Усогласеност на политиките и актите со стратешките приоритети на Владата; Фискална остварливост на политиките и актите; Усогласеност на политиките и актите со законодавството на

³⁴³ Прирачник за креирање на политики, Министерство за финансии, 2006.

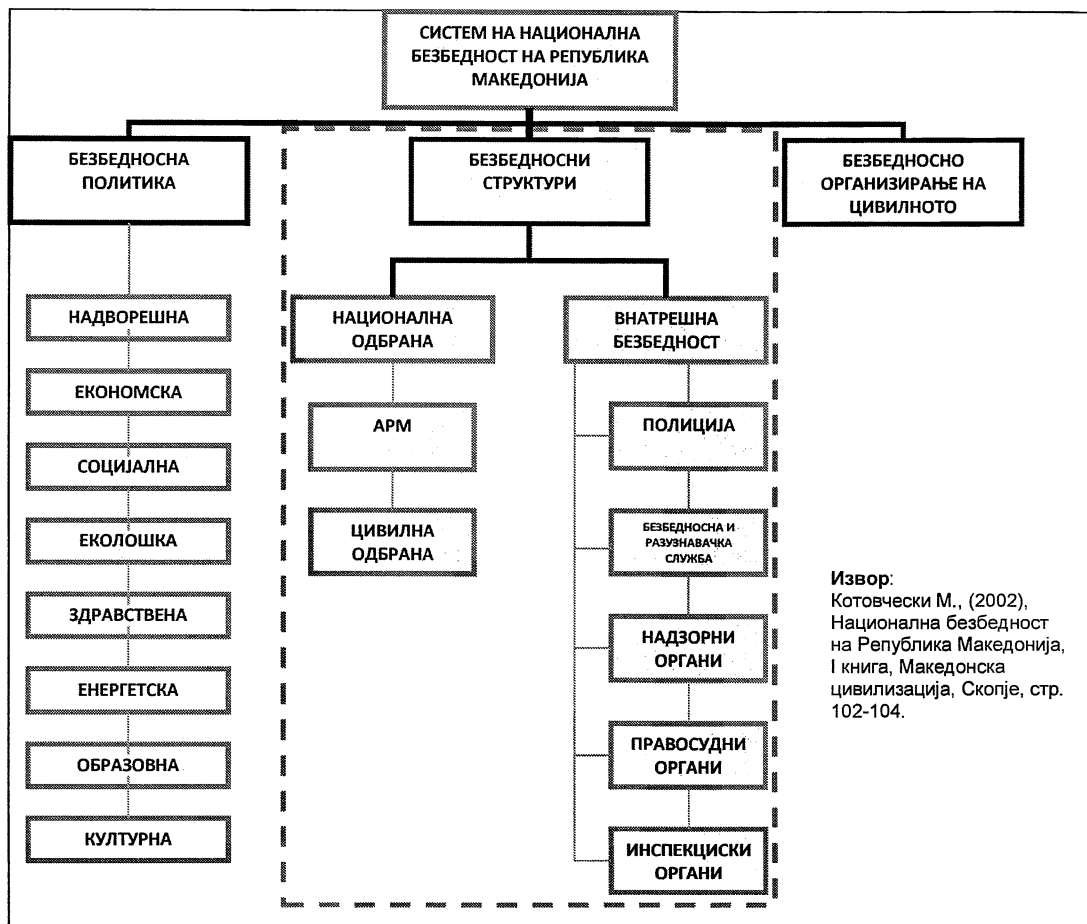
Европската Унија; Заснованост на политиките и актите на претходно извршена анализа; Транспарентност при подготвувањето на политиките и актите; Планско спроведување на политиките и актите.

За исполнување на стратегиските одбранбени мисии одбранбената политика е насочена кон: развивање на способности за одбрана на земјата; унапредување на механизмите на демократската и цивилната контрола врз АРМ и нејзината употреба во функција на целите на надворешната политика; развој на капацитетите на МО за ефикасно управување со одбранбените ресурси и процеси; доизградба, развој и одржување на воените способности на АРМ; интеграција во политичката, во одбранбената и во воената структура на НАТО; вклучување и придонес во Европската безбедносна и одбранбена политика; континуиран придонес во меѓународните операции за поддршка на мирот и безбедноста.

Важни инструменти се и сите други процеси и обврски кои произлегуваат од членството во ПЗМ, а посебно ПАРП-процесот за планирање и преглед, Индивидуалната програма за Партнерство (ИПП), учеството во вежбовни и други активности, како и во хуманитарни и мисии за зачувување на мирот на НАТО или предводени од НАТО.

8.Спроведување на безбедносната политика на Република Македонија

Системот на националната безбедност ја утврдува и дефинира структурата и надлежните субјекти кои во рамките на законски утврдените надлежности преземаат мерки и активности заради спротивставување на заканите и опасностите по безбедноста на Република Македонија, а во исто време воспоставува механизми за соработка и координација на сите надлежни субјекти во правец на ефикасно функционирање на системот. Концепцијата за национална безбедност и одбрана ја надополнува нормативно-правната празнина и ги доуредува најзначајните елементи на националниот систем за безбедност.

Извор:
Котовчески М., (2002),
Национална безбедност
на Република Македонија,
I книга, Македонска
цивилизација, Скопје, стр.
102-104.

Системот на безбедноста на Република Македонија се состои од следните основни елементи кои ја спроведуваат политиката за национална безбедност се:

1. Безбедносна политика;
2. Безбедносни структури (Национална одбрана и Внатрешна безбедност); и
3. Безбедносно организирање на цивилното општество.

Безбедносната политика според Митко Котовчевски е уредена со надлежностите на поединечните институции, пред се министерствата и владините агенции. Во фокусот на националниот систем за безбедност всушност се безбедносните структури, внатрешната безбедност и националната³⁴⁴.

Субјекти на системот на националната безбедност вклучени во спроведувањето на безбедносната политика се: Претседателот на Република Македонија; Собранието на Република Македонија; Владата на Република Македонија; Министерството за внатрешни работи (и Системот на интегрирано гранично управување);

³⁴⁴ Котовчески М., Национална безбедност на Република Македонија, I книга, Македонска цивилизација, Скопје, 2002

Министерството за одбрана; Министерството за надворешни работи; Министерство за финансии; Агенцијата за разузнавање на Република Македонија; Советот за безбедност на Република Македонија; Дирекцијата за класифицирани информации; Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување.

Секој од субјектите на системот за национална безбедност дејствува самостојно во рамките на своите надлежности пропишани со Уставот и законите. Заради единствен и координиран настап и преземање на мерки и активности за заштита на безбедноста на државата и нејзините највисоки цели и интереси воспоставена е тесна соработка и координација помеѓу разузнавачките и контраразузнавачките служби и агенции преку постојани работни средби, размена на податоци и информации и изготвување на заеднички материјали кои се доставуваат до субјектите кои ја креираат и остваруваат безбедносната политика на Република Македонија.

Битен елемент во врска со процесот на иницирање и имплементирање на безбедносната политика е поседувањето на капацитет и на Владата и општеството да истите ги спроведе. Проблемите со капацитетот во врска со имплементацијата на безбедносната политика се манифестираше во голема мера и во Република Македонија, во обидите на Владата при донесувањето на поважните безбедносни стратегии.

Традиционалните субјекти за спроведување на националната политика се Службите за надворешни работи и вооружените сили. Другите субјекти ги вклучуваат разузнавачката служба, безбедносна служба на униформираните институции (полицијата, железничката полиција, затворските служби, судските чуври), безбедносната служба (царинските административни службеници), спасувачките служби и нивната управа (противпожарни, екипи за спасување од рудници, планинарски спасувачки екипи, медицински итни спасувачки екипи, економски мобилизирачки капацитети и капацитети на финансиските служби и институциите за заштита на класифицирани информации. Субјектите за спроведување на националната безбедносна политика ги вклучуваат меѓународните и регионалните организации и институции и асоцијации во кои државата е членка - ОН, ЕУ, НАТО, ОБСЕ, Советот на Европа, невладините организации, меѓународните договори, конвенции, сојузи, норми и стандарди, и медиумите.

Во Македонија постои растечка тенденција на заинтересираност и интерес од страна на цивилните структури за прашањата поврзани со безбедносниот систем. Владите и граѓанското општество постепено ја препознаваат потребата за воспоставување на силна цивилна заедница која поседува експертиза во областа на

безбедноста и одбраната, а која треба да содржи владини и невладини индивидуи и институции. За таа цел, основани се центри и/или факултети за безбедност, каде се организираат посебни образовни и едукативни програми за цивили, со цел да се обезбедат вештини и експертиза во областа управувањето со секторот за безбедност и одбрана.

Сепак, пост-комунистичкото општество во Република Македонија од 1990-тите беше релативно затвореното општество за цивилите. Во овој период, на безбедносните служби им недостигаше капацитет за спроведување на политики, а на државните службеници им недостигаше експертиза за справување со бирократизацијата на безбедносниот сектор. Развојот на силна заедница на интелектуалци кои ќе бидат ангажирани во почетната фаза на изградба на безбедносни стратегии беше предизвик за земјата и иницијална точка за започнување на дефинирање на безбедносните стратегии. Почнувајќи од доцните 1990-ти, воспоставувањето на безбедносната заедница беше основа за стекнување на јавната поддршка за реализацијата на реформите во безбедноста предвидени со стратегиите, како и за други прашања кои бараат поширока јавна поддршка за нивната успешна реализација и имплементација.

За извршување на широкиот спектар на активности како и за успешно, ефикасно и професионално функционирање, Министерството за одбрана треба да се потпира на неколку претпоставки. Првенствено треба јасно да се дефинира сферата на одговорност, продолжување на реформскиот курс, да се воспостават јасни цивилно-војнички односи и да се оформи соодветна експертска формација. Реформите треба да значат приспособување, а основните цели треба да бидат насочени кон поголема цивилна контрола врз вооружените сили и кон целосна имплементација на Стратегискиот одбранбен преглед. Најголем проблем во областа на цивилно-воената соработка лежи во традицијата на организацијата на државната власт и во сè уште неимплементирањето на модерен систем за менаџмент на органите на власта. Надминувањето на овој проблем е можно само со меѓусебна соработка меѓу целата заедница и органите на власта и со системска и перманентна едукација на персоналот во органите на власта, како и со медиумска кампања на ниво на цела заедница. Посебен сегмент во цивилно-воената соработка што треба да се развива е транспарентноста на одбраната и на Армијата во односите со јавноста и со Парламентот. Таа може да се надмине со поактивна улога на парламентарците, на медиумите и на невладиниот сектор. Што се однесува до експертската формација, може да се предочи дека ова прашање има неколку аспекти кои се однесуваат на нормативното регулирање,

соодветната пополнетост според актот за систематизација и на подготвеноста на вработените за професионално извршување на задачите. На овие прашања може да се додадат и проблемите што влијаат врз изградувањето на експертската формација, а произлегуваат од политизацијата.

Улогата на цивилите во структурите на системот на национална одбрана е двократна: во областа на дефинирање на политиката (чисто цивилна одговорност) и имплементација на политиката (заедничка работа со униформирани професионалци за да се обезбеди оптимално мешање на експертиза и да се гарантира ефикасност и транспарентност).

Во определувањето на моделот за тоа со каква експертска формација треба да биде опремена оваа институција со цел ефикасно и професионално да се извршуваат задачите, треба да се имаат предвид повеќе аспекти или индикатори. Најопшт одговор би бил дека неопходен е соодветен баланс на цивилни и на воени експерти, но уште поконкретно, треба да се додаде дека и едните и другите треба да се споредливи со своите знаења и вештини со оние на исти или слични позиции во современите демократии. Анализата покажа дека во процесот на едукација досега доминираа воените аспекти оценети како приоритетни за реформите во воената сфера. Наспроти ова, за цивилните експерти кои се од различен профил е многу веројатно дека им е потребна соодветна или дополнителна едукација од специфични области на одбраната. Компетенциите на цивилните експерти во ова министерство се сè посложени, имајќи предвид дека треба да се одговори професионално и ефикасно на реформските процеси во безбедносниот сектор, како и на процесот на интеграција во НАТО. Оттука, цивилните експерти во одбранбената сфера ќе се соочуваат со барања за пошироки и поспецифични компетенции. Тие треба да се подготвени за истражување, анализа, планирање, подготовка на извештаи, советување, координација, соработка и други активности поврзани со процесот на ефикасно реализирање на надлежностите на Министерствата и имплементација на целокупната безбедносна политика.

Во таа насока за успешно и ефикасно креирање на политиката за безбедност и планирање и организирање на целокупната поддршка за функционирање на системот за безбедност во Република Македонија (остварување цивилна и демократска контрола, обезбедување ресурси, персонален менаџмент и друго), неопходно е да се изврши трансформација и приспособување на функциите на Министерството за одбрана согласно новите мисии и задачи определени во повеќе документи (Устав на

РМ, Закон за одбрана, Националната концепција за безбедност и одбрана, Стратегиски одбранбен преглед, Акционен план за членство и др.).

Недостатокот на легитимни цивилни, воени и безбедносни експерти способни за справување со безбедноста во однос на законодавството и пошироката јавност, беше причината зошто постоела само мал број на безбедносни документи достапни во земјата во тој период. На министерствата за внатрешни работи и за одбрана, особено им е потребен одговорен и способен цивилен персонал за извршување на безбедносно-политички функции и осигурување дека земјата поседува соодветни безбедносни стратегии. Беа направени напори да се надминат потешкотиите и постојните проблеми преку обука на персоналот од цивилни и одбранбени професионалци, кои доведоа до одреден напредок во развивање на одржлива цивилна безбедносна и одбранбена заедница, која ќе биде во можност адекватно да развие и спроведува безбедносни стратегии. ЕУ и НАТО обезбедија значителна помош во процесот на градење на институциите преку организирање обуки за јавната администрација со цел оспособување за исполнување на обврските внатре во земјата, како и за исполнување на приоритетите за евро-атланската интеграција. Обуките беа дел од речиси сите НАТО и ЕУ програми за помош во Република Македонија и тие исто така беа составен дел на други видови на помош, како што беа техничка помош, грантови и набавки. Главните потешкотии во недостатокот на обучен кадар беше високата политизација на јавната администрација и честите промени на вработените по промената на Владата. Образованието на луѓето за безбедносните прашања остана значаен предизвик за земјата. Реално не може да се очекува потребно ниво на експертиза во однос на безбедносните прашања, доколку не постојат инвестиции во обука на релевантните експерти.

Во секоја современа држава, Генералштабот претставува основен орган во рамките на Министерството за одбрана. Неговата функција може да се определи како збир на задачи во врска со извршувањето оперативно-плански работи во областа на изградбата, подготвувањето и употребата на вооружените сили, во согласност со воено-политичките цели кои ги дефинирала највисоката цивилна власт во државата во безбедносната политика. Во парламентарните системи се практикува институционалните решенија да бидат во насока на инкорпорирање на Генералштабот при Министерствата за одбрана, кои ќе имаат задача да вршат постојана контрола во неговата активност. Парламентот и Владата треба да бидат одговорни за статусот на вооружените сили и да обезбедат пари за Генерал штабот, но треба да не се мешаат во

внатрешните одлуки на структурирање и менаџирање на вооружените сили, вклучувајќи го и менаџментот на ресурсите.

Министерството за внатрешни работи со својата структурална позиција во државно општествените врски со тоа што го прави, со начинот на кој го прави и со симболичното претставување на својата дејност и влијанието што го има во политичките и општествените дискурси, игра клучна улога во секое општество³⁴⁵.

Безбедносно разузнавачкиот систем на Република Македонија го сочинуваат: Управата за безбедност и контраразузнавање, Министерството за внатрешни работи, Агенцијата за разузнавање и Службата за воена безбедност и разузнавање. За надминување на состојбата на некоординација и неусогласеност во имплементацијата на безбедносната политика треба да се побара решение што може да биде претпоставка за почитување на начелото за спроведување на дејноста на националната безбедност и безбедносната политика со сите расположливи ресурси и сите фактори на државна моќ за што е потребно да се донесе посебен пропис што ќе ја регулира координацијата на разузнавачката заедница, а тоа не значи ништо ако нема целосна имплементација на политиката и ако информациите не се обработени и не се враќаат повторно кон системот за да може тој да реагира. Овој пропис треба да помогне во деловите за примен на информациите, обработка и предлог одлуките. Треба исто така да постои посебно тело како на пример заеднички аналитички центар кој ќе го биде под заменик претседателот на Владата за политички систем и ќе обезбеди координација и единство на сите разузнавачки кашпацитети и со тоа оптимално ќе ја обезбеди безбедносната проценка на Република Македонија, по што ќе се пристапи кон изработка на ефикасна безбедносна политика.

Со овој пропис во основа треба да биде утврдена задачата на Аналитичкиот центар преку кои со самите информации ќе се надгледува спроведувањето на донесените одлуки од Претседателот на Републиката и од Претседателот на Владата во областа на безбедноста, спроведување на безбедносната политика, нејзино надградување, усогласување на работата на разузнавачките служби и подготвување на седниците на Владата и на Советот за безбедност. Генерално Аналитичкиот центар, би требало да се поврзе со нов т.н. Комитет за безбедност и безбедносна политика кој ќе го раководи потпретседателот на Владата на Република Македонија за политички систем би требало да има координативна улога со следните надлежности: да дава

³⁴⁵ Shearing C. Reinventing policing: Policing as Governance. In Marenin, O. (ed.) Policing Change: Changing Police: International Perspectives, New York: Garland, 1996

насоки и да ги преиспитува организацијата и работата на институциите од безбедносниот систем, постојано да ги разгледува загрозувањата за безбедноста дома и надвор и да се справува со оние проблеми за кои ќе биде задолжен. Значи, овој Комитет за безбедност и безбедносна политика при Владата треба статутарно преку посебен закон за интегрална безбедност да се имплементира во следните сфери: размена на информации, заедничка употреба на базите на податоци, интеракција на полето на оперативните и на истражните активности и следење на безбедносната политика.

Прашањето за менаџмент со човечки ресурси не го привлече вниманието на креаторите на политиката. Земјата, исто така, многу често го игнорираше фактот дека реално постои итна потреба за едукација на граѓанското општество во областа на одбраната и безбедноста. Иако владата вложи многу напор во адаптација на старите структури согласно новите реалности, барањата на реформите ретко беа соодветно идентификувани или дискутирани како дел од инклузивна и транспарентна јавна дебата. За таквата состојба придонесуваат малиот број, како и често поделените и слабо информирани медиуми за прашањата од делот на безбедноста. Поради недоволната вклученост на јавноста, на невладиниот сектор сериозно му недостасуваше капацитет за да придонесат кон *check and balances* за односите на цивилно-воениот и цивилно-безбедносниот сектор. Сепак, кога реформите беа постигнати, се создаде голема заедница на реформатори/експерти во безбедносниот сектор, што доведе до зголемен интерес во општеството и медиумите за севкупните реформи во безбедносниот систем. Земјата, како резултат на постигнатите реформи, може да смета на голем број локални надлежни невладини организации и политички партии подготвени да дискутираат и понудат своја поддршка за безбедносни реформи.

Медиумите постепено се развија во поглед на стекнување на компетентност и експертиза за безбедносните прашања, па дури и локалниот бизнис застапа во поддршка на безбедносните реформи. Медиумското покривање е значаен дел од процесот на реформата на безбедносниот сектор и негова функција е да обезбеди информации за процесот. Како резултат на инвестициите направени во професионализацијата на јавната администрација, како и во обука на персоналот во владините министерства, земјата се придвижи кон професионализација на системот за безбедност, и привлече соодветни кандидати за професионални позиции кои поседува високо ниво на комуникациски вештини, кои беа во можност да ја разберат важноста

на безбедносните стратегии и да помогнат во дизајнирање на истите и да ги спроведат и преточат препораките за реформи дадени во безбедносната политика.

Креирањето на безбедносна политика во Република Македонија претставува процес низ кој, во настојување да се изгради целно сообразено и внатре во себе непротивречно настапување на нејзиниот носител, се обединуваат теориски, искусвените и интуитивно заоснованите спознанија за политичкиот проблем, од една страна, и парцијалните интересни позиции и видувања на проблемот, од друга. Тоа се остварува низ повеќе фази, при што постапно се доаѓа до оние решенија за безбедносното дејствување кои се примерени на објективните околности (на политичкиот амбиент) и на можностите на носителот на безбедносната политика. Иако можеби така звучи, во никој случај не е фраза ако се каже дека безбедносната политика секогаш треба да биде ориентирана кон иднината, цврсто да е вкоренета во сегашноста, а притоа во ниту еден момент од вид не го губи минатото.

Кога е во прашање креирањето и спроведувањето на безбедносната политика како дел од државната политика, акцентот неизбежно паѓа врз следниве прашањето како се подготвуваат политичките одлуки во делот на безбедносната политика.

Безбедносната политика како процес за превземање или непревземање на активности од страна на Владата за да реши одреден проблем или низа од меѓусебно поврзани проблеми, како и начин за утврдување насоки за остварување на утврдените цели, се остварува преку регулативните инструменти на политиката. Самиот процес на анализа на безбедносната политика и координација се остварува и минува низ три фази: подготвување на предлози за политиката и предлози за инструментите на политиката, консултација меѓу министерствата и другите државни органи преку поднесување на актите и материјалите до Генералниот секретаријат, разгледување на актите и материјалите од страна на Колегиумот на државни секретари и на крајот утврдување на седница на Влада и доставување доколку има потреба за тоа до Собранието на Република Македонија.

Самата подготовка на политички одлуки во врска со безбедносната политика неопходно е да помине низ следниве неколку начела и сегменти: усогласеност на безбедносната политика и актите со стратешките приоритети на Владата; фискална остварливост на безбедносната политика и актите (во согласност со фискалните ограничувања и во рамките на тригодишниот циклус на буџето планирање и програмирање); усогласеност на безбедносната политика и актите со законодавствата на Европската унија, НАТО итн.; заснованост на актите и безбедносната политика на

претходно извршена анализа; транспарентност при подготвување на безбедносната политика и актите; планско спроведување на безбедносната политика и актите (планови за нивно спроведување со пресметани трошоци, тези на подзаконски акти за спроведување на законите, потребни организациони капацитети и човечки ресурси , како и постапка за следење и евалуација. Денес за жал овие начела не се почитуваат од страна на креаторите на безбедносната политика.

Од тука се поставува прашањето колку политичките одлуки за безбедносната политика на Република Македонија се темелат врз професионално знаење и систематско следење на проблемот, а во колкава мера тие се импровизираат. Во текот на изминатите две децении бевме сведоци на повеќе состојби на македонската политичка сцена кои беа клучни за процесот на европска и евроатланската интеграција, каде што политичките партии имаа(т) можност за конкретизирање на нивните декларативни заложби за приближување на државата кон полноправното членство. Формулирањето и спроведувањето на севкупната македонска безбедносна политика, како и надворешната политика е под директно влијание на релативно професионалниот пристап при донесување на политичките одлуки, значи лесно променлива варијабла, но еве неколку такви пристапи од страна на Република Македонија: Република Македонија учествува во процесот на стабилизација и асоцијација; Подготвува посебни Годишни национални програми за членство во НАТО следејќи го МАП процесот; Земјата ги спроведува своите обврски според Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со ЕУ, вклучувајќи ги и оние кои се однесуваат на првата фаза од спроведувањето на („Движење на работници, основање, обезбедување услуги, капитал“); Пристапниот дијалог на високо ниво; Визната либерализација за граѓаните на Република Македонија кои патуваат во Шенген зоната влезе во сила во декември 2009 година; Спогодбата за реадмисија меѓу Европската унија и Република Македонија; Спроведувањето на стратегијата за проширување за Република Македонија е поддржано со финансиската помош во рамките на Инструментот за претпристапна помош (ИПА); Учество во мисии за поддршка на мирот во Ирак и Авганистан, потпишување на договори за стратешко партнерство со САД и Турција итн.

Врз основа на претходно изнесеното оправдано се отвара дилемата кој се влијае врз процесот на политичкото одлучување и како може да се влијае врз физиомирањето на безбедносната политика на Република Македонија. Актери во процесот на креирање политики се индивидуи и/или групи. Нивното функционирање

во еден сектор, како што е изборна политика, може да се нарекува политички потсистем. Кој сè може да биде актер во процесот на креирање безбедносната политика е предмет на долга теоретска дебата што резултира со едноставен заклучок, дека чинителите доаѓаат од државниот и од општествениот систем. Со цел да се овозможи колку што е можно т.н. разглобена анализа на безбедносната политиката креирана во секој од потсистемите, може да се согласилеме за следнава поделба/класификација на субјектите во Република Македонија: избрани службеници, назначени службеници, групи на интерес, медиуми, истражувачки центри (факултети).

Избраните службеници кои учествуваат во процесот на креирање на безбедносната политика можат да се поделат на две категории: припадници на извршната и на законодавната власт. Иако постојат и други државни институции, правото да донесува и извршува политики е на парламентот и на извршната власт – владата во согласност со уставниот принцип на поделба на власта. Парламентот ја проверува работата на владата во парламентарните системи, но тоа се случува ретко, особено ако владата има мнозинска поддршка во парламентот.

Како секој процес така и креирањето на безбедносната политика на Република Македонија има слаби страни при нејзиното донесување односно политичко одлучување.

На ова прашање од особена важност е да се наведен неподготвениот пристап, несоодветно формулирање на проблемот, а со самото тоа и отсуство на анализа како на моментно донесените политички одлуки за безбедносната политика така и анализа на претходните извештаи. Имајќи го реченото на ум, подетално би се задржале врз фазите низ кои се гради и спроведува безбедносната политика. Основното прашање при дефинирањето на безбедносната политика е која е суштината на проблемот што стасал во видното поле на креаторите на политиката и дали и на каков начин тој се рефлектира врз виталните национални интереси.

Значајни елементи се кријат во формулирањето на базичниот проблем од страна на носителите на безбедносната политика на земјата. Особено е битно како се одвива формулирањето на проблемот во процесна смисла, низ кои етапи минува, воедно кои се учествува во тоа и со какви “улоги”. Ова тема фаворизира мошне адекватен и целесообразен одговор кој може да се започне со максимата “се што не е забрането со

закон е дозволено и иреверзибилно”³⁴⁶. Значи процесните дејствија, за да го доловам моментот “во процесна смисла“, се темелат на законска рамка без оглед на тоа дали се работи (пр. Вооружен бунт, терористички напад, саботажи, диверзии, загрозување на уставниот поредок и безбедноста) сепак проблемот ќе мине низ извршителните акти, а потоа и низ другите системски постапки зад кој пак се јавуваат широк круг на учесници, секој од нив зазема соодветно место според своите овластувања и надлежности во рамките на еден проблем како од службениците во безбедносните институции, така и до другите и меѓу индиректно надлежни органи. Од методолошка гледна точка вниманието треба да се посвети на пристапот на формулирање на проблемот (проблемите) во безбедноста на Република Македонија.

Во основа нивното формулирање од методолошки аспект се темели на три главни етапи: хипотетички ставови, општо и научно значење на истражувањето за проблемот, резултат од претходните истражувања. Но ова е само кратка формулација која подлежи на уште меѓу точки во делот на формулирањето на проблемот, односно чекори. Значи најпрво имаме дефинирање на проблемот, кое пак јавува потреба од истражување на проблемот, по идентификувањето на проблемот се пристапува кон поставување на одредени прашања за кој се бара одговор во истражувањето кое треба да се спроведе, понатаму го имаме предметот, целите задачите, очекувањата и општествената корисност од истражувањето кое би се спровело понатаму, опис на методите, техниките и истражувачкиот процес, анализа на интерните и екстерните поврзаности во моделот, поставување на општи и посебни хипотези, тестирање на хипотезите т.е теоретскиот модел, резултати од истражувањето и постапување врз таа основа. И конечно, при креирањето на безбедноста политика на Република Македонија треба да се посвети повеќе време и простор во формулирање на проблемот во предметна смисла, односно каде се бараат неговите корени и како се толкуваат неговите појавни форми.

Пред да се премине на пишување на безбедносната политика треба да се даде предметот на истражување кој може да биде определена состојба, процес, аспект, концепција, проверка, верификација на резултати до кои дошле други истражувачи во Институт (Државен центар) за безбедносна политика кој е неопходно да се формира во рамки на извршната власт. Предметот ја одредува рамката во која ќе се врши истражувањето. Истиот треба јасно конкретизиран, прецизно поставен и мерлив. Од

³⁴⁶ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

предметот на истражување потоа ќе произлеат целите, задачите, очекувањата и општествената оправданост од истражувањето. Значи проблемот што во себе го содржи предметот на стратешките истражувања се политичкото перцепирање, одлучување, и дејствување / реагирање својствено за државните врвови и јавноста. Оттука предметната формулација на проблемот во безбедноста и нејзината политика најпрво произлегува од поимањето проблематичност односно постоење на проблем, па така некој се однесуваат на самата основа на виталните и државните /национални интереси (на пр. Состојбите на планот на меѓуетничките односи од кои непосредно зависи територијалниот интегритет на земјата, а можеби и нејзиниот опстанок), други пак се само посредно релевантни и своето значење го добиваат во еден поширок контекст (на пр. Пенетрација на организираниот криминал во државните структури).

Прелиминарната формулација на базичниот проблем според Панде Лазаревски што е и во контексот и на истражувањето на докторската дисертација што ги засегнува националната безбедност, безбедносната политика, политичката стабилност и/или благосостојбата во земјата) е (пред) фаза со која започнува физиомирањето на безбедносната политика која е дел од државната политика³⁴⁷. Од наодите на генералната анализа на состојбите (од значење за виталните национални интереси) и формулација на проблемот всушност зависи како ќе биде ориентирана безбедносната политика. При ова посебно би требало да се има на ум фактот што консеквенците од стратешките одлуки по правило се ирреверзибилни. Како што може да се забележи, ова е фундаментална фаза во креирањето на безбедносната политика. Формулацијата на проблемот е своевидна рефлексija на интересите на државата. Врз основа на коректна формулација на проблемот, може да се проектираат целите на безбедносната политика и да се пристапи кон оперативни анализи кои треба да упатат на тоа како тие цели ќе се постигнат. Со други зборови, под претпоставка да е јасно поставена целта што треба да се постигне, изборот на стратешкиот приод следи по опстојната анализа на сите релевантни чинители што го обусловуваат исходот на конкретната политика.

Треба да се внимава како носителот на безбедносната политика пристапува кон анализа на состојбите во дадениот политички момент. Овде повторно се среќаваме со истите недоречености во креирањето на безбедносната политика на Република Македонија. Како се одвива процесот и кои се учествуваат во реализацијата

³⁴⁷ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

на анализата на состојбите во даден политичко безбедносен момент, како методолошки е осмислена анализата и каде е таа насочена во предметната смисла (што всушност е предмет на анализа).

Ситуационата анализа е всушност првата фаза со која отпочнува процесот на физиомирањето на безбедносната политика во врска со конкретен проблем. Имајќи ги предвид наодите и упатувањата од претходно извршените стратешки анализи за базичните трендови/процеси во земјата, регионоти/или на глобално ниво, цел на ваквата анализа е да се идентификуваат: Јаките и слабите страни на земјата во контекстот на дадената проблемска ситуација; Организациските јаки и слаби страни на владата како носител на државната политика, вклучително и проценка на нејзиниот кадровски капацитет и капацитетот на професионалната поддршка што ја користи; Моќностите (погодностите) што земјата ги има или и се отвараат, но и заканите со кои, во врска со истиот проблем, таа се соочува во своето опкружување. Ваков сопствен поглед кон огледало не се прави од страна на носителите на институциите во безбедносниот систем.

Како што се гледа во фокусот на анализата се или би требале да бидат позициите и на владата (како носител на безбедносната политика, односно севкупната државна) и на земјата (како политичка заедница и меѓународно- правен субјект) чиј интерес е засегнат.

Зошто сега анализата на креирањето на безбедносната политика се одвива на два “колосеци”? Најпрво, бидејќи носителот на безбедносната политика (владата) е ентитет различен во однос на земјата (државата) како политичка заедница. Имено, владата е дел од државата, но Република Македонија не може да се сведе на владата-владата и државата се две организации од различен вид и ранг! Меѓутоа, разгледувајќи конкретен спор неизбежно се наметнуваат размислувањето дали всушност постои преклопување на интересната позиција на владата (односно на партијата / партиите и личностите што неа ја сочинуваат) и на нацијата (политичката заедница), воедно каде е тука местото и позицијата на Собранието на Република Македонија и Претседателот на државата како дел од безбедносниот систем на Република Македонија. Значи преклопувања постојат во поглед на целната заинтересираност и секако нивоата на засегнатост и учество во креирањето на безбедносната политика.

Поради недореченостите и немањето на официјална институција низ која ќе поминуваат стратешките документи во врска со безбедносната политика во услови на партизирано македонско општество, дискутабилен степен на демократија и намалено

односно безначајно влијание на Парламентот во креирањето на безбедносната политика дали во вакви услови се засегнати само интересите на оние што ја сочинуваат актуелната власт или пак се засегнати и интересите на сите граѓани (земјата). Вака влегуваме во таков нов пристап на односи и врска каде што и покрај тоа што речиси идентични интереси делиме сепак, говориме за единство и затворен круг на објективизација каде што само интересите на актуелната власт се приоритетни во однос на интересите на сите граѓани и Република Македонија, момент каде перцепцијата за креирањето на безбедносната политика опфаќа повеќе агли на пристап и прави момент на засегнатост и незасегнатост. Иако анализата на Панде Лазаревски за фазата со која отпочнува процесот на оперативното физиомирање на државната политика во која значаен дел зазема безбедносната политика е доста слоевито поставена, таа сепак претставува една неразделена целина, а наодите имаат смисла само доколку се гледаат сите на ист таков начин. При тоа неодминлив треба да се има во предвид и личниот мотив како основа на политичкиот ангажман на актерите на безбедносниот систем и на политичката сцена, односно, во контекстот на претходно искажаното, меѓу другото, треба да се идентификуваат и личните интересни позиции и мотиви за политички ангажман на непосредните носители на политичката активност, односно делувањето во безбедносните институции, како на сопствената така и на соперничката страна. Наодите до кои се доаѓа во оваа фаза се обединуваат и се анализираат во настојување да се дојде до релевантни заклучоци за причинско – последичните врски и меѓузависноста на различните моменти што, во контекстот на проблемската ситуација влијаат врз позицијата на земјата и/или владата. Оттаму, оваа фаза резултира со *согледување и формулирање на оперативните (фундаменталните) проблеми*, односно на проблемите што можат да влијаат врз ефикасноста и ефикасноста на безбедносната политика (на пример, слаба кадровска структура на надлежните Министерства задолжни за безбедноста (МВР, МОРМ итн), оскудна аналитичко-информациска основа, или пак немање материјални резерви или резервни коридори за набавка во случај на блокада на земјата). Врз основа на сумарните аналитички резултати понатаму треба да се пристапува кон политичко безбедносно предвидување, како следен чекор во процесот на формирање на “сликата” за проблемот со кој се соочува носителот на безбедносната политика³⁴⁸.

³⁴⁸ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

Кога длабински ќе се навлезе во донесените документи кој ја опфаќаат безбедносната политика ќе се види дека најголем дел од нив ги има згазено времето, односно не се со временската потреба и просторот. Заради тоа битно е како се пристапува кон предвидување на идните(можни) состојби на политичкиот амбиент и позицијата на земјата и на носителот (носителите) на безбедносната политика во тој контекст. Политичкото предвидување е фаза во која се создаваат основани претпоставки за идните состојби на безбедносниот амбиент врз основа на информациите за природата на проблемот и проблемската ситуација што се создава околу него. Тоа во себе ги интегрира претходно добиените аналитички наоди за: клучните моменти што во најголема мера влијаат врз развојот на настаните, а со тоа врз позицијата на земјата и на активностите на владата во контекстот на проблемот што е предмет на разгледување и трендовите што за носителот (носителите) на безбедносната политика можат да се идентификуваат како закана или можност (погодност). Со други зборови, предвидувањето на идната безбедносна констелација и предвидувањето на идните безбедносни трендови или, за идната безбедносна констелација, релевантните трендови во некоја друга област (економија, социјална, технологија култура итн) подразбира претходно извонредно познавање на природата и однесувањето на клучните сили што го чинат безбедносното и во поширока смисла политички релевантното безбедносно опкружување. Она за што зборуваме метафорички може да го споредиме со дрво, при што корените го претставуваат познавањето на безбедносно релевантното минато, стеблото- сегашноста, а гранките се прогнозите за можните идни состојби. Всушност, познавањето на минатото е услов за разбирање на сегашноста, а двете се услов за антиципирање на иднината. Основна цел на предвидувањето е да овозможи активен однос кон развој на настаните, односно да упати на: можниот развој на настаните, непосредните и посредните импликации на таквиот развој на настаните врз позицијата на земјата и/или Владата, можните начини за третирање на проблемот и на импликациите од примената на одредена политика при дадена констелација на односи. За да постигнат неброени оперативни цели во рамките на развој на оваа се креираат и се симулираат различни сценарија за развој на настаните³⁴⁹. Во рамките на таквите сценарија треба да се тестираат различни варијанти на однесување на директни и посредно инволвираните страни во проблемската ситуација и постепено се гради претстава за оптималниот безбедносен приод што владата и другите елементи на

³⁴⁹ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

безбедносните систем на Република Македонија треба да го примени во реалноста. Ако анализата на опкружувањето во основа укажува на тоа колку реално Претседателот на државата, Собранието и Владата на Република Македонија ги поставила целите што треба да ги постигне, тогаш таа фаза заедно со предвидувањето на идните состојби на безбедносниот амбиент упатува на тоа : (а) во која насока треба да се бараат модалитетите на безбедносната политика и (б) што треба владата односно носителот (носителите) на безбедносната политика да направи за да биде во позиција да ја реализира зацртаната политика и да ги постигне целите што си ги поставила. Имајќи го тоа во предвид, треба да се пристапува кон следната фаза, а тоа е изборот на безбедносна алтернатива.

Во оваа фаза треба да се оформува ставот за тоа која од опциите за конкретно делување овозможува најсоодветно постигнување на саканата цел. Во таа смисла, изборот на конкретен безбедносно-политички приод подразбира претходна споредбена анализа односно проценка за тоа какви можни консеквенци имплицира секоја од разгледуваните опции за политичко-безбедносно делување што во овој контекст се поставува прашањето: Која од алтернативите е оптимална и зошто? (Разбирливо, водењето сметка за етичко-вредносните консеквенци на изборот е повеќе од препорачливо)³⁵⁰. Само како мало потсетување, изборот на политичко безбедносниот приод за креирање на одреден проблем се јавува како заокружување на процесот што го сочинуваат три меѓузависни етапи кој според Панде Лазаревски се следните: дефинирање на проблемот што налага активност, споредување на консеквенците од две или повеќе алтернативи за решавање на проблемот, избор на алтернативата за која се претпоставува дека ќе резултира со ефект најблизок до она што се сака да се постигне. При “одмерувањето” која од алтернативите е вистинска, неодминливо се поставуваат прашања во врска со следниве моменти: *цели* (Што се сака), *трошоците* (Колку ќе чини постигнувањето на поставените цели), *ограничувања* (Кои фактори го ограничуваат /попречуваат постигнувањето на поставените цели), *попратни ефекти* (Што се може да произлезе од напорите да се постигнат поставените цели или пак со постигнувањето на поставените цели?), *време* (Кога ќе настапат консеквенците од направениот избор во врска со алтернативата?), *ризик/неизвесност* (Каков ризик имплицира изборот и колку е извесно дека ќе ги предизвика ефектите што се очекуваат?).

³⁵⁰ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

Од тука, во практиката, вреднувањето и селектирањето на безбедносната политика и нејзините стратегии и концепти (начин, приод за кој се смета дека е доволно добар за постигнување на поставената цел) подразбира постојана ориентираност кон идните состојби што мора да ја има безбедносниот систем во креирањето на безбедносната политика на Република Македонија. Станува збор за постојано расветлување на новите релации што во контекстот на динамиката на безбедносниот процес се создаваат и, во таа смисла, постојано усогласување на поставеноста и постапките на носителот (носителите) на безбедносната политика на начин на кој би се оптимализирала неговата (нивната) позиција во постојано променливата безбедносна констелација. Како што веќе еднаш рековме, политичкиот безбедносниот процес е апсолутно динамичен, без вистински почеток и крај. И наместо рекапитулација: *Секоја безбедносна ситуација, сфатена како пресек на динамиката на политиката како процес, имплицира избор. Таа понатаму може да се развива во различни насоки, зависно од вредносната профилираност, ригидност на целите, аналитичката моќ, стратешката имагинација, безбедносна интуиција и оперативните перформанси на безбедносните актери.* Се разбира, во рамките на лепената од можности што ги пружа конкретното историско време и простор.

Со изборот на приодот за решавање на конкретниот проблем завршува процесот на моделирање на безбедносната политика. Следната фаза е имплементацијата, односно спроведувањето на избраниот начин на безбедносно и политичко делување. Секако дека и во самата фаза на имплементација се можни корекции и надоградувања. Но, воопшто за да стане збор за некакви корекции или надоградувања на безбедносната политиката што е во тек, таа треба да се следи, односно да се следат резултатите што таа ги постигнува³⁵¹.

Имплементацијата на безбедносните стратегии и концепти во Република Македонија треба да претставува систем од мерки и активности со кои се врши апликација на стратешката замисла, се изведуваат активностите што таа ги налага, аналитички да се следи ефективноста и ефикасноста како на безбедносните операции, така и на генералниот стратешки приод во целина и, согласно со тоа, се прават нужни корекции и модификации. Начинот на кој тоа ќе се реализира е определен од безбедносна и политичката констелација, безбедносниот тренд и политичко – акционата перформанса на самиот субјект во безбедносниот систем на земјата. Зависно

³⁵¹ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

од фазата и околностите што го карактеризираат политичкиот конфликт, како пожелно од аспект на постигнување на поставените цели, се прибегнува кон *комбинирање на различни стратешки приоди*. Базичната премиса при изборот е дека благодарение на него, безбедносниот субјект ќе ги постигне целите што ги поставил. Аналогно на тоа, се претпоставува дека со избраните оперативни и функционални безбедносни стратегии и концепти ќе се реализираат одредени сегментарни и етапни цели како дел од глобалната стратешка целна рамка и согласно со општата стратешка замисла. Бидејќи можат да се слушат пропусти или при имплементацијата на безбедносната политика, или пак во претходната фаза кога се одлучувало за нејзиниот избор и оттаму да изостанат очекуваните ефекти (па дури и да се појават контра ефекти), се наметнува неопходноста од контрола и вредување на резултатите на политичката активност во Република Македонија низ призмата на очекуваното и доколку дошло до резултати различни од очекуваните – откривање на причините што довеле до тоа. Значи, функција на таквата контрола е благовремено да алармира за појавата на проблем во постигнувањето на проектираните цели во нивната содржинска, просторна и временска димензија, или пак да алармира за постоењето на потенцијално проблематичен сплет на претпоставки и околности (пред да втаса во фаза кога ќе мора да се квалификува како проблем).

Слаба страна во безбедносниот систем на Република Македонија е *организирањето и спроведувањето на процесот на следењето на резултатите што ги дава безбедносната политика*. Во основа, со следењето на имплементацијата на безбедноста политика треба да се создава емпириска граѓа за тековни и етапни аналитички оценки колку таа политика вреди од аспект на постигнување на целите што се поставени пред неа. Воедно со тоа се документира дали и каква причинско-последична врска постои помеѓу конкретната безбедносна политика и настаните во безбедносното и политичко на пример регионално опкружување. Притоа, посебно треба да се напомене, “мета” на следењето не се само саканите и очекуваните промени во безбедносниот амбиент настанати како резултат на политиката што се води, туку и непредвидените и неочекуваните околности што директно или индиректно влијаат врз развојот на настаните предизвикувајќи пропратни појави и прелевања надвор од саканите ефекти.

Што се однесува пак до веродостојноста на аналитичките оценки со кои се вреднува безбедносната политиката што се води, тие ќе зависат од точноста, веродостојноста, издржаноста и издашноста на податоците и информациите кои го

документираат обемот и квалитетот на постигнување на саканата цел што сега секако не се прави, преку што се ослабнува самото успешно делување на безбедносното систем и се оневозможува успешната имплементација на безбедноста политика на Република Македонија³⁵².

Воедно во дефинираниот безбедносен концепт на Републиката и нејзините елементи од системот се немаат утврдено според кои *критериуми се вреднуваат достигнувањата и можностите на конкретната безбедносна политика*. Главното прашање што се поставува во контекстот на вреднувањето на конкретната безбедносна политика не се однесува ниту на фактите (Дали нештото постои односно дали се случило?), ниту на активноста (Што да се прави), туку на постигнатото (Дали и колку е вредно она што се прави односно она што е направено?).

Вреднувањето кое сега го нема при креирањето на безбедносната политика треба да се одликува со: фокусирање врз квалитетот на политиката/ програмата што е под “лупа”; меѓузависност на фактите и вредноста – да се тврди дека безбедносната политика или нејзини програма има високи перформанси значи не само тоа дека резултатите што произлегуваат од таа политика се вредни од аспект на поставената цел, туку и тоа дека тие резултати се токму производ на активностите преземени за разрешување на конкретниот проблем; Ex post – ориентација – еволуцијата треба да се врши врз безбедносната политика или нејзината програма што се реализирала или чија реализација е во тек за разлика од изборот или препораката на алтернативата која иако имплицира вреднување се врши пред превземањето на активностите (ex ante); Двојство во приодот при вреднувањето на конкретната безбедносна политика на Македонија треба да се третира од една страна како цел сама по себе (колку таа се остварува онака како што е зацртана), а од друга како средство за постигнување на поставената цел. Тоа имплицира хиерархиско поставување и третирање на безбедносната политика и програмите што се предмет на вреднување.

Функции на вреднувањето кои може да се утврдат би можеле да бидат: да се даде веродостојни и основани сознанија за перформансите на безбедносната политиката што е предмет на анализа; да придонесе кон усовршување на критериумите според кои се врши селекцијата/изборот на безбедносната стратегија и концепти; да придонесе кон реструктурирањето на безбедносниот проблем, редефинирањето на политичките и безбедносни насоки и цели и замена, корекција или надоградување на

³⁵² Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

аплицираната безбедносната стратегија и концепти; Оценката за перформансите на безбедносната политика може да влијае врз нејзината натамошна имплементација на еден од следните начини: прилагодување (модифицирање) на безбедносната политика на Република Македонија што се следи и вреднува на новите услови што настанале односно согласно новите сознанија до кои се дошло; продолжување со конкретната политика за безбедноста без дополнителни модификации бидејќи информациите упатуваат на нејзините високи перформанси; сопирање на таквата безбедносна политика доколку се процени дека: целта е веќе постигната. Сепак, за да можат безбедносната политика или нејзините стратегии и концепти воопшто да бидат подложени на процедурата за вреднување треба да ги исполнуваат следните услови: да бидат јасно артикулувани, јасно да бидат специфицирани целите и/или очекуваните резултати, да бидат поставени јасни претпоставки што ги поврзуваат безбедносните и политички активности со целите и/или резултатите што ако се види не е случајот со документите кој се опфатени во безбедносната политика на Република Македонија.

Процесите и состојбите како политички, економски, културен и т.н амбиент (реалност) во кој опстојуваат државите и владите, и како амбиент во кој се остварува безбедносната политиката; меѓународната и националната констелација на интереси, цели и моќ и нормативно- институционална рамка како основа и ограничување при креирањето и спроведувањето на националната безбедносна политика; организациите како носител на конкретна безбедносна политика од значење за виталните интереси, “идентитетскиот карактер” и психолошките профили на поединци како прв и краен носител на идеите и конкретните активности во политиката за безбедноста, и секако “крајна адреса” на која стасуваат консеквенциите што произлегуваат од неа и секако остварувањето на виталните национални интереси сите тие се тесно испреплетени и често преминуваат и произлегуваат една од друга. Иако имаат препознатливи параметри што донекаде ги разграничува, сепак останува фатот дека дури со нивното осмислување како целина сочинета од релативно издиференцирани но комплементарни сегменти стекнуваме потполна претстава за вкупниот опфат во успешното креирање на безбедносната политика на Република Македонија³⁵³.

Поаѓајќи од предметот на оваа докторска дисертација е влијанието на современо теориско концепциските пристапи во креирањето на безбедносната политика на Република Македонија, а врз основа на претходно кажаното се наметнува јасна потреба

³⁵³ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

за развивање во земјата на т.н.стратешки истражувања/студии за безбедносната политика и нејзините концепти за безбедност и се она што е поврзано со тоа, како отворени прашања што се во видното поле кои според Панде Лазаревски се следните: Што е она што претставува вистински проблем заради кој тој вреди да се истражува во еден Центар за безбедносна политика (Државен институт за безбедносна политика)? Каква е состојбата во моментот (статус)? Во која насока треба да се развива (динамика и тренд)? Ако станува збор за повеќе проблеми,тогаш кој е нивниот заеднички именител? Од која гледна точка (аспект) можат да се анализираат тие проблеми (од аспект на поединецот, групата, конкретната институција/орган,поредокот)? Кој страни (димензии) ги имаат тие проблеми (на пример политичка-внатрешна и меѓународна, економска организациска,социјална,психолошка...)? Кои се чинителите што ги обусловуваат тие проблеми? Дали и како тие проблеми се меѓусебно поврзани и на кој начин се рефлектираат во опкружувањето(релации)?³⁵⁴

Прашањата и проблемите од доменот на безбедноста и нејзината политика треба да се предмет на стратешки истражувања што можат да имаат политичка правна организациска психолошка, безбедносна, економска, технолошка и воена димензија. Секако, ваквата поделба е условна,бидејќи во практиката е речиси неизбежна нивната комбинација. Сепак, за момент би се задржале на тоа што, зависно од истражувачкиот приод, е во фокусот на вниманието на анализите како подготовка за соодветна безбедносна политика.

Политиколошката анализа акцентот треба да го стави врз: функционирањето на политичкиот и безбедносниот систем и политичката состојба и стабилност на земјата; политичкиот процес при донесувањето одлуки релевантни на безбедноста и нејзината политика и логистиката на тој процес; стратешките аспекти на безбедносната политика и способноста на политичкото водство да ги мобилизира националните ресурси; меѓународните односи и надворешната политика на земјата релевантни за безбедноста. Во иднина анализата на нормативната рамка акцентот треба да го стави врз: надлежностите и процедурите што државните институции ги имаат во доменот на безбедносната политика, надлежностите на меѓународните институции во доменот на зачувувањето на мирот и безбедноста, процедурите во меѓународните организации што важат во случај на постоење закана или пак ефективно нарушување на мирот и безбедноста. Политиколошката анализа треба да ја изработуваат Министерството за

³⁵⁴ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

внатрешни работи, Министерството за одбрана, ЦУК, Разузнавачките служби и сродните факултети.

Организациската анализа во иднина акцентот треба да го стави врз утврдувањето на фактичката состојба и субјективното доживување на состојбите на планот на раководењето со организацијата (Собрание, Претседател, Влада, министерства) работни процедури, екипираноста, знаењето и вештините што се ставаат во погон, опременоста, организациската клима и правилата што реално важат, вклучувајќи го притоа и прецизното утврдување на реалниот степен на автономија што го има конкретната организација. Оваа организациска анализа треба да биде доверена на Министерството за државна администрација, Министерството за економија и факултетите од областа на организациските науки. Неизбежна треба да биде и психолошката анализа која акцентот треба да го става врз: утврдувањето на битните карактеристики на она што би го нарекле национален карактер со посебен осврт врз предвидувањето на психо динамиката на масовното однесување во кризни ситуации. Комплексната анализа на психолошките профили на носителите на високи политички, безбедносни, воени и стопански функции кој се во позиција да донесуваат или пресудно да влијаат во донесувањето стратешки одлуки во безбедносната политика. Потоа се психолошките аспекти на загрозувањето на безбедноста на земјата зависно од формите и целите на конкретното загрозување, како и психолошките аспекти на импрелентацијата на политиката на безбедност. Психолошката анализа треба да ја изработуваат соодветните институции, разузнавачките служби и факултети од соодветната област.

Врз основа на ризиците и заканите пред кои е исправена Република Македонија неопходна е демографската анализа која акцентот треба да го стави врз демократските движења во земјата и регионот и тоа имајќи ги предвид поместувањата на етничката и верската структура (која се јавува како најсериозен основ за сепарација и конфликт) како и поместувањата во рамките на старосната структура, просторната разместеност и стилот на живот според етничка и верска припадност и поместувањата во рамките на соодносот: работно и военоспособно наспроти издржувано население. Демографската анализа треба да биде задача на Заводот за статистика, Министерството за внатрешни работи и разузнавачките служби.

Кога се говори за концептот за воена безбедност во Република Македонија на кој повеќе не се дава поголемо место треба институциите од одбранбениот сектор како на пример Воената академија да се задолжи со континуирана изработка на Воена

анализа каде акцентот ќе го става врз: Природата и карактеристиките на военото загрозување на земјата; Воената моќ на земјата-нејзините квантитативни и дистрибутивни аспекти и квалитативните фактори: кадар, опременост, морал и водство; Ефективноста на колективните системи за безбедност и билатералните сојужништва; Моралот на нацијата, патриотизмот и карактеристиките на општеството-пред се степенот на кохезивност и народната поддршка што ја уживаат поредокот и владата ; геостратешките и демографските карактеристики на земјата; Алокацијата и структурата на ресурсите и виталните стопански капацитети³⁵⁵.

Министерствата за финансии и за економија како и Народната банка на Македонија треба да имаа свое место во креирањето на безбедносната политика преку изработка на економските анализи каде акцентот ќе го ставаат врз согледувањето на економската моќ на земјата како материјална основа на напорите што се прават во доменот на безбедноста на земјата, но и како фактор за вработно ангажирање на работоспособното население и неутрализирање на фрустрациите произлезени од невработеноста, и секако, како фактор на политичката стабилност на земјата

Анализите за постигнатото ниво на научно-технолошкиот развој на земјата кои треба да се доверат на научно-образовните институции од областа на безбедноста и други области како енергетското и информатичкото поле треба да се фокусираат врз импликациите што науката и технологијата ги имаат како фактори што влијаат врз општата слика на безбедноста

И конечно, анализите на состојбите и акутните и/или потенцијалните проблеми во доменот на загадувањето на средината и обезбедувањето на здравјето на луѓето и стоката од страна на Министерствата за здравство и за животна средина треба да се фокусираат врз импликациите што загадувањето и здравјето односно болестите ги имаат како фактори што влијаат врз состојбите на планот на безбедноста на Република Македонија.

Посебно прашање за природот на стратешките истражувања за безбедноста од страна на еден Државен Центар (Институт за безбедносна политика) е кога предмет на истражување е адекватноста и вредноста на самите аналитички и прогностички методи/техники што се применуваат, при што еден од клучните моменти е несомнено вреднувањето и изборот на аналитичката/прогностичката парадигма која понатаму е

³⁵⁵ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

клучот за разбирање и толкување на проблемот што е предмет на анализа и чија иднина се прогнозира.

Проблемите во доменот на безбедноста и нејзината политика можат да се гледаат од неколку агли: кои состојби и процеси во земјата во регионот или во поширокото опкружување го загрозуваат опстанокот на државата и нејзиниот територијален интегритет што ја прави Република Македонија зависна од надворешни чинители, како конкретно тоа се одразува врз нејзината сувереност и какви импликации тоа може да има во иднина? како состојбите и процесите во земјата се одразуваат врз мирот и безбедноста во регионот и на кој начин ги засегнуваат интересите на другите земји од регионот? дали во Република Македонија или во регионот големите сили имаат витални интереси, кој се тие витални интереси, дали постои конфликт на тие интереси и како тоа се одразува врз мирот и безбедноста во регионот (општо земено) и врз безбедноста (посебно)? дали и како состојбите и процесите во земјата и регионот ги засегнуваат интересите на големите играчи на меѓународната сцена и каква реакција може да се очекува?

Секако, тоа претпоставува продлабочени анализи и темелно запознавање со реалноста во секоја од тие земји, со нивните интересни позиции и меѓусебните односи, како и издржани прогнози за можниот развој на настаните во иднина. Конкретно, станува збор за следниве видови на анализи кои треба да ги изработуваат институциите од политичко безбедносниот систем на Република Македонија: стратешки анализи, како анализа на базичните трендови втемелени врз динамичната констелација на интереси и однос на сили во конкретна земја, регион и/или на глобално ниво. Ваквиот тип на анализи овозможува предвидување на идните општи состојби релевантни за статусот на виталните национални државни интереси и е основа за нивна реинтерпретација или редефиниција; Ситуациони анализи, како анализа на конкретната анализа во земјата и во нејзиното опкружување. Таа е едновременно е слика на актуелниот миг и врска помеѓу конкретното минато и можната иднина, или, со други зборови, во рамките на оваа анализа се интерпретираат сознанијата за сегашноста со оние за минатото и со научно стемелените генерални предвидувања за иднината. Ситуационите анализи треба да се темел за издржани трендови проекции како нешто по детално, но помалку генерално во однос на предвидувањата за кој стана збор во контекстот на стратешките анализи; Операциони анализи, насочени се кон конкретно идентификување на силните и слабите страни на Република Македонија во целина и на носителот на безбедносната политика посебно, или, со други зборови, ориентирана е

кон согледување и оценување на капацитетот на номиналниот, но и на непосредните носители на државната политика за ефективно и ефикасно постигнување на поставените цели. При тоа од посебно значење се споредбените анализи на акционо-политичкиот капацитет на владите и државите во спор што, меѓу другото, овозможуваат согледување на јаките и слабите страни на противникот³⁵⁶.

Во тој контекст,аналитичкото внимание посебно би треба да се задржува на следните битни моменти:маневарски карактеристики и акционата способност на страните во спор/конфликт, интересните позиции,авторитетот и моќта што тие ги имаат во врска со решавањето на конкретниот политички проблем, природата и обемот на манефесна и латентна политичка подршка, што тие дома и на меѓународен план ја уживаат начелно или специфицирана за конкретниот проблем, нивната реална моќ како држави да го издржат спорот и да профитираат од него.

Од аспект на издржаноста на операционите анализи од не мало значење е и од располагањето со издржани сознанија за психолошките профили на непосредните носители на државната политика,како и претстава за националниот карактер односно за политичката култура и моралот на нацијата што е во фокусот на аналитичкото внимание. Операционите анализи резултираат со препораки што наоѓаат најнепосреден одраз врз физиомирањето на оперативно-политичките и безбедносни планови на носителот (носителите) на безбедносната политика.

Врз основа на претходно искажаното може да констатираме дека безбедносната политика на Република Македонија претставува сложен и меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми, кои ги превзема државата заради заштита, одржување, унапредување на безбедноста на државата и нејзините граѓани, во согласност со нејзините расположливи ресурси и со активна соработка со меѓународната заедница. Во себе системски ги содржи политичката, економската, одбранбената, внатрешно безбедносната, социјалната, еколошката и други области.

Како, Република Македонија ќе се однесуваат во меѓународните односи зависи од интересите помеѓу нив. Се разликуваат два вида интереси: национален и јавен. Националниот интерес на земјата е поврзан со ресурсите и со можностите на државите што треба да им осигураат опстанок, развој и благосостојба на граѓаните. Додека јавниот интерес е заштитен со законите на државите и е насочен кон внатре, а националниот интерес е насочен кон надвор. Националниот интерес на Република

³⁵⁶ Лазаревски П. Атанасов П. „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002

Македонија се поистоветува со термините: темелен интерес, витален интерес, значаен интерес и периферен интерес. Интересите кои се поврзани за опстанокот на државата лесно се препознатливи, тие се јасни и видливи. Можеме да кажеме дека виталните интереси се разликуваат од интересите за опстанокот на државата по времето кое е потребно за донесување на релевантните одлуки. Од значајните интереси не зависи опстанокот на државата или благосостојбата на граѓаните, туку на нив влијаат ризиците, законите и опасностите од сите подрачја на општественото живеење.

Многу е важно кога се формулираат националните интереси тие да ја имаат легитимацијата на јавноста, да не бидат себични интереси на елитата на власт и да ја одразуваат волјата на поголемиот дел од граѓаните. Надворешни фактори кои влијаат на дефинирањето на националните интереси се: состојбата на меѓународните односи, состојбата на регионот, меѓународните организации и корпорации. Од внатрешните фактори може да ги истакнеме: внатрешнаат политичка состојба, интересите на одредени општествени групи, перцепцијата на политичките елити и државните институции.

Може да се каже, ако националниот интерес е зачувување на суверенитетот и на територијалниот интегритет на државата тогаш оваа национална цел се остварува преку развивање добрососедски односи со државите, почитување на меѓународното право и дејствување во рамките на меѓународните институции. Се ова се постигнува со: јакнењето на довербата и размена на информации меѓу државите, изградбата на стабилна и безбедна околина, почитувањето на основните права на државите, покажувањето на волја за соработка и политичко и безбедно интегрирање на државата на пошироките меѓународни интеграции. Клуч за успехот во остварувањето на националните интереси е државното раководство кое ги донесува одлуките да има пристап до релевантните информации.

Според времето интересите на земјата можат да се поделат на: краткорочни, среднорочни и долгорочни. Краткорочните интереси се поврзуваат со остварување на краткорочни цели. Остварувањето на среднорочните интереси го зголемува влијанието на државите. Остварувањето на долгорочните интереси влијае на улогата на државата и нејзиното управување.

Безбедносната Политиката на Република Македонија претставува рамка преку која земјата обезбедува безбедност за државата и нејзините граѓани и сето тоа се презентира како интегриран документ. Политиката ги дефинира

начините за решавање на тековните и идните можни закани и ризици по безбедноста. Таа уште може да се нарече: стратегија, концепт или доктрина.

Постојат пет главни причини за да Република Македонија треба да има интегрирана и детал на безбедносна политика, тоа се:

- прво, безбедносната политика на Република Македонија бара целосна анализа на сите закани по националната безбедност. Внатрешните и надворешните закани долго време беа разгледувани одделно, но се повеќе безбедносната политика вклучува сеопфана процена како на домашно така и на меѓународно опкружување ;
- второ, безбедносната политика може да помогне во хармонизирање на придонесите на порастечкиот број актери во безбедноста вклучувајќи ги оние на национално ниво, локалната власт, деловната заедница (на пр. Во заштитата на виталната инфраструктура), различните организации на граѓанското општество, како и регионалните и меѓународните институции. Централизираниот процес на формулирање политика од бројни извори може да помогне во создавањето заедничко разбирање на безбедноста;
- трето, безбедносната политика треба да дава политичка насока на бројните актери вклучени во остварувањето на националната безбедност на државата, Централизираниот процес овозможува оптимално користење на ресурси, помага да се избегнат противречностите, вишок или недостигот ресурси, како при изготвувањето така и при спроведувањето;
- четврто, безбедносната политика обезбедува сеопфатност во водењето на безбедносната политика. Ова може да помогне да се постигне консензус за клучни национални вредности и интереси и спектарот на закани што ги загрозува тие вредности;
- петто, безбедносната политика треба да претставува инструмент за градење доверба на регионално и меѓународно рамниште. Доследната и транспарентна политика ја отсликува загриженоста на државата во врска со нејзината национална безбедност, но и регионалната и безбедноста на меѓународната заедница и на тој начин овозможува меѓународно разбирање и соработка.

Формулирањето на безбедносната политика на Република Македонија треба да помине низ неколку фази и тоа: иницирање, изготвување, усогласување и одобрување. Изготвувањето на безбедносната политика е од страна на извршната власт и тоа може

да биде постојана комисија или постојано тело, или да се формира врз ad hoc основа. Комисијата на Собранието и Владата на Република Македонија обично се консултира како со владини така и со невладини актери. Ревизијата речиси секојпат ја иницира извршната власт. Во некои случаи, законоданите или постојаните комитети задолжени за безбедносните прашања треба да предложат ревизија на безбедносната политика процесот треба да биде годишен или редовен, или само повремен. Во владини актери на Република Македонија во спроведување на безбедносната политика како што е споменато спаѓаат: Претседателот на државата, министерството за одбрана и за внатрешни работи, разузнавачки агенции, претставници на вооружените сили, законодавни комисии и сл. Додека во невладини актери спаѓаат: политичките партии, медиумите, граѓанското општество и универзитетите.

На пример, процесот на формулирање на безбедносната политика треба поминува низ две фази. Првата фаза би вклучувала широка и сеопфатна социо-политичка консултација чиј резултат е необврзувачки извештај до владата со сугестии за безбедносната политика. Во втората фаза треба да се подготвува безбедносна политика од страна на владино тело, што го има предвид горе наведениот извештај. Усогласување ќе се постигнува со тоа што од различни актери вклучени во системот за безбедност, а потоа треба да се бара инпут за време на процесот на изготвување на политиката, и со тоа што за време на процесот првичните нацрт-верзии треба да се доставуваат до сите вклучени актери, дали интерно или јавно, или пак комбинација од двете.

Битен елемент во врска со процесот на иницирање и имплементирање на стратегиите е поседувањето на капацитет и на Владата и општеството да истите ги спроведе. Проблемите со капацитетот во врска со имплементацијата на стратегиите се манифестираше во голема мера и во Република Македонија, во обидите на Владата при донесувањето на поважните безбедносни стратегии.

Традиционалните инструменти за спроведување на националната политика се Службите за надворешни работи и вооружените сили. Другите инструменти ги вклучуваат разузнавачката служба, безбедносна служба на униформираните институции (полицијата, железничката полиција, затворските служби, судските чуври), безбедносната служба (царинските административни службеници), спасувачките служби и нивната управа (противпожарни, екипи за спасување од рудници, планинарски спасувачки екипи, медицински итни спасувачки екипи, економски

мобилизирачки капацитети и капацитети на финансиските служби и институциите за заштита на класифицирани информации.

Другите инструменти за спроведување на националната безбедносна политика ги вклучуваат меѓународните и регионалните организации и институции и асоцијации во кои државата е членка - ОН, ЕУ, НАТО, ОБСЕ, Советот на Европа, невладините организации, меѓународните договори, конвенции, сојузи, норми и стандарди, и медиумите.

Во Македонија постои растечка тенденција на заинтересираност и интерес од страна на цивилните структури за прашањата поврзани со безбедносниот систем. Владите и граѓанското општество постепено ја препознаа потребата за воспоставување на силна цивилна заедница која поседува експертиза во областа на безбедноста и одбраната, а која треба да содржи владини и невладини индивидуи и институции. За таа цел, основани се центри и/или факултети за безбедност, каде се организираат посебни образовни и едукативни програми за цивили, со цел да се обезбедат вештини и експертиза во областа управувањето со системот за безбедност.

Сепак, пост-комунистичкото општество во Република Македонија од 1990-тите беше релативно затвореното општество за цивилите. Во овој период, на безбедносните служби им недостигаше капацитет за спроведување на политики, а на државните службеници им недостигаше експертиза за справување со бирократијата на безбедносниот сектор. Развојот на силна заедница на цивилни интелектуалци кои ќе бидат ангажирани во почетната фаза на изградба на безбедносни стратегии беше предизвик за земјата и иницијална точка за започнување на дефинирање на безбедносните стратегии. Почнувајќи од доцните 1990-ти, воспоставувањето на безбедносната заедница беше основа за стекнување на јавната поддршка за реализацијата на реформите во безбедноста предвидени со стратегиите, како и за други прашања кои бараат поширока јавна поддршка за нивната успешна реализација и имплементација.

Недостатокот на легитимни цивилни, воени и одбранбени експерти способни за справување со безбедноста во однос на законодавството и пошироката јавност, беше причината зошто постоеа само мал број на безбедносни документи достапни во земјата во тој период. На министерствата за внатрешни работи и за одбрана, особено им е потребен одговорен и способен цивилен персонал за извршување на безбедносно-политички функции и осигурување дека земјата поседува соодветни безбедносни стратегии. Беа направени напори да се надминат потешкотиите и постојните проблеми

преку обука на персоналот од цивилни и одбранбени професионалци, кои доведоа до одреден напредок во развивање на одржлива цивилна безбедносна и одбранбена заедница, која ќе биде во можност адекватно да развие и спроведува безбедносни стратегии. ЕУ и НАТО обезбедија значителна помош во процесот на градење на институциите преку организирање обуки за јавната администрација со цел оспособување за исполнување на обврските внатре во земјата, како и за исполнување на приоритетите за евро-атланската интеграција. Обуките беа дел од речиси сите НАТО и ЕУ програми за помош во Република Македонија и тие исто така беа составен дел на други видови на помош, како што беа техничка помош, грантови и набавки.

Главните потешкотии во недостатокот на обучен кадар беше високата политизација на јавната администрација и честите промени на вработените по промената на Владата. Образованието на луѓето за безбедносните прашања остана значаен предизвик за земјата. Реално не може да се очекува потребно ниво на експертиза во однос на безбедносните прашања, доколку не постојат инвестиции во обука на релевантните експерти.

Малиот број, како и често поделените и слабо информирани медиуми за прашањата од делот на безбедноста, е делумно виновен. Поради недоволната вклученост на јавноста, на невладиниот сектор сериозно му недостасуваше капацитет за да придонесат кон *check and balances* за односите на цивилно-воениот и цивилно-безбедносниот сектор. Сепак, кога реформите беа постигнати, се создаде голема заедница на реформатори/експерти во безбедносниот сектор, што доведе до зголемен интерес во општеството и медиумите за севкупните реформи во секторот на безбедноста и одбраната. Земјата, како резултат на постигнатите реформи, може да смета на голем број локални надлежни невладини организации и политички партии подготвени да дискутираат и понудат своја поддршка за безбедносни реформи.

Севкупните реформи, вклучувајќи ги и оние во политичките, безбедносните и економските сектори, не само што ги имаат надминато проблемите од поранешното политичко уредување, но, исто така, во голема мера помогнаа во надминување на недостатокот на креирање на независна локална инфраструктура. Често запоставуван аспект на реформата на безбедносниот систем во Република Македонија е дали владите всушност се навистина компетентни да одлучуваат за спроведување на безбедносна политика и насочување на текот на безбедносните реформи. На пример, во Белата книга на одбраната од август 1998 и сродните одбранбени плански документи е дека заканите ќе дојдат од надвор. Конфликтот што се случи во 2001 година, сепак, ги

промени оние претпоставки и ги замрзна одбранбените планови за реформи, затоа што изворот на криза не беше од надвор, туку од внатре. Во овој контекст можеме да го разбереме значењето на цивилното владеење/контрола во оценување и дефинирање на безбедносните стратегии.

При формулирањето на безбедносната политика на Република Македонија се јавуваат проблеми кои се однесуваат во изнаоѓањето на баланс меѓу различните барања за формулирањето на безбедносната политика. Па според тоа:

Прво, безбедносната политика на Република Македонија треба да ја балансира отвореноста и тајноста. Безбедносната политика треба да е предмет на јавна дебата, нејзината содржина да ги одрази општите цели на националната безбедност, а спроведувањето го остави на подредените стратегии и доктрини или други механизми за планирање.

Второ, се забележува дека постои судир меѓу потребата да се сочува слободата на дејствување и ограничувањата на активностите на реализаторите на политиката. Во рамките на безбедносната политика се разгледуваат специфичните прашања од доменост на безбедноста отколку одделните земји кои претставуваат закана по безбедноста, и покрај тоа што во некои случаи безбедносната политика е дизајнирана да испрати јасен сигнал до друга држава или сила.

Трето, потребата од ревизија на постојаната безбедносна политика на Република Македонија мора да се балансира во согласност со цената на чинење како во човечки ресурси така и во материјални.

Четврто, безбедносната политика мора да направи рамнотежа меѓу јавната дебата и инпутот од експертите. И покрај тоа што јавната дебата е неопходна за транспарентноста на процесот, сепак, ако документот станал заложник на политичките интереси на одредени групи, ова може да ја намали нејзината вредност.

Безбедносната политика на Република Македонија многу ретко нуди решенија за одредени специфични безбедносни проблеми, бидејќи овие документи не се доволно конкретни и детални за да ја пропишат секоја непредвидлива ситуација. Тука може да се предложат следниве структурни промени: Приспособување на постојаните инструменти на политиката и создавање на нови политички инструменти.

Приспособување на постојаните инструменти на политиката. Ова може да има импликации за персоналот, распределба на ресурсите, политиката за набавки и бројни други инструменти. Секоја подредена политика, како што е за националната безбедност, треба да се измени за да се усогласат со безбедносната политика.

На национално ниво, спроведување на безбедносната политика може да биде потпомогнато со формирање постојани комисии и тела кои ќе го набљудуваат начинот на кој се реализира националната безбедност, и покрај тоа што некои може во ова да гледаат пречка ефективно одлучување за безбедносните прашања. Овие групи треба да ја оценуваат безбедносната политика во светлината на моменталните способности за процени на заканите. Треба да се разгледа можноста дали треба им се додели ваква надлежност на институционализираните тела како што е Совет за безбедност. Други држави да предвидуваат редовни состанови на ad hoc меѓуминистерска група за ревизија. Подобро е составот на телата за набљудување и постапката да ги следи истите начела на сеопфатност, транспарентност, делата и консензус, како што тоа го прават комисиите за ревизија на безбедносната политика.

Комисиите или телата што ја создаваат безбедноста политика на Република Македонија треба да ги почитуваат следниве начела за демократска контрола, а тоа се: сеопфатност и реактивност, дебата и консензус, пошироко разгледување на заканите по националната безбедност, реална процена на капацитетите, транспарентност, постојано набљудување и процена на заканата, меѓународно влијание и почитување на меѓународното право.

Сеопфатно формулирање на политиката е најдобар начин целосно да се разгледат грижите кои ги имаат учесниците на државно ниво во врска со безбедноста и како овие предизвици да се совладаат со расположливите средства и капацитети.

Дебатата и барањето консензус се од основно значење за да се изготви широко поддржан документ кој ќе биде ефективно спроведен. Вообичаено треба да се разгледаат бројните закани вклучувајќи ги оние споменати во Извештајот на високиот панел на закани, ризици и можности на ОН кои вклучуваат економски и социјални закани.

Безбедносната политика треба да ги процени одговорностите на различните владини тела во поглед на утврдувањето на заканите, како и актуелните политики по прашања како што се сојузништва, употребата на воена сила, профилиференцијата на оружје за масовно уништување и улогата на демократскиот економски развој во висијата за безбедноста на граѓаните.

Транспарентниот процес на формулирање на безбедносната политика на Република Македонија помага да се спречи со крајниот производ да доминира во одредени интереси, како што се поединечни министерства или органи за безбедност.

Компатибилноста меѓу постојана безбедносна политика и меѓународното опкружување кое евалуира треба постојано да проценува од страна на постојан комитет.

Со оглед на тоа дека државите не постојат изолирано, ниту една држава не може да формулира чисто „национална„ политика за безбедност. Безбедносната политика треба да ги земе предвид одредбите од оние меѓународни правни инструменти кон кои пристапила државата, како и општото облигационо обичајно право.

При обид да се сумира искуството од креирањето и имплементацијата на безбедносната политика на Република Македонија, како најопшти констатации може да се истакне следните заклучоци.

Во Република Македонија не постои интегриран пристап во конципирање и спроведување на нешто што би се нарекло безбедносна политика, а што се гледа преку непостоење на:

- јасно нормативно утврдена институционална рамка за креирање и спроведување на интегрална безбедносна политика;
- соодветна организациска и кадровска рамка за професионален приод во идентификувањето и третирањето на прашањата релевантни за безбедносната политика на Република Македонија;
- соодветна информатично-технолошка поддршка за интегрално следење, документирање, анализа и архивирање на создаденото за појавите и процесите релевантни за безбедноста на земјата и нејзината безбедносна политика, потоа насочување, следење и вреднување на организациските процеси во контекст на креирањето и спроведувањето на безбедносната политика и донесување одлуки од значење за безбедноста на државата.

Комплексот на безбедност не е одреден само со проблемите на внатрешната безбедност и одбраната, туку во себе ги опфаќа сите прашања што во даден момент или во перспектива можат да реперкуираат по безбедноста на земјата и нејзините граѓани.

Безбедносната политика на Република Македонија не е механички збир од неколку меѓусебно изолирани политики, туку посебен квалитет што во себе органски обединува аспекти од сите политики што се водат, а што се рефлектираат или можат да се рефлектираат (директно или посредно) врз безбедносна на земјата, внатрешната стабилност и нејзината меѓународна позиција во најширока смисла, смета Панде

Лазаревски. Според него водењето на безбедносната политика на Република Македонија подразбира споделен систем од вредности определени меѓу клучните прашања на нејзиниот опстанок и просперитет, како и доволно знаење за комплексноста на националната безбедност, за самиот процес на креирање безбедносна политика и за позиционираноста и меѓузависноста на различните чинители во контекст на креирањето и спроведувањето на таа политика.

Ако се има во предвид досегашната институционална, кадровската екипираност и методолошка изграденост во поглед на следење, селектирање, анализа и вреднување на информациите релевантни за националната безбедност и нејзината политика може да се изведе заклучок дека нема утврдено јасна процедура и нормативно-институционална рамка за утврдување на сеопфатна безбедносна политика, со што на одреден начин се кочат активностите и нема ефективна и ефикасна заштита на дефинираните национални интереси.

Покрај тоа меѓу клучните политички субјекти не постои согласност во поглед на приоритетите во доменот на безбедносната политика, има разлика меѓу непосредните и долгорочните интереси и цели и секако, воедно треба да се постигне консензуална согласност како да се заштитат виталните интереси на Република Македонија.

Основен столб на безбедносната политика на Република Македонија се институциите на демократскиот плуралистички политички систем, нивната правно-нормативна рамка и институционална разгранетост, но и кадровскиот потенцијал и начинот на раководење и управување. Безбедносната политика е основен гарант за заштитата на уставните вредности, како и за заштитата и личната безбедност на граѓаните, гарантирање на независноста и територијалниот интегритет на државата, политичките слободи, граѓанските и човекови праша и гарантирање на материјална благосостојба и просперитет на граѓаните. Безбедносна политика на Република Македонија ги утврдува глобалните концепциско-доктринарни и стратегиски ставови и определби на безбедноста, како и посебните стратегии за дипломатската, политичката, економската и воената сфера³⁵⁷. Остварувањето на интересите на државата се осигурува преку безбедносната политика која мора да биде способна да ги неутрализира и да ги разреши сите надворешни и внатрешни закани по безбедноста на државата, односно да одговори на сите облици и видови на загрозувања по независноста, сувереноста и територијалниот интегритет.

³⁵⁷ Лазаревски П, Атанасов П „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, ИСПИИ-Скопје 2002

Потребно е постоење на единствен интегрален безбедносен систем на Република Македонија што ќе гарантира негово функционирање на сите елементи заедно, како и овозможување на хоризонтална и вертикална интеракција во системот. Значи во земјата постојат институции на политичкиот систем, нивна нормативно правна поставеност во однос на безбедноста на државата, но се чини не е докрај заокружена безбедносната политика. Во законските решенија и теориските експликации се јавуваат повеќе категории како што се: безбедност, одбрана, безбедност и одбрана, одбрана и безбедност, систем за безбедност, систем за одбрана, одбранечно-заштитен систем, внатрешна безбедност, јавна безбедност, безбедносна и одбранбена политика што повеќе создава конфузија отколку што ги дефинираат и прецизираат содржинските елементи на безбедносниот систем на Република Македонија. Истовремено сретнуваме и неколку именувања на пошироки категории во врска со безбедноста како што се: концепција за безбедност и одбрана, стратегија за одбрана, безбедносна и одбранбена политика, политичка стратегија на одбраната, надворешна и безбедносна политика, категории што се компелементарни, што често се преклопуваат, но кои употребени надвор од соодветната институционална и законска рамка најчесто не придонесуваат за согледување на системската поставеност на безбедноста политика.

Безбедносната политика на Република Македонија мора да имплементира единствен концепциски систем за безбедност на целокупната територија на земјата, со строга хиерариска поставеност, да ги определи структурите на посебните подсистеми (за одбрана, за внатрешна безбедност, за кризен менаџмент, за заштита и спасување и др.) да ги определи целите, функциите, методите и средствата за дејствување, како и да овозможи квалитетна вертикална и хоризонтална координација на сите нивоа на единствениот безбедносен систем. Постојат три нивоа на функционирање (остварување) на безбедносниот систем: политичко-безбедносно ниво, одбранбено безбедносно ниво и организациско институционално ниво.

Во иднина за донесување на важни документи од сферата на безбедноста треба да се пропише повеќеслојна постапка. Во таа постапка треба да се вклучат што повеќе носители на безбедносната политика, и секако основните чинители и надлежни структури, бидејќи не се јасно разграничени и прецизирани нивоата на меѓуконтрола и одговорност меѓу различните субјекти во безбедносните структури во делот на имплементацијата на безбедноста политика.

За остварување на вредностите на безбедносната политика, во која безбедноста се третира интегрално, се дефинирани следните интереси на Република Македонија:

економска и политичка интеграција во ЕУ, политичка, односно воена интеграција во колективните системи за безбедност (ООН, ОБСЕ, НАТО, ЗЕУ), развивање и заштита на демократските институции на политичкиот систем, развивање на економскиот систем врз принципите на пазарна економија, еднаква готовност за соработка со сите соседи и организирање на соодветен безбедносен систем.

Безбедносната политика на државата во годините што доаѓаат мора да биде софатна по својот карактер и секоја закана по безбедноста мора да биде разгледана. Петте елементи на безбедноста: воена, политичка, економска, социетална и еколошка безбедност се сметаат како изворни елементи на државната безбедност-општеството е само една димензија каде што државата може да биде загрозна. Додека опстанокот на државата зависи од одржувањето на суверинитетот, опстанокот на општеството зависи од нејзиниот идентитет.

Проширувањето на согледувањата за прашањата поврзани со националната безбедност имаат за цел да покажат за колку комплексна материја се работи. Имајќи ги во предвид состојбите во регионот и нивната променливост, динамичност и интензитет, може да се каже дека безбедносниот систем треба да биде флексибилен, адаптибилен на променетите услови и соопфатно преиспитување на секој три до пет години на безбедносна политика на Република Македонија.

ГЛАВА VI

РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНИТЕ ИСТРАЖУВАЊА

1. ИНТЕРВЈУ

Истражувањата за влијанието на современите теориски пристапи кон креирањето на безбедноста политика на Република Македонија во функција на зголемување на ефикасноста на безбедносниот систем подразбираат дефиниран интерес и подготвеност за ефективна соработка на клучните носители на овластувања во доменот на безбедноста на земјата. Притоа, треба да се нагласи и да се има предвид дека се работи за комплексни истражувања и за мошне осетлива проблематика од витално значење за државата.

Во реализација на истражувањето за концептите и политиките во сферата на безбедноста, што беше направено за потребите на овој докторад застанав на нивото на научно-емпириска елаборација на проблемот кој е предмет на истражување. Периодот од осамостојувањето на Република Македонија до 2014 година е една временска рамка која беше репер во нашите настојувања на проблемот да му пријдеме со фактот дека Република Македонија во периодот од прогласување на независност, преку кризата во 2001 година и реформите во безбедносниот систем, денес се наоѓа во една видоизменета општествено-политичка, безбедносна и економска состојба, која во голема мера ги модификува општествените случувања на полето на националната безбедност, притоа модификувајќи ја и свеста на соодветните институции и ставовите на носителите на функции за прашања од дефинирани во безбедносната политика.

Предмет на истражувањето беа државните органи во безбедносниот систем како и академската заедница и начинот на кој тие ги координираат своите активности во подготовката и креирањето на безбедносната политика.

Целта на ова истражување беше да се открие и да се разбере начинот на кој испитаниците ги перципираат и ги толкуваат настаните што се поврзани со безбедносните концепти и креирањето на безбедносната политика. Основна цел на ова истражување беше да се соберат објективни, односно поцелосни, проверливи, системски и попрецизни искусвени податоци за процесот и состојбата што ја истражувавме. Оттука собирањето на искусвените податоци беше насочено од самиот карактер на истражувачкиот проблем и подлегнува на стандардизирана планска процедура.

За успешно и објективно спроведување на интервјуто, без можност да се излезе од предвидената предметно-методолошка рамка, претходеше фаза на подготовка и план за спроведување на оваа методолошка техника. Како прв и основен чекор во подготовката на интервјуто, претходеше селектирање на дел од предвидените прашања што се однесуваа на предметот на истражување. Селектирањето се вршеше според принципи што овозможуваат од предвидените прашања да се добијат плодни, длабински и конкретни одговори. Како една од основните обележја на оваа методолошка постапка беше анонимноста.

Имајќи ја предвид достапноста на намерниот статистички примерок и намената на податоците кои беа добиени од истражувањето, за негово послободно спроведување пред почетокот на интервјуирањето се подготви едно писмено стандардизирано известување за природата и за целите на истражувањето, како и стандардизирано упатство за начинот на работата поврзана со истражувањето, со што се создадоа предуслови за намалување на можноста за недостапност и недоверба.

Во текот на подготовката и спроведувањето на интервјуто беше спроведена активност на анализирање на претходни слични содржини, на детектираните содржини за разговор, формулирање на прашањата и изработка на соодветен образец и потсетник за разговор. Во вториот дел за време на водење на интервјуто се применија облиците на насочување и спротиставување преку индиректно излагање, спротивни ставови во вид на прашање, правење на концесии, сугерирање на размислување, повикување на други мислења и повторно изразување на идеја. Соговорниците беа охрабрени за непречено изнесување на информации и мислења. Според целта интервјуто беше дијагностичко односно се искористи за откривање на појави и состојби и гносеолошко за откривање на причинско последичните врски и односи меѓу дадени појави и стекнување на нови информации. Според учеството реализираното интервју беше индивидуално. Инструмент за водење на интервјуто беше потсетникот основата за водење на интервју со дефинираните прашања. Обработката на податоците добиени од интервјуто пред се е квалитативна.

Откако беа добиени податоците од интервјуто (со помош на техничко помагало-диктафон) се пристапи кон анализа и обработка на податоците. Преку анализата на исказите, што ќе биде ограничена на дескриптивно ниво и инференцијална статистичка обработка со експликација, по одредените прашања беше направена и нивна селекција и категоризација на податоците врз основа на издвојување на поуспешните, на

специфичните и на репрезентативните податоци, а нецелосните и нејасните беа отфрлени.

Во следната фаза на анализата следеше определување на тематската рамка за работа и преку процесот на апстракција и конкретизација се дојде до концептуализација, односно избор на неколку клучни теми околу кои се групирани податоците.

Тежиштето на истражувањето беше насочено кон утврдување на ставовите и на мислењата на испитаниците за *координацијата и подготвеноста на државните органи* во насока на креирањето на безбедносната политика, функционирање на безбедносниот систем, односно неговиот концепт и неговото влијание врз процесот на креирање на безбедносната политика итн. Откако беше поставена иницијалната рамка отпочна повторното препрочитување на податоците на секој транскрипт одделно и определување на темата во која ќе биде сместен. Сортирајќи ги исказите на испитаниците, компарирајќи ги сличностите и разликите меѓу нив, настојувавме да откриеме некои нови внатрешни димензии на координацијата.

Со истражувањето беа опфатени следните категории на испитаници:

1. претставници од законодавната власт;
2. претставници од извршната власт;
3. претставници од секторот за одбрана;
4. претставници од секторот за безбедност;
5. претставници од Кабинетот на Претседателот и на Владата;
6. претставници на академската (експертска) заедница;
7. претставници на разузнавачката и контараразунавачката заедница и
8. други (директори на разни дирекции, агенции итн.)

Во текот на истражувањето беа реализирани разговори со: тројца поранешни премиери, со тројца претседатели на Собранието на Република Македонија, со вкупно десет пратеници од кои дел се во актуелниот парламентарен состав, со поранешни пет министри за внатрешни работи, со пет поранешни министри за одбрана, еден со заменик министерот за одбрана, со пет претставници од разузнавачката и контараразунавачката заедница во земјата, со двајца советници за национална безбедност на Претседателот на државата, со еден Началник на Генерал штабот на АРМ, со двајца Амбасадори на земјата во странство и осум припадници на академската заедница односно професори. Од карактерот на дејноста на испитаниците може да се заклучи дека станува збор за репрезентативен примерок. Што се однесува до постигнувањето на дефинираните цели и очекуваните резултати, тие во најголемиот

дел беа остварени. Истражувањето покажа и одредени слабости. Кај некои испитаници се забележуваат слабости поради непознавањето на истражуваната проблематика, а особено на безбедносните концепти. Еден дел од испитаниците не покажаа подготвеност за соработка, додека кај дел од испитаниците комуникацијата се одвиваше тешко. Евидентно беше дека испитаниците - претставници на извршната власт се порезервирани во изнесување на ставовите во однос на експертите и на испитаниците кои не се репрезенти на одредени функции. Во излагањето што ќе следува ќе бидат изнесени општите констатации за ставовите на испитаниците во однос на поставените прашања и нивно корпорирање во тематски целини кои се совпаѓаат во претходно анализираните содржини и проверка на генералната хипотеза и нејзините потхипотези.

Основа за интервју
1. Со какви ризици и закани по безбедноста се соочува Република Македонија и како ја оценувате нејзината безбедносна состојба?
2. Дали сметате дека најсоодветно за Република Македонија е безбедноста да се согледа низ призмата на индивидуалната, националната безбедност или регионалниот безбедносен комплекс?
3. Дали сметате дека безбедноста на Република Македонија треба да се гледа преку поддршка од меѓународната заедница, односно дали преку членството во НАТО и ЕУ треба да се гарантира безбедносната на земјата?
4. Дали сметате дека безбедносната политика на Република Македонија треба да се фокусира на општествената, односно на безбедноста на државата, на човекот-граѓанинот или да ги следи промените и потребите на меѓународната заедница, односно да се потпира на концептот на колективна безбедност?
5. Дали сегашниот концепт на национална безбедност соодејствува со дефинираната безбедносна политика, нејзините стратешки цели и безбедносните потреби или треба да се разгледа можноста за промени во поставеноста со цел да се пристапи кон изградба на широкиот концепт за безбедност?
6. Колку отворените прашања со соседите и пречките во процесот на евроатлански интеграции претставува закана по политичката безбедност на Република Македонија, а воедно дали потенцијалните воени закани по земјата се минато?
7. Во услови на глобална економска криза и зголемен број на невработени и висок процент на сиромаштија дали постои закана по економската безбедност и колку во безбедносната политика се предвидени соодветни мерки?
8. Дали во безбедносната политика соодветно место има Еколошката безбедност со оглед на бројните потенцијални природни закани и катастрофи-поплави, земјотреси, пожари и дали во тој дел е потребно проширување на рамката и преиспитување на системот за управување со кризи и за заштита и спасување?
9. Дали Рамковниот договор е доволна рамка за соодветна одржлива социетална безбедносна политика-идентитетска безбедност или уште долг период во високите приоритети ќе биде зачувувањето и развојот на социеталната безбедносната политика на Република Македонија?
10. Се почесто одредени улоги во безбедноста што ги имаше само државата сега ги превземаат приватни агенции за обезбедување на имоти и лица. Дали во Република Македонија има простор за развивање на концептот за приватна безбедност и дали тој може да заземе соодветно место во безбедносната политика?
11. Дали Република Македонија гради соодветна безбедносна политика и во основа кој

концепт на безбедност преовладува при креирањето на безбедносната политика?
12. Дали секој фактор и чинител на безбедносната политика има свое соодветно место во процесот на развој и преирање и пред се имплементација на безбедносната политика на Република Македонија?
13. Дали безбедносната политика се базира на нејзините потреби, ризици и закани или постојат само декларативни заложби кои треба да претрпат промени?
14. Како ја оценувате безбедносната политика на Република Македонија и дали се јавува потреба од нов сеопфатен документ на безбедносната политика на Република Македонија?

1.2. РИЗИЦИ И ЗАКАНИ ПО БЕЗБЕДНОСТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Опасноста, односно изложеноста на повреди и штети е клучниот елемент во граматиката на безбедноста. Доколку нема опасности нема ни потреба да се зборува за безбедност. Затоа, можеби парадоксално звучи, но светот без опасности не би бил безбеден свет, туку свет без безбедност. Опасноста може да се манифестира во облик на предизвици, ризици и закани на безбедноста. За безбедносната наука поимот на опасноста е она што е силата во физиката, понудата/побарувачката во економијата, личноста во психологијата или моќта во политиката.

Првото прашање во спроведеното интервју беше со какви ризици и закани по безбедноста се соочува Република Македонија и како поранешните и сегашни креатори и фактори на влијание на безбедноста политика ја оценуваат нејзината безбедноста на земјата. За да се знае дали се применува соодветна безбедносна политика, претходно јасно треба да се утврдат предизвиците, ризиците и заканиите.

Актуелната безбедносна состојба ги задоволува официјалните критериуми за стабилна безбедност на земјата беше најчестата проценка. Генерално лицата кои беа интервјуирани за потребите на истражувањето сметаат дека од надвор не и се заканува непосредна опасност или агресија на Република Македонија. Ризици има по безбедноста, но тие се резултат на внатрешната поделеност во општеството кои продуцираат внатрешни конфликти.

Според дел од претставниците на законодавната власт постојат две линии по кои се развојуваат граѓаните. Поради изостанување на процесот на интеграција во однос на меѓуетничките односи и за него изминатите неуспешни години на меѓународен план го продлабочува тој јаз меѓу населението од различно етничко потекло. Припадниците на македонскиот законодавен дом смета дека Албанците во Македонија се со мислење дека земјата не е способна да се справи со надворешните предизвици и не може да го следи евроатланскиот пат иако целиот регион вклучително

и Македонија припаѓа на него. „Ако продолжи оваа изолацијата на Република Македонија, вината за тоа кај Албанците ќе ја сносат Македонците. Тие се на мислење дека политика на застој носи штета,,. Поради тоа дел од парламентарците се на мислење дека Албанците ќе се обидат да побараат т.н. компензација преку поттикнување на внатрешни престојувања во земјата. Втората линија која се оцртува во земјата е т.н. фрагментацијата кај етничките Македонци. Националното единство од 1991 година до 2006 година кај Македонците што постоеше денес некои од соговорниците од извршната власт сметаат дека е загрозувана. За еден од нив сега е отворено прашањето за вистинскиот идентитет на Македонците. Фрагментацијата меѓу Македонците произлегува врз основа на различните погледи за потеклото и сопствената историја. Отворајќи го тоа прашање беше истакнато во интервјуто дека не ќе биде можно Македонците да делуваат како кохерентна целина која претставува мнозинство во населението и која носи на грбот одговорност за решавање на меѓуетничките проблеми. Таа состојба може да биде опасна за стабилноста на Република Македонија. Врз основа на што постојат сериозни предизвици по безбедноста на Македонија заклучуваат интервјуираните припадници на законодавната власт.

Ризици за безбедноста на државата според мал дел од претставниците на законодавната власт се: отворените прашања со соседите, решавањето на прашањето со името, непризнавањето на МПЦ итн. За нив најсериозна закана од надвор е како што се спомена маргинализацијата на европските интеграции и оценуваат дека ако побрзо Република Македонија не стане членка на колективниот систем за безбедност дополнително ќе се влоши безбедносната состојба. „Неподготвеноста за компромис со Грција сериозно ги нарушува внатрешните односи во земјата, бидејќи тоа индиректно ќе влијае на влошувањето на меѓуетничките односи што претставува најсериозна закана за нејзино опстојување. Доколку не се успее да се најде компромис за заеднички живот во државата, унитарниот карактер на државата ќе се доведе во прашање,, беше нагласено во разговорот со претставници кои биле дел од работата на Собранието.

За разлика од претходните соговорници дел од претставниците на извршната власт не гледаат дека на безбедносен план постои сериозна опасност по Република Македонија. По голем проблем за дел од нив се внатрешните отворени прашања. „Корумпираноста на системот и одржувањето на структурите кои водат економска политика која е според нив неодржлива на подолг временски период и може да

предизвика закани по економската безбедност,, сметаат соговорници во интервјуто за истражувањето за докторската дисертација.

Во анализата за безбедносната состојба некои од поранешните премиери нагласуваат дека клучот за стабилоста на земјата се наоѓа во имплементацијата на Рамковниот договор кој според нив претставува кохезивното ткиво кое ги држеше Македонците и Албанците да бидат сплотени мотивирани од желбата да бидат дел од евроатланските структури што е можно побрзо. Ваквата состојба на среден рок може да доведе до сериозна закана за безбедноста, ако не се продолжи забрзаното интегрирање на земјите во регионот и Република Македонија остане изолирана со Косово и Босна и Херцеговина. Таа состојба претставува основа за пенетрација на радикалниот ислам кои очигледно по силната експлозија која настана по серијата т.н. револуции во Арапскиот свет, остава простор за таков ризик по безбедноста на Македонија,, оценуваат поголем дел од претставниците на извршната власт.

Во проценката на закани по земјата од претставници на извршната власт се надополнува претходно искажаната оценка. „Во изминатиот период се виде дека на територијата на Балканот многу групи од верскиот радикализам и од криминалното поднебје интензивно комуницираат и имаат интеракција меѓу себе. Тоа претставува еден вид, ризик и опасност за Република Македонија и за регионот. Внатрешните закани во Република Македонија досега се идентификуваат на тие две основи. Глобалните асиметрични закани претставуваат опасност за претставниците на извршната власт. Најнова појава на ризик се каналите на илегална миграција кои што од кризните региони доаѓаат по територијален коридор низ Република Македонија. Меѓу тие мигранти имаме луѓе кои се верско радикални и екстремно криминални. Република Македонија само е транзитен коридор со што се изразува одреден ризик по стабилноста на земјата оценуваат соговорниците во интервјуто кои биле дел од Владата на Република Македонија.

За закани од верска природа говореа поранешни припадници на разузнавачката заедница на земјата. „Ако се земат во предвид евентуалните конвенционални закани треба да се бара одговор за настанот на Смилковско езеро. Значи генерално неможе да стане збор за сериозна дестабилизација на Република Македонија по верска основа.

Во проценката на ризиците и закани од страна на претставници на извршната власт, се вели дека најголем проблем на Балканот е регионалната безбедност која соодветно не се следи. Секоја држава самостојно си ги регулира своите ризици и

опасности. Отсутвува заедничко идентификување на регионалните опасности. На територијата на Западен Балкан во интервјутото се истакна неопходноста од Центар кој ќе се занимава со асиметричните закани. На пример потребен е контратерористички Центар на Балканот кој ќе ги контролира сите активности на милитантните борци кои земаат учество во глобалниот цихад во Сирија, кои потоа се враќаат на Балканот со цел да регрутираат лица и пак се враќаат на боиштето, се податоци кои ги забележавме за време на разговорот со соговорници од разузнавачно-безбедносната заедница. Националниот систем на третирање на закани и ризиците се соочува со еден голем предизвик, односно во третирањето кон лицата кои учествуваат на боишта на туѓа територија. Тоа претставува сериозна закана за некои од испитаниците. Инаку во делот на идентификување на закани од индивидуален карактер на територијата на Балканот според претставници на извршната власт имаат екстремни групации со радикална реторика, меѓутоа тие немаат капацитет да претставуваат закана за поширокиот регион на Балканот. Додека верско радикални структурални организирани форми постојат кои говорат сроден словенски јазик и албански јазик. Воедно беше речено дека загрижува бројот кој преминуваат во друга религија, прифаќајќи ја исламската вероисповед и тие се најчесто најрадикални. Има недостаток во идентификувањето на ризиците и опасностите не само во Република Македонија, туку отсутвуваат и програми на дерадикализација и контра радикализација, оценија претставниците на извршната власт. Иако на територијата на Балканот живее доминантно муслиманско население, отсутвува според некои од учесниците во безбедносниот систем интеркомуникација меѓу институциите на системот за создавање на стратегија за третирање на лицата кои преминале во други религии и се радикализирале и треба да се направат напори да се вратат назад и се социјално третираат.

Инаку сериозен безбедносен проблем во Република Македонија според учесници во извршната власт претставува и интеркомуникацијата во затворските установи. Во моментот отсутвува контрола и следење на активностите на лицата кои од различен карактер доаѓат до заедничко поминување на времето во извршување на казната на затвор во КПД Идризово каде имало одредено зајакнување на една структура во одреден период од една до две години и добро се поставувале и може заради тоа да претставуваат сериозен проблем утре. Во моментот во Република Македонија, според оценките на некои од соговорниците од безбедносната заедница во затворите има над 30 тина лица со добри криминални профили кои внатре заедно отслужуваат казни затвор кои се синхронизираат и немаат друг избор освен да бидат

криминални и радикални во своето натамошно делување. Системот не предвидува програми за нивна ресоцијализација што претставува проблем за системот. Република Македонија има 33 проценти муслиманско население со што ја прави ранлива во делот на идентификување на ризикот, сметаат претставниците од разузнавачката заедница. Исламската верска заедница нема капацитети да спроведе програма за дерадикализација и контрарадикализација кои може да спроведат само припадници кои се подготвени. За жал во институциите кои следат радикални структури се припадници на спротивна религија (христијанска вероисповед) што ги прави неподготвени за третирање на тие структури, надополнуваат претставниците на контраразузнавачката служба. Во наредниот период значајно прашање ќе се отвори каде завршува исламот, а од каде почнува исламизацијата. Дали исламизацијата ќе биде предмет на интерес на националната безбедност? Во наредниот период ќе се постави како значајно прашање за анализа од официјален Брисел и националниот систем за безбедност оценија соговорниците од извршната власт. Тука кога ќе се земат во предвид формите на интерес од катарски, турски, саудиски и ирански интерес преку отворање на амбасади што претставува сериозен индикатор другите кон нас да гледаат поинаку и да бидеме безбедносно ризични, оценуваат соговорниците од законодавната власт.

Меѓу соговорниците се најдоа поранешни функционери од албанскиот политички субјекти во извршната власт. Тие ја потенцира мултиетничката средина на Балканот што во блиското минато било повод за одреден конфликти. „Од тоа треба да извлечеме цврста лекција и да истакнеме дека регионалната соработка е во интерес на интеграциите, и е најсериозната алтернатива за регионот да биде стабилен и да биде просперитетен. Состојбата во Македонија тесто е поврзана со случувањата во регионот и сите случувања имаат рефлекс врз неа, смета припадникот на извршната власт кој доаѓа од албанскиот политички блок.

Со него се сложуваат и поранешните припадници на извршната власт од ресорот за внатрешни работи кои доаѓаат од македонскиот политички корпус и се со став дека безбедноста на земјата мора да се гледа во контекст на состојбите на Балканот. Овој дел од Европа сеуште е немирна и сеуште не се завршени многу стратешки интереси. Како конфликтни подрачја и понатаму се Босна и Херцеговина, Јужна Србија и Косово.

Се работи за поширока безбедносна компонента на Балканот што ја оптоварува и Македонија. „Евентуални конфликтни ситуации во Јужна Србија и Косово ќе има влијание на Македонија како и редефинирањето на границите на Босна и Херцеговина

што може да влијае на состојбата на Балканот. Врз основа на ова може да заклучиме дека РМ и понатаму е изложена на регионални ризици.

Во интервјуто различен став од некои поранешни членови на извршната власт, искажаа дел од учесниците во ресорот одбрана кои нагласија дека нема директна закана по безбедноста од соседните земји, бидејќи поголемиот дел се членки на НАТО или ЕУ.

Во анализата за законите за земјата со цел истите да се детектираат и потоа да се утврди соодветна безбедносна политика, односно дали сегашната соодвејствува со потребите, ризиците и законите по земјата се отвори прашањето дали самата економската состојба може да се одржи на подолга патека зошто според поранешниот министер од безбедносниот систем сите индикатор говорат дека економскиот раст на земјата не е доволен да овозможи подобри услови за живот на поголем круг на луѓе.

„Битката со животниот стандард упатуваат дека економско-социјалните фактори од безбедносен аспект ќе стануваат многу сложени. Самата структура на населението и неговата миграцијата надвор од границите на земјата е загрижувачка. Тоа иселување на дел од македонскиот народ може да направи дисбаланс во структурата на населението, и потоа ќе се поставуваат прашања кои ќе водат кон редефинирање на самиот уставен поредок на државата. Самата перцепција на граѓаните за позицијата на државата е исто така битен елемент за проценката на безбедноста, оценија соговорници од академската заедница.

Како резултат на внатрешни елементи на безбедноста кои ќе се заоструваат имаме еден нов проблем во Македонија кои денес не се мери сметаат дел од соговорниците. „Каков е процентот на лојалноста на граѓаните кон државата и институциите, дали тој процент може да се одржува на едно високо ниво? Тој процент сите показатели говорат дека се намалува. Економската состојба генерира состојба македонските државјани да се откажуваат од македонското државјанство, за возврат добиваат странски пасоши и државјанства. Ние ќе бидеме сведоци дека во една неизвесна состојба ќе се бараат српски, грчки и албански пасоши и преку тоа структурата на населението по национална основа ќе стане едно од клучните прашања за стабилноста на Република Македонија, се оценува од интервјуираните од разузнавачката заедница. Заради тоа потребно е водење на безбедноста и официјална политика на земјата со кои ќе се затвораат сите отворени прашања, бидејќи секое прашање кое долго стои отворено создава дополнителни проблеми, смета припадникот на извршната власт од безбедносно-одбранбениот систем.

Одредени проценки кои ги изнесе во разговорот за истражувањето поранешен учесник од извршната власт во создавањето на македонската држава и решавањето на конфликтот во 2001, говорат дека земјата и регионот на Западен Балкан може да влезат во тензии од идната 2015 година и истите да бидат од социјален карактер.

„Перспективно се создава основа за одреден револт по основ на социјален план и големиот број на невработени, кои се млади генерации и тие денес во Република Македонија масовно се наоѓаат во високото образование и ќе дипломираат. Таа средина на млади дипломирани студенти, а невработени кога ќе се процени дека ќе биде 10-тици илјади и повеќе, ќе стане особено потенцијална маса на луѓе кои може да биде незгодна за земјата. Терминот многу незгодно е исказ на Кремтон во негова книга Балканот од 1945 година до денес, тој ја анализираше состојбата на Косово во рамките на поранешна СФРЈ кога имаше масовно студирање, а минимално вработување на завршените студенти. Таа средина постана носител на движењето на бунтови во Приштина и претставуваше почеток на крајот на единството на Косово со Југославија. Во Република Македонија може токму студентската средина, во средината на младите луѓе во услови на изолораност на Република Македонија, останување надвор од ЕУ и НАТО значи затворени граници, што може да биде замаец на социјални немири и бунтови кои тешко може да се контролираат и со тие протести на младите ќе се солидаризираат постарите генерации. Тоа може да претставува сериозна закана за економската безбедност и социјални немири во земјата,, заклучува поранешниот учесник во извршната власт во ресорите за одбрана и за правда и во Кабинетот на претседателот на државата.

Според дел од академската заедница од албанскиот кампус има индикатори кои говорат за можни понатамошни политички проблеми во земјата. Тие го отвараат прашањето за економските услови во кои живеат граѓаните од албанско етничко потекло. „Денес кога ќе се направи економската анализа на состојбата каде живеат Албанци во Република Македонија има сериозно опаѓање на инвестициите, за разлика од делот каде доминантно е населението кои се Македонци. Во Република Македонија тоа движење никој не го анализира, бидејќи конфликтите во поранешна СФРЈ настале како резултат на тој економски дисбаланс кој влијаеше на распаѓање на СФРЈ,, Споредба меѓу Македонија и Косово се прави и од страна на поранешните членови на извршната власт од албанско потекло кои велат дека „Косово претставуваше прв безбедносен ризик, кога економските параметри и разлики кои ги имаше на пример Косово со Словенија како најразвиен република во поранешна Југославија беа 1:6,,

Според нив како резултат на Охридскиот договор дојде до урбанизација и модернизација на Албанците. Во листата на работи кои може да предизвикаат конфликти е борбата за модернизација, потоа пристапот до пазарот на трудот, поделбата на јавните ресурси, а дури на четврто место е идентитетот.

Со претходно искажаната теза која доаѓа од условно кажано македонскиот блок сега може да констатираме дека се сложуваат и припадници на академската заедница кој доаѓа од албанскиот блок и воедно тоа прашање нема етнички предзнак.

„Денес се произведуваат интелектуалци, но нивните родители немаат пред се средно образование, и на тој начин немаат капацитети да продуцираат нови работни места. Владата мора да навлезе во справувањето со состојбата после Охридскиот договор, тој ги реши идентитетските прашања, но отвори теми кои со кои неможеме да се справиме со цел да се подготви албанската популација да биде рамноправна во поделбата на трудот, на поделбата на заедничките добра мора многу повеќе да се работи во Република Македонија,„

Очигледно дека безбедносната агенда на Република Македонија се менува како што одминуваат годините. Во 90-тите години беше една, во втората деценија од независноста на Република Македонија е друга целата сцена и типот на закани е различна. На почетокот на 90-тите години имавме околу војни и внатрешната структура на државата целосно не беше заокружена, бидејќи првиот Устав на Република Македонија не беше изгласан од албанската заедница која е голема во земјата. По 2001 година ние влегуваме во друга фаза од две причини, зошто надворешното опкружување после сите мировни договори во регионот и нашиот Рамковен договор, внатрешната композиција на Република Македонија се смени во насока на поголема улога на албанската заедница која објективно во 90-тите години беше третирана како најголема безбедносна закана. Потоа работите се ставија во рамка која и дозволи на домашните политички елити да ги менаџираат безбедносните кризи. Во првата половина на втората деценија значи некаде во 2005 година имаме т.н. пост кризни шокови додека не се смири почвата. Ние потоа влегуваме во еден помирен период каде сите проблеми и ризици не се надминати, но се далеку од раните 90-ти години кога имавме големи безбедносни закани, оценуваат интервјуираните претставници кои биле дел советничкиот дел од Кабинетот на Претседателот на Република Македонија.

Според припадниците на академската заедница кој воедно биле на чело на една од институциите во безбедносниот систем на Република Македонија ризиците и заканиите со кои денес се соочува земјата, не се исти од пред 20 години. Денеска

најчувствително за Република Македонија е социеталната безбедност, односно безбедноста помеѓу идентитетите на етничките заедници. „Македонскиот идентитет историски е непризнат и постојано загрозуван. Се манипулира од страна на политичките елити со квалификации дека е загрозен националниот идентитет, се нема консензус што е национален идентитет и кои се атрибутите на националниот идентитет се загрозени. Од друга страна нема државен консензус за стратешките прашања на Република Македонија. Таа состојба се користи од внатрешни политички субјекти од заедниците во земјата за да се злоупотребат односно се секуритизираат и се злоупотребат во политички цели,„. Треба да се премине на еден процес на демобилизација на политичките групи кои се поделени за да се разговара отворено за сите проблематични прашања, сметаат соговорниците од академската заедница за прашањето за заканите по земјата.

Во проценката за безбедносната состојба само во еден одговор е искажано мислење дека има опасност од промена на границите и формирање на големи држави на една од заедниците кои живеат во земјата. „Косово е предмет на закана за Македонија и албанскиот фактор повеќе се интересира за Косово, отколку за Македонија, е единствено искажана анализа од сите 42 интервјуирани лица.

На крајот од овој дел наместо заклучок ќе биде наведен одговорот даден од академската заедница кој ја дава генералната слика за земјата. Долго време постоеше еден вид на доктрина дека безбедноста на Република Македонија во првите денови од независноста може да се загрози од некој надворешен фактор. При тоа на почетокот постоеше еден страв дека закана доаѓа од Србија и Албанија. Во 2001 година се уверивме дека за Република Македонија најголем предизвик се всушност меѓуетничките односи кои се регулираа со Рамковниот договор. По 2001 година започна испишувањето на една нова епоха кога на 11 септември светот беше соочен со новата формула на тероризам и нова глобална закана од еден невидлив непријател односно од асиметричка закана. Тезата на Харлингтон е дека светот влегува во една нова епоха на судир меѓу религиите и цивилизациите. За Република Македонија најголеми закани може да бидат евентуални терористички закани, екстремистички групи, келии на терористички групи кои останаа од судирите на територијата на екс Југославија. Од друга страна се социјалните тензии кои се еден вид на предизвик на еден краток рок. На долг рок далеку сме од некои опасности кои преставуваат закана како демографијата, водата и енергијата.

1.3. КОНЦЕПТИ ЗА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Проширувањето на полето на истражување на безбедноста подразбира и проширување на содржината на поимот на безбедноста во сите правци надвор од конкретната нација – држава, односно: нагоре – кон меѓународните институции, надолу – кон регионалните или локалните влади и настрана (лево и десно) – кон невладините организации, јавното мислење и медиумите и апстрактните сили на природата или пазарот.

Во следните неколку прашања на реализираното интервју беше отворена дилемата за безбедносниот концепт на Република Македонија. Соговорниците беа запрашани за мислење дали најсоодветно за Република Македонија е безбедноста да се гледа низ призмата на индивидуалната, националната безбедност или пак регионалниот безбедносен комплекс. Од прашањето за националната безбедност се наметна дилемата дали клучот за нејзино одржување е исклучиво во членството во колективните безбедносни системи. Преку барањето за најсоодветниот концепт за безбедност за Република Македонија ќе се направи обид да се дојде до проверка на една од потхипотезите дека безбедносната политика треба да се фокусира на безбедноста на државата, на човекот-граѓанинот, а воедно да ги следни промените и потребите на меѓународната заедница, односно дали треба да се потпира исклучив на концептот на колективна безбедност.

Република Македонија досега се одржуваше на стариот концепт на т.н. државна безбедност. Концептот на хумана безбедност веќе 20 години теоретски се развива и држави како Република Македонија имаат интерес да го практикуваат бидејќи сме внатрешно хетерогени. Во Република Македонија треба да се оди паралелно, да се зачува државата, но да се дава акцент на безбедносната на луѓето, бидејќи постојат цела група на закани кои се еднакви за сите независно од нивната етничка припадност, сметаат припадниците на академската заедница. „На пример стравот дека некој ќе изгуби работа, значи од тој тип на економски ризици луѓето се постојано под закани, повеќе не постои страв од тенкови кои би ја поминале нашата граница од соседството, ниту страв од прелевање на кризи како во 90-тите години, туку од економските проблеми кои се големи во Република Македонија и ги опфаќаат луѓето независно од нивната етничка и религиозна припадност. Значи концептот на човечка хумана безбедност треба да станува се поважен и треба да се истиснува државната безбедност како традиционална,, заклучува претставниците на извршната власт.

Исто така интервјуирани претставници на законодавната власт сметаат дека денес безбедноста зависи од форматот на поединецот. Колку поединецот чувствува потреба од лојалност кон државата, толкава е поголема можноста за стабилноста на земјата. Странските можни притисоци може да се неутрализираат ако безбедноста на државата се потпира на поддршката, чувствата, определбите од граѓаните и поединците.

„Ние националната безбедност ја нарекуваме концепт, но таа всушност е државна безбедност. Ако ние сме решени да правиме граѓанско општество на рамноправна основа, почитувајќи ја мултиконфесионалната, мултетничката припадност. Тогаш тој основ неможе да го направиме видлива слика за поединецот. Основа на концептот за државна безбедност може да биде само лојалноста на граѓаните, нагласуваат во интервјуто поранешните претседатели на Собранието на Република Македонија.

Од друга страна регионалната безбедност на Балканот се заснова на принципот на колективна безбедност. Колективната безбедност во светот основата ја бара во постоењето на организирани групи на држави кои со својата политика и обврските меѓу себе создаваат основи за долгорочна стабилност. Ние припаѓаме на евроатланската зона на колективната безбедност напоменаа повеќето соговорници.

За да припаѓате на колективната безбедност потребно е да сме полноправен член и да носите обврски и права. Денес носиме само обврски кон НАТО, но немаме права. За нас не е комплетирана таа регионална безбедност, бидејќи постои празнина која произлегува од фактот што ние не сме интегрален дел на колективната безбедност, а имаме со тие два система потпишани договори.

Индивидуалната безбедност денеска е тешко да се одржува за некои од интервјуираните кои доаѓа од извршната власт. Аргументацијата е дека ние како држава се определивме за професионална Армија и полиција. Во тој случај кога имаме професионалност на Армијата треба да се гледа во регионален безбедносен комплекс, а потоа од глобален аспект бидејќи Република Македонија неможе да се изолира. Безбедноста треба да биде комбинација на националната, хуманата и меѓународната безбедност, оценуваат дел од претставниците на законодавната власт.

Поранешни високи припадници на извршната власт и учесници во решавањето на конфликтот во 2001 година беа на мислење дека врз основа на искуствата од минатото концептот на регионална безбедност треба да биде доминантен. Позитивно влијаеше разрешување на состојбата на Косово преку дијалогот Белград-Приштина што претставува дополнителен фактор на стабилност. „Ако гледаме регионално,

затворањето на косовското прашање може да претставува пример за надминување на застојот во евроатланските интеграции кои произлегува од спорот меѓу Македонија и Грција, а потоа да се реши нефункционалната федерација Босна и Херцеговина.,,

Во регионот треба да се зајакне граничната контрола, намалувањето на нелегалната трговија со оружје и наркотици и имигранти и трговија со луѓе. Тие задачи се заеднички предизвик на регионот и имаат наднационална димензија бидејќи самите ризици немаат етнички предзнак. Регионалната соработка е неопходна во безбедносен контекст и така ќе напредуваме кон НАТО и ЕУ, оценуваат некои од извршната власт со кои беше разговарано.

1.4. БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ КЛУЧНА АЛКА ЗА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА

За подобра функционалност и обезбедување на координација меѓу институциите од безбедносниот систем, во интервјуто соговорниците кои доаѓаат од извршната власт потенцираа дека мора да се поддржи моделот на интегриран безбедносен систем, односно концептот кој во државата ќе опфаќа повеќе безбедносни институции кои ќе се обединат преку еден центар каде ќе се вградат сите безбедносни политики и преку него ќе се даваат налози за делување. Бидејќи ние сме мала држава со ограничени ресурси, целиот тој систем мора да се обедини и ќе се прилагоди на стандардите на современите безбедносни системи. Неговата работа треба да се регулира преку донесување на еден закон за интегрална безбедност кој ќе ги даде основните контури на делување на институциите за кои е потребно донесување на посебни законски и подзаконски решенија. Тој закон за интегрирана безбедност ќе ја даде основната архитектура на безбедноста и каде ќе се обединат сите институции. Бидејќи сме парламентарна демократија целокупното обединување мора да оди преку Владата на Република Македонија и нејзиниот потпретседател за политички систем. Ако се земат сите искушенија низ кои помина изминатите две децении нашиот безбедносен систем е созреан за редефинирање е заклучок на најголемиот дел соговорниците. Разузнавачкиот дел од системот денес е поделен многу и УБК и Агенцијата за разузнавање, но треба да се обединат заедно и само за потребите на АРМ треба да остане делот на воено разузнавање заради мисиите во странство, мисли еден од живите партиципенти во создавањето на самостоен безбедносно-одбранбен систем на Република Македонија. Со нив не се сложи поранешен директор на Агенцијата а

разузнавање кој смета дека заложбите за обединување на УБК и Агенцијата за разузнавање не се добра опција за развојот на демократијата и ефикасноста на самиот безбедносен систем. Најдобра заштита според него треба да се направи преку посебно тело кое ќе биде независно и ќе биде раководено и ќе остварува следење на комуникацијата согласно законската регулатив. Секој што сака да следи комуникации треба да поднесе писмено барање и мора да се доставува до тоа тело кое ќе оди секако преку Собранието кое во секое време може преку свои претставници да побара информации за следењето на комуникациите. Воедно мнозинство во собраниската комисија за контрола се изнесе предлог да биде од опозицијата. Досега имаше механизам на неделни средби на координација на УБК и Агенцијата за разузнавање, но поради немање на законска обврска таа пракса и подготвеност не прерасна во редовна комуникација на службите на Република Македонија, сведочи соговорникот од разузнавачката заедница кој нагласува дека во иднина на чело на безбедносните разузнавачки служби треба да бидат професионалци.

Поранешниот член на извршната власт смета дека нема подобро чување на границите кога самите држави заедно управуваат со безбедноста, а воедно имаат доверба меѓу себе. „Безбедносните системи треба да се поврзуваат на заеднички точки. И да бидеме како држава членка на колективните безбедносни системи, ако не одржува добра регионана соработка можни се одредени инциденти. Кога станува збор за националниот безбедносен систем сметам го немаме изградено, зошто денес имаме институции кои по хоризонтала стојат една покрај друга или не соработуваат, а има одредени случаи кога соработуваат, но не врз основа на строго утврден план на безбедносни приоритети, соработка, раководење, нема утврдена координација на заедничките активности. Засега оваа разбиеност и можаичност се потврдува во тоа што секој работи по свое од страна на безбедносните институции што создава последица на преклопување на одредени надлежности со што дополнително се губат средства и време што воедно води до различни оценки на безбедносната состојба,, се оцени во интервјуто од страна на соговорникот кој за време на својот работен век бил дел од извршната власт и разузнавачката заедница. Според него за да може да се создаде систем за национална безбедност, мора јасно да се подели полето на активности кои од единствен центар би биле координари со цел да нема преклопување и конкуренција меѓу институциите. Денес меѓу себе безбедносните институции оценува соговорникот кој беше дел од извршната власт дека се затворени, немаат доволна соработка, си конкурираат и не соработуваат оставајќи впечаток како да имаат

посебни интереси. Затоа предлага да се формира заеднички безбедносен систем, односно заедница на безбедносни институции кои треба да ги постави следните прашања: легитимирање на политичките интереси како надлежност на цивилните власти, потоа одговорите да ги трансформира во безбедносни приоритети за да се провери со цивилната власт по што би се поделиле активностите, најнеопходно е институциите од заедница преку заедничко партиципирање за да ги утврди приоритетите и распоредите и да се формира заедничка аналитика каде ќе се сливаат информациите од посебната оператива на институциите. Треба преку оваа трансформација да се нагласи потребата од посебен закон за безбедност кој ќе биде основен акт кои ќе ги реши прашањата на заедницата во делот на координацијата и поставување на безбедносните приоритети. На оперативно ниво треба да се започне со формирање на заедничка аналитика на безбедносните и разузнавачки служби и другите. Своја улога во тој систем треба да има Министерствата за надворешни работи и за финансии. Сеуште носителите на власта не успеја да ги развиваат системи и потсистемите на компатибилен систем. Сеуште е голем расчекорот и институциите не се концептирани само на јавниот интерес. Неможе да се превземе одреден модел туку треба да почитуваат традициите и реалниот авторитет кој го има во Република Македонија. Најдолго време безбедносните структури во земјата беа градени и развивани преку МВР. Првите 5 години таа безбедносна заедница може да ја раководи УБК, потоа да се менува мандатот на координација на секои две години. Ако останеме на т.н. два колосека во безбедноста може да се задржи контролата врз нив. Доколку целокупниот систем е во еден круг, тогаш се доведува во прашање контролата на безбедносниот систем. Владата и Претседателот мора да останат на два колосека во извршната власт, оценија дел од соговорниците кои доаѓаат од законодавната и извршната власт.

Отварајќи го прашањето дали Република Македонија може да гради автохтон безбедносен систем поранешните парламентарци се на мислење дека „неможе како мала држава со 10.000 војници, а 12.000 полицајци, Република Македонија да гради т.н. автохтон безбедносен систем,,. Воедно доминацијата на полицијата наспроти војската претставува според нив сериозен проблем,,. Со овие констатации не се сложува еден од интервјуираните министри за одбрана на Република Македонија и универзитетски професор кој нагласи дека „денес не постои автентичен самостоен модел на безбедност, особено неможе да постои за една мала држава со ограничени ресурси и која има отворени прашања. Ние треба да градиме компатибилен безбедносен систем

согласно стандардите на НАТО и ЕУ. Нема подобра опција од интеграциите бидејќи НАТО овозможува гаранции за државите и на тој начин се стабилни за економијата. Без членство во НАТО неможе да сметаме на поголем прилив на странски инвестиции. Додека преговорите за ЕУ може да трајат подолго, но самото општество се прилагодува,,.

Кога се анализира безбедноста на една држава се зборува за можноста секоја држава да е гарант за својата безбедност. Ако државата само неможе да ја гарантира и заштити својата безбедност и интегритет тогаш нема елементи на државност. Република Македонија без разлика што не е дел на колективните системи за безбедност мора да ја развива својата безбедносна компонентна и да ја јакне одбранбената моќ, но цврста решеност на најголемот дел политички субјекти е дека треба да ја бидеме дел од колективниот безбедносен систем НАТО и да соработуваме во ОБСЕ и ООН и други организации, смета еден од министрите со кои разговаравме. За него претходно кажаното е добар основ за регионален и демократски развој на земјата и регионот, бидејќи надворешна безбедност е поврзана со внатрешната стабилност на државата.

Некои од соговорниците во целост го отфрлија концептот за неутралност на Република Македонија. „Ние не сме Швајцарија на Балканите и за нас е неостварлив тој концепт на неутралност. Ниту една друга држава во Европа не размислува за неутралност од 1995 година по приемот на Норвешка, Финска, Австрија, Данска во НАТО кои беа неутрални земји и се составен дел на ЕУ, дел од нив се составен дел на НАТО. Последна земја која размислува за сопствена неутралност беше соседна Србија, но денес и таа води преговори за влез во ЕУ. Во Албанија високото ниво на корупција и ниската економска развиеност се пречка за забрзана интеграција. Ако не го продолжиме интегративниот процес може да се јави вакум во безбедноста што може да предизвика други движења или внатрешна нестабилност, оценија некои од експертите од академската заедница. Во тој прилог оди изнесенiot став од страна на претставниците на извршната власт дека самата појава на безбедноста неможе да се гледа изолирано, бидејќи безбедносните појави се како сврзани садови и секоја импликација од соседите влијае и секако обратно се остварува влијание. Воедно како што и претходно беше нагласено ако се земе Балканот како регион и нашата позиција неможе да се занемари фактот на регионална соработка во областа на безбедноста.

Во текот на целиот разговор лебдеше дилемата дали клучот за безбедноста на Македонија е зачленувањето во НАТО, односно исклучиво колективниот безбедносен

концепт. За жал НАТО не може да биде исклучиво гарант за националната безбедност на Република Македонија. Ако дојде опасноста од надвор Република Македонија нема да биде сама, туку ќе биде поддржана од Алијансата врз основа на принципот на солидарност-нападот врз еден, нападот врз сите. Но, што ќе се случи ако внатре во Македонија клучната алка на стабилност не се одржува на задоволително ниво. Значи ако меѓуетничките односи се влошуваат и незнаеме ние самите да ги менаџираме односите меѓу Македонците и Албанците пред се, тогаш НАТО не може да помогне бидејќи нема знаење, вештини и ресурси и методологија за решавање на внатрешни меѓуетнички проблеми, смета учесник во решавањето на кризите во земјата кој беше интервјуиран за потребите на овој труд.

НАТО не е единствената алтернатива за безбедносниот систем, смета еден од високите членови во хиерархијата на извршната власт. „Членството во НАТО носи поголеми бенефити. Ако останеме надвор од оваа институција нема да има безбедносен проблем, но нема да биде безбедносно заштитена целосно, членството во НАТО за Македонија може да претставува економски поттик за справување со невработеноста и поголем прилив на странски инвестиции,,.

Со него не се согласува пак поранешен член на Владата кој доаѓа од албанската заедница. „Евроатланската интеграција нема алтернатива за безбедноста како и од економски аспект. Првата декада од 21 век самата идеја за интеграции во ЕУ и НАТО генерира високо ниво на стабилност. За да тој мир биде одржил мора да има развојна компонента. Таа ќе се заокружи со полноправното членство. Меѓу другото покрај овие аспекти, гледано и од социолошки аспект ЕУ интеграцијата претставува единствена заедничка тема на земјите од регионот не само заради политичките структури или етничкото минато. Ова претставува ретка можност сите земји од регионот да работат на заедничка цел – градење на заедничка иднина, констатира интервјуираниот политичар кој беше дел од извршната власт опфатена во ова интервју.

Македонија треба да гради комбинација на безбедносен систем поткрепен со соодветна безбедносна политика. „Опкружени сме со три земји членки на НАТО, Србија не може да биде безбедносна закана во иднина. Но ако се земе во предвид искуството на Турција можеме да заклучиме дека членството во НАТО не ги решава безбедносните проблеми и не ги елиминира безбедносните ризици,, сметаат дел од универзитетските професори и поранешни учесници во извршната власт. Тој смета дека Македонија мора да продолжи да гради автентичен безбедносен систем кој во овој момент не е трасиран на постулатите кои се дефинирани пред 15 години. Во

последните години имаме милитаризација на полицијата, а немаме модернизација на Армијата. Тоа според него создава конфузија во безбедносните структури на Република Македонија, но од друга страна го влошува и добриот имиџ кој го изради АРМ.

Во врска со заложбите за промена на стратешките приоритети и развивање на партнерски односи со Русија, Кина и Индија беше истакнато од соговорниците дека Република Македонија треба да одржува одлични односи со Русија, Кина итн. но тоа не може да биде решение на проблемите кои ќе се манифестираат на безбедносен план.

Од погоре кажаното може да се дојде до заклучок дека сите концепти на индивидуална, национална и регионална безбедност меѓу себе се поврзани. Државите прво го поставуваат прашањето за националниот суверинитет и идентитет, подоцна тие се вклучуваат во регионални ангажмани во безбедносна соработка за да кога ќе постигнат одреден степен на економски развој имаат повеќе ресурси и време за да се посветат на индивидуалната безбедноста која се однесува на здрава животна средина, подобро образование, здравство итн. Сега Република Македонија е во втората фаза кога по решавање на прашањето за националната безбедност се обидува да се вклучи во регионалните иницијативи на соработка за безбедност, но доволно внимание не се посветува на индивидуалната безбедност од објективни причини.

Република Македонија мора да размислува за т.н. интегрирана безбедност во кој ќе се води сметка за државата, индивидуата, ама мора да се води сметка и за евентуалните тензии кои постојат меѓу етничките заедници. Треба да го архивираме времето кога размислувавме само за национална безбедност. Концептот на македонскиот народ треба да биде веќе минато и ние да мислиме за концептот на македонскиот граѓанин и тука може да разговараме за различни компоненти, но не може да зборуваме само за безбедност на Македонците, бидејќи таа не е одвоива од безбедноста на Албанците, а безбедноста на Македонците и Албанците е неодвоива од државната безбедност (границите, територијата). После Рамковниот договор особено е опасно да се зборува за национална и државна безбедност бидејќи тој концепт води кон политички судир, изјави преставник кој бил дел од Претседателскиот Кабинет.

Најголемиот дел од соговорниците од законодавната и извршната власт, како и академската мисла се со став дека безбедноста е синергија на напори како во рамки на безбедносните системи и во рамките на соседите, така и во заедничкото управување со предизвиците во регионот. Република Македонија иако не е членка на НАТО, таа се однесува како членка на НАТО. Нашата држава треба да создава систем кој одговара

на своите внатрешни потреби и единствено членство во НАТО може да обезбеди рационализација на тие трошоци. Македонија мора да продолжи со своите национални аспекти на остварување на безбедноста, соработка со соседите и другите кои имаат интерес за регионот и делиме заеднички цели и интереси за економијата и политиката, како и безбедносни вредности.

1.5.МОЖНОСТИ ЗА ПРИМЕНА НА ШИРОК КОНЦЕПТ НА БЕЗБЕДНОСТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Широкиот контекст на безбедноста, е терминологија која почнува да се употребува од современите на Копенхашката школа кои врз основа на безбедносните теории и концепти не само што го воведуваат широкото секторско поимање на безбедноста туку и ја појаснуваат мултидимензионалноста и кохерентноста на пошироката агенда на истата.

Широкиот концепт на безбедноста на одреден начин ги инкорпорира теориите на социјалниот конструктивизам и класичниот политички реализам, и концептите на критичката безбедност и секуритизацијата. Според нив, постојат пет сектори во кои секуритизацијата може да се случи: воен, политички, економски, општествен и сектор на животната средина, што се поклопува со секторите на широкиот контекст на безбедноста. Секој од секторите имаат своја специфика и комплементарност со останатите.

Претставниците кои припаѓаат на академските кругови оценија дека широкиот концепт на безбедност мора да биде реалност. Денес многу државни органи се во функција на безбедноста како што се: Царинската управа, УЈП, Ветеринарните служби кои ја контролираат безбедноста на храната, Судовите исто така се значајна алка во безбедноста. Широкиот концепт е неминовност кој треба да се следи и рамка треба да биде нов закон за интегрирана безбедност е предлог изнесен во интервјуто. Република Македонија треба да гради стабилни и ефикасни безбедносни структури кои ќе бидат гарант за човековата безбедност, националната безбедност итн. Затоа треба да се вложува во сите елементи на безбедносниот систем, е заеднички заклучок на соговорниците.

1.6.ПОЛИТИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Политичката безбедност се однесува на организациската стабилност на државите, системот на владеење и идеологиите на кои го базираат нивниот

легитимитет. Притоа политичката безбедност се однесува на стабилноста на општествениот поредок блиско поврзана со воената и социјалната безбедност и другите компоненти на национална безбедност која особено се однесува на заканите по суверенитетот.

Треба да ги развиваме демократските капацитети на Република Македонија, бидејќи демократските институции се гарант за внатрешната стабилност, сметаат поранешни министри за внатрешни работи кои беше дел од интервјутото за потребите на ова истражување. Политичката стабилност на Република Македонија е зависна од нашите соседи. Блокирањето на Грција за влез во НАТО и ЕУ ги блокира целокупните демократски и економски процеси во Република Македонија и може да биде основа за дестабилизација. Идејата за Голема Албанија некои соговорници рекоа дека сеуште е жива и може да влијае во внатрешната дестабилизирање на Република Македонија. Другите отворени прашања со соседите со Бугарија наводно заедничка историја, јазикот може да биде основа за внатрешни расправи но не може да претставуваат сериозна внатрешна закана, Србија со негирањето на МПЦ и формирањето на паралелна Црква влијае на внатрешната стабилност. Генерално сите состојби можат да имаат негативно влијание во севкупните состојби, но не може да ја нарушат целосно внатрешната стабилност на Република Македонија. Во последно време сведоци сме дека помалку има национални конфликти на ниво на една држава и да се врши агресија од една држава кон друга во регионот, повеќе се предизвиците на меѓународен план независно од националните проблеми. Република Македонија има три соседни земји кои се членки на НАТО. Сега ниту во иднина не гледаат сите соговорници опасност по Република Македонија во однос на одредена агресија од нашите соседи.

Разгледувајќи ја политичката безбедност на Република Македонија, еден од поранешните парламентарци прави анализа на внатрешната состојба која има непосредно влијание на политичката стабилност на земјата. „Ако се развиваат внатрешни фрагментации во општеството и ако тие ја јакнат конфликтноста во него, нема магично стапче во тие услови да се решаваат проблемите. Денес Република Македонија нема систем на заеднички вредности, ниту идеја која не поврзува сите граѓани. Не оптоварува внатрешна недоверба, која се граничи со омраза на меѓуетнички план и внатре во македонскиот политички кампус. Мислам дека прв чекор треба да биде напуштање на злоупотребата на историјата и неодрживите вредности се шират и понатаму се споделуваат. Треба да се работи на формирање на една политичка нација, а ние за почеток треба да градиме едно заедничко политичко

општество врз принципи по кои ќе се обединуваме и создаваме политичко не само мултиетничко чувство по принципот на Швајцарија,,. Лојалноста на граѓаните кон државата претставува патриотизам на денешницата, а не идеи за големи држави или истории бидејќи на тој начин се разграбува државата оценија дел од соговорниците од законодавната власт. Бидејќи е намалена улогата на Парламентот во Република Македонија некои алармантно оценуваат дека демократијата како систем е загубена во Република Македонија. Оваа оценка се надополнува со ставот на поранешен преставник на извршната власт кој смета дека во однос на поставеноста на институциите во системот, клучно е да нема мешање на извршната во судската власт за да се изгради сигурен систем и да се почитува поделбата на власт, бидејќи денес сериозно е загрозено нејзиното функционирање и нема демократска и правна држава во такви услови беше оценето во интервјуто.

Политичката нестабилност не влијае на безбедносната дестабилизација сметаат поголем дел од соговорниците. Република Македонија како релативно млада демократија, политичката безбедност би ја гледале низ призмата на стабилноста на институциите и нивниот демократски капацитет. Важно е тие да се кредибилни да ја вршат својата јавна функција независно од изборните циклуси и граѓаните да се чувствуваат безбедни преку доверба во правниот систем, воедно и самите инвеститори. Воедно особено е битно колку демократските вредности се вградуваат во политичкиот дијалог. Тој е особено е важен за да се постигне разбирање. „Треба да се развива дијалог за сите теми и на тој начин да се направи обид да се надминуваат било кои конфликти. Република Македонија е земја чија демократија е во развој и со заокружување на процесот на реформите што ги спроведуваме треба да се создадат стабилни институции и изборни циклуси во земјата,, мисли еден од учесниците во политичкото живеење кој доаѓа од албанскиот политички кампус.

Денеска сме сведоци на трансформација на целиот безбедносен систем и на НАТО. Република Македонија се насочува кон политика на управување во справувањето со кризите. Безбедносниот менаџмент не се води само со сила, туку и со политика, сила-дипломатија-сила-дипломатија, т.н. сендвич политика на справување со закани. Овој систем даде добри резултати и сега се имплементира и само војната не е излез од одреден проблем, туку директни контакти со лицата кои ја дестабилизираат земјата треба да се стапи во контакт како што тоа се прави со талибанците. Денеска општеството еволуира и доколку сакате безбедност потребно ни е повеќе демократија, децидно нагласија сите соговорници. Процесот на фрагментација на Балканот е завршен

оценија претставниците на академскиот свет. Особено влијание и битен елемент кога се разгледува политичката безбедност на Република Македонија во неколкуте разговори беше напоменат односот со соседите.

Дел од отворените прашања со соседите имаат влијание врз безбедносната состојба и нејзината политичка иднина. Проблемот со Бугарија неможе да се прелее и да направи безбедносни проблеми. Проблемот со името влијае врз идентитетската безбедност, но неможе исто така да ја растури државата, туку само по една индиректна оиска може да ги заостри односите меѓу Македонците и Албанците, бидејќи вторите сакаат безусловно и побрзо да одат кон ЕУ и НАТО, а Македонците не сакаат по било која цена да ги продолжат интеграциите. Од горе кажаното непобитен факт е дека соседите не се закана како во почетокот на 90-тите години, бидејќи главните безбедносни закани се лоцирани на македонска територија. Воедно директни безбедносни закани од соседите нема бидејќи тие се интегрирани во колективните безбедносни системи. Република Македонија се наоѓа пред една значајна раскрсница, сопствена редефиниција во едни нови услови дали ќе го направи тоа успешно или не, ќе зависи од тоа каква држава во иднина ќе гради. Треба во иднина да се работи уште еднаш се напоменува на креирање на политичка нација која ќе биде прифатена дома и од надвор, државата и незјните граѓани немаат изградено јасен концепт по кој би се обединиле на внатрешен план со цел да бидеме контрибутори на безбедноста и на надворешен план.

1.7. ЕКОНОМСКАТА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Живееме во ера на глобализација, во време во кое се менуваат перспективите на дефинирање и анализирање на заканите по безбедноста во поширок контекст. Но, без разлика на сите овие динамични промени, еден релација останува константна. Токму релацијата економија-безбедност, била и се уште е еден од клучните аспекти од кој зависи безбедносната кондиција на една држава. Во продолжение ќе следи анализа на економијата во Република Македонија, со цел да се направи реален увид на состојбите, а потоа и нивно разгледување во безбедносен контекст. Економската состојба, невработеноста и сиромаштијата може да биде сериозно основа за дестабилизација на земјата. Социјалниот слој кој нема постојан извор на финансии за егзистенција, е подложен на манипулација. Големиот слој на социјално несигурни семејства овозможува опасна политика на манипулација со масите, сметаат интервјуирани претставници на извршната власт. Сиромаштијата и невработеноста може да

преставуваат закана за зголемување на криминалот во земјата. Од друга страна поранешен парламентарец оценува дека човечкиот потенцијал неможе да концепцентрира незадоволство од економската состојба и да се создаде критична маса, бидејќи кај населението во земјата владее страв.

Како резултат на своето искуство како активен учесник во економијата преку банкарскиот сектор, поранешен учесник во извршната власт излезе со став дека преку големата сива економија не се нарушува социјалниот мир во земјата и така се одржува стабилноста на земјата. Инаку официјалните бројки на невработени според некои од лицата е голем. Но, тоа неможе да претставува закана по безбедноста, само може да влијае врз безбедноста без некоја сериозна закана, зголемување на грабежите, девијантно однесување и степенот на наркоманија ќе претставува голема закана и ќе се развива поради високиот степен на невработеност оценија некои од соговорниците. Економската криза има сериозен одраз врз мали држави, особено врз Република Македонија. Застојот во европските интеграции непосредно негативно влијае врз економскиот раст и отворањето на нови работни места, можноста за директни странски инвестиции кои се добиваат ако земјата е членка на НАТО и ЕУ.

Важно за македонската економија е да генерира раст. Таа е мала економија и увозно ориентирана и значаен дел, односно 70 % од БДП оди на потрошувачка, 23% се финансира преку нето увоз. За да се создаваат нови работни места, мора да се генерира раст не преку потрошувачката туку преку инвестициите. На тој начин се креираат нови работни места, се носи нова технологија, се подобрува надворешниот биланс со што се создаваат подобри услови за живот во Република Македонија, смета поранешен член на извршната власт во економската сфера.

Внатрешната стабилност и владеењето на правото како и условите за водење на бизнисот се клучни за севкупниот процес и развој. Ако владеат принципите на владеење на правото и сме сигурна и стабилна држава тогаш тоа е гаранција дека ќе има интерес за инвестирање на домашни и странски компании. Според оценките за бизнис климата Република Македонија е добра бизнис дестинација, но според влогот во инвестиции излегува дека многу помалку вложуваат отколку во други држави кои се наестабилни повеќе од Република Македонија, но веројатно тука влијае големината на пазарот и се друго како инфраструктура и квалификувана работна сила. Странските инвеститори бараат ефикасна администрација и ниско ниво на корупција. Република Македонија се развива но не со потребното ниво бидејќи според стапката на сиромаштија сме меѓу последните место во Европа. Социјалните елементи и

сиромаштијата се основа за манипулација со населението. Тогаш кога луѓето кога немаат средства за егзистенција се подложни на манипулација на организирани протести и немири и тоа претставува потенцијална бомба за внатрешни немири од пошироки размери, оценува претставник на извршната власт од албанскиот блок кој има свое искуство во економското живеење.

За да имаме добар национален безбедносен систем потребна е добра економија со цел таа да се унапредува и одржува. Системот од 2009 година до денес 2014 година во одбраната сега само се одржува согласно антикризните владини мерки. Наредниот период внимание треба да се посвети на енергетската безбедност. Таа се гледа преку три нивоа, прво е контролата на енергенсите, за што одговор ќе се даде кога ќе се види колку финансиски средства се одвојуваат од буџетот за увоз на струја, на пример 2013 година само 650 милиони евра од буџетот се потрошија само за увоз на струја. Дали планираната гасификација на државата може да ја нарушени енергетската сувереност е прашањето кое се отвори во разговор со претставник на Претседателскиот кабинет. Во делот на економската безбедност особено беше значајно симнувањето на шенген визите. Излегувањето на граѓаните надвор од границите, кои се обидуваат да најдат привремена работа во ЕУ, на тој начин се задоволува сиромаштијата и невработеноста. Колкав е бројот на луѓе кои досега ја напуштиле државата не може официјално никој да каже што е особено битно да се има тој податок за да се оцени нивото на економска безбедност на земјата беше речено во непосредното отворено интервју од страна на претставник од академската заедница.

Развојот на економијата е клучот за развојот на едно општество. Само општество кое има повисоки стандарди на живеење, ќе вложува доволно во безбедноста и ќе им обезбеди мирен, спокоен и исполнет живот на своите граѓани. Токму затоа треба да се охрабриме и да го платиме „данокот“ на соочување со заостанати политички, етнички и други прашања. Мораме да бидеме свесни дека тоа е пат без повратен билет, го поминуваме еднаш и нема назад. Целиот општествен систем станува дел од систем во кој важат норми кои не можат да бидат лесно прекршени или изманипулирани од индивидуи или групи со што би се загрозила индивидуалната или колективна безбедноста на целиот општествен систем.

1.8. ВОЕНАТА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Спроведувањето опсежни реформи во воениот сектор, придонесува за целосна подготвеност на референтните објекти (институциите на системот), за преземање на одговорностите произлезени од членството во НАТО. За поддршка на одбранбените операции, придонесот кон мисиите максимално се насочува кон спроведување на барањата на Алијансата, но и кон остварувањето на проширените интереси во однос на регионалната и меѓународната соработка, воено-дипломатската поддршка на сојузниците и партнерите, учеството во воени вежби, конференции, состаноци и други форми на соработка, воена обука и поддршка со воени тимови, како и исполнувањето на условите од ратификувањето на меѓународните конвенции и договори за контрола на вооружувањето и оружјето за масовно уништување, како и изградба на мерките за доверба и безбедност .

Во интервјуто при анализа на воената безбедност на Република Македонија мнозинството соговорници истакнаа дека во последните години имаме милитаризација на полицијата, а застој во модернизација на Армијата. Тоа создава конфузија во безбедносните структури на Република Македонија, но од друга страна го влошува и добриот имиџ кој го изрази АРМ. Факт е дека во периодот од 2002 година до 2008 година имаше тренд кој за жал по неуспехот на Самитот во Букурешт како да имаше промена во приоритетите и намалување на буџетската поддршка за Армијата. Повеќе од 6 години се намалува буџетот на Армијата, и тоа не е согласно плановите од Стратегискиот одбранбен систем. Сите анкети говорат дека Армија е институција со најголема доверба кај сите граѓани во земјата независно од етничката припадност. За тоа е потврда и ставот на членот на извршната власт од албанскиот политички блок кој има скоро истоветен став со останатите свои колеги од македонскиот политички кампус. Во врска со реформите во одбраната и инвестициите во неа се смета дека треба во нив треба да се гледа како инвестиции во целокупниот безбедносен систем. Важно е согласно економските можности на земјата да се направи еден среднорочен план во однос на модернизацијата на АРМ. „Во наредниот период треба да има не само план и стратегија туку и реализација преку планирање на средства во Буџетот на Република Македонија за модернизација на АРМ. Тоа влијае на професионализмот во самата одбрана, каде треба да се внимава и на внатрешната кохезија во неа бидејќи имаме мултиетничка Армија која треба да го рефлектира моделот на мултиетничка Македонија во рамките на АРМ. Тоа е сликата каде се создава таа кохезија на најцврста форма поради тоа во исто време треба да се имаат тие компоненти. АРМ

може да даде јасна порака на заеднички живот во земјата,, истакна претставникот од извршната власт од албанската етничка заедница. Треба да се истакне дека во изминатиот период на чело на Министерството за одбрана на Република Македонија застана Албанец што претставуваше големо политичко табу кое без големи турбуленции во самиот систем беше прифатен како непобитен факт и потреба која произлегува од духот на Рамковниот договор.

Намалениот Буџет придонесува за помала опременост на АРМ и во друга евентуална криза неможе да одговори на потребите на државата. „Ние како држава со ограничени ресурси неможе да организираме одбрана како Израел, врз основа на принципот сами против сите зошто тоа бара инвестиции големи во одбрана, кои во овој момент ги нема државата,, вели претставник на академската заедница. Сите соговорници беа едногласни дека политиката на намалување на средствата за одбрана мора да се напушти, зошто недостасуваат основни средства во Армијата. За мисиите кои ги имаме декларирани надвор од границите на земјата, одредени интервјуирани лица споделија став дека треба да се размислува за редефинирање на бројот на декларирани сили на АРМ за мисии во странство, бидејќи со 500 војници не треба да одиме во Авганистан, ако можеме и со 50 војници да учествуваме во мировни мисии, бидејќи за нас клучот е решавањето на спорот со Грција. Во реализацијата на мисиите се превземени обврски кои сметам дека се непотребни, а во операциите на Обединетите нации не се учествува, а за тие мисии се добиваат и надворешни средства.

Република Македонија користеше странска помош околу развојните програми за одбранбената моќ на државата. Последните години е постигнато многу, се направени големи реформи и напуштање на типот на народна армија. Сегашната наша стратегија е компатибилна со НАТО Стратегиите. АРМ денес се развива како гарант на територијалниот интегритет и за нашата национална безбедност. Сите соговорниците го потврдуваат ривалитетот меѓу Армијата и полицијата во однос на прашањето што треба повеќе да се развива. Тие треба да се надополнуваат бидејќи ние немаме финансиски средства паралелно да развиваме Армијата и слични полициски структури. Од аспект на внатрешната стабилност треба да постојат две различни структури оценува порашениот припадник на извршната власт од секторот за внатрешни работи. Според него ако се развива и јакне само Армијата, тогаш во друга состојба АРМ може да се злоупотреби за државен удар и слично, или обратно ако полицијата развива структури кои ги има Армијата и се зајакнува во секој поглед, тогаш тоа е опасност да

се премине во полииски тоталитарен систем. Треба да има баланс. Со Уставот и законите јсно се разграничени нивните задачи и обврски.

Во изминатиот период често се јавуваа проблеми на релација меѓу Министерството за одбрана и Генерал штабот на АРМ, како во 2001 година, така и денес за време на создавањето на пример на Белата книга на одбраната на Република Македонија. Поради тоа како што вели еден од поранешните министри за одбрана моделот кој се постави со Законот за одбрана во 1992 година е рационален. Тогаш и сега воениот дел има одбивност кон тој модел. Но, не смее да се остапи од јасната поставеност дека ГШ треба да е орган на Министерството за одбрана, а не посебно тело како што е сега бидејќи сегашното решение прави паралелизам во одбраната и Армијата. Предлогот кој многу пати досега се исфрла од академската заедница треба да биде разгледан со целосна сериозност а се однесува на воведување на двајца заменици министри, едниот да биде цивилно лице, другиот да биде воено лице со чин генерал потполковник. За да во престојниот период како во минатото нема големи проблеми меѓу АРМ и Министерството за одбрана неопходно е заокружување на отпочнатиот процес на суштинска функционална анализа на Министерството и ГШ со цел да дојде до одредено редефинирање бидејќи има преклопување на одредени функции. Надлежностите во делот на воената безбедност е безбедноста на воените операции на АРМ. Но кога се говори за воената безбедност, неминовно се наметнува прашањето за . военото разузнавање претставува т.н. држава во држава, но тука мора јасно да се разграничат надлежностите и да бидат во функција на мисиите на АРМ во странство. Генерал штабот на АРМ е орган во рамки на Министерството за одбрана, самостоен само во обуката и експертизата, командувањето и спроведување на наредбите на Врховниот командат. Се друго од надлежностите на ГШ на АРМ треба да биде дел од интегрираниот модел на Министерството за одбрана. Тој ривалитет меѓу МОРМ и ГШ на АРМ сега повторно е присутен за жал.

1.9. СОЦИЈЕТАЛНА БЕЗБЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Според Копенхагенската школа за безбедност социјеталната безбедност се поврзува со способноста на општеството да ја заштити својата карактеристика и специфичност во услови на варијабилни и динамични случувања и покрај потенцијалните закани со кои се соочува. Поврзаноста на прашањето за идентитетот и за безбедноста на нацијата не е новина, ниту пак е единствена македонска специфика. Ова прашање е особено актуелно кон крајот на минатиот и почетокот на овој век, а

најчесто се поврзуваше со причините за конфликтите во централна и во источна Европа и како извор на отпор на интеграцијата во Европската Унија, смета Стојан Славевски³⁵⁸.

Какво влијание остварува Рамковниот договор врз социеталната безбедност на Република Македонија и дали во иднина е можно повторно негово отворање, односно наметнување на прашања кои имаат етнички предзнак беше предмет на интерес на следното прашање во интервјуто.

Заедничка констатација на сите е дека Рамковниот договор затвори еден конфликт кој можеше да прерасне во голема војна со тешки последици. Решенијата од договорот придонесоа кон зближување на различните заедници. За да се оствари тоа треба да се подготви официјална државна програма за оставрување на задачите од Охридскиот договор и воедно секоја политичка партија преку своите програми треба да ги поттикнат интегративните процеси во земјата, смета претставник на академската заедница.

Рамковниот договор беше замислен како одлична рамка за решавање на меѓуетнички проблеми и тензии. По промената на Уставот ние сме дефинирани како двонационална држава, оценува еден од парламентарците. Поранешен учесник во извршната власт и 13 години по потпишување на Рамковниот договор и негово вградување во Уставот на Република Македонија и останатите стратешки документи ја отвара дилемата колку луѓето од двете страни можат искрено да живеат во една таква заедница и како може да опстанат. Ако нема доверба меѓу етнитетите меѓусебно и принцип на земање и давање, секогаш ќе има проблематично прашање кое може да се надвиснува над безбедноста на земјата, оцени тој. Според неговиот колега кој доаѓа од извршната власт, а сега е дел од академската заедница Рамковниот договор покажа дека неможе да ги предвиди сите идни ситуации и неможе постојано да биде надградуван и толкуван. Време е отворено да се говори за отворените прашања меѓу Македонците и Албанците и да не постои недоверба меѓу нив, самоуверено нагласи соговорникот од извршната власт. Недефинирани според некои од интервјуираните останаа прашањата за употребата на албанскиот јазик и тенденцијата да биде втор официјален јазик потоа начинот со кој ќе се изгласува Буџетот и ќе се делат средствата врз основа на принцип на соодветната етничка застапеност да имаме трансвер на средствата. Третото прашање е во делот на Уставниот суд и барањето на Албанците и

³⁵⁸ S.Slavevski, "FOR THE IDENTITY OF THE CONTEMPORARY MACEDONIAN NATION: ETHNIC OR CIVIC CONCEPT?", EUROM, Skopje 2013

таму да се користи баденторово гласање. Ако се гради мултиетничко општество не треба да се ставаат под тепих ваквите проблеми. Овие се трите прашања кои ќе влијаат на социеталната безбедност и генерално стабилноста на земјата оцени преставник на извршната власт кој беше дел од преговорите за решавање на конфликтот во 2001 година. Претставникот од албанската заедница кој има искуство од извршната стравна една равенка помеѓу довербата и Рамковниот договор затоа што ако се чита целиот договор има една порака – да се гради преку меѓусебно почитување доверба во Република Македонија. Охридскиот рамковен договор беше еден чекор кон промена на Уставот на земјата за да се подобро се рефлектираат одредени нешта во делот на интеграцијата на различните етнички заедници и да се постигне тој степен на меѓусебна доверба за да стоиме заеднички зад Република Македонија и да ја градиме оваа куќа со здрави меѓуетнички односи и висока доверба и со тоа поставуваме добар темел на нашата заедничка куќа која ќе биде под покривот на НАТО и ЕУ, смета поранешниот министер чиј ресор ги покриваше интегративните процеси на земјата.

И покрај изминатото време и очигледните вредности од имплементацијата на Рамковниот договор сеуште постојат структури кои го оспоруваат овој документ. Тие како еден од интервјуираните учесници во работата на Собранието на Република Македонија се на мислење дека Рамковниот договор ја гетоизира Република Македонија по одредена национална и етничка припадност. Тој смета дека е основа за фрагментација на Република Македонија и ако продолжиме врз основа на него со гетоизацијата може да се јави како основа за поделба на Република Македонија по етничка основа. Рамковниот договор не сепарира и не е добро за унитарниот карактер на државата, е став кој говори дека сеуште има сомнеж во социеталната стабилност и меѓуетничките односи во земјата.

Според кажаното и сумираното од интервјуту за Рамковниот договор има два типа на толкување. Можете да го толкувате договорот минималистички колку што постои притисок од надвор со цел да напредувате во интеграциите кон ЕУ и НАТО. Од друга страна Албанците го толкуваат максималистички и да се дадат одредби кои не се дел од Рамковниот договор. Вториот дел од толкувањата не е опасен по безбедноста иако предизвикува гнев кај Македонците. Добивањето на поголеми права не значи растурање на државата, бидејќи првиот член од Договорот вели дека нема територијални решенија за етничките прашања. Но, Рамковниот договор сам по себе неможе да ја сочува државата. Тој поставува рамка за работењето на двете заедници и ако се следат принципите и духот на тој документ тогаш можеме полесно да ги

менаџираме односите. Прва теза во однос на Рамковниот договор кој треба да ја прифатат и Македонците и Албанците дека за битните прашања треба да постои најмалку двонационален консензус. Ако заедно работат на стратешките прашања каде што е и економскиот развој на земјата, на пример да нема големи разлики во регионалниот развој (Западна и Источна Македонија) кој може да ги загрози темелите на државата. Рамковниот договор може да придонесе за поголема стабилност, но неможе да ја растури земјата и истата да ја дестабилизира.

Ако ние стоиме во место во делот на евроатланските интеграции можно е растење на т.н. фрустрации кај Албанците кој не би излегле со оружје како во 2001 година, но сигурно ќе предизвикаат поголеми политички тензии кој може од Македонија да направат уште понепривлично место за живеење и инвестирање.

Инаку кога говориме за идентитеската безбедност, во интервјуто од универзитетски професори и од припадници на разузнавачката служба беше нагласено друг значаен идентитески проблем. Денес за прв пат се случува длабок внатрешен македонски судир околу тоа каква Македонија сакаме да градиме. Тој судир нема потенцијал да ја дестабилизира Република Македонија до ниво да се распаднаат границите. Внатрешниот македонски судир има влијание врз нивото на демократија во земјата, бидејќи демократијата е веќе жртва на тој судир на концепти кој е многу пожесток во однос на другите транзициони држави и често се случува надвор од институциите. Тој судир на тие два профилирани јасни македонски концепти како понатаму да се развива државата тоа може да го закочи нашето напредување во демократијата следната деценија, со што се губи многу време. Тој тип на судири и тензии може лошо да влијае на имиџот на земјата како потенцијална дестинација за инвестиции што ќе придонесе до фрустрации кај етничките Македонци што може да доведе до зголемување на емигрантските бранови, значи до ново иселување на Македонците од Република Македонија.

Оттука еден од авторите на Рамковниот договор во интервјуто за потребите на ова истражување излезе со став дека Рамковниот договор е концепт на инклузија на големи сегменти од општеството кои беа надвор од системот и многу податоци тоа го потврдуваат. Охридскиот договор и покрај слабостите направи огромен чекор. Главниот дел од договорот е дека за сите проблеми мора да постои дијалог. Рамковниот договор врз основа на тоа е постојано актуелен. Тој не е затворена листа на цели кои ако се постигнат му истекува рокот. Постојано се јавуваат нови прашања чие решение треба да се бара преку Охридскиот договор. На пример во делот за начинот на

донесување на Буџетот, средствата за култура и образование треба да се изгласаат со двотретинско мнозинство. Воедно и самите инвестиции во земјата и поставеноста по регионите во земјата треба да се насочуваат согласно Рамковниот договор. На крајот на анексите на договорот пишува „ќе се укине се што пречи на Охридскиот договор и ќе се донесе закон кој дава дополнителна сила на Договорот кој е филозофија и не претставува пречка за решавање на проблеми кои се појавуваат денес. Охридскиот договор е матрица за одржливост на Република Македонија како типично хетерогена особено со бројна малциска заедница и една мнозинска заедница која што е високо политизирана и врз основа на позицијата на Балканот има капацитет да ја наруши државата.

Рамковниот договор претставува голем дострел на меѓуетничката демократија на Балканот. Потребно е духот на Рамковниот договор повеќе да се освежува и да не се сведува на техничко исполнување. Треба тој да биде во функција на мултиетничката демократија, а не само начин на решавање на политичките интереси и рејтингот на партиите. Секогаш ќе постојат максималистички тези и од двете страни, но времето ќе го надмине договорот бидејќи во ЕУ нема потреба да се гарантираат одредени права што му припаѓаат на граѓанинот од самото раѓање. Рамковниот договор со текот на времето ќе се надмине кога ќе се напушти гледањето на поединецот како етничка индивидуа наместо како граѓанска индивидуа, заклучува соговорникот од акаменскиот свет.

1.10. СПРАВУВАЊЕ СО ЕКОЛОШКАТА БЕЗБЕДНОСТ ПРЕКУ СИСТЕМОТ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Еколошката безбедност е јавна безбедност од еколошките опасности предизвикани од природни или човечки процеси поради незнаење, несреќа, малверзации со потекло во или преку националните граници. Менаџирањето на еколошките ризици има за цел: да се обезбеди личната безбедност, да се намалат загубите во однос на објектите и услугите, да се намали небрежноста, да се намали јавниот ризик.³⁵⁹

Главната задача во справувањето со ризиците и заканите ја има системот за управување со кризи кој според сите соговорници во интервјуто добро е поставен и

³⁵⁹ Зборник на трудови „Безбедноста, еколошката безбедност и предизвиците на Република Македонија,, Факултет за безбедност-Скопје, 2010 г.

функционира, воедно постојат повеќе стратешки документи кои ги опфаќаат еколошките закани и ризици. Денес природните закани со сериозни размери покажаа дека во тој сегментот на управувањето со кризи потребно е да биде дополнителен со екипирање и модернизирање. Воедно системот на превенција треба да се усоврши. Во сите наброени ситуации наведена е и поддршката од Армијата и координацијата мора да се зголеми пред се меѓи АРМ и МВР. Поранешен министер за одбрана во интервјуто констатираше дека Управувачкиот комитет на ЦУК не е доста ефикасен и генерално смета дека целиот систем е маргинализиран.

Според изнесените ставови на лицата кои беа дел од интервјуто може да се констатира дека нивото на еколошка заштита во Република Македонија е едно од најлошите, ист е случајот и со другите балкански држави. Таа може да се обезбеди со висок економски развој и ние тоа го немаме поради што средства од Буџетот не се одвојуваат. Во блиска иднина Република Македонија нема да вложи средства во еколошка заштита и свеста за овие закани и нивото на смртност од некои болести кои произлегуваат од загаденоста не е вградена кај политичката елита. Ако имаме политички проблем тој се гледа и ќе се настојува да се реши, а еколошките проблеми во малите држави не се таргетираат како проблем. Значи не постои свест дека Република Македонија е загадена држава. Кога се зборува за екологија секогаш има две јавности во земјата. Едната од нив е експертската јавност кои алармираат, и од друга страна политичарите кои ги минимизираат еколошките проблеми. Ние како држава исто така сме далеку од дебатите за еколошка безбедност, бидејќи сеуште се занимаваме со традиционалните груби форми на безбедност, дали може да има терористички акт, етнички судир итн.

1.11. КОНЦЕПТОТ НА ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во последните две децении забележан е тренд на приватизација на безбедноста која подразбира трансфер на сопствеништвото или работата од државата на приватниот ентитет, како во земјите во транзиција, така и во развиените западни земји. Преносот на функцијата од државна на приватен сектор се случува на сите полиња на државната активност, вклучувајќи ги и оние активности, кои веќе ги истакнавме, над кои националната држава порано држела монопол. Најдраматичната наезда на приватниот сектор во јавниот живот можеби е во доменот на безбедноста, а

приватните компании кои што даваат безбедносни услуги се резултат на приватизацијата на државните функции.

При разгледување на концептите за безбедност во Република Македонија се разгледа и проанализира детално воспоставувањето на старо новиот концепт на приватна безбедност кои со новите законски решенија има зголемени овластувања. Во минатото имаше одредени злоупотреби во приватното обезбедување. Доколку се применуваат законските критериуми поголем дел од тие приватни агенции не треба да постојат дециден е еден од припадниците на извршната власт од секторот за внатрешн работи според кој мал е бројот на професионалните агенции. Поради тоа се наметнува потребата од чести и јасни контроли врз Агенциите. Инаку корпоративното обезбедување е главна поента која денесе се применува.

Според друг претставник од извршната власт направени се серии на грешки при поставување на концептот на приватна безбедност во Република Македонија. Со донесените законски решенија се прави обид за воспоставување на монопол на само неколку агенции, што не е добро за безбедносниот систем. Поголем дел од интервјуираните сметаат дека Агенциите претставуваат паравоени формации на политичките партии. За да се надмине оваа состојба, соговорниците сметаат дека треба државата да има целосен увид во нивната работа и да се види како се развиваат и деминзионираат за да не прераснат во закана по граѓаните. Концептот на приватна безбедност го загрозува концептот на индивидуална безбедност оценија соговорниците во интервјуто. „Неможе куќите и личната безбедност да се довери на приватните агенции, бидејќи тоа е обврска на државата, а граѓаните плаќаат високи даноци и тие се трошат за полицијата и таа треба да обезбеди безбедноста за секој поединец и компанија,.. Овој став за некои е застарен бидејќи приватизацијата на безбедноста во одредени сегменти се смета неопходна потреба. Аргументи кои се користат против концептот на приватната безбедност се дека поединци кој се ангажирани во Агенциите може да се најдат од другата страна на Законот. Приватното обезбедување не се третира како проблем во САД, Германија, Велика Британија, а тука се перципира дека Агенциите се во спрега со подземјето. Поради тоа треба да се превземат конкретни мерки од страна на политичарите. Според припадници на секторот за внатрешни работи кои ги интервјуирав тврдат дека најчесто дел од членовите на Агенциите се параструктури бидејќи има лица кои работат во државниот и приватниот сектор.

Сериозниот недостаток во националната безбедност е заштитата на критичната инфраструктура. Државата треба да има резервни сили за нејзина заштита во случај на

загрозување. Агенциите за обезбедување можат да ја пополнат таа празнина на обезбедување на критичната инфраструктура при определена криза. Со најновите измени на законот за приватно обезбедување дел од ингеренциите се даваат во превенцијата на нарушување на јавната безбедност. Како пример кој се дава во прилог на примена на концептот на приватна безбедност во Република Македонија е обезбедувањето на седиштето на НАТО од страна на приватни Агенции. Искуството од тоа го сподели интервјуирианиот дипломат кои вели дека НАТО е супра национална институција која пред се неможе да форсира ниту една држава. Како секоја меѓународна институција и недостасуваат средства тие ги плаќаат државите членки, како што е изнајмувањето на простории и обезбедувањето повлекува трошоци. Разбирливо е на тој начин да се даде на приватно обезбедување на приватни агенции кои имаат одреден безбедносен сертификат и е регулирана работата со посебни договори. Сите команди на НАТО всушности ги обезбедуваат локални приватни агенции, од тука дел од безбедносните институции на земјата може да бидат обезбедувани од приватни Агенции за обезбедување.

1.12.ПРОЦЕС НА УТВРДУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Улогата на државните институции во креирање на безбедносните политики е најголема, особено на Собранието на Република Македонија. Поранешните парламентарци сметаат дека во изминатиот период не се успеа да се издигне Собранието на место да биде креатор на политиката во безбедноста и преку тоа создавање на еден стабилен систем. Денес има мала контрола врз безбедносните тајни служби и што е загрижувачки според самите парламентарци Собранието нема амбиции да оставарува цивилна контрола врз службите за безбедноста. Има надлежна Комисија која не работи и не одржува состаноци од различни неоправдани причини.

Според Уставот Собранието ја утврдува стратегијата за одбрана и безбедност. Тоа говори дека има улога во креирањето, но има клучна улога во донесувањето на Буџетот. Загрижува немањето на транспарентност во трошењето на парите за тајните служби и полицијата. Воедно е самото Собрание е претворено во сервис на Владата и нема контролна функција над неа, оценија дел од соговорниците од законодавната власт. Тие сметаат дека ако ја нема контролата можни се злоупотреби. Ако пратениците не учествуваат во утврдувањето на Буџетот не е можно да се креира соодветна

безбедносна политика. Шефот на државата исто така нема јасна и целосна позиција во креирањето на политиката. Извршната власт е доминантна во целосниот процес на креирање и имплементација на безбедносната политика. Улогата на Советот за безбедност е уредена во Уставот и некои од соговорниците од законодавната власт сметаат дека е потребно да се разгледа можноста, одредена надлежност да се даде и на тој орган и да се прошири неговото делување по примерот на САД, сметаат претставниците од законодавниот дом. Недостаток има во делот на дефинирање на слабостите на функционирањето на системот на национална безбедност и како тоа да се надмине, дали преку фузирање на службите (Агенцијата, УБК) надвор од МВР и тие да работат стратегиско контраразузнавање со што би ги зајакнале капацитети на внатрешната безбедност, сметаат претставници на извршната власт.

Заради недостатоците да се надминат соговорниците кои ги интервјуираме потребно е целиот систем за безбедност да се регулира со еден целосен закон каде ќе се постави рамката за контрола над службите, и да не се регулираат само со подзаконски акти елементите на контрола.

Досегашните документи не се доволни и за новонастанатите состојби е потребно ревидирање на тие документи и реafirмирање на нереализираните цели од Стратеискиот одбранбен преглед кој требаше да биде водилка на реформите на безбедносниот систем.

Според претставник на ресорот за внатрешни работи во креирањето на безбедносната политика никој не е вклучен целосно. Според него функционираме како систем на безбедност на Република Македонија, но нема некој кој само подготвува безбедноста политика која ја одобрува Собранието и сега само се пресликани одредени стратегии од минатото. Треба севкупен нов документ за да ги презентираме и утврдиме сите нови предизвици и како да се разрешуваат и како подобро да функционира системот за безбедност на РМ.

Во целокупниот досегашен процес на креирање на безбедносна политика според испитаниците доминантна е Владата и партијата на власт. Сите прашања се одлучуваат во партиските органи и тела. Собранието само ги преточува со законски решенија, и Собранието е целосно несамостојно тело за да смени или иницира закон кој го предлага Владата, бидејќи ќе се соочат со партиската дисциплина. Собранието е претворено во сервис на Владата со задача нејзината политика да ја претвора во закони. Според академските претставници во земјава две децении немаме сериозна дебата за безбедност што не е добро за самиот безбедносен систем и нејзината

политика. Комисијата за одбрана и безбедност треба да ја врати вистинската улога и моќ која ја поседува. Министерството за внатрешни работи има добра аналитичка служба, во ГШ на АРМ има одредени проценки, но сите тие делови се некоординирани. Уставот дава можност преку членот 86 Советот за безбедност да формира тело за координација и процена на ризиците и заканите. Еден период за мандатот на претходниот претседател Борис Трајковски се подготвуваше посебен Закон за Советот за национална безбедност со кој ќе му се врати местото во собирањето на информации и креирањето на политиките. Очигледно политичките елити имаа резерва за концентracијата на моќта во Советот за национална безбедност. Но на тој начин ќе имаме поефикасен безбедносен систем кој ќе биде во функција на ризиците и заканите и потребите.

Во Република Македонија има неколку концепции и стратегии од областа на безбедноста кои се донесени. Проценката на заканите од воен и невоен карактер се носи на секои шест месеци. Во истражувањето со испитаниците се отвори прашањето за потребата за нов стратешки документ за безбедносна политика. Стратегијата за национална безбедност треба сериозно да се преиспита бидејќи е донесена 2008 година, а една стратегија треба да важи 5 години. Стратегијата за одбрана е со важност до 2015 година. После тоа треба да се пристапи и кон нова одбранбена стратегија. Потребно е да се идентификуваат сите слабости и недостатоци во досегашниот период од работењето со цел да се направи ретроспектива на тоа каде сме во модернизацијата, јакнењето на капацитетите одбранбено, безбедносни и разузнавачки и да се предвиди на три години определен развој на домашните служби согласно новите предизвици.

Потребен е сеопфатен стратешки документ за безбедност кој ќе го усвои Собранието на Република Македонија каде ќе се види природната улога на граѓанинот и неговата поврзаност со системот. На овој став се надополнува претставникот од извршната власт дека политиките и стратегии имаат поголема намена. Стратешките цели ќе губат на значење ако не се ажурират и следат, бидејќи ќе бидат згазени со текот на времето. Граѓаните тогаш ќе ги следат само дневно политичките и безбедносни прашања наместо генерални правци за развивање на системот во иднина.

Воедно документите за безбедност мора да се променат бидејќи има промени во опкружувањето на земјата и на тој начин имаме драстична промена. Новата стратегија треба да ги има во предвид новите случувања и промени. Претставник на извршната власт кој доаѓа од Претседателскиот Кабинет смета дека македонските докторинарни документи во областа на безбедноста се само препишани од другите земји од

опкружувањето по теркот кој го нудеше НАТО. Тоа е потребно, но се нужни локални специфики. Според соговорниците во доктринарните документи сеуште се плашине дека некој може да не нападне со воена сила, а не се плашине од т.н. невоени закани кои неможе да ја растурат но може да ја доведат под закана, со тоа што би се создале енклави во кои полицијата нема да има увид што таму се случува. Документите за безбедносна политика често се преведуваат на англиски јазик без да смени структурата на реченицата и да се запази безбедносната специфика на земјата. Во Република Македонија има проблем кога ќе кажеш дека одреден сегмент претставува закана потоа треба да објаснува одредено прашање кое на крајот ќе се исполитизира.

Кога се формира државата тогаш се пишуваат клучните документи. Периодот по 2001 година е исто испуштен за креирање на фундаментални документи. Сега не треба да влегуваме во пишување на значајни документи од безбедносната политика, само треба поинаку да се разгледа работата на безбедносните институции.

Експертската јавност се потврди и преку ова интервју мисли дека во Македонија во однос на безбедносната политика нема широка дебата, и се сведува на изјави на неколку експерти. Недостасуваат контакти, медиумите не пишуваат и анализираат за безбедноста. Воедно нема популаризација на вредностите на НАТО, НВО секторот е слаб и приватизиран. Од друга страна МО има слаб буџет и неможе многу да работи на популаризацијата и медиумската присутност. Тоа се должи на НАТО скептизмот. Претседателот во креирањето на политиките не игра голема практична улога, од страна на Владата нема интерес голем со што се прават голема грешка. Ова се т.н. детски болести на транзицијата која како сеуште да трае во Република Македонија, сметаат универзитетските професори, поранешен пратеник и амбасадор.

Како заклучок повеќето нагласија дека Безбедносната политика се дефинира во стратешките документи. Тие треба постојано да се обновуваат преку следење на новите безбедносни закани и околина, бидејќи сите тие се напишани пред Црна Гора и Косово да станат независни држави, имаме големи промени, а немаме нов стратешки документ. Од националната концепција треба да произлезе и националната стратегија за одбрана и безбедност. Воедно треба да се разгледа во документите и недобивањето на покана за членство во НАТО, за да се даде одговор како понатаму ќе се бара алтернатива за интеграцијата и да се понуди визија како понатаму државата да се развива. Академската заедница потребно е поактивно да се вклучи во креирањето на политиките преку јавни расправи.

2. ПЕРЦЕПЦИИТЕ НА ГРАЃАНИТЕ ЗА БЕЗБЕДНОСТА И БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

2.1. МИСЛЕЊЕ НА ГРАЃАНИТЕ ЗА РИЗИЦИТЕ И ЗАКАНИТЕ ПО БЕЗБЕДНОСТА

Република Македонија од осамостојувањето до денес влезе во процес на градење на сопствен безбедносен систем за безбедност кој претставува рефлекција на актуелната внатрешна, регионална и меѓународна состојба, како и огледало на времето во кое Република Македонија се бори со актуелните безбедносни предизвици. Државата низ пишаните поставки во стратегиските безбедносни документи, смета дека не постои закана од масовни инвазии и војна, вклучувајќи ја и конвенционалната војна, но новите предизвици и закани по мирот и безбедноста, на долг временски период ќе бидат исправени пред безбедносниот систем и неговата безбедносна политика. Сегашното постоење на опасности предизвикани од екстремниот национализам, расна и верска нетрпеливост, тероризмот и организираниот криминал, како и од импликациите од состојбите во непосредното опкружување на Република Македонија се очекува на долг рок да опаднат и да минимизираат зависно од актуелноста на безбедносните прашања.

Во анкетата испитаниците беа запрашани за тоа дали се чувствуваат безбедни во средината во која живеат и работат?

Графикон бр.7 „Дали се чувствувате безбеден /на во средината во која живеете и работите?“ –одговори: мажи- жени

Од горе наведениот графikon може да се види дека поголем број од мажите се чувствуваат побезбедни во средината каде го поминуваат најголемиот дел од своето време, за разлика од жените. Но, бројот помеѓу оние мажи и жени кои не се чувствуваат безбедни е скоро ист може да се каже дека не постои разлика во однос на полот и загрозување на личната безбедност.

Графикон бр. 8 „Дали се чувствувате безбеден/на во средината во која живеете?“

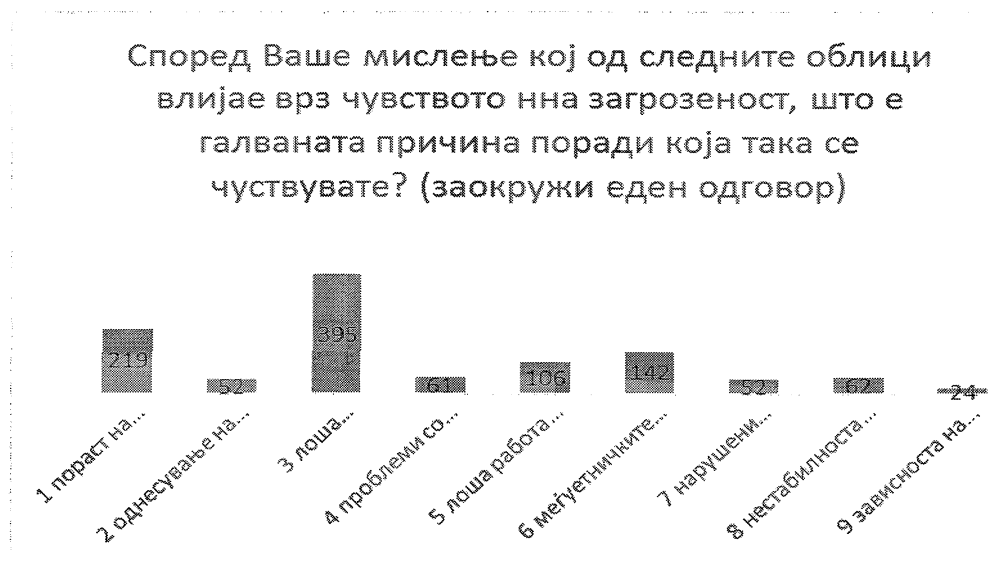
Самата околина во која живеат, соседството, традиционалните норми на живеење и комуникација овозможиле граѓаните да изградат меѓусебна доверба што придонесе поголемиот дел од нив да се чувствуваат безбедносно во средината каде живеат.

Графикон бр. 9 „Дали се чувствувате безбедно - што најмногу придонесува така да се чувствувате?“

Врз основа на чувството на поголема лична безбедност, испитаниците беа замолени да одговорат што придонесува тие така да се чувствуваат. Покрај добрососедските односи и комуникација која ја имаат во животната средина, улицата и населбата во која се движат, граѓаните се на став дека не се загрозувани поради тоа што живеат нормално и го почитуваат редот и законот. Индикативен е одговорот дека од способноста да се заштитат себеси им извира чувството на безбедност. Ова води кон заклучок дека истите немаат доверба во самите безбедносни институции кои имаа должност да обезбедат заштита на граѓаните за што се потврдува во следниот алтернативен одговор дека државните органи си ја работат својата работата како што треба или пак дел од населението поседува со или без дозвола опрема и оружје кое може да го употребен во секое време кога ќе биде загрозувана неговата слобода и безбедност. Личните примања не влијаат на чувството на личната човекова безбедност бидејќи веројатно ова прашање е сфатено од физички аспект на загрозуваност на безбедноста во средината каде живеат и работат.

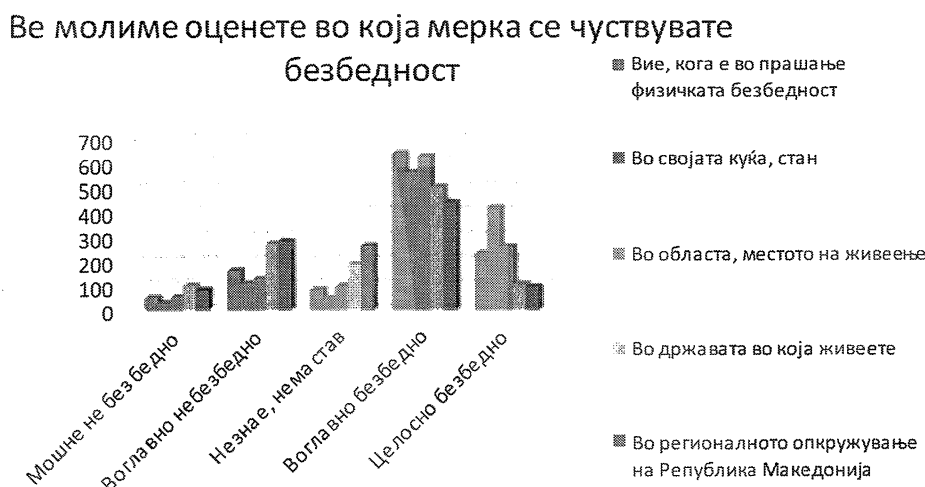
Графикон бр. 10 „ Според Ваше мислење кој од следните облици влијае врз чувството на загрозуваност, што е главната причина поради која така се чувствувате?“

Во истражувањето кога подетално беа запрашани испитаниците за причини за загрозуваност на нивната лична безбедност 33,8% од нив се изјаснуваат дека лошата економска состојба и сиромаштија придонесуваат за личната несигурност, затоа економската безбедност еден од столбовите кои граѓаните сметаат дека е разнишан. Воедно 18,8% од анкетираниите во порастот на уличниот криминал и насилството

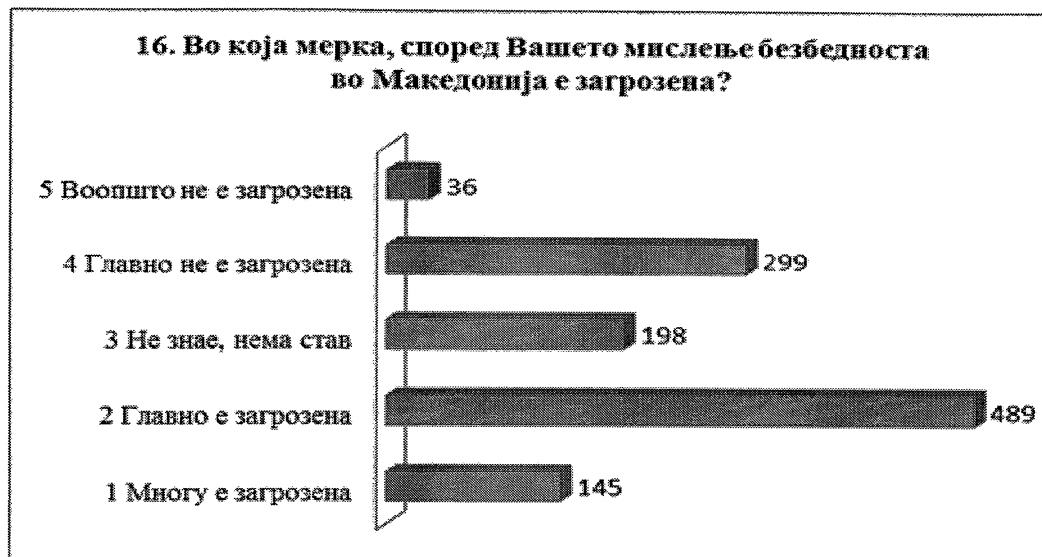
гледаат сериозен безбедносен ризик. Од друга страна независно што поминаа 13 години од потпишаниот Рамковен договор сеуште меѓуетничките односи 12,2 % оценуваат дека меѓуетничките односи се разнишани и претставуваат ризик по безбедноста на земјата. Лошата работа на државните органи за 9,1 % е причина за чувството на загрозеност. Нестабилноста на политичкиот систем во земјата за 5,3 % е потенцијална опасност за безбедноста, наркоманијата како сериозна закана која е особено за младата популација оценуваат дека 5,2% од испитаниците е потенцијален ризик, а за 4,5% однесување на екстремистичките групи во Македонија, истиот процент на испитаниците сметаат дека нарушените меѓупартиски односи во државата претставуваат извор на дестабилизација, а и покрај бројните критики од меѓународниот фактор и домашната заедница само 2,1 % од анкетираниите (не) зависноста на судството го гледаат како виновник за било какви идни нестабилности во Република Македонија.

Графикон бр. 11 „ Оценете во која мерка се чувствувате безбедно?“

Воглавно безбедносно се чувствуваат граѓаните кога станува збор за својата физичка безбедност, животот во својата куќа и стан, во областа на местото на живеење и секако во регионално опкружување на Република Македонија. Оценките за небезбедност се незначителни особено кога ќе се земе во предвид постигнатиот резултат каде е малиот број на изјасните во однос на понудените алтернативни одговори.

Графинон бр.12 „Во која мерка, според Вашето мислење безбедноста во Македонија е загрозувана?“

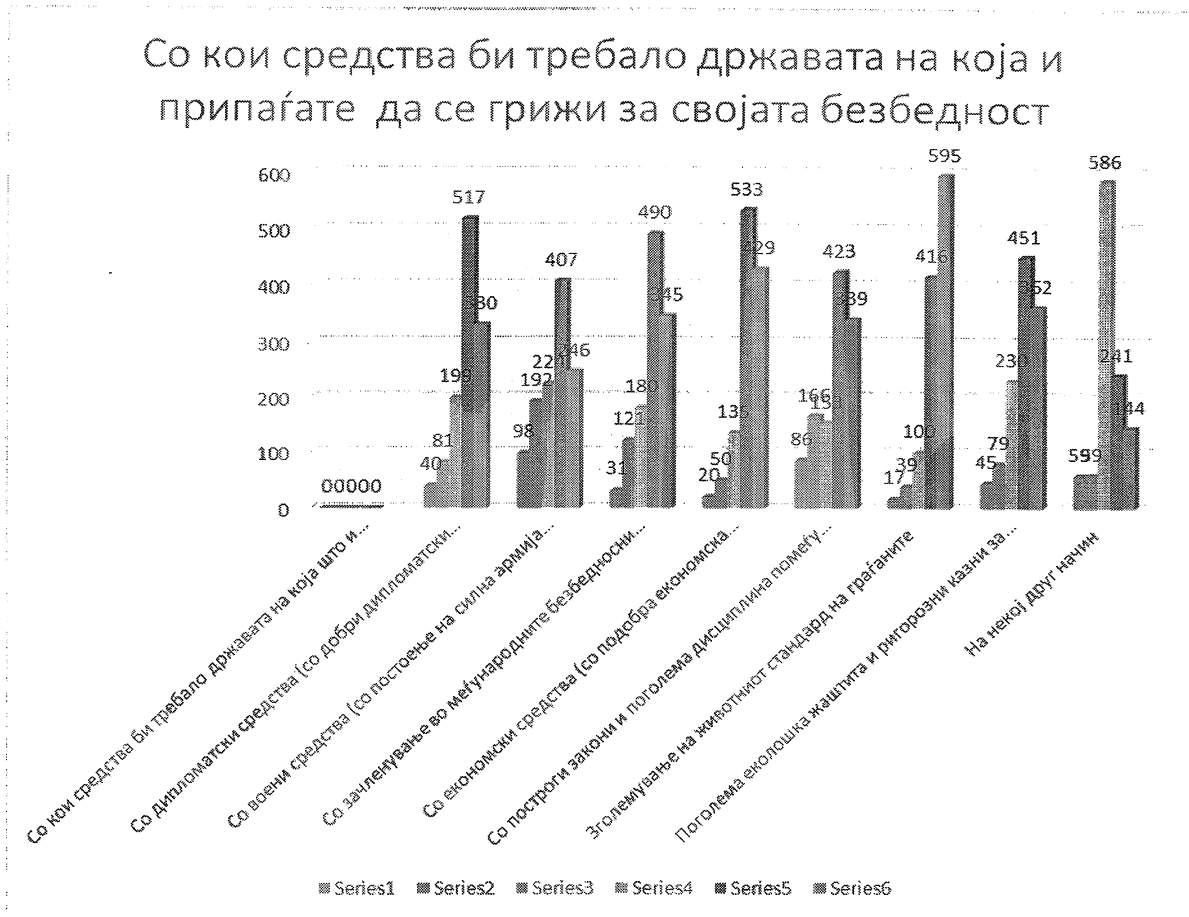

За разлика од личната безбедност која по самите испитаници не е значително загрозувана, безбедноста на Република Македонија главно е загрозувана ако се има во предвид фактот што тоа мислење го делат 489 испитаници, со овој став не се согласуваат 299, а многу е загрозувана според 145 лица. Само мал број од 36 анкетирани сметаат дека воопшто не е загрозувана безбедноста на Република Македонија.

2.2. МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА КОНЦЕПЦИИТЕ ЗА БЕЗБЕДНОСТА НА МАКЕДОНИЈА

Во Република Македонија јасно доминантен е концептот на националната безбедност која до неодамна се потпираше на воената безбедност, која во последните 8 години не се поддржува во земјата, за сметка на вложувањата во полицијата. Со цел да се утврди мислењето на граѓаните кои средства треба да се употребуваат за одржување на безбедноста, а преку тоа да се утврди кој е најсоодветно концепт за безбедност на земјата се пристапи кон следниот сет на прашања преку кои се бара идниот концепт за безбедност на Република Македонија.

Графикон бр. 13 “Со кои средства би требало државата на која и припаѓате да се грижи за својата безбедност?”

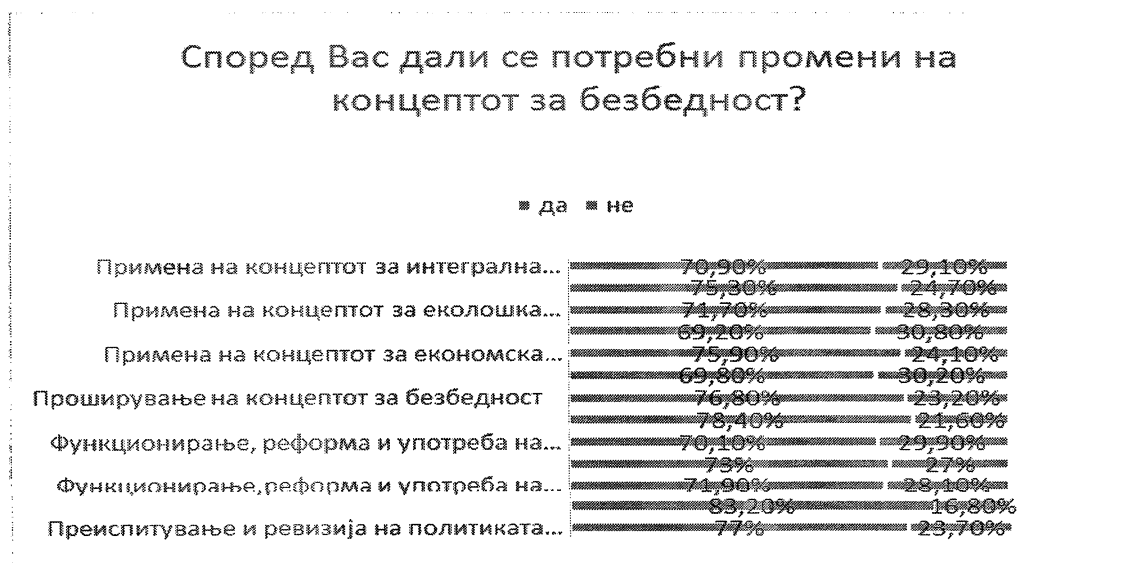
Од понудените 8 алтернативни одговори во прашањето со кои средства државата на која и припаѓате може да се грижи за својата безбедност, најголем број од 595 испитаници се изјасниле дека зголемувањето на животниот стандард позитивно ќе влијае врз безбедноста. Воедно и вториот одговор е поврзан со употреба на економски средства и поттикнување на подобра економска соработка со другите држави наместо политиката на изолација. Од тука број еден концепт за безбедност кој треба да се употребува во решавањето на проблемите во безбедноста и креирањето на нејзината политика е концептот на економска безбедност кој подолу дополнително ќе биде анализиран.

Висока еколошка свест имаат покажано испитаниците бидејќи како втор приоритет во користење на средства за еколошка заштита и ригорозни казни за еколошки загадувачи се наметнува преку анализата на податоците. Значи важен приоритет е еколошката заштита и безбедност на граѓаните пред се во средините каде живеат

поради високиот степен на аеро загадување во последните неколку години во Република Македонија.

Третиот пат кои го гледаат како алтернатива граѓаните е зачленувањето во меѓународните безбедносни организации под чии закрила смета дека ќе бидат посигурни. Потанаму следува концептот на политичка безбедност во чиј дијапазон на активности е употребата на дипломатски средства за решавање на безбедносни прашања. Зачудувачки е што 423 испитани значи некаде околу 40% се изјасниле дека со построги закони и поголема граѓанска дисциплина позитивно ќе се влијае кон одржување на безбедноста. Најголем број на испитаници некаде околу 290 одговориле дека воопшто не се согласувам со употребата на воени средства, односно не го поддржуваат концептот на силна Армија која може да интервенира каде има потреба.

Графикон бр.14 Одговори на прашањето: „Според Вас дали се потребни промени на концептот за безбедност?“

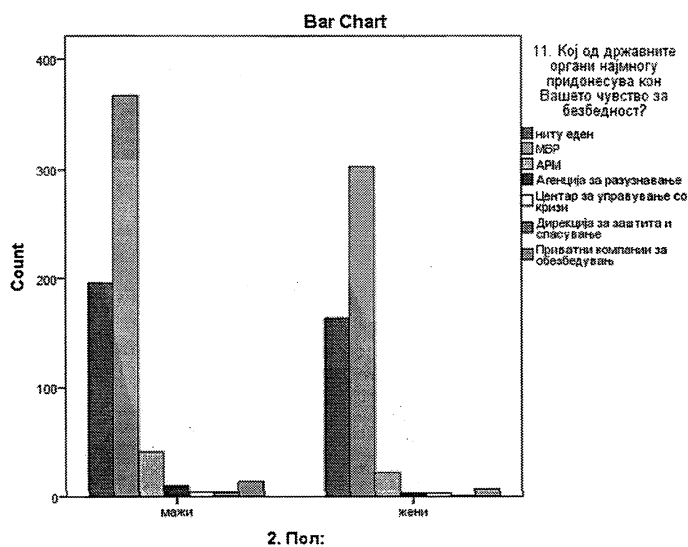

На крајот од делот за потенцијалниот иден концепт за безбедност на Република Македонија се гледа доминантниот став кај испитаниците дека во сите понудени алтернативни одговори од 69,80 па до 78,40 % се изјасниле за промена на концептот за безбедност, односно за реформи во полицијата, разузнавачката заедница и Армијата. Ова не смее да се избегне како факт од страна на креаторите на идната безбедносна политика и дефинирањето на концептот за безбедност на земјата.

2.3.МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ КАКО КЛУЧНА АЛКА ЗА БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Секој чинител од безбедноста може да создаде безбедносна модерна политика која ќе одговори на времето и просторот, но дали таа ќе се реализира зависи пред се од функционалноста на безбедносниот систем кој претставува клучна алка за безбедносна политика и одржувањето на безбедноста и стабилноста на земјата. Перцепцијата на граѓаните дали секој државен орган придонесува кон чувството на безбедност е значаен податок преку кои ќе се види како граѓаните ги оценуваат актерите кои се дел од безбедносниот систем.

Графикон бр. 15 „ Кој од државните органи најмногу придонесува кон Вашето чувство за безбедност?“ – мажи – жени

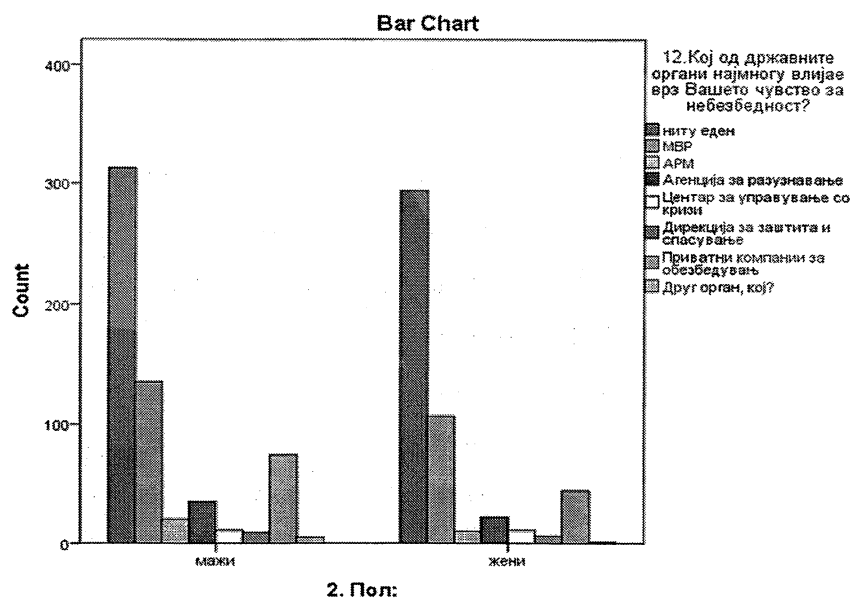

За прв пат во одредено испитување на јавното мислење се среќаваме со податок граѓаните да се со поголем позитивен став кон полицијата со тоа што сметаат дека таа повеќе придонесува кон нивното чувство за безбедност, отколку Армијата, со што поголемо значење и даваат на делувањето на полицијата односно одделот за јавна безбедност. Помало влијание има АРМ која досега

беше институција со најголема доверба кај граѓаните, а кај мажите и жените приватните компании за обезбедување позитивно влијаат врз чувството на безбедност. Малиот процент кој го има добиено Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување ја отвара дилемата колку граѓаните ги познаваат овие органи, и колку тие се наметнале како актери во зајакнување на безбедноста, а далеку е да зборуваме во креирањето и спроведувањето на безбедносна политика.

Во делот на чувството за небезбедност кај граѓаните нема промена за првото место, доколку не се земе во предвид дека најголемиот дел до испитаниците оценуваат дека ниту еден од органите не

Графикон бр. 16 „Кој од државните органи најмногу влијае врз Вашето чувство за небезбедност?“ – одговори: мажи – жени

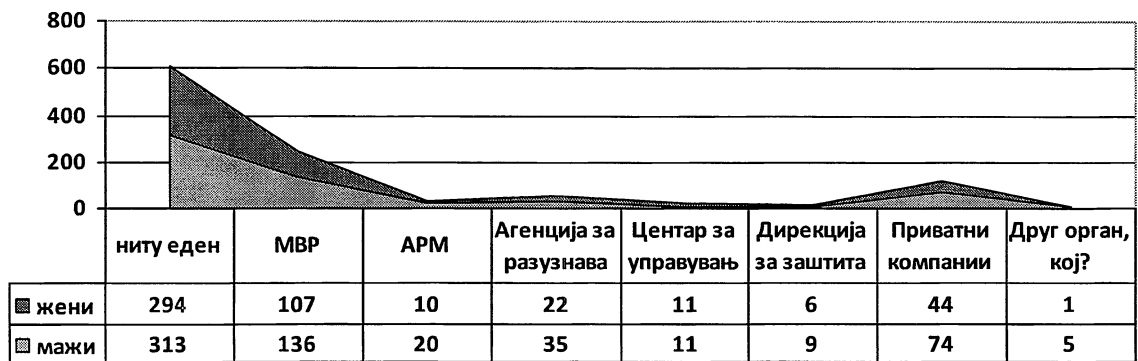

влијае на нивната небезбедност. Скоро исто е мислењето кај мажите и жените за МВР, потоа како втор орган се среќава Агенцијата за разузнавање. Доколку се земе во предвид дека таа согласно законската норматива се употребува надвор од земјата, индикативен е ставот на граѓаните кои или се незадоволни од нејзината работа, односно можна е злоупотреба на Агенцијата за разузнавање при одржувањето на внатрешната безбедност на земјата, преку што таа влијае врз чувството на небезбедност кај граѓаните. Зголемувањето на ингеренциите на делување на приватните компании за обезбедување не е позитивно прифатено кај граѓаните бидејќи истите на четврто место ги вбројуваат Агенциите за обезбедување на имоти и лица во делот на влијанието за нивното чувство за небезбедност и несигурност што секако е во негативен контекст. И на ова прашање За небезбедноста многу мал дел од граѓаните се изјасиле за ЦУК и ДЗС што од страна на клучните фактори во безбедносниот систем треба да го отвори прашањето за нивната улога, бидејќи самите граѓани не го чувствуваат нивното влијание ниту во позитивна, ниту пак во негативна конотација.

Табела бр.9 “ Кој од државните органи најмногу влијае врз Вашето чувство за небезбедност?” – одговори: мажи – жени

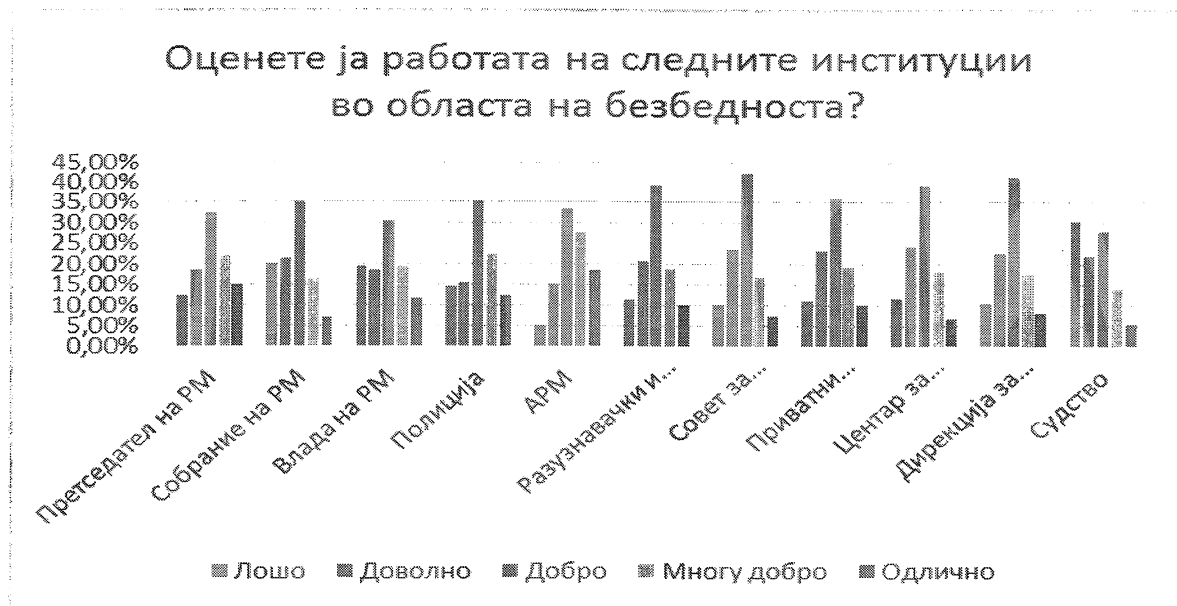
		12. Кој од државните органи најмногу влијае врз Вашето чувство за небезбедност?								Total
		Ниту еден	МВР	АРМ	Агенција за разузнавање	Центар за управување со кризи	Дирекција за заштита и спасување	Приватни компани за обезбедување	Друг орган , кој?	
✓	мажи	313	136	20	35	11	9	74	5	603
	жени	294	107	10	22	11	6	44	1	495
Total		607	243	30	57	22	15	118	6	1098

Графикон бр. 17 „ Според Вас кој најдобро ќе ја заштити безбедноста на Вас и Вашето семејство?”

Од горенаведените резултати на прашањето за очекувањата кој најдобро ќе ја заштити безбедноста на самите граѓани како поединци и нивното семејство, над 35% оценуваат дека тоа неможе никој да го направи подобро од нив самите, односно 18% никому не му веруваат, потоа 31,6% улогата на добриот чувар и ја доверуваат на полицијата, само 5,6% од испитаниците би се потпреле на приватното обезбедување, на своите пријатели 2,4%, околу 2,1% од испитаниците личната безбедност може да ја гарантира НАТО, а само 1,6% во својот сосед би имале доверба за својата лична безбедност. Врз основа на овие добиени одговори може да се заклучи дека граѓаните го преферираат и концептот на лична безбедност што секако треба да се поддржи од страна на безбедносната политика при неговито развој бидејќи резултатите ги чувствуваат веднаш самите граѓани.

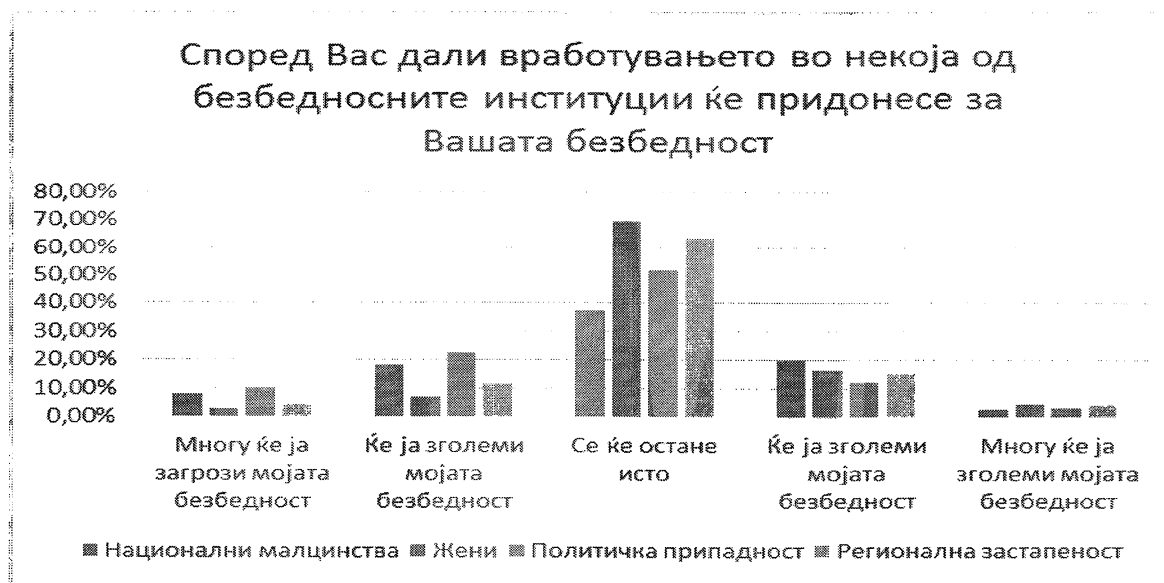
Графикон бр. 18 „ Оценете ја работата на следните институции во областа на безбедноста“

Ако се земе во предвид дека безбедносните институции всушност се сервис на самите граѓаните, преку оваа анкета им се даде можност на испитаниците да ја оценат работата на институциите во областа на безбедноста. Армијата има највисока оценка во извршување на поставените задачи, за која само мал број од испитаниците сметаат дека лошо ги извршува своите задачи. По неа со високи позитивни оценки е полицијата и Претседателот на државата под чии ингеренции е Советот за безбедност. Зачудува добиениот податок за позитивен стан кон ова тело бидејќи во последните неколку години тој воопшто нема заседава со цел да разгледа актуелно прашање од областа на безбедноста. Најлошо кај граѓаните има поминато судството кое има добиено највисок процент на изјаснети дека лошо си ја врши својата задача, потоа е Собранието на Република Македонија кое е запоставена институција во безбедносниот систем и креирањето на политиката според самите граѓани, но и според креаторите на безбедносната политика кој беа интервјуирани за потребите на ова истражување. Со што самите имаат исто мислење како и граѓаните на Република Македонија. Со оценка добро имаат поминато Владата на Република Македонија и приватните агенции за обезбедување поради што треба да се работи на зајакнување на ингеренциите на Владата во безбедноста, преку давање на нови должности, односно форми на делување, како и посветување на поголемо внимание на концептот на приватна безбедност како

еден од високо приоритетните форми на одржување на безбедноста во земјата, средината во која секој од нас живее и работи.

Графикон бр. 19 “Дали вработувањето во некоја од безбедносните институции ќе придонесе за Вашата безбедност?”

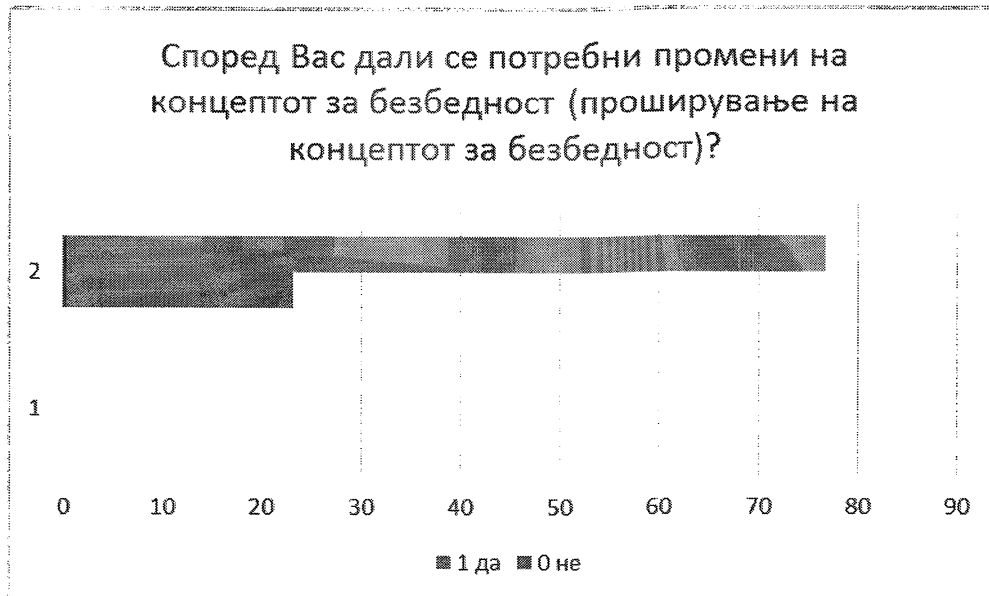

Во дефинираните безбедносни политики, особено по потпишувањето на Рамковниот договор и промените во Уставот и поттикнување на политиките на родови перспективи во органите и телата за безбедност, според граѓаните независно дали ќе се зголеми бројот на вработените според национални малцинства, повеќе жени, политичка припадност или регионална застапеност, се ќе остане исто. Значи само преку внатрешни реформи, а не по секоја цена нови вработувања во безбедносните институции може да придонесе за поголема безбедност на граѓаните.

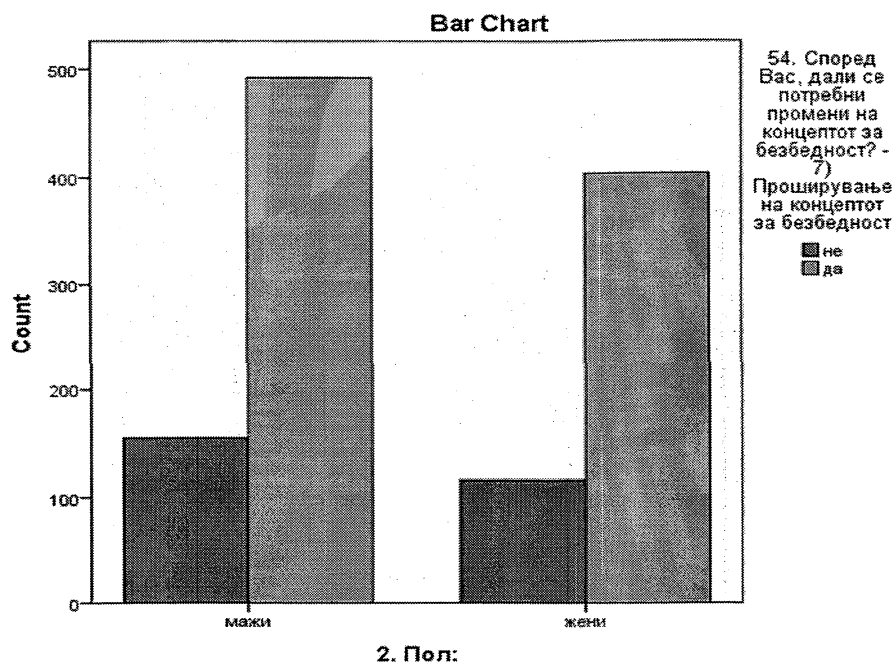
2.4.МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА ШИРОКИОТ КОНЦЕПТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во истражувањето над 75% од испитаниците се изјасниле за промени во концептот за безбедноста на Република Македонија, со што може да се истакне посебноста на безбедносните концепти кои согласно широкиот концепт за безбедност треба да функционираат повеќе димензионално, зависно од фактори на специфичност и условите во кои се создаваат и воедно треба да ги решаваат безбедносните ризици и закани со цел да не дојде до поголема безбедносна дестабилизација.

Графикон бр. 20 „ Дали се потребни промени на концептот за безбедност (проширување на концептот за безбедност)“

Графикон бр. 21 „Според Вас дали се потребни промени на концептот за безбедност?“ – одговори според полот

Преку анализа на горенаведените податоци дадени по половата поделеност, може да се заклучи едногласноста за проширување на концептот за безбедност во Република Македонија, бидејќи самите тие не се задоволни од тоа како досега

функционира, односно не одговара на новите потреби на времето и на самите граѓани кои се изложени на различен тип на ризици и закани што се потврди од претходно кажаното.

2.5. МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА ПОЛИТИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Безбедносната политика генерално треба да се остварува и оперира на три нивоа: да влијае позитивно на севкупната меѓународна околина, да се справува унилатерално со предизвиците, ризиците и заканиите, и да делува солидарно со земјите и меѓународните организации и институции кои ги делат истите идеи и интереси. Во пракса тоа подразбира се повеќе развој на принципот на заштита и одржување и унапредување на безбедноста на Република Македонија и нејзините граѓани во согласност со расположливите ресурси. Во себе меѓу другите го содржи и концептот на политичка безбедност.

Табела бр.10 „ Доколку се чувствувате безбедно, што најмногу придонесува така да се чувствувате?“

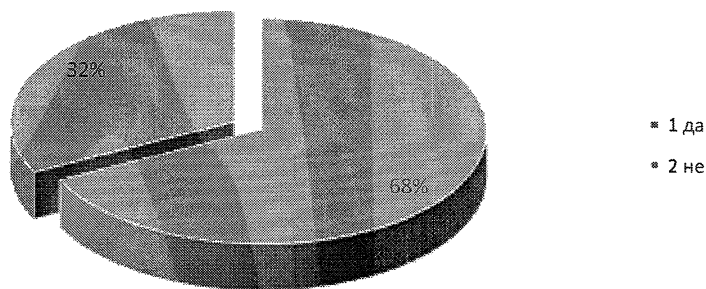
	Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
1 живеам во добро окружување	379	36,5	36,5
2 државните органи добро ја работат својата работа	114	11,0	47,4
3 затоа што сум способен/на да се заштитам себеси	140	13,5	60,9
4 затоа што живеам нормално и го почитувам редот и законот	315	30,3	91,2
5 затоа што имаме одличен соживотот во државата	15	1,4	92,7
6 имам работа и сум економски стабилен/на	33	3,2	95,9
7 почитувањето на Уставот и законите	22	2,1	98,0
8 редовно примање на личен доход (плата)	18	1,7	99,7
9 нешто друго	3	,3	100,0
Total	1039	100,0	

Безбедносните интереси директно произлегуваат од темелните вредности утврдени во Уставот на Република Македонија. Во согласност со највисокиот акт на државата се донесуваат законските и подзаконски акти чие почитување според 27% од испитаниците влијае кон чувството на поголема безбедност, а доброто опкружување за 32,5% од испитаниците има позитивно влијание.

Највисок приоритет во безбедносната политика за што постои јасен консензус кај сите политички субјекти е интеграцијата на Република Македонија во Европската Унија и НАТО. Во тие два стратешки приоритети има согласност со граѓаните на земјата. Над 68% се исјасниле за, а 32% против зачленување на Република Македонија во ЕУ.

Графикон бр. 22 „ Дали Македонија треба да стане членка на ЕУ?“

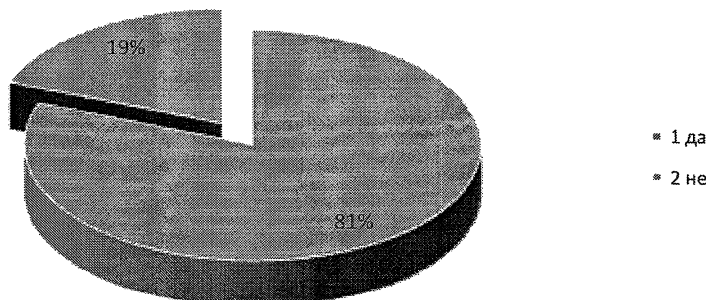
Дали Република Македонија треба да стане членка на ЕУ?

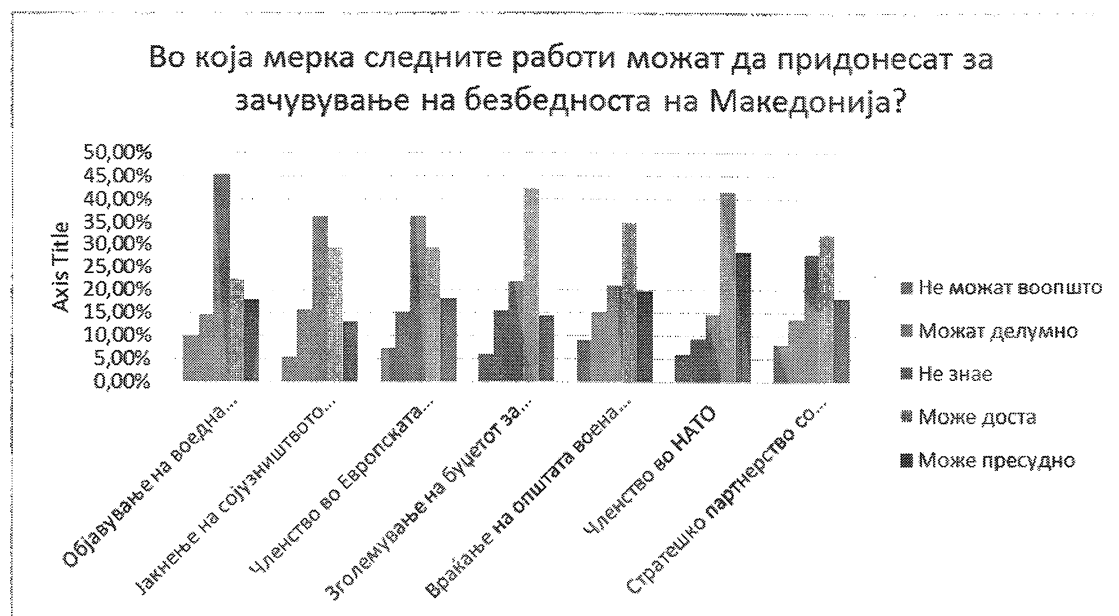
За разлика од Европската Унија над 81% од испитаниците се изјасниле за членство во Северноатланската алијанса, а само 19% од нив се против интеграцијата на земјата во НАТО. Со тоа уште еднаш се потврдува јасниот консензус меѓу граѓаните и креаторите на безбедносната политика за интеграција на земјата во НАТО и ЕУ.

Графикон бр. 23. „ Дали Македонија треба да стане членка на НАТО?“

Дали Македонија треба да стане членка на НАТО?

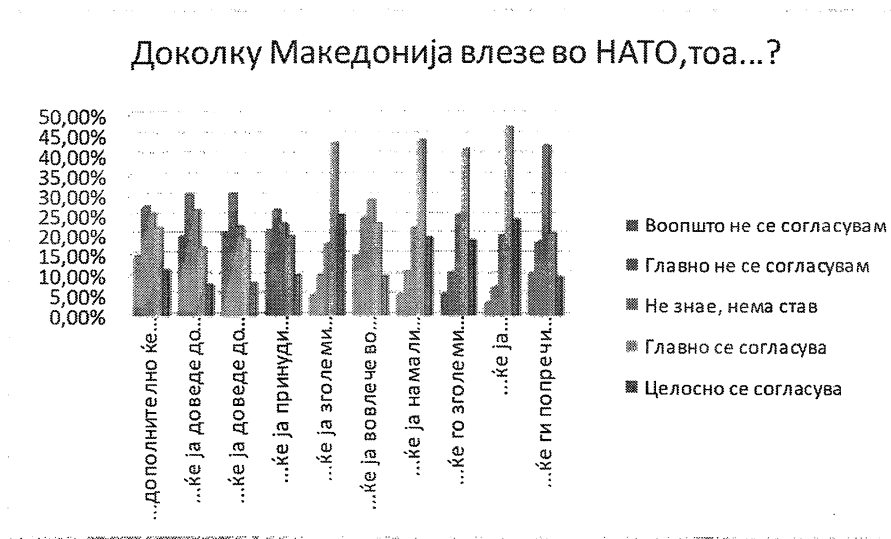

Графикон бр. 24 „Во која мерка следните работи можат да придонесат за зачувување на безбедноста на Македонија?“

Во безбедносната политика на Република Македонија има јасно утврдени задачи кои беа ставени на проверка во ова истражување со цел да се види размислувањето на граѓаните кои од поставените задачи има најголем придонес кон зачувување на безбедноста. Пресудно за граѓаните пак е членството во НАТО, но за да се постигнат резултати во реформите потребни се финансиски средства, затоа зголемувањето на буџетот за одбраната и безбедноста може доста да влијае кон подобра безбедност. По потпишаниот договор за стратешко партнерство во областа на безбедноста меѓу Република Македонија и САД, самите граѓани високо го почитуваат самиот договор со што се изјасниле позитивно кон неговото влијание кон безбедноста на земјата, за разлика од можноста за јакнење на сојузничството на Македонија со Русија, Индија и Кина. На дел од испитаниците таков тип на партнерство или не им е познат или не го поддржуваат, со што се потврдува евроатланската ориентација на самите граѓани и нејзините институции, односно безбедносната политика.

Графикон бр. 25 „Доколку Македонија влезе во НАТО, тоа значи...?“

При детална анализа на мислењето на граѓаните за влијанието на влезот на Македонија во НАТО и на тој начин остварување на безбедносната политика, испитаниците најголемиот број позитивно се изјасниле дека ќе влијае кон зголемување на безбедноста, модернизација на Армијата, ќе ја намали опасноста од надворешни напади, ќе го зголеми приливот на странски инвестиции. Мал процент од испитаниците сметаат дека зачленувањето во Алијансата ќе доведе до загуба на националниот идентитет на македонскиот народ, загуба на суверинитетот и независноста и ќе ја принуди земјата да се откаже од името република Македонија. Средно ниво на определеност кај граѓаните има во однос на ставот дека НАТО интеграциите ќе донесат поголема опасност од тероризам.

Графикон бр. 27 „ Дали и колку се согласувате со следните оценки доколку РМ влезе во НАТО?“

Современото поимање на националната безбедност е комплементарен основ за секторскиот пристап според широкиот концепт на безбедност во кој најголемиот дел од содржините на националната безбедност превзема политиката, односно политичката безбедност. Политиката се користи за институционализација на правото и стабилизацијата на авторитетот. Политичката безбедност се однесува на организациската стабилност на државите, системот на владеење и идеологиите на кои го базираат нивниот легитимитет. Политичкиот аспект на безбедноста е важна компонента на националната безбедност. Притоа политичката безбедност се однесува на стабилноста на општествениот поредок блиско поврзана со воената и социеталната безбедност и другите компоненти на национална безбедност која особено се однесува на заканите по суверенитетот. Системот на дефинирани референтни објекти, освен националните држави, нациите, системите на држави како што се Европската унија и Обединетите нации во глобална смисла на сеопфатност, регионалните сојузи и иницијативи во регионално - колективна смисла и поединецот во индивидуално персонална идентитетско - социетална смисла, покрај другите ги вклучува и транснационалните групи со политичка релевантност, вклучувајќи племиња, малцинства, некои верски организации, дипломатијата, преговорите и другите интеракции кои формираат средства за интеракција помеѓу предметите односно

референтните објекти. Идното влегување на Македонија во НАТО како ќе се одрази врз понудените 13 алтернативни состојби и беше дадено можност да одлучат самите испитаници. Според добиените податоци главно се согласуваат дека НАТО сојузот значителна улога ќе има во овозможувањето на развој на инфраструктурата (телекомуникациската, воздухопловната, сообраќајната), ќе ги исклучу конфликтите со соседните земји, ќе обезбеди партнерски однос на помалите со поголемите армии, односно држави, но и овде се контатира дека се зголемува ризикот од терористички напади.

Табела бр. 11 „Дали и колку се согласувате со оценките...?“

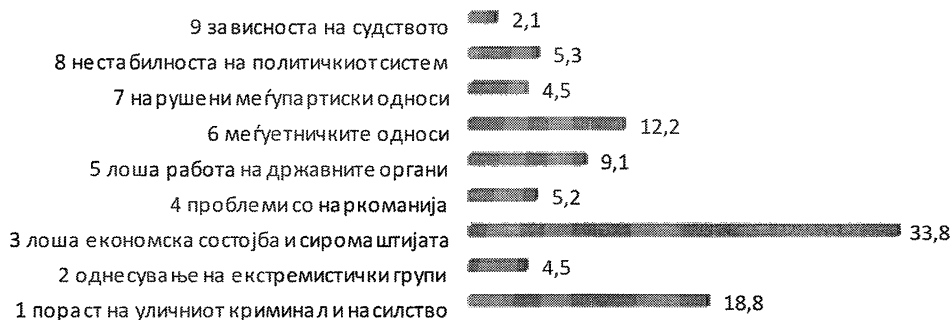
Ве молиме определете дали и колку се согласувате со следните оценки (Влегувањето на РМ во НАТО...)	Воопшто не се согласувам	Главно не се согласувам	Нема став	Главно се согласува	Целосно се согласува
...постигнување на повисок степен на безбедност на РМ	4,60%	8,40%	15,90%	48,60%	22,50%
...овозможува развој на инфраструктурата	3,70%	10,40%	20,20%	49,00%	16,70%
...АРМ ќе биде подобро опремена	2,30%	6,30%	15,50%	51,30%	24,60%
...ќе обезбеди партнерски однос на помалите и поголемите армии	2,80%	7,80%	27,20%	44,20%	18,00%
...ќе ги исклучи сите можни конфликти во РМ и соседството	6,30%	16,90%	25,10%	38,60%	13,20%
...ќе го крене општото ниво на знаење на повисок степен	6,30%	18,20%	31,20%	33,00%	11,40%
...ќе има значајна улога во економскиот развој на РМ	4,70%	16,70%	27,50%	37,40%	13,70%
...ја губи можноста за самостојно одлучување во кризните ситуации	5,00%	19,40%	28,80%	34,70%	12,20%
...економски ќе ја оптовари РМ	6,10%	22,10%	32,60%	28,90%	10,40%
...се зголемува ризикот од терористички напади	9,90%	24,30%	26,50%	28,70%	10,60%
...НАТО ја губи смислата поради која е основана	11,10%	23,90%	39,20%	18,10%	7,80%
...НАТО е неприроден Сојуз на држави поради разликите во целите и интересите на неговите членки	8,40%	22,00%	38,40%	21,10%	10,10%
...АРМ ќе биде присилена да војува за интересите на други држави	5,70%	15,20%	19,60%	31,00%	28,50%

Околу 31% од испитаниците сметаат дека АРМ ќе биде присилена да војува за интересите на други држави и ја губи можноста за самостојно одлучување во кризни состојби, а околу 23% мислат дека НАТО ја губи смислата за што е основата и околу 22% сметаат дека е неприроден Сојуз на држави поради разликите во целите и интересите на неговите членки. Овој број на определени за ваквиот тип на одговори

говори дека мнозинството на граѓаните можност за стабилизација на земјата ја гледаат во целосна евроатланска интеграција.

Графикон бр. 28 „Според Ваше мислење кој од следните облици влијае врз чувството на загрозеност, што е главната причина поради која така се чувствувате?“

Според Ваше мислење кој од следните облици влијае врз чувството на загрозеност, што е главната причина поради која така се чувствувате?

После лошата економска состојба и сиромаштија, меѓуетничките односи се потенцијален ризик фактор за стабилноста на земјата за чиј понуден одговор се изјасниле 12,2%. Воедно лошата работа на државните органи исто така влијае за чувството на загрозеност на поединецот. Значен елемент за безбедноста секако е и стабилноста на политичкиот систем кој доколку функционира согласно политичките и демократски процедури нема да има големо влијание врз стабилноста. Значи доколку има често промена на Владите во земјата, односно нивната стабилност е доста неизвесна.

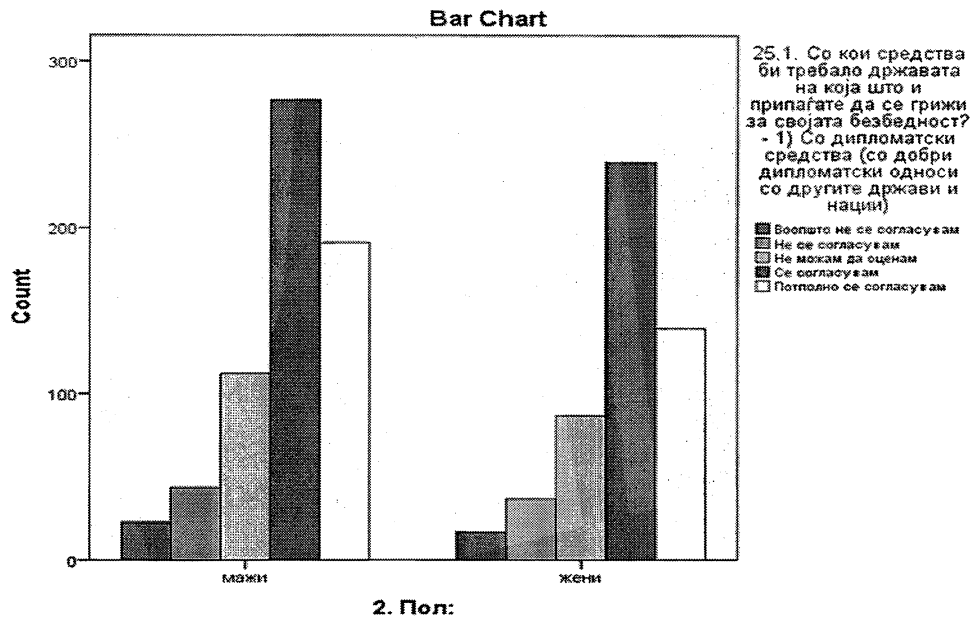
Табела бр. 12 „ Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 1) Со дипломатски средства (со добри дипломатски односи со другите држави и нации), одговори според пол

		25.1. Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 1) Со дипломатски средства (со добри дипломатски односи со другите држави и нации)					Total
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Не можам да оценам	Се согласувам	Потполно се согласувам	
2. Пол:	мажи	23	44	112	277	191	647
	жени	17	37	87	240	139	520
Total		40	81	199	517	330	1167

Безбедносната политика ги дефинира средствата преку кои таа ќе се реализира од горенаведените резултати видливо е дека мнозинството на испитаници независно

дали се мажи или жени се определиле државата да се грижи за својата безбедност со добри дипломатски средства со другите држави и нации.

Графикон бр.29 “Со кои средства би требало државата на која и припаѓате да се грижи за својата безбедност 1)со дипломатски средства” – одговори: мажи – жени

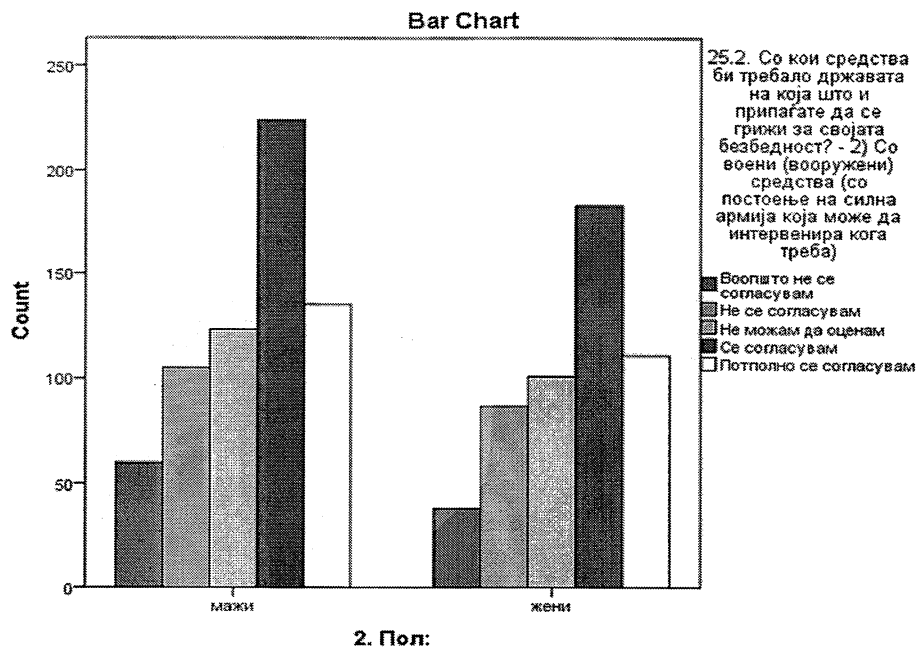

Табела бр. 13 „ Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 2) Со воени (вооружени) средства (со постоење на силна армија која може да интервенира кога треба) – одговори мажи и жени

		25.2. Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 2) Со воени (вооружени) средства (со постоење на силна армија која може да интервенира кога треба)					
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Не можам да оценам	Се согласувам	Потполно се согласувам	Total
2.	мажи	60	105	123	224	135	647
Пол:	жени	38	87	101	183	111	520
Total		98	192	224	407	246	1167

Концептот на политичка безбедност ужива поголема поддршка кај граѓаните се гледа од тоа што над 540 испитаници не се согласуваат со употреба на воени средства, односно со постоење на силна Армија која може да интервенира кога треба, мислејќи дека тоа ќе повлече голем број на финансиски средства кои може да се употребат за други значајни проекти во безбедноста и животот на граѓаните.

Графикон бр. 30 „Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 3) Со зачленување во меѓународните безбедносни организации (на пример, во НАТО)“ – одговори: мажи –жени

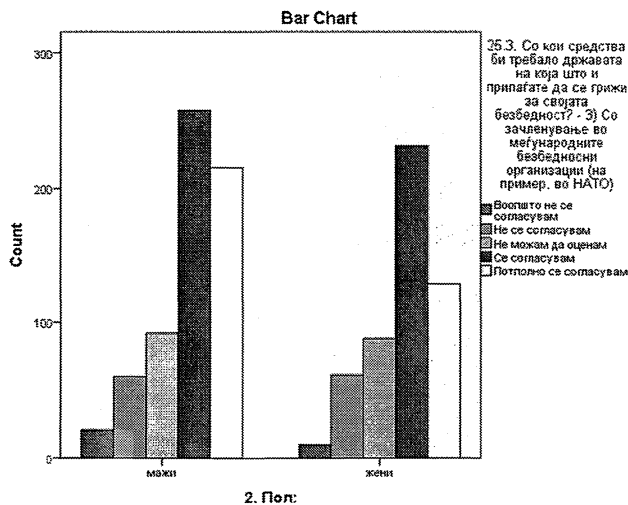

Табела бр. 14 „Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 3) Со зачленување во меѓународните безбедносни организации (на пример, во НАТО)“ – одговори: мажи -жени

		25.3. Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 3) Со зачленување во меѓународните безбедносни организации (на пример, во НАТО)					
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Не можам да оценам	Се согласувам	Потполно се согласувам	Total
2.	мажи	21	60	92	258	216	647
Пол:	жени	10	61	88	232	129	520
Total		31	121	180	490	345	1167

Во континуитет независно од дадените алтернативни одговори испитаниците се определуваат за интеграција во меѓународните безбедносни организации, што е видно и од одговорот на претходното прашање. За зачленување во меѓународните организации се определиле над 835 испитаници, наспроти 132 испитаници кои не се согласуваат со тоа, односно 180 не може да оценат.

Графикон бр.31 „Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност? - 3) Со зачленување во меѓународните безбедносни организации (на пример, во НАТО)“ – одговори: мажи – жени

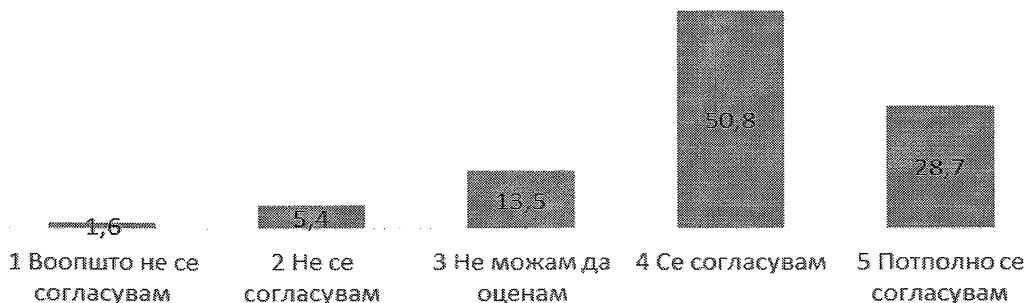

само 1,6% воопшто не се согласуваат.

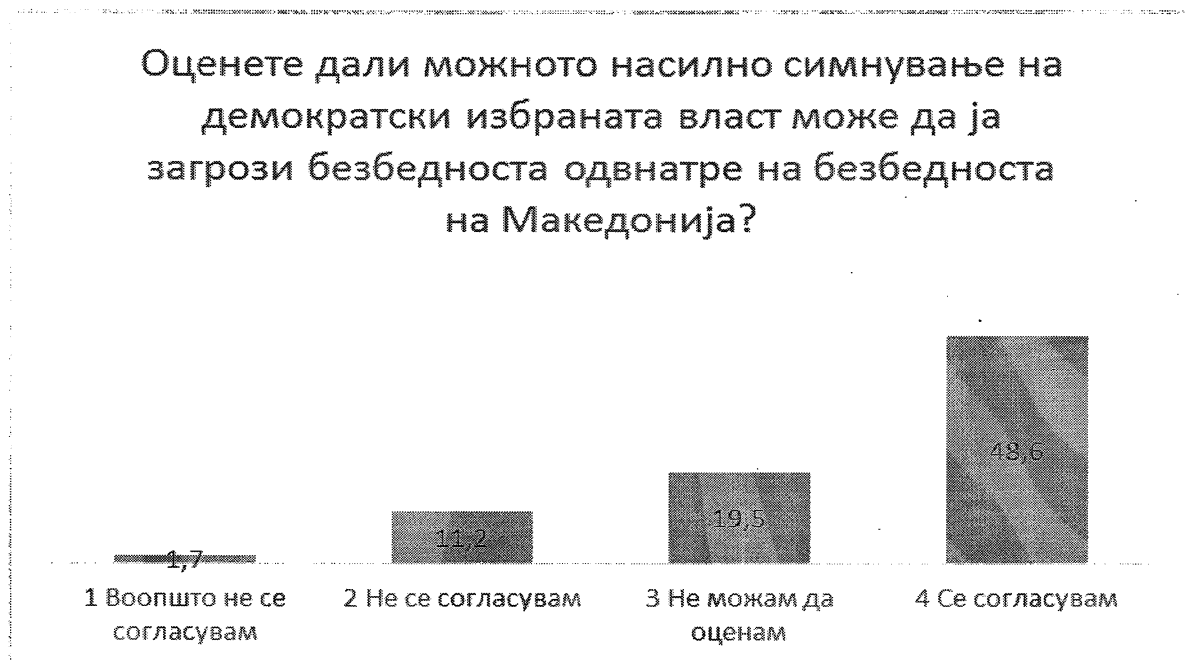
Во целокупната анализа на ризиците и заканите по безбедноста може да се види дека клучен елемент во безбедносната стабилизација се добрите меѓуетнички односи. На поставеното прашање дали порастот на политичката напнатост во националните мешани средини може да ја загрози безбедноста на Македонија околу 50,8% се согласуваа, 28,7% потполно се согласуваат, 13,5% неможе да оценат, 5,4% не се согласуваат, а

Графикон бр. 32 „ Оценете дали порастот на политичката напнатост во национално мешаните средини може да ја загрози безбедносна на Македонија?“

Оценете дали порастот на политичките напнатости во национално мешаните средини може да ја загрози безбедноста на Македонија?

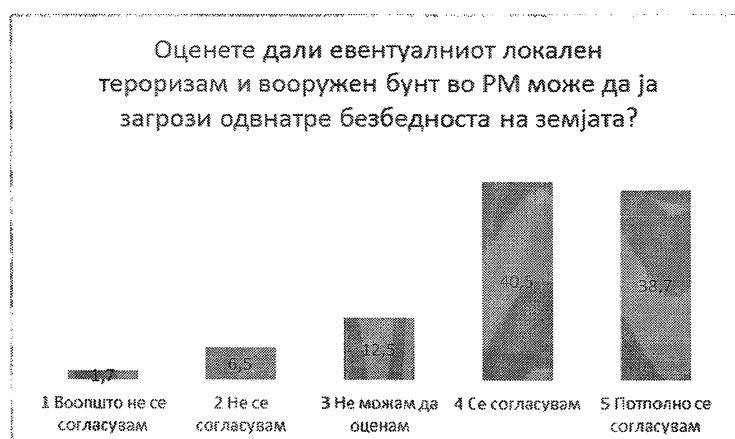
Графикон бр. 33 „ Дали можното насилно симнување на демократски избраната власт може да ја загрози безбедноста однатре на Македонија?“

Кога се разгледува политичката безбедност значаен елемент е стабилноста на политичкиот систем. Доколку често се одржуваат избори се говори за лабилен политичко безбедносен систем, а воедно ако се јават насилни форми на симнување на демократски избраната власт, во анкетата околу 48,6% се согласуваат дека може да ја забрози однатре безбедноста на Македонија. Не може да оценат 19,5%, а 11,2% не се согласуваат со понудениот одговор.

Во изминатиот период во Република Македонија за жал сме биле сведоци на локален тероризам како што беше случајот со Смилковско езеро или пак настаните од 2001 година во одредени анализи се оценува за вооружен бунт. Ваквиот тип на појави 28,7%

Графикон бр. 34 „Дали евентуалниот локален тероризам и вооружен бунт во РМ може да ја загрози однатре безбедноста на земјата?“

потполно се согласуваат, а 40,5% се согласуваат дека може однатре да ја загрозат безбедноста на Македонија. Само мал дел од 6,5% не се согласуваат т.е. 1,7% воопшто

не се согласуваат со проценката на ваквите ризици со што може да се заклучи дека се исклучително релевантни.

Графикон бр. 35 „ Дали нивото на демократија може да ја загрози одвнатре безбедноста на Македонија?“

Значаен индикатор за стабилноста на земјата и оценките кога ги прави на пример Светската банка го зема во предвид степенот на демократија во една земја. Дали нивото на демократија може да ја

загрози одвнатре безбедноста на Македонија е следното прашање со кое потполно се согласуваат околу 25,9%, а кога на нив ќе се додаде дека и 362% се согласуваат може да се види дека мнозинството испитаници сметаат дека доколку земјата поедемократска истата е постабилна и заканите по безбедноста од вантре се помали, 26,1% од испитаниците не можат да оценат, 9% не се согласуваат, а 2,7% воопшто не се согласуваат дека нивото на демократија може да ја загрози безбедноста на Македонија, значи само мал процент сметаат дека само со помало ниво на демократија ќе имаме побезбедни институции и држава.

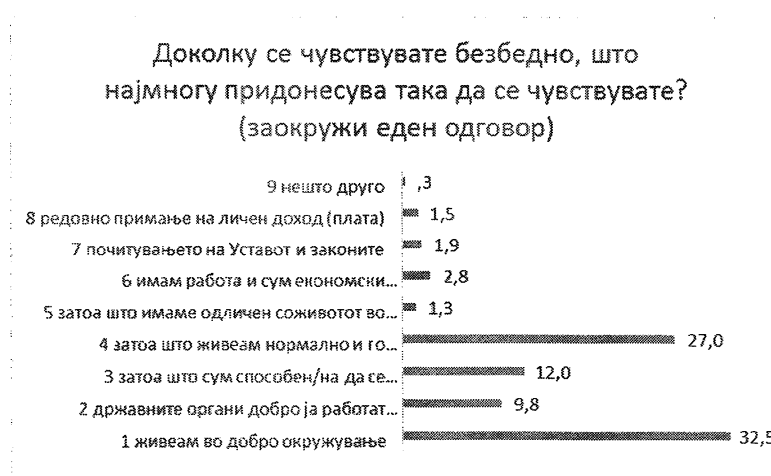
2.6. МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА ЕКОНОМСКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Развојот на економијата е клучот за развојот на едно општество. Само општество кое има повисоки стандарди на живеење, ќе вложува доволно во безбедноста и ќе им обезбеди мирен, спокоен и исполнет живот на своите граѓани. Силна економија може да генерира доволно поддршка за креирање, одржување и развој на одличен безбедносен сектор. Потоа релацијата може да се погледне од перспективата дека нивото на економска моќ само по себе наметнува одредени безбедносни предизвици (на пример, големата невработеност и нискиот животен стандард е ситуација која создава потенцијал за појава на криминалитет кај невработеното население, воедно слабата економска моќ на државата воедно ја ограничува во начинот на водење на надворешната политика на државата и надминување на предизвиците кои произлегуваат во надворешната политика а се

директно поврзани со безбедноста). Понатаму, може да се истакне искуството што светската финансиска криза го извади на површина, а тоа е дека во денешното глобално општество, економските случувања во било која земја директно го загрозуваат целокупното функционирање на општествените системи на било која земја од светот (што директно го засега и безбедносниот сектор). И на крај, релацијата помеѓу безбедноста и економијата може да се погледне низ перспективата дека во основа најголемиот број на закани и посериозни загрозувања на безбедноста се темелат врз аспирациите кон стекнување на ресурси (територија, нафта, гас, рудни богатства, контрола на сообраќај, информации, и сл.) што во најдлабока суштина е економско прашање.

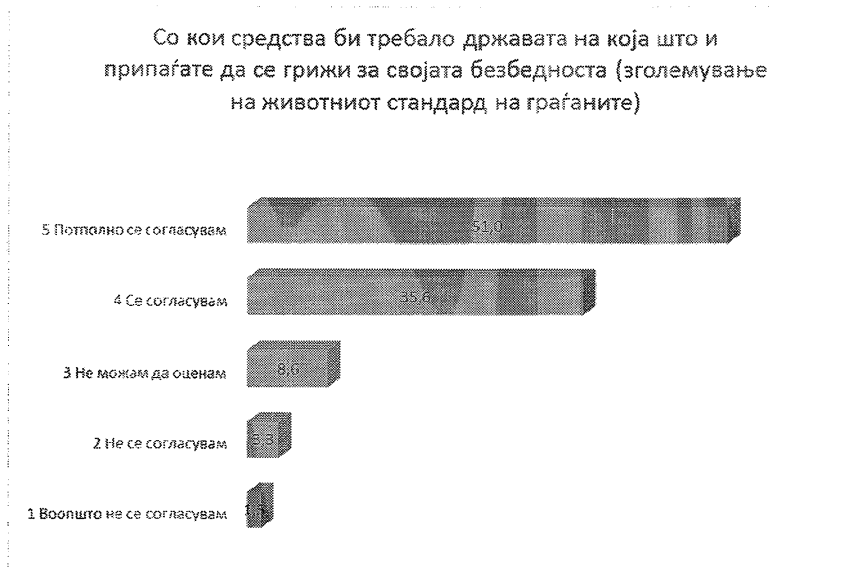
Личната економска стабилност непосредно остварува влијае врз чувството на лична безбедност кај граѓаните. Само 2,8% се изјасниле дека затоа што имаат работа и економски си стабилни, односно 1,5% поради редовното примање на

Графикон бр. 36 „Доколку се чувствувате безбедно, што најмногу придонесува така да се чувствувате?“

личен доход се чувствуват безбедносно. Малиот процент на определени за ваквите одговори индицира дека испитаниците немаат работа или редовно не примаат плата, поради што тоа не може да го наведат како значаен елемент во нивната лична сигурност.

Графикон бр. 37 „Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност (зголемување на животниот стандард на граѓаните)“

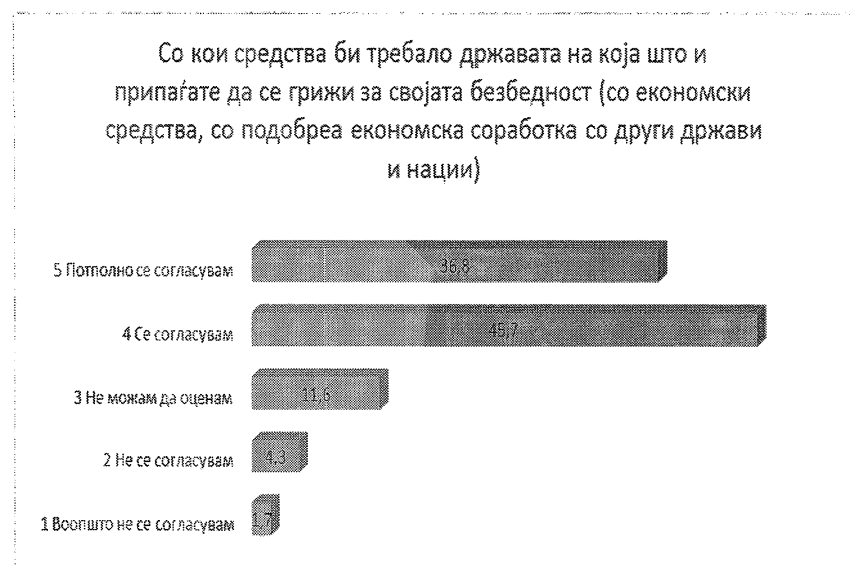

Според одговорите од претходното прашање над 86% од испитаниците сметаат дека со зголемувањето на животниот стандард на граѓаните, државата може да се грижи за својата безбедност. Факт

со кој се поткрепува оправданоста на концептот за економската безбедност. Незначителен процент од околу 3,3% не се согласуваат, односно 1,5 воопшто не се согласуваат со претходно изнесените тези.

Во прилог на економската безбедност одат и резултатите

Графикон бр. 38 „ Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност (со економски средства, со подобра економска соработка со други држави)“

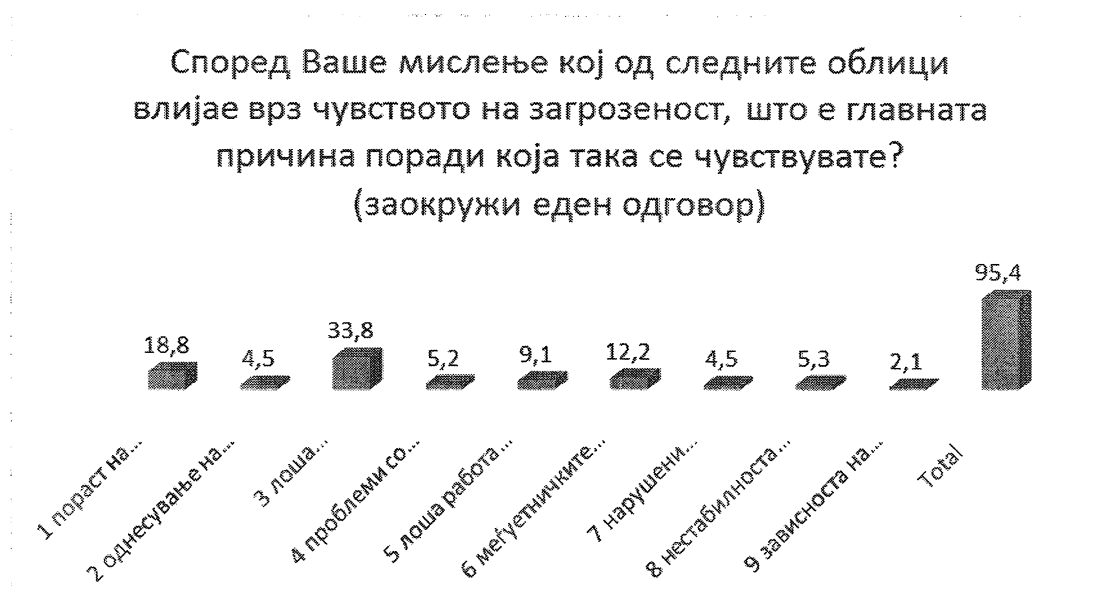

добиени на прашањето со кои средства државата на која што и припаѓате треба да се грижи за својата безбедност (со економски средства, со подобра економска соработка со други држави и нации)

со што потполно се согласуваат 36,8%, само се согласуваат 45,7%,

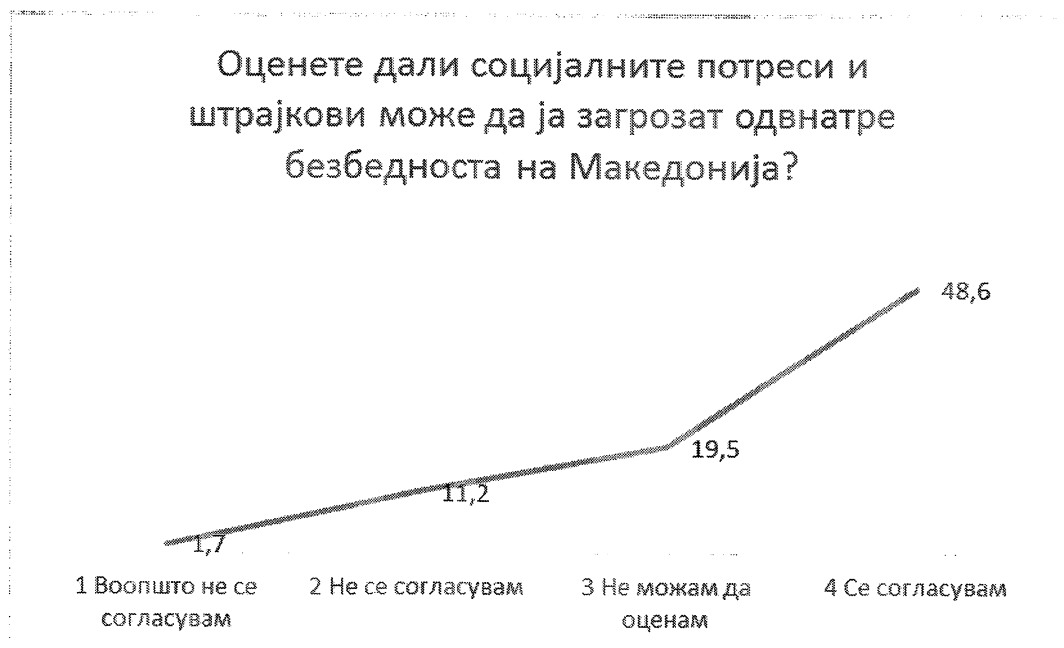
неможат да оценат 11,6%, а не се согласуваат 4,3%, односно воопшто не се согласуваат 1,7% нешто слично како и на претходно дадениот одговор. Значи денес наместо за силни воени проекти, вооружувања и слично се говори за економска соработка и токму преку неа се зајакнуваат стратешките партнерства и соработка со други земји што индиректно влијае врз економскиот просперитет на земјата.

Графикон бр. 39 „Според Ваше мислење кој од следните облици влијае врз чувството на загроеност, што е главната причина поради која така се чувствувате?“

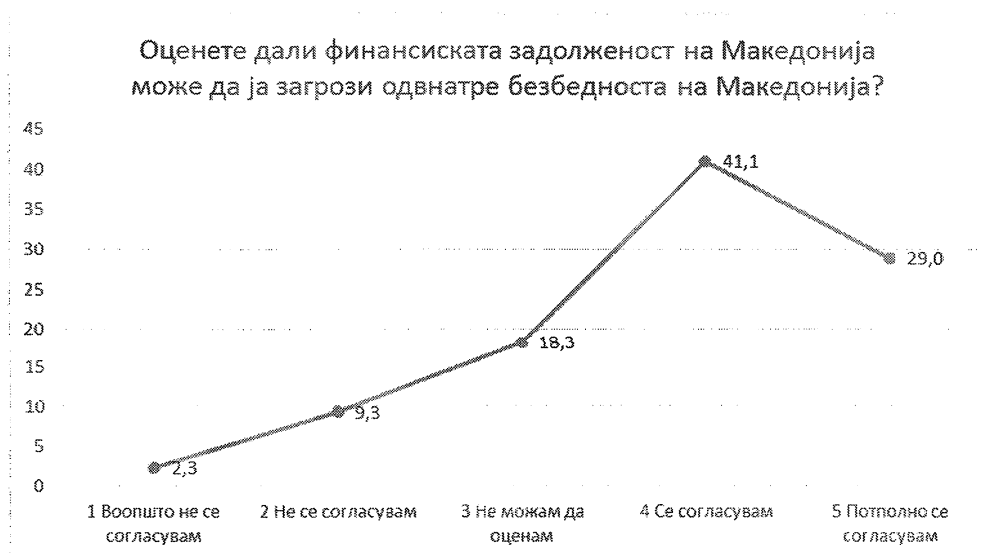

На прашањето кој од следните облици влијае врз чувството на загроеност, како главна причина така да се чувствуваат 33,8% од испитаниците сметаат дека тоа е лошата економска состојба и сиромаштијата која во иднина може да предизвика социјални немири и безбедносни ризици. Со оваа констатација се согласуваат 48,6%, а само 11,2% не се согласуваат дека социјалните потреси и штрајкови може да ја загрозат однатре безбедноста на Македонија

Графикон бр. 40 „Дали социјалните потреси и штрајкови може да ја загрозат одвнатре безбедноста на Македонија?“

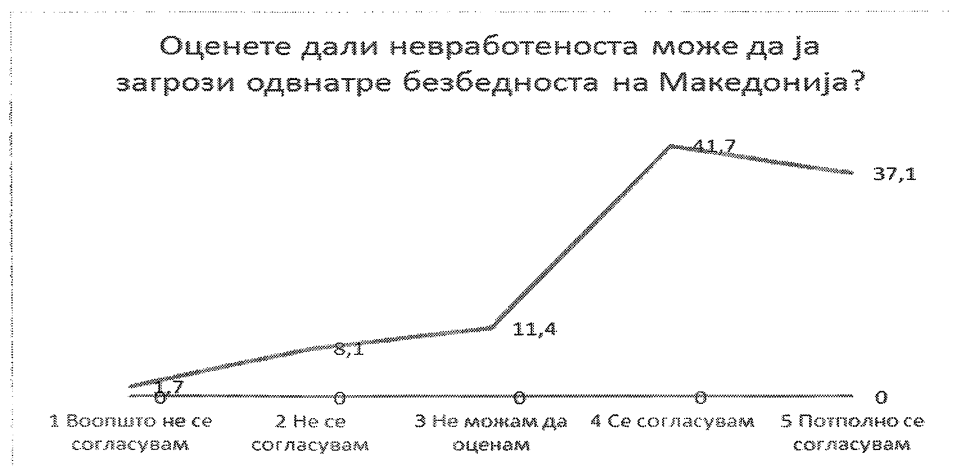
Графикон бр. 41 „Дали финансиската задолженост на Македонија може да ја загрози одвнатре безбедноста на Македонија?“

Земјите со ниски приходи како и економиите во развој продолжија да го зголемуваат фискалниот дефицит. Минусот во буџетот, кој практично значи долг на земјата, останува значително над нивоата регистрирани пред почетокот на финансиската криза. Ова се констатира во Извештајот на Меѓународниот монетарен фонд посветен на фискалниот мониторинг. Според најновите прогнози на ММФ,

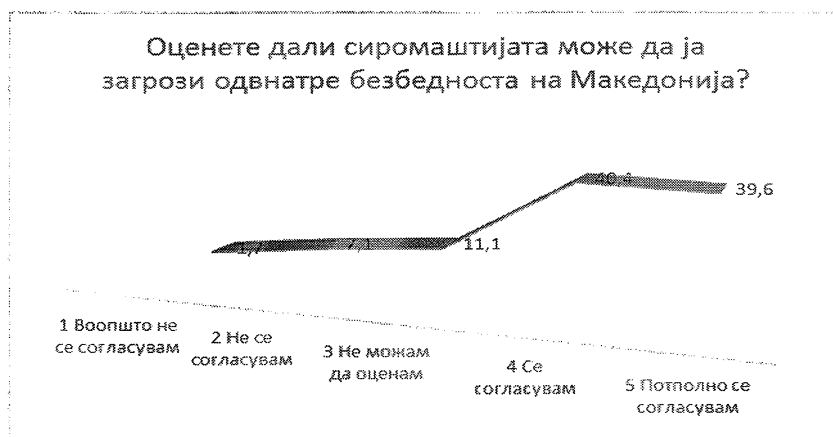
Македонија се вбројува во групата на земји со “умерена“ задолженост но со тенденција на раст на долгот на Владата. Така, според проценките на ММФ долгот годинава треба да се оддржи на ниво од 36,3% од БДП. Во годините што следуваат ММФ предвидува натамошен раст, кој во 2019 та ќе достигне 37,5%. Од земјите во опкружувањето, Македонија е подобра од Србија, Хрватска и Босна и Херцеговина, а позадолжена од Бугарија. Македонија е во групата на земји со умерен долг, но во исто време со тенденција тој во континуитет да расте. На прашањето дали финансиската задолженост на Македонија може да ја загрози однатре безбедноста на Македонија потполно се согласуваат 29%, 41,1% се согласуваат, 18,3% не можат да оценат, 9,3% не се согласуваат, односно 2,3% воопшто не се согласуваат. Минатата година Македонија ја заврши на трето место во Европа според процентуалниот раст на Бруто-домашниот производ, покажаа пресметките на Европската комисија. Во однос на Македонија, позитивни се прогнозите за раст на БДП и за 2015 година, кога Еврокомисијата прогнозира дека ќе оствари раст од 3,2 отсто. Под услов структурните реформи за подобрување на бизнис-средината да се спроведуваат (како што е олеснување на процедурите за лиценцирање), се очекува да продолжи создавањето нови работни места. Иако стапката на невработеност и понатаму останува висока, таа во просек се намали за два проценти на 29 % во 2013 година, а во однос на претходната година. Па, на сметка на тековните обновувања, се очекува понатамошно подобрување во овој дел, оценува Еврокомисијата. Најголемите предупредувања за Македонија се за влошениот трговски биланс и влошената состојба на тековната сметка.

Графикон бр. 42 „Дали невработеноста може да ја загрози однатре безбедноста на Македонија?“

Сите прогнози за неизвесноста во делот на економскиот развој на земјата, воедно и бројот на невработените во земјата влијае во загрозувањето однатре на безбедноста на Македонија. За 37,1% од испитаниците потполно е точна констатацијата дека невработеноста може да ја загрози однатре безбедноста на Македонија, 41,7% се согласуваат, 11,4% не можат да оценат, а само мал процент од 8,1% не се согласуваат, односно 1,7% воопшто не се согласуваат дека невработеноста има влијание врз безбедноста и сметаат дека тие се одвоени нешта.

Графикон бр. 43, „Дали сиромаштијата може да ја загрози безбедноста на Македонија“

Државниот завод за статистика истражувал и констатирал дека точно 545.000 лица или 27,1 отсто од вкупното население во Македонија живеат во сиромаштија

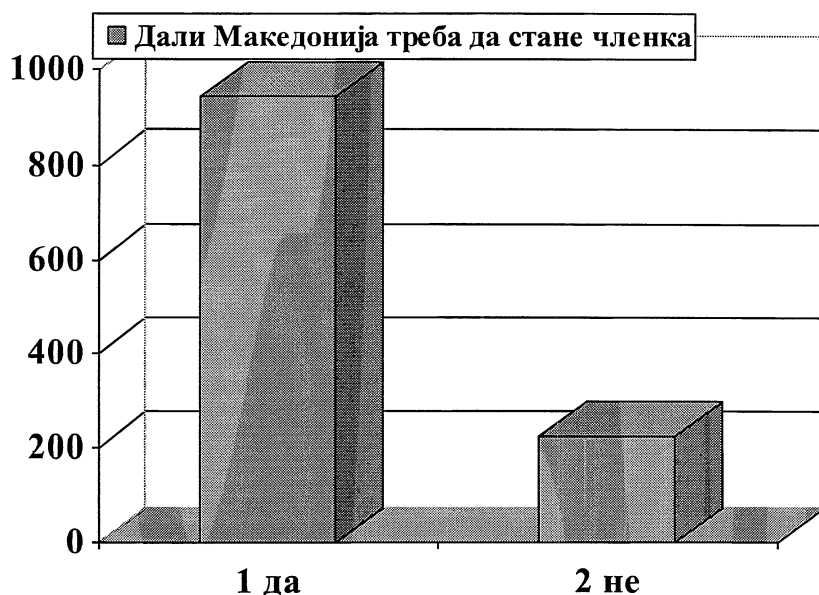
. Според анкетите на статистичарите по нашата земја мнозинство граѓани имаат проблем редовно да обезбедат пари за да ги платат сметките или трошоците за станарина, а околу еден милион од вкупно два милиони жители можат да си дозволат квалитетен оброк секој втор ден. Дури 23,8 отсто од четиричлените домаќинства составени од двајца возрасни и две издржувани деца живеат во сиромаштија. Стапката на сиромашни невработени лица изнесува 48,7 отсто, додека стапката на сиромашни вработени лица е 10 отсто. За статистичарите од „Евростат“, Македонија е трета најсиромашна земја во Европа. Токму поради овој висок степен на сиромаштија во Република Македонија, постои висок ризик по безбедноста. Околу 80% од испитаниците се согласуваат потполно или делумно со констатацијата дека сиромаштијата може да ја загрози безбедноста на Македонија. А само 8,9 % не се согласуваат, односно 11,1% не можат да оценат.

2.7. МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА ВОЕНАТА БЕЗБЕДНОСТ

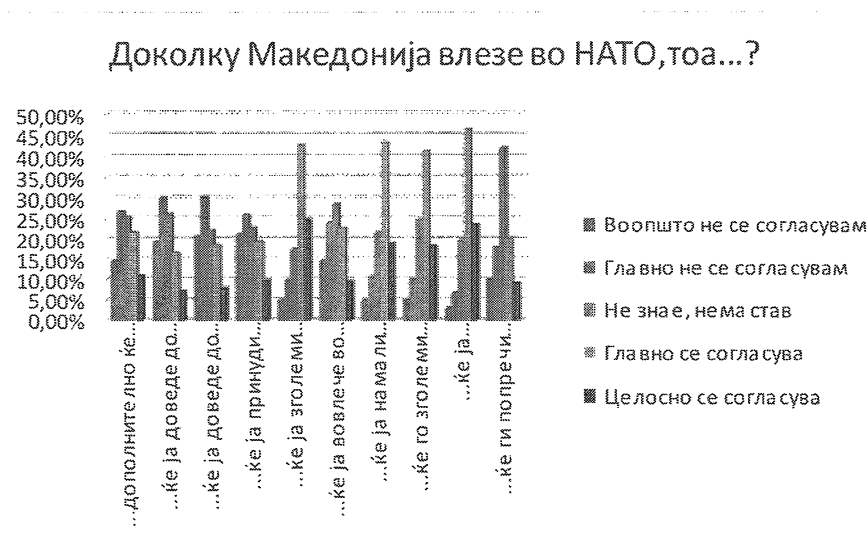
Воената безбедност претставува функција на државата, во рамки на која се развива одбранбениот систем, се спроведуваат подготовки за заштита и афирмирање на националните интереси и вредности, се поддржуваат безбедносните сегменти и се

остварува политиката на национална одбрана и безбедност. Македонија како дел од најмоќната воена политичка организација ја гледаат над 80% од испитаниците.

Графикон бр. 44 „Дали Македонија треба да стане членка на НАТО?“

Графикон бр. 45 „Што ќе добие Македонија ако влезе во НАТО?“

Главна се согласуваат над 40% од испитаниците во истражувањето дека ќе се модернизира Армијата на Република Македонија доколку влезе

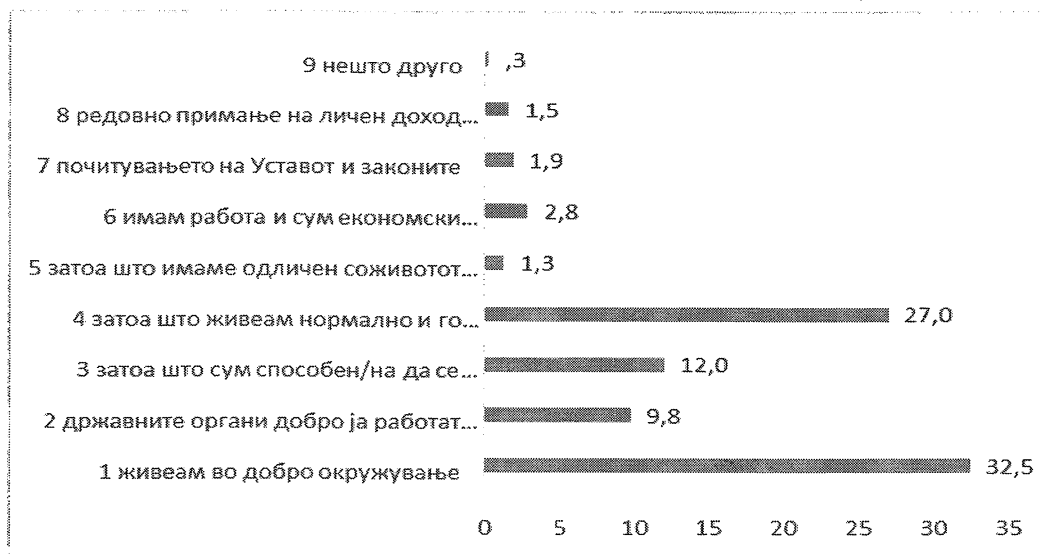
во НАТО што претставува битен елемент. Но веројатно поголем дел од нив им е непознато дека опремувањето е одговорност на секоја земја аспират или членка на

Алијансата. Но, влезот во овој клуб овозможува други поволности со што економското оптоварување во модернизацијата на АРМ го релативизира со други придобивки.

2.8.МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА СОЦИЈАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Во Република Македонија по осамостојувањето од Југославија идентитетот се гради помеѓу групи кои имаат различна историска генеза. Овие групи се димензионирани преку етникумите на кои припаѓаат. Интеграцијата на тој начин не се врши преку индивидуата туку преку групата. Тоа би можело да се одрази врз перцепциите помеѓу групите од причина што индивидуата во вакви случаи често има ограничено право на избор на она што го избрала групата. Економската теорија за мир (економскиот просперитет и социјалната стабилност може да има силно позитивно влијание). Во однос на стравот од промена на идентитетот закана се гледа од потребата за евро - атлантска интеграција (вертикална конкуренција). Истата не е резултат на страв од миграција како во Западна Европа. Овој страв е условен од смена на името која засега кај етничките Македонци најизразено предизвикува чувство на загрозеност. Таквата загрозеност се поврзува со страв од условување за промена на името што се смета како закана за идентитетот. Чувството на страв од депопулација не е евидентно бидејќи не постои пракса во минатото која укажува на тоа. Во Македонија нема закана по безбедноста од религиозен карактер. Иако има продор на различни правци од доменот на главните религии засега нема опасност која би се изострила на ниво на закана. Ние не можеме да го одредиме статусот на идентитетот а priori. Тој не е причина за безбедносните проблеми, туку, најверојатно нивен ефект. Безбедносен проблем не е самото постоење на луѓе со посебни идентитети; туку можеби е дека тие имаат посебни идентитети поради безбедносни проблеми. Според едно видување, општеството има идентитет по дефиниција. Луѓето не го избираат, тие го препознаваат, тие му припаѓаат. Ние сме тие што мислиме дека сме: никој друг не може да не' оценува нас. Никој не може да одрече дека одредено чувство на заеднички идентитет е производ на заедничкото живеење во исти институции или дека етничкиот/националниот идентитет може да стане безбедносен проблем.

Графикон бр.46 „ Дали се чувствувате безбеден - што најмногу придонесува така да се чувствувате? (заокружи еден одговор)

Повеќе од една деценија поминаа од потпишувањето на Рамковниот договор но се уште се смета за кривка меѓуетничката толеранција во земјата. За тоа е потврдат податокот дека само 1,3% од испитаниците одговорите дека затоа што имаат одличен соживот со своите сограѓани од други националности се чувствуваат безбедност.

По економската безбедност, на врвот на потребни концепти кои треба да се развиваат е концептот на социетална безбедност со оглед на тоа што има висок степен на закани по безбедноста од идентитески карактер. Иселувањето

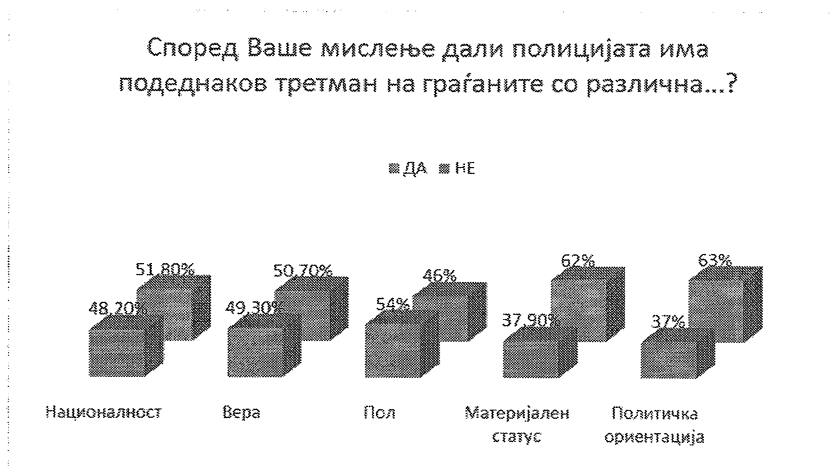
Графикон бр. 47 „ Што претставува закан за безбедноста на заедницата (националноста на која и припаѓате)?“

и внатрешната миграција за 22,5%, јакнењето на национализмот и меѓуетничката напнатост за 20,7%, потенцијалната опасност за отцепување на Западна Македонија за 20,3%, претопувањето во друга нација и губењето на идентитетот за 15,9%, односно „белата чума,, за 15,1%, и глобализацијата за 4,2% се факторите кои претставуваат

закана за безбедноста на заедницата (националноста) на која и припаѓаат испитаниците.

Графикон бр. 48 „Според Ваше мислење дали полицијата има подеднаков третман на граѓаните со различна...?“

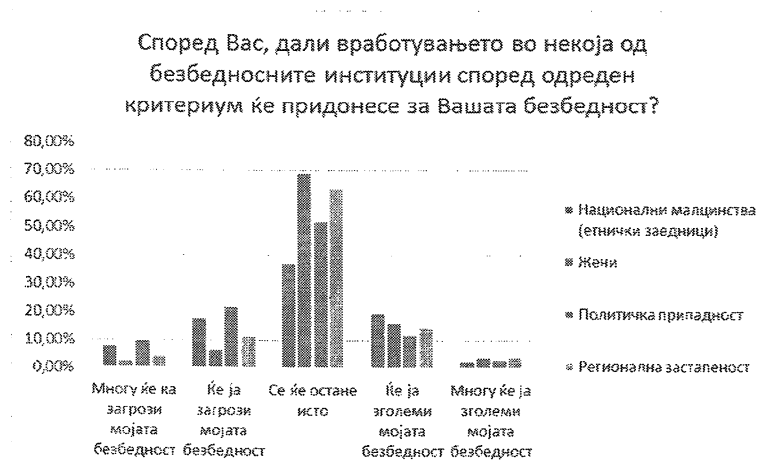

Одговорите на претходното прашање говори дека Република Македонија е поделена од внатре по многу основи. Врз основа на чувството на граѓанинот дека политичката

ориентација и битен елемент каков однос кон Вас ќе има полицијата, потоа материјалниот статус значи на кој сегмент од општеството му припаѓате, па некаде околу 50% сметаат дека националноста и верата влијаат дали полицијата ќе ве испочитува и одговори на вашите барања се добиваат резултати кои се сериозно загрижувачки поради што самото општество преку своите безбедносни политики треба да одговори на истите.

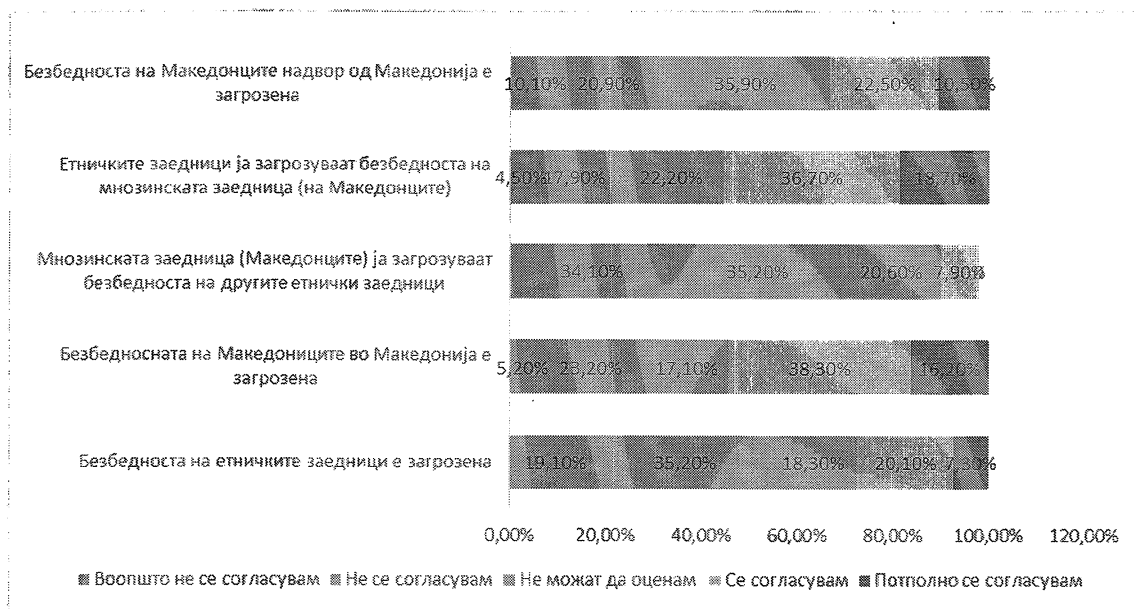
Преку мерките на поттикнување на вработувањето во безбедносните институции врз основа на етнички припадност, родови перспективи, регионална застапеност или политичка припадност испитаниците над 50% сметаат дека се

Графикон бр. 49 „Според Вас дали вработувањето во некоја од безбедносните институции според одредени критериуми ќе придонесе за Вашата безбедност?“

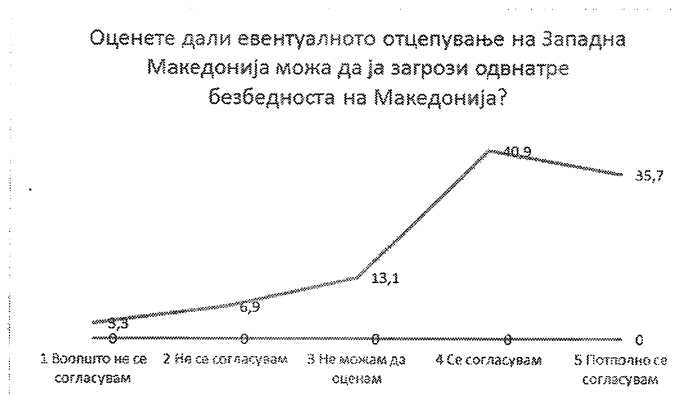
нема да има влијание врз безбедноста. Под 10% од испитаниците сметаат дека било какво вработување по една од овие основи ќе ја загрози безбедноста на Македонија.

Графикон бр. 50 „Во која места се согласувате со следните тврдења...?“

Дека безбедноста на Македонците надвор од Македонија е загрозувана 10,10% воопшто не се согласуваат, 20,90% не се согласуваат, 35,90 % не можат да оценат, односно 22,50% се согласуваат т.е. 10,50% потполно се согласуваат. Најмногу 36,70% се согласуваат дека етничките заедници ја загрозуваат безбедноста на мнозинската заедница (Македонците), а некаде околу 22% не се согласуваат со оваа констатација. Наспроти тоа 35,20 не се согласуваат дека мнозинската заедница (Македонците) ја загрозуваат безбедноста на другите етнички заедници, односно 38,30 % од испитаниците сметаат дека безбедноста на Македонците во Македонија е загрозувана. Дека безбедноста на етничките заедници е загрозувана сметаат околу 25%, односно 35% не се согласуваат. Сите овие податоци говорат дека Република Македонија има сериозни проблеми во делот на социјалната идентитеска безбедност на кои доколку не работи ќе прогресираат во наредните 5 до 10 години.

Графикон бр. 51,, Дали евентуалното отцепување на Западна Македонија може да ја загрози одвнатре безбедноста на земјата?“

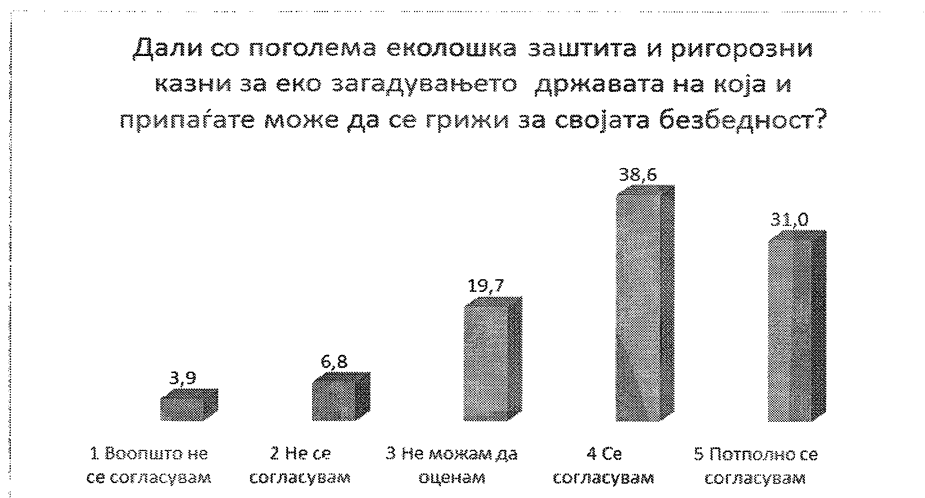
делат тоа мислење и се сто став дека може да се загрози одвнатре безбедноста на Македонија.

Проблемите по етничка основа може да се развијат понатаму во територијални претензии бидејќи оваа статус кво состојба долго неможе да се одржи. Иако досега се сметаше дека поделбата на Република Македонија преку евентуално отцепување на Западна Македонија е нереално, над 40,9% од испитаниците не го

2.9.МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА ЕКОЛОШКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Посериозното проучувањето на поврзаноста на животната средина и безбедноста започнува на почетокот на 80-те години од минатиот век. Сознанијата за глобалното влијание на еколошките промени, како што е намалувањето на озонската обвивка, зголеменото загадување на сите медиуми на животната средина, несразмерноста во порастот на населението и производството на храна, демографската неизбалансираност, зголемениот наплив на емигранти во развиените држави и сл., јасно ги покажуваат нивните импликации врз безбедноста. Како резултат на тоа, надлежните авторитети беа мотивирани да направат ре-евалуација на безбедносната димензија, инкорпорирајќи ги и еколошките проблеми, односно концептот на еколошка безбедност.

Графикон бр. 52 „ Дали со поголема еколошка заштита и ригорозни казни за еко загадувањето државата на која и припаѓате може да се грижи за својата безбедност?“

Најголемиот дел од испитаниците, односно 38,6 %се согласуваат, 31% потполно се согласуваат дека со поголема еколошка заштита и ригорозни мерки нема да се загрози безбедноста на земјата, односно истите треба да се зајакнат и спроведуваат. Со тоа не се согласуваат само некаде околу 10% од испитаниците, а 19,7% не може да оценат.

Графикон бр. 53 „Кој од државните органи најмногу придонесува кон Вашето чувство за безбедност?“

Во безбедносниот систем на Македонија институции кои треба да водат грижа за еколошките катастрофи и закани покрај останатите се и Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување. На ниво на статистичка грешка, односно

под 1% според испитаниците е придонесот на овие две институции за разлика од другите како МВР, АРМ итн.

Графикон бр. 54 „Кој од државните органи најмногу влијае врз Вашето чувство за небезбедност?“

Иако имаат надлежности, испитаниците сметаат дека ЦУК и ДЗС истите не ги користат за справување со безбедносните предизвици од природен карактер поради тоа влијание грв граѓаните само од 1,9% има ЦУК, односно 1,3% ДЗС.

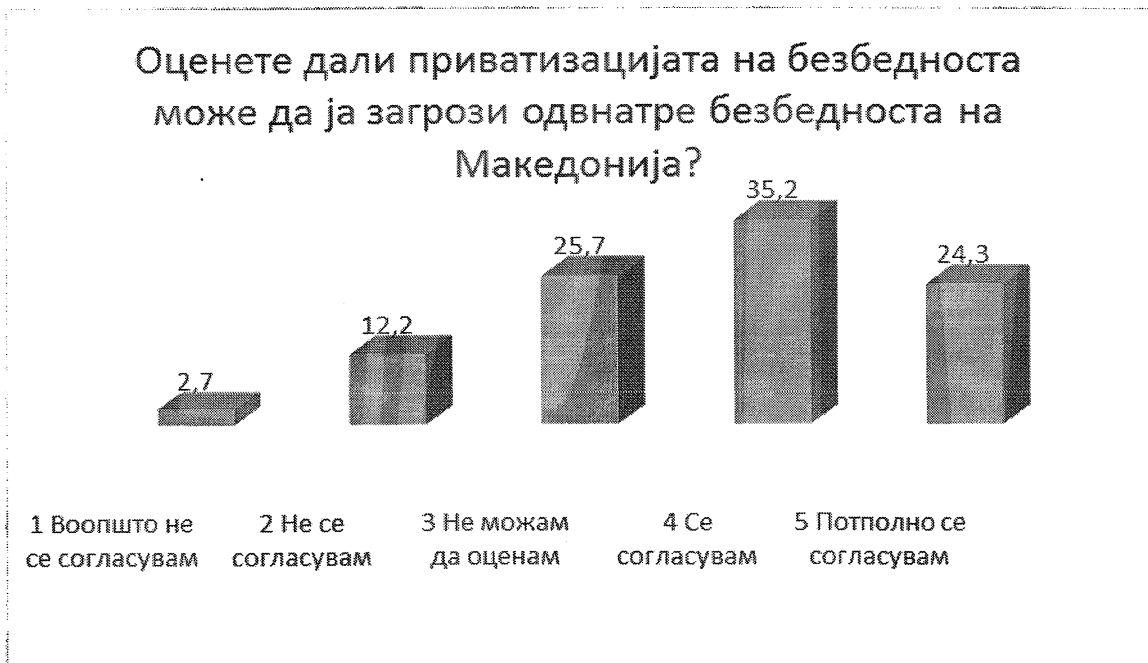
2.10. МИСЛЕЊЕТО НА ГРАЃАНИТЕ ЗА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Во изминатиот период несвојствено беше одредени задачи од јавната безбедност да и се доверат на Приватни агенции за обезбедување на имоти и лоица. Денес се повеќе за зајакнува концептот на приватна безбедност кое преку законските решенија во Македонија зазема високо место. Но, треба уште повеќе да се работи на довербата на граѓаните во Агенциите, бидејќи со оценка лошо за нив се изјасниле 11,1%, доволно и дале 23,2%, добра оценка 36%, а само 19,5% многу добро, односно 10,2% одлично дека си ја извршуваат својата задача.

Графикон бр. 55 „Оценете ја работата на приватните компании за обезбедување?“

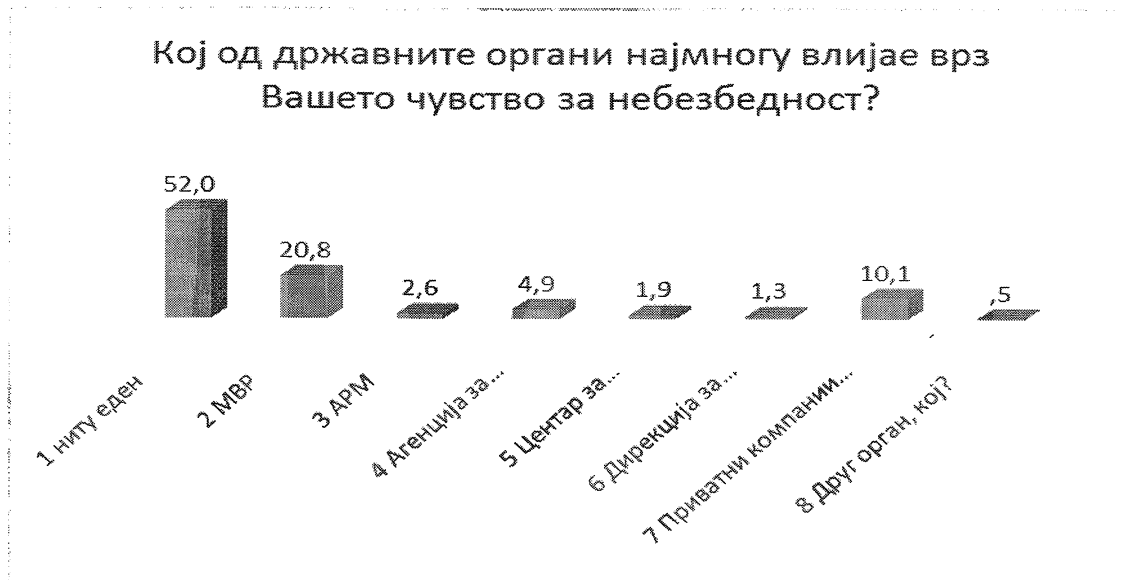

Графикон бр. 56 „Дали приватизацијата на безбедноста може да ја загрози однатре безбедноста на Македонија?“

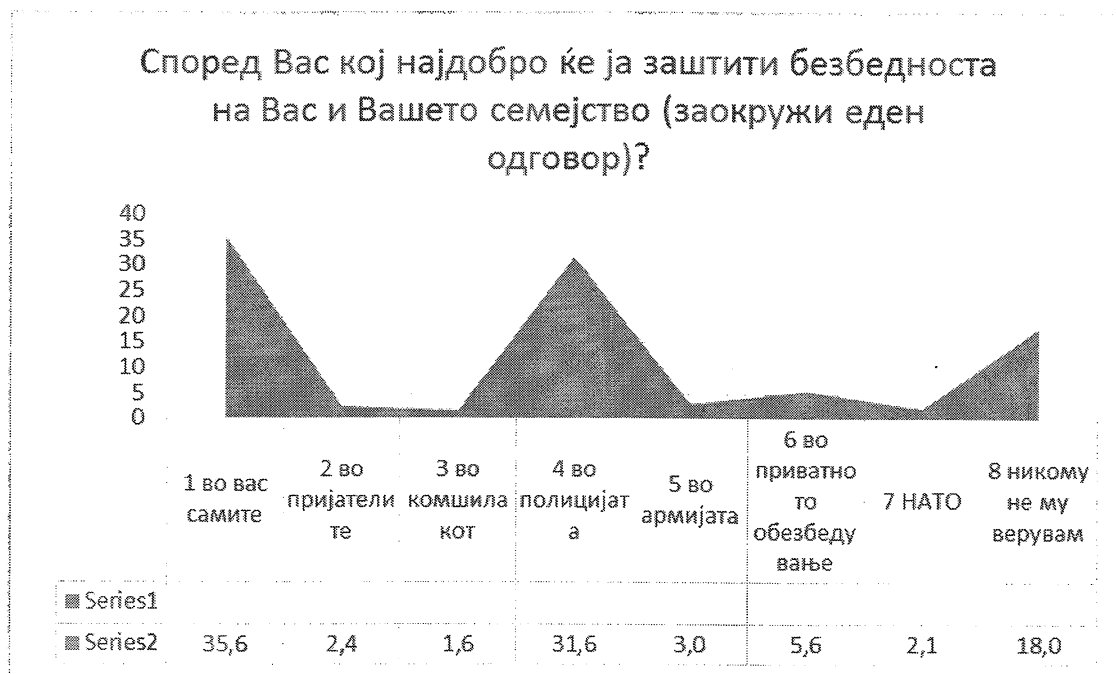
Како одредена закана приватизацијата на безбедноста ја гледаат 24,3% кои потполно се согласуваат со потенцијалното загрозување, 35,2% се согласуваат, 25,7% неможе да оценат, 12,2% не се согласуваат, односно 2,7% воопшто не се согласуваат.

Графикон бр. 57 „ Кој од државните органи најмногу влијае врз Вашето чувство за небезбедност?“

Од испитаниците само 10,1% би ги користеле услугите на Агенциите за обезбедување на имоти и лица бидејќи само толку сметаат дека тие влијаат врз нивното чувство за небезбедност. За тоа потврда е одговорот и на прашањето дека приватните агенции најдобро ќе ја заштитат безбедноста на испитаниците и нивните семејства на само 5,6% што се гледа од следниот графикон.

Графикон бр. 58 „Според Вас кој најдобро ќе ја заштити безбедноста на Вас и Вашето семејство?“

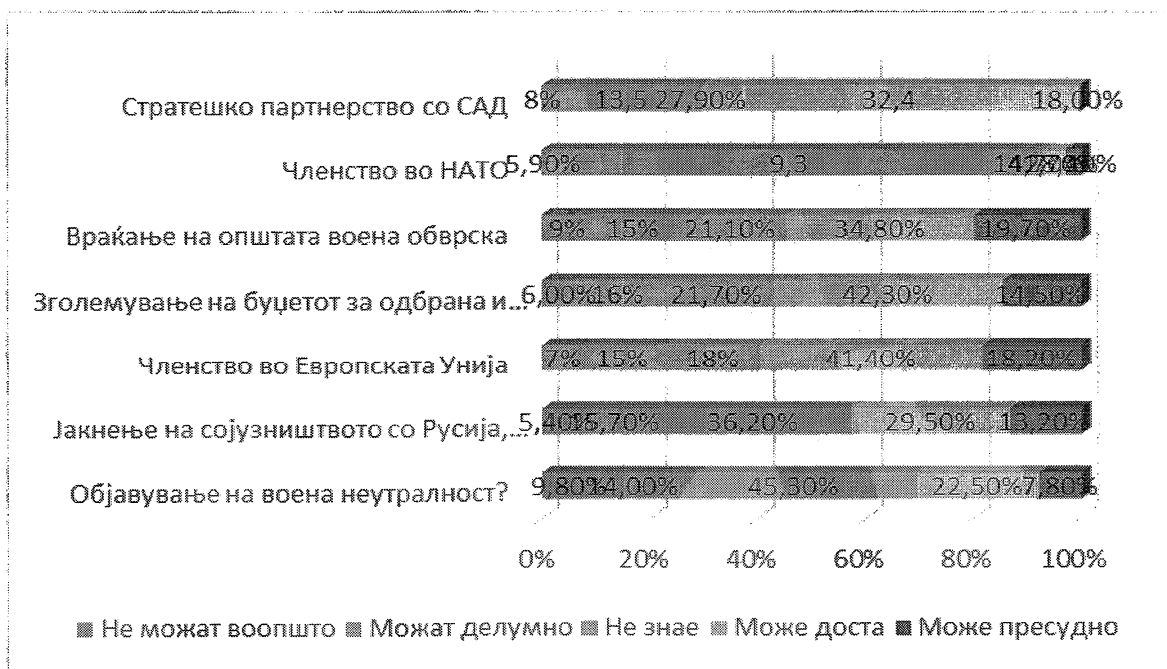
2.11. УТВРДУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНА ПОЛИТИКА

Во иднина кога ќе се надоградува безбедносната политика на Република Македонија треба да се имаат во предвид претходно изнесените резултати од испитувањето на јавното мислење во Република Македонија. Помалку безбедносни проблеми ќе има земјата доколку повеќе работи на концептот на економска безбедност бидејќи државата да се грижи за својата безбедност преку зголемување на животниот стандард бараат 50% од испитаниците, односно околу 35% преферираат економска соработка со другите држави. На скалата на несогласување кај испитаниците во делот на средствата кои треба да се употребуваат се наоѓа употребата на воени средства (постоење на силна армија која може да интервенира кога треба) каде се изјасниле негаторски околу 19% со што концептот за воена безбедност кај оваа група испитаници не ужива голема поддршка. Регионалната соработка и интеграција на земјата за 40% од испитаниците е модел кој понатаму треба да се доизградува и целосно исполни со зачленување во евроатланските организации. Построгите казни немаат поддршка кај поголемиот дел од граѓани кои сметаат дека тие не може да донесат поголема безбедност на земјата.

Графикон бр. 59 „Со кои средства би требало државата на која што и припаѓате да се грижи за својата безбедност?“

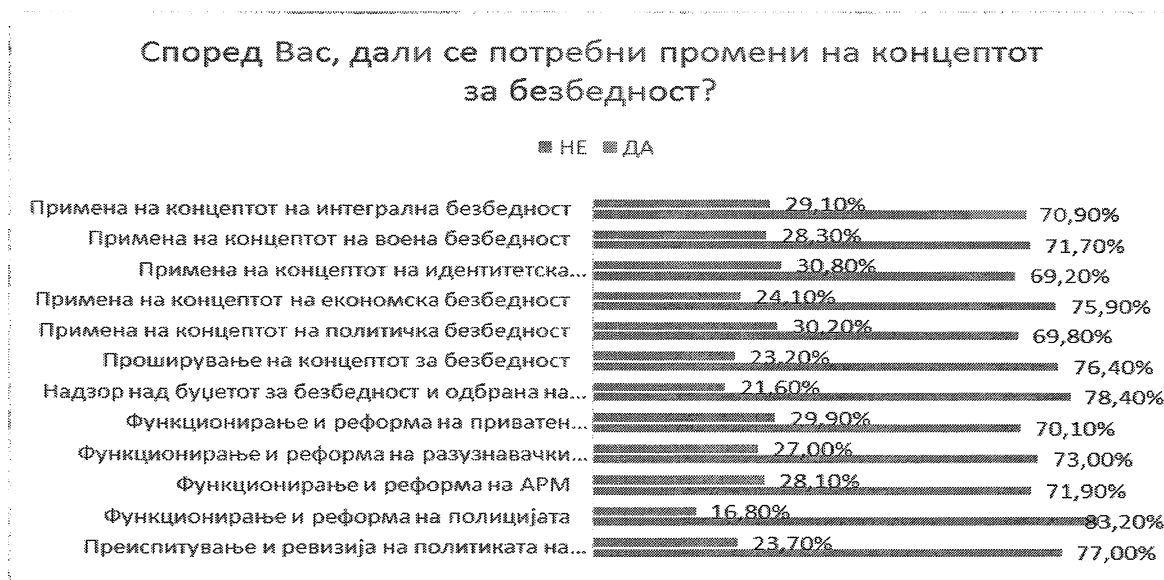
Графикон бр. 60 „Во која мерка следните работи можат да придонесат за зачувување на безбедноста на Македонија?“

Одговорите на претходното прашање ја потврди оправданоста на дефинираните стратешки цели и партнерства во безбедносната политика на Македонија а тоа се: стратешкото партнерство со САД, членството во НАТО, зголемувањето на буџетот за одбраната и безбедноста на Македонија, членство во ЕУ, а спротиставување на

објавување на воена неутралност на земјата, враќање на општата воена обврска, како и неприфаќање на мнозинството испитаници на јакнење на сојузничтвото со Русија, Индија и Кина.

Графикон бр. 61 „Дали се потребни промени на концептот за безбедност?“

Испитаниците во анкетата експлицитно над 76% се изјасниле за проширување на концептот за безбедност, потоа да се врши јасен надзор над буџетот за безбедноста се изјасниле 78%, а реформи во полицијата бараат 83%, промени во АРМ 71%, во разузнавачката заедница реформи преферираат 73%, а во приватните компании за обезбедување 70,10% од испитаниците. Најголем отпор кај анкетираниите има примената на концептот социетална безбедност иако по економскиот концепт оваа безбедност е исто така високо потребна за да нема поголема дестабилизација на Република Македонија. Исто така политичката безбедност добива 30% негативски одговор од испитаниците бидејќи веројатно се застапници на концептот на национална безбедност. Но при крајот може да се каже дека добиениот податок дека 77% од испитаниците се за преиспитување и ревизија на политиката на национална безбедност ја наметнува потребата од поголемо внимание во посветеноста при креирањето на безбедносната политика на земјата.

ЗАКЛУЧОЦИ

1.Реалистичките теории за безбедноста, во истражувањата за функционирањето на меѓународните односи, преферираат општествата како Република Македонија да бидат водени од силата на националниот интерес, кој државите го остваруваат далеку од сопствената територија, регионално и глобално.

2.Основна карактеристика на функционирањето на меѓународните односи се гледа во „балансот на моќта“, со помош на која најмоќните држави условно обезбедуваат изедначена позиција. Од друга страна, политиката на економска моќ претставува единствениот императив за неореализмот, негирајќи ги претходните, укажувајќи на концентрација на економската моќ и афирмирање на меѓународната политичка економија како предизвик и референца за остварување на успехот на безбедноста. Негирањето на претходните две безбедносни теории е карактеристично за плуралистичките погледи и теории кон тврдењата дека само националните интереси не смеат да претставуваат нешто што ќе биде интерес на глобалната безбедност, туку економска безперспективност. Оваа теорија се држи до ефектите на невоените прашања кои на регионално и локално рамниште можат да обезбедат солидни услови за остварување на безбедносната политика и успешни меѓународни односи.

3.Негирајќи ги претходните, постари погледи на безбедносната теорија перципира внимание кон економските грижи, што означува дека безбедносните теории не би смееле да претставуваат патоказ кон создавањето на референтни објекти и субјекти, но дека безбедноста ќе се создаде како резултат на глобалните промени и случувања на меѓународно, а со тоа и на национално ниво. Една од последните безбедносни теории според која се определуваат референтните безбедносни вредности, претставува социјал-контруктивистичката теорија, според која се тврди дека безбедносните прашања ќе бидат сеопфатни доколку се сврти внимание на чувствителните социолошки и културни аспекти.

4.Во врска со современи безбедносни теории праксата покажува дека непостои унифицирано дефинирање на термините, особено ако фокусот на истражувањето е државната сила, државниот систем или политиката водена од државна моќ.

Пристапот кон проблемот на безбедноста и безбедносните дилеми, укажува на различната перцепција во однос на теориите и школите кои во современиот свет експанзионистички ги држат правците на сопствените тврдења.

5.Спроведувањето на современи теории и практики е невозможно без системска поставеност и организирање на сите сегменти и гаранција за стабилноста, заштитата и безбедноста на општествените субјекти.

6.Хипотезата дека специфичноста на теориските пристапи придонесува за рационална претпоставка за примена на соодветен безбедносен концепт се потврди преку целосна анализа и споредување на содржината на традиционалните и современите концепти на безбедноста, со што може да се заклучи дека:

-Врз основа на *фокусот на традиционалните концепти* – или таканаречената државо-центрична безбедност на земјата, се состои од: територијата и границите на Република Македонија, надворешната безбедност на земјата, воениот фактор на безбедноста, човечкиот фактор, односите меѓу Истокот и Западот, подготвеноста на Република Македонија да дејствува и централната улога на државата во безбедноста;

- Од друга страна *фокусот на модерните современи концепти за безбедност се состои од*: поединците и заедницата, внатрешната безбедност на Република Македонија и транснационалната безбедност, мултидимензионалните безбедносни фактори, природните и факторите во опкружувањето, глобалната безбедност, превентивната и ревитализираната улога на државата и присуството на не-државни или приватни безбедносни актери.

7.Самата идеја за сопствена држава, нејзиниот идентитет, конститутивната идеологија и институциите што ја изразуваат се традиционални цели на законите по политичката безбедност.

8.Покрај воениот аспект на безбедноста, аспектите на дипломатијата или политиката, општеството, животната средина, енергијата и природните ресурси и економијатаа најчесто се наведуваат како клучни аспекти на една безбедност на државата.

9. Во Република Македонија по осамостојувањето идентитетот треба подлабоко да се гради помеѓу групи кои имаат различна историска генеза.

10. Силната економија може да генерира доволно поддршка за креирање, одржување и развој на одличен безбедносен систем. Преку истражувањата се потврди дека економската безбедност е клучен фактор за стабилноста на Република Македонија на среден и долг период.

11. Проширувањето на концептот на безбедноста на Република Македонија овозможува вклучување на нови и пошироки потенцијални закани по безбедноста, првенствено економскиот развој, уништувањето на животната средина, прекршување на човековите права и миграциските движења.

12. Анализирајќи ја посебноста и обединетоста на секторите (воен, политички, економски, еколошки, социететен) согласно широкиот концепт на безбедност во Република Македонија, констатација е дека сите сектори можат да функционираат повеќедимензионално (самостојно, поврзано и делумно независно), зависно од факторите на специфичност и условите во кои се создаваат и ги остваруваат своите дејности.

13. Теоретското и практичното согледување може да направи одредена дистинкција на различни хоризонтални и вертикални рамништа во општеството. Така на пример, социететната и еколошката безбедност, значајна улога имаат во развојот на локалната средина, многу повеќе од економската, воената и политичката, кои перцепциите за водењето на државата го гледаат на повисоко рамниште, особено при создава на процесите на регионално и глобално рамниште. Едно е сигурно, концептот на национална безбедност, не само што не би смеел да фаворизира било кој секторите, тој треба својот интерес да го прошири и на останатите сектори, како што се демографската, енергетската, здравствената безбедност и слично.

14. Примената на широкиот концепт на безбедност е функционална системска алатка која и Република Македонија би можела да ја прифати и примени во целост, земено предвид дека е невозможно изготвувањето на пристап (безбедносна политика) според кој безбедноста би можел да функционира доколку нема значајна координација со

останатите сектори на национално ниво. Поволноста во примената на овој теоретски и научен модел е тоа што логичките детерминанти ќе ја постигнат националната цел, само доколку концептот на заедничко дејствување, поставеност и остварување е соодветно поставен, применлив и во праксата докажан. Системот за национална безбедност, во однос на поставеноста на современите безбедносни теории и наредниот период треба да се трансформира, следејќи ја првенствено економската и социјалната сфера, не потценувајќи ги политичките и еколошките аспекти, кои во најголем дел не зависат од народот.

15. Република Македонија од периодот на осамостојувањето, развива мултидисциплинарен систем на национална безбедност, кој низ формата на четирите столба, јасно ја дефинира определбата за сопствена, колективна и регионална безбедност и одбрана, како и поддршката кон меѓународните операции. Во рамки на ваквите определби, сега не постои доминантна позиција на било кој од безбедносните сектори.

16. Примената на соодветни концепти за безбедност во Република Македонија е условена од безбедносните предизвици со кои се соочува државата, како и од определени фактори кои придонесуваат за успешното имплементирање на основните концепти во системот на безбедност е посебна хипотеза која исто така се потврди преку документите кои ја градат безбедносната политика на земјата. Затоа клучното прашање за вистински реформи на безбедносниот систем во Македонија е прашањето за прифаќање на моделот за промени во концептот за национална безбедност. Тоа всушност значи да се изгради: политички став во државата и државните институции; политичка култура во однос на управување на безбедносниот сектор; јакнење на концептот на интегрална безбедност согласно ризиците и заканите и безбедносната политика; и измени во законодавство и безбедносната политика кои ќе ги акцептираат овие ставови во Република Македонија.

17. Концептот на интегрална безбедност е клучот во остварувањето на системските решенија за безбедносните предизвици, дефинирање на безбедносниот развој и трасирање на перспективите на општеството на регионално и меѓународно ниво.

18. Истражувањето потврди дека најприфатлив е Концептот на интегрална безбедност, т.е. севкупна или целосна безбедност од сите облици на вооружено и невооружено загрозување и остварување на потполна и сестрана безбедност на сите нивоа и сегменти во животот и делувањето на човекот и општеството. Сегменти на интегрална безбедност кој како концепт треба да се градат се следните: прво, интегралната безбедност е состојба на Република Македонија и општествена заедница во која што нема реални опасности за нејзиниот мирен и самостоен развој; второ, интегралната безбедност е севкупната дејност на организираниите сили на општеството во однос на превенција и борба против сите облици на деструктивно дејствување на надворешни или внатрешни сили и санирање или потполно елиминирање на веќе остварени деструктивни и дестабилизирачки влијанија; трето, интегралната безбедност е определен систем, организација која ја сочинуваат поединечни елементи или делови од кои секој одделно ја извршува својата лична безбедносна функција, а сите заедно ја регулираат општата функција со која ефикасно се штитат основните вредности на државната и општествената заедница, и четврто, интегралната безбедност, во зависност од изворот на загрозување и дестабилизација на Република Македонија, ја сочинуваат меѓународната (колективна, заедничка, регионална, глобална и кооперативна безбедност), која е многу тесно поврзана со внатрешната безбедност (индивидуална и национална).

19. Постојењето и спроведувањето на денешната политиката за безбедност треба во целост да се темели на безбедносната состојба и државните интереси и цели. За нивно ефикасно остварување, водењето на безбедносната политика применува мерки и активности за ефикасни анализи на безбедносното опкружување; превенција и рано откривање на ризиците и опасностите; минимизирање на безбедносните ризици и опасности, како и разрешување на конфликтните и кризини ситуации; преземање соодветни мерки за заштита и спасување од елементарни непогоди, катастрофи и несреќи; одржување на нивото на готовност на одбранбените капацитети на вооружените сили; спроведување на континуирано оспособување и усовршување на експерти од безбедносните сегменти, соработка и координација со соседните земји во остварување на безбедносните аспекти; развивање на способностите за собирање информации од значење за државата на државата и други.

20. Анализите, оценките и очекувањата на безбедноста по донесувањето на новите документи за безбедносната политика, треба прецизно да го рedefинираат нивото на постоење на заканите за безбедноста на државата и нејзиното население, како и нејзините одговори на овие закани. Преку нив треба да се детерминираат активностите при спроведувањето на процесот за донесување одлуки, како и определување приоритети на заканите за земјата. Успешноста во водењето на безбедносните процеси се огледаат во способноста за решавање на ризиците и заканите со минимална штета.

21. Во денешните услови потребна е безбедносна политика на Република Македонија создадена од реалните состојби, потреби и оценки. Воедно досегашната безбедносна политика треба да се ажурира и во неа да се вградат новите случувања и состојби кои постојано се менуваат, бидејќи Република Македонија во своето соседство доби нова независна држава, а и други членки на НАТО. Воедно во безбедносната политика од периодот на т.н. еквидистанца преку добрососедство, па се до заладени односи и сериозни проблеми и вето на патот за целосна интеграција на земјата неможе да се видат евентуални алтернативи за иднината на земјата, односно изградба на капацитетите на безбедносниот систем надвор од колективните системи, доколку потрае решавањето на спорот со една од соседните држави.

22. Според исказите изречени во интервјуата реализирани за потреби на истражувањето на дисертацијата меѓународната заедница денес ги согледува реалните можности и перспективи на Република Македонија за прифаќање на високите безбедносни стандарди, изготвувањето безбедносни политики и градењето на заедничка безбедност. Неуспехот е загарантиран доколку Република Македонија самостојно дејствува за остварување на поставените интегративни цели во безбедносната политика

23. Врз основа на безбедносната проценка на Република Македонија треба да ги опфати промените во карактерот на ризиците, заканите и потенцијалните конфликти. Тоа значи актерите во ризиците, заканите и потенцијалните конфликти и опасности се различни, повеќеслојни и по природа се асиметрични. Нивната идентификација е

многу потешка од порано, кога единствен актер беше државата Република Македонија. Откако ризиците и заканите се почесто имаат внатрешен карактер, се позначајна улога играат заедно субнационалните групи и етничките заедници. Честопати организираниот криминал учествува и соработува со засегнатите актери искористувајќи ја ситуацијата, недостатокот на ресурси, болести, епидемии, природни катастрофи, ранливоста во општествениот систем и се почесто, во поголеми размери криминалот и тероризмот стануваат транснационални. Сето тоа придонесе и целта на интерес на безбедносната политика на Република Македонија како материја да се измени, односно приодите во политиката да се изменат, и од едно исклучиво политичко - воено гледиште се премине на еден поширок концепт. Промената и новиот концепт на безбедноста и нејзината политика секако влијае и националната безбедност да го следи истиот тој пат.

24. Се потврди дека постигнувањето, развојот и унапредувањето на безбедносниот систем е условено од брзината на реформите во оваа област, што ќе овозможат креирање на политики и развој на безбедносниот систем на Република Македонија. Врз основа на добиените податоци може да се контатира дека потребено е заокружување на процесот на реформи во безбедносниот систем на Република Македонија со цел да дојде до имплементација на дефинираните цели и приоритети во безбедносната политика на Република Македонија.

25. Безбедносниот систем е условен од добро формулирана безбедносна политика, која ја наметнува потребата од дефинирање на безбедноста како нејзина основа, а концептот за безбедност служи за поставување на функционалната зависност со потребите, интересите и вредностите кои владеат во државата во контекст на нејзината одржливост, развој и континуирана стабилност;

26. Современиот безбедносен систем на Република Македонија треба да се заснова врз строга хиерархија на надлежностите, јасно дефинирани цели, задачи и одговорност на соодветните органи и институции. Тогаш ќе се оневозможи да се појавуваат ситуации на преклопување, мешање или изместување на надлежностите што доведува до неефикасност и хаотичност во експликацијата на системот. Оттука, со реформите потребно е да се направи строго разграничување на надлежностите, обезбедување

ефикасна демократска контрола, координација на државно ниво и ефикасност на безбедносниот систем.

27. Постигнувањето, развојот и унапредувањето на безбедносниот систем е условено од брзината на реформите во оваа област, што ќе овозможат креирање на политики и развој на безбедносниот систем на Република Македонија;

28. Развојот на безбедносниот систем е условен од креирањето на целосно прифатен модел, како и негова примена што треба да овозможи успешно имплементирање на позитивната пракса во оваа област;

29. Системот за безбедност на Република Македонија сеуште се идентификуваа низ два правци на безбедносно организирање, и тоа: традиционален и современ (денешен). Во традиционалните системи можат да се издвојат воениот сектор за безбедност (војска, воена полиција, воени служби за безбедност и разузнавање, цивилна одбрана, воено правосудство), додека во современите системи, применлива е поделбата на државен и недржавен безбедносен сектор.

30. Македонскиот модел на национална безбедност се дефинира како „меѓузависен збир на мерки и активности, планови и програми, кои ги преземаат релевантните институции во Република Македонија, со цел заштита, одржување и унапредување на националната безбедност. Имајќи предвид дека се работи за мултидисциплинарен безбедносен систем, може да се потврди ставот дека Република Македонија цврсто чекори на патот на евроинтеграциските процеси, со што ги следи напорите на меѓународната заедница за одржување на мирот и безбедноста на локално, регионално и глобално рамниште. Современоста на моделот на безбедност се огледа во способноста за одговор на современите безбедносни ризици, закани и предизвици кои државата успешно ги надмина, а со воспоставување на ефикасен систем за рано предупредување, превенција и мерки за заштита и спасување, дава поддршка на водењето вистинска безбедносна политика во регионот и пошироко.

31. Од анализата на безбедносното опкружување може да се констатира дека повеќе од две децении од осамостојувањето, Република Македонија како дел од современиот свет, ги чувствува последиците од постоењето на динамични и комплексни услови на живеење,

во кои се случуваат појави на асиметрични закани и ризици, заканите од тероризам, транснационален криминал, опасностите од пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, верскиот радикализам и екстремизам, илегалната миграција, компјутерските напади и слично. Ваквите појави се надополнети со светската економска криза, започната во 2008 година, бавното економско заздравување и високиот финансиски дефицит кај некој земји членки на ЕУ.

32.Позитивните оценки од учеството во здружените операции, за Република Македонија претставуваат мотив за понатамошно учество во колективните безбедносни системи, преку што земјата ги зацврстува европските односи и перспектива, а со самото тоа ја подобрува сопствената инфраструктура во делот на економскиот, демократскиот и општествениот развој.

33.Глобализацијата, изворите на нестабилност и потенцијалните конфликти, заедно со постојните закани и предизвици придонесуваат за непредвидливоста на безбедносното опкружување на Република Македонија, вклучително и регионот на Југоисточна Еврпа.

34.Во Република Македонија како демократски современо општество се чувствува потреба за ворамотеженост (баланс) помеѓу државата (политиката) и безбедноста.

35.Истражувањето потврди дека сегашната поставеност на безбедносниот систем на Република Македонија не дава соодветен одговор на кризите, заканите и загрозувањата. Неопходноста за стабилност и безбедност ја наметнува потребата за градење на соодветни безбедносни политики преку нови стратегии, доктрини и концепции.

36.Во основа поголемата транспарентност во градењето на безбедносната политика на Република Македонија ќе има своја позитивна придобивка, затоа што се создава и можност за одредена критика без разлика дали е тоа позитивна или негатива со што се создава простор да се интервенира за да се подобри определена состојба. Во интерес на безбедносните институции е да има поголема информативна покриеност на безбедносните прашања во медиумите во земјата.

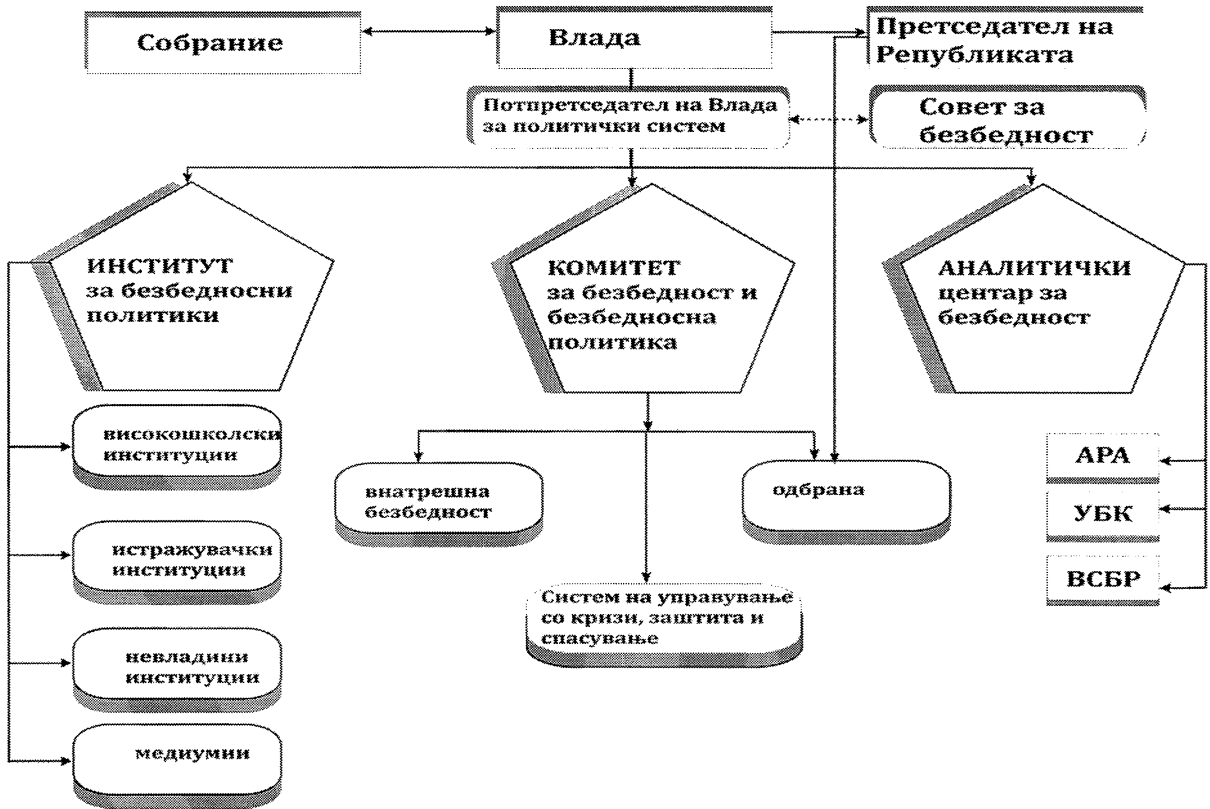
37. Во однос на безбедноста, извршната власт, покрај надлежностите кои се утврдени со Уставот и законите треба да посвети внимание на доизградување на инструментите за спроведување на безбедносната политика, поддршка на правилното наменско трошење на буџетот за безбедноста и доизградување на инструментите и процедурите за остварување на безбедносната политика согласно човековите ресурси и економските можности итн.

38. Политичката координација треба да воспостави хармонија од одлуки/активности кои ќе го потврдат легитимитет на Владата. Воедно се користи за развој на еден посебен вид врска помеѓу различни политички програми и безбедносната политика. Овој вид на координација мора да обезбеди сите учесници кои ја имплементираат безбедносната политиката да ги усогласат своите активности и ресурси за да ја постигнат крајната цел на оваа политика - значи потребна е хоризонталната димензија на координацијата. Во вертикалната димензија изложувањето на сопственоста на безбедносната политиката може да ја спречи координираната имплементација, особено на ниво на улична бирократија. Координацијата значи дека интересот на различни социјални сегменти мора да биде избалансиран во владините одлуки, за да не се предизвикуваат социјални тензии во Република Македонија.

39. Оперативната одговорност на Владата има потреба од легитимен систем на координираност помеѓу владиниот кабинет, претседателскиот кабинет и посебните министерства, како и помеѓу министерствата и разните државни агенции во делот на безбедносната политика. Ваквата поврзаност овозможува проблемите што се појавуваат во креирањето на безбедносната политика во кој и да е дел од власта да бидат заедничка сопственост и заедничка одговорност. Така, комплексноста на организационата територија се поедноставува, бидејќи внатрешната регулатива е така дизајнирана да ги ублажи последиците од евентуалните проблеми или потполно да ги анулира.

40. Во Република Македонија во делот на координација на безбедносниот систем во подготовка и имплементација на безбедносната политика и проценка на ризиците и заканите по земјата, од извршната власт треба да се назначи координатор, чија улога може да му се довери на потпретседателот на Владата за политички систем и тој би бил во улога на главен носител на креирањето на безбедносната политика и работата на безбедносниот систем на Република Македонија. Владата на Република Македонија

акцентот би требало да го стави на координирана имплементација на безбедносната политика преку формирање владино тело за координација на чело со вицепремиерот за политички систем. Ова тело би требало да се фокусира на деталзирање и на воспоставување систем на креирање и имплементација на безбедносната политика и може да се нарече Комитет за безбедност и безбедносна политика.

Слика: Приказ на предлог за креирање на безбедносната политика на Република Македонија

41. Комитетот за безбедност и безбедносна политика треба да биде ново владино тело кое само по себе ќе се задржи како унифициран субјект во фокусирањето на стратегиските политички одлуки. Еден од индикаторите на ова политичко единство е улогата на генералните политички дискусии во извршната власт. Во случај на коалициона Влада, на пример неговиот кредибилитет ќе значи интервенција во безбедносната политика и тоа може да се најде во улога на посредник помеѓу раздвоената владина коалиција. Во овој случај координацијата најчесто треба да се раководи на принципот на задолжителна одговорност, во кој сите владини министри се

задолжени да ја поддржуваат одлуката која е донесена.

42. Владата треба да ја има примарната одговорност за државната координација на безбедносната политика, така што јасниот систем за донесување одлуки на ова колективно и индивидуално ниво е клучно. Кога ќе се постигне политичка одлука, се јавува потреба од сериозна подготовка од страна на администрацијата за добри алтернативи и имплементација.

43. Потребно е во рамките на Владата да се воспостави најнапред добра функционална меѓуагенциска соработка и останатите надлежни министерства да имаат воспоставена структура и процедура на донесување на одлуки. Постојните структури обично се изградени околу највисокото ниво на извршната власт, но им недостасуваат слоеви на координација и подготовка на безбедносната политика.

44. Креирањето на политики на национално ниво во областа на безбедноста се остварува воедно и преку Генералниот секретаријат на Владата и Центарот за управување со кризи чие место во безбедносниот систем иако постои не е доволно искористено.

45. За надминување на состојбата на некоординација и неусогласеност во имплементацијата на безбедносната политика треба да се побара решение што може да биде претпоставка за почитување на начелото за спроведување на дејноста на националната безбедност и безбедносната политика со сите расположливи ресурси и сите фактори на државна моќ за што е потребно да се донесе посебен пропис односно законско решение што прво ќе ја регулира координацијата на безбедносните институции од разузнавачката заедница, а тоа не значи ништо ако нема целосна имплементација на политиката и ако информациите не се обработени и не се враќаат повторно кон системот за да може тој да реагира. Овој пропис, односно посебен законски или подзаконски акт треба да помогне во деловите за прием на информациите, обработка и предлог одлуките. Треба исто така да постои посебно тело како на пример заеднички Аналитички центар кој ќе го биде во хоерархиската поставеност под заменик претседателот на Владата за политички систем и ќе обезбеди координација и единство на сите разузнавачки капацитети и со тоа оптимално ќе ја обезбеди безбедносната проценка на Република Македонија, по што ќе се пристапи кон изработка на ефикасна безбедносна политика. Со овој пропис во основа треба да биде

утврдена задачата на Аналитичкиот центар преку кои со самите информации ќе се надгледува спроведувањето на донесените одлуки од Претседателот на Републиката и од Претседателот на Владата во областа на безбедноста, спроведување на безбедносната политика, нејзино надградување, усогласување на работата на разузнавачките служби и подготвување на седниците на Владата и на Советот за безбедност. Генерално Аналитичкиот центар, би требало да се поврзе со новиот т.н. Комитет за безбедност и безбедносна политика кој ќе го раководи потпретседателот на Владата на Република Македонија за политички систем би требало да има координативна улога со следните надлежности: да дава насоки и да ги преиспитува организацијата и работата на институциите од безбедносниот систем, постојано да ги разгледува загрозувањата за безбедноста дома и надвор и да се справува со оние проблеми за кои ќе биде задолжен. Значи, овој Комитет за безбедност и безбедносна политика при Владата треба статутарно преку посебен закон за интегрална безбедност да се имплементира во следните сфери: размена на информации, заедничка употреба на базите на податоци, интеракција на полето на оперативните и на истражните активности и следење на безбедносната политика.

46. Креирањето на безбедносна политика во Република Македонија претставува процес низ кој, во настојување да се изгради целно сообразено и внатре во себе непротивречно настапување на нејзиниот носител, се обединуваат теориски, искусвените и интуитивно заоснованите спознанија за политичкиот проблем, од една страна, и парцијалните интересни позиции и видувања на проблемот, од друга. Тоа се остварува низ повеќе фази, при што постапно треба да се дојде до оние решенија за безбедносното дејствување кои треба да се примерени на објективните околности (на политичкиот амбиент) и на можностите на носителот на безбедносната политика.

47. Со реформите во безбедносниот систем особено треба да се постигне:

а) Кај Претседателот на Републиката се појавуваат големи ингеренции во доменот на одбраната. Неговата улога како врховен командант на вооружените сили треба јасно да се прецизира. Во Македонскиот случај се има чувство од префорсирање на неговата улога на врховен командант, особено во мирновремени услови, во споредба со останатите органи на државната власт (Собранието, Владата, Министерството за одбрана и ГШ на АРМ) по основ на раководењето, управувањето и командувањето со АРМ. Оттука со реформите се јавува и потребата за појаснување на неговата улога на

врховен командант во мирновремени услови, и во услови на парламентарен систем. Истакнатата позиција на Претседателот како врховен командант, повеќе е својствена за претседателски систем и воедно не се користи неговата позиција во креирањето на безбедносната политика каде има директни ингеренции. Поради тоа донесувањето на стратешки документи за безбедноста од Претседателот треба да се префрлат кај Владата на Република Македонија.

б) Собранието како носител на законодавната власт треба понагласено да ја применува оваа негова првенствена функција во безбедноста и безбедносната политика. Карактеристично за парламентарните системи е остварување на контролната функција, па оттука со реформите се јавува потреба од зајакнување на неговата контролна функција во безбедносниот систем. Во случајот на Република Македонија контролната функција над безбедносниот систем и нејзината политика едноставно не се чувствува.

в) Кога станува збор за Владата на Република Македонија, со реформите, потребно е преиспитување, нормативно уредување и ефективно остварување на вкупните права и должности по основ на безбедноста и безбедносната политика на земјата. Со реформите, од особено значење е да заживее координирачката функција која треба да ја има Владата во сферата на безбедноста во целина, како нејзино оригинално право. Во основа Владата го обезбедува единството на државните институции и интереси, кои пак се од клучно значење за безбедноста на Република Македонија. Оваа координација треба максимално да биде изразена во сферата на безбедност и одбраната затоа што во основа Владата е таа која е задолжена да остварува тесна соработка помеѓу сите ресори од безбедносниот систем. Во македонскиот случај не се чувствува кој ја утврдува безбедносната политика, а кој го координира нејзиното спроведување.

г) Генералштабот на Армијата потребно е да се оспособи и да се насочи кон реализација на задачите од обезбедувањето професионализација на армијата, борбената готовност и командувањето со АРМ. Луѓето кои професионално се занимаваат со извршување на своите задачи во Армијата треба да бидат настрана од дневно-политичките превирања и надвор од политичките партии. Понатаму, реформите треба да се насочат кон интензивирање на процесот за професионализација, подигање на стандардите согласно со тие на НАТО, и подготвување на Армијата за полноправно членство во НАТО. Во овој дел допрецизирање бараат и релациите: Претседател-

министер за одбрана-началник на Генералштаб; претседател - Влада- Генералштаб и претседател-Влада-Агенција за разузнавање.

д) Советот за национална безбедност сеуште го нема завземено вистинското место во остварувањето на единствениот систем на безбедноста на земјата. Едно од решенијата е донесување на еден посебен закон со кој ќе се реши положбата и надлежностите на овој Совет каде ќе се афирмира како координативно тело.

ѓ) Во Република Македонија останува отворено прашањето за остварување на координацијата на безбедносните структури, или т.н. безбедносна заедница. Со формирањето на Центарот за управување со кризи можеби идејата беше да се реши националната координација на безбедносната заедница како столб на остварување на концептот на единствен систем за национална безбедност. Но како што стојат работите ова тело се уште не ги дава посакуваните резултати и идните напори треба да бидат насочени кон она што значи операционализирање на неговите функции, а координацијата на безбедносната заедница треба да се реши на друг адекватен начин компатибилен со други земји како на пример преку формирање на Комитет за безбедност и безбедносна политика.

е) Агенцијата за разузнавање како клучен орган за ефикасен систем за национална безбедност и понатаму останува несоодветно врзан за синцирот на институции од безбедносниот сектор во државата, па со реформите препорачливо е да се држи соодветно и овој проблем. На крајот треба да се нагласи дека со заокружувањето на реформите во безбедносниот сектор треба да дојдеме до посакуваните резултати, но за тоа е потребно да се постигне политичка согласност, и да се интензивира изградбата на единственен концепт на интегрална безбедност, како и градење на т.н. корисни релации меѓу сите видови на власт во самата држава.

48.Оправдано може да се зборува за потребата од постоење на Научен Институт за безбедносна политика, чија програмска ориентација би била главно насочена кон фундаменталните и применети (акциони) истражувања на најразличните проблеми од безбедноста за начинот на нивно решавање и воспоставувањето безбедносни интеграциски процеси. Институтот би ги истражувал различните аспекти од безбедноста. Во суштина, тоа би било научна установа која ќе ги истражува

безбедносните проблеми во мир и во војна, што и дава полемолошки карактер на нејзината програмска ориентација. Но, би било неоправдано да се очекува дека сите тие безбедносни проблеми ќе се истражуваат само на тој институт. Напротив, заради мултидисциплинарноста на безбедносните проблеми, преку координација и соработка со другите научни установи во општеството би се решавале најразлични истражувачки задачи, а резултатите од таквите истражувања би служеле за научно засновање на одлуките на државното раководство во областа на безбедноста и за изработка на стратешки документи. Врз основа на оценките и препораките би се разработувале концептуални решенија за поединечни подрачја од националната безбедност во конкретниот безбедносен амбиент. Овој Институт најдобро е да биде основан со Закон и да има функционална врска со Комитетот за безбедност и заменик претседателот на Владата за политички систем. Тој ќе има задача да ги разледува прашањата од безбедносната политика, да развива иницијативи за безбедносната политика и да обезбеди коментари на министерствата и на агенциите, да ја проценува ефикасноста на безбедносната политика, да врши мониторинг и да му помага на Комитетот во водењето на имплементацијата на безбедносната политика за да обезбеди кохерентност и конзистентност и да ја надгледува примената на безбедносната политика која треба да биде во согласност со дефинираните цели. Преку Институтот, Владата односно Комитетот за безбедност ќе подготвува иницијативи што се однесуваат на безбедносната политика на Република Македонија.

49. За остварување на целите во безбедносната политика, системот за безбедност треба да се гради и развива врз основа на оценките за безбедносните закани, ризици и опасности на локално, регионално и глобално рамниште; барањата произлезени од стратегиските мисии; економските можности на националните капацитети и придобивките од партиципацијата во меѓународните операции.

50. Пристапок кон дефинирање на предлог решенија за воспоставување на современ безбедносен систем на Република Македонија и креирање на безбедносната политика, треба да произлегува од теоретските, практичните и научните достигнувања на полето на одбраната создавајќи општи (генерални) решенија и специфични побарувања и предлози за дооформување на сегашниот систем. Во суштина, клучните полиња за создавање на ефикасен безбедносен систем треба да претставува проекцијата за развојот на силите и нивниот организациско-

формациски состав; материјално-технички средства потребни за остварување на планот; проектирање и спроведување на потврдена и ефикасна подготовка на просторот, инфраструктурата и територијата и соодветна финансиска поддршка на процесот.

БИБЛИОГРАФИЈА

І КНИГИ

- Abbott C, Rogers P. and Sloboda I, *Global Responses to Global Threats*, Oxford Research Group, June 2006.
- Austin, John L. *How to do things with Words*; Harvard University Press., 1975
- Adam Smit, *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Zagreb: Kultura, 1952 [1776].
- Ayoob, Mohamed (1993): *Squaring the Circle: Collective Security in a System of States*, pp. 45-63. In: Thomas G. Weiss (ed.): *Collective Security in a Changing World*. Lynne Rienner Publishers, Boulder & London.
- Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999;
- Abrahamsen, Rita; Williams, Michael C.: *The Globalization of Private Security*, in: *The Globalization of Security*, ISP/NSC Briefing Paper 05/02, The Royal Institute of International Affairs, London, 2005
- A. Huwaydi, *Militarization and Security in the Middle East*, Printer Publishers, London, 1989
- Andrew Linklater "Political community and human security" in Booth (ed.) (2005c),
- A. Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, 67/4, декември 1952
- Аврамов Смиља, *Безбедноста во 21 век*, Зборник на трудови СИМБОН 2001 Белград
- Апостолски М., „Создавање на македонската војска“, *Историја*, VII/2, Скопје, 1971.
- Ацимовић Љ., *Наука за меѓународните односи*, Институт за меѓународна политика и економија. Белград, 1987,
- Антољак С, *Средновековна Македонија*, Т. 1, Скопје, 1985. Andreas P. and Price R., "From War Fighting to Crime Fighting: Transforming the American National Security State", in *International Studies Review*, no. 3, 2001. Barash D. P., *Approaches to Peace (A Reader in Peace Studies)*, Oxford University Press, New York & Oxford, 2000.
- Barroso J. M., "Europe and the challenges of globalization", President of the European Commission, Speech given at St Antony's College , Oxford, 11 October 2007.
- Bruce Russett, *Grasping the Democratic Peace*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993.
- Богомил Ферфила, Антон Гризолд, Lance Leloup, Paul Philis, „Полирички институции, политики in пресметка: Северноамерикански погледи, Факултет за општествени науки. Љубљана, 2003
- Бакрески О., *Контрола на безбедносниот сектор*, Филозофски факултет, Скопје, 2008.
- Бакрески О., *Координација на безбедносната заедница во Република Македонија*, Филозофски факултет, Скопје, 2005
- Бакрески О., *Координација на безбедносниот сектор, искуства и практики*, Филозофски факултет, Скопје, 2006.
- Бакрески О. „Координација на безбедносниот систем- принципи и предизвици., Скопје 2013
- Balzacq, Thierry "Preface". *Securitization Theory: How security problems emerge and dissolve*. New York 2001
- Bharadwaj, Atul: *Privatization of Security: The Mercenary-Market Mix*, *Defence Studies*, Summer 2003
- Basic, Nedžad, Stoett, Piter, *Sigurnosne studije u tranziciji*, Bihac, 2003
- Bajagic, Mladen, *Osnovi bezbednosti*, Belgrade, 2007
- Benkowitz и Backet, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. XI, 1968
- Booth, K. *Security and Emancipation*, *Review of International Studies*, 1991
- Betts R. K., „Fixing Intelligence“, in *Foreign Affairs*, Vol. 81, no. 1, 2002.
- Beuman P., *Terror and Liberalism*, New York: W. W. Norton, 2003.
- 'Bodansky Y, Bin Laden, Roosevelt, Calif.: Prima Publishing, 1999.
- Bone A., 'Conflict Diamonds: The De Beers Group and the Kimberley Process,' in Bailes, A. and Frommelt, I. (eds) *Business and Security: Public-Private Sector Relationships in a New Security Environment*, Stockholm: Oxford University Press, 2004.
- Burke, Anthony, „Aporias of security“, *Alternatives*, Vol. 27, Issue 1, 2002
- B. McSweeney, *Security, Identity and Interests*, *A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999
- Bourguin M., *Le probleme de la securite internationale*, *Recueil des Cours da L'Academie de droit International*, 1934
- Bentham, Jeremy, „The Principles of Civil Life“, in: Bowring, John (ed), *The Works of Jeremy Bentham*, Vol. 1, Simpkin, Marshall, London, 1837
- Bailes, Alyson, „The Private Sector and the Monopoly of Force“. In: Bailes, Alyson, Schneckener, Ulrich, Wulf, Herbert (Ed.), *Revisiting the State Monopoly on the Legitimate Use of Force*, Policy Paper – №24, DCAF, Geneva, 2007
- Boskovic M., *Oblici organizovanog kriminaliteta i metodi suprostavljanja*, Beograd, 1994.
- Brown H., "Thinking About National Security: Defense and Foreign Policy", in *A Dangerous World*, Colorado: Westview Press, 1983.

- Baric, R., "Prilagodba Sporazuma o konvencionalnim snagama (CFE Treaty)", *Medunarodne studije*, Vol. I, broj 1/2000.
- Basic N. i Stoett P. (ur.), *Sigurnosne studije u tranziciji*, Univerzitet u Bihacu, Centar za ljudska prava i prevenciju konflikta i Univerzitet u Banja Luci, Centar za geostrateska istrazivanja, Bihac, 2003.
- Booth K., "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", *International Affairs*, vol. 67, no. 3, 1991.
- Bruneau T., "Controlling Intelligence in New Democracies", in *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, vol. 14, no. 3, 2001. Bruneau, T. C., 'The Military in Post-Conflict Societies: Lessons from Central America and Prospects for Colombia,' in *Security Sector Reform and Post-Conflict Peacebuilding*, ed. Schnabel, A. and Ehrhart, H.-G., 233-242, Tokyo: United Nations University Press, 2005.
- Buzan B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security in the Post-Cold War Era*, Second Edition, Harvester Wheathstheaf, London, 1991.
- Buzan B., Waver O., and De Wilde J., *Security: A New Framework For Analysis*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publications, 1998.
- Buzan, B., Waever O., *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003
- Buzan, B. *Societal Security, State Security and Internationalisation*, London 1993.
- Buzan, B. and Herring Eric, *The Arms Dynamic in World Politics*, London: Lynne Rienner, 1998
- Vankovska B., "The Human Security Doctrine for Europe: A View from Below", in *International Peacekeeping*, Vol. 14, No. 2, April 2007.
- Ванковска Б. Реформа на безбедносниот сектор во пост-конфликтно општество: меѓу владеење на правото и градење на мирот?, материјал презентирани на конференцијата „Владеење на правото и реформите во судската власт и во безбедносните владини структури“ одржана во Скопје на 21 април 2006.
- Ванковска Б., „Национална и/или хумана безбедност: Дилемите на постконфликтните општества во Југоисточна Европа“, во *Перспективите на Република Македонија на патот кон НАТО и Европската унија*, МО на РМ и Филозофски факултет, Скопје 2006.
- Ванковска Б., *Политички систем*, Бомат Графикс, Скопје, 2007.
- Ванковска Б. „Меѓународна безбедност-критички пристап“, Филозофски факултет-Скопје, 2011
- Вујакија М., *Лексикон страних речи и изрази*, ИРО „Просвета“, Београд 1980.
- Георгиева Л., *Менаџирање на ризиците*, Филозофски факултет, Скопје, 2006 година.
- Георгиева Л., *Творење на мирот*, Студио АДА, Скопје, 1999.
- Георгиева Л. „Европска безбедност“, Филозофски Факултет-Скопје, 2010
- Гоцевски Т., Бакрески О., Славески С, *Европската унија низ призмата на европската безбедност*, Филозофски факултет, Скопје, 2007.
- Гоцевски Т., *Економика на одбраната*, Универзитетска печатница "Свети Кирил и Методиј", Скопје, 1996.
- Гоцевски Т., *Основи на системот на националната одбрана*, Филозофски факултет, Скопје, 2006.
- Gacinovic, Radoslav, „Klasifikacija bezbednosti“, *Nauka, Bezbednost, Policija*, No 2, 2007
- Cvrtila, V., *Nacionalna sigurnost neutralnih drzava Europe: politicke i geostrategijske odrednice, doktorska disertacija*, Fakultet politickih znanosti, Sveuciliste u Zagrebu, 1999. Duncan, S., "Relative Gains and the Pattern of International Cooperation", *American Political Science Review*, no.85, 1991.
- Dean Babst, "Elective governments- a force for peace", *The Wisconsin Sociologist*, no 3, 1964
- Grizold, A., *Medunarodna sigurnost: Teorijsko-institucionalni okvir*, Fakultet politickih znanosti, Zagreb, 1998.
- Grizold, A. (ur.), *Raspotja nacionalne varnosti*, FDV, Ljubljana, 1992.
- Grizold Anton, *Evropska varnost*, Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, 1999.
- Гризолд А., *Словенија во изменета безбедносна средина*, Министерство за одбрана на РМ, Скопје, 2006.
- Grizold, A. „Oblikovanje Slovenske nacionalne varnosti,.. In: Anton Grizold (ed.): „Razpotja nacionalne varnosti,.. Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, str. 59-93. 1992
- Grizold, A. „The Concept Of National Security in The Contemporary World,.. International Journal on World Peace, Vol. XI (September 1994) 3, pp.37-53.1994
- Grizold, A. „Institutionalization of the Prevention and Solution of Conflicts Between States,.. Teorija in praksa, 31, 5-6, pp. 452-468. 1994
- Grizold, A. „Posameznikova varnost in obvescevalne sluzbe,.. Zbornik strokovno-znanstvenih razprav. Ministrstvo za notranje zadeve Re-publike Slovenije, Ljubljana, pp. 108—115. 1996
- Gavtari Chakravorty Spivak, "Can the Subalterns Speak" во Cary Nelson and Lawrence Grossberg (eds.). *Marxism and the Interpretation of Culture*, Macmillan, London, 1988.
- Grizold, A. „Varnost malih drzav v okviru novega evropskega varnostnega okolja,.. In: Anton Kramberger

(ed.), „Slovenska Drzava, Druzba in Jcnnosi,,. Fakulteta za druzbene vede, Ljubljana, pp. 65-74. 1996

Greeta Chowdhry and Nair Sheila (eds) *Power, Postcolonialism and International Relations: Reading Race, Gender, and Class*, London: Routledge, 2002.

Godson R., "Organized Crime-Characteristics of Global Threat", *International Organized Crime*, 2002.

Gray S., 'Iraq's New Leaders target Private Guards', *The Sunday Times*, 6 June 2004.

Greene, O. 'Security Sector Reform, Conflict Prevention and Regional Perspectives', *Journal of Security Sector Management Volume 1, No. 1, March 2003*.

Gurr N. and Cole B., *The New Face of Terrorism: Threats from Weapons of Mass Destruction*, New York: I. B. Tauris, 2002.

Gyarmati I. (ed.), *Security Sector Governance in the Western Balkans 2004*, DCAF, 2004.

Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, Beograd: Udruženje za studije SAD, 2009 [2001].

Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Knopf, 1961 [1948].

H. Morgenthau, *Politics Among Nations*, 5 изд., A. Knopf, New York, 1972

Herbet Butterfield, *History and Human Relations*, London: Collins, 1953; George F. Kennan, *American Diplomacy, 1900– 1950*, Chicago: University of Chicago Press, 1951;

John M. Owen, John, "How liberalism produces democratic peace" in Brown et al. *Debating the Democratic Peace*, Cambridge, MA: MIT Press, 1996.

Даскаловски С. „Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна,,. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, Скопје, 2005

Даскаловски С. „Од покана до приклучување во НАТО,,. Научна трибина на Институтот за одбранбени и мировни студии, Скопје, 2006

Даскаловски С. „Меѓусебните односи и димензионирањето на видовите во војските на НАТО земјите-состојби и перспективи,,. Годишен зборник на Филозофскиот факултет, 2006.

Даскаловски С. „Создавање на нови воени сили како одговор на новите закани,,.Годишен зборник на Филозофски факултет, Скопје, 2007.

Даскаловски С. „Новата конфликтна средина и нејзините импликацијна конвенционалните сили,,. Современа македонска одбрана, Бр.16, Скопје, 2007.

Давидовић Душан: *Алтернативни фактори за безбедност (Приватен полисинг)*, Белград, 2006

Dragisic, Zoran, „Sistem nacionalne bezbednosti – pokusaj definisanja pojma“, *Vojno delo*, No 3, 2009

Dalby, S. *Ecopolitical Discourse: “Environmental Security” and Political Geography*, *Progress in Human Geography*, 1992.

Dauvergne, P. *Weak States, Strong States: A State-in-Society Perspective*, 1998.

Danikar G., *Nature and Deployment of Armed Forces - Turning Point Gulf War 1991*, Frauenfeld, 1992.

Dimitrijevic, V. „The Concept of Security in International Relations,,. Beograd: Savremena Administracija. 1973.

David Campbell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minnesota: University of Minnesota Press, 1992.

Dearth D. H., "National Intelligence: Profession and Process," in Douglas H. Dearth and R. Thomas Goodden, (eds.), *Strategic Intelligence: Theory and Application*, Washington, DC: Joint Military Intelligence Training Center, 1995.

Димишковски С. *Основи на националната одбрана на Република Македонија (воено-политички аспекти)*, НИП „Глобус“, Скопје 1996.

Emanuel Adler and Michael Barnett ed., *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press, 1966;

Edward H. Carr, *The Twenty Years Crisis 1919-1939*, London: Macmillan, 1939

Edvard Said, *Orijentalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008

Ejdus Filip, *Uvod u studije bezbednosti (skripa)*, Beograd, 2012

Eli Stamnes, “Critical security studies and the United Nations preventive deployment in Macedonia”, *International Peacekeeping*, Vol. 11, No. 1.2004

Friedrich Kratochwil, “The embarrassment of changes: neo-realism as the science of realpolitik without politics”, *Review of International Studies*, Vol.19, No. 1, 1993

Franc Fanon, *Prezreni na svijetu*, Stvarnost, Zagreb, 1973

Caparini M. and Schreier F., 'Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies,' *DCAF Occasional Paper No. 6*, March 2005.

Carter A., Deutch J., and Zelikow P., "Catastrophic Terrorism," *Foreign Affairs*, 77, November/December 1998.

Charlotte Hooper, *Manly States: Masculinities, International Relations and Gender Politics*, New York: Columbia University Press, 2001.

Channa J., *Security Sector Reform: Issues, Challenges and Prospects*, IISS Adelphi Paper 344, 2002.

Christensen, T., Snyder, J., Predicting Alliance Patterns, International Organization, Vol. 44., No. 2, 1990

Chesterman S., 'Shared Secrets: Intelligence and Collective Security', Lowy Institute Paper 10, Double Bay: Lowy Institute for International Policy, 2006.

Christie N., Crime Control as Industry, London & New York: Routledge, 1994.

Christopher Layne, "Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace", International Security, Vol.9, No. 2, 1994,

Cookridge E. H., Gehlen: Spy of the Century, New York, Random House, 2004.

Collins, Alan, Suvremene sigurnosne studije, Politicka kultura i Centar za medunarodne i sigurnosne studije, 2010.

Crawford A., "The Governance of Crime and Insecurity in an Anxious Age", in Crawford (ed.). Crime and insecurity,. Devon: Willan, 2002.

Cable, V. What is International Economic Security? International Affairs, Vol.71 1995.

Цветковски Г., Македонскиот октопод, Силсонс, Скопје, 2008.

Crawford A., "The Governance of Crime and Insecurity in an Anxious Age", in Crawford (ed.). Crime and insecurity,. Devon: Willan, 2002.

Fareed Zakaria, From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1998

Falkenrath R. A., Newman R. D., and Thayer B. A., America's Achilles'Heel: Nuclear, Biological, and Chemical Terrorism and Covert Attack, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.

Falkenrath R., "Confronting Nuclear, Biological and Chemical Terrorism," Survival, 40, Autumn 1998.

Fischer D., Nonmilitary Aspects of Security: A Systems Approach, Aldershot: United Nations Institute for Disarmament Research, 1993.

Fabien, Mathieu; Dearden, Nick: Corporate Mercenaries: The threat of private military and security companies, War on Want, London, 2006

Flanagan S. J. and Schear J. A. (ed.), America's Global Security Agenda, Institute for National Strategic Studies, Library of Congress, 2008.

Hadzic M., „Zamisao reforme sektora bezbednosti", Smisao reforme sektora bezbednosti (prirucnik), Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004.

Ханс Борн и Иан Ли, Создавање отчетно разузнавање: Правни стандарди и најдобри практики за надзорот над разузнавачките агенции, Скенпоинт, Осло, 2005.

Хелд Д., Демократијата и глобалниот поредок, Белград, 1997 г.

Hanggi H. and Winkler T. (eds.), Challenges of Security Sector Governance, LIT: Munster, 2003.

Harkleroad D., "Actionable Competitive Intelligence," briefing to SCIP Conference, Alexandria, VA, March 28, 1996.

Harris G., "Evaluating Intelligence Evidence," in Ronald D. Garst, (ed), A Handbook of Intelligence Analysis, Washington, DC: Defense Intelligence College, 1989.

Hasted G. (ed.), Controlling Intelligence, Frank Cass, London, 2001.

Herman M., "Intelligence After the Cold War: Contribution to International Security?", Brassey 's Defence Yearbook, 1995.

Heymann P. B., Terrorism and America: A Commonsense Strategy for a Democratic Society, Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998.

Haftendorn, H. „The Security Puzzle: Theory Building in International Security,... International Studies Quarterly 35(1), pp. 3-17. 1991.

Herz, John H. "Idealist internationalism and the security dilemma." World Politics, 3 (1950) 2. 1950.

Hewedy, A. „Militarization and Security in the Middle East,, London: Pinter Publishers. 1989.

Hinley, F. H. „Power and Pursuit of Peace,, Cambridge University Press, Cambridge.1963 .

Hoffmann, S. "Weighting the Balance of Power,, Foreign Affairs. July 1950.

Hoffman B., "Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative," Studies in Conflict and Terrorism, 18, October-December 1995.

Hoffman B., "Intelligence and Terrorism: Emerging Threats and New Security Challenges in the Post-Cold War Era", in Intelligence and National Security, Vol. 11, no. 2, 1996.

Hoffman B., Inside Terrorism, New York: Columbia Univ. Press, 1998.

Holmqvist C, 'Private Security Companies: the Case for Regulation,' SIPRI Policy Paper, no. 9, 2005.

Hornqvist M., "Risk Assessments and Public Order Disturbances: New European Guidelines for the Use of Force?", Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, Vol. 5, 2004.

Hughes G. and Edwards A. (eds.), Crime Control and Community. Cullompton: Willan, 2002.

Huntington S., The Solder and the State, Cambridge, MA: Harvard/Belknap, 1987.

Hutchful E., 'A Civil Society Perspective', in Lala A. and Fitz-Gerald A.M. (eds.), Providing Security for People: Security Sector Reform in Africa, GFN-SSR, 2003.

Hobbes, Thomas, Leviathan or the Matter, Form and Power of Commonwealth, Ecclesiastical and Civil,

- George Routledge and Sons, London, 1885
- Ивановски З. и Ангелески М., Безбедносни системи, „Југореклам“, Скопје, 2005.
- Jankovic, P. (Ur.): Antologija tekstova sa Skola reforme sektora bezbednosti, Belgrade, 2007
- Ioannides I., "European Policing? A Critical Approach to European Union Civilian Crisis Management with Special Reference to Macedonia", Conference Proceedings "Globalization, Nationalism and Ethnic Conflicts in the Balkans and Its Regional Context", Belgrade: Forum for Ethnic Relations, 2007.
- Jenkins B. M., The Likelihood of Nuclear Terrorism, Santa Monica, Calif.: RAND, July 1985.
- Jervis, R. Perception and Misperception in International Politics, Princeton, NJ: Princeton University Press 1976.
- Jeske J., „Organizirano kriminalno djelovanje stranaca i medunarodna suradnja na primjeru kriminala vezanog za drogu“, Izbor, Zagreb, 1/1989.
- Jervis, R.; „Perception and Misperception in International politics,“, Princeton: Princeton University Press. 1976
- Jackson, R. Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World, New York: Cambridge University Press, 1990.
- Job, B.A. (e.d.) The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States, Boulder, CO: Lynne Rienner 1992.
- James Der Derian, On Diplomacy, A Genealogy of Western Estrangement, Oxford: Blackwell, 1987
- Kissinger, H.A. „Diplomacy,“, Simon & Schuster, London. 1994.
- Krause, L.B. and J.N.: „Reflections on the Economics and Politics of International Economic Organizations An,“, C.F. Bergsten and L.B. Krause (eds): World Politics and International Economics. Washington D.C.: Brookings Institution. 1975.
- Krell, G. "The Development of the concept of security" Arbeitspaper 3. Frankfurt: Peace Research Institute. 1979.
- Kovač M., Strategijska doktrinarna dokumenta nacionalne bezbednosti, Svet Knjige, Beograd, 2003.
- Kaplan R., "The Coming anarchy", The Atlantic Monthly, Vol. 273, No. 2, 1994.
- Kenet Volc, Teorija međunarodne politike, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2008 [1979].
- Ken Booth "Security and emancipation", Review of International Studies, Vol. 17, No. 4, 1991
- Ken Booth, Critical Security and World Politics, London: Lynne Rienner, 2005.
- Котовчевски М., „Разузнавачко-безбедносна заедница на Република Хрватска“, Современа македонска одбрана, Министерство за одбрана, Скопје, бр. 16/2007.
- Котовчевски М., „Разузнавачко-безбедносниот систем на државната заедница Србија и Црна Гора“, Современа македонска одбрана. Министерство за одбрана, бр. 7, 2003.
- Котовчевски М „Извори на загрозување на мирот и на националната безбедност,“ Балкански центар за мир, Скопје, 1999 година.
- Котовчевски М. „Дефендологија,“ Македонска ризница, Куманово, 2002 година.
- Котовчевски М. „Дефендологија (второ изменето и дополнето издание),“ Македонска ризница, Куманово, 2005 година.
- Котовчевски М. „Етиологија на вооружените конфликти,“ Скопје, 2007 година.
- Котовчевски М., Национална безбедност на Република Македонија, I, 11, 111. книга, Македонска цивилизација, Скопје, 2000.
- Котовчевски М. „Национална безбедност,“ Филозофски факултет–Скопје, 2011
- Котовчевски М., Современи разузнавачки служби, Скопје, 2002.
- Кузев С, Стратегија за одбрана, „Југореклам“, Скопје, 2001.
- Кегли, Ч. Виткоф, Ј., Светска политика, тренд и трансформација, Прометеј, Београд, 2006
- Kaldor, M. The Baroque Arsenal, London 1982.
- Knesel M., „Preventivno suzbijanje krivичnih djela - odbrana od opasnosti ili krivичno gonjenje“, Izbor, 3/1989.
- Knightley P., The Second Oldest Profession: Spies and Spying in the Twentieth Century, W.W. Norton, New York, 1998.
- Krivokapic V., Problemi reintegracije i reforme jugoslovenskog krivичnog zakonodavstva, Beograd, 1995.
- Kaplan, F. The Wizards of Armageddon, Stanford, CA: Stanford University Press 1991.
- Kuus M., "European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security", Journal for Peace Research, vol. 39, no. 1, 2002.
- Kekovic, Zoran, Teorija sistema bezbjednosti, Banja Luka, 2009
- Quillen C, "A Historical Analysis of Mass Casualty Bombers," Studies in Conflict and Terrorism, 25, September/October 2002.
- Лазаревски П. Атанасов П „Поставеност и остварување на политика на национална безбедност на Република Македонија, Скопје 2002
- Lab S., "Crime Prevention: Approaches", Practices and Evaluations., Cincinnati:

Anderson Publishing, 1997.

Laguer W., A world of secrets, New York Basic Books Inc. 1985.

Laqueur W., "Terror's New Face", Harvard International Review, 20, Fall 1998.

Laqueur W., No End to War: Terrorism in the Twenty-First Century, New York: Continuum, 2003.

Law D., 'Security Sector Reform and the Future of the Code of Conduct', Helsinki Monitor 17, no. 2, 2006.

Law D., 'Security Sector Reform in the North Atlantic Area: unfinished business', in Reform and Reconstruction of the Security Sector, eds. Alan Bryden and Heiner Hanggi, Geneva: DCAF, 2004.

Law D., "Intergovernmental Organizations and their Role in Security Sector Reform", in David Law (Ed.), Intergovernmental Organizations and Security Sector Reform, DCAF, 2007.

Lippman, W. "US Foreign Policy", Boston. 1943.

Lowenhard, P.: "Is war Inevitable", International Journal on World Peace, March. 1991.

Mearsheimer, J. John, "The False Promise of International Institutions", International Security, vol. 19, Winter no. 3, 1994/95.

Morgenthau, H., "Another "Great Debate": The National Interest of the United States", in: Vasquez, J. (ed.), Classics of International Relations, NJ: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1982.

Mangold, P.: "National Security and International Relations". Routledge, New York. 1990.

Miletic, A. "National Interests in the US Theory of International Relations", Sarajevo, Beograd: Savremena Administracija, pp. 131-169 and 193-217. 1978.

Mlinar, Z.: "Sovereignty, Interdependence and Menace", Theory-and Practice, October-November, pp. 1163-1174. 1991.

Malik S. K., The Quranic Concept of War, Lahore, India: Wajidalis, 1979.

Mandel R, Armies Without States: The Privatization of Security, Boulder: Lynne Rienner, 2002.

Mohler M. H. F., Ethnik in delpolizei aus bildung und umfled, Die Pollzei, No 5, Wiesbaden, 1994

Mathews, J. Redefining Security, Foreign Affairs, 1989.

Migdal, J. Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World, Princeton, NJ: Princeton University, 1988.

Маслеша Р., Теорије и системи сигурности, „Магистрат“, Сарајево, 2001.

Марина Митревска, Антон Гризолд, Владо Бучковски, Ентони Ванис: Превенција и менаџирање на конфликти -случај Македонија- (нова безбедносна парадигма); Бомат графикс, Скопје, 2009

Мендел Т., Слободен пристап до информациите: Споредбен правен преглед, ПРО МЕДИА, Скопје, 2004.

Милетић Слободан, Полициско право, Полициска Академија, Белград, 1997

Милевски Т. „Македонија Рубикова коцка на Балканот“, Скопје: Филозофски факултет, 2005.

Милевски Т., Еколошка безбедност, Филозофски факултет, Скопје, 2006.

Милошевиќ М., Систем државне безбедности, Полициска академија, Београд, 2001.

Митревска, М. „Кризен менаџмент,, Европа 92, Кочани, 2008 година.

Митревска М. и други. „Превенција и менаџирање на конфликти-случај Македонија,, Бомат графикс-Скопје, Скопје, 2009 година..

Митревска, М. „Цивилна одбрана,, Филозофски факултет, Скопје, 2010.

Митревска М. „Превентивна дипломатија и мировни операции,, Филозофски факултет, Скопје, 2010.

Митревска М. „Хумана безбедност,, Филозофски факултет-Скопје, 2012

Мојаноски М. Методологија на научно-истражувачката работа, “2-ри Август-С”, Скопје 1998,

Мојаноски М. Летопис на македонската демократија, Пакунг, Скопје 2000

Мојаноски М. ”Основи на општественото уредување”, Скопје, 2001

Мојаноски М. Основи на општественото уредување Педагошки факултет “Гоце Делчев” и “2-август С”, Штип, 2002.

Мојаноски М. Методологија на безбедносните науки – основи; Книга I; Факултет за безбедност; Скопје 2012;

Мојаноски М. Методологија на безбедносните науки – истражувачка постапка; Книга II, Факултет за безбедност; Скопје 2012;

Мојаноски М. Методологија на безбедносните науки - аналитички постапки, Книга III, Скопје, 2013

Мојаноски Ц. и др. „Истражувачки извештај за 2013 Граѓаните на Република Македонија за корупцијата,, Факултет за безбедност-Скопје, 2013

М.Миленковиќ „Теорија регионалног безбедносног комплекса као научни оквир за разрешење регионалне безбедности,, (магистерски рад), Београд, 2011.

Милетић С., Талијан М., Јавна безбедност, Нови Сад, 2011

Milosavljevic B., Nauka o policiji, Prosveta, Beograd, 1985.

Mijalkovic, Sasa, Nacionalna bezbednost, Belgrade, 2009

Mijalkovic, Sasa, Keserovic, Dragomir, Osnovi bezbjednosti, Banja Luka, 2010

Mijalkovic, Sasa, „Nacionalna bezbednost – od vestfalskog koncepta do posthladnoratovskog“, Vojno delo,

- No 2, 2009,
- Milosavljevic, Bogoljub, *Uvod u teoriju ustavnog prava*, Belgrade, 2011
- Marysia Zalewski, *Feminism After Post – modernism: Theorising Through Practise*, London> Routledge 2000.
- Merje Kuss , „ European Integration in Identity Narratives in Estonia: A Quest for Security “ , *Journal for Peace Research* , vol.39,no.1, 2002
- Migdal, J. *Strong Societies and Weak States:State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton, NJ:Princeton University, 1988.
- Mitrovic, Ljubinko, Pavlovic, Gojko, *Sistem bezbjednosti Bosne i Hercegovine – pravni aspekti i aktuelno stanje*, Banja Luka, 2012
- Muller H., "Terrorism, proliferation: a European threat assessment", *Chailot Paper 58*, EU Institute for Security Studies, Paris, 2003.
- Mandel, Robert: *The Privatization of Security*, *Armed Forces & Society*, Fall 2001
- Mohammed Ayoob, *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*, Boulder, Lynne Rienner, 1995
- Mohammed Ayoob, "Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism", *International Studies Review*, Vol. 4, No. 3. Autumn, 2002
- Mitzen Jennifer, "Ontological security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma#", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 3, 2006,
- Miiller-Ville B., *For our eyes only? Shaping an intelligence community within the EU*, *Occasional Papers no. 50*, Institute for Security Studies, January 2004.
- Нацев З. и Начевски Р., *Војна, мир и безбедност*, Македонска ризница, Куманово, 2000.
- Нацев З., *Теориски основи на доктрината и стратегијата на националната одбрана*, НИП Ѓурѓа, Скопје, 1999.
- Никодиновска-Стефановска С. „За безбедноста-нови концепти,,, Годишник на Факултетот за безбедност-Скопје, 2009
- Никодиновска Стефановска С.: *За безбедноста – нови концепти; Годишник на Факултетот за безбедност*, Скопје, 2008/2009
- Nicholas Onuf, *World of Our Making*, South Carolina: University of Southern California Press, 1989.
- Nina Tannenwald, *The Nuclear Taboo*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Nobilo, M. "The Concept of Security in the Terminology of International Relations", *Political Thought*, October-December.1988.
- Nef J., *Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political of Development and Underdevelopment*, Second Edition, International Development Research Centre, Johannesburg, 1999.
- Ole Weaver's PhD thesis *Concepts of security*,1997
- Peter L. Berger and Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality*, New York> Anchor Books, 1966.
- Peter J. Katzenstein ed., *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1996;
- Печар, Јанез: *Полицијата и спречување на криминал*, , во: *Види*, No. 2, Полициска академија, Белград, 2003
- Панов Б., *Дејноста на кирил и Методиј во Македонија*, 36. Кирил Солунски 1,МАНУ,Скопје, 1970.
- Пендаровски Стево, *Меѓународна безбедност*, Скопје, 2009
- Папазоглу Ф., *Историја на хелинистичкиот период*, Скопје, 1995.
- Печар Ј., „Словенска полиција у новим дрштвено политичким приликама", *Приручник*, 1/1991.
- Проева Н., *Студии за античките Македонци*, Скопје, 1997.
- Пусик Е., *Управни системи*, ГЕХ Загреб, 1985.
- Petrovic, Predrag, „Privatizacija bezbednosti u Srbiji“, *Bezbednost Zapadnog Balkana*, No 4, 2007,
- Pavlovic, Gojko, *Pravo privatne bezbjednosti – uporedna studija*, Banja Luka, 2011
- Pavlovic, Gojko, „Zastita ljudskih prava kao imperativ bezbednosne funkcije drzave“, *Strani pravni život*, No 3, 2011
- P. Hough, *Understanding Global Security*, Routledge, London and New York, 2004
- Ransom H. H.,*The Intelligence Establishment*, Harvard University Press, Cambridge, 1970.
- Rapoport D. C, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions," *American Political Science Review*, 78, September 1984.
- Rousseau, Jean-Jacques, "Du Contract Social", in: *Oeuvres Complètes*, vol. III, Gallimard, Paris, 1964
- Rapoport D. C, "The Fourth Wave: September 11 and the History of Terrorism," *Current History*, December 2001.
- Richelson G., *Foreign Intelligence Organizations*, 2003.
- Richard Wyn Jones, *Security, Strategy and Critical Theory*, Boulder, CO: Lynne Rienner, 1999.

- Rothschild, Emma, What is Security?, Daedalus, Vol. 124, No. 3, 1995
- Richards, Anna, Smith, Henry, Addressing the role of private security companies within security sector reform programmes, Saferworld, London, 2007
- Richelson J., A Century of Spies: Intelligence in the XX Century, Oxford University Press, Oxford, 1995.
- Rothschild, Emma, „What is Security?“, Daedalus, Vol. 124, No. 3, Summer 1995
- Roberts B., (ed.), Terrorism with Chemical and Biological Weapons: Calibrating Risks and Responses Alexandria, Va.: Chemical and Biological Arms Control Institute, 1997.
- Rosow C. J., Globalization as Democratic Theory, Journal of International Studies, Vol. 29, No. 1, 2002.
- Randall L.Schweller, Deadly Imbalances: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest, New York: Columbia University Press, 1998.
- Steve Chan, "In Search of Democratic Peace: Problems and Promise", International Studies Review, Vol. 41, No. 1, 1997
- Robert Kejgen, Povratak istorije i kraj snova, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2009.
- Schreier F. and Caparini M, 'Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies' Geneva Centre for the Democratic Control of the Armed Forces. Occasional Paper, no. 6, 2005.
- Robert Axelrod, The Evolution of Cooperation, New York: Basic Books, 1984.
- Robert Keohane. and Joseph S. Nye, Power and Interdependence: World Politics in Transition, Boston, MA: Little, Brown, 1977.
- Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", Millennium, Vol. 10, No. 2, 1981,
- Robert Keohane and Lisa Martin "The Promise of Institutional Theory," International Security, Vol. 20, No. 1, 1995
- Rakic, Mile, Vejnovic, Dusko, Sistem bezbjednosti i drustveno okruzenje, Banja Luka, 2006.
- Spivak Gajatri Chakravorti, Kritika postkolonijalnog uma, Beogradski krug, Beograd, 2003
- Silverstein K., Private Warrio 's, Verso: London, 2000.
- Singer W., 'Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and its Ramifications for International Security', International Security 26/3, Winter 2006/07.
- Singer P. W., Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry, Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- Seyom Brown, International Relations in a Changing Global System, Boulder, CO: Westview Press, 1996.
- Sandra Whitwort, "Feminist Perspectives" in Paul D. Williams (ed.), Security Studies: an Introduction. New York: Routledge. 2008
- Sandra Withworth, Men, Militarism and Un, Peacekeeping, Boulder, CO: Lynne Rienner, 2004.
- Smith Steve and Baylis John, Globalization of World Politics, Oxford Press, New York, 2001
- Стојановић Станислав, Безбедноста и предизвиците на процесот на глобализација, Воено дело, бр. 1, 2005
- Стајић Јб. Основи на безбедноста, Полициска академија, Белград, 2004
- Спасески Ј., „Македонија – столб на безбедноста и мирот на Балканот,, Обнова, Кочани, 2005.
- Стиглиц Е. Џозеф, Противречностите на глобализацијата, СБМ, Белград, 2004
- Slavevski Stojan , „ The Societal Security Dilemma: The Case of the Republic of Macedonia “, Macedonian Affairs, Vol.IV , No.9, March 2003,pp.5-28.
- Славески С, „Интеграцијата на земјите од Западен Балкан во евроатлантските структури:Прилог кон регионалната безбедност", во Перспективите на Република Македонија на патот кон НАТО и Европската унија, МО на РМ, Скопје, 2006.
- Славески С, Националната безбедност на Република Македонија и евроатлантските интеграции, Дигипринт, Скопје, 2003.
- Slaveski S., "Security of information - precondition for membership of the Republic of Macedonia to NATO", in Macedonia in NATO, Ministry of Defence of the Republic of Macedonia, Skopje, 2003.
- S.Slavevski, "FOR THE IDENTITY OF THE CONTEMPORARY MACEDONIAN NATION: ETHNIC OR CIVIC CONCEPT?, EUROM, Skopje 2013
- Slaveski S., „The Societal Security Dilemma: The Case of the Republic of Macedonia", Macedonian Affairs, Vol. IV, No. 9, March 2003.
- Simic, Dragan, Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti, Belgrade, 2002
- Schiffer, W.: "The Legal Community of Mankind: A Critical Analysis of the Modern World Organization". Columbia University Press, New York.1954.
- Shultz, R., Roy G., Ted G. (eds.): "Security Studies for the 1990's". Washington D.C., New York: Brassey's.
- Smith Steve and Baylis John, Globalization of World Politics, Oxford Press, New York, 2001
- Stein Wrightson, Patricia and Alice Ackemiann (1994) in: Michael T. Klare (ed.) Peace and World Security Studies 1994.
- Symonides, J. "The General State of European Security". In: Robert D. B., F. Stephen L.(ed.):

- "Conventional Arms Control and East-West Security". Clarendon Press, Oxford, New York. 1989.
- Schulz, Sabrina; Yeung, Christina: Private Military and Security Companies and Gender, DCAF, Geneva, 2005
- Sewell, Patrick Toyne: Private Security Companies: The Reasons Why, Military Technology, 2007
- Shearing C. Reinventing policing: Policing as Governance. In Marenin, O. (ed.) Policing Change: Changing Police: International Perspectives, New York: Garland, 1996
- Stephen Van Evera, Causes of War: Power and the Roots of War, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1999.
- Stephen M. Walt, "Alliance formation and the balance of world power", International Security, Vol. 9, No. 4
- Singer, Peter: Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry, Cornell University Press, 2003
- Стајик М., „Безбедноста и заштитата на класифицираните информации кои се чуваат, обработуваат и пренесуваат преку комуникациско-информатички системи", Современа македонска одбрана, бр. 11, јуни 2005.
- Стаменковски А., Менаџмент со одбраната, Ѓурѓа, Скопје, 2004.
- Стевковски Л., „Предизвиците за современото разузнавање", во Предизвиците за реформите во безбедносниот сектор на Република Македонија, Институт за одбрана и мировни студии (Филозофски факултет) - Скопје и Центар за демократска контрола на вооружените сили - Женева, Скопје, 2003.
- Стојановски, Полицијата во демократското општество, „2 Август " Штип „Астор" ДОО Скопје, 1997.
- Стојчев В., Воена историја на Македонија, Сојузот на друштвата на историчарите на Република Македонија и Воена академија „Генерал Михаило Апостолски", Скопје, 2000.
- Smith A. K., Turning on the DIME: Diplomacy's Role in National Security, The Strategic Studies Institute, October 2007.
- Smith A., "The Ethnic Sources of Nationalism", Survival, Vol. 35, No. 1., 1993.
- Small, Michelle, Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nation-State in Africa, Accord, Occasional Paper Series: Volume 1, Number 2, 2006
- Sparks R., "Perspectives on risk and penal politics", in Hope T, Sparks R (eds.), Crime, Risk and Insecurity., London: Routledge, 2000.
- Stern J., The Ultimate Terrorists, Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1999.
- Stojanovic Z., "Organizovane forme kriminaliteta", Bezbednost i DSZ, Beograd, 5/1990.
- Tho Tarak Barkawi and Mark Laffey, "The postcolonial moment in security studies", Review of International studies, Vol. 32, No. 4, 2004 mas L. Friedman, The Lexus and the Olive Tree, New York: Anchor Books, 2000.
- Thomac, C. In Search of Security: The Third World in International Relations, Boulder, CO: Lynne Rinner, 1987
- Traynor, Ian: The Privatization of War, Guardian, December 10, 2003.
- Tatalovic S. i Bilandzic M., Osnove nacionalne sigurnosti, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2005.
- Tatalovic, Sinisa, „Koncepti sigurnosti na pocetku 21. stoljeca“, International Studies, year 6, No 1, 2006
- Tatalovic S., „Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruzenje na jugoistoku Europe“, u: Demokratski nadzor i kontrola nad bezbjednosnim sektorom u regionu, Banja Luka, 2004.
- Tatalovic, Sinisa, „Novo razumijevanje sigurnosti i sigurnosno okruzenje na jugoistoku Europe“, Vignjevic, Branko (ur.), Demokratski nadzor i kontrola nad bezbjednosnim sektorom u regionu, Zbornik radova, M-impeks, Banja Luka, 2004
- Siniša Tatalović, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila: Suvremene sigurnosne politike : države i nacionalna sigurnost početkom 21. Stoljeća, Golden marketing / Tehnička knjiga, Zagreb, 4/2008.
- Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory" International Security, Vol.23, No1, 1998
- Трапанс Ј. А., „Безбедносните реформи во Македонија", во Предизвиците за реформите во безбедносниот сектор на Република Македонија, Институт за одбрана и мировни студии (Филозофски факултет) - Скопје и Центар за демократска контрола на вооружените сили - Женева, Скопје, 2003.
- Ullman, R. Redefining Security, International Security, 1983
- Шанев Р., „Законот за класифицирани информации - новина во нашето законодавство", Одбрана, бр. 96, април 2004.
- Шкарик С, Македонија на сите континенти (мир, демократија, геополитика), Унион трејд, Скопје, 2000.
- Vejnovic, Dusko, Sikman, Mile, Defendologija, Banja Luka, 2007.
- Wendt A., Anarchy Is What States Makes of It: The Social Construction of Power Politics, International Organization, Vol. 46, no. 2, 1992.
- Winkler, T., "Central Europe and Post-Cold War European Security Order", u: Jacob Kipp

(ur.), Central European Security Concerns, Frank Cass, London, 1993.

Wolfers, A. National Security as an Ambiguous Symbol, Discord and Collaboration, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962.

Wacquant L., "The Penalisation of Poverty and the Rise of Neo-liberalism", European Journal on Criminal Policy and Research, 9/2001.

Waver O., Buzan B., Kelstrup M. and Lemaitre P., Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe, St. Martins's Press, New York, 1993

Waever, Ole, Securitization: Taking stock of a research programmes in security, unpublished manuscript, page 14-15., 2003

Wendt, A., Social Theory of International Politics, Cambridge University Press, Cambridge, 1999

Warner M., "Wanted: A Definition of Intelligence", in Studies in Intelligence, vol. 46, no. 3, 2002.

Wilkinson P., "Terrorist Targets and Tactics: New Risks to World Order", Conflict Study, 236, Washington: Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism, December 1990.

Wolf P., "O Pravnim i socijalnim osnovama egzistencije i zadacima njemacke vojske", vo Polemos, Casopis za interdisciplinarnu istrazivanja rata i mira, Hrvatsko sociolosko drustvo i Jesenski & Publishing House, Sv. 4, broj 1(7), Zagreb, sijecan-lipanaj, 2001.

Woodhouse T., and Ramsbotham O., 'Cosmopolitan Peacekeeping and the Globalization of Security'. International Peacekeeping, vol. 12, no. 2, 2005. Wulf H., Internationalizing and Privatizing War and Peace., Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2005.

Wolfers, A. "National Security as an Ambiguous Symbol" Science Quarterly, Vol. 67, No.4. December 1952, pp. 167-168. 1952.

Wolfers. A. "National Security as an ambiguous Symbol". Discord and Collaboration 7. Baltimore: John Hopkins University. 1962.

William C. Wohlfort, "The Stability of a Unipolar World", International Security, Vol. 24, No. 2, 1999

Wiberg, Hakan. The security of small nations: Challenges and defenses. Journal of Peace Research 24, 1987

Yosef Lapid and Friedrich Kratochwill (eds), The return of Culture and Identity in IR Theorj, Boulder CO: Lynne Rienner, 1996.

II Извештаии, списанија и други публикации

A more secure world: Our shared responsibility. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, United Nations, 2004.

United Nations Development Program, Human Development Report, 1994.

United Nations, Brahimi Report, 'Report of the Panel on United Nations Peace Operations', Doc. A/55/305-S/2000/809, 21 August 2000..

Security Sector Reform In Post-Conflict States Critical To Consolidating Peace: Report Needed Aimed At Improving Un Effectiveness, Security Council Says', UN Doc. SC/8958, 20 February 2007.

UNSC, 'Statement by the President of the Security Council', UN Doc. S/PRST/2007/3, 21 February 2007.

Global Trends 2025: A Transformed World, National Intelligence Council, November 2008.

Congressional Research Service report for Congress, Homeland Security: Intelligence Support, updated 4 March 2004.

National Commission on Terrorism, Countering the Changing Threat of International Terrorism, Report of the National Commission on Terrorism, Washington: GPO, 2000.

U.S. Army War College Guide to National Security Issues (National Security Policy and Strategy), Volume II, 3rd Edition, June 2008.

Working Table III, Security and Defence Issues The SSR: The SSR, Regional Conference, Bucharest, 25-26 October 2001.

OECD, 'The OECD DAC Handbook on SSR: Supporting Security and Justice', Paris: OECD, 2007.

European Commission, 'Enlargement - Accession criteria', European Commission, 4 September 2007.

European Union, 'A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy', Brussels, 12 December 2003.

Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Control of internal security services in Council of Europe member states', Recommendation 1402, 1999.

Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Committee of Ministers draft recommendation on the European code of police ethics', Opinion No. 223, 14 March 2001.

Council of Europe Parliamentary Assembly, 'Democratic oversight of the security sector in member states', Recommendation 1713, 2005.

Final Communique: Meeting of the North Atlantic Council in Defence Ministers Session', 14 June 2007.
Study on NATO Enlargement, September 1995.
The Ministry of Defence Policy Papers: Defence Diplomacy, Paper no. 1, 2004.
DCAF, 'Defence Institution Building: Papers Presented at the Conference on the 2005 Partnership Action Plan on Defence Institution Building (PAP-DIB), 2005.
Прирачник за креирање на политики, Министерство за финансии, 2006.
Прирачникот за парламентарци, бр. 5, Женевски центар за демократска контрола на вооружените сили и Интер-парламентарната унија, Београд, 2003.
Извештај за напредокот на Република Македонија - 2008, Комисија на Европските заедници, СЕЦ (2008) 2695, Брисел, 5 ноември 2008.
Годишен извештај за активностите на Дирекцијата за спречување перње на пари (1 јануари 2007 година - 31 декември 2007.
Гласник за обезбедување, Комора на Република Македонија за обезбедување на лица и имот, Скопје, април, 2007

III Нормативни акти и други документи

Устав на Република Македонија („Службен весник на РМ" бр. 52/91, 1/92; 31/98; 91/01 и 84/03).
Закон за управување со кризи („Службен весник на РМ" бр. 29/05).
Закон за одбрана („Службен весник" бр. 42/01 и 5/03).
Закон за внатрешни работи („Службен весник на РМ" бр. 19/95, 15/97, 55/97, 38/2002, 33/2003, 19/2004 и 51/2005).
Закон за полиција („Службен весник на РМ бр. 114/06)
Закон за организација и работа на органите на државната управа („Службен весник на РМ" бр.58/00).
Закон за Агенцијата за разузнавање („Службен весник на РМ" бр. 19/95).
Закон за Царинска управа („Службен весник на РМ" бр. 46/04, 81/05, 107/07 и 103/08).
Закон за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело („Службен весник на РМ" бр. 13/08).
Закон за финансиска полиција („Службен весник на РМ" бр.55/07").
Закон за надзор на државната граница („Службен весник на РМ" бр. 71/06).
Закон за заштита и спасување („Службен весник на РМ" бр.36/04).
Закон за Народен правобранител („Службен весник на РМ" бр. 60/03).
Закон за судовите („Службен весник на РМ" бр.58/2006).
Закон за јавното обвинителство („Службен весник на РМ" бр.38/2004).
Закон за кривична постапка („Службен весник на РМ" бр. 15/97).
Закон за државното правобранителство („Службен весник на РМ" бр.87/07).
Закон за детективска дејност („Службен весник на РМ" бр. 80/99, 66/07 и 86/08).
Закон за обезбедување на лица и имот („Службен весник на РМ" бр. 80/99).
Закон за класифицирани информации („Службен весник на РМ", бр. 9/04).
Закон за слободен пристап до информациите од јавен карактер („Службен весник на РМ" бр. 13/06).
Кодекс на полициска етика („Службен весник на РМ бр. 72/07).
Уредба за безбедност на лица корисници на класифицирани информации („Службен весник на РМ", бр. 82/04).
Уредба за административна безбедност на класифицирани информации („Службен весник на РМ" бр. 82/04).
Деловник за работа на Собранието на РМ („Службен весник на РМ" бр. 60/02).
Деловник за работа на Владата на РМ („Службен весник на РМ" бр. 58/06).
Правилник за вршење на работите на Дирекцијата за безбедност и контраразузнавање бр. 10-4922 од 15.09.1998 .
Националната концепција за безбедност и одбрана („Службен весник на РМ", бр.40/2003).
Стратегијата за одбрана на Република Македонија („Службен весник на РМ" бр.8/1992).
Стратегиски одбранбен преглед, Министерство за одбрана на РМ, 2004.
Стратегијата за реформи во полицијата, МВР, Скопје, декември 2004.
Стратешки план на МВР 2008-10, МВР, Скопје, 2007.

IV Материјали од интернет

<http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/>.

www.dni.gov/nic/NIC2025_jproject.html
<http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>
www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf
www.am.gov.lv/en/nato/basic/4534/
<http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>
www.vbs-ddps.ch/internet/vbs/en/home.html
www.am.gov.lv/en/nato/basic/4534/
www.pco-bcp.gc.ca/docs/Publications/NatSecurnat/natsecurnate.pdf
www.carlisle.army.mil/ssi/pdf/PUB332.pdf
www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm
www.hri.org/docs/ECHR50.html
<http://www.dcaf.ch/oversight/>
[www.dcaf.ch/publications/Working_Papers/1_21 .pdf](http://www.dcaf.ch/publications/Working_Papers/1_21.pdf)
www.un.org/secureworld/report2.pdf
[www.stabilitypact.org hnp^/www.oecd.org/dac/conflict/if-ssr](http://www.stabilitypact.org/hnp^/www.oecd.org/dac/conflict/if-ssr)
www.cesd.org/natonotes/notes37annex.htm www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta05/EREC
www.dcaf.ch/unssr/_events.cfm?navsub
<http://www.nato.int/docu/basic/b060407e.pdf>
[www.ohchr.org/english/about/publications/docs/ruleoflaw- Vetting_en.pdf](http://www.ohchr.org/english/about/publications/docs/ruleoflaw-Vetting_en.pdf)
[ww.csis-scrs.gc.ca/en/priorities/security_screening.asp](http://www.csis-scrs.gc.ca/en/priorities/security_screening.asp) www.security.govt.nz/sigs/html/chapter5.html
[www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/Organisation/AgenciesOrganisation S.DVA/](http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/Organisation/AgenciesOrganisation_S.DVA/)
www.fas.org/sgp/library/moynihan/index.html
www.fas.org/sgp/isoo/guidelines.html
www.mvr.gov.mk
www.usppft.gov.mk
<http://www.privacyinternational.org/foi>
<http://www.mod.uk/aboutus/staff/sofs/htm>
http://hr.wikisource.org/wiki/Ustav_Republike_Hrvatske
http://www.informator.co.yu/informator/tekstovi/politika_1106.htm
[http://www.globalpolicy.org/security/peacekpg/training/1210privatization.htm.](http://www.globalpolicy.org/security/peacekpg/training/1210privatization.htm)